

د استاد الفت نثري کلیات

سريزه او راټولونه

د

احمد اسحاق بون

Ketabton.com

د الفت نثري کليات

سريزه او راټولونه

د

محمد اسمعيل يون

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	د الفت نثري کليات
راتولونکی:	محمد اسمعيل يون
خپرنډوی:	يونس کلتوري يون
چاپشېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړۍ چاپ:	۱۳۷۰ ل کال
دویم چاپ:	۱۳۷۸ ل کال
درېیم چاپ:	۱۳۸۷ ل کال
د راتولونکي پرله پسې نومره:	(۴)
د خپرنډوی پرله پسې نومره:	(۴)
کمپوزر:	اسدالله توپان
ډیزاینر:	ضياء الرحمن ضياء

نيوليک

مخ	سرليک	مخ	سرليک
۱۱۲	خيرات	۱	د درېيم چاپ سريزه
۱۱۴	د زيارت ډيوې	۴	يادون
۱۱۵	د مزار لوحه	۹	سريزه
۱۱۶	لياقت	۶۴	غوره نثرونه:
۱۲۱	کوچنيان	۶۵	د پردې خبرې
۱۲۴	جگ برجونه	۶۶	لاروی
۱۲۶	حقيقت	۶۷	ژوند
۱۲۹	لويه خدايه	۶۸	نوی نسل
۱۳۱	ماشومان	۶۹	لوی او وړوکی
۱۳۲	شعر او ادب	۷۱	د شاعر تحفه
۱۳۷	د ادب راز	۷۲	خدمتگار
۱۴۰	نوی کال	۷۳	عقل
۱۴۳	زما د لاس نيالگيه!	۷۶	پوهه او هوښياري
۱۴۵	د فکر پالونکی	۸۲	احمق څوک دی؟
۱۴۶	د ژوند نغمه	۸۸	نوی درس
۱۴۸	نوی فکر	۹۰	درې کاله
۱۵۰	زور فکر	۹۴	قوي او ضعيف
۱۵۱	ناداني او ناداري	۹۷	بڼه گټه
۱۵۳	سيند	۹۹	د اختر په ورځ
۱۵۶	عقيده	۱۰۲	خاني لار
۱۵۷	عمل	۱۰۳	يوازې
۱۵۸	عبادت او دعا	۱۰۴	فاتح
۱۶۰	بې زړه	۱۰۶	لباس
۱۶۱	ملک او ملا		

۲۳۷	ډار	۱۶۳	شاعر
۲۴۰	حقيقت	۱۶۴	سبا
۲۴۲	زما نظر	۱۶۷	د پسرلي گله!
۲۴۴	عشق او هوس	۱۶۹	درمي خاونده!
۲۴۹	مضر احتياط	۱۷۱	بي گناه بندي
۲۵۳	حاکمانو ته وایم	۱۷۳	نظر لالا
۲۵۷	مليونر خيراتخور	۱۷۸	جبر او اختيار
۲۶۰	گرانۀ ليکواله!	۱۸۴	د خان واده
۲۶۶	بله ډيوه:	۱۸۵	غم او خوشحالي
۲۶۷	خپله ژبه	۱۸۹	اخلاقي اساس
۲۷۰	خپل مليت ساتل	۱۹۲	بنه او بد
۲۷۵	حرکت او وينښتوب	۱۹۴	پخوانۍ ډيوې
۲۷۸	لوئيدل او جدیت	۱۹۷	انتخاب
۲۸۲	پوره ژوندون	۲۰۲	د عقل برخه په ژوندانه کې
۲۸۷	د ژوند مقصد	۲۰۵	حسابي خبرې
۲۹۲	گڼل	۲۰۶	شعر او فلسفه
۲۹۵	زړه او سترگې	۲۰۷	ولاړې اوبه
۲۹۸	زړه دې پېژنم	۲۱۱	بنه حاکم
۳۰۰	حقيقت	۲۱۲	ليکوالي املا او انشا:
۳۰۳	د محبت رڼا	۲۱۳	دوه دهقانان
۳۰۵	شعر او ادب	۲۱۶	دوه جنازې
۳۰۷	شاعر او عالم	۲۱۸	مليت او ملي استقلال
۳۱۳	د تورې رڼا	۲۲۴	ملي يووالی
۳۱۹	کورنۍ مرغه	۲۲۵	ژوند
۳۲۱	خوږ ژوند	۲۲۷	مترقي ژوند
۳۲۴	څه ليکل يا ليک پوهه:	۲۳۰	د خلکو نظر
۳۲۵	دعا	۲۳۵	د حق اظهار

۳۸۰	کار او عمل	۳۲۷	رحم و کره!
۳۸۸	له کار سره علاقه	۳۲۹	سوداگره!
۳۹۱	عقیده	۳۳۰	خلک و پېژنئ!
۳۹۳	اخلاق	۳۳۳	د کوم ځای دی؟
۳۹۷	تعلیم او تربیت	۳۳۵	کوم یو ښه دی؟
۴۰۰	ذوق	۳۳۶	وښیه څوک دی؟
۴۰۳	خیال	۳۳۷	رشوت خوره! ته راپه یاد شوې
۴۰۶	حرص او عشق	۳۳۸	سیاست
۴۰۹	د مشرانو عشق	۳۳۹	خلک څه وایي؟
۴۱۳	یوازېتوب	۳۴۱	څوک وایي؟
۴۱۷	زه او ته	۳۴۲	څه وکړو؟
۴۱۹	سترگې مه پټوئ!	۳۴۷	ووېرېئ او مه وېرېئ!
۴۲۳	د زمانې تعبیر	۳۴۹	استاذ ویل
۴۲۶	برابر نه دي	۳۵۱	عجیب انسان
۴۲۹	د اسلام دردمنو!	۳۵۲	خان لالا
۴۳۱	د سبا فکر	۳۵۳	رشوتونه
۴۳۳	پخوانۍ ډیوې	۳۵۴	د متملقینو منطق
	ادبي بحثونه:	۳۵۵	د ښځو ډار
۴۳۸	ادب	۳۵۶	موږ په چا پسې نه ځو
۴۳۹	د ادب د کلمې تاریخ	۳۵۷	په خرو کې هم الفت شته
۴۴۰	د ادب تعریف	۳۵۸	د رجب خان دعوتنامه
۴۴۱	د ادب تقسیم	۳۵۹	نتیجه یعنی څه؟
۴۴۲	شعر	۳۶۱	انسان یعنی څه؟
۴۴۴	شعر د خوشال په نظر کې	۳۶۳	خوشحالي او غم
۴۴۷	شعر د حمید په نظر کې	۳۶۶	ارزو
۴۴۸	شعر د شیدا په نظر کې	۳۶۸	اجتماعي نظریات:
۴۴۹	شعر د علي خان په نظر کې	۳۶۹	فکر

۵۲۸	عشق	۴۵۱	په ژوند کې د شعر او ادب اغ
۵۳۰	عمل	۴۶۹	د ادب تاثیر پر اسلامي فقه
۵۳۱	د ایمان ځای زړه دی	۴۷۲	صريح او کنایه
۵۳۲	زموږ باغ	۴۷۳	ظاهر، نص مفسر، محکم
۵۳۳	بې تمیزي	۴۷۵	د استثنا بحث
۵۳۴	د ظالم فلسفه	۴۷۷	لغوي تدقیق
۵۳۵	دستور العمل	۴۷۹	د ابن زبيري د اعتراض ځواب
۵۳۷	اصلي غل	۴۷۹	د ادب بڼه او ځای
۵۳۸	د غلو منطق	۴۸۱	فصاحت
۵۴۰	د غلو ډیوه	۴۸۲	بلاغت
۵۴۱	د حاکم اشتباه	۴۸۳	عواطف
۵۴۲	څه لري او څه نه لري	۴۸۳	د عواطفو صدق
۵۴۳	آمر او مامور	۴۹۷	د عواطفو تجلې او ظهور
۵۴۵	توره پرده	۴۹۸	د عواطفو ثبات او نه رالوېده
۵۴۶	د ژوند نغمه	۴۹۹	خیال
۵۴۸	خوشالي	۴۹۹	مبتکر خیال
۵۴۹	لوړ خیالونه او ژور فکرونه:	۵۰۱	مصور خیال
۵۵۰	ازادي	۵۰۲	مفسر
۵۵۲	اجتماعي عیبونه	۵۰۲	تمثیل
۵۵۳	گل ویل	۵۰۸	عامیانه بلاغت
۵۵۴	شپږ زره کاله پخوا	۵۱۲	د پښتو څو لنډۍ
۵۵۶	حضرت محمد (ص)		نوی سبک او نوی ادب:
۵۵۸	له مرگه نه وېرېږم	۵۲۰	د خدای قانون
۵۵۹	د غم خوښي	۵۲۱	د کار فکر
۵۶۰	د ژوند لوبه	۵۲۳	زه خبر نه وم
۵۶۰	پوهه	۵۲۵	د خیر خاوند
۵۶۱	هر چا وځورولم	۵۲۶	دیموکراسي

۵۹۰	ژوند	۵۲۱	زما ترانې
۵۹۱	قوت او جرئت	۵۲۲	د هوسونو مرگ
۵۹۱	تاريخ	۵۲۳	د شاعر حال
۵۹۱	لوړه پايه	۵۲۴	شاعر ته
۵۹۲	بدبختي	۵۲۵	ادب او محبت
۵۹۲	عقل	۵۲۵	د حقيقت اظهار
۵۹۳	ترقي او تكامل	۵۲۶	پيغمبر
۵۹۳	د ژوند ضروري شرطونه	۵۲۷	د نېكانو ارمان
۵۹۴	علم او اخلاق	۵۲۸	قبر او گل
۵۹۵	فكر او احساسات	۵۲۹	افتخار
۵۹۶	تمسخر او ترحم	۵۷۰	څه غواړم
۵۹۷	د خلكو انتظار	۵۷۱	د بډاى فقر
۵۹۸	خطرناك	۵۷۴	هېرول
۵۹۸	د ژوند مخ او خټ	۵۷۵	له هر چا نه لرې
۵۹۹	لېونتوب او حماقت	۵۷۵	د شاعر خوشبختي
۵۹۹	په ځان باور	۵۷۶	تسلي
۶۰۰	تعصب	۵۷۶	هابيل او قابيل
۶۰۱	ځان وپېژنه!	۵۷۸	سځاوت
۶۰۲	شخصيت	۵۷۸	بې اسرې
۶۰۳	بقا	۵۷۹	خلک او شاعر
۶۰۳	کب	۵۸۰	انسان
۶۰۴	هغه چې دنيا ته رانغله	۵۸۱	په انگليستان کې
۶۰۵	څنگه به يو؟	۵۸۲	غويي
۶۰۵	ستاسو فکر	۵۸۳	د ټاگور نغمې
۶۰۶	که طبابت ترقي وکړي	۵۸۶	شاعر او پربننه
۶۰۷	څه غواړئ؟	۵۸۹	غم او خوشالي
۶۰۸	پوه او ناپوه	۵۹۰	پارلمان

۲۰۸	مرگ	۲۱۸	اجبار او اختیار
۲۰۹	روح	۲۱۹	عقل او زړه
۲۱۰	افلاطون	۲۱۹	کینه او مینه
۲۱۱	زموږ پوهه	۲۱۹	احتمالي مصیبت
۲۱۱	بدې خبرې	۲۲۰	لیاقت لرل
۲۱۲	انساني سلوک	۲۲۰	لوی خلک
۲۱۲	انساني کمال	۲۲۰	اجتماع
۲۱۳	د فکر روزنه	۲۲۰	د جنگ احساس
۲۱۳	ښکلېتوب	۲۲۱	نجیبه غریزه
۲۱۳	ښایست	۲۲۱	شهرت او شرافت
۲۱۴	سیاستمدار	۲۲۱	هدیه قبولول
۲۱۴	غولول	۲۲۲	هېرول
۲۱۴	فکر په شعر کې	۲۲۲	ځان غوښتنه
۲۱۴	بدبختي او شعر	۲۲۳	مکررات
۲۱۵	عشق او سعادت	۲۲۳	ښکې
۲۱۵	پوهه او عشق	۲۲۵	د طبیعت قوانین
۲۱۵	ښوونځی	۲۲۲	انساني تکلیف
۲۱۶	د فکر پانگه	۲۲۷	ژوند
۲۱۶	معرفت	۲۲۸	هېرول
۲۱۶	علم او علما	۲۲۹	حکمت او سعادت
۲۱۶	ځان ښودل	۲۳۱	انشاء
۲۱۷	د ښه کار علت	۲۳۱	مطالعه او تفکر
۲۱۷	تاج او قلم	۲۳۳	خوی او خصلت
۲۱۷	مطبوعات او تاریخ	۲۳۴	دوستانه مناسبات
۲۱۷	حکومت او روزنامه	۲۳۴	بدې او ضرر
۲۱۸	د ځان سعادت	۲۳۵	لویه اشتباه
۲۱۸	ځان مسعود گڼل	۲۳۵	افتخار

۷۲۹	د زړه پوښتنې	۲۳۲	غضب او شهوت
۷۳۰	د ژوندانه روح	۲۳۷	دوستي
۷۳۳	د مشرانو عشق	۲۳۹	ښکلا
۷۳۹	ستر قوت	۲۴۰	وحشي او مدني انسان
۷۴۲	له کار سره علاقه	۲۴۱	کابل مجله:
۷۵۲	د پوهې غرور	۲۴۲	ستا شان
۷۵۸	عقل، قانون، غرايز	۲۴۴	له مدرسي نه ايستل
۷۶۲	اجتماعي نظام	۲۴۵	انسان څه غواړي؟
۷۷۴	د ځان مينه	۲۵۲	کارونه
۷۸۳	افغان جريده:	۲۵۲	وده او تکامل
۷۸۴	د خان ناظر	۲۵۸	ماشومان
۷۸۷	کميت پېژندنه	۲۵۹	رياکاران
۷۹۰	اداري سياست	۲۶۲	د شپږو کپړدۍ
۷۹۵	اشتباہ	۲۶۸	د قضاوت شعور
۷۹۶	خان او بډای	۲۷۱	بختوره
۸۰۱	ولس جريده:	۲۷۴	ځان ساتل
۸۰۲	څنگه حاکم؟ رښتيا وایم	۷۸۰	کتوری
۸۰۵	فکر او کار	۲۸۳	د شاعر مقام
۸۰۷	وطن	۲۹۰	څنگه ژوند کوو؟
۸۱۰	ملت	۲۹۶	کورنۍ
۸۱۳	حقيقي غل	۷۰۲	فکرونه هم تغير مومي
۸۱۵	بنديوانه	۷۰۶	شاعرانه خيال
۸۱۹	اصلاح ورځپاڼه:	۷۰۸	تیاره او رڼا
۸۲۰	ملي ناموس	۷۱۰	بله دنيا
۸۲۲	نوي رڼا:	۷۱۲	د بشریت قافله او منزل مقصود
۸۲۳	پښتون د ملت نوم دی د قام نوم نه دی	۷۱۵	د محبت لېوال
۸۲۸	د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۷۲۰	پوهه او معرفت

د درېيم چاپ سريزه

(۱۳۲۷-۱۳۷۰) کلونه، زه د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل وم، دامهال دا فکر را سره و، چې زه بايد داستاد الفت نثري کليات راټول کړم. نږدې دوه کاله مې پرې کار وکړ، د ۱۳۷۰ل کال په بهير کې يې پر بشپړاوي بريالۍ شوم.

د هماغه کال په وروستيو کې مې په ډېرو منډو ترېرو ددې امکانات پيدا کړل، چې دا اثر د دولت په امکاناتو چاپ کړم. هغه وخت له چاپ څخه زما مقصد دا و، چې دا اثر له مرگه وژغورل شي، ځکه ټولو دا اټکل کاوه، چې نظام د ړنگېدو يا بدلون په حال کې دی او دا هم څرگنده وه، چې گډوډي به رامنځته کېږي.

د ۱۳۷۱ل کال د ثور پر ۲مه نېټه کتاب چاپ او د دولتي چاپخونې په يوه خونه کې کېښودل شو، دوه درې ورځې وروسته پر دولتي چاپخونې توغندی ولگېد او هر څه لولپه شول، خو د خدای (ج) په فضل، دا کتاب يو چېرته په يوه گوټ کې خوندي پاتې شوی و. دا چې څه ډول مې دا کتاب ترلاسه کړ، دا يوه اوږده کيسه ده. خوشاله پر دې وم، چې کتاب له مرگه ژغورل شوی و. ۸ کاله وروسته (۱۳۷۸ل کال) په پېښور

کې د پښتو تکړه خدمتگاران او د دانش خپرندویه ټولنې مشران (اسدالله دانش) مانه هيله وکړه، چې زه غواړم دا کتاب له سره چاپ کړم، خو که څه نوې زياتونې هم په کې وکړې. د هغه په وړاندیز مې د استاد الفت ځينې نورې ليکنې هم په کې زياتې کړې او هغه دا کتاب د تېر په انډول دا ځل ډېر ښکلی چاپ کړ. تر هغه وروسته د همدې دويم چاپ له مخې دا کتاب بيا هم چاپ شو، خو دې سره سره د څو کلونو په ترڅ کې ددې کتاب د چاپ بيابيا غوښتنه کېدله. اوس چې ما خپل او زما په زيار

د نورو ليکوالو راټول شوي اثار له سره چاپول او دانټرنيت څپو ته مې سپارل، نو ددې اثر بيا چاپ مې هم ډېر ضروري وگانه، دلته لازمه او ضروري بولم، چې د هېواد له پياوړي

شاعر نساغلي صديق كاوون خخه مننه وكرم، چې ددې اثر
لومړي چاپ کې يې د زړه له تله همکاري وکړه، که پر هغه
وخت، د کاوون صيب همکاري نه وای، نو خدای (ج) خبر، چې
دا اثر په دې بڼه تر موده رارسېدلای وای. په دويم گام کې له
گران اسد دانش خخه مننه کوم، چې دا اثر يې د دويم ځل
لپاره، تر پخوانۍ بڼې ډېر بڼه چاپ کړ او تردې دمه يې
راورساوه. د گران ورور، ځوان او ځيرمن ليکوال سيدنظيم
سیدی خولا ډېر منندوی يم، چې ددې اثر دواړه چاپي بڼې يې
يو بل سره پرتله کړې، په دقيق ډول يې کمپوز او ايډېټ کړې
او د تېرو دواړو چاپونو املايي او چاپي تېروتنې يې په پوره
زغم او دقت سمې کړې، دغه راز قدرمن انجنير صيب حاجي
نصیب احمدي د زياتې مننې وړ دی، چې ددې اثر د درېيم
چاپ لگښت ته يې اوږه ورکړه. په پای کې يو ځل بيا له ټولو
هغو دوستانو خخه، چې دا اثر يې په بېلابېلو بڼو تر دې دمه
راورساوه، مننه کوم، کور ودانی ورته وایم، د لوی خدای (ج)
له درباره هيله لرم، چې زموږ د ژبې او ملت ټول تاريخي، هنري
او علمي اثار، د زمانې له ډول ډول توپانونو خوندي وساتي.

په مينه او درناوي

پوهندوی محمد اسمعيل يون

ارگ، د جمهوري رياست ماڼۍ

د ۱۳۸۷ ل کال د کب ۲۳ مه

يادون

...زه ساقی یم.

خو ساقی د مرگ او ژوند زړو شرابو،

خو هرچاته په هرځای کې او په هر وخت کې نا اشنا دی.

(شهید مجروح)

موږ په یوه جالبه او د حیرانتیا وړ زمانه کې ژوند کوو، د دغې زمانې هر ه خبره، هره کتنه! بالاخره هر ډول احساس، انسان هغه لوړو او هغه پړاو ته لارښوونه کوي، چې هلته دې د نېکمرغۍ وژرونه پرانيزي او سوکاله دې شي. تر اوسه په ټولیز لحاظ چا داسې نظام او جوړښت، چا داسې ټولنیز تړون او قانون نه دی په گوته کړی، چې هغه به د دغه اواره او په ژوند بې گودره انسان لپاره تلپاتې خندا ورپه برخه کړي. زموږ زمانه د برلاسی زمانه ده، زموږ په زمانه کې د ماشین ستم برلاسی دی او زموږ زمانه د ظاهري سترگو زمانه ده، په هغه زمانه کې یوازې هغوی ته شان و شوکت ورپه برخه دی، چې لباسي تظاهر، لباسي ایمانداري، لباسي عبادت یې د کړو وړو او خرگندونې ځانگړتیا ده.

په داسې چاپېریال کې هغوی، چې د «معنویت» په سمندر کې د خپل اندوژوند بېرې چلوي او په هغه پراخ بهیر کې یې د نېکمرغۍ ساحل ته په امن رسوي، ډېر رنځونه گالي او له ډېرو بدمرغيو سره مخامخ کېږي، ځکه چې د «معنویت» د نړۍ فتح کول تر هر څه دمخه یوه اوچت معنوي غرور ته اړتیا لري، که دا ښکېلې ناوې، دا ښکېلې پسرول ونه لري، نو بیا یې د ښایست او ښکلا په باب خوله تنهاکي کول، د ظالم واکمن د عمر د اوږدوالي

هيله ده. په هر ډول هغه انسانان، چې د خپل ژوند اوږد بهير، د معنويت په ناپايه سمندر کې، په لويه حوصله تېروي، هغوی لوی انسانان دي، چې په هغو لویو کسانو کې يو هم زموږ د زمانې او زموږ د معنوي اروا پر رمز پوهېدلی انسان، استاد الفت دی!

نن سبا زموږ په فرهنگي چاپېريال کې د «الفت» کلمې خپل رېښتینی مفهوم د کلمې په رېښتینې مانا سره تر لاسه کړی دی. اوس د الفت د کلمې اړیکې د هرې ورځې په تېرېدو سره د هغې له ظاهري څېرې (گل پاچا) سره کمزوری کېږي او الفت د زړونو او فکرونو د معنویت اوچتې څوکې ته ځان رسوي، ځکه چې گل-پاچا د دغې اوچتې مرتبې په ارزښت ان هغه وخت پوه و، چې ملگرو یې ورته ویلي وو:

الفت صیب وگوره په خرو کې هم الفت شته.

هو، لکه چې زه په تاسې کې يم.

د نظر خاوندانو پر وړاندې د الفت په باب دا ټکی روښانه دی، چې الفت زموږ د رنځونو د پېرۍ لیکوال او شاعر دی. دا پېرۍ په عمومي لحاظ داسې راغله، چې د هغې په زړه کې بیا هم په خوب ویده ملتونه قرباني شول. لويديځ په ټوله ځواکمنۍ سره په دې برخه کې هلې ځلې وکړې، چې پر وروسته پاتې ملتونو باندې خپل فرهنگي برلاسی هم وساتي. د دغې او هغې ايډيولوژۍ تر طلسم لاندې يې ان د خوارو ملتونو فرهنگي بهير ته هم زیان ورساوه، د دغه څپاو پر وړاندې له ژونديو لیکوالو او شاعرانو پرته، څوک له کښلې تورې سره ونه درېدل، ځکه چې هر چا يوه

لوري ته د خوشبيني په خاطر پر خپلو خولو لاسونه ونيول، الفت په دغه مهم پړاو کې د افغاني ټولنې، افغاني احساس او رښتيني غرور بېلگه شو. ده وکولای شول، چې خپله ټولنه رابيداره کړي، ده وکولای شول، هغه دردونه په ډاگه کړي، چې انساني احساس له هغه څخه فريادونه کوي او ده وکولای شول، چې افغانان د ملي او نړيوال فرهنگي او سياسي ستم پر وړاندې، د يوه واحد ځواک په توگه بيدار وساتي. دومره فريادونه، چې ده په شلمه پېړۍ کې د پښتنو د يووالي، ازادۍ، فرهنگي برلاسی او پښتني کلتور د ودې په برخه کې کړي، هغه له هغو فريادونو سره يو شى دي، چې ننگيالي او توريالي خوشال خان په خپل عصر کې اوچت کړي وو. ځکه نو دى زموږ د عصر خوشال خان دى. له همدې کبله موږ دا ويلای شو، چې الفت لوى انسان دى. شاندل وايي: «کله چې يو لوى انسان پېژنو او په دې پوهېږو، چې هغه پر ژوند برېمن راځلېدلى دى، د هغه روح زموږ په کالبد کې ځای نيسي، له هغه سره ژوند کوو او دا حالت موږ ته د بياځلې ژوند حيثيت لري». موږ چې الفت يادوو، دهغه تریادون دمخه د هغه روح له موږ سره ملگرتيا کوي او زموږ معنوي لارښوونه کوي.

د الفت په باب يو ټکى بايد له ياده ونه باسو، هغه دا چې دى ليکوال دى، شاعر دى، ولې دده ليکوالي او دده شاعري تر هر څه دمخه، دده د اجتماعي ټپ تر سيوري لاندې را ايډاډېږي، په حقيقت کې دى د خپلې ټولنې د داسې دقيق او ژور فکر خاوند دى، چې دده په افکارو او ايجادياتو کې دده ټولنه او چاپېريال دومره دقيق مطالعه کېدى شي، چې ډېر جزيي اړخونه يې هم په کې له پامه نه لوېږي. دى کولای شي، چې خپله ټولنه په اخلاقي

لحاظ تشریح کړي او هغه معیارونه درته په گوته کړي، چې هغه دده لپاره دلته د اخلاقي روزنې بنسټ جوړوي. دی په رواني لحاظ کولای شي، د خپل چاپیریال د انسان هغه غوټې، د خپلو افکارو په ساده جادويي الفاظو کې پرانيزي، چې هغه دهېڅ ډول جبر او فشار په وسیله طبعاً نه پرانیستل کېږي. دی پر دې ټکي کلک باوري دی:

چې انساني رڼا پیدا شي په مغزو کې د چا
هغه کوښښ کړي په عالم کې انسانان جوړوي

(دزړه وینا ۸۲ مخ)

که چېرې موږ الفت په لږ دقت سره مطالعه کړو، د هغه په افکارو کې یوازې زموږ د ادبي بهیر مطالعه د بحث وړ نه ده، بلکې الفت یوې بلې څېړنې او مطالعې ته هم اړتیا لري، چې هغه دده د اند وژوند فلسفه ده، هغه فلسفه، چې ده لیکوالي او شاعري د هغې لپاره کارولې ده، دا کار یوازې الفت نه دی ترسره کړی، بلکې د نړۍ ډېرو مهمو او نامتو مفکرینو هم دا کار کړی دی، وايي چې: «نیچه له دې سره مینه درلوده، چې خپل نظریات په معما او داسې ډول وړاندې کړي، چې عادي لوستونکي د حیرانتیا په سمندر ور لاهو کړي...» د استایفسکي په همدې ډول شهکارونه ولیکل، مارکس سره له دې چې دده نوم باید په ادبیاتو کې څوک وانخلي، مګر د هنر او ادب پر ارزښت ډېر ښه پوهېږي او شعريې هم ویلی دي. دا ډول مثالونه خورا زیات دي، زموږ په عصر کې تر اوسه د الفت په باب نوموړي ټکي ته ډېر لږ کسان هم نه دي متوجه شوي. همدا وجه ده، چې تر اوسه موږ

هرڅه د الفت په باب لیکو، په هغو کې نوې خبرې ډېرې لږ دي.
باید د الفت پېژندنې تگلاره یوازې د لیکوالۍ او شاعرۍ په
بازار باندې پای ته ونه رسو، د الفت پېژندنې مسئله د پوهې او
څېړنو پرله پسې لړۍ او هلو ځلو ته اړتیا لري.

تفاوت لري حاصل کې هره ځمکه
ته دې خپل زړه کې دکر دپاره ښه که
په کې وکره ښه تخم د الفت
نوبه وويني له هر چا محبت.

(د زړه وينا ۴۲ مخ)

نتیجه: ډېره موده وشوه، چې د الفت صیب نشري اثار سړي
ته په سختۍ سره لاس ته ورځي، اوس چې د اطلاعاتو او کلتور
وزارت د استاد الفت نشري کلیات، د ځوان شاعر او د پښتون د
ځوان کاله د بریمن اسمعیل یون په ستړیا او زیار خپروي، دا کار
به زموږ د اوسني فرهنګي بهیر په ترڅ کې یوه نه هېرېدونکې ملي
او فرهنګي خاطره وي، ځکه:

خپل او پردي به په نظر د محبت لیدل
په حقیقت کې د تمام کلي لایلاومه زه
په ډېرو سترګو کې مې مینه د خپل ځان لیدلې
په زړه کې ګران د ډېرو خلکو په رښتیاومه زه.

په درناوي

پوهنمل عبدالخالق رشید

کابل، ۱۳۷۰ ل کال د سلواغۍ لومړۍ نېټه

سريزه

داستاد الفت نثر، ژوند او اثار

" زمانه چې پرمدار د کينې راسي
د کمال پر منارو ټکې پرېباسي
دېر کلونه دي په کارچې په دې ملک کې
بيا (الفت) غوندي شيوا شاعر پيدا شي " (۱)

استاد گل پاچا الفت د پښتو په معاصرو ادبياتو کې د رانه زړه، ضمير او وجدان خاوند، يو داسې ځلېدونکی مخکښ ليکوال دی، چې په نظم او نثر دواړو کې د استادۍ ترپولې رسېدلی دی. هغه دخپل ټول ژوند په اوږدو کې هر څه چې وليکل، په زغرده يې وليکل، په مينه يې وليکل، د الفت په وړانگو يې وليکل، انتقادي يې وليکل او دهېڅ ډول تکلف او تصنع گرد او غبار يې د ليکوالۍ پلو گردجن نه کړ. په همدې وجه زموږ ليکوال هغه د خپل عصر (خوشال خان) بولي.

د استاد د همدغه ستر انساني کرامت، مينې، الفت، د نفس پاکۍ او تذکيې، پښتو، پښتونولۍ او انسانيت ته د خدمت ديوه اوچت معيار پايله وه، چې زما په زړه کې د هغه د تخليقي نثرونو

(۱) پوهاند عبدالشکور رشاد، د الفت ياد، سرحدونو چارو وزارت د نشراتو رياست،

۱۳۶۰ ل کال، ۳۸ مخ.

د کلیاتو د راټولولو تکل راوتوکېده او دخپلو ځوانو ملگرو په مشوره او مرسته مې ددې کار د سرته رسولو کار پیل کړ. دلته غواړم په لومړي سر کې د استاد پر نشر تر خپله وسه لنډه رڼا واچوم او وروسته به یې پر ژوند او اشارو څه ناڅه په بشپړه توګه خبرې وشي، که څه هم زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره، د استاد پر نشر څه ویل ګرانه خبره ده، خو هغه مینه او الفت، چې د الفت له نثرونو څخه زما په زړه کې راټوکېدلې، نه شم کولای پټه خوله پاتې شم، دلته یوازې د هغه څه بیان لازم بولم، چې د استاد له نثرونو څخه زما د فکر او ذهن د اخیستنې پایله ده.

«که څوک غواړي، چې د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شي او په یوه شنه پاڼه کې د معرفت دفتر وګوري، خپل عقل، شعور او احساس دې په کار واچوي او د زړه سترګې دې وغورځوي. په یوه لاره ډېر خلک تېرېږي، مګر یو نیم په کې چېرته یوه نسکې مرغلره پیدا کړي، چې د چاله امېله پرېوتې او په خاورو کې پرته ده.»^(۱)

زموږ زمانه کې خو الفت د خلقت پر رمزونو پوه شوی، د زړه په سترګو یې دا رازونه لیدلي او د مینې، انسانیت او احساس مرغلره یې ترې راکښلې ده او بیایې (د زړه دنیا) (د لوړ خیال او ژور فکر) په لوپټه کې تاوه کړې، چې اوس زموږ له مینې ډک زړونه تربنه رڼا اخلي.

^(۱) الفت لیکوالی. املا و انشاء پښتو ټولنه ۱۳۲۹ کال ۳۵ مخ.

«دانسان په وجود کې دوه شپه ډېر عزیز معلومېږي، چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي.

له دماغ نه علم او فلسفه پيدا شوه، له زړه نه شعر او ادب....
صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مینه په زړه کې وي»^(۱).

الفت هم خپلې د «زړه وينا کې» «عالي افکار» ننويستل، «ښه لمسون» يې ترينه جوړ کړ، «غوره اشعار» شول، «د ازادۍ پيغام» لپاره «د پسرلي نغمه» شوه، په «نوی سبک او نوی ادب» يې «غوره نثرونه» وليکل او زموږ لپاره يې ترې «بله ډيوه» جوړه کړه.

ورسره يو ځای يې د غريبانو له ملگرتيا، د عاجزانو او خوارانو له ورورۍ، د کاريوگرو د لاس نيالگي، د خادمانو له خدمت، ظالمانو ته له بدکتلو، پر مظلومانو له ژرېدلو او له بدو کارونو څخه د پردې له اوچتولو نه لاس وانه خيست او د ژوند تر پايه يې د خپل دغه هوډ مزي ټينگ ونيول، «کوم وخت يې چې اداري کارونه پرېښودل يوازېتوب ته وزگار شو، فقيرانه ژوند او د روحانيت جهان ته ورننوت، سپين کالي، سپينه خولۍ، نوراني مخ، خوږه موسکا، تسپې په لاس فقيرانه ژوند، د الفت نه ډکې خبرې! ده له خدايه غوښتل چې د فقيرانو او دروېشانو په لباس کې له دنيا نه سترگې پټې کړي»^(۲).

^(۱) الفت، غوره نثرونه، پښتو ټولنه ۱۳۳۲ کال ۵۶ مخ.

^(۲) محمد صديق روهي. ادبي څېړنې، تنگهار پوهنتون، ۱۳۲۰ کال ۹۸-۹۹ مخونه.

الفت د ژوند تر پایه د خپلو خلکو په دردونو ودرېده او د زړه د درد ټولې خبرې یې له الفت نه به ډکو کلمو او تورو کې تاوې کړې او د کاغذ پرمخ یې موږ ته راوسپارلې. زموږ یو لیکوال هغه له لیف تولستوی سره ورته کوي: «لکه څنګه چې لیف تولستوی ته د روسیې د انقلاب هنداره ویل کېږي هماغسې الفت د خپل ماحول د ټولنیزو جریانونو او مسلطو کلتوري ارزښتونو په منعکسولو کې ستر نقش لوبولی دی.»^(۱)

الفت یوله هغومخکېښو لیکوالو څخه دی، چې د پښتو د معاصر ادب په وینستایي پېر کې یې د ښکلي هنري نثر مانۍ تیاره کړه، د ښکلو الفاظو او رنگینو ماناوو شال یې ورپه سر کړ، د غوره نثرونو زړې یې په کې وټوکول او د تل پاتې ژوند په هیله یې د ښایست مرغلرې په کې وکرلې.

الفت د خپل څلوېښت کلن ادبي ژوند په بهیر کې لږترلږه د پنځه دېرشو ادبي اثارو په منځ کې خپل درې تخلیقي نثري اثار: (بله ډیوه، نوی سبک او نوی ادب او غوره نثرونه) موږ ته راپریښودل. د نثريوه بېلګه به یې دلته راوړوو.

بې گناه بندي

«پرېږدئ! پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ.
مه وېرېږئ ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.

(۱) محمد صديق روهي، ادبي څېړنې، ننگرهار پوهنتون، ۱۳۶۰ ل کال، ۹۳ مخ.

د ده بندي کول لويه گناه ده.
دی هغه يوسف دی، چې د بې گناهی په سبب په زندان کې
لوېدلی دی.
که دی له زندانه راوالوزي ستاسې آينده سنجولی شي او
ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وړې به ماړه کړي، ستاسې برېښه به پټه کاندې.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاگانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د گټو وډو او پرېشانو خوبونو صحيح تعبيرونه
وکړي.
ډېرې سختې، مبهمې او مجملې غوټې به پرانيږي.
دی د راتلونکي حال پيشبيني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.
پرېږدئ! پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ!
د ده په ازادولو باندې علم او پوهه زياتېږي.
وطن رڼا کېږي او ږانده بينا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.
دی ډېر پېچلومي اوارولی شي.

دی ډېرې کړې سمولی او ډېر مشکلات حل کولی شي.
ما خوب لیدلی، چې دا بندي خلاصېږي او د سلطنت په کرسی
کېني.

ښه فکرو کړئ.
دا بندي څوک دی.
پس له ډېره فکره وایم
فکر دی فکر! ^(۱)

لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبی د الفت نشر او نظم
دواړه شعر بولي او وایي:

«د پښتو ادب چې په خپل سمسور بڼ کې یو ښکلی او رنگین
گل غوړولی هغه بې له شک» «گل پاچا الفت» دی. دی فطرتاً شاعر
و، شاعري او نازک خیالي په خټه وراخښلې شوې وه. که به یې
نظم لیکه هغه به ضرور خوږ، روان او له معانیو ډک و، خو نثري
تر هغه لا ښکلی، لطیف او په ګټورو نقطو پسوللی او ګټور و،
هغه لفظي او ښکلې ماناوې، چې ده په منشورو ابداعاتو کې
ځایولی سواي کټ مټ داسې وې، لکه سره اوډلی او پرله پسې
شعر! د قلم رابطه یې یوازې له الفاظو سره نه وه، له زړه سره هم
نښتې وه، احساس او عاطفه یې د ونې په ادبي تخلیقاتو کې
نښتله، چې هره ټوټه به یې یو عاطفي شهکار و.» ^(۲)

(۱) غوره نثرونه، ۸۲ مخ.

(۲) د الفت یاد، ۳-۴ مخونه.

«زما د الفت تر منظومې وينا د ده منشوري ټوټې خوښې دي. دى شاعر او فنان دى. د ده نثر هم شعر دى، خو نظم يې هغسې خوند، ښکلا او هغه جمال لري. دى د خاصو افکارو په پرورښت او تصوير کې استاد دى او نوي نوي نکات پيدا کوي، د ژوندانه اسرارو ته ملتفت دى، د طبيعت بسيط او پلن ډگر دده د مطالعې او غاير نظر جولانگاه ده.»^(۱)

کانديد اکاډميسين محترم محمد صديق روحي وايي: «د الفت نثر په حقيقت کې شعر دى... يو ځلې، چې څوک د الفت د کوم اثر په لوستلو پيل وکړي، نو د هغه مقناطيسي خاصيت يې نه پرېږدي، چې په اسانۍ سره ځان ترې خلاص کړي.»^(۲) او بيا د فرانسيس بيکن په هغو خبرو کې، چې د ليکوالو په باره کې يې کړي دي، د الفت موقف داسې ځلوي:

«ځينې د مېړيانو په شان ټول وخت دانې راټولوي، ځينې د غڼو (عنکبوت) په څېر هر څه له گېډې را وباسي او ځينې نور د مچيو په شان د گلانو شيره راغونډوي او په شاتو يې بدلوي. پخپله الفت په دغه وروستۍ کټگورۍ کې راځي.»^(۳)

اجمل خټک وايي: «پاچا صاحب يو لوى پښتون عالم او اديب شاعر دى، په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترگو او ډنگه غرانگه مخکې روان دى.»^(۴)

^(۱) د جرگې مجله، ۱۳۶۷ کال، ۵ مې ۱۶ مخ.

^(۲) د الفت ياد، ۱۴ مخ.

^(۳) د الفت ياد، ۱۳ مخ.

^(۴) د الفت ياد، ۹۱ مخ.

محترم ليکوال کانديد اکاډميسين محمد ابراهيم عطايي يې
نثر د ویکتور هوگو له سبک سره ورته کوي: «د ده نثر په ادبي
ټوټو کې له يوه خاص سمبوليزم څخه مراعات کاوه، چې هغه ډېر
خوب او په دغه سبک کې ویکتور هوگو ته ورته و.»^(۱)
د هېواد ځوان نوښتگر ليکوال زرین انځور، د الفت نثر او نظم
دواړه د پرتلنې په تلې تللي او په پای کې دې پایلې (نتیجې) ته
رسېدلی دی، چې الفت تر شعره په نثر کې مخکې دی، نو ځکه
وايي:

«د الفت نثر د هغه له نظم او شعر نه په زیاته پیمانه د پښتو
ژبې د معاصر جریان لپاره اغېزمن جوت شوی او جوتېږي، ځکه
نویي باید د معاصر بشپړ انتقادي نثر مخکښ وبولو.»^(۲)
که دخپلو خبرو مزي را لنډ کړو، نو د الفت صیب نثرونه خود
هنريو داسې کان دی، چې هرڅومره یې سړی سپړي هماغومره
ورته خوند ورکوي. په ټولیز ډول په لنډیز سره کولی شو، د الفت
صیب د نثرونو د جولیز (شکلي) او محتوايي خواو ځینې ښکلاوې
په لنډ ډول بیان کړو:

الف- د جولي له مخې:

په شکلي لحاظ الفت غواړي خپله د خپل فکر مرغلره د عاطفې
په اوبو و مینځي او د ساده، عام فهمه او روانو کلمو په لویټه کې
یې تاوه کړي، هغه ساده گي یو صفت گڼي، له تکلف، تصنع او

^(۱) د الفت یاد، ۳۷ مخ.

^(۲) د الفت یاد، ۸۰ مخ.

ځان جوړونې څخه خپله لاره بېلوي او وايي: «هغه انشا چې ډېرې قلقلي پکې وي او ډېر جليل ولري، يعنې لکه رعد او برق يې خلېدل او غرېدل زيات وي، د ليکونکي عجز او تصنع نښي، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دی، په شعر او ادب کې ساده گي لوی صفت دی، نه کاکه توب او طمطراق، څومره چې د چا فکري او معنوي پانگه زياته وي، هغومره يې سبک ساده او روښانه وي. مغلق او پېچيده ليکل غالباً د ليکونکي له علمي او معنوي فقر څخه پيدا کېږي، هغه څوک چې د عبارت په ډول په سينگار پسې ډېر گرځي او له لفاظۍ څخه ډېر کار اخلي، خپل معنوي فقر د الفاظو په برق او ذلق کې پټوي.»^(۱) نو په دې وجه الفت د روان او ساده نثر غوښتونکی دی، چې د تکلف نښې نښانې پکې نه وي، خو «دا ساده گي له ساده گۍ څخه نه ده، بلکې د ليکوال له زيات قوت او حاکميت نه ساده گي ده» ليکوال کولای شي په ډېرو روانو، ساده او خوږو کلمو کې په ډېره دقيقه، نازکه او باريکه بڼه د خپل زړه غوټه پرانيزي. د الفت صيب نثرونه هم په همدې ډول دي لنډې لنډې جملې يې راوړي، هره يوه يې تامه جمله ده، ټاکلی اهنګ لري، له ذهني او عيني انځورونو څخه ډک، د گرامري جوړښت او معيار توب او چټي نمونې دي. په نثرونو کې يې «د ادبي ټوټو، شعري او ادبي طرحو او همدارنگه د داستاني لنډو طرحو نمونې ليدل کېږي.»^(۲)

(۱) ليکوالي املاء او انشاء، ۴۱ مخ.

(۲) زرین انځور، د الفت یاد، ۶۰ مخ.

ب- د محتوا او فکر له پلوه:

الفت د خپلو نثرونو د شکل او محتوا تله داسې برابره کړې، چې سپړنه شي کولای و وایي، کومه خوا یې درنه ده. دی په فکري لحاظ د نوښت، د مضمون د نوي والي او د فکر د ازادۍ سر سخت پلوی دی، وایي:

«خومره چې یو شاعر یا لیکوال ازاد فکر کولای شي او له ذهني اسارت نه خلاص وي هماغومره یې انشا هم له تقلید او ابتذال څخه لرې وي.»^(۱)

په محتوايي لحاظ یې په خپلو نثرونو کې زموږ د ټولنې او په ټولیز ډول د ټولې بشري ټولنې دومره بېلابېل کرکټرونه ځلولي، چې که سپړ ورتنه به ځیرتیا سره وگوري، نو د الفت قوت به هله ور معلوم شي، له یوه ساده بزگر نه نیولې بیا تر یوه حاکم پورې، د انساني ټولنې ټول اشخاص په کې ځلېږي.

د انسان او انسانیت روح او روان یې د خپلو نثرونو رگونو ته نښتې، په همدې وجه خویې د تلپاتې ژوند او زړه راکنسون ځواک ډېر زیات دی.

د ده د نثرونو په هنداره کې د بشري ټولنې هر فرد په خپل خاص کیفیت او کړنې خپل ځان ویني او داسې کوم څوک که پیدا شي، چې په دې هنداره کې دې د خپلو اعمالو څېره ونه ویني.

الفت هر څه د یوه باریک رمز او قوي استدلال په کړیو کې راگیر کړي، خاص فلسفي فکري یې په کې ځلولی، انتقادي لاره یې په کې

(۱) لیکوالي املاء او انشاء، ۴۹ مخ.

پرانيسټې، مينه يې په کې زرغونه کړې، د ټولنيز فکر لوپټه يې په کې غوړولې، د نفس د تذکيې او روان د پاکوالي لاره چاره يې په کې بنودلې او د انساني روح په داسې يو تمخي کې يې دا ټول سره راټول کړي، چې نه يوازې زموږ د ټولنې انسان پرې خپل روح ارامولی او خپل نفس وينځلی شي، بلکې د ټولې بشري ټولنې لپاره د گټې اخېستنې وړ دي، دا ځکه چې دا د نړيوالو انساني تجربو د رڼا په رنگ ليکل شوي دي.

د الفت د نثر په باب که هر څومره د خپلو خبرو مزي وغځوو هماغومره غځېږي، خو ښه به داوي، چې د الفت نثر په خپله د الفت د قوانينو په هېنداره کې وگورو:

استاد الفت په خپل يو اثر (ليکوالۍ املا او انشاء) کې د يوه ښه او غوره نثر او انشاء لپاره دغه لاندې ځانگړنې ټاکلي دي:

- ۱- وضاحت:
- ۲- صراحت، الفاظ له مقصودو ماناگانو سره تناسب ولري.
- ۳- ضبط، په کلام کې زياتې او بې ضرورته برخې نه وي.
- ۴- طبيعت، په کلام کې له تکلف څخه کار وانه خيستل شي.
- ۵- سهولت.
- ۶- انسجام.
- ۷- اتساق، د معانيو ټينگ اتصال او ارتباط ته اتساق وايي.
- ۸- جزالت، ښه معاني په مناسبو الفاظو کې ادا کول دي.
- ۹- گرامري لحاظ.
- ۱۰- د لغاتو استعمال.

- ۱۱- فعلونه.
- ۱۲- استدلال او منطق.
- ۱۳- آهنگ.
- ۱۴- د لفظ او معنا تول.
- ۱۵- د مضمون راښکون.
- ۱۶- د لیکوال عقیده.
- ۱۷- نظم او ترتیب.
- ۱۸- ابتکار.
- ۱۹- تخیل.
- ۲۰- ذوق.
- ۲۱- حافظه.
- ۲۲- احساس.
- ۲۳- ذکا.
- ۲۴- د لیکوال شخصیت او اخلاقي شجاعت.
- ۲۵- د فکر ازادي.

که د یوه غوره نثر لپاره د الفت صیب دا پورته څرگندونې په پام کې ونیسو په پښتو کې د الفت صیب له نثر پرته به داسې لږې بېلگې پیدا کړو، چې پورتنی بنایستونه او ښکلاوې دې ولري، دا خو الفت دی، چې په طبیعي ډول یې د وضاحت او صراحت په جامه کې مضمون راټوکولی، د منطق او استدلال په تاریخي تړلی، نوی رنگ یې ورکړی، د ځانگړي ذوق په اوبو یې وینځلی، د کلمو د آهنگ د لفظ او مانا په تول یې تللی، د فطري ذکاوت او

احساس روح يې ورننوېستی، د ازاد فکر او رنگين تخيل د امېل لړ يې ور په غاړه کړی دی او «کله چې فکر او خيال سره يو ځای شي، نو غرونه نړوي.»^(۱) الفت صيب هم خپل فکر او خيال د احساس په مزو داسې تړلی، چې «لوړ خيالونه او ژور فکرونه» تربنه جوړ شوي دي.

«وگورئ! ورېځې پاس په هوا کې دي، څاگانې بنسکته په زمکه، هغه څه چې په هسکو ورېځو کې شته، په ژورو څاگانو کې هم شته، په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي، د لوړ خيال او ژور فکر نتيجه يوه ده...»^(۲)

لکه څنگه چې مو دمخه د دې خبرې يادون راوړ، د الفت صيب د پنځه ويشتو په شاوخوا کې دا ټاکل شوې ځانگړنې کولی شو د ده په نثر کې ومومو، نورې داسې کمې بېلگې به پيدا کړو، چې دا ټولې ځانگړتياوې دې ولري. کېدی شي الفت صيب دا ځانگړتياوې د خپل نثر له پلوه راټولې کړې وي او بيا يې د يوې غوره انشا لپاره د يوه ضرورت په توگه په نښه کړي وي.

د الفت صيب د نثر جادو، خوږوالی، زړه راکښون، تلپاتې توب او ښکلا په دې کې ده، چې دا د څو هنرونو مجموعي پايله، شيره او شات دي او «کله چې يو هنر له بل سره مل شي او يو ښايست په بل کې حل شي، نو هغه څه تربنه جوړ شي، چې سترگې يې په

(۱) ذهدي، روانشناسی کودک،

(۲) غوره نثرونه، ۱۱۴ مخ.

ليدلو او غوږونه يې په اورېدلو او زړونه يې په مينه او محبت نه
مړېږي...^(۱)

اوس راځو د استاد ژوند او د اثارو پېژندنې ته:
د استاد د ژوند او اثارو په باب په بېلابېلو کتابونو او جريدو
کې ليکنې شوي دي، خو يوه هم دومره مشر او قناعت ښونکې
نه وه، چې د الفت صيب د ژوند او اثارو ټول څرنگوالي موږ ته
معلوم کړي، له نېکه مرغه زما ځوان مبتکر استاد محترم زلمي
هېوادم د الفت صيب د ژوند او اثارو په باب مفصله څېړنه کړې
او د (الفت ياد) نومي کتاب کې يې خپره کړې ده. زما لپاره ډېر
وخت په کار و، چې د الفت صيب په باب دومره گټور او مفصل
معلومات ترلاسه کړم او يا هم کېدې شي هېڅ مې ترلاسه کړي نه
وای. هماغه و چې له محترم استاد هېوادم سره مې په دې باب
خبرې وکړې او د دې ليکنې د لندون او د ضرورت په صورت کې
د ځينو ټکو د زياتونو په باب مې ورسره مشوره وکړه، هغه د سر
په سترگو ومنله، چې دا دی دلته يې راوړم:

کورنۍ، زوکړه او ټاټوبی:

[پر ۱۲۸۸ ل کال - ۱۹۰۹ ع کال، د لغمان د عزيز خان کڅ د
منصور په کلي کې د سيد فقير پاچا د زوی ميرسيد پاچا په کور
کې يو نوي ماشوم سترگې پرانيستې.]

(۱) د زړه وينا، ح مخ.

نوم، تخلص او مستعار نومونه:

کورنۍ پردغه نوي زوکړي ماشوم، گل پاچا، نوم کېښود. ماشوم گل پاچا د خپلې کورنۍ په غېږه کې لویېده، تر هغې چې د لیک لوست شو، د استعداد خاوند ځوان، د سرشارې شعري قریحې خاوند ځوان، دغه ځوان د الفت تخلص غوره کړ او چې پر کومو لیکنو یې د خپل نامه څرګندول نه غوښتل، نو یې بیا پر دغولاندې مستعارونو مونو: (ظریف افغان، کجوروال، علاقمند، محتاج، ستمدیده، نواموز، نادار، ارزومند، نکته رس، نکته دان، منتظر، شاهد، حق بین، منصف، حق پسند، دلسوز، امنیت خواه، لغت دان، پارلماني وکیل، دقت پسند، اعتدالي، ملتفت، قانوني، خپل، بې زړه، ا، ط، گ) لیکنې وکړې.

زده کړه:

گل پاچا الفت د پښتو د اوسني ادب د نورو سرلارو په څېر په سیستماتیک ډول کوم ښوونځی او یا د تحصیل کومه عالي موسسه نه ده لوستې، بلکې د لغمان، ننګرهار او کابل په دیني مدرسو کې یې له جیدو علماوو څخه زده کړه وکړه: صرف، نحو، منطق، تفسیر، معاني، بیان او د احادیثو کتابونه یې ولوستل. دغه زده کړې که څه هم غیرې منظمې وې، خو د ده د څپاند فطري استعداد په تاندولو او روزلو کې یې ستر رول درلود. اما د الفت

لپاره هماغه لومړنۍ زده کړې بسيا نه وې، بلکې ده د ژوند تر پايه مطالعه کوله، نوي نوي شيان يې زده کول او نوي مضمونونه يې لوستل او د خپلو دغو مطالعو او لوستنو محصول يې د خپل ژوند په اوږدو کې په بېلابېلو بڼو خپلو هېوادوالو او پښتنو وروڼو ته وړاندې کړی دی.

ژبې:

د الفت مورنۍ ژبه پښتو وه، فارسي يې هم په ښه توگه زده کړې وه ان تردې حده، چې په ډېره لوړه ادبي پيرايه کې يې هر ډول مضامين په دې ژبه کښل او داسې اشعار يې ويل، چې په لوړو پارسي اشعارو کې حساب کېږي. سربېره پردې الفت په ديني مدارسو کې عربي ژبه تردې حده زده کړې وه، چې مضامين يې پرې ليکل او دغه ژبه يې هم ښه زده وه.

رسمي ملازمتونه:

الفت چې د کابل او ننگرهار په درس ځايونو کې دوديزې زده کړې وکړې، د شپږويشتو کالو ځوان و، چې رسمي ملازمتونو ته يې مخه کړه، لومړی ځل پر ۱۳۱۴ ل کال د انيس اخبار په اداره کې د کاتب په توگه ومنل شو، خو ده په کتابت بسنه ونه کړه، بلکې د ليکوالۍ په برخه کې يې له خپل استعداد څخه کار واخيست او ډېرې مقالې يې وکښلې، نوي او تازه اشعار يې وويل او خپاره کړل، د ده دغو ادبي او مطبوعاتي هڅو دى د کابل په ادبي انجمن کې جذب کړ او پر ۱۳۱۵ ل کال د ادبي انجمن د

تالیف او ترجمې په څانګه کې د غړي په توګه ومنل شو. کله چې پر ۱۳۱۲ ل کال پښتو ټولنه جوړه شوه او د زېري جريدې پر خپرولو يې پيل وکړ. پر ۱۳۱۲ ل کال د زېري چلوونکي مقرر شو، پر ۱۳۱۲ ل کال د پښتو ټولنې د صحافت د مدير مرستيال مقرر شو. پر ۱۳۱۹ ل کال د اصلاح ورځپاڼې مشاور او د پښتو ټولنې د قواعدو مدير شو. پر ۱۳۲۰ ل کال د اصلاح ورځپاڼې مشاور، د پښتو ټولنې عمومي مبصر او د کابل مجلې د چلوونکي په توګه وټاکل شو.

پر ۱۳۲۵ ل کال د اتحاد مشرقي جريدې مدير مقرر شو. پر ۱۳۲۷ ل کال په ننگرهار ولايت کې د قبايلو عمومي مدير شو. پر ۱۳۲۸ ل کال د شوری د اوومې دورې لپاره د جلال اباد د خلکو له خوا د وکیل په توګه انتخاب شو.

پر ۱۳۳۱ ل کال د لغمان د کرغیو د ولسوالۍ خلکو، د شوری د اتمې دورې لپاره خپل وکیل وټاکه. پر ۱۳۳۴ ل کال د جلال اباد د خلکو له خوا د لويې جرګې وکیل شو.

پر ۱۳۳۵ ل کال په لومړۍ رتبه د پښتو ټولنې رئیس او د پوهنې وزارت د عالي شورا غړی مقرر شو. پر ۱۳۳۸ ل کال د پښتو ټولنې پر ریاست سربېره د افغان شوروي د دوستۍ ټولنې د رئیس په توګه وټاکل شو.

پر ۱۳۴۲ ل کال د کابینې غړی شو او د قبايلو د مستقل ریاست چارې ورسپارل شوې. پر ۱۳۴۴ ل کال د ولسي جرګې د دولسمې دورې لپاره د جلال اباد د خلکو له خوا د وکیل په توګه انتخاب شو.

نمانځنې:

گل پاچا الفت د کار او ملازمتونو په دغه اوږده دوره کې د ښو کارونو، ابتکار او جدیت له امله د مقاماتو له خوا نمانځل شوی هم دی، چې د ده اخیستنې او نمانځنې په لاندې ډول دي:

۱- د خوشال خان د ادبي جایزې گټل.

۲- د ابو علي سینا د علمي جایزې ترلاسه کول.

۳- د صدارت له خوا دویمه درجه ستاینلیک.

۴- د ستوري درېیمه درجه نښان.

۵- د پوهنې دویمه درجه نښان.

۶- د وکالت د دورو نښانونه.

۷- د لویې جرگې یادگاري نښان.

سفرونه:

گل پاچا الفت د رسمي ملازمتونو په اوږدو کې ځینې سفرونه هم کړي دي، چې په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱- پېښور ته د یوه ادبي هیئت په مشرۍ، چې پوهاند رښتین او مرحوم استاد خادم هم ور سره مله وو.

۲- مسکو ته د یو کلتوري هیئت په مشرۍ.

۳- د ختیځپوهانو پنځه ویشتم کانګرس کې د گډون په منظور مونشن ته سفر، چې په دې سفر کې یې د خوشال خان خټک او پښتو ټولنې په باب دوه کنفرانسونه ورکړي دي.

۴- د آسیایي او افریقایي لیکوالو په کنفرانس کې د گډون لپاره تاشکند ته سفر.

۵- د افغان - شوروي دوستۍ ټولنې په بلنه د یوه هیئت په مشرۍ مسکو ته سفر.

۶- د ختیځپوهانو په شپږویشتم کانګرس کې د گډون په منظور د یوه هیئت په مشرۍ مسکو ته سفر. په دې کانګرس کې یې د خوشال خان او رحمان بابا د شاعرۍ په باب کنفرانس ورکړی دی.

الفت په دغو سفرونو کې ویناوې کړي او کنفرانسونه یې ورکړي دي او دغه لاندې ځایونه یې نور هم لیدلي دي:
مسکو، لیننګراد، سوچی، باکو، دوشنبه، تاشکند، تهران، پېنسور او مونسشن.

د حج سفر:

الفت د ژوند په وروستیو کلونو کې د حج د فریضې د ادا کولو لپاره بیت الله شریف ته هم تللی و.

کړه وړه او عادات:

مرحوم گل پاچا الفت د نېکو اخلاقو خاوند، مهربان، پر خوارانو زړه سواند، پر وطن او وطني مصالحو مین شخصیت و. لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبی یو ځای کښلي دي: «الفت په رسمي چارو کې تکړه همکار او د ملګرو په جرګه کې خوږ او خندونکی او نکته رس ملګری و. په مشاعره او نکته دانی کې

ترهېچا پس نه پاتېدی او کله چې به د «جد» ډگر ته راغی، نو به یو مدیر، فکور او وطنپال سړی و.»

استاد عبدالروف بېنوا په دې باب وايي: «بناغلی الفت په اجتماعي ژوند کې یو مخی، خوش خلقه، متین او په عین حال کې د ورین تندي خاوند سړی دی. مجلس یې ډېر خوږ دی او خبرې یې مزاحیه روح هم لري...»

اجمل خټک د رهبر مجلې د ۳ ټوک په ۲۴ شماره (۴) نمبر کې لیکلي دي:

«...پاچا صاحب یو لوی پښتون، عالم او ادیب او شاعر دی، په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترگو او دنگه غږانگه مخکې روان دی، ولې تاسې ته به هومره غلی او خوله خاموشه وي... د لغمان دا پیاوړی ادیب الفت، چې بیان او لیکونه یې سړی گوري، نو د اور لمبه محشرستان معلومېږي، ولې چې مجلس کې یې ووينې، نو دومره خاموش متین او قلا سړی، چې ته به ونه وایې، چې دا هغه گل پاچا الفت دی، چې قلم یې د ادب او شاعرۍ پیدا کولو نه هڅو قلا رېږي نه.

د ده په ژبه به بې ضرورته خبره رانشي او د ضرورت خبره هم پخپل وار او خپل ځای داسې په قلاړه کوي، چې ته به وایې اول یې جووي او بیا یې په څه هنر، د مجلس ذهن ته د رسولو کوښښ کوي او دې سره سره موسکا د ده مستقل او حاوی صفت دی، چې دا فیصله به د الفت ډېر کم دوستان وکړی شي، چې شونې یې موسکا ډېره کوي که وینا!

ما خو په ډېر لنډ تنگ ملاقات کې دا محسوسه کړه، چې د الفت صاحب موسکا هم له وينا نه خالي نه وي. ده خوږه موسکا شه داسې په فن او هنر بلده کړې ده، چې ترې د موسکا کاراخيستی شي هم که څوک ډېر اهم بحث کې را ونښلي، نو د ده تشه موسکا هغه ته داسې جواب ورکولی شي، چې که د دليل ځای پکې هم نه وي، نو د مينې او خلوص په زور هغه خبره په خوږوالي کې په بل فريق پرې کړي.»

فکري مسير، ملي او سياسي سرگرمي:

د پښتو ژبې يو معاصر ليکوال د استاد الفت د فکري مسير په باب کښلي دي:

«الفت يو انتقادي رياست و، چې د حاکمې طبقې ارتجاعې خبره يې افشا کوله او د فساد، اختناق او ارتجاع پر ضد يې کله علني او کله په رمزي توگه مبارزه کوله.»

«الفت زموږ د هېواد له شرايطو سره سم د يوه نوي او مترقي فکر خاوند و. ده ته ملي او وطني مصالح تر هرڅه لوړ ښکارېدل او د وطن له آبادۍ، ملي حاکميت او د رنځونو له لرې کولو سره جدي علاقمند و، د ظالمانو، رشوت خورو او د نورو په وینو او غوښو د چرچه مارو له سر د ښمن الفت د دغسې يو فکر په لرلو سره په هېواد کې د سياسي او ملي غورځنگونو څخه لرې نه شو پاتېدی.»

«کله چې د وینښو ځلمیانو نهضت شروع شو الفت په دې نهضت کې شریک و او د دغه نهضت په خصوص کې د ده خپل هغه وختنی نظر دا دی.»:

«زلمی دانه دی، چې د بلوغ سن ته رسېدلی وي او شیطان یې وغولوي، بلکې زلمی هغه دی چې په نفس و شیطان دواړو باندې غالب وي او د هلکتوب له خویونو او خواهشاتو تېر شوی وي، د جدید عصر فضایل او مدنیت دلته راوړي او په ترویج کې یې کوښښ وکړي، نه دا چې تش یې زده کړي وي یا له جدید عصر نه غلط تعلیم واخلي او حریت و ازادی گمان په بې قیدۍ او بې مبالاۍ وکړي. موږ د زلمیانو په مغزو کې نوي افکار، تازه نظریات د نورو علومو رڼا، د نوي عصر معانی او د جدید قرن عشق لټوو. د جدید قرن عشق، یعنې د وطن مینه او ملي محبت، مگر تش په خوله نه، بلکې هغه مینه او محبت، چې په کار او عمل کې ظاهرېږي...»

«الفت دغه مهال د سردار شاه محمود خان د حکومت له نیم بندې ازادۍ نه په گټې اخیستنې سره وکولای شول، چې د هېواد د نورو فکورو او منورو شخصیتونو په ملگرتیا په هېواد کې د سیاسي مفکورو د پیاوړتیا او د ملي غورځنگونو د پرمختیا لپاره کار وکړي.

هو کې! په همدې نیامت یې د «اولس» ملي جریده را وایسته. د دې جریدې د امتیاز خاوند گل پاچا الفت و، دا جریده د ۱۳۳۰ ل

کال د جوزا له میاشتې د ۱۳۳۲ ل کال د عقرب تر اخره نوموړي الفت سرته رسولې ده.

تر ۱۳۳۲ ل کال وروسته په هېواد کې د ملي جريدو خپرېدل او د سياسي مفکورو د تبليغ په باب علني فعاليتونه بند شول او الفت دغه وخت له خپل رسمي موقف نه په استفادې وړاندې د خپلو ادبي ليکنو او تخليقي ايجاداتو له لارې د ملي او سياسي مبارزې سنگر تود وساته. کله چې تر ۱۳۴۵ ل کال راوروسته بيا په هېواد کې د قسيمي ديموکراسۍ په رامنځته کېدو سره د ملي غورځنگونو او سياسي فعاليتونو د ودې لپاره زمينه برابره شوه، ملي مطبوعات منځته راغلل، الفت بيا هم غلې نه و، بلکې له خپل ملي فکري مسير سره سم يې د جامعې، د اصلاح، د ظلم او بېعدالتۍ د له منځه وړلو لپاره، د قلم په ژبه، سياسي مبارزه پيل کړه، خصوصاً په ۱۳۵۰-۱۳۵۲ کلونو کې يې په افغان جريده کې ډېر سياسي مضامين په پښتو او پارسي ژبو په خپلو اصلي او مستعارو نومونو وليکل.

څنگه، چې دمخه مو اشاره وکړه، الفت د خپل وخت يو رياليسټ ليکوال او شاعر و او د خپل وخت د حاکمه طبقې له ناوړو کړو وړو څخه يې پرده او چته کړې، د مظلومانو پر حال يې ژړلي او ظالمانو ته يې بد کتلي. څومره روښنفکرانه افکار چې د الفت په اشعارو کې د ټولنې د وينتيا لپاره ځلېدل، د ډېرو کمو ليکوالو په اشعارو کې دا شان شور او زوږ موجود و.

نو په دې وجه يې د خپل عصر د نويو افکارو مخکښ او سرغندوی بللی شو. دغه راز کله چې د وينس زلميانو غورځنگ جوړ شو الفت يې له مخکښانو څخه و او بيا کله، چې تر ۱۳۲۲ل کال وروسته د وينس زلميانو غورځنگ د ځينو غړو ترمنځ درز پيدا کېږي او يوازې د انگار جريده تر پايه پورې د وينس زلميانو نوم ساتي، الفت هم تر پايه پورې له نورو پښتنو فرهنگيانو، لکه: ساپي، خادم، انگار، رښتين، تره کي او بېنوا سره په دې غورځنگ پاتې کېږي. دې غورځنگ د هېواد په ځينو ولايتونو، لکه کندهار، پکتيا، کابل او ننگرهار کې څانگې لرلې، چې د کندهار د څانگې مشر استاد عبدالروف بېنوا، د پکتيا د څانگې مشر غلام محي الدين زرمټی، د کابل د څانگې مشر نور محمد تره کي او د ننگرهار د څانگې مشر الفت او خادم وو. نو په دې ډول ويلی شو، چې د وينس زلميانو په غورځنگ کې هم د استاد الفت رول ټاکونکی او بارز و.

پارلماني مصروفيتونه:

گل پاچا الفت د افغانستان د پارلمان (ملي شوری) ولسي جرگې په اوومه، اتمه او دولسمه دوره کې د لغمان د کرغيو او د ننگرهار د جلال آباد خلکو وکیل و. د ملي شوری په اوومه دوره کې يې د شوری دويم مرستيال ټاکل شوی و. الفت د وکالت په ټولو دورو کې له خپلو پارلماني حقوقو ناوړه استفاده نه ده کړې او د ملت حقوق يې د خپلو شخصي گټو په منظور تر پښو لاندې کړي نه دي، بلکې د يوه بادبانته او با وجدانه وکیل په توگه يې د

خپلو موکلینو او د افغانستان د محرومو خلکو د گټو ملاتړ کړی دی. د حکومتونو قدرت ته، په دغو دورو کې لکه د ډېرو وکیلانو په څېر نه دی تسلیم شوی، د هغه وخت په جريدو او د شوری او ولسي جرگې په نشريو کې د ده خپرې شوې ویناوې او آراوې د دې وینا ښکارندويي دي.

صحافي مصروفیتونه:

گل پاچا الفت د زېري جريدې د چلوونکي، د کابل مجلې او اتحاد مشرقي د مسوول مدير، د ولس جريدې د امتياز خاوند او د «کابل کالنی» د څو گڼو د منتظم، مرتب او مهتمم په توگه کار کړی دی. د کابل مجلې د مدیریت پر وخت يې څو کتابونه هم چاپ کړي دي، چې په دې توگه موږ د ده هڅې د يوه صحافي په توگه هم نه شو هېرولای.

الفت د زېري پر لومړۍ نشراتي دوره او پر اووم نشراتي کال ښايي تر مولوي صالح محمد هوتک (۱۳۳۹ ل مې) وروسته د زېري جريده چلوله.

دغه وخت زېری دوه مخیزه او د قلمي اهدافو لپاره خپرېده، صحافت يې هم دودیز و، په ډېرین چاپ خپرېدله، کومه فوق العاده ښيگڼه يې نه لرله. پر داسې مقاصدو سربیره يې د هغه وخت ادبي مطالب هم خپرول.

خو کله چې گل پاچا الفت د کابل مجلې مدیر وټاکل شو او د دې مجلې هغه گڼې، چې د ده د معاصرو اصولو له معایرو سره برابرې

دي او د دغو مجلو مطالعه د الفت خپره د يوه پياوړي مجله چلوونکي په توگه رابرسېره کوي.

د الفت په مسووليت چاپ شوې گڼې، د مسلکي اختصاصي مجلې ټولې ځانگړنې لري، که د کابل مجلې پنځوس کلن نشراتي کلونه، د مديرانو د کار د دورو پر اساس وڅېړو، نو د الفت دوره د برياليو مديرانو کتار کې د اوليت حق لري.

د الفت د مسووليت پر وخت کابل مجلې سربېره پر علمي او تحقيقي موضوعاتو او ترجمو ځينې کتابونه هم په متفرق شکل خپاره کړي دي، لکه د غنمو وړې، پښتو سندرې، د پير محمد کاکړ دېوان، د افغانستان پخوانی تاريخ او د پښتانه شعرا د درېيم ټوک لپاره مواد.

د کابل مجلې تر مسووليت وروسته الفت د اتحاد مشرقي مسوول مدير شو. اتحاد مشرقي دولتي اخبار و او د هماغه وخت د دولت د پاليسيو او غوښتنو ښکارندويي يې کوله، الفت لکه نور اخبار ليکونکي د دولت مطرحو پاليسو په رڼا کې دغه اخبار چلاوه، خو د ده ابتکار په دې کې دا و، چې ذوقي او ادبي موضوعات يې په کې زيات خپاره کړل. د ورځپاڼې ليکنې د اوصول له مخې دغه اخبار کوم ابتکاري اړخ نه لري، بلکې زموږ د هېواد له شرايطو سره سم دوديز اخبار دی.

افت کابو دوه کاله د ولس د ملي جريدې د امتياز خاوند و، چې د چلونې او مضمون ليکنې زيات کاري يې په ده پورې اړه درلوده، نو ځکه د دغې جريدې خپرونې هم د ده په صحافي فعاليتونو پورې اړه پيدا کوي، د دې جريدې مضامين، ملي،

اجتماعي، انتقادي او سياسي دي، فكري اشعار هم په کې په کافي اندازه خپاره شوي دي، خو دا چې دغه اخبار په گستنري ډول چاپېده، نو يې صحافتي خوا ځکه نيمگړې ده او له دې پلوه يې ارزښت دومره لوړ نه دی. سربېره پر دغو صحافي فعاليتونو، الفت د کابل کالنيو په ترتيب، تنظيم او چاپ کې هم برخه اخيستي ده او دغه لاندې کالني د ده په اهتمام او مسووليت چاپ شوي دي:

۱- د ۱۳۲۱ ل کال کالني.

۲- د ۱۳۲۲ ل کال کالني.

۳- د ۱۳۲۳ ل کال کالني.

د الفت په مسووليت خپرې شوې کالني د کابل کالنيو په لړۍ کې تر نورو کالنيو پاتې نه دي، هم يې صحافي خوا بشپړه ده او هم يې علمي او معلوماتي خوا.

د تدريس چارې:

افت د خپلو مصروفيتونو تر څنگ د کابل پوهنتون د حقوقو او ادبياتو په پوهنځيو کې د استادۍ چارې هم سرته رسولي او په بېلابېلو مواقعو کې يې د دغو دوو پوهنځيو د ځينو صنفونو شاگردانو ته تدريس هم کړی دی.

په نړيوالو سيمينارونو کې گډون:

افت په ځينو نړيوالو سيمينارونو کې د گډون لپاره بهرنيو هېوادونو ته هم تللی دی. پر دې سربيره په هېواد کې د جوړو شويو نړيوالو سيمينارونو غړی هم و.

په دغو سیمینارونو کې یې ویناوې کړي او علمي مقالې یې لوستي دي، لکه:

۱- د خواجه عبدالله انصاري (۴۸۲ هـ ق مې) د نهه سوم تلین په نړیوال سیمینار.

۲- د نورالدین عبدالرحمن جامي (۸۹۸ هـ ق مې) د زوکړې د پنځه سوه پنځوسمې کالیزې نړیوال سیمینار.

۳- د خوشال خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هـ ق) په کابل کې جوړ شوی لومړنی نړیوال سیمینار، په دې سیمینار کې یې «د خوشال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا» ترسره لیک لاندې مقاله لوستې وه.

سربېره پردې الفت له ۱۳۱۴ ل کال راپه دې خوا د هېواد په موقوتو خپرونو کې پرله پسې خپلې مقالې او اشعار چاپ کړي دي، غنیمت اثار او لیکنې یې پښتو ادب ته پرې ایښي دي. که د الفت د ټولو علمي او فرهنګي هڅو جاج واخیستل شي، نو به له شکه دی د پښتو د معاصر ادبي غورځنګ په سرلارو کې د مشرتابه حق لري او پر ځای ده، چې موږ یې استاد وبولو او ده درنو ادبي او ګټورو اثارو ته د احترام سر ټیټ کړو.

اثار او لیکنې:

که سړی د استاد ګل پاچا الفت د اثارو مطالعه ولري، نو به ور زباد شي، چې ده اثار په عمومي ډول ترپنځه کتګوریو لاندې مطالعه کېدی شي:

۱- تخلیقي اثار.

۲- تحقیقي اثار.

۳ - تحلیلي اثار.

۴ - ترجمې.

۵ - په نورو ژبولیکني.

۱ - تخليقي اثار:

د استاد گل پاچا الفت په اثارو کې د ارزښت وړ اثار، د ده تخليقي ايجاديات دي، چې هم د هنري اړخ له پلوه بشپړ دي او هم د موضوعي. د ده تلپاتې تخليقي اثار زموږ د ژبې په معاصرو ادبي اثارو کې په ډېره او چټه پورې کې حای نیسي، لوی استاد پوهاند عبدالحي حبيبي د ده په هنري تخليقاتو کې لاندې نښکني بنوولي دي:

۱ - جمال چې د الفاظو او کلماتو غوره کول (انتخاب) او بيا د هغه اوډنه (ترتيب) او پيودونه (نظم) يې غټې نښانې دي.

۲ - برهان او استدلال که د فطرت له هره مظهره څخه دی، يو منلی دليل جوړولی شي او د ده په نظر کې د دنيا ټول مظاهر د استدلال لپاره څرگندې نښې دي.

۳ - انتقاد دده د هنر غټه نښگڼه ده. دی د مظلومو خواخوږی دی، د اجتماعي ظلمونو سخت دښمن دی، په خپل ليک کې که منظوم وي که ولسي، تجاوزاتو ته گوته نیسي او د ده قلم په دې خوا کې ډېر تېره دی، د ظالمانو اسرار لټوي او د مظلومانو او لوڅو لغړو په کوټو ورننوځي، د دوی د فلاکت او بدبختۍ حال گوري او هغه د ولس د عبرت لپاره په داسې ژبه بيانوي که د چا زړه ډېر کلک هم وي بيا به هم اغېزه پرې وکړي. د الفت هېڅ

منظوم او منشور ليک نه شته، چې له دغو ښېگڼو ځنې تش وي،
 ځکه نن د پښتو ليکوالو په ډله کې الفت تر ټولو مخکې ودرېږي
 او د ده ليکونه د پښتو ادب شمله گڼلی شي.
 د استاد الفت تخليقي اثار په لومړي سر کې په دوو عمده
 څانگو بېلېږي:

منظوم او منشور اثار: په هنري، ادبي او فکري لحاظ د ده
 منظوم او منشور اثار دواړه خاصې ښېگڼې او مزایاوې لري، چې
 یوله بله بېرته نه پاتېږي، خو ځنې خلک یې منظوم تر منشور ښه
 گڼي او ځینې نور یې بیا منشور ته تر منظومو هغو ښه وايي.

الف: منظوم اثار:

د ده منظوم اثار په شکلي لحاظ په غزل، قصیدې، رباعي،
 مثنوي او نورو فورمونو کې ویل شوي دي، کله کله یې د پښتو په
 خپلو اصیلو او ملي فورمونو کې هم ځینې اشعار ویلي دي، چې
 نمونې یې موږ د استاد په ځینو مجموعو کې پیدا کولای شو.
 په موضوعي لحاظ د استاد اشعار اجتماعي، ملي، وطني او
 انتقادي خواوې لري، خو کله کله د مینې سندرې هم بولي او
 بعضي وختونه عرفاني تمایلات هم ښيي، خو فکري خوا د ده په
 ټولو تخليقي اثارو کې درنه ده.

د استاد منظوم چاپي او ناچاپ اثار په لاندې ډول دي:

۱- د پسرلي نغمه:

دغه مجموعه د استاد د منظومو تخليقي اثارو لومړنۍ چاپي
 مجموعه ده، چې څو پسرلني او اجتماعي شعرونه په کې خوندي

دي. دا مجموعه پر ۱۳۲۰ ل کال په وړه کچه، زرتوکه، ۴۰ مخه په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده.

۲- ښه لمسونه:

دا د استاد دويمه راټوله شوې مجموعه ده، چې د ده (۳۸) ټوټې ملي، وطني، پښتني او اجتماعي، اشعار په کې خوندي دي او خطي نسخه يې د ده په خپل خط (۷۰) مخه په ملي ارشيف کې خوندي ده او د ملي ارشيف په خطي کتابونو کې يې نومره (۴)، (۱۴۴) ده. مجموعه پر ۱۳۲۰ ل کال ترتيب شوې ده او په پيل کې يې استاد يوه مقدمه گوټې هم کښلې، چې ځينې برخې يې دا دي: «که څوک د شعر او سنی تعريف په نظر کې ونيسي او په نننۍ دنيا کې ښې سترگې وغړوي، دابه ورته څرگنده شي، چې نن د دنيا ژوندي ملتونه له شعر او شاعري ځنې يوازې همدغه هيله نه لري، چې د خلکو سترگې د جمال او طبيعي مظاهرو خواته راواړوي او د اورېدونکي په طبيعت کې تش همومره قبض او بسط پيدا کړي، چې د يوه ساعت خوشحالتيا موجب وگرځي او نور څه اثر ورباندې مرتب نه شي.

هو! نن شعرته په هغه پخوانۍ سترگه نه کتل کېږي، چې يا به د شتمنو او لويو خلکو په دروازو کې ويل کېده او يا به ميخانو او خراباتو کې اورېدل کېده، ځکه چې نننۍ شعر له دې ابتدايي مراحلو ځينې ډېر وړاندې شوی دی او د ملتو په حال کې مسيحياتي تاثير لري. نن شعر د اسرافيلي شپېلۍ داسې زړونه را وينښېږي، چې سړی ورباندې د مړو گمان کوي، نن دا کولی شي چې پخپل حرارت او حرکت يو ملت د خپل حیات او بقا دپاره هر

راز مشکلاتو ته وړاندې کړي اود هر چا په زړه کې مړاوی اور
تازه کړي.»

۳- عالي افکار:

د استاد د اشعارو درېیمه مجموعه ده، چې د ۱۳۲۷ ل کال پر
ثور (۷۰۰) ټوکه د ننگرهار په دولتي مطبعه کې، په ۵۸ مخونو
کې چاپ شوې ده. د دې مجموعې د روح او محتوی د څرگندونې
لپاره اړیم، چې د دغې مجموعې دوه نمونې، چې یوه د پښتو
شاعری په ملي اوزانو کې ویل شوې ده، تا سوته وړاندې کړم:

وینا ته چې بې غورې د وطن په غم غمجن دی

پرې مه غولېږئ غل دی

په ژبه هرڅه وايي، وطن او ملت ستایي

په دې غم مبتلا یي

مجلس د صادقانو ته راغلی په څه چل دی

پرې مه غولېږئ غل دی

د خپل مطلب لپاره، هر ځای ته لرې لاره

تل گرځي ناقراره

د خپل شخصي غرض نه تېرېږي گوډ او شل دی

پرې مه غولېږئ غل دی

شپو یې که په سروې، په غاړه یې کالروي

په پوهه معتبر وي

په بد نظر یې گورئ که یې بل شاني عمل دی

پرې مه غولېږئ غل دی

بله بېلگه:

زموږ په محله کې يو دوه ماموران دي
 تنخوا او په رتبه کې څه فرق نه لري يو شان دي
 خوراک د يوه هر شپه نرۍ وريجي چرگان دي
 د ورځې کبابونه سالنونه نور شيان دي
 د بل مامور په کور کې ماشومان گورم چې ژاړي
 پخ کړي يې پيتي وي دوی شوروا له موره غواړي
 سل رنگه نعمتونه د هغه کور کې پخېږي
 مېوې لمدې او وچې په کې هر وخت پيدا کېږي
 د ښار مامورين واړه د هغه کور کې عذرېږي
 د ښې ډوډۍ صفت يې مجلسونو کې تل کېږي
 سهار يې په کاله کې پراتې شوې هگۍ دي
 په هره ورځ پېروي شيرچايونه په چرگۍ دي
 دا بل مامور که کله سابه کله شوروا وي
 به مياشت کې دې يو دوه ځله نرۍ وريجي روا وي
 مدام د پوروړو ورسره غم او سودا وي
 يوه تنخوا تر بلې نه رسېږي حال يې دا وي
 هغه څنگه مامور دی د دې بل ولې دا حال دی؟
 د غور خاوندانونه زما دا رنگه سوال دی!

۴- د ازادۍ پيغام:

د استاد الفت د پښتني ننگ او غيرت او د پښتني او ملي
 احساس زېږنده اشعار، د ازادۍ په پيغام کې راټول شوي دي.

دغه مجموعه چې پښتنو شاعرانو ته يې اهدا کړې ده. دوه زره
ټوکه په ښکلي قطع، په افسيت ډول، په دولتي مطبعه کې چاپ
شوي ده.

په مجموعه کې د استاد ديارلس پارکي خوندي دي او د
شعرونو عمومي روحیه يې داده:

د دې لوړغرونو وړېمه يـم
راوېنس کړۍ مې پښتون دی
د مېراني سـرنامه يـم
ازادي زما مضمون دی
د غیرت او تنگ نغمه يـم
هر آهنگ مې ډېر موزون دی
د خيبر غرونه رغونه ما په سرو وينولې
غليمان د پښتنو مې پښتنو باندې وژلي

۵- غوره اشعار:

د استاد الفت د اشعارو تر ټولو لويه مجموعه ده. دغه مجموعه پر
۱۳۳۴ ل کال، ۲۵۶ مخه، دوه زره نسخې، د پښتو ټولنې له خوا
په افسيت ډول، په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده.

۶- د زړه وينا:

د استاد الفت د اشعارو وروستۍ چاپي مجموعه «د زړه وينا»
نومېږي، دغه مجموعه په دوه ډوله (لويه او وړه کچه) ۱۲۲ مخه،
په پوهنې مطبعه کې په افسيت ډول چاپ شوې ده. مجموعه پر

۱۳۴۱ ل کال پښتو ټولنې خپره کړې ده. په پیل کې یې د ځینو ادیبانو او شاعرانو تقریظونه هم چاپ شوي دي.

۷- ناچاپ اشعار:

د استاد ځینې نور اشعار، چې تر اوسه یا نه دي چاپ شوي او که ځینې یې په ځینو مهالنیو خپرونو کې چاپ شوي هم وي، په یادو شوو مجموعو کې نه دي راغلي. د استاد الفت د اشعارو د مجموعو په باب یوه بله خبره هم د یادونې وړ ده، چې ځینې مجموعې یې تکراري اشعار هم لري او دابه په دې مانا وي، چې د یوې مجموعې شعرونه یې بلې ته هم انتخاب کړي او راوړي دي.

ب: منشور تخلیقي اثار:

لکه چې ویل کېږي، د الفت منشورې ټوټې هم لکه اوډلی نظم هسې خوند لري، بې ځایه خبره نه ده. د ده منشور تخلیقي اثار هم لکه منظوم اثار یې زړه وړونکي او جذاب دي. په موضوعي لحاظ هم دغه اثار د ټولنې دردونه تمثیلوي، اجتماعي فسادونو ته ګوته نیسي او د کلیوالو خلکو له ژوند سره اړه لري، بېوزلو بزگرانو او خواریکښو شپڼو او نورو خوارانو بد حال او د ظالمانو چرچې، مزې او ناروا دی په ډېرو هنري اشکالو کې څرګندوي. کله کله د طنز او مزاح روح، چې اجتماعي مقاصد پرې ولاړ وي، د ده په منشورو ټوټو کې تجلې مومي.

د استاد الفت منشور تخليقي ايجادات دادي:

۱- بله ډيوه:

د استاد الفت د هنري نشر دغه ښکلي گډې پر ۱۳۲۰ ل کال ۹۵ مخه، پنځه سوه ټوکه په دولتي مطبعه کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده. په مجموعه کې مضامين ترشلو بېلو بېلو سرليکونو لاندې خوندي شوي دي او د کتاب له هغې مقدمې څخه، چې درانه ليکوال او محترم استاد (ع-ب) پرې کښلې داڅرگندېږي، چې د ښکلو نثرونو دغه مجموعه د درسي مقاصدو لپاره کښل شوې ده.

۲- نوی سبک او نوی ادب:

د استاد الفت د هنري تخليقي منشور و اثارو دويمه مجموعه ده، چې ټول ۲۳ مخونه لري او د داخلي نشریاتو له خوا (۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې، په وړه کچه چاپ شوې ده.

۳- غوره نثرونه:

د استاد الفت د هنري نثرونو لويه او بشپړه مجموعه غوره نثرونه نومېږي، چې پر ۱۳۳۲ ل کال د پښتو ټولنې له خوا (۲۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده. د مجموعې مخونه ۱۱۸ دي. استاد الفت چې کومه مقدمه د دغه اثر په پيل کې ليکلې، يو ځای يې ليکلي دي:

«...د دې کتاب پانې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده، چې زما په نظر ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه گڼم.»

(۲) تحقيقي اثار:

استاد الفت د خپلو مهمو او جالبو تخليقي اثارو تر څنگه په بېلو بېلو برخو کې تحقيقي اثار هم رامنځته کړي دي، چې لاندې به د ده دغه ډول اثار په گوته کړو:

الف: ژبنۍ څېړنې:

استاد گل پاچا الفت په دوديزه توگه د ژبنيو مسايلو په باب هم څېړنې او ليکنې کړې دي، چې زه به يې د ځينو مقالو او په دې خصوص کې د کتابونو معرفي وړاندې کړم:

۱- لغوي څېړنه:

د استاد ژبنيو څېړنو په باب مستقل چاپ شوی کتاب دی، چې دغه موضوعات څېړي:

«په پښتو کې بدلیدونکي توري، ځای بدلونکي توري، لوېدونکي توري، پښتو لغوي استعداد، مرادف لغات، د لیکنو لغاتو معنوي سهوې، د لغاتو پلټنه» دغه اثر ۸۴ مخه لري، پر ۱۳۳۱ ل کال په وږه کچه، په دولتي مطبعه کې، د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی.

تر دغه مستقل چاپ شوي کتاب دمخه او وروسته هم استاد الفت ژبنۍ څېړنې کړي دي، چې د مقالو په ترڅ کې يې په کابل

کالنیو او کابل مجلې کې خپرې کړي دي. زه به د استاد د دغه ډول ځینو مقالو یادونه وکړم.

۱- پښتو ته یوه کتنه: په دې مقاله کې پر لغاتو، پر مصادرو، قواعدو او محاورې باندې بحثونه شوي دي.

۲- د پښتو په شاوخوا کې: په دې مقاله کې تر مقدماتي خبرو وروسته مترادف لغات د پښتو ادبي خصوصیات څېړل شوي دي.

۳- چندنکته در گرامر و لغت پښتو: دغه مقاله د پښتو گرامر د ځینو خواو او لغاتو په باب استاد په پارسي ژبه کښلې ده.

۴- پښتو مصدرونه:

۵- کره او فعلونه:

۶- متعدي او لازمي افعال: د ده نورې مقالې دي، چې مالیدلي دي او په دې خصوص کې نورې متفرقې لیکنې هم لري.

ب- د لیکوالۍ (املا- انشاء) په باب څېړنې:

گل پاچا الفت زموږ د پښتو د اوسني ادبي غورځنگ په سرلارو کې تر هر چا زیات د لیکوالۍ (املا- انشاء) په باب لیکنې کړې دي. په دې باب د ده لومړنۍ مقاله پر ۱۳۲۱ ل کال «د پښتو لیک» ترسرلیک لاندې او بله مفصله مقاله پر ۱۳۲۳ ل کال «د پښتو نثري سبکونه» ترسرلیک لاندې خپره شوه. ده بیا په دې خصوص کې مفصل اشار و لیکل او نشر کړل، چې زه یې لاندې معرفي کوم:

۱ - څه ليک يا ليک پوهه:

د املا او انشاء په باب د استاد الفت لومړنی اثر دغه دی، چې پر ۱۳۲۸ ل کال، ۲۰۰ ټوکه، ۹۶ مخه، په جلال اباد کې چاپ شوی دی.

استاد د دغه کتاب د ليکلو هدف پخپله داسې بيانوي: «لازمه ايسي، چې ليکونکی د خپلې ژبې له ادبي قواعدو او فصاحت له اصولو خبر شي او کونښن وکړي، چې خپل ليک ښه کړي، يعنې يو څه ښه صحيح، سليس، خوږ، عام فهمه، فصيح او بليغ وليکي. د همدې مطلب لپاره زه غواړم، چې د پښتو د ابتدايي او نويو ليکونکو دپاره څه ناڅه لارښوونه وکړم او په دې لاره کې لږه رڼا پيدا کړم، گوندې د پښتو د املا او انشاء د تعليم په سلسله کې يو کوچنوتی خدمت وباله شي او لږ غوندې مفيد واقع شي».

د استاد تر مقدمې وروسته بيا پر املا د تنقيط علامات، انشاء، فصاحت، معاني او بلاغت بيان شوي او د کتاب تر ۴۷ مخ وروسته «د انشاء او څه ليکلو نمونې» تر سرليک لاندې، پر دې کتاب د لوی استاد پوهاند حبيبي، س، م، استاد بېنوا، استاد خادم، مرحوم سعيد او پوهاند رښتين تقريظونه او نظريات چاپ شوي دي.

ارواښاد استاد قيام الدين خادم (۱۳۵۸ ل مړ) د دغه اثر په باب کښلي دي: «څه ليکل يالیک پوهه مې له اوله تر اخره وکتله، پس له يوې مقدمې، چې د قلم زورپه کې له ورايه نارې وهي، د املا،

انشاء، فصاحت، بلاغت، کنایې، استعارې، مجاز، بحثونه، د کلام محاسن او مصایب، د تنقیط اصول او داسې نور ادبي مباحث په ښه خوږه ادبي ژبه او خوندورې لهجې سره، د ښو مثالونو او تمثیلاتو په وجیز او لنډ صورت شوي دي، کتاب مختصر ولې معنا دار دی، زه یې یو مغتنم تالیف بولم».

(۲) املا او انشاء:

د استاد د دې سلسلې دویم کتاب دی، چې د لومړي کتاب مطالب یې په څه بشپړ شکل په کې راوړي دي، دغه کتاب پر ۱۳۳۸ ل کال پښتو ټولنې خپور کړی دی.

(۳) لیکوالي (املا او انشاء):

په دې لړ کې د استاد درېیم کتاب په دې نامه یادېږي او دا ددې سلسلې د دویم نومره کتاب بشپړ شکل او دویم چاپ دی، چې تر لومړي چاپ څخه زیاتونې هم په کې شوي او زیاتې برخې لري. دغه کتاب پر ۱۳۲۹ ل کال، ۲۲۰ مخه پښتو ټولنې درې زره نسخې، په دولتي مطبعه کې چاپ کړی دی. د دې کتاب مطالب دادی: «املا ټکي او لیک نښې، د املا په باب د پښتو ټولنې فیصلې، پښتو املا په پښتو کتابو کې، انشاء (لیکوالي) سبک، خوشحال سبک، دحمید سبک، پښتو څنگه ولیکو، په پښتو کې ځینې لغوي او گرامري تغیرونه، گرامري اختلاف، ادبي انتقاد، شعر، او ادب، د ادب راز د پښتو پخواني نثرونه، اوسنی نثر» او بیا په کتاب کې ترپایه د اوسني نثر نمونې راوړل شوي دي.

دا اثر نه يوازې د زده کوونکو او محصلينو لپاره د اړتيا وړ يو مهم اثر دی، بلکې د ټولو هغو کسانو لپاره، چې ليک ليکي د يوه لارښود اثر ارزښت لري.

په دې اثر کې د يوې ښې ادبي ليکنې او اثر لپاره د شپږو پلوه په شاوخوا کې مهم ټکي په ګوته شوي، چې د هغو په تطبيق او مراعات سره کېدای شي، يوه ادبي ليکنه خپل لوړ معيار ته ورسېږي.

ج: ادبي څېړنې:

استاد گل پاچا الفت د ادبياتو او ادبي مطالعاتو په باب هم تحقيقي څېړنې کړي دي، چې په هغو کې يې تر ټولو مهم اثر «ادبي بحثونه» نومېږي. دغه اثر پر ۱۳۳۲ ل کال، ۱۴۴ مخه، د کابل په عمومي مطبعه کې، د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. ادبي بحثونه لومړی په کابل مجله کې پرله پسې خپور شوی و، بيا په کتابي بڼه راټول شو.

د: د پښتو ادبي تاريخ او ادبي مشاهيرو په باب ليکنې:
استاد الفت دخپل ادبي زيار او کونښن په لړۍ کې د پښتو ادب تاريخ او ادبي مشاهيرو په باب هم ليکنې کړي دي لکه:

۱- د پښتانه شعرا په ليکلو کې برخه اخيستنې:

د پښتانه شعرا د لومړي ټوک په ليکنه او پلټنه کې، د پښتانه شعرا د دويم ټوک لپاره د نياز محمد گوجر، محمد ولي، حضرت علي او اکرم جان سوانح دوی کښلي دي، د پښتانه شعرا درېيم ټوک لپاره هم څلور تنه شاعران دوی معرفي کړي دي.

۲ - پښتو سندرې:

دغه کتاب پر ۱۳۲۵ ل کال کې، ۱۲۸ مخه، د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی، لومړی په متفرق شکل کابل مجلې چاپ کې، بیا یې کتابي شکل غوره کې.

د کتاب پېژندنه پخپله د استاد الفت په الفاظو کې ولولئ: «په دې کتاب کې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شوې دي، خو یوازې منتخب اشعار ورته نشو ویلي، ځکه چې اشعارو باندې ادبي تبصره هم شوې ده او د ادبي انتقاد روح هم په کې لیده شي، د پښتو سندرو تاریخ هم په کې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صریح ډول تریوه حده شوې ده».

په دې کتاب کې د پښتو، شعر د تاریخ په لحاظ ۱۳۹ هـ ق څخه تر ۱۳۰۰ هـ ق پورې تر نظر لاندې نیول شوی دی او د دې له امله، چې د پښتو شعر سیر او تحول له هغه وخته تر دغه وخته معلوم شي.

کوم شاعران، چې دې کتاب کې یې د کلام نمونې راغلې دي ۳۸ تنه کېږي، وروسته تر دې د پښتو څه غوره او منتخبې لنډۍ راغلې دي او ورپسې د شاعرانو قضاوتونه، د پښتو شاعرانو په باب را اخیستل شوي دي.

۳ - ملي قهرمان:

د پښتو د اوڅار شاعر خوشال خان خټک په باب لیکل شوی کتاب دی، چې پر ۱۳۴۴ ل کال د قبایلو ریاست له خوا، دوه زره

ټوکه په شمېر، د پوهنې مطبعه کې چاپ شوی دی. ټول مخونه یې ۱۲۴ دي. د استاد دغه لور یاد شوي دوه کتابونه (پښتو سندرې او ملي قهرمان) دوه برخې لري: یوه یې تحقیقي برخه ده او بله یې تحلیلي.

ه: اجتماعي او ديني اثار:

استاد گل پاچا الفت د ادبي اثارو د ايجاد او تحقيق ترڅنگه تل پر مختلفو اجتماعي موضوعاتو اثار، کتابونه او مقالې لیکلي دي، چې لنډيز يې لاندې وړاندې کېږي:

۱ - منطق:

په دې نامه د استاد الفت یوه رساله، زرتوکه، ۵۷ مخه، پر ۱۳۳۵ ل کال پښتو ټولنې خپره کړې ده. د دې رسالې عناوین دا دي: منطق، د منطق لنډ تعریف، منطق، شرح تفسیر او ترجمه، هغه تفسیر چې په غرب کې منطق ته ورکړ شوی دی. د نوي او زاړه منطق اختلافات، د منطق مدخل، پنځه کلیات او نور...

۲ - پښتونولي: د استاد دیوې مقالې عنوان دی، چې په کابل کالنی کې خپره شوې ده.

۳ - ديني مقالې او کتابونه:

استاد الفت د اسلام د مقدس دین د اساساتو په باب ډېرې مقالې کښلې دي، چې د هېواد خپرونو په متفرق ډول خپرې کړې دي، سربېره پر دې استاد دخپل ژوند په وروستیو کلونو کې د اسلامي نظریاتو پر بنا د ټولنې پر جوړښت او ټولنیزو مسایلو یو

مهم کتاب کښلې دی، چې پر ۱۹۷۹ م - ۱۳۵۸ ل کال په افسیت ډول په لاهور کې چاپ شوی دی.*

* [ښايي له دې کتاب څخه د استاد هېوادممل مقصد هغه کتاب وي، چې استاد الفت د خپل ژوند د وروستيو کلونو په بهير کې ليکلی دی. دا اثر "اسلام او د اسلام نقش د فرد او جامعي په جوړولو کې" نومېږي، چې د استاد تر مړينې وروسته د هغه د زوی مرحوم عزيزالرحمن الفت په زيار ترتيب او چاپ شوی دی. دا اثر ټول ۲۴۱ مخونه لري.

په افسیت ډول، په ښکلي قطع او صحافت خپور شوی دی. د کتاب شمېر د چاپ کال او ځای نه دی معلوم، خو د کتاب د پښتۍ پر لومړۍ مخ د ۱۳۵۶ کال د حوت مياشت نېټه ليکل شوې ده.

دلته دا نه معلومېږي، چې دا د چاپ کال دی که د مدون د کار د پای نېټه ده، ځکه چې د کتاب د ترتيب کار د ۱۳۵۲ کال د قوس تر مياشتې وروسته، چې د الفت صيب د ژوند وروستي وختونه دي، پيل شوی دی. د دوو مياشتو په موده کې يې ايله که ترتيب کړي وي او د چاپ کار يې ممکن نه بريښي. بله دا چې د کتاب له چاپي چارو څخه داسې بريښي، چې په افغانستان کې نه دی چاپ شوی، دلته ښايي د هېوادممل صيب خبره صدق وکړي، چې وايي: «پر ۱۹۷۹ م ۱۳۵۸ ل کال په افسیت ډوله په لاهور کې چاپ شوی دی.»

د نوموړي کتاب په پيل کې په ۱۴ مخونو کې د مرحوم عزيزالرحمن الفت له خوا د دې کتاب په باب يو گټور او معلوماتي تقرير ليکل شوی دی. دا کتاب پر دې لاندې مطالبو باندې بحث او څېړنه کوي:

۱- اسلام ۲- صالح عمل، ۳- اسلام او ایمان، ۴- اسلامي جامعه جوړول، ۵- طبقاتي جامعه د اسلام په نظر کې، ۶- امر په معروف او نهې له منکر څخه، ۷ د ظلم مخنیوی، ۸- مرسته او تعاون، ۹- د فرد جوړول، ۱۰- مالکیت او مالي سیاست په اسلام کې، ۱۱- د اسلامي اخلاقو غایه او اغېزه، ۱۲- جود او سخا، ۱۳- اسلامي تصوف، ۱۴، شریعت او حقیقت یا تشریع او تحقیق. ۱۵- د صوفیانو مقامونه او احوال. ۱۶- د تصوف طریقې، ۱۷- د تصوف مدرسې، ۱۸- د تصوف په باب ځینې ایتونه او حدیثونه، ۱۹- متکلمین او علم کلام، ۲۰- اجتهاد. (د تقریظ د - ه مخونه).

و- درسي لیکنې:

استاد گل پاچا الفت د پښتو ژبې د کورسونو لپاره دوه درسي کتابونه هم لیکلي دي، چې لومړی یې «پښتو کلي پنځم جلد- لومړی ټوک» دی دغه کتاب دېرش لوسته لري او پر ۱۳۲۱ ل کال، ۴۶ مخه، د پښتو ټولنې له خوا د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی.

دویم یې: «د پښتو کلي پنځم جلد- دویم ټوک» نومېږي، چې دا هم پښتو ټولنې پر همدې کال، ۵۶ مخه، د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ کړی دی. په دې کتاب کې ۳۲ لوسته راغلي دي.

۳- تحلیلي لیکنې او اثار:

د استاد الفت ځینې اثار او لیکنې تحلیلي بڼه لري، د موضوعاتو تفصیل او تفسیر یې د ده خپل تحلیل دی، لکه چې دمخه مې هم ددې خبرې ذکر وکړو، چې په «ادبي بحثونه»، «ملي

قهرمان، (پښتو سندرې) او قسماً په لیکوالي نومي اثر کې ځینې داسې برخې شته، چې د استاد د تحلیل زېږنده دي. پر دې سربېره استاد پر بېلابېلو وختونو تحلیلي څېړنې او مقالې وړاندې کړې دي، چې د مثال لپاره یې د څو لیکنو یادونه کوم:

(۱) زموږ ادبي نهضت یا اوسنی ادب:

په دې لیکنه کې د پښتو پر معاصر ادب یوه تحلیلي څېړنه وړاندې شوې ده، د مخلص، پوهاند حبیبی، خادم، پژواک، رښتین، جلالی او بېنوا اشعار یې په موضوعي لحاظ تحلیل کړي دي.

(۲) د پښتو اوسنۍ مشاعرې:

په دې مقاله کې د پښتو پر دوو مشاعرو تحلیلي څېړنه وړاندې شوې ده، د دې مقالې تحلیلونه د ۱۳۲۳ ل کال د ثور پر میاشت پر جوړه شوې پسرلۍ مشاعره او د ۱۳۲۲ ل کال د سنبلې پر میاشت پر جوړې شوې مشاعرې باندې ولاړ دي. د ۱۳۲۳ ل کال پسرلۍ مشاعره د ښکارندوی غوري.

پردۍ قصیده:

((د پسرلي ښکلونکي بیا کړل سینکارونه

بیا یې ولونل په غرونو کې لالونه))

باندې شوې وه.

(۲) د شعر او ادب په مجموعه کې د (شعر) په باب د استاد یوه تحلیلي مقاله چاپ شوې ده، سربېره پر ادبي تحلیلي څېړنو استاد، د سیاسي پېښو او اجتماعي مسایلو په باب هم ځینې تحلیلي څېړنې او لیکنې لري.

لکه:

- په (ولس)، (افغان) او نورو ملي او دولتي جريدو کې د ورځنيو پېښو، سياسي او اجتماعي مسايلو په باب تحليلونه.
د شوری د دولسمې دورې ورځپېښې او تحليل د دوی بل دغه ډول اثر دی.

(۴) ترجمې:

استاد گل پاچا الفت د ليکنو ترڅنگ ځينې ترجمې هم لري، چې د ځينو هغويادونه دلته لازمه ايسي:

(۱) لوړ خيالونه او ژور فکرونه:

د استاد د دغه اثر پر پښتۍ کښل شوي دي: انتخاب، تاليف او ترجمه، په دې اثر کې د نړۍ د بېلابېلو هېوادو مفکرينو او پوهانو لنډې ويناوې، وچيزې او کښنې ترجمه شوې دي. کتاب ۹۷ مخه، زرتوکه، پر ۱۳۳۵ ل کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی.

(۲) د ټولنې علم:

(۳) د موفقيت لاره: د استاد دوه نور اثار دي، چې له نورو ژبو يې ترجمه کړي، خو چاپ شوي نه دي.

(۴) د احمد شاه بابا افغان ترجمه او لنډيز:

دغه اثر مرحوم مير غلام غبار (۱۳۵۲ ل مړ) په پارسي ژبه کښلی دی، استاد دغه کتاب لنډ کړی او په پښتو يې ژباړلی دی، د ده ترجمه د کابل مجلې په دوو گڼو کې خپره شوې ده.

(۵) په نورو ژبو ليکنې:

لکه چې دمخه مې ويلي وو، استاد الفت پر خپلې مورنۍ ژبې
(پښتو) سربېره په نورو ژبو هم پوهېده، په دغو ژبو يې ليکنې
کړي او اشعار يې ويلي دي:

(۱) پارسي ليکنې:

په پارسي ژبه د استاد کوم مستقل اثر ما ته نه دی معلوم، خو
متفرقه ليکنې يې زياتې دي، چې دځينو يادونه يې په تېرو برخو
کې وشوه. استاد ډېر علمي، سياسي او ادبي مسایل، په دې ژبه
کښلي دي او ښه اشعار يې هم په دې ژبه ويلي دي، چې د نمونې
لپاره يې لاندې پارکي وگورئ:

می شنیدم از نسیم هر لحظه در باغ این سخن
نیستم در قید رنگ و بو چو بلبل ای چمن
مانع سیرم نه کوه و دشت و صحرا میشود
میتوان رفتن به یکدم از چمن در انجمن
گر میدانی نه پایم هیچگونه سر بر متاب
می برم بوی خوش را در مشام مرد و زن
فارغ از قید زمان و از مکان تنها منم
گاه اندر باغ می گردم گهی اندر دمن
رفتن بالا و پایینم نشانت میدهد
کاین فراز و این نشیب هیچست اندر نزد من.

مرحوم خان محمد خسته ده پر پارسي اشعارو د تبصرې په
ترڅ کې يو ځای کښلي دي: «ابتکار مضامين از خصوصيات طبع

عالی اوست در پشتو و فارسی با اقتدار تمام شعر میگوید و در اشعار خود بسا فلسفه حیات و ممات انسانی را تبارز میدهد.»

(۲) عربي ليکنې:

استاد الفت په عربي ژبه هم ليکنې لري، د ده عربي ليکنې په الفلاح مجله کې چاپ شوې دي. تردې ځايه ما د استاد اثار معرفي کړل، استاد پر دغو اثارو سربېره نور ډېر کتابونه هم ليکلي دي، چې ناچاپ دي، لکه:

(۱) نوی څرک.

(۲) اجتماعي نظريات.*

(۳) څه گورم.

(۴) د اشعارو مجموعې:

هغه مقالې چې استاد پر مختلفو موضوعاتو په زېري، کابل مجله، اصلاح، انيس، کالينو، ژوندون، طلوع افغان، وېمه، الفلاح، اتحاد مشرقي او نورو کې ليکلي، شمېر يې تر زرو زياتېږي.

* د استاد الفت دا اثر (اجتماعي نظريات) د هغه تر مرگه وروسته، د هغه زوی عزيز الرحمن الفت په هڅه او هاند په پېښور کې چاپ شوی دی. دا کتاب ما يوه شپه له يو چا سره وليد، خو د لوستلو فرصت راته مساعد نه شو، بيا مې ډېره هڅه وکړه، خو تراوسه پورې لاسته رانغی، د چاپ کال يې راته په ياد پاتې نه دی، د کتاب قطع او صحافت نسبتاً کوچني وو، پر پښتۍ يې ليکل شوي وو: «د افغانستان د مجاهدينو د اطلاعاتي مرکز له خوا».

تر رسمي ملازمتونو وروسته:

د استادگل پاچا الفت وروستی دولتي ماموریت د قبايلو مستقل ریاست او بیا تردې وروسته د شوری دولسمه دوره کې وکالت و. تر وکالت وروسته د مرگ تر ورځې کابو اته کاله پرکور ناست او د زړه پر رنځ اخته و. د ډاکترانو له خوا له سختو بندیزونو سره سره هم، ده دغه اته کاله وخت خوشې تیرنه کړ، بلکه مطالعه یې درلوده او تر ۱۳۵۲ ل کال پورې یې په ملي جریدو کې سیاسي، اجتماعي او انتقادي مضامین خپرول، شعر خويې د مرگ تر ورځې پورې وایه.

ژمې به د لغمان په کڅ او جلال اباد کې و، اوړی به کله کوهستان کې اوسېده او کله به هم په کابل کې په خپل کور کې د پره و.

مړینه او مزار:

استادگل پاچا الفت تر کابو څلوېښت کلنو ادبي، ملي او اجتماعي خدماتو وروسته د ۱۳۵۲ ل کال ليندۍ د میاشتې پر ۲۸ مه نېټه له نړۍ نه سترگې پټې کړې او د هېواد ټول ادبي او علمي محافل یې په مړینه ویرمن شول.

دی د عزیز خان کڅ د منصور کلي په هدیره کې د کابل - ننگرهار د لوی واټ پر غاړه خاورو ته وسپارل شو. په جنازه کې یې پر خپلوانو سربېره د کابل او ننگرهار ادبا وو، شاعرانو او دولتي عالي رتبه مامورینو گډون کړی و.

د پښتو ټولنې غړي یې جنازې ته تللي وو او پښتو ټولنې له خوا یې سوانح پر مزار ولوستل شوې او د گلانو گډې پري د

پښتو ټولنې رئیس کېښوده، فاتحه يې هم د دغې موسسې له خوا واخيستل شوه، اروايې ښاده.
کورنۍ:

استاد الفت يوه مېرمن، پنځه زامن او يوه لور لري^(۱) هغه څوک چې د بشريت، انساني کرامت او خپل ولس د خدمت لپاره خپل ژوند قربانوي، که د نړۍ په هر گوټ کې وي، د زړه خبره يې يوه وي.

د نړۍ يوه مبارز شخص به ويل: «د تاريخ په ټولو دورو کې هغوی، چې د ۷۰ کلنۍ سن ته رسېدلي دي، ډېر لږ پيدا کېږي، زه چې سړکال د ۷۹ کلنۍ سن ته رسيدلی يم د دغو (لږ پيدا) کسانو په ډله کې راځم، که څه هم روغتيا مې د تېرو کلونو په پرتله يو څه کمزورتيا موندلې ده، لېکن ضمير مې هماغسې روښانه دی.

ما د ژوندانه په دوران کې په صميمانه ډول خپل ملت او هېواد ته خدمت کړی دی، که اوس له نړۍ څخه ولاړ شم، نو شرمنده نه يم او يوازې په دې کار افسوس کوم، چې نور نه شم کولای زيات خدمت وکړم.

زما تر مرگه وروسته دې د ماتمي تشریفاتو له سرته رسولو څخه ډډه وشي، چې د خلکو وخت او پيسې بې ځايه مصرف نه شي^(۲).

الفت صيب د احساس، مينې او عاطفې د سمبول په توگه په خپل ژوند کې هرڅه چې له لاسه وشول، د خپل ولس د خدمت

^(۱) زلمی هېوادم: د الفت یاد، ۱۳۴۱ کال ۸۴۴ - ۱۲۱ مخونه.

^(۲) محمد نبي صلاحي، قبایلي ځلميان، ۱۳۲۲ کال پرله پسې ۲۱ مه گڼه.

لپاره يې ترې کار واخيست او په خپل وصيت ليک کې يې داسې
 څه ويلې، چې وروسته تر مرگه هم د خلکو د خدمت لپاره په کې د
 ده مينه له ورايه ښکاري.

وصيت

غواړم چې مرگ مې وي په شان د يو فقير
 نه دې په کې ويرو وي نه د خلکو ډېر بهير
 نه دې راډيو کې وي زما د مرگ اعلان
 نه دې وي زما په قبر خان وييک امير
 خاورو ته دې وسپاري ما هغه دهقانان
 هغه چې کړي تخم او وړي خير يې کثير
 نور څه وړم عجز نياز به وړمه خداى ته
 رحم او کرم ته به يې وړم عذرو تقصير
 لاس کې څه نه و چې نهر وږي ماړه کړم
 زړه کې خو څه و چې يې په دوى کړمه ذهير
 ښه به وي که لږمې دا تياره قبر رڼا کاندې
 که مې رڼا کړي وي د چا ذهن وضمير
 مه کړئ د ريا لپاره ما پسې خيرات
 ځان پسې نه غواړم خيراتونه چشمگير
 ورکړئ غريبانو ته که وي زما څه مال
 پټ غوندي له خلکو چې پکې نه وي تشهير
 خداى ته ډېر ډېر نږدې وي له هر چا څخه الفت
 هغه چې دنيا کې وي غريب خوار وحقير.

کومه بله خبره، چې د الفت صیب د دې نثرونو په باب یې یادول ضروري برېښي هغه د هېواد په بېلابېلو خپرونو کې د هغه د لیکنو او نثرونو خپرېدل دي. ماچې له کومو خپرونو څخه د هغه نثرونه راکښل، نو کله کله به له ډېرو مشکلاتو سره مخامخ شوم، د هغه نورې لیکنې هم دومره خوږې وې، چې سړي فکر کاوه دا هم تخلیقي نثرونه دي، د یو چا پر کتاب له تبصرې څخه نیولې تر ژباړې، تحقیقي، انتقادي او تحلیلي لیکنو پورې ټولې دومره خوږې دي، چې کېدی شي د الفت صیب دویم تخلیقي نثرونه یې وبولو.

ماچې د دې اثر د ټولولو په ترڅ کې کومې ژباړې ولوستلې، نو دومره لذت مې ترې واخیست، چې حد نه لري. که چېرې د ژوند د ستونزو په نورو برخو کې مصروف نه شوم، نو ضرور به د ادبیاتو په برخه کې د الفت صیب د ژباړې یوه مجموعه ترې جوړوم، چې ټولنه او خلک ترې، لکه (لوړ خیالونه او ژور فکرونه) گټه واخلي. د استاد الفت یو شمېر لیکنې د هغه په مستعارو نومونو هم خپرې شوې دي، خو تخلیقي نثرونه یې اکثراً په خپل اصلي نوم او لنډ نوم (گل پاچا الفت) خپرې کړيدي، ما د هغه په مستعارو نومونو د هغه د تخلیقي نثرونو لټون هم وکړ، نورې لیکنې مې زیاتې پیدا کړې، خو تخلیقي نثرونه مې دگوتو په شمار وموندل، چې له هغو څخه هم ځینې د هغه په اصلي نوم خپاره شوي دي.

د الفت صیب په دې نثرونو کې داسې نثرونه هم شته، چې سرلیکونه یې یو شان وو، خو متن او تریوې اندازې یې محتوا تغیر موندلی دی، ما دا واړه متنوته راوړي، لکه (شعر او ادب) او

(ماشومان) داسې نثرونه هم په کې وو، چې عنوانونه يې بېل بېل وو، خو متن او محتوا يې يو شان وه، له هغو څخه مې يو متن را اخیستی. بل ټکي د ادې، چې ترخپله وسه وسه مې کونښن کړې، چې د الفت صيب نثرونه په همغه خپله بڼه او اصالت سره رانتقال کړم او په متن کې له امانتکاري څخه کار واخلم، يوازې په څو برخو کې د ضرورت له مخې څه تغير ته مجبور شوی يم.

يو دا چې کله مې يو نثر لوست، که له کتاب څخه مې اخیسته، نو متن مې د سمون ليک له مخې بڼه کړه کاوه بيا مې را انتقالوه، همدارنگه د کابل مجلې ځينو گڼو هم په پای کې سمونليکونه درلودل، د طباعتي تېروتنو په صورت کې مې له هغو څخه استفاده کوله، دغه راز په نورو نثرونو کې چې کوم ټکي يا کلمه ماته طباعتي تېروتنه ښکارېده، په هغو کې مې هم سمون راوړی دی.

دويم دا چې د پښتو د څو کلونو (۲۰ - ۴۰) په مخني ليکدود کې ځينې کلمې په يوه بڼه ليکل کېدلې، خو اوس په بله بڼه ليکل کېږي، چې ما د دغو کلمو اوسنی شکل راوړی دی، لکه: (چه، بلکه، کښې، خلق) او داسې نور، چې اوس يې د (چې، بلکې، کې او خلک) په بڼه ليکي.

نور مې د الفت صيب نثرونه په پوره امانت را انتقال کړيدي. ما تر ډېره حده زيار ووبست، چې د الفت صيب ټول تخليقي نثرونه راټول کړم او د هغه د نثري کلياتو په نوم يې ونوموم، خو زما له هغو سره سره کېدی شي د الفت صيب ځينې نثرونه پاتې شوي وي.

په پای کې غواړم د هېواد د نوميالي شاعر محترم صديق
کاوون توپاني، چې د کتاب د چاپ په برخه کې يې له ماسره ډېره
ډېره مرسته وکړه، د پښتو ادب د پالونکي او لوی خدمتگار
محترم زلمي هېوادم نه، چې ماته يې په دې برخه کې دقيقې
لارښوونې وکړې، گران ورور ځوان او نوښتگر شاعر لال پاچا
ازمون، خپل درنو همټولگيانو (کريمې، گل غوثی، انجيلا جليلي
او بلقيس اندر) نه، چې د دې اثر په راټولېدنه کې يې تر خپله
وسه له ماسره مرسته کړې، د زړه له کومې او د احساس له تله
مننه وکړم.

په ډېر درنښت
له پښتو، پښتونولي او انسانيت نه په ډکو ولولو
اسماعيل يون
د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو
څانگې محصل
۱۳۷۰ لمريز کال، چنگاښ

غوره نثرونه

د پردې خبرې

ترڅو، چې د بنځو مخونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي،
ځکه چې په پښتو کې خبره هم موندل شوې ده.
يوازې خبره لاسه، چې ژبه، وينا، معنى، خطاب، مقاله هم د
تانيث علامې لري.
هغه وينا، چې ابتکار په کې وي د ادب پردې ته لا ډېر ضرورت
لري.

تاسې زما خبرو ته لږ غوندې باريک شئ!
د ادب او سياست خبره ډېره باريکه ده.
زه په ډېره نرۍ او باريکه لار لارم، خداى دې وکړي، چې ډېر
باريک بين خلک پر دغه لار راشي او په ځير ځير وگوري.
ما اوښان نه دي بارکړي، زما قافله دمچيو ده، چې د گلونو له
پاڼو نه په هوا څه راوړي او عسل جوړوي.
له دې قافلې سره د سبا وږمو خوشبويي بار کړې ده، چې څوک
يې په سترگو نه وينې، مگر حساس دماغونه يې احساس کولى
شي.
هو! زما کار له احساس سره دى، زما خريدار بايد ډېر حساس
وي يا ډېر حساس شي.

لاروی

مونږ د خپلو کورونو له څنگه په دېره کې ناست وو.
له پاسه یو لاروی راغی د ونې ډډ ته یې ډډه ولگوله.
له ملانه یې ډوډۍ پرانیستله او له څه شي سره یې په خوند
خوند خوړله مونږ وږي تږي وو، هغه ځان موږ کړ او یخې اوبه یې
وڅښلې.
مونږ روژه وو. هغه بوزه و، ځکه چې په مسافرو باندې روژې
نشته.

لاروي وویل: ماته دخوړلو اجازه شته او تاسو ته نشته.
ماته خدای خواږه او اوبه رواکړي دي، په رمز او معنی پوهېدل
په کار دي.
د خدای کارونه بې حکمته نه دي، تاسې د دغه عملي تعلیم په
اصلي معنی 'ښه فکر وکړئ!'
تاسې ولې وږي یاست او زه موږ یم؟
زه په کار او مقصد پسې روان یم او تاسې ځای پر ځای پراته
یاست.

ستاسو حرکت لنډ دی، ځکه یې وږي کړئ!
تاسې د خدای قانون منلی دی، مگر پوه شوي پرې نه یاست.
زه راوگرځېدم، چې تاسې په دغه راز پوه کړم او له لوږي نجات
ومومئ، پاخیږئ روان شی او لرې ځای په نظر کې ونیسئ!
لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده به حرکت کې نشته.

ژوند

د يوې چينې اوبه دي، څوك يې د زرو په جام کې څښي، څوك
يې د خاورو په کنډولي کې.
هغه، چې نه دا لري نه هغه، په لپه کې يې را اخلې.
په اوبو کې هېڅ فرق نشته، فرق په لوښو کې دی.
د شاه او گدا فرق په لوښو کېږي.
د اوبو په خوند هغه څوك پوهېږي، چې ډېر تېرى وي.
هغه لاروى، چې له بيديا نه سترى ستومانه راځي او تنده يې
ډېره زياته ده، دا اوبه ډېر خوند ورکوي.
هغه دهقان، چې په سره غرمه کې يوې کوي او خولې پرې
راماتي دي دا اوبه د هغه دپاره ډېر لوى نعمت دی.
يو شپون، چې له غره نه تېرى راکوزېږي او په چينې باندې خوله
ږدي د اوبو په خوند ډېر ښه پوهېږي.
يوبل سړى چې يخ سيوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی،
ښايسته صراحي يې له څنگه ايښې ده او په ښوگيلاسونو کې اوبه
څښي له اوبونه هغه خوند نشي اخيستلى.
هو! ده د لارويو او شپنو تنده نه ده ليدلې.
په سره او ټکنده غرمه کې يې لو نه دی کړى، ځکه هغه تلو سسه
په ده کې نشي پيدا کېدای.
چا، چې لوږه او تنده نه ده ليدلې، هغه د خوړو او اوبو پوره
خوند هم نه دی لېدلى او د ژوند په کيف نه دی پوه شوى.

نوی نسل

له زمکې نه بخار پورته شو.
له بخار نه ورېځ پیداشوه.
له ورېځې نه باران وورېده.
له بارانه د پسرلي گلونه پیداشول.
د گلونو نه خوشبويي پیداشوه.
وگورئ! مور او لور یا پلار او زوی خومره فرق لري؟
هغه تفاوت، چې د باران او گلونو یا د زمکې او بوټو ترمنځ
وینئ د یوه او بل نسل تفاوت هم دومره دی.
که اولادونه میندو غوندې وای، نو له غرونو څخه به لعلونه نه
پیدا کېده، له دریابونو څخه به مرغلي نه راوتلې، له اېشار نه به
برېښنا نه راتله، د ږندو اولادونه به ږانده وو، له کنيو نه به کانه
زېږېدل.
اوس پوه شوی! چې نوی نسل او زوړ نسل یو رنگه نه وي.
که څوک خپل زوی ته زړه بوږی، به نکاح اخلي یا خپله پېغله لور
اتیا کلن بوږا ته ورکوي ښه نه کوي.
زړه تربیه او نوی نسل همدغسې وگڼی.

لوی او وړوکی

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې ونه ولاړه ده.
د غنمو په وړو کې دانه شته، په دانو کې همدغسې وړي شته.
په چرگه کې هگۍ ده په هگۍ کې چرگه ده.
دغه یوه دانه پندانه، چې گوري تېل او پلته دواړه لري او په
حقیقت کې بله ډیوه ده، مگرستا سترگې دغه رڼا نه ویني.
ته خبر نه یې، چې په یوه دانه او په یو خاڅکي کې عالمونه پراته
دي.

ته پخپله هم دغنم په دانه کې وېده وې بیا دې په یوه خاڅکي
اوبو کې لامبو وهلنه نن په لویه بېړۍ کې ناست یې او په لویو
دریابونو کې گرځې.

څه شی، چې ته وړوکی گڼې هغه هم لوی دی یا هغه څه، چې تا
ته لوی ښکاري هغه هم کوچنی او وړوکی دی.
ته ونه لویه گڼې هغه په یوه زړي کې ده.

تا ته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده.
دغه غټه هندوانه، چې گوري کال ته نه پاتې کېږي او عمر یې
ډېر لنډ دی، دغه د هندوانې کوچنی زړی تا ته هر کال تازه
هندوانې درکوي.

د زړي قیمت له هندوانې نه لږ نه دی.
که زړی وړک شو هندوانه ورکېږي.

نوراشه هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه گڼه، ځکه چې دلته غټ
او کوچنی لوی او وړوکی نشته، ټول برابر دي یوازې خدای لوی
دی او بس.

د نن ورځې دیموکراسي له همدغسې ژوند کتنې څخه پیدا
شوې او د ډېر دقت نتیجه ده.

د شاعر تحفه

زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې ناست و، سر يې په گربوانه کې
ښکته کړی و، فکري عبادت يې کاوه.

کله چې هغه سر راپورته کړ او پر ما يې نظر ولوېده، ما خپله
تحفه يو د پړانگ پوستکي او يو غزنيچي پوستين د هغه په مخ
کې کېښوده.

هغه وويل: دا يو د ظالم پوتکي دی، ځکه له پښو لاندې
لوېږي، دا بل د ضعيفانو له پوستکو نه جوړ دی او پر غاړې پورې
تعلق نيسي.

د شاعر تحفه بايد همدغسې وي او همدغه معنی ولري.
دی بايد دا دوه منظرې همدغه راز وښيي او خلك په دغه رمز
ښه پوه کړي.

په دغو خبرو زه له خوبه راويښ شوم او په خوب کې د خپل
خوب په تعبير پوهيدلی وم.

خدمتگار

هلتنه يو ړوند بې لارې روان و، هغه پر سمه لاره برابرکړ، مگر ړوند پوه نشو چې زما رهبر څوک دي.

يو بل په خواږه خوب وېده و، په خوا کې يې يوه منگري سر را اوچت کړ، هغه په بېړه وواژه او ويده هماغسې ناخبره پاتې شو. د شپې په مسجد کې ناروغه مسافر زگېروي کول، هغه يې په خدمت کې شپه سبا کړه، مسافر سباوون خواته مړ شو او خپل زړه سواندې خدمتگار يې ونه پېژانده، هغه پر لاره روان و، يو ماشوم ته يې يو موتي ميوه ورکړه، مگر يوه هم ونه پېژانده، چې دی څوک دی.

له دې لويې لارې نه هغه ډېر اغزي او کاني لري کړه، مگر څوک چې سبا ته پر دې لاره راځي د هغه له خدمت څخه نه خبرېږي او هغه نه پېژني.

په رښتيا، چې مونږ خپل خدمتگاران نه پېژنو او باداران ډېرښه پېژنو.

عقل

ډېر لږ خلك دي، چې كله كله يو نيم كار د عقل په خوښه كوي. نور ټول كارونه د مينې او محبت دپاره، د حسد او عناد دپاره، د حرس او هوس دپاره وي يا د كوم زورور په امر او د نادانۍ په فرمان اجرا كېږي. سره له دې چې د عقل برخه په ژوندانه كې ډېره لږه ده بيا هم هر څوك د عقل ستاينه كوي او د عقل دښمن هم عقل ښه گڼي او بې عقلي نه خوښوي.

ښايي، چې عقل په همدغه سبب د هر چا خوښ وي، چې د چا په كار كې كارنه لري او د زورورو خوي په كې نشته.

عقل زمونږ تابع دی او زمونږ زړه ته گوري هغسې مشوره راکوي، ځکه يې ستا يو او صفت يې کوو.

که عقل پر مونږ باندې حاکم وای او اقتدار يې درلودای مونږ به ترينه ډېر سرتېکاوه او بد به مو گانه، ځکه چې تر اوسه مونږ له يوه حاکم نه هم زړه كې ډېر خوښ نه يو او ډېر ښه حاکم هم ډېر خلك له ځانه خوابدي كړي دي.

په رښتيا، چې عقل غوندې بې ضرره شي نشته.

عقل هر كله زمونږ خير او گټه رانښيي او عقل د همدغه شي نوم دی. که مونږ د عقل يوه خبره هم ونه منو بيا هم عقل رانه نه ځي او بد راسره نه كوي که مونږ په ناکاره كار پسې په بده لاره روان شو عقل راسره ملگری دی او څومره، چې کېدای شي له خطر نه مو ساتي.

ډېرې غلاگانې د عقل په مرسته کېږي، که څه هم غلا ته په ښه نظر نه گوري او غلا يې نه ده خوښه.

هغه شیطاني چلونه، چې انسان کشف کړي دي او شيطان هم ورته حيران دی د سادگانو او احمقانو کارنه دی.

فريب او ټگي سره له دې، چې سم او صحيح عقل ورته بد گوري بيا هم د هوښيارۍ بد عمله اولاد دی او د بدسړي له عقل څخه دغه راز بد اولاد پيدا کېږي، همدغسې عقل يوه غله ته هم د تېښتې لاره ښيي هم يې د ماړه کاله ته بيایي او که حاکم ونيوه د ځان د خلاصولو چلونه هم وربښي.

که سړی هرڅومره گنهکار و عقل ورته د نجات لاره لټوي او له همدردۍ نه يې لاس نه اخلي. په رښتيا، چې دومره مهربانه ملگری بل نشته.

هغه وخت، چې څوک عقل له ځانه شړي او په عقل هجوم ور وړي باده او پيالې دی په لاس کې ورکوي او دمخه ورته لايو داسې ځای پيدا کاندې، چې ډېر رسوا نشي او محتسب يې گروان ته لاس وانچوي.

د عقل خوی او خصلت په هيچا کې نشته په زړه کې حسد او عناد نلري، لکه ماشوم مرور کېږي، نه ظلم او نه يې ناروا خوښه ده، مگر له ظالم سره دښمني هم نه کوي، فسق او فجور ورته بد معلومېږي، خو د ذاهد په شان له فاسق او فاجر نه تېښتي، هر چا ته د خبرخواه په نظرگوري او د انسان په مجبورييت ډېرښه خبر دی.

عقل په دې خبره ډېر زور اچولی دی، چې انسان پخپلو کړو کې پوره ازادي او اختیار نلري او د مجبوریت جنبه یې ډېره غالبه ده. هو! عقل دا غواړي، چې د انسان له ضعف او ناتوانۍ نه یو داسې قوي دلیل جوړ کړي، چې د هغه بل جهان له ملامتۍ نه یې هم خلاص کاندې.

عقل په دې پوهېږي، چې انسان د خپلو غرایزو او احساساتو تابع دی او منطق هر کله د خپلو اغراضو دپاره استعمالوي. د انسان له منطقي تعریف څخه هم دا معلومېږي، چې دی اول حیوان او بیا عاقل دی، یعنې د ده نطق او عقل د حیوانیت تابع دی او حیواني غرایز پکې د اولیت حق لري. دا یو منلی حقیقت دی، چې عقل زموږ تابع دی، موږ د عقل تابع نه یو.

عقل زموږ دپاره پیدا شوی دی موږ د عقل د پاره نه یو پیدا. که موږ په عقل باندې د لیونو او ماشومانو کار کوو، کوي یې او زموږ له امر نه غاړه نه غړوي.

که زه او ته دوستان یو زما او ستا عقل هم دوستي کوي. که موږ غلیمان شو زموږ عقلونه یو له بل سره دښمني کوي او په جگړه اخته کېږي.

ښه عقل هماغه دی، چې د مینې او محبت په غېږ کې وده وکړي او د ښو عواطفو او احساساتو په لمن کې وروزل شي. عقل د اخلاقو تابع دی، که اخلاق ښه و عقل ښه کېږي که اخلاق بد و عقل په بده لار روانېږي او بده لاره ښيي.

پوهه او هوښیاري

زه چې وړوکی وم، اگر چې اوس هم لوی نه یم له هر چانه به مې اورېدل:

فلانی بې عقله دی، په څه نه پوهېږي، د عقل په پوله هم نه دی تېر شوی او د دوه خړو اوربشې نشي بیلولی، مگر یو یو به چیرته داسې هم پیدا کېده، چې خلکو به ورته پوه او هوښیار ویلې. زه همدغه وخت په دې خبره پوه شوم، چې پوهان او هوښیاران په دنیا کې ډېر لږ دي او ناپوهان ډېر زیات دي. کله چې زه په سبق کښناستم ماته یې وویل:

سبق ووايه، چې پوه او هوښیار سړی درنه جوړشي. دا خبره په ما باندې ښه ولگیده او پوه شوم، چې پوهه او هوښیاري مې خوښه ده، هغه وخت زه هوښیار نه وم، مگر هوښیاري مې ښه گڼله او ناپوهي راته بده ښکارېده، نه پوهېږم چې دغه تمیز ما له کومه کړی و او یو بې عقل څنگه پوهېدی شي، چې عقل ښه دی او بې عقلي ښه نه ده، خو اوس پوه شوم چې ماشومانو ته که څوک هر څه هر رنگه وښيي هماغسې یې گڼي او له ځانه څه فکر نشي کولی.

ماشومان لا پرېږده، چې د ږېرو خاوندان هم دغه شان دي او لوی سړي د یو او بل په خبرو تېروزي. ما هغه وخت د ملا صاحب سوکانو ته د همدې دپاره سرونپوه، چې پوه او هوښیار شم.

هو! د پوهې او هوښیاری ځای سر او د ماغ و، مگر پوهه د ملا صاحب په لاس کې وه او له هر چا سره نه وه.

ما ته هوښیاري، ځکه ښه ښکارېده، چې ډېره لږه وه او له لږو خلکو سره وه، هر څه چې لږ وي قیمت یې ډېر وي او خلک یې ارمان کوي، هر څوک هغه څه غواړي، چې نه یې لري.

که زه پوه او هوښیار وای په پوهې او هوښیاری پسې به نه ګرځېدم.

ډېر خلک ډېرو شيانو ته د ناپوهۍ په سبب هڅه کوي او ډېر کارونه له ناپوهۍ ولاړېږي، زه هم نه پوهېدم چې پوهه مې غوښتله.

هرڅه، چې وو او هر څنگه چې وو ما به لیک او لوست کې دانايي لټوله او سبق مې وایه، چې یوه ورځ مې د رحمان بابا په کتاب کې ولوستل:

دا دنیا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنیا باندې غرض مگر، چې شاوخوا مې ښه وکتل په رښتیا، چې د کلي خان به ټوله ورځ په ډېره کې یخ سیوري ته پروت و او هېڅ به یې نه کول دهقانانو او مزدورانو به سره غرمه کې یوې، لونه او غوبلونه کول، زحمت او خواري به د دوی وه ګټه، به د خان کورته راتله.

زه دغه وخت د عقل او هوښیاری په کرامت او برکت نور هم پوه شوم او باور مې راغی، چې زموږ په کلي کې یوازې خان صاحب هوښیار دی، چې هېڅ نه کوي او نور ټول بې عقله او ناپوه دي، چې د دنیا کارونه کوي. د ده د پوهې او هوښیاری یو بل دلیل هم

له ما سره و هغه دا، چې دی به په ژمي پیتاوي ته کښېناسته او په اوږي کې یخ سیوري ته، هغه نور به په سره اوږي کې سره لمر ته ولاړ وو او کار به یې کاوه ما به په جومات کې په زوره زوره ویل: دا دنیا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنیا باندې غرض خو هغوی په دې خبره نه پوهېدل او زما چیغې عبث وې.

دېره موده وروسته زه له کلي کوره راووتم ښار ته راغلم په دفتر کې مرزا شوم د مرزایانو له څنگه کښېناستم، په چپراسیانو به مې حکمونه کول او په هر کار پسې به مې لېږل.

دلته هم هماغه قانون جاري و او د رحمان بابا خبره راته د کاني کرښه ښکاره شوه، چپراسیان به ټوله ورځ په سره ژمي او په واورو کې دېره په دېره گرزېدل، مکتوبونه به یې رسول مونږ به په توده کوټه کې ناست وو مکتوبونه به مولیکل.

زمونږ مدیر صاحب به نور څه نه کول یوازې دسخط به یې کاوه، یعنې مونږ کار به د ده په نامه ختمېده. که د دسخط په ځای مهر لگول رواج وای دا کار به هم کاتبانو کړی و، مگر نه پوهېږم چې مدیران ولې مېړونه نه جوړوي؟ که یو کاتب خپل کار د مدیر په نامه ختم کړي او دی پخپله د هغه مهر د مکتوب په اخر کې ولگوي دا کار اخلاقاً ښه دی، ځکه چې د ايثار او فداکاری معنی لري، که څوک پردی کار پخپل نامه ختموي ښه نه معلومېږي له چپراسیانو نه مونږ کار لږ او اسانه و او له مونږ د مدیر صاحب کارسپک و. رئیس صاحب، چې عاقل عالم و هغه بېخي کار نه کاوه او کله کله به د یوه ساعت له مخې ریاست ته راغی ځینې خو

به يې خپل مبارك نوم هم په كوم مکتوب يا حاضری په کتاب کې نه لیکه، چې د کار کمې د ده په نامه پرې نوزي او هوښیاری ته يې زیان ونه رسیږي.

زمونږ مکتوبونه ځینې داسې وو، چې چپراسي ته به مو ورکول، چې په مدیر یې امضا کړي، ځینې به مونږ پخپله رئیس صاحب ته د امضاء دپاره وړل.

د رئیس صاحب حضور ته چپراسي مکتوبونه نشو وړلی، چې د ادب تقاضا دا نه وه، چې یو خوار چپراسي په خواره جامه کې د یوه لوی سړي په حضور کې ودرېږي که څه هم د خدای حضور ته په لمانځه درېږي.

هو! د دربار په ادابو هر څوک نه پوهېږي او درباري پوهه له هر چا سره نشته، هلته موقع شناسي له هر کار نه زیات قیمت لري او د نزاکت مراعات ډېر په کار دی. په رمز او اشاره پوهېدل، مزاج پېژندل، د بل په خوښه خبرې کول، د بل په نظر هر څه لیدل، ډېر لیاقت او مهارت غواړي هر څوک نشي کولی، چې له ځانه به هېڅ فکر او هېڅ عقیده نلري، مګر د بل هر فکر او هره نظریه به د ارسطو په منطق ثابتوي.

پخپلو اوږو باندې هر څوک د بل پېټی وړلی شي، مګر له زړه نه د نورو یابو جوړول اسانه کار نه دي.

تاسې درباریانو ته په عادي نظر مه ګورئ، دومره باریک بین خلک بل چیرته نشته، د دوی ډېر لږ کار د پوهې او هوښیاری له برکته د نورو له ډېرو درنو کارونو نه دروند خېژي. د دوی مثقال

او د نورو خروار برابر نه دي. که د نورو د فعالیت دوړې او گردونه
 اسمان ته ورسېږي او دوی محض د چا د بوټونو گرد پاک کړي، د
 دوی د کار قیمت زیات دی او له هغوی نه یې محتوا ډبله ده.
 دوی په جنگونو او جگړو کې د سربازی میدان ته نه حاضرېږي.
 په فابریکو او کارخانو کې کارونه نه کوي، لوړې ژورې نه
 اورو، معدنونه نه سوري کوي، مگر گټه یې له نورو نه زیاته ده
 او په لوړ مقام کې ځای لري.

د دوی کار دومره باریک دی، چې هر چا ته نه معلومیږي، مگر
 لیاقت یې معلوم دی او په هوښیاری کې یې څه شک او شبه نشته.
 څومره، چې پوهه او هوښیاري زیاتېږي هغومره فعالیت او د کار
 ستوماني کمېږي. نه گورئ چې ماشومان له لویو او درنو خلکو
 څخه ډېر حرکت کوي دا باشي ولاړ دی او مزدوران تېرې چلوي.
 مشران له ځایه نه ننوري او کشران په مخکې منډې وهي که
 لرې نه گورئ د خپل لاس ساعت ته وگورئ ثانیه گرد، چې وړوکی
 دی څومره ژر گرځي دقیقه گرد، چې لوی دی ورو روان دی.
 کوچني موټر ډېر گرځي ځي او لویه لاری هغسې نشي تللی.
 اوس پوه شوئ، چې لویوالی او دروندوالی همدارنگه عقل او
 پوهه فعالیت کوي او منډې رامنډې د بې عقلو کار دی.
 هوښیاران کار نه کوي، فکر کوي او چرت وهي ناپوهان جبل
 وهي او غرونه سوري کوي.

یو مرزا هېڅکله په خپل کار کې د یوه جوالي غوندې نه دی
 سترې شوی (عقل نیست جان در عذاب) همدغه معنی لري او

رحمان بابا د همدې له امله وايي، چې دنيا په احمقانو ودانه ده او دانا د دنيا په کار څه غرض نلري.

تاسې له هونبیارانو او پوهانو ډېر کار مه غواړئ، دوی پرېږدئ چې فکر وکړي او بې کاره بې زیاره گټه خپل کاله ته راوړي.

هونبیاړي او پوهه همدغه ده، چې کار یې لږ او گټه یې ډېره وي یا په بل عبارت هېڅ نه کوي او هر څه د ده وي، د نورو له زیار او کار څخه گټه اخیستل، بل غولول او ځانته گټه اړول پوهه او هونبیاړي ده. دا د پوهې او هونبیاړۍ برکت دی، چې ډېر لږ خلک، یعنی هغه چې د نن ورځې په اصطلاح به اقلیت کې دي او لږه کي ورته ویل کېږي د ډېرو خلکو له ستړیا او ستومانۍ نه ډېره زیاته استفاده کوي. که تاسې د هر وطن د ناز او نعمت خاوندان او شتمن وگورئ، دوی ډېر لږ دي، مگر ډېر زیات خلک د دوی د گټې دپاره استعمالیږي. معنی دا، چې د دوی سمسور بن د نورو په خولو وده کوي او د دوی راحت د نورو د زحمت نتیجه ده.

دا ده هغه پوهه او هونبیاړي، چې ما په لیک او لوست کې لټوله او زه یې له کاره وایستم.

هو! پوهه او هونبیاړي سړی له کاره باسي، د کار خلک نور دي، پوهان او هونبیاړان ځان ته خیر رسوي او خپل خیر لټوي.

دهمدې لا مله وايي چې د جنت اکثره خلک ساده گمان دي او دنيا هم به ساده گمانو او احمقانو ودانه ده.

احمق څو ك دى؟

هغه چې د دنيا په سود او زيان نه پوهېږي او د گټې په ځاى
تاوان كوي، خلك ورته احمق، بې عقل او ساده وايي.

دا درې نومونه، لكه د يوه سړي مختلف عكسونه، چې په
بېلو بېلو كمر او مختلفو احوالو كې بېلو عكاسانو اخيستې وي.
په عين اتفاق كې اختلاف هم لري او په يووالي كې يې يو څه
بېلوالى معلومېږي.

كه څو ك كوم بې عقل سړى سپكوي احمق ورته وايي او كه يې
ستايي، نو ساده يې بولي. د وينا او بيان سحر د الفاظو په
همدغسې فريب كې پټ دي.

په كتابونو كې راغلي دي، چې پخوا به يې ټوكيانو ته احمقان
ويلي او د دربار احمقان به هغه كسان وو، چې پخپلو خبرو به يې
خلك خندول او په مجلس كې به يې خوشحالي پيدا كوله، د احمق
او ساده يو مثال ملانصرالدين دى، چې په ظرافت او مسخره توب
هم شهرت لري. د دغه مرحوم د حماقت دليل د خلكو په نزد دا
دى، چې ده به په يوه روپۍ څلور دانې هگۍ واخيستلې هغه به
يې وڅوټولې په رنگ به يې سړې او شنې كړې بيا به يې د روپۍ
پنځه دانې خرڅولې، يعنې د گټې په ځاى به يې تاوان كاوه او
خپل مال به يې ارزانه خرڅاوه.

اوس چې څوك له چا نه څه شي ارزانه وغواړي هغه وايي: څه ملا نصرالدين خو نه يم. دا نوم اوس دومره عام شوی دی، چې که هر څوك يو شی گران واخلي او ارزانه يې خرڅ کړي خلک ورته ملا نصرالدين وايي.

مونږ په خوله وايو، چې عقل بېل شی دی او د دنيا مال بېل شی دی، څوك به عقل لري مال به نلري، ځينو نورو سره به مال وي او عقل به نه وي، مگر په عملي ډول د هر چا عقل او بې عقلي د دنيا د گټې او زيان له مخې معلومو او په حقيقت کې گټې ته عقل وايو او تاوان بې عقلي يا حماقت بولو.

زمونږ په خيال او تصور کې دا نشي راتلی، چې ملا نصرالدين دا کار د دی دپاره کاوه، چې نرخ ارزانه کړي او خپل احسان په دغه تجارت کې پټ کړي، چې خريدار يې په سخاوت هېڅ پوه نشي او کرامت حماقت وگڼل شي.

که زمونږ گمان نېک او ښه وای ملا نصرالدين به مو د خير او فيض خاوند گانه او د هغه په عقل پورې به مو نه خنډل.

هغه بل کال زمونږ په هېواد کې قحطي او گراني وه يوه لوی سوداگر له هرات نه ډېره غله کندهار ته راوړه او په خلکو يې د بازار له نرخه ارزانه خرڅه کړه، يعنې گټه يې ونکړه تاوان يې وکړ. دا کار هېچا د هغه په بې عقلۍ حمل نکړ او په اخبارونو کې يې ډېره ستاينه وشوه، هغه ته چا ملا نصرالدين ونه ويلې، بلکې د خير او برکت خاوند يې وباله.

يو وخت زه د يوه شتمن سړي کره مېلمه شوم د هغه په کاله کې
هر څه پاڅه شوه، مگر سوکړک يې نه درلود، د کاله خاوند څو
غنمېې ډوډۍ خپلو همسايه گانو ته ولېږلې او هماغومره
سکړکان يې راوړه.

ما ته دا معلومه شوه، چې دوی هره ورځ دغه راز تجارت کوي
او پخپل کاله کې جوارۍ نه پخوي. دا سودا ما ته د خوارانو او
غريبانو د پاره سودمنه ښکاره شوه او مرحوم ملانصرالدين راپه
ياد شو.

زه دا جرئت نه شم کولی، چې دغه راز ښه کار احمقانه وگڼم.
په کوم کاله کې، چې هر څه ډېر وي د غومره لږ تاوان هېڅ تاثير
نلري.

بډايان له دغسې تظاهر نه يو مخصوص خوند اخلي، چې مونږ
هغه نه دی څکلی. که دغه راز کار يو خوار او غريب وکړي حماقت
دی، مگر د بډايانو د پاره صفت دی.

عقل او پوهه خوارانو او فقيرانو ته دا اجازه نه ورکوي، چې
ډوډۍ په جوارۍ باندې سر په سر ورکړي او خپل حماقت ښکاره
کړي، مگر بډايان په دغسې کارونو ښه ښکاري او څوک ورته
ملانصرالدين نه وايي، بلکې حاتم طايي يې بولي.
که خواران او غريبان له اسراف او تبذير نه کار واخلي ډېره لويه
ناپوهي او نادانۍ ده، مگر بډايان په اسراف او تبذير د جود او
کرم خاوندان گڼل کېږي.

دغه عقل، چې د خوار او غريب رهبري کوي د بډايانو دپاره نه دي په کار.

هو! عقل امسا ده، چې گوډ او ضعيف انسان ورته اړ دي، هغه چې د قوت او قدرت خاوند دي، دغه د ضعيفانو وسله ورته نه بښايي، د عقل عينکې د کمزوري نظر بينايي زياتوي او د تېز نظر خاوندان يې کله کله د ډول او فېشن دپاره په سترگو کوي.

که څوک عقل او هوښياري لټوي د خوارو او غريبو په کور کې دې ولټوي زورور او بډايان له دغه شي نه بې نياز دي.

تاسې يوه انسان يا يوه حيوان ته، چې څه نه وينې پوند وېلى شئ، مگر سيند او سيلاب ته پوند ويل غلطه خبره ده. که څه هم په نا اواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه هم په نا اواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي، دا ځکه چې دغه پرزېدل او جگېدل هغه ته څه زيان نه رسوي او بې سترگو هم ډېر گړندۍ تللى شي.

که مونږ د خپل هېواد په خلکو کې فکر وکړو هغه کارونه، چې ځينې زورور او بډيان يې کوي په عقل برابر نه دي، که مونږ يې وکړو بد ښکارو او ضرور وينو، ځکه زمونږ د عقل مخه نيسي، مگر زورورو او د قوت خاوندانو ته زيان او ضرر نه رسوي، ځکه يې عقل هم مخه نه نيسي او دغه د غريبانو ناصح د هغوى حضور ته لاره نلري.

د زورورو په مخکې عقل گونگ وي او ډېر مزخرف معلومېږي،
هر څه چې بې ضرورته وي او احتياج ورته نه وي بد ښکاري او
قيمت يې لږ وي.

که چېرې په انسان کې ډېره نيمگړتيا او کمزوري نه وای او
عقل ته يې احتياج نه درلودای عقل او پوهې به دغومره قدر نه
درلوده.

اوس پوه شوئ؟ چې هر خوار او غريب سړی که ځان ته خپلۍ يا
پنۍ لږې غوندي گرانې واخلي او دوه يا درې روپۍ پکې
وغولېږي هر څوک ورته احمق وايي. يو بډای که په زرهارو روپۍ
په يوه شپه په قمار کې وبایلې احمق نه دی، هغه چې د ورځې د
شلو يا دېرشو روپو په سگرتو او رلگوي يا د سينما او تياتر په
تشنه ننداره پيسې ورکوي څوک ورته احمق نه وايي، مگر که يو
مزدور يوه ورځ کار ونکړي او وزگار وگرزي احمق دی، ځکه چې
بيگا ته په کور کې څه نلري او وږی پاته کېږي.

يو بډای گړندي موټر کې ډېر لږ ځای ته په ښکار پسې ځي په
لاره کې ډېر تېل مصرف شي، د موټر کمانۍ ماته شي او ټاير هم
بچ کاندې، مگر د ښکار برابري رانشي او پس له دوه درې شپو
پنځه يا شپږ دانې زر کې له ځان سره کاله ته راوړي، چې دانه په
سلو روپو هم نه پرېوزي. هغه ته څوک ملانصرالدين نه وايي، ځکه
چې ژوند دغسې تفريح او پام غلطولو ته احتياج لري او د شوق او
ذوق دپاره مال تاوانول نا پوهي نه ده.

کله چې یو بډای یوه بنکلی نفیسه تابلو په ډبرو روپو اخلي یا
ځینې انټیک او زاړه شیان د تش نمود دپاره په ډبر لوړ قیمت
رانيسي هغه بل، چې یو زوړ قلمي کتاب چې ذوق او صنعت پکې
خرڅ شوی په گرانه بیه اخلي او د هماغه کتاب چاپي نسخې ډبرې
ارزانه لاس ته راځي، ته وایه چې دغه راز تاوانونه د څه دپاره
دي؟

که غرض معنوي استفاده وي هماغه معنی 'په چاپي کتاب کې
هم شته.

معلومه شوه، چې مال تاوانول د نامه او شهرت دپاره د شوق او
ذوق دپاره د هوا او هوس دپاره حماقت نه دی، صنعت دی او
ستاینه یې کېږي، مگر په دې شرط چې سړي خور او فقیر نه وي،
بډای وي او ډبرې پیسې ولري.
اوس خوبه پوهیدلي یاست، چې احمق څوک دی او مونږ چا ته
احمق وایو؟

نوی درس

چیرته مې د چا په کوم کتاب کې ولوستل، استاد خپل شاگرد ته دا درس ورکاوه:

له خدایه ډېر خوښ اوسه! چې ته یې بې هنر پیدا کړې او تا ته یې هغه استعداد درنکې، چې یوه ورځ د خلکو دپاره لویه بلا درنه جوړه شي. ته په دې پوه شه، چې خدای ته هماغه څوک ډېر نږدې دي چې له ذوق او هنر نه ډېر لرې وي.

هغه تند او تېز فکر، چې زما په برخه رسېدلی دی ما ته په دنیا او اخرت کې زیان رسوي او زما اسایش خرابوي.

ډېر فکر کول ډېر بد مرض دی، چې په څو تنو پورې اختصاص لري که دا مرض خپرېدلی ډېر ژر به یې د بشر نسل تباه کړی و. زه پدې ښه پوه یم، چې په ژور فکر او عقل کې د روح تباهي ده ژور فکر د بشر دپاره طبیعي کارنه دی.

همدغه شی دی، چې په سړي کې د عمل اقدام وژني. هېڅوک هېڅ کار نشي کولی، ترڅو چې څه قدر تنگ نظره او لنډ فکر نه وي تفکر د انسان دپاره ډېره لویه بد بختي ده.

هغه چې لږ فکر کوي یا هېڅ فکر نه کوي په دواړو جهانونو کې کامیاب دي، مګر د ډېر فکر او عقل خاوندان هر چیرته او هر کله له جسمي او روحي هلاکت سره مخامخ دي. په رښتیا، چې فکر او عقل کې ډېر خباثت پټ دی.

پوهه او فلسفه په حقيقت کې پر ذهن باندې د شيطان استيلا
ده. بشر په اصل کې يو احمق حيوان دی او د ده معنوي ترقي د ده
د فکري اضطراب د پوڅو اثارو نوم دی.
هغه څوک، چې د نبوغ او قريحې خاوند دی د معشرت په درد نه
خوري او د معاملي خاوند نه دی.
زه د فکر ازادي له هرڅه پورته ګڼم هر څوک له ځانه خوابدي
کوم، مګر خپل ځان او خپل وجدان خوشحاله ساتم.

درې کاله

يو کال موسم ډېر بڼه راغی بارانونه وخت په وخت پخپله موقع وشول، چې نه له ضرورته زیات و او نه کم. د زمیندارو فصلونو ته هېڅ زیان ونه رسېده او للمه ډېره بڼه راغله دهقانان ډېر خوشحال وو، چې فصلونه ډېر بڼه دي او کال ډېر بڼه راغلی دی.

کله چې درموندونه تیار شوو خلک په رښتیا د غلې په چلولو سترې شوو او په کورونو کې د غلې ځای نه و. په دغه کال په ملک کې ارزاني راغله او دغسې ارزاني چاپه خوب کې هم نه وه لیدلې. د غلې خریدار، لکه د انځرگل چا په سترگو نه لیده زمیندارو به تېل او مالګه په غنمو اخیسته او جنس بدلیده.

د زمیندارو په کور کې مړی نه و او ویریې و، دوی د پاک خدای په دغې مهربانۍ خوشحاله نه وو او د شکر په ځای به یې شکایت کاوه همدغه ناشکري وه، چې بل کال هغسې رانغی او غله بېخي ورکه شوه. ځینو ویل چې تخم هم په لاس رانغی او خړوار په چارک ولګیده.

په دغه کال پر وطن باندې قحطي او ګراني راغله هرڅوک به په غلې پسې لالهنده او سرگردانه ګرزېده او د چا په کور کې د مړک لکۍ نه سپېره کېده.

زمینداران بیا خپه وو او ډېر افسوسونه یې کول، چې گرانې او قیمتي د دې کال وای او غله د پروسې کال، مگر دا اجتماع محاله وه او دغه کال هم په افسوس او ارماندو تېر شو دریم کال له دواړو کلونو نه مخالف راغی، یعنې د ځینو زمیندارو غله ډېره زیاته وه او د ځینو کښت ته زیان او ایت ورسېده، ځکه نرخونه جگ شوو، مگر قحطي نه وه د چاغله، چې ډېره وه او په گران نرخ یې وپلورله هغه له ډېرې خوشحالي په جامو کې نه ځایده او چا چې د خرڅون غله نه درلوده په کاله یې د غم کاني ورېدل.

زه دغه وخت په دې پوه شوم، چې مونږ ټول نشو خوشحالیدلی او په داسې حال کې واقع یو، چې که یو خوشحالېږي هغه بل به خپه کېږي، یعنې د ځینو خوشحالي د ځینو نورو د خپکان نوم دی د همدې لامله وایي، چې یو مړ نشي بل نه مړېږي.

د دنیا په بازار کې داسې سود نشته، چې پلورنکي او پیروونکي دواړه گټه وکړي، یعنې یو خپل مال گران خرڅ کړي او هغه بل یې ارزانه واخلي په کومه سودا کې، چې سود او زیان نه وي او خریدار یا خرڅوونکی یو هم ونه غولېږي یو هم نشي خوشحالېدلی که یو سړی خپل سل گون نوټ په شلو پنځه گونو بدل کړي په دغه تجارت کې خوشحالي او خپگان نشته، ځکه چې سود او زیان پکې نشته که یو په حساب کې وغولېږي، دی به خپه شي او هغه بل ته به خوشحالي پیداشي اوس پوه شوی، چې مونږ په څه خوشحالېږو او په څه خپه کېږو؟

که ښه فکر وکړو ایا د یوه گټه د بل د تاوان نوم نه دی؟ زما یو ملگری دومره شته او جايداد لري، چې جامه او ډوډۍ ډېر ښه ورسېږي. کور لري، ځمکه لري، باغ لري، لنگه غوا ورته ولاړه ده، موټر يې شته او د هېچا پوروړی نه دی په بانگ کې يې هم پیسې پرتې دي او له هرې هوا بېغمه معلومېږي، مگر یو بل سړی له ده نه هرڅه ډېر لري او ځمکې، باغونه، کورونه او نغدې پیسې يې له ده زیاتې دي. هغه خپه دی، چې زه ولې دغه بل قدر ته جايداد نه لرم دا بل خوشحاله دی، چې له هغه نه يې جايداد ډېر دی. زموږ اکثره غمونه همدغه راز دي، چې د یو بل سړي له خوشحالی پیدا شوي دي او ډېرې خوشحالی هم شته، چې د نورو له خپګانه پیدا کېږي. دغه یو چې د زړه په جونگره کې اوسي دغه بل، چې په لوړه ماني کې استوگنه لري، دی د هغه جونگره ویني، ځکه خوشحاله دی هغه د ده قهر ویني، ځکه خپه دی که چیرې موږ ټول په جونګرو کې اوسیدلی یا ټول لوړو مانیو کې وای نه به جونگره کې د غم کوډۍ وه نه به لوړه ماني د خوشحالی ځای و.

که حقیقت ته ځیرشو، یو ګوډ پدې نه دی خپه چې ولې ګوډ دی، بلکې پدې غمجن دی چې ولې نور ده غوندې نه دي. هغه چې پر آس باندې سپور دی او نور يې په مخکې منډې وهي د آس په سپرلۍ دومره نه دی خوښ، لکه چې د نورو له پلې توب څخه خوند اخلي. دا وه زما د درو کالو مطالعه، چې ته يې په لږ ساعت کې مطالعه کوي. دغه لږه پوهه چې ته ورته په سرسري نظرګوري او ستا په نظر کې ډېره سادګي لري زما دپاره ډېره عمیقه فلسفه

ده زه په ډېره موده کې دغه حقيقت ته رسېدلای يم ته به په گړندي
گواډي کې يوه ځای ته ډېر ژر بې تکليفه ورسېږي، مگر هغه څه
چې په لاره کې يو پلې ويني ته يې پوره نشې ليدای ستا نظر په
دغه لاره ډېر ژر عبور کوي او کندي کپړې دا خوا هغه خوا نه
گوري. ستا سیر ډېر گړندی دی او په دغومره سرعت کې دقت او
تعمق نه ځايېږي.

قوي او ضعيف

د دنيا دود او دستور خو دا دی، چې زورور به کمزوري وهي او ضعيف به د قوي له لاسه په عذاب وي، مگر په کورونو کې د مينې او محبت تقاضا بل راز ده، هلته يو کوچنی ماشوم خپل مشرورور په خپرو وهي او خاندي، يعنې له ټولو نه کمزوری په ټولو زورور دی.

ما ته دغه کورنی دود او دستور ډېر ښه ښکاري او له خدايه غواړم، چې د ارواج عام شي. پدې پوهېږم چې په هر کاله کې همدغه حال دی او په هره کورنۍ کې کوچنيان په لويانو زورور او زړور دي.

د گيرا او ترسا په کاله کې هم د کوچنيانو زور چلېږي او جوړ د ناجوړه په مخکې منډې وهي، مگر چې له کورونو نه د باندې وگورو، نو بيا قوي پر ضعيف مسلط دی. د دنيا طبيعي قانون همدغه دی، چې غټان او لويان به په وړو او بيوزلو سوک او خپېره پورته کوي او د قوت خاوند به هېڅ تحمل او حوصله نلري. د دغه ظالمانه قانون د ماتولو دپاره، چې پاک خدای څه شی پيدا کړی هغه مينه او عاطفه ده.

د مینې او محبت په نړۍ کې ضعیف او کوچنی د لوی او قوي تر څپېرو لاندې نه دی، بلکې کوچنیان په لویانو حکومت کوي او د وړو پادشاهي ده.

مونږ بڼځه عاجزه بولو، مگر مینې او محبت ډېر زورور او پیاوړې د دوی د خوښې او رضا تابع کړي دي. څنگه چې په زړه زمانه کې دیوان د ښاپېریو تابع وو اوس هم د قوت او قدرت خاوندان د دغه ضعیف او لطیف جنس په مقابل کې ډېر ضعیف معلومېږي.

که عشق او مینه په مینځ کې نه وي، نو د دیو او ښاپېری زور هېڅکله برابر نه دی او یو ماشوم هېڅ وخت د سپین ږیرو په ډیره لوبې نشي کولای او نه د مشرانو پر اوږو سپریدلی شي. یوه ورځ یو ماشوم یو غټ سپری له لمنې ټینګ نیولی و او کاله ته یې په زوره بیوه هغه خپله لمن د ده له لاسه خلاصه نکړې شوه که څه هم د ده زور او د هغه زور برابر نه و د ماشوم مینې او محبت د ماشوم په پنځو کې دغه قوت ایښی و، چې یو لوی سپری یې ځان پسې رابښکوده او هغه هم ځان نشو خلاصولی.

که زما فکر صحیح وي، نو قوت او قدرت هماغه د پخوا زمانې دیو دی او مینه هماغه ښاپېری ده، چې دیوان یې د فرمان لاندې وو.

که د مینې او عاطفې ماشوم د هر څنگه لوی سپری گړېوان ته لاس واچوي یا یې لمن ټینګه ونیسي څوک ترینه ځان نشي خلاصولی، ځکه چې دا قوت په ټولو قوتونو زورور دی.

زه مينه او عاطفه د زور او قوت په مقابل کې، ځکه ماشومان بولم چې زور او قوت ډېر پخوا پيدا شوي دي او انساني عاطف، انساني رحم او شفقت وروسته پيدا شوو، يعنې هماغه شان چې فرعون له موسى نه دمخه دنيا ته راغی، حيواني غرايز هم له انساني عواطفو نه ډېر پخواني دي او د عمر په لحاظ عواطفو ته کوچنيان ويلی شو، مگر دغو کوچنيانو ته پاك خداى هغه قوت ورکړي دى، چې فرعونيان ترينه په خوب کې هم وېرېږي او بد بد خوبونه وينې.

که څوک په دنيا کې د صلح او سلام غوښتونکي دي او غواړي، چې د ناروا او ظلم مخ ونيسي، نو يوه داسې اختراع په کار ده، چې د عشق او مينې له عنصر نه پکې کار واخيستل شي. دا اختراع د دماغ کار نه دی د زړه کار دی او د زړه توجه ته ضرورت لري. پدې باب کې ساينس او تخنيک ته رجوع نه ده په کار دا افتخار که هر وخت دنيا ته حاصلېږي، نو د شعر او ادب په لمن کې به وي او د زړونو په مملکت کې به پيدا شي.

ښه گټه

قصايي پرېږدئ له مېړو او پسونو نه بل شان گټه واخلي!
د وريو له پوستکو نه پوستينو نه مه جوړوئ له وړيو يې ښه
تو کي جوړ کړئ. که تاسې وړين کالي واغوندئ پوستين ته څه
حاجت نشته.

هغه وخت، چې انسان نه پوهېده د مېړو او وزو پوستکي يې
اغوستل، کله چې انسانيت ترقي وکړه او شپون د رمې خاوند شو
پشمينه پوشي رواج شوه او د زاهد خرغه له وړيو نه جوړه شوه.
د مېړو او پسونو له غوښو نه د غرو لېوان او پرانگان استفاده
کوي او شپانه ترينه يوازې پي او وړي اخلي.
د وحشي او مدني انسان فرق همدغه دی، چې هغه د ونې ښاخ
را ماتوي او ميوه يې خوري، دی ترينه يوازې ميوه ټولوي او ونې
ته زيان نه رسوي.

دا گټه ښه گټه ده. د انسان گټه بايد همدغه راز وي.
د گټې ښه او بده لاره بيژندل د انسان کاردی، گټه به کار او
زيار پاکېږي او بې کاره گټه ښه نه ده.
د گټې لاره. چې هر څومره او بده وي هغومره ښه وي.
هغه کسان، چې د نورو په تيارو درمندونو دارې غورځوي او د
گټې دپاره يې لنډه لاره غوره کړې ده لاسونه او پښې يې د تړلو
دي.

تاسې کونښن وکړئ، چې گټه له لرې ځايه راوړئ او د کار برخه پکې زياته وي. هغه چې د کلي په دکان کې سودا کوي او هغه چې له لرې ښاره سودا راوړي په متاع او بها کې يې ډېر فرق موجود دی.

تاسې پخپلو بڼو او بازانو د همسايه گانو چرگوري مه نيسئ! د هوا مرغان او د غرونو زرکې اوسيږي ونيسئ! له نږدې ډنډونو څخه ناپاکې اوبه مه راوړئ، لږ لرې لاړشئ له هغه سيند يا له هغې چينې نه رڼې او پاکې اوبه راوړئ، چې رنگ او خوند يې ډېر ښه دی.

دا ښه گټه نه ده، چې يوه روپۍ په دوو روپو ورکوي او خوشې په خوشې د گټې خاوندان شي.

گټه بايد په غيرې مستقيم ډول وي او کار په کې ډېر دخل ولري.

په مستقيم ډول هېڅوک څاره او پارو د غلې په کندوانو کې نه اچوي، مگر هغه غله چې له همدغه ناپاک جنس څخه د کار په وسيله پيدا کېږي پاکه او حلاله ده. لنډه دا چې بې کاره گټه که په غلا وي، که په سوال وي، که په زور وي انسان ته نه ښايي او هغه گټه، چې په کار او زيار پيدا کېږي ډېره ښه گټه ده. ښه کار او ښه عمل د خداي په دربار کې ډېر قدر لري او په مشالونو خرڅېږي.

د اختر په ورځ

د اختر په ورځ ځينو کورونو ته لارم، چې د ښایست او ښکلا پکې هېڅ نیمګړتیا نه وه او له ډېرې خیالورې ناوې نه یې هم ډول او سینګار زیات معلومېده.

د کور په نقشه او هندسي شکل کې د جمال مظاهر له ورا معلوم وو، رنگ امېزي په ذوق او سیلقه برابره وه.

د کور پردې ډېرې ښکلې وې.

قالینې، میزونه، چوکۍ او هر څه ډېر نفیس او ښکلي معلومېدل.

راز راز میوې به په بلوري لوبڼو کې ایښې وي او بې له اشتها نه د بل شي نیستي نه وه.

د ثروت او غنا ټولې کرشمې موجودې وې.

عېش او نعمت، لکه د سید محمود پاچا لټان له دغه کاله څخه نه وتل که د دنیا جنت ورته ووايم، څه ډېره مبالغه به نه وي، مګر دومره فرق و، چې ډېرو غټو ګڼهکارو ته یې ور بېرته وو او ساده مسلمانان نشو ورتلی.

هلته ما ته دا فکر پیدا شو، چې مونږ ولې هغو کورونو ته نه ورځو، چې دغه راز شیان پکې نشته او یوازې همدردی او انساني عاطفه سړی وړولي کله، چې له دغه کاله په خبرو راووتم،

نو فکر مې وکړ چې چا ته ورشم او څوک ووينم په دې کې يو فقير وطن دوست سترگو ته ودرېده، چې نس يې وږی، مگر سترگې يې ډېرې مړې وې، په کور کې هېڅ نه و، مگر په زړه کې يې د وطن مينه او د خدمت ارزو ډېره زياته وه.

زه، چې د هغه دروازې ته ورسېدم پنځه تنه نور هم په دروازه کې ودرېدل د کور خاوند د دروازې په ټکولو راووت او له مونږ سره يې په ډېره مينه روغې وکړ، د هغه له وضع دا معلومېده، چې له مونږ سره پخپل کور کې کښېناستو ته نه دی جوړ او غواړي، چې خبره په ولاړو پښو خلاصه شي، مگر زمونږ زړه غوښتل چې څه شېبه ورسره کښېنو ده او د ده له حاله ځان ښه خبر کړو.

هغه له ناکامه مونږ خپل کاله ته بوتلو، د کاله په مخکې يوه زړه چوکۍ او يو زوړ شکېدلی کټ پروت و، چې خاص د مېلمنو دپاره و او بې له مېلمه څخه يې د يوه پوزې تحمل هم نه درلود. مونږ دوه درې تنه د کټ په بازو گانو کښېناستو او نور په خاورو کښېناستل، څو دقيقې چې تېرې شوې هغه مونږ رخصت کړو او نور يې نه غوښتل، چې خپل اشنايان په سپېره ډاگ کښېنوي.

پدې کاله کې د اختر ورځ، لکه د روژې ورځ داسې وه او په تمامه معنی د يو غريب سړي کور و. د ده د دروېشانو ژوند او صبر و قناعت ماته ډېر معظم او محترم ښکارېده او له ځانه سره مې ويل هغه افتخار، چې د دې کاله په برخه رسېدلی دی هغه بل کور ترينه محروم دی هلته که غنا او ثروت خپل زيب و ذينت ښيي

دلته تقویٰ او پاکنفسی خپل شهامت څرگندوي او قلندرانه
استغنی سترگو ته ودرېږي.

دا هغه سپی دی، چې دیو ستر شرکت لویه سرمایه یې په لاس
کې وه او کله به یې دوه لوی ریاستونه په اختیار کې و.
که چیرې ده ناجایزه استفاده کولی یا یې جایزه استفاده هم پوره
کړې وای نن به دغسې نه و او د ده د کوټو فرش به د نیستی باد
دومره ژرنه وای وړی، مگر گورئ چې پدې سپي باندې زړه ونه
سپزئ او په حقارت ورته هېڅکله ونه گورئ. زه هم دا حال د دې
دپاره نه لیکم، چې د چا توجه ورته جلب کړم، ځکه چې دې دنیا ته
په حقارت گوري او له ده سره د بې نیازی غرور ملگری دی.

د ده په نظر کې خپله تقویٰ ډېره درنه معلومېږي. دی ځانته په
ډېر درانه نظر گوري او نورو ته هم ډېر دروند ښکاري. مونږ باید
په هغه چا زړه وسيزو، چې له ډېر مال او دولت سره هم ځانته دغه
حيثیت او شخصیت نشي پیدا کولی، یعنې په لوړ مقام کې
خلکو ته ټیټ معلومېږي او په ډېر لوی کور کې هر چا ته وړوکی
په نظر ورځي. خوك عزة النفس لري او د خلکو په نظر کې د
شخصیت خاوند دی په هغه زړه سوی نه دی په کار.

خرقه پوشو په خرقه کې دي موندلي

هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا

خاني لاره

په موټر کې سپاره وو، يو خانزاده غوندې سړی هم په موټر کې ناست وو، د تېر وخت زړې قصې يې کولې. هغه وويل: پخوا موټرونه نه وو، مونږ به په آسونو سواره وو، نوکرانو به مو په مخکې منډې وهلې. هغه وخت خان او غريب معلوم و، خانزاده او د اب سړی پېژندل کېده، عام او خاص يو رنگه نه و. اوس هر سړی په موټر کې سپرېږي او نوکر د بادر له څنگه ناست وي.

چې موټرونه راغله او غريبان پکې سپاره شوه، خاني لاره او باداري بې رونقه شوه. د خان قصه ډېره اوږده وه، خو د مطلب ټکی دا و، چې خاني لاره، ځکه چې خواران او غريبان په موټرو کې سپاره شوه.

یوازې

ماشومان، ځوانان، سپین ږيري د پسرلي مېلې ته روان وو. زه هم له دوی سره لارم او په ډېرو گڼو خلکو کې ننوتم. هلته د پښې د اېښودو ځای نه و او بې حسابو مخلوق راغونډ و، نه پوهېږم چا له ما نه پوښتنه وکړه، چې ته یوازې یې که څوک درسره شته!

ما وویل: زه یوازې یم. همدغه وخت زه د یوازې په معنی 'پوه شوم او دا راته معلومه شوه، چې په ډېرو گڼو خلکو کې هم سړی ځانته یوازې ویلی شو.

فاتح

سکندر له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره ښار ته راغی، د ښار له خلکو سره یې څو ځله زورور جنگونه وکړه.

له دواړو خواوو نه ډېر خلک ووژل شوه، ډېرې وینې تویې شوې، ډېرې ککړۍ تر پښو لاندې شوې، وروسته له ډېرو جگړو هغه د مړو په سرونو پښې کېښودې او د لوی فاتح په حیث ښار ته ننوت.

دی ډېر په قهر و. ده غوښتل چې ښار لوټ کړي او قتل عام جوړ کړي، مگر دا کار ده ونشو کړی، ځکه چې په ښار کې یو پټ قوت موجود و، چې ده ورسره مقابله نشوه کولای. دی چې ښار ته ننوت په یوې ډېرې ښکلې پېغله یې سترگې وښتې او په یو ځل لیدو یې زړه بایلود.

څوک، چې بې زړه شي هغه بیا جنگ او جگړه نشي کولی، ځکه ده هم له خپل ټول قوت او قدرت سره ځان دغې پېغلې ته وسپاره. دغه لوی فاتح، چې عشق او مینې په پنځو کې گېږ شو بل راز شو او د خپلې معشوقې د خونې دپاره یې د ښار د خلکو خدمت ته ملا وتړله.

دغه وخت دا معلومه شوه، چې دی فاتح نه و فاتح بل څوک و. دی په دې نه پوهیده، چې په ډېر زور او قوت خپل ځان یوه قوت

او قدرت ته سپاري، چې له سلطان او شهنشاه نه د خلکو
خدمتگار جوړوي.
په رښتيا، چې د عشق مقام ته رسېدل هم څه اسانه کار نه دی او
د ښکلا په دربار کې پادشاهي هم په تعظيم او احترام سرتيتوي.
هلته محمود د اياز تابع دی او سکندر هم په يوه نظر بل راز
کېږي او قهر و غضب خپل ځای مینې او محبت ته پرېږدي.

لباس

بدرنگه خیاط وه، مگر کاری بی بنایسته و او کالی یی ډېر بڼه گنډل. د فېشن خاوندانو خپلې درېشۍ په بل چا نه جوړولې، هر چا به ویل چې فلانکی ډېر بڼه خیاط دی، د ده په شان لباس بل څوک نشي جوړولی.

دغه هنر په دغه سړي کې ډېر غرور او تند خوي پیدا کړي و، یعنې څومره چې د ده څېره سپۍ وه هغومره یې خوی هم سپی و، مگر دغو دوو سپو د چامخه نشوه نیولی او د خلکو هجوم په ده باندې ورځ په ورځ زیاتېده، ځکه چې صفت او هنر په ده باندې د بڼه خیاط نوم ایښی و.

که دا سړی له دغې ناشولتې څېرې او خپل بد عادت سره بڼه خیاط نه وای، له ده نه به بد بخته انسان بل نه و یا به دی هغه وخت د بڼه سلوک او بڼه خوی خاوند او سیرت به یې بل راز و، یعنې بڼه خیاط به نه و بڼه سړی به و، مگر اوس د ده هنر او کمال بڼه خوی ته ضرورت نه لري او د ده په بد خوي او بده څېره یې ډېره پرده غوړولې ده، ځکه هر چا ته بڼه ښکاري او هر څوک ورته په قدر او عزت گوري. فن او صنعت ډېر ښکلي شاگردان د ده لاس لاندې کړه او د ډېرو ښکلو د قد او اندام اندازه اخلي. زه دغه خیاط په دې حقیقت ډېر بڼه پوه کړم، چې د انسان حقیقت په صنعت او هنر پټېږي، ځکه دغه سړی د خلکو په نظر کې محبوب دی او هر څوک یې د زړه ساتلو کوښښ کوي. همدغه شان چې یو بدرنگه مخ له بنایسته پلو لاندې پټ دی او د هر چا نظر ځانته را کاري. دا خیاط هم د بڼه لباس په

جوړولو کې پټ دی، چې څوک یې حقیقت ته نه گوري کار او لیاقت ته یې گوري.

د ښه لباس اغوستل، خو په ځای پرېږده جوړل یې هم د غومره اثر لري، چې بد ښه کولی شي.

لباس په لومړي وخت کې د ځان پټولو د پاره جوړ شو، چې پخوا یې ښایست هم پټاوه او د ښکلا مخه یې نیوله خو وروسته پخپله دومره ښکلي شو، چې د انسان اصلي او حقيقي ښایست یې له هر چا هېرکړ او د تاوس ښو کار ترینه واخیستل شوه.

د انسان لباسونه ډېر زیات او څو راز دي، چې ځینو ته مونږ د لباس په نظر نه گورو، هغه ښایست او ښکلیتوب چې د انسان په څېره کې وینئ، له یوه لباس نه زیات قیمت نلري که څه هم په ډېر جگ نرخ خرڅېږي او له انسان نه یې قیمت ډېر لوړ شوی دی.

په دغه قیمتي لباس کې هم د انسان عیبونه پټ دي او ستا دا عیوب دا ښکلي پرده د ستر د پاره د انسان په معایبو اچولې ده.

هغه، چې مونږ ورته خوبان وایو او ډېر ښکلي په نظر راځي مونږ پرې زړونه بایلو او عشق ور سره لرو، مگر په دې نه پوهېږو، چې څومره بد خویونه او ناکاره عادتونه په دغه ښکلیتوب کې پټ دي. که دا خبرې او عادات په بل چا کې وي ډېر بد ورته گورو، مگر دلته د صورت ښایست د سیرت عیب پټ کړی او په همدغه وجه د لیلی سپی د مجنون په نظر کې ښاغلی دی. د همدې لامله د معشوقو جفا له وفا نه ښایسته ده او د ښکلو ظلم او ستم ظالمانو ظلم غوندې بدرنگه نه دی.

مونږ علاوه په دغو ظاهري لباسونو معنوي لباسونه هم ځانته پيدا کړي دي، چې يو له بله پکې ځان پټوو او په دغه وسيله خپل حقيقت له پوهانو او هوښيارانو نه هم پټ ساتلی شو. د دغه لباس نوم پوهه او هوښياري ده، چې د علم او معرفت په نامه يادېږي.

هغه چې زمونږ په نظر کې عالم، فيلسوف يا اديب او هنرمند معلومېږي د هغه عيونه د علم او پوهې د پردې لاندې پټ دي، چې مونږ يې ښه نه وينو يا يې ډېر ښه وينو او نقص راته کمال معلومېږي. څنگه چې فصاحت او بلاغت کله حق ناحقه کوي او غلط صحيح ښيي د فصاحت او بلاغت خاوندان هم له ډېرو عيونو سره زمونږ په نظر ښاغلي ښکاري او اصلي حقيقت يې رانه پټ دی. هو! د جمال او کمال خاوندان او د علم او معنی صاحبان د ډېرو ښکلو او ښايستو پردو تر شا پټ دي، چې مونږ يې اصلي ښه نه شو ليدلی.

د منطق او بيان خاوندان خپله بدي هم ښکې ښودلی شي او د بل ښکې بدرنگولی شي. د دې عصر سحر او جادو په دغه ډول زمونږ په سترگو او نظر لوبې کوي.

ډېر وخت په کار دی، چې انسان طلسم هم مات کړي او حقيقت ته ورسېږي يا له يو بل طلسم او بل سحر سره مخامخ شي. مونږ اوس انسان نه وينو يا د انسان رنگ او صورت وينو يا يې په وينا او خبرو کې گورو، که ډېر وړاندې لاړ شو، نو کار او هنر کې يې وينو.

د انسان حقيقت صورت نه دی، پوهه نه ده فصاحت او بلاغت نه دی. په کار او صنعت کې هم د انسان فطرت او نفسي کيفيات څوک نه شي ليدای.

دا ټول شيان د انساني حقيقت د پټولو او ښه ښودلو رنگ رنگ لباسونه او حجابونه دي. د انسان غرايز او خوبونه د انسان اصلي حقيقت دی، چې ډېرې پردې يې په مخ پرتې دي. انسان پس له مړينې په قبر کې هم بې پردې نه شي او سپدلی او چپرته، چې دی نه ځان وينې او نه بل وينې بيا هم بايد په کفن کې پټ وي، ځکه چې د ده ټول عزت او حرمت په دې کې دی، چې بې پردې نه شي او څوک يې بې پردې ونه وينې.

هغه انسان، چې په عبادت کې يې ریا پټه ده، په هونبیارۍ کې يې شیطنت پټ دی او سخاوت يې هم د يوه داسې پټ تجارت نوم دی، چې له گمرکي محصولاتو نه هم معافيت لري، هغه ترقيامته له نورو نه ځان پټولی شي.

دا ستر، لکه د ښځو حجاب او حيا هغه شی نه دی، چې د مدنيت او تجدد شمال يې له مخه لرې کړي. په دغه ستر ډېر بې پردې خلک هم ډېر ټينگ دي.

چېرته، چې د نن جامې ډېرې لنډې شوې دي او خلک د صورت بربنډولو ډېر هوس لري، هلته هم د انسان سيرت او حقيقت په ډېرو پردو کې پټ دی.

په انسان کې ځينې داسې ضعيفې جنبې شته، چې له ډېرې حيا نه خپل خاوند ته هم ځان پوره نه ښيي او انسان ورته له ډېره خجالته سم

نه شي کتلی، همدغه سبب دی چې هر څوک خپل ځینې شيان هېروي او خپلو عیبونو ته داسې اصلاحي رنگونه ورکوي، چې په خپل ځان بې گمان بل راز شي او خپل شعور هم وغولوي. نن د انسان څېره په تلویزون کې له ډېر لرې ځایه ښکاري، مگر د انسان معنوي څېره او باطني تصویر دومره پټ دی، چې سړی په خپله خپل ځان پوره نه شي لیدلی، بلکې خپل عکس د نورو په نظر کې ویني. که چا ته چا ښه ویل هغه ځان ښه گڼي او خوشحاله پېږي، که خلکو څوک بد وگانه له بدو خلکو سره په زندان کې لوېږي، که څه هم یوسف یا سقراط دي. همدغه وجه ده، چې له ډېرو خلکو نه د ستایونکو په ستاینو د متملقینو په منطق ځانونه ورکېږي او خپل ځان بل شان ویني. د همدغې اغیزې په سبب اوس د ځینو رنځورانو علاج په خبرو کوي او ډاکټران ورته وایي، چې ډېر ښه یې او هېڅ مرض درکې نه شته، یعنې د دغه دروغو شاهدي ناروغ هم ښه کولی شي او یو طبي علاج گرځیدلی دی.

زه دا منم، چې په دنیا کې ښه او بد شته، مگر د ښو او بدو په پېژندلو کې دومره سودايي شوی یم، چې دغه تمیز رانه وړک غوندې دی. کیدای شي، چې مونږ ډېرو کسانو ته په دروغو ښه ووايو او هغه ښه شي یا ډېر ښه بد گڼو او هغه بد شی، چې زموږ ښه او بد زموږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقایقو. مونږ هغه چا ته ښه وایو، چې زموږ ښه او بد زموږ د تصور او تفکر نومونه دي نه د حقایقو. مونږ هغه چاته ښه وایو، چې زموږ په ذهن او نظر کې ښه وي نه دا، چې په خارج کې ښه وي یا بې حقیقت ښه وي

مونږ څومره او څو زړه کاله پخوا هم د بنو او بدو په نامه ځينې
 شيان له ځينو نه بڼه گڼل او اوس هم بڼه او بد يو راز گڼو، بنيايي چې
 بد بڼه وگڼو او بنو ته بد ووايو، په همدغسې تمیز ځان له بې تمیزی
 نه وژغورو.

مونږ ظلم بد گڼو او عدالت خوښو، مگر ځينې مظالم راته د
 عدالت په څېر بنودل شوي دي او ډېرو بدو خلکو راته ځانونه بڼه
 ښکاره کړي دي، يعنې منطق او استدلال، ريا او تذویر، شعر او
 ادب، عقل او فلسفه، عرف او عادت، سياست او تمدن، کله له
 سمې لارې نه اړولي يو او زموږ په شعور او احساس يې هر راز لوبې
 کړې دي. دا کار هر کله او هر چېرته پوهانو او د هنر خاوندانو کړی
 دی، احمقان او ساده گان خدای له دغسې سترو گناهانو نه ساتلی
 دی، د هغوی اغراض او مطلب دومره لوڅ دی، لکه د متمدنو خلکو
 مېرمنې، هغوی د حقایقو په پټولو کې ډېره لږه برخه لري او ژبې يې
 له زړونو سره ډېر غدر او خیانت نه کوي. هلته دوستي او دښمني،
 گناه او تعدي ظلم او رحم ځان بل راز ښيي.
 ريا او ټگي د هغوی کاله ته ډېره لاره نه لري.
 هلته د صداقت ځای سياست نيولی دی.
 هلته خلک ډېر لباسي خلک نه دي او په ډېر ساده لباس کې ژوند
 کوي.

خيرات

ډېر غټ سپي مې و او په بدرگه کې يې ډېر پسونه، غويان او چرگان حلال شو، دا خيرات ډېر لوی او زورور خيرات و، چې د شاهانه مېلمستيا رنگ يې درلود. د خيرات د انتظام دپاره ډېر خلك مقرر وو او ډېرو بڼو اشپزانو پخلى کاوه، د خداى د رضا دپاره راز راز نعمتونه او هر رنگه طعامونه تيار شوه، خلك لکه مېلمان په ټکتو را وبلل شوه او د هر چا ځاى معلوم و، هغه چې په گړنديو گاډيو کې راغلل دننه قصر ته ننوتل. د خانانو او ملکانو دپاره بېل ځاى و، مامورين او ميرزايان گوبنې ناست وو.

د سوداگرو او زميندارو دپاره بل ځاى جوړ شوى و. هر چا ته د هغه په اندازه برابره ډوډۍ راتله. د هر چا درجه او مرتبه معلومه وه. د عامو وگړو دپاره غټې وريجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

د سوداگرو او زميندارو دپاره بل ځاى جوړ شوى و. هر چا ته درجه او مرتبه معلومه وه. د عامو وگړو دپاره غټې وريجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو.

ځينې خواران او فقيران كه څه هم وړي پاتې شوه او چا هلته
پرې نښودل، مگر د اب او عزت خلك په ډېر ښه شان عذر شوه او
د زورورو قدر او عزت پوره شو.
د دې خيرات قصې تر ډېره وخته كېدلې! هر چا به ويل، چې ډېر
زورور خيرات و، ډېرې پيسې پكې ولگېدې.
هلته يوړوند او يو شل ناست و هغوى وويل: افسوس، چې
زمونږ څه پكې نه وه او مونږ هلته چا پرې نښودو.

د زیارت ډیوی

د جمعی مبارکه شپه وه، خلك زیارت ته راتلل او شمع به یې
بلولې، ځینو به په خاورینو ډیوو کې تېل اچول او ډیوی ټولې د
زیات په اروا بلې وې. زه چې کور او کلي ته راغلم په کلي کې د
غریبانو کورونه تیاره وو، هغوی تېل نه درلوده، ځکه په تور تم
کې ناست وو.

څوک چې په ثواب پسې گرځېده ټولو د زیارت ډیوی ولگولې
او د خوارانو غریبانو له حاله ناخبره وو.

هو! د غریبانو په کورونو کې تیاره وه، ځکه چا نه لیدل.

په دوی باندې یوازې د خدای نظر و او بس.

د دوی ډیوی دې خدای ولگوي، مونږ به د زیارت ډیوی بلوو.

د مزار لوحه

کور په کور او کلي په کلي به ګرځېد مه او د خدای په نامه به
مې څه غوښتل چا به یو موټی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې
ډوډۍ راکوله.

ډېرو کورونو به جواب راکاوه او ځینو به په دروازو کې هم نه
پرېښودم.

څو ورځې دیوه او بل له درگاه نه وږي او بېنوا راغلم.
هېچا هېڅ رانکړه له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو دنیا ته مې په
کرکه وکتل، خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټنۍ (قبر) کې
پرېوتم.

هغه چې زه به یې په دروازه کې چا نه پرېښودم اوس ماته لاس
په نامه ولاړ وي له ما نه څه غواړي.

زما په نامه زما کوټنۍ ته هرڅه راوړي او د خدای په نامه
خوارانو او غریبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.

لیاقت

یوه وویل: دغه مدیر د وزارت لیاقت لري او هغه وزیر به لیاقته لوړ مقام ته ختلی دی. زما ملگری په دې خبره هماغومره خوشحاله شو، لکه زه چې خپه شوم.

ما ویل: لیاقت باید دومره به قدره نه شي. هغه ویل: د یو مملکت د ترقی او لوړتیا دلیل همدغه دی، چې لیاقت پکې ډېر قیمت ونه لري، چېرته چې علم او پوهه ډېره ترقی وکړي، هلته بیا ډاکتران او پوهان ځان ته کار او ډوډی نه شي پیدا کولی او د لوړو شهادتنامو خاوندان یا وزگار گرځي یا چېرته تپیر او گازرې خرڅوي.

په مترقي هېوادونو کې یو پولیس او ډرېور هم لوړ تعلیم لري او یو دهقان د کرهڼې په کار کې زموږ له رئیس زراعت نه ډېر پوه معلومېږي. دلته چې لیاقت ډېر لږ دی او له لږو خلکو سره دی، نو یو سړی په لږ غوندې پوهه خدای نظر خان شي او لوړ مقام ته وڅېږي. زه په دې اړماند یم، چې زموږ په هېواد کې هم لیاقت ډېر ارزانه شي او له خارج نه یوه عالي شهادتنامه راوړل څه ډېر قیمت ونه لري.

زه به هغه وخت ډېر خوښ یم، چې یو سړی د وزارت لیاقت ولري او په ډېره ټیټه رتبه کار وکړي. زما ملگری د خبرو په چل ډېر ښه

پوهېده او د بل خوله کې يې خبره وچوله، ما ته د څه ويلو موقع
ډېره لږه پيدا كېده، هغه ماته ايله همدغومره وويل:

زه پدې نه يم خوابدې، چې يو مدير د وزارت لياقت لري او
وزير نه دى، ځكه چې وزارتونه هر چېرته لږ دي او لايق كسان بايد
په هر ځاى كې دومره ډېر وي، چې هر يوه ته مديريت هم ونه
رسېږي، مگر دا بله خبره كه رښتيا وي، چې يو سړى بې لياقته
لوړ مقام ته ختلى دى، په ډېرې خوابدې ارزې او د لياقت په
دغسې بې پتۍ په سرو سترگو ژړل په كار دي كه چېرې د دنيا
ټول كارونه د لايقو خلكو په لاس كې وي او ځينې لايق او
وړ كسان وزگار پاته شي يا دهقاني وكړي څه بده خبره نه ده.

هغه ويل: زه نه پوهېږم، چې ته لياقت څه ته وايي، ځكه چې
سياسي او اداري لياقت، لكه د بوډۍ ټال مختلف رنگونه لري او
يو هوايي نمايش ورته ويلى شو.

دا لياقت، لكه علمي او فني لياقت يو ټاكلى او معين شكل
نلري، چې هر وخت او هر كله هر چا ته يو شان ښكاره شي او ټول
ورته په يوه نظر وگوري، چې عملي، فني لياقت، سياسي او
اداري لياقت، اخلاقي او روحي لياقت يو له بله فرق لري او دغه
ټول لياقتونه په يوه سړي كې ډېر لږ بدل كېږي.

دلته كار نه دى، چې مونږ له هر سياسي او اداري شخص نه د
اخلاقي لوړتيا انتظار ولرو يا ترينه علمي او فني لياقت وغواړو.
د يوه سياستمدار او اداره چي سړي لياقت دا دى، چې خلكو ته
ځان او جهان په بل راز وښيي او څه، چې ځانته روا گڼي د نورو

دپاره يې ناروا وگڼي، يعنې په خپله هره شپه قمار ووهي او نورو جوارگرو ته سزا ورکړي، د بزم په مجلس کې هر څه وکړي او په نورو باندې ټنگ ټکور ودروي.

ده ويل: ما د خپل ماموريت په وخت کې خپل لوی لوی امران وليدل، چې د مطبوعاتې چارو په باب يې ما ته هدايتونه را کول، مگر دغه کلمه يې (مطبوعاتي) ليکله. د اخترنو په ورځ به يې پخپلو رسمي نطقونو کې د عدالت گستر په ځای رعيت گستر ويلې.

ښه مې په ياد دي، چې يوه ورځ چاد ده دپاره مېلمستيا کړې وه، چې هر څه ډېر زيات و، مگر د کيفيت په لحاظ يې مزه نشته. زمونږ آمر، چې ډېر لوی کاردار و، مگر د کم او کيف په معنی ښه نه پوهېده، هغه ته وويل چې: (کميت نگو کثرت بگو) زه دغه وخت پدې پوه شوم، چې اداري او سياسي اشخاص علم ته ډېر احتياج نلري، دوی پخپل قوت او قدرت لوړ مقام ته رسېدلی شي او پوهه د لاس لاندې خلکو دپاره ډېره په کار ده.

ما ته دا معلومه شوه، چې علم عادي لياقت دی او قوت د فوق العاده لياقت نوم دی، په فوق العاده لياقتونو کې ځينې هغه لياقتونه هم داخل دي، چې هر څوک يې نشي ليدای او بلا تشبه له سحر او ساحرۍ سره شباهت لري، چې زړنگي، چالاكي، خود نمايي او عوام فريبې ورته ويل کېږي او د چانس او تصادف برخه پکې زياته ده.

کوم قوت او قدرت چې د اداري او سياسي کسانو په برخه رسېدلی دی، هغه د يوه روحي تاثير په وجه د فوق العاده لياقت رنگ پيدا کوي او د جلال او عظمت په رڼا کې ډېر معمولي لياقتونه فوق العاده معلومېږي.

که ښه فکر وکړو او ونه غولېږو، نو لياقت او کفايت د زور او قوت دوهم نوم دی او علمي يا فني لياقت به هر وخت په هر ځای کې د قوت او قدرت تابع دی.

افلاطون او ارسطو که په هر ځای کې وي د سکندر لاس لاندې به وي او سقراط به په زندان کې د زهرو کنډول په سر اړوي.

هغه کسان، چې اوس په مدني دنيا کې د ديموکراسۍ په اساس دارا په کثرت لوړ مقامونه نيسي هغه په علمي لحاظ نه وي، بلکې له ځينې نورو نه يې لياقت ښکته وي. په اخلاقي لحاظ هم دوی په نورو څه تفوق نلري، مگر په يوه ساحرانه قوت له خپلو حريفانو نه ميدان وړي او په ځينو وسايلو يا غولونکو شيانو عمومي توجه ځانته راگرزوي.

دا د منلو خبره ده، چې ځان د خلکو په سترگو کې ښه ښودل او لوړ مقام ته رسېدل ډېر ځله د خلکو د غولولو او ځان بل رازښودلو نتيجه وي او ډېر لږ کسان دي، چې د يوه حقيقي لياقت په مرسته يوه مالي مقام ته رسېږي او په اخلاقي فضايو په عالم کې مجبوريته پيدا کوي.

يو اجتماعي عالم د خپل علمي تحقيق په رڼا کې وايي:

هغه څوک، چې په رښتیا له ټولو اجتماعي عیبونو، یعنې له
خود پرستی، له تعصب، له خطا کارۍ او له ریا او دروغو نه
خلاص وي، له اجتماع سره به هېڅکله موافقت ونه کړي او هر
گوره انزوا به اختیار کړي. که دغه خبره رښتیا وگڼو، نو هغه
لیاقت چې خلک یې خوښوي او په خلکو اغیزه لري بله قیافه پیدا
کوي او داسې مثال لري، لکه چې یو بدرنگه مخ په ډول او
سینگار ښایسته وښودل شي. همدا سبب دی، چې ځینې بدرنگه
مخونه خلکو ته ښه ښکاره کېږي او ځینې ښایسته مخونه، چې د
حیا او عفت په پرده کې پټ دي د چا توجه نه جلبوي.
لیاقت کله کله یو لوړ برج له ډېر لرې ځایه نظر جلبوي، مگر
هېڅ پکې نه وي او بې له نموده نور څه نلري.
کله لکه وړانه کنډواله گنجونه پکې وي او څوک یې نه ویني.
ما دغه راز ډېر مختلف او متضاد لیاقتونه لیدلي دي او
پوهېږم، چې هر لیاقت ښاغلي نه دي. ډېر خلک دا هم لیاقت بولي،
چې سړی قلیه روپیۍ په بازار کې وچلوي او په یوه روپیۍ د دوو
روپو مال واخلي، ځکه په لیاقت باندې ډېره ښه عقیده نلرم او ډېر
ځله راته دغه متاع، لکه د غلا مال که هر څومره قیمتي وي ارزانه
او بې قیمتته معلومېږي.

کوچنیان

زه نه پوهېږم، چې مونږ ولې کوچنیانو ته په کوچني نظر گورو، یعنې ولې ځانونه لوی گڼو او دوی کوچني بولو؟ ښایې چې په دې خبره زه ساده غوندې ښکاره شم او زما دغه خبره د کوچنیانو خبره وي، مگر څه وکړم؟ زه په رښتیا تر اوسه ښه نه یم پوه شوی، چې لوی څوک دی او کوچنی څوک دی؟ ځینې کسان چې د لویوالي دعوا کوي او ځانونه لوی گڼي ما ته کوچني او واړه په نظر راځي. ښایې د دې سبب همدا وي، چې زه په خپله کوچنی یم. د یو کوچني ماشوم ځمکه او اسمان هم ډېر لوی نه وي او لمر او سپوږمۍ ورته یو ټیکلې ښکاره کېږي، د دنیا لکونه او کروږونه هم د ماشومانو په نظر کې له څو شلونه زیات نه دي او هر څه کم په نظر ورځي. پاته شوه دا بله خبره، چې کوچنیان زما په نظر کې خدای ولې لوی کړي دي او زه څله هغه چا ته په لویوالي قایل یم، چې نورو ته واړه معلومېږي. دا هم بې دلیل نه ده زه په ماشومانو کې ځینې داسې لوی خویونه او ستر صفتونه وینم، چې هغه (ستاسو په اصطلاح) په ډېرو لویانو کې نشته. هغه کسان، چې لویي لري او ځانونه ورته لوی او زورور معلومېږي د خپلې کینې او بغض په مقابل کې ډېر کمزوري دي.

که زه او ته هر څه لوی شو او قوت ومومو په خپلو غلیمانو رحم نه شو کولی په زورورو باندې قهر او غضب ډېر زورور وي، مگر ماشومان دغه راز نه دي، د دوی په زړونو کې که کله عناد او کینه پیدا شي ډېر ژر یې محوه کولی شي او یوه شېبه وروسته له هغه چا سره مینه کوي، چې یو ساعت دمخه یې ورسره منگولې لگولې.

دا کار لویان نه شي کولی، لوی خلک د خپل قهر او غضب په مقابل کې ډېر واړه او ډېر کمزوري دي دا زور او قوت د کوچنیانو په برخه رسېدلی دی، چې د حسد او عناد اور مړ کړي او دا جهنم په گلزار بدل کاندې.

د دنیا لوی لوی غمونه او مصیبتونه، چې د لویانو ملا ماتوي په کوچنیانو ډېر تسلط نه لري او د حوادثو ډېره زوروره سیلی د دوی له شونډو خندا او خوشحالي نه شي ورلې. دوی په همدغه جگړه کې خپل کاغذي پتنگان په هوا کوي او خاندي، دوی تصور او تخیل له دوزخ نه فردوس جوړولی شي او مونږ په جنت کې هم له مارانو او لږمانونه نه شو خلاصیدی.

دوی په ډېر لږ څه ډېر زیات خوشحالیږي، یعنې ډېره زیاته خوشحالي په ډېر لږ شي اخیستلی شي، مگر لویان په ډېر څه هغومره نه خوشحالیږي.

په دې سودا دوی له هر چا نه ښه پوهېدلي دي او نور پکې غولېدلي دي.

د کوچنيانو په زړه کې، چې هر څه وي هغه په خوله هم وېلي شي، مگر لويانو ته دغه پوره حاصل نه دی، اجتماعي اداب او قيود، عرف او عادات، اصول او قوانين په لويانو حکومت کوي او کوچنيان د عقل غلامی نه هم خلاص دي.

دا خبره صحيح ده، چې انسان اول په جنت کې و، وروسته بيا دغه نیمګړي جهان ته راغی، د هر ماشوم سرگذشت همدغه دی، ماشومان او کوچنيان ټول په جنت کې دي، د مور غېږه د ماشوم دپاره جنت دي، د ميندو تيونه د شودو لېستې دي، د حيات اوبه همدغه سپينې پی دي، چې د ميندو له تورو پلونو لاندې پټې دي، ترڅو چې ماشوم، ماشوم دی او اندېښنو سره نه دی اشنا، د دنيا له غمونو نه داسې بې غمه دی، لکه چې په دې دنيا کې بيخي نه وي او په بل جهان کې اوسي.

کله چې له دغه معصوميت نه لږ غوندې لرې شي او شيطان يې وغواړي، نو له جنت نه بهر شي او دنيا ته راشي. اوس پوه شوی! چې د بلوغ او لويوالي علامه له شيطان سره اشنا کېدل او غولېدل دي.

جگ برجونه

د کلا برجونه او دېوالونه ډېر جگ وو، د کلا شاوخوا ته خندق
ډېر ژور و.

له دغه جگوالي سره دغه ټيټوالي تړلی و او د لوړتيا راز په
همدغه کنده کې پټ و، ترڅو چې يو ځای ډېر ژور نه شي د چا
برجونه نه جگېږي.

د يوه لوړېدل او د بل ټيټېدل يو له بله تړلي دي.
دا جگ برجونه هر چا له لرې ليدل، مگر دا لويه کنده له لرې چا
نه لیده او د نژدې خلکو هم ډېر پام ورته نه و.

زمونږ سترگې له ډېر لرې ځايه لوړ ځلي او جگ برجونه ويني،
مگر ژورې ځاگانې او لويې کندی څو قدمه هغه خوا نه ويني.

د دې هسکو دېوالونو او لوړو برجونو خټه له همدغه ټيټ ځايه
اخيستل شوې ده. دا خټه د سنډا له پنبو لاندې پخه شوه او ډېرو
خلکو په لتو ووهله، بې له دېنه دا دېوالونه او برجونه نه لوړېده.
يو لوړ مقام ته رسېدل دغه راز کارونه په مخکې لري او ټيټ
همدغسې جگېږي.

د دنيا جاه و جلال، عزت او منزلت هماغه لوړ برجونه دي، چې
سرگذشت يې له ډېر ټيټ ځايه شروع کېږي.

کوم سر، چې د ډېرو خلکو مخکې په تعظیم ټیټ نه شي نور
سرونه ورته په احترام نه ټیټېږي. هغه چې بل ته لاس په نامه نه وي
ولاړ نور ورته لاس په نامه نه درېږي.

دا هغه پور دی، چې سپړی یې یوه ته ورکوي او له بل نه یې
غواړي.

که دا خبره تاسې منلې، نو راشئ د ځان نوکران وگورئ! هغه
چې د خان په مخکې خپل سر ډېر ټیټوي، په نورو باندې تفوق
لري او درجه یې لوړه ده، هغه آس چې د ارباب د سپرلۍ د پاره په
کمند کې ولاړ دی له نورو آسونو نه ډېر قدر لري او میتران یې
ډېرښه خدمت کوي.

که مونږ حقیقت ته ځیر شو، عزت د پر ځله په ذلت گاته شي او
بادري د غلامۍ نتیجه ده.

ډېر خلک شته، چې د شخصیت گټلو د پاره خپل شخصیت له
پښو لاندې کوي او د عزت د پاره عزة النفس قربانوي.

څنگه چې دهقانان غنم په خاورو کې شیندي او بیا د غنمو
درمندونه اخلي دوی هم عزت او شخصیت له خاورو لاندې کوي
او دویۍ ته یې منتظر وي.

په دنیا کې لږ کسان دي، چې خپل فطري او طبیعي لوړالی په
بل شان ساتي او د لوړو برجونو غوندې نه دي، بلکې د غرو له
جگو څو کو سره شباهت لري.

حقيقت

لکه، چې ریا په عبادت کې وي او شیطنت په هوښیاری کې.
دښمني هم که د دوستۍ په جامه کې پټه وي او رقابت د محبت په
خبرښکاري. ډېر محبتونه دي، چې ډېرې پټې کينې په کې پټې دي.
په ډېرو احساساتو کې ډېر زیانونه پټ دي.

د دې زمانې خندا د ماشومانو او ساده گانو خندا نه ده، چې
یوازې د مینې او محبت له پښته وي، د دې وخت ښېگڼه هم که هر
خومره ښکلې وي، عفت او تقوی پکې نه شته او ډېره رسوایی
ورسره ملگرې ده.

د رقیبانو احسان او مهرباني د خلکو په نظر کې ځوانمردي
معلومېږي، مگر له دغه باران سره تندر، رلی او سېلابونه ملگري
دي.

زه د دښمنانو مروت عالیجنابي گڼم، مگر صداقت او محبت ورته
نه شم وېلی، همدغه سبب دی، چې زه دروغ او ریا بېخي نه شم ویلی
او په ځینو مواردو کې ورته ډېر ښه ښه نومونه هم پیدا کوم.
زه پوهېږم، چې عالیجنابان خپل رقیبان څنگه وژني؟ ما ته
معلومه ده، چې قاتلان ټول یو راز نه دي. ځینې خپل رقیب په توره
وژني، ځینې په تگۍ او ځینې په احسان، ته کولي شي چې د خپل
رقیب سر د احسان په زور ځانته ټیټ کړي او له خپل حقه هم ورته تېر
شي، مگر له رقابت نه نشي تېرېدلی.

په احسان او مهرباني رقيب محوه كېږي، مگر رقابت نه محوه
 كېږي، رقيب وژل او رقابت وژل ډېر فرق لري، ډېرو خلكو خپل
 دښمنان مړه كړه، مگر دښمني يې مړه نه شوه.
 د پهلواني په ميدان كې يو پهلوان بل ته د ملگرتيا لاس غځوي
 او احترام په ځاى كوي، مگر ځان ورته نه ځملي.
 دغه راز احسان د زور او قوت خاوندان له چا سره نه شي كولى دا
 نېكي يوازې د ضعيفانو كار دى.
 هغه، چې خلك ورته سخي وايي او ستاينه يې كوي، عاليجناب
 به وي، مگر د خير خاوند نه دى.
 د خان او ملك دا لويه او ښكلي مهمانخانه (مېلمستون) چې گورئ
 په زور او جبر جوړه شوې ده او ډېر كورونه يې د خپلې ودانۍ دپاره
 وړان كړي دي.
 دا راز سخيان د خوارانو او غريبانو گېډې نه مړوي، بلکې
 خواروي او وږي كوي يې. حجره چلول او مېلمانه پالل په حقيقت كې
 د ډېرو وږي كول او د لږو مړول دي. دغه اسراف او تبذير چې تا ته
 جواد او سخا معلومېږي، د پاكي او حلالې گټې نتيجه نه ده.
 كه څوك په ظلم او زور په چل او فريب پردي مالونه خپل نه كړي
 دغه راز لوى دسترخوان نه شي غوړولى.
 د چا په كور كې، چې هره ورځ پسونه او چرگان حلالېږي له هغه
 سره اړومرو يا د لېوانو قوت ملگرى دى يا د گيدرانو چل او فريب.

که څوک غواړي، چې رښتیاڼی سخي او د خیر خاوند وگوري، نو لاړې شي هغه دهقان دې وگوري، چې یوه لاروي ته یې سکرک او شپږمې په مخکې ایښې دي او په خپله یې هم همدغه خوراک دی. څوک چې پردي مالونه په چا باندې نه خوري او د خپل زیار او زحمت په ګټه مېلمه او مسافر پالي په سخاوت نه دي مشهور، مګر د خیر خاوند ورته یلی شو.

هغه چې خانقاه چلوي او په لنگر کې یې ډېر وږي مېرې، په ظاهره خو دې نورو ته ډوډۍ ورکوي، مګر په حقیقت کې دی د نورو ډوډۍ خوري.

دغسې پیر او فقیر ته که ډېر خلک ډېر څه راوړي او له ډېرو غټو سوداګرو نه په ټول کې دروند وڅېړي، رښتیاڼی فقیر ورته ویلی شو، ځکه د ده هر څه د نورو مال وي او په خپله هېڅ نه لري. څنگه چې د خان او ملک سخاوت د پردي مال برکت دی، د شیخ کرامت هم د نورو د کرم نتیجه ده.

هغه څه، چې مونږ ته په ظاهره ښه ښکاري په حقیقت کې ښه نه دی او اصلي خبره یې ډېره بده ده. مونږ د یوه لښتې روانې اوبه پاکې ګڼو که څه د لارو او د کوڅو ډېرې پلټنې اوبه ورسره ګډې شوي او ډېرو څارویو پکې بولې کړې دي.

ډېره ښه ده، چې زمونږ سترګې د حقیقت د لیدو دپاره نه دي پیدا او هر وخت ظاهر ته ګورو.

لویه خدايه

که زه ښه وکړم، ته راسره ښه کوي، که بد وکړم د بدو سزا را کوي.

که ستا مينه زما په زړه کې وي، په محبت راگوري.

که زه بې مینې شم، ستا مهرباني کمېږي.

ستا د محبت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي، چې زما په

زړه کې رحم وي. زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوي.

زما نېکبختي او بد بدتختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت

ته يا دورخ ته تگ زما د ښه عمل او بد عمل نتيجه ده.

زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تا ته په خپله آئينه کې

وگورو ستا په باب دغه شان فکر کوو، که مونږ ځانته ونه گورو

ستا لوی شان ته وگورو، ته زمونږ له خيال او فکر نه ډېر لوی يې.

مونږ، چې د ځان غوندې خلکو دپاره کالي نيسو او هغه د سر

په سترگو نه وينو يا لنډ وي يا اوږده مونږ، پوهېږو چې ستا

ستايينه له مونږ نه پوره نه ده.

مونږ ډېر واړه او کوچني يو، ته ډېر لوی يې.

دا زمونږ کار دی، چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په

مقابل کې بد. که مونږ څوک وو هو حاکمان هم مونږ وهي.

که مونږ په ځمکه کې غنم وشيندو او اوبه ورکړو ډېر غنم

راکوي او زمونږ اب و دانه ځمکه هم بې عوضه نه پرېږدي، که د

یوه نیالګي پالنه او روزنه وکړو، خوږه میوه او یخ سیوری
راکوي.

که سوداګر ته پیسې ورکړو هر څه، چې وغواړو راوړي یې.
که له یو ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي.
ستا شان له ټول مخلوق نه ډېر اوچت دی.
ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده.
ستا کړه زموږ له کړو نه، نه پیدا کېږي.
ستا محبت زموږ د محبت مولود نه دی.
ته خالق یې او مونږ مخلوق.

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومانو زموږ له څنگه لوبې کولې.
کله به یو له بله ونښتل، چغې به جگې شوې ژړا انگولا به وه.
کله به د خدا شور او زوږ دومره او چت شو، چې په عذاب به
یې کړو.

یوه به، چې د بل د لوبو شیان گډوډ کړه، هغه به په قهر شو او
کنځلې به یې کولې. زموږ پام نه و، یو راپاڅېده د بل مخ یې
شوکارې کړ، د هغه په مخ وېنې وبهیدې او له مستۍ به جنگ
جوړ شو.

مونږ ویل: خیر دی واړه دي نه پوهېږي.
زموږ لویوالي دا تقاضا درلوده، چې د کوچنیانو طفلانه لوبې
هېڅ وگڼو او ملامت یې نه کړو، ماشومان د عمر او وجود په
لحاظ په رښتیا له مونږ نه واړه دي، مگر دومره واړه نه لکه مونږ،
چې د خدای په دربار کې واړه یو.
د ماشومانو پوهه به له مونږ نه لږه وي، مگر زموږ پوهه ډېره
لږه ده، زموږ لوبې هم د وړو غوندې دي، زموږ خدا او ژړا
هماغسې ده،

ماشومان پوهېږي، چې واړه یو او مونږ نه پوهېږو.
راشئ! چې په دې خبره ډېر خوشحال شو او د لوی خدای
لویوالي ته په ډېر امید وگورو.

شعر او ادب

د انسان په وجود کې دوه شپه ډېر عزیز معلومېږي، چې يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم او فلسفه پيداشوه له زړه نه شعر او ادب.

اروپايان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي. صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی، عشق او مينه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري.

ډاروين وايي: «هغه لوی کمال، چې د تحول او تکامل په لاره کې يوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترې نه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي، چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت، نوه پرستي ترې نه تعبير کېږي.»

انسان غواړي، چې له حيوانيت نه لرې وي، بايد دغه عواطف ښه وروزي، د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلياتو کوه طور ويلی شو.

څنگه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداغ هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پر توهم د شاعر په زړه له نورو نه زيات لوېږي او ځينې زړونه، لکه د غرونو سمخې او غارونه دغه رڼا يا بېخي نه وينې يا يې ډېره لږه وينې. همدغه عواطف او

احساسات، چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ټکلي خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالی خوبونه، روحي او جسمي ټکلا، اغېزې او عشق او محبت دی.

که دغه شیان په یوه ټکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي، چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي شعر ترینه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی، چې په دغه معیار برابر وي.

خومره، چې د یوه شاعر فکر او خیال ازاد وي او د محدودیت له قیوداتو راوتلی وي هغومره یې شعر لوړ او عالي وي.

که یو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدای.

شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښایي، چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بودا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي.

د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځایه دغه جهان ته وگوري.

د شاعر نظم باید د نورو غونډې نه وي او هر څه په بل شان وويني. د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرگ دی.

د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ ولاړه ده، شاعر بايد په هرڅه او هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري.

هغه چې په زړونو کې هيڅان، تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتيا وي، چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري، يعنې د عقل ادراک د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې وي، نو ویلی شو. چې د يوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې تغير او تحول راوستلی شي.

همدغه شعر دی، چې په زړو کې زلزلې او طوفانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون دی، چې غرونه يې ثبات او استقامت ته حيران وي.

که دا رښتيا وي، چې د چرگانو په نارويده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا بايد ومانو چې د شاعرانو په نغمو د يوه ملت مړه احساسات او جذبات را وينښېږي او په دې اسرافيلي شپېلۍ کې بل راز تاثيرات موجود دي.

کوم فيلسوف، چې هر څه بد گڼي او زندگي توره په نظر ورغلی ده، هغه هم شعر ته ښه گوري او شعر د انسان دپاره يوه ښه پناگاه بولي.

شوپنهور وايي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشئ کوي او له ژوند سره ډېر مصيبتونه او غمونه ملگري دي، که څوک

يوه داسې چاره لټوي، چې له بدبختيو نه لرغوندي په امن کې شي بايد په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي.

په دغه حال کې سړي په ظاهره له خلکو سره وي، مگر په معنی کې يوازې وي او دنيا ورته، لکه يو سراب معلومېږي، چې د ده لمنه نه شي لمدولی.

په همدغه بيخودۍ کې انسان د دنيا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نيازۍ مقام ته نږدې کېږي، چې غيررله حقايقو بل شي ته متوجه نه وي. دغه صنعت او هنر، چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناگاه وايي شعر دی. که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نېکبختي پلوشو کله کوم کور رڼا کړي وي هغه به د شعر کور (بيت) وي.

د شاعر خيالي دنيا تر ډېره حده له غمونو او مصيبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې دردی سره بيخودي شته، چې له سړي نه هر څه هېروي، تاسې شعر او ادب ته په عادي او معمولي نظرمه گوري د شعر تومنه او قدسيت په نظر کې ونيسئ، هغه څه چې په زړونو کې پيدا کېږي او په زړونو اثر کوي هغه عادي او معمولي څيز نه وي.

دا دغم او خوشحالي ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغيزه لري او انسان ترينه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی، د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي، د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال، د احساساتو او عواطفو هنداره

شعر او ادب دی، هر څومره چې د یوه ملت شعر او ادب عالي وي هغومره یې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضایلو سره یې ارتباط او تعلق زیات وي، شعر او ادب د بشرعلايق له دين او مذهب سره ټینګوي او په هونښیاری کې بینایي او همدردی کوي کله چې زړونه کلکېږي یا تورېږي، نو شعر پکې دقت او صفایي پیدا کولی شي، هغه څه چې انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي شعر دی عارفانه ذوق، انساني عاطفه، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن و نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق و تمنا له خونده محروم دي.

شاعران دا کولی شي، چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهۍ ملنګ ته د شاه جهان خوي او مړې سترګې ورکړي.

غم او سرور د شاعر هدیه ده، چې له زړونو څخه یې اخلي او زړونو ته یې ورکوي، نو کوم قدر او قېمت چې د انسان په بدن کې زړه لري په یوه جامعه کې یې شعر او شاعر لري.

د ادب راز

چا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی دی او دواړه یې ډېر
ښه پېژندلي دي، هغه وايي ډېر ښه شاعر هماغه دی، چې ډېر خود
پرست وي او بې له ځانه په بل هېڅ شي کې فکر نه کوي.
دغه راز شاعر خپل ځان په خپل شعر کې ښيي او مونږ گمان
کوو، چې زمونږ تصویر یې ایستلي دی. شاعر ځکه په مونږ گران
دی چې زمونږ د زړه خبرې کوي او زمونږ خاطرات رايادوي، شعر
د زړه غږ دی او د زړه غږ نه ډېر قوي دي.
شاعر پوهېږي، چې عقل او منطق، دلیل او برهان په مونږ
باندې حاکم نه دی، بلکې غرايز او احساسات زمونږ رهبري کوي.
د همدې لامله هغه له اساس او غريزې سره خپل تعلقات ټينگ
ساتي او له زړه سره کار لري.
هغه څوک، چې زړونو ته ښه ښه پیغامونه راوړي او زړونه
خوشحالي شاعر دی، هغه پیغام چې د معشوقې له خوا عاشق
ته راځي شعر دی.
شاعر له مونږ سره د عشق او مینې په کار کې کومک کوي او له
ډېنه ښه کومک بل نه شته. شاعر پوهېږي، چې له نا اميدي نه
څنگه لذت اخیستل کېږي او غم څنگه خوډوالی پیدا کوي.

شاعران، لکه ماشومان ډېر ښه ښه خوبونه ويني او په همدغو خوبونو د زړونو تسلي کوي، که خواږه رويا او ښکلي تخيلات نه وي د ژوندانه تحمل ډېر گران دی.

څه شی، چې مونږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوي د هغه شي تصور دی، چې په ژوند کې بېخي نه شته.

تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی. ښکلا او جمال لکه علم په ټينگ اساس نه دي ولاړ.

د علم په دنيا کې په يو څه پوهېدل خوند لري او په شعر او ادب کې ابهام او ايهام مزه دار وي. دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دی، هلته تشرېح، تفصيل، تحليل او تجربې ته ضرورت دی. هغه جذبه، چې د انسان په وړځ ډېر اثر لري د سرجذبه ده.

هېڅ ښکليتوب بې پرې او بې حجاب نه دی. هر څه چې مونږ خوښوو اړومرو يې په مخ باندې د سر پرده پرته ده. انسان له هغو اشعارو سره شديده علاقه لري، چې ځينې برخې يې ابهام لري او مختلف تعبيرونه پکې کېدلې شي. په شعر کې يوازې د غريزې رهبري کافي ده.

شاعر بايد د خپل فن په قوانينو کې ډېر تاو راتاو نه شي، چې لطف او زيبايي خپل معصوميت له لاسه ورنه کړي.

د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معيار بل شی نه دی، له ژوند سره ارتباط دی. هر څومره چې ادبي اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولري هماغومره ورسره علاقمندي زياته وي. په شعر او ادب کې

ساده انشاء له نورو سبکونو نه زیات پایښت لري، مگر ساده انشاء دا نه ده، چې بېخي بې پروايي وي او مختلف اجزاو عناصر پکې نه وي. هغه انشاء چې مختلف اجزا او عناصر پکې داسې ویلې شوي او ګډ شوي وي، چې تشخیص او تجزیه یې نشي کیدی ساده انشاء ورته ویلی شو.

څنګه د لمر رڼا ظاهراً سپینه او یو رنگه معلومېږي، مګر په حقیقت کې له اوو رنگونو څخه جوړه ده، ساده انشاء هم له دغسې ترکیبه پیدا کېږي.

هغه انشاء، چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلیل لري، یعنې لکه رعد او برق داسې وي د لیکونکي عجز او تصنع ښيي. دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښايي، په شعر او ادب کې سادګي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق. شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډېر نژدې دی او الهامي څیز دی.

په شعر کې عواطف او خدایي فکرونه ډېره اغیزه لري. په شعر او ادب کې یوازې بشر ولټوئ او بس. اناتول فرانس چې په ادب کې ډېر ژور فکر لري شعر او شاعر، ادب او ادیب ته په دغه نظر ګوري او دغسې یې معرفي کوي.

نوی کال

مونږ حسابي خلق يو او له ځان سره يو حساب لرو.
زمونږ حسابي زور کال ختم شو او د نوي کال په سر باندې مو
قدم کېښود.

مونږ پوهیږو، چې زمونږ حساب نورو غوندې نه دی.
د هغوی نوی کال د شلم قرن شپږ پینځوسم کال دی او مونږ د
خوارلسم قرن پنځه دېرشم کال ته نوی وایو.
په رښتیا، چې مونږ په خپل حساب ډېر ښه پوهېدلي یو او
پوهیږو، چې په کومه زمانه کې ژوند کوو او څومره بېرته پاتې
یو.

مونږ هم د زمانې په ګرندی ګاډۍ کې سپاره یو او چېرته څو،
دا ګاډۍ لکه د وزیرانو موټر کال په کال نوی کېږي، مګر په زړو
او خرابو لارو روان یو، ځکه ګرندی نه شو تللی.
مونږ په کال، کاله او کالو کې ژوند کوو او ډېر خوشحالیږو،
چې له زاړه کوره نوي کاله ته او له زاړه کال نه نوي کال ته لاړ شو.
هو! مونږ نوي کال ته خوشحالیږو او هر کله غواړو، چې نوي
لوبښي پیدا کړو او په نوي پياله خوله کېږدو که څه هم د زړې
زمانې د قرمز او چاپان لوبښي د دې وخت له لوبښو نه ډېر ښه دي.

زمان او مکان هم دوه ظرفه (لوبسي) دي، چې زمونږ ژوند ورپورې تړلی دی او په دواړو کې مو نویتوب خوښ دی، مگر د امکان په ساحه کې زوړ او نوی ښه پېژنو او پوهیږو، چې دغه ښار نوی او هغه زوړ دی، دا ودانۍ زړه او دا بله نوې ده، خود زماني په زړښت او ځوانۍ کې، لکه چې تېر وتلي غوندې یو. د زماني ظرف، چې هر څومره زړېږي زمونږ په حساب همدغومره نوي کېږي.

مونږ د زماني اغاز ته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او د زماني وروستیو پیړیو ته نوی عصر او نوې زمانه وایو. نوی کال هم په همدغه حساب بنا دی.

د اتیا کالو بوډا خپلو وروستی کال نوی گڼي او د خپل ماشومتوب زمانه ورته زړه معلومېږي، هر کال چې نوی کېږي له ځان سره څه نوي شيان راوړي، ځکه یې نوی گڼو، له نوي کال سره نوي خیالونه، نوي فکرونه، نوي کارونه ملگري وي؟ که نوی کال خپل ټول کالي نوي نه کړي، یو څه نوي کوي او ځینې زړې جامې له ځانه لرې غور ځوي.

مونږ هیله لرو، چې نوی کال په ډېرو نوو جامو کې ووينو او ډېر نوي شيان ورسره وي، مونږ له نوي کال نه په رښتیا نوي څه غواړو او په دې پوهیږو، چې زوړ بوډا په نوي جامه کې هم زوړ دی او نوی ځلمی په زړو جامو کې زوړ نه دی.

که نوی کال زړو ښکاریانو ته نوې مرغۍ راولي، نوی کال ورته نه شو ویلی، د نوي کال د لومړۍ ورځې مېله هم څه نویتوب نه

لري، ځكه چې زمونږ په هېواد كې د هر نوي كال شروع په مېلو او ساعت تېريو كېږي او قلمبه كشي، يعنې د كار اغاز رسماً يوه نمايشي لوبه وي.

مونږ بايد په دې پوه شو، چې نوى كال له مونږ نه څه غواړي او په خپله څه كوي.

نوى كال سمدلاسه د ورځو په اوږدولو او د شپو په لنډولو پيل كوي، يعنې د خوبونو وخت كموي او د بېدارۍ وخت د كار فعاليت دپاره زياتوي. د تيارې او تورتم عمر لنډوي او د رڼا عمر اوږدوي.

كه مونږ د نوي كال په رمز او اشاره پوه شو او د پسرلي برېښناگانې همدغه مطلب ته اشاره كوي، چې د نوي ژوند اساس په برق او برېښنا اېښودل شوى دى او هغه زمانه تېره شوه، چې د حيات اوبه په په تورتم كې وې او ژوند په تيارو كې و.

د نوي كال له شروع كېدو سره سم په هوا كې اعتدال پيدا كېږي او د ژمي سوړوالى ور كېږي.

د نوي كال لومړى درس همدغه دى او ساړه زړونه يې نه دي خوښ.

راشئ، چې د زمانې په تقاضا ځان پوه كړو او پيروي يې وكړو.

زما د لاس نيا لگيه!

زه نه وم خبر، چې ته چېرته وې او له کوم ځايه راغلي؟
دومره پوهېږم، چې له نورو گڼو نيا لگيو سره په يوه تنگ ځای کې ولاړ وي، هلته ستا د لوېدو او غټېدو د پاره زمينه مساعده نه وه، ځکه ستا تعلق له هغه ځايه قطع شو او دلته راغلي، زه ستا په راتلو ډېر خوشحاله يم او تا ته په خپل انگړ کې ځای درکوم.
زه غواړم، چې ستا تعلق او ارتباط له دغه کاله سره بڼه ټينگ شي، ستا نيلى او ريښې هرې خواته وغځېږي، ستا خانکې او بڼاخونه په دغه هوا او فضا کې ډېره وده وکړي او له تانه غټه ونه جوړه شي، زه به ستا د ترقۍ او لوېدو د پاره زيار کارېم، ته دلته زماله اولادونو سره په دغه کاله کې او سپړه! دا ځای په تا باندې نه تنگېږي، دا ستا کور دی، ته د دغه کاله له ماشومان يو ماشوم يې.

زه هيله لرم، چې ستا له سيوري لاندې ډېر خلک کښېښي.
ستا شگوفه او خوږه ميوه هر څوک وويني، ستا له خانگو او بڼاخونو نه د مرغانو خوږې نغمې واوړم.
زما نيا لگيه! که زه تا شين او سمسور ووينم څومره به بڼه وي، ستا بڼايسته شگوفه ستا سيوري او ستا ميوه به زما د پاره ډېر لوی نعمت وي، که دغسې بڼه اثر او دغه شان نېک عمل له ما نه

يادگار پاته شي، دا به زما نېکبختي وي. زه دغه د گلابو بوتی او
دغه د عکاسۍ نيالگۍ هم ستا له څنگه ږدم او تا ته درنسيم، چې
زما زيار يوازې د ميوې دپاره نه دی، زه ستا له شگوفې او شنو
پاڼو سره هم ډېره مينه لرم.

که له ما سره گډه شته او بې خوراکه ژوند نه شم کولی له ما
سره سترگې هم شته او په مخ باندې پوزه هم لرم.
خومره به ښه وي، چې سبا يې ستا له څانگو د مرغیو خواږه
اوازونه واورم او په خوږو نغمو يې را وينم شم.
زما نيالگيه! ته په دغه هوا کې وده کوي بايد خپله خوشبويي
هوا ته وسپاري او د هوا مرغان له تانه استفاده وکړي.
هغه وږمه، چې ستا کاله ته راځي بايد له ځان سره يو څه
يوسي، د شاتو مچۍ بايد ستا له کوره بېنوا لاړې نه شي.
کاشکې زما دوستان او ملگري ستا له سيوري لاندې خوشحاله
کښېني او دلته د خوشحالي خدا واورم.
يوه خوله خدا او يوه شېبه خوشحالي په دې ارزي، چې زه خو
کاله ستا خدمت وکړم او له لرې ځايه اوبه درته راوړم.

د فکر پالونکی

پير او فقير نه يې، چې خلکو ته دعا وکړې او د هر چا دپاره د تسلی زیارت شي.

فيلسوف او عالم نه يې، چې خلك درنه علم او پوهه يوسي.

طبيب نه يې، چې د رنځورانو علاج وکړي.

پيسې نه لري، چې حاتم طايې شي او وږي ماړه کړي.

قاضي يا حاکم نه يې، چې عدالت وچلوې او د حق ملگرې شي.

دغه راز افتخارات ستا په برخه يو هم ونه رسیده.

ته يو شاعر او ليکونکی يې، مگر له تا نه ښه شاعران او ښه

ليکوالان ډېر پيدا کېږي، سره له دې زه تا ته په ډېر قدر گورم او

په ډېر لوی حق قايل یم.

دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي، مگر د فکر او قلم د ازادۍ

علمبرداران ډېر لږ دي، ځکه ستا مقام له نورو نه هسک گڼمه.

که څوک تا ته د فکر خاوند ونه وايي زه ورسره کار نه لرم، مگر

که د فکر خاوند تا خپل حقدار ونه گڼي، زه به ورته بې انصافه

ووايم.

هغه څوک، چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د ازادۍ دپاره

سرورکوي په وطن باندې حق لري.

همدغه وجه ده، چې د فکر پالونکي مقام له فکر لرونکي څخه

ډېر اوچت دی او زه هم دواړو ته په يوه نظر نه گورم.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوندانه نغمه غلې ده.
په دغسې چوپه چوپتيا کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کېږي
نشاط او خوښي، لکه وحشي مرغله انسانانو نه ټنښتي.
زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرينده وغږوم.
د اسرینده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له کوره راوړې ده.
زما د سریندې اواز ډېر خوږ دی.
راشئ! کښېنئ زما نغمې واوړئ، زه نه غواړم، چې ارزوگانې
مړې او زړونه ساړه وي.

زه د احساساتو او جذباتو د ښودولو دپاره راغلی یم.
دغه ده ما خپله سرينده را واخيستله او خپلې نغمې شروع کوم.
آه، داڅه وشه؟ له دې سريندې نه خو هېڅ اواز نه پورته کېږي.
سرینده خو نه ده، ما ته تارونه يې هم په ځای دي دا ولې نه
غږېږي؟

ولې بې سره ده؟ له دې نه لویه ضایعه بله نشته.
پوه شوم او پوهېدم دا سرينده د بلبلو له کوره ده او بې د گلونو
له خوا بل چېرته نه غږېږي.
دا سرينده له عشق سره ارتباط لري او تارونه يې په هماغه مقام
پورې تړلي دي.

زه بايد گلزاروته ننوزم او د گلونو په حرم کې د خپلې سريندې
اواز واورم.

زه بايد د نرگس سترگې د غوتۍ خدا، د چندرو لښتې، د
سنبلو پرېشانه زلفې وگورم او د حسن گلزار کې خپله سرپنده
وغږوم.

بې له دېنه دا خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پيدا کېږي.
دا تورې ورپخې بايد د لمر او سپوږمۍ له مخې لرې شي.
د بلبلو پنجرې او قفسونه بايد مات شي.
د باغ تړلې ور بايد بېرته شي، چې خوشحالي راشي او ذوق و
شعور سترگې وغوروي، د ژوند نغمه دغه تقاضا لري او بې له
دېنه په ژوندانه کې نشاط او سرور نه پيدا کېږي.

نوی فکر

هر چیرته لارم، هر چا ته ور غلم بنکته پورته ډبر وگرځیدم.
بنارونه مې ولټول په هېڅ ځای کې یې له هېچا سره پته نه وه.
هغه څه، چې زه غواړم دلته نه پیدا کېږي، چا چې غټه څوکۍ
غوښتله پیدا یې کړه، څوک چې په نوي موټر پسې گرځېده هغه
دی پکې ناست دی، هغه چې په پیسو پسې لالهنده و بانکونه یې
ډک کړه.

یوازې زه خپلې ارزو ته ونه رسېدم، په رښتیا چې زه په ډبر
نادار او نایاب خیز پسې گرځم او زما حرص له ټولو نه زیات دی.
هو! زه نوی فکر، نوی خیال او نوی جهان غواړم.
دلته نوې راډیو گانې، نوي فلمونه، نوي ساعتونه، نوي
فېشنونه پیدا کېږي، مگر نوی فکر او مضمون نه شي پیدا
کېدی.

دلته شاعرانو ډېرې سندرې وویلې، خو نوی فکر پکې نه و.
پسرلي بیا هماغه گلونه راوړل، چې مونږ څو ځله لیدلي او بوي
کړي دي، مونږ په قرنو قرنو د گل او بلبل زوړ مضمون اړوو را
اړوو، مگر نوي څه نه شو پیدا کولی، مونږ نوي مضمونونه په
زړو موضوع گانو کې لټوو او د زړې بوډۍ په سر نوې درۍ ږدو.
دلته میندې نوي اولادونه راوړي، مگر دماغونه نوي فکرونه
نشي راوړي.

دلته ښځې له کورونو نه وتلې شي، خو نوی مضمون له
دماغونو څخه نه راوړي، دلته دا عادت دی، چې پېغله د پلار په
کاله کې زېږېږي او بیا وډېږي، دلته اوس هم د زړو فکرونو کاله ته
ریباران ځي راځي او له نوو نه زړې خبرې ښې خرڅېږي.
دلته دېوې په تال کې زړې ارزو گانې زانگي او زاړه سرودونه
غږېږي.

دلته به خیرات خواره ملیونران شي، بیسواده به رئیسان شي.
زمونږ کوچنیان، چې پیدا شي، نو سپین ږيري وي او په ډېره زړه
ځانگو کې ځملي او زمونږ لږو ډېره زړه ده او زړه دایي. زمونږ د
ماشومانو تربیت کوي، زمونږ ځوانان که ږيري ونه څريي، نو سپین
ږيري ورته ویلی شو.

مونږ نوې خولۍ په سر کې، مگر نوی فکر مو رد کې، نوي
ښارونه مو جوړ کړه، مگر زاړه بوډاگان پکې ناست دي زړې کیسې
کوي.

مونږ د زړو بوډاگانو په محفل کې زوړ راگ غږوو او له سپین
ږیرو نه د ځوانانو اتني غواړو.

دا ارزو بېهوده ده. زه باید په نوي فکر پسې بل چېرته لاړ شم.
دا شی له زړو شاجانیانو سره نه شته.

که د اتیا کالو بوډا نوی واده وکړي هم زوړ دی. که زړو سپی نوی
پوستین واغوندي بیا هم زوړ دی. که له زاړه ښاره نوي ښار ته راشي
هم زوړ والی ورسره دی.

هو! کور یې نوی دی، مگر فکر یې زوړ دی، دغسې نوي کور کې
نوی فکر او نوی مضمون نه پیدا کېږي.

زور فکر

سترگې يې مه خلاصوئ! کوم بسکلی مخ به وويني ليوني به شي.

ميخانه به وگوري مست به شي، ځان به وويني خودبين به شي.
د بل عيب به وويني بدبين به شي.
پريږدئ، چې سترگې يې پټې وي او څه نه ويني.
کونښن وکړئ! چې په ښو او بدو پوه شئ او څه زده کړئ.
که دی د سواد او علم خاوند شو، که دی په سمه لاره روان شو.
که ده د ښو او بدو تمیز وکړ، بیا به يې سترگې پرانيزو.
د سترگو پردې به يې غوڅې کړو، د سترگو غړولو اجازه به ورکړو.

پخوا له وخته د ده سترگې مه خلاصوئ.
دی باید هر څه په پټو سترگو قبول کړي او سپين ږی نشي.
دی باید هر څه د زړه په سترگو وويني او د سر سترگې يې تړلي وي.

ناداني او ناداري

په کور کې غله نه وه، جامې يې هم زړې او شکېدلې وې.
پور چا نه ورکاوه، مزدوري نه پيدا کېده حيران و، چې څه
وکړي او ډوډۍ ځانته څنگه پيدا کړي. وروسته له ډېرو اندېښنو
له کوره راووت او شپه ډېره تياره.

پخوا تردې يې کله غلانه وه کړې، ځکه زړه نازړه په يوه کاله
نوت او پس له ډېره تردد نه يې غلا ته زړه ښه کړ.
په دغه شپه د ده بخت بيدار و، ځکه چې دکاله خاوند ويده و.
ده په بېړه يو څه مال راټول کړ او په ويره ويره يې کورته راوړ.
وايي چې د غله په غره کې ځای نه شته، نو په کاله کې به يې څه
حال وي.

له ده سره دا سودا ډېره زياته وه، چې که سبا ته يې خلک کور
ولټوي او د غلا مال ترينه راوړي څو کاله به په جېل کې پروت وي
او له دېنه به هم بد بخته وي.

ده بله چاره ونه لیده د کوټې په يوه کنج کې يې د ځمکې په
کيندلو شروع وکړه، چې د غلا مال خوندي کړي، مگر يو ساعت
وروسته له خاورو لاندې يو داسې گنج رانېکاره شو، چې د سرو
او سپينو زرو دولت پکې پروت و.

کله چې دا پټه خزانه رانېکاره شوه غل و پوهېده، چې په ټول
کلي کې د ده غوندي بل بډای نه و او ده غوندي د ذلت شپې هم بل
چا نه دي تېرې کړي.

هو! ده د خزانې د پاسه په لوږه شپې تېرولې، د ده په کاله کې
هر څه وه، مگر دی ناخبره و او خپل شته ورته نه ومعلوم.
دی نه پوهېده، چې زه لوی بډای یم او زما په کور کې هر څه
شته.

د ده ناداري په حقیقت کې ناداني وه نور څه نه و.
د دغسې سړي په حال افسوس په کار دی او که د یوه ملت دغه
حال وي له دېنه لویه بد بختي او د افسوس خبره بله نشته.
د ناپوهانو فطري او معنوي استعداد همدغسې له خاورو
لاندې پټ پاته کېږي، لکه چې د ناپوهه ولس معدنونه پټ پاته
وي او څه کار ترینه نه اخیستل کېږي.

سیند

د وچو ډاگونو د دښتو او مېرو له څنگه لوی سیند بهیري، مگر
دغې وچې بیدیا ته اوبه نه ورکوي. په دغسې وچکالۍ کې، چې
په اوبو باندې سرونه ماتېږي سیند، لکه شوم بخیل په شتاب
درومي او زمونږ تندۍ نه گوري.

کله چې سیند په چپو راشي کورونه او اباد پټي هم له ځان سره
یوسي.

همدغه سیند له مونږ هغه خوا بل راز روان دی او له نورو سره
یې رویه بل راز ده، هلته دغسې وړانۍ نه کوي. دومره بخل نه
لري. دغه راز بې رحمې پکې نه شته. هلته د سیند په غاړه
زرشویان د سیند له شگوفو زر راباسي.

ماهیگران پکې په خروارو کبان نیسي او ښکاریان یې په لوی
او ستر ډنډ کې هیلۍ ولي، هلته له سیند نه ډېرې لویې ویالې
بیلې شوې دي، ډېر لوی لوی ډاگونه له اوبو لاندې شو، کلي او
ښارونه اباد شوه. شاپې ځمکې په ثمر راغلې، د غلو او میوو
پکې څه کمی نه شته. هلته د سیند په مخکې لوی لوی بندونه
جوړ شوه. د برېښنا ماشینونه ودرېده، فابریکې او کارخانې په
کار ولوېدې، خلک اباد او ماړه شوه.

دا سیند ولې دلته دغسې او هلته هغسې دی.
مونږ ته په قهر دی او په هغوی پیرزوینه لري، دلته ډېر تند او
په خپو روان دی، هلته غلی او ارام بهیري.

دلته سيند کوږ وږ ځي او خپله مجرا بدلوي هلته په خپله ټاکلي
لاره روان دی او بې لارې نه ځي په رښتيا، چې سيند دلته ډېر
ورانی کوي او هلته ديوه نظام او قانون تابع دی، چې رواني ته بې
نه پریږدي.

زمونږ گناه د سيند په غاړه ده. سيند له مونږ نه ډېر څه وړي دي
او ډېر بې رانه وژلي دي. دا سيند خوني سيند دی او له مونږ سره
يې زړه دښمني ده، څو ځله يې زمونږ کورونه وران کړي او اباد
پټي يې رانه په وار وار وړي دي.

زمونږ ټوله گناه د سيند په غاړه ده. سيند زورور دی او په مونږ
باندې هر وخت ظلم او تيری کوي.

اها! مونږ څومره ناپوه يو، چې دغه راز فکر کوو او په خپله گناه
نه پوهیږو، مونږ خپله گناه د سيند په غاړه اچوو، د سيند په غاړه
خو مونږ پراته يو، په رښتيا چې دا زمونږ گناه ده د سيند نه ده.
سيند له چاسره دښمني نه لري، سيند هر تېري ته اوبه ورکوي او
د هر چا خيرنې جامې پاکوي. سيند پوخ کار غواړي او پاخه
بندونه ورته په کار دي.

که زمونږ کار پوخ وای او زمونږ بندونه پاخه وای زمونږ ويالې
نه وچېدی او زمونږ پټي اوبو نه وړل.

مونږ د سيند په بندوبست پوه نه شو او له سيند نه مو کار
وانخيست،

دا سيند د ژوند او حیات سيند دی په ده کې د ورانۍ او ودانۍ
دواړه قوتونه موجود دي.

سیند د هر چا ظرف او استعداد ته گوري هغومره اوبه ورکوي.
د منگي خاوند او د منگوتي خاوند ته سیند برابره برخه نه
ورکوي او نه وړو لښتو ته د لویو ویاړو په اندازه څه ورکولی شي.
سیند د هر چا کار ته گوري او هغسې ورسره کوي، یعنی خام
بندونه وړانوي او پاڅه بند ته ځان تسلیموي.
هغه څوک، چې د ژوندانه سیند په خپل سر پرېږدي او یوه
معینه مجرا ورته نه شي ټاکلی له ژوند نه استفاده نه شي کولی.

عقیده

په سترگو یې څه لیدل، مگر د خدای کتاب یې ترڅنگه و او
مسجد ته راغی.

ده هغه اسماني کتاب په تاخچه کېښود او په لمانځه ودرېده.
کله چې له عبادت نه فارغ شو او له مسجد نه روانیده هغه کتاب
پاته شو او یو بل کتاب لاس ته ورغی. دی وروند و کتاب یې نه
لیده او په کتاب نه پوهیده، مگر ډېر ټینگ یې په غبرګې نیولی
و. ده ته دا نه وه معلومه، چې په کتاب کې څه دي او د چا کتاب
دی؟ له ده سره ټینگه عقیده وه، مگر پوهه او بینایی ورسره نه وه.
ده د خدای دپاره دغه کتاب ښکلاوه او لکه تعویذ له ځان سره
یې گرځاوه.

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی. په سترگو یې څه نه لیدل، مگر په نامه یې هر څه پېژندل له ده نه خپلو ماشومانو وڅکي غوښتي وې.

دی په همدغه شي پسې راغلی و. د دنیا بازار ته ډېر پراخه راځي او څه اخلي. دکانداران د هغوی په سترگو کې خاورې اچوي او پردې مالونه ورکوي. ده ته هم دکاندار له خاورو ډکې وڅکي ورکړي، چې هر څه ورسره کړي.

دی روان شو او په لاره کې یې څولۍ له لاسه خوشې شوه. ده ځمکې په مخ لاس وگرځاوه او هر څه یې راټول کړه. دی نه پوهیده، چې خپل کاله ته څه وړي؟ او د ده وڅکۍ څنگه دي؟

ده غوندې ډېر پراخه دلته راځي او هغه څه وړي، چې د وړلو نه دي.

هو! د ږندو عمل همدغسې دی، مگر پراخه له ډېنه زیات څه کولی شي؟ ږوند که په سمه لاره لاړه شي باید معذوري وگڼو!

عبادت او دعا

د رحمت بارانونه ونه اورېدل، چينې وچې شوې، په کاريزونو کې د مرغۍ مېنوکه نه لمدېده.

د ونو پانې په پسرلي کې زيږې وې. په سمسورو باغونو خزان ولگېده. په خلکو دلورې هېبت راغی.

ټول د عبادت او دعا دپاره بيديا ته ووتل، پاک خداى ته يې زارى کولې، لمونځونه يې کول، درودونه يې ويل، دعاگانې يې کولې د باران ترې وو، زورور بارانونه يې غوښتل. دغسې د اخلاص عبادت، دغه راز د سوز دعاگانې کله دوى نه وې کړې، په دغه وخت کې د دوى تعلق له خداى سره ډېر زيات و. دوى بارو درلود، چې روزي له خداى سره ده، ډوډۍ له اسمانه راځي او ځمکه د خداى دسترخان دى.

هر چا له خپلو بدو عملونو توبې ايستلې، د هريوه له سترگو اوښکې بهيدې، مگر د اسمان له سترگو يوه اوښکه هم تويه نه شوه.

د باران په انتظار کې ورځ بېگانه شوه، ماښام هر څوک خپلو کورونو ته لاړل. د قبلې له خوا توره ورېځ رابښکاره شوه، پوه نشوم څه شى زياته ورسره وه، خلکو ويل د حيات اوبه په تورتم کې دي. زمونږ دعا قبوله شوه اوس به داسې زورور باران وورېږي، چې غرونه رغونه به په اوبو ماړه شي او د ځمکې تنده به ماته شي. دا تياره ورو ورو زياتيده، کلي، کورونه، غرونه، رغونه په دغه

تورتم کي وړك شوه. له اسمانه ډېر زورور باران رانېكته شو، چې
تالندې، برينناگانې له هيېته ډك غږونه او زورور سپلايو نه
ورسره وو.

دهوا موجونه په دغه شپه طوفاني معلومېده، باران د يوه
زورور ايت هيېت درلود، سپلاې له غره نه ډېرې غټې تيرې
رغړولې، د هر چا دا يقين و، چې هر څه به سپلاې يوسي، مالونه،
اولادونه، نسجې او نر به ټول تباه شي. د مړو پته به نه وي معلومه،
كلي كورونه به له خړو لاندې شي او هېڅوك به هېڅ پيدانه كړي.
دغه ډار بيا په كلي د ژړا انگولا اوازونه اوچت كړه، خلكو بيا
پاك خداى ته رجوع وكړه هماغه اوراد او هماغه دردونه بيا
لوستل كېده، هر چا به دعا كوله، چې باران ودرېزي او د خداى له
قهري نجات ومومي.

بې زړه

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی.
چې وړوکی و له شیشکو او پېریانو ډاریده، چې لږ غوندې لوی
شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده.
اوس، چې لوی دی د خان ډار، د ملک ډار، د حاکم ډار یې په
زړه کې ټینګ ځای نیولی دی. په لاره کې ورسره د غلو وېره ده او
په کور کې د غلیمانو له ویرې ډېر ځای نه شي پیدا کولی.
په دغسې زړه کې ستا خوب ته ډېر لږ ځای پیدا کېږي، که ستا
ډار او د ظالمانو ډار په یوه زړه کې یو شان موجود وي له دینه
لویه گناه بله نه شته.

کاشکې دوی یوازې له تا ویرېدلی او ستا د دښمنانو ډار یې په
زړه کې نه وای. د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ایمان
ته زیان رسوي، ستا ضعیفه بندگان یوازې له تانه نه وېرېږي له
نورو نه هم وېرېږي، دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي
ویلی او ته د حق طرفدار یې. ته په دروغو خپه کېږي او دوی له
ډاره رښتیا نه شي ویلی.

ستا ظلم نه دی خوښ، دوی له ویرې د ظالمانو خدمتونه او
صفتونه کوي. هغه مسلمان اوس چېرته دی، چې یوازې له تا نه
ډارېږي او بس. ستا بنده باید د ډار بنده نه وي او د نمرود له اوره
بې سترګه ونه سوځي.

ملك او ملا

د کلي ملک به، چې هر څه کول څوک يې مخې ته نه شو ورتلی. زرو که زور دواړه له ده سره وو. هر څه د ده په لاس کې و او هر څوک د ده لاس لاندې وو. هېچا د خپلې خور او لور واک نه درلوده. د کلي غوړي او چرګان هر څه د ده و، بنایسته بنځې به ده کره وې، ښکلي هلکان به د ده په مخکې ګرځېدل او هر چا به د ده خدمت کاوه.

يوه ورځ په کور او کلي کې دا اواز خوره شوه، چې هغه بې موره او بې پلاره هلك، چې په علم پسې تللی و د علم او کمال خاوند شو، هغه اوس له ډېرې پوهې سره بېرته وطن ته راځي، هر چا ته سمه لاره ښيي، هر څوک په حق پوه کوي او هر چا ته حق وايي، ځکه چې هغه د حق ملګری دی او له ظلم سره دښمني لري. د اواز په ملک باندې ښه ونه لګېده.

ملک له دغه هلك نه وډار شو او پرېشانه خوبونه يې وليدل. ملک پوهېده، چې هغه خيرات خور ملانه دی، د هغه سترګې ډېرې مړې دي او په زړه کې يې د زورورو ډارنه شته.

هغه هېڅکله بې له خدايه بل چا ته سر نه ټيټوي، له هغه سره د
حق جذبه او حقاني قدرت شته او په وينا کې يې بل شان تاثير
موجود دی.

خو ورځې پس ملا له يوې امسا سره راغی، ظلم او ناروا ته يې
بد وويل د زور او قوت مخه يې ونيوله خلك يې په خپل حق پوه
کړل او د مظلومانو ملگری شو.

د ده ملگري ورځ په ورځ زياتېدل او په ولس کې پوهه او
بيداري پيدا شوه. هغه ملک لري شو او په ځای يې بل ودرېده.
دغه بل ملک هغسې ملکي نه کوله او ډېر به سم چلېده، چې علم او
پوهه پيدا شي ملکان سمېږي او خلك دروي.

د فرعون او موسی کیسه، د ملک او ملا افسانه همدغه معنی
لري.

هلکان بايد په علم پسې لاړ شي او د علم رڼا له ځانه سره
راوړي.

شاعر

شاعر یوازې پرېږدئ، ځکه چې دی د جرگو او مرکو سپری نه دی.

هغه چې له نورو نه ګټه کوي باید نورو ته ورشي.
دی غواړي، چې له ځانه استفاده وکړي، نه له بل چا نه.
هغه وخت، چې برخې وېشل کېدې سازنده یې د ساز او سرود
مجلس ته راوباله او شاعر یې له خلکو نه لرې یوازې کښېناوه،
شعر اجتماعي شو، مګر د شاعر په برخه تنه یې ورسېده.
څوک، چې په ازادۍ مین وي هغه هېڅکله ځان نه شي
مقید کولی.

د ازادۍ معشوقه هغه وخت چا ته ځان نښي، چې له نورو نه بېل
او یوازې وي. شاعر له ځان سره عشق لري او په ځان مین دی.
دی نه غواړي، چې په نورو کې ورک شي او نورو غوندې شي.
دی له خلکو سره همدرد لري، له خلکو سره ناسته ولاړه نه
شي کولی، عاشق دی، خو معشوقه نه لري.
درد لري، مګر دوا نه خوري.
ذلت یې نه دی خوښ او عزت ته هم به ښه سترګه نه ګوري.
د ده طبیعت بل شان دی.
دی تاسې ته لاره نښي، مګر په لاره درسره نه شي تللی.

سبا

هغه ورځ، چې تر اوسه يې نه د لمر وړانگې د غرونو په سرو
لوېدلي دي او نه يې د پېښو او واقعاتو مطلع چا ته معلومه ده، د
سبا په نامه يادېږي.

دا ورځ لکه يوه پټه معشوقه له هر چا نه پټه ده او د سحر نسيم
يې هم له مخه پورې نه دی لرې کړی.
دا نه ده معلومه، چې دغه ورځ به څه له ځان څه سره راوړي او
څه به له ځان سره يو سي.

د چمن په گلونو به شبنم وروي او که ډلی؟
يو اشنا به په سرو سترگو له بل نه بېل کړي او که دوه خواږه
ياران به غاړه په غاړه کړي.

دا ورځ له دغه مجهوليت او معما توب سره د هر چا په زړه کې
محبوبيت لري او هر څوک ورته په اُميد گوري.
د هر چا کار او زيار د سبا ورځې د ښه والي دپاره دی او د نن
ورځې د عمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لټوي.
هر څوک هيله لري، چې د نن ورځې زحمت به د سبا ورځې په
راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي.

په همدغه اسره د ژوندانه مشقت سپکېږي او د اُميد مزې
غځېږي، د نن ورځې بندي د سبا ورځې ازادي په خوب کې ويني
او همدغه راز خوبونه د غمونو تله سپکوي.

چا چې نن د خوښۍ او خوشحالي ډولۍ کاله ته راوړې ده، هغه يقين لري، چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالي نه به بله خوشحالي پيدا شي، دا غولونکي سبا هېڅکله نه سبا کېږي او ترقيامته دوام لري.

د ژوندانه ټول خوږوالي په همدغه شي کې پټ دي، که دغسې سبا ته څه اميدونه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نه شو کولی.

ځمکه او اسمان په همدغې ورځې پسې سر په خپړۍ سرگردانه ګرځي او د اتيا کالو بوډا هم له دغې ورځې نه نا اميده نه دی.

که د سبا ورځې مينه زمونږ له زړونو نه راوړي مونږ بيا ژوند نه شو کولی، ځکه چې زړونه سپړي او ارزوګانې مري.

که مونږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو ډېر تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وګڼو.

په دغسې حال کې مونږ بيا اوږده فکرونه نه شو کولی او د مريخ سفر رانه پاته کېږي.

د سبا ورځې فکر زمونږ په اخلاقي ژوند کې هم ډېره اغېزه لري او د بشر هر راز مادي او معنوي ترقيات ورپورې تړلي دي.

دهقان د همدغې ورځې دپاره کار کوي او باغوان په باغ کې نيالګي ږدي، د خرما زړي په ځمکه کې کرل او د خرما له ونو نه خرما ټولول د هغو کسانو کار دی، چې سبا ته اميدونه لري او د نن ورځې په تنګه دايره کې ايسار نه دي.

خومره، چې د انسان ذهن او دماغ ترقي کړې ده. په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شوی دی هغومره يې له سبا سره تعلق

زیات شوی دی، د سبا ورځې غم خوړل، د سبا دپاره فکر کول د سبا ورځې ضرورت او احتیاج په نظر کې نیول د ډېرو پوهانو او د ډېرو لویانو کار دی. زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم، چې یو ډېر لرې گوري او بل ډېر نږدې گوري. د یوه سبا هم ډېر لرې او د بل لڼډ دی.

د مسلمان سبا پس له مرگه هم شته، د ده نظر باید ډېر لرې څار وکړي او ابدې ژوند په نظر کې ونیسي. ابدې ژوند همدغه دی، چې سړی له سبا نه غافل نه وي او د سبا اندېښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي، چې یو ځی مونږ له یوه سره وداع کوو او د بل په خدمت مشغولېږو. زموږ خدمت باید د سبا ورځې دپاره وي او خپله اینده په نظر کې ونیسو، د عقل او دور اندیشۍ تقاضا همدغه ده.

د پسرلي کله!

ستا ښایسته او ګلالي څېره په جهان کې خومره قدر لري او د اسمان له دومره لویوالي سره هر سحر د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلی مخ وینځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه ورکوي.

د ځمکې مخ په تا ښایسته دی هو! ستا په وږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوي برکت دی، شاعران ستا په ستاینه په جامعه کې مقبول وو، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مینه په غزلو کې وستایل شو. په شعر او ادب کې ستا برخه ډېره زیاته ده، د مینې او محبت ډېر ښه سوغات ته یې.

مګر ګوره، چې په خپل جمال او کمال مغرور نه شي او له باغه ونه وزې.

تا غوندي ډېر ښکلي او ښایسته ګلونه د هېواد په غرو رغو کې پیدا شوه، چې نه چا ولیدل او نه وستایل. که ته هم له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونیو نه به بلبل پیدا کړې او نه مالیار. ته د خلکو له نظره مه لرې کېږه او ځانته مالیار پیدا کړه.

د انسان دا عادت دی، چې مطلق بڼه نه ستایي او هر بڼه څیز بڼه نه گڼي.

هو! دی هماغه شی بڼه بولي، چې ده ته نږدې وي او د ده خپل وبلل شي.

دلته هر څوک خپل بڼا غلی گڼي او هر یو د خپل باغ گلونه ستایي.

نه هېڅکله د خلکو له نظره لرې کېږه مه!

ستا بڼایست د خلکو د توجه او التفات نتیجه ده.

که ته غواړې، چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای در کړي، لکه نرگس هر چا ته په بڼه سترگه گوره او لکه د باغ غوتۍ هر سحر خلکو ته خنده!

په دغسې التفات او یوه خوله خندا سپری د خلکو زړونه خپلولی شي.

په یوازې گلټوب او گلالتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په تش بڼایسته دلبري او دلربایي کېږي.

راشه زما د باغچې گل شه.

چې هر سحر دې په دیدن او به کومه.

د رمې خاونده

د تورې کېږدی او د لویې رمې خاونده!
په دې سره او ټکنده غرمه کې، په دې وچه بیدیا او سپېره
صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ سیوری، توده ډوډی، شودی او
مستی، کوچ او پېړوی، کورت او غوړي، پوڅې او پنیرونه هر څه
له تاسره دي. په خوارانو او بیوزلو رحم وکړه!
هر څوک، چې ستا کېږدی، ته په هیله او اسره راځي هغه له خپلو
سپینو نه ساته او قدر یې کوه!
په دې وچ ډاگ کې بل سیوری نه شته یوازې ستا سیوری ته
هیله او اسره کېږي.
که ته خپل سپي ونه نیسې له دینه لویه به رحمي بله نه شته.
ای د خورو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان له تا ته رسېږي او د دوی په ضررته مسوول
یې.
سپی او نفس دواړه یو شانتنه دي.
ته خپل سپي ونیسې او په مونږ رحم وکړه!
ته په خپلو سپو دا گمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا
غلیمانو ته وغاږي.
دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او سسپوږمۍ ته هم غاږي.
ستا په ملگرو او دوستانو هم بلوڅې او غوټې وهي.
آه – هېڅوک زما نارې نه اوري.

د خپلو سپيو حملې هم نه وينې.
زما غږ تر کېږدی نه رسېږي.
دوی ولې څه نه اوري؟
ولې څه نه وينې؟
ولې په چا رحم نه کوي؟ پردي خوبه نه وي؟
کېږدی، خو د پښتنو معلومېږي.

بې گناه بندي

پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ.
مه وپرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.
د ده بندي کول لويه گناه ده.
دی هغه يوسف دی، چې د بې گناهی په سبب په زندان کې
لوېدلی دی.
که دی له زندانه را والوزي ستاسې اينده سنجولي شي او
ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ.
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندې.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو ځاگانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدئ، دا بې گناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د گډو وډو او پرېشانه خوبونو صحيح تعبيرونه
وکړي.
ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانېزي.
دی د راتلونکي حال پيشبیني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.

پریرېدئ! دا بې گناه بندي پریرېدئ!
د ده پر ازادولو باندې علم او پوهه زیاتېږي.
وطن رڼا کېږي او ړانده بینا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.
دی ډېر پېچلومي اوارولی شي.
دی ډېرې کړې سمولی او ډېر مشکلات حل کولی شي.
ما خوب لیدلی، چې دا بندي خلاصیږي او د سلطنت په کرسی
کېږي.
ښه فکر وکړئ!
دا بندي څوک دی؟
پس له ډېر فکره وایم!
فکر دی فکر!

نظر لالا

په يوه ستانه کورنۍ کې يو سپين ږيری خدمتگار اوسېده، چې هر چا به ورته نظر لالا ويل.

دا سړی د ماشومتوب له وخته د بودا توب تر زمانې په دغه کاله کې و او خپل ژوند يې په همدغه کاله کې خاورې کې. د دې کاله نسبې سړی نه و او د خدمتگار په حيث يې کار کاوه، مگر مزدور ورته نه شو ويلی، ځکه چې د مزدور په شان کار يې نه کاوه.

هېڅوک به خپل ځان د ځان د پاره په کار کې د غومره سترې نه کړي، لکه چې نظر لالا د دغې کورنۍ په خدمت کې سترې او ستومانه و.

کوم کار، چې څوک د يوې ټينګې او لوړې عقيدې د پاره کوي هېڅ حريص او په ګټه مين سړی يې د پيسو د پاره نه شي کولی. ده دغه خدمت د خدای د پاره کاوه او په داسې جذبه يې کاوه، چې لمانځه د قضا کېدو هم څه ډېره پروا ورسره نه وه.

په دغه سړي کې ډېر زيات اخلاص، امين توب او صداقت موجود و، چې په دې وخت کې بې مثل او نظير نه شي پيدا کېدی يا ډېر لږ پيدا کېږي.

دا سړی بې نامه او بې نشانه سړی و، جامې به يې تل زړې او خړې وې، مګر د زړه صفایي يې دومره زياته وه، چې زه ورته حد او اندازه نشم ټاکلی.

په کوم کلي کې، چې نظرللا اوسېده د جاه او جلال خاوندان او د علم وفضل صاحبان هم پکې اوسېدل، چې ځينو مريدان هم نيول، مگر زه له هغو ټولو نه نظرللا انتخابوم او له نورو نه په ادب تېرېږم.

زما دا عادت دی، چې له مخدوم نه خادم ته په محبت گورم او له پير نه مې مريد خوښ دی.

له ماسره اوس دا فکر ډېر پوخ شوی دی، چې د خير او برکت خاوندان په ساده مسلمانانو کې ډېر موندلی شو او پوهان او هونبیاران د بل دپاره د خپلې گټې نه نشي تېرېدلی.

خو، چې د خدای دپاره د نورو خدمت کوي او خپل ژوند د نورو له ژونده قربانوي هغه لکه نظرللا داسې وي، چې خپله مادي گټه هېڅ نه پېژني او په پردي کاله دومره زهیر وي، چې له هېچا سره به د خپل کاله دغومره غم نه وي، دا سړی په تور او سپين نه پوهېده، الف او بې يې نه ولوستي، د لفظ او معنی فرق يې نه شو کولی، مگر د نېکۍ او خير رسولو په لوړه مبدا يې ټينگه عقیده لرله او دا جذبه پکې د عشق حد ته رسېدلې وه. نظرللا د هر چا په نظر کې ډېر سخت او بخیل سړی معلومېده، هر چا به ويل چې ده غوندې سخت سړی بل نه پيدا کېږي، په رښتيا چې د ده پېرزوینه په ځان باندې ډېره لږه وه، مگر بخیل ورته نشم ویلی او ډېر حاتمان زه ورځنې څاروم.

کله به، چې د کاله خاوند، نظرللا له کابل څخه تېرېدو ته استاوه، چې څاروي او پسونه بوزي، نو يو څو ډوډۍ به يې پخې کړې او

ډېرې لږې پیسې به یې هم ورکړې، چې په لاره کې ځان ته کوم وخت څه ننگولی واخلي یا چېرته د څارو دپاره څه واښه پرې رانیسي. دا سړی به له کابل له غمان ته ولاړ او څاروي به یې هم ورسول، مگر یوه میاشت یا دوه میاشتې پس به، چې څوک مېلمانه راغلل او چرګ به په کار شو نظرللا به هغه پیسې په چرګوړو ورکړې، چې مېلمانه په ښه شان عذر شي او د کاله د خاوند ښه نوم وساتل شي.

دی هغه راز خدمتګار نه و، چې له خپل مخدوم نه څه واخلي او د ځان دپاره یې ذخیره کړي، بلکې ده به هغه ته څه ورکول او خدمت یې بیخي وړیا و.

د ده خور او خوربې ډېر غریبان وو، مګر هېڅ بدګمانه سړی هم دا ګمان نه شو کولی، چې دی هغوی ته څه ورکړي.

که کله به د کاله خاوند د ده په خاطر هغوی ته څه ورکړه، دی به خپه کېده او د دغه کاله زیان ورته، لکه د ایمان زیان معلومېده.

د نظرللا دا عادت و، چې کله به له خوبه پاڅېده او د سپېدو به رڼا کې به غره ته روان و، ترڅو به چې لمر څرک واهه ده به له غره نه د خسو ګېډې راوړو، چې سبا ناری به یې وکړ، نو بیا به په نورو کارو پسې روان شو او ډېر ناوخته به ویده کېده.

د ده په کار کې د رخصتۍ او تعطیل ورځې نه وې او د ناروغۍ دپاره یې هم فرصت نه درلود.

دی د عادت او ډېر کار کولو په وجه له پولادو نه هم کلک و.

هغه گېډۍ، چې ده د شپېتو کالو په عمر په شا باندې راوړ د
دې زمانې ښه ښه ځوانان يې نه شي وړلۍ.
ده به هرکله د خمتا پيوندې کالي اغوستل او خوراک هم ډېر
خوړو، ترڅو به چې ډېر مجبور نه شو، نو د اختر په ورځ به يې هم
نوي کالي نه اغوستل. په دغه کاله کې به، چې هر څومره ښه څه
پاڅه شوو د ده برخه به پکې ډېره خوراه وه، ځکه چې ښه ډوډۍ د
ده له ستونې څخه نه تېرېده او په همدغه وجه به د چرگ ورمېرېد
ده برخه وه.

نظرلالا له تودې ډوډۍ سره هم دښمني درلوده او چې په کور
کې به سره پرته وه تودې ته به يې لاس نه وروړو.
په همدغه سبب دی په بخیل مشهور و او هر چا به ورته سخت
او بخیل ويلی.

دا و د خلکو قضاوت، چې له حقيقت نه ډېر لرې و او په ډېرې
ظاهر بينۍ بنا و، هغه څوک چې خپل ژوند د بل دپاره وقف کړي
او هېڅ دنيايي گټه پکې له نظر لاندې نه وي هغه ته به څنگه بخیل
ووايو.

هو! نظرلالا په ځان باندې بخیل و، ځکه چې له ځانه تېر و او
خپل ځان يې بل ته بخیلی و.
ده ته به که چا د خدای دپاره څه ورکړه هغه يې د بل دپاره
اخيستل او بل ته يې ورکول.

دا ايثار او فدا کاري، چې په دې وخت کې لکه د اينځرگل يا د مرغۍ پۍ ډېر نادر څيز معلومېږي، له انساني غرايزو سره ډېر موافقت نه لري او مثالونه يې ورک دي.

دا راز سړی د خلکو په نظر کې ډېر ساده او ډېر احمق معلومېږي.

په عقل او پوهه دا گمان نه شي کېدی، چې چا ته د دغسې ايثار او فدا کاري اجازه ورکړي.

خپل ځان خوارول او بل پالل، له ځانه تېرېدل او د بل په ښه ورتلل د عقل او فکر کار نه دی، د دغسې کارونو دپاره يو لوړ معنوي عشق په کار دی او د نظرللا اخلاص غواړي. د دغه کاله هر څه د نظرللا په لاس کې وو او د ده په امانت داری هر چا داسې يقين درلود، چې هېڅ شک پکې چا نه شو کولی.

زه د هغه چا ستاينه نه کوم، چې نظرللا ورته ډېر اخلاص او عقيدت درلود.

زما په نظر کې د ستايلو وړ نظرللا دی او د ده په ښه سپړتوب ټينگه عقیده لرم.

دی اوس له نظره پناه دی او زه د ده زيارت ته په ډېر اخلاص ورځم، په هغه اديره کې چې دی ښخ دی نور قبرونه هم ډېر دي او په ځينو باندې لا جنډې هم ولاړې دي، مگر زه خپل مراد له نظر لالا څخه غواړم او د ده حسنات راته ډېر درانه معلومېږي.

په رښتيا، چې زما خادمان خوښ دي او ښه خلک په خدمتگارانو کې وينم.

جبر او اختیار

هغه کار، چې د انسان په اراده او اختیار نه وي شوی د فخر وړ نه دی او د ملامتۍ موجب هم نه ګرځي، يعنې که د چا ونه ټيټه وه، ګرم نه دی که چا متوسطه قد او قامت درلود، ورته نه شو ویلی چې ډېر ښه کار دې کړی او اندازه دې ساتلې ده.

که یو سړی خپل سپین مخ تور کړي ملامت دی، مګر د حبش مخ که هر څومره تور وي څوک یې نه شي ملامتولی، ځکه چې د ده اختیار او اراده پکې دخل نه لري.

که یو سړی خپل غلیم په جنگ کې مړ کړي او خپل شجاعت ښکاره کړي حق لري، چې په خپله توره او توريالیتوب فخر وکړي، مګر که مرغۍ ولي او سړی ولګېده که څه هم د ده ډېر زورور او زړه وړ دښمن وي، خپل بریت نه شي تاوولی او توريالی ورته نشو ویلی. هېڅوک یو ګونګ په حق نه ویلو نه ګرموي، ځکه چې هغه مجبور او معذور دی، مګر هغه چې ژبه لري او له ډاره حق نه وایي له ملامتۍ نه نه خلاصیږي که څه هم یو څه مجبوریت دلته هم شته او اختیار نیمګړی دی.

د جبر او اختیار مسله ډېر اړخونه لري او دغه فیصله څه اسانه خبره نه ده.

زه په دې ځای کې دا اراده نه لرم، چې له علمي څېړنې نه کار
واخلم، زما مقصد بل دی او د ملایانو په کار کې کار نه لرم.
زه حتی امکان له فلسفې بحثونو نه ډډه کوم، مگر کله کله مې
د موضوع تعلق او ارتباط مجبور وي، چې په وچه منزل وکړو،
ځکه چې دلته بحر نه شته او زموږ په هېواد کې بېړۍ نه ګرزي.
همدغه شان موږ له کابل ښار نه په هوا نه شو تللی، ځکه
چې هوايي سرویس نه دی جاري، مگر دغه راز مجبوریتونه په
ځینو نورو ځایو کې نه شته، هلته یو سپری اختیار لري، چې په هوا
ځي که به بحر کې او که په وچه.

اوس پوه شوی! چې جبر او اختیار په هر ځای کې یو شانته نه
دي او ټول انسانان یو راز مجبور نه دي.

ډېر مجبوریتونه پخوا وو، چې اوس نه شته او خپل ځای یې
اختیار ته پرې ایښي دي. یو ماشوم چې اول پیدا شي هېڅ اختیار
ورسره نه وي او د بل په غېږ کې ژوند کوي. په خپله نه چیرته تللی
شي او نه راتللی شي. خملول او پاڅول یې د بل په لاس کې وي او
کالي بل څوک وراغوندي، مگر څومره چې لوېږي او غټیږي
هغومره د مور له غېږې لرې کېږي او له مجبوریت نه د اختیار خوا
ته درومي. کله چې په خپلو پښو روان شي، نو بیا خپل مخ په
خپله وینځي او پخپله خوښه له کاله اوزي یا کاله ته راځي.
کله چې ځوان او ځلمي شي، د کاله واک او اختیار هم د ده شي
او د پلار په جایداد تصرف وکړي.

په هره اندازه، چې د ژوندانه درجه او مرتبه لوړېږي مجبوريته کېږي او اختیار زیاتېږي، یو کانی که څوک هرې خواته غورځوي او هر راز لوبې پرې کوي کولی یې شي، مګر ونې او بوټي دغسې نه دي، یعنې دنیا ته مجبوريته له جماد نه لږ دی، ځکه چې د حیات اثر په ده کې زیات دی.

له ونو او بوټو نه بیا د څارویو اختیار ډېر دی او جبر نور هم تخفیف موندلی دی، انسان چې له حیوان نه پورته مقام لري او د تکامل په لاره کې وړاندې دی د ده اختیار نور هم زیات شوی او له خپلې ارادې نه ډېر کار اخلي.

په انسانانو کې هم د وحشي او مدني انسان، عالم او جاهل انسان، د قوي او ضعیف انسان په اختیار کې ډېر فرق موجود دی، مګر بیا هم په هر حال کې یو څه مجبوریتونه شته او په جبر او اختیار کې ډېر فلسفي بحثونه کیدی شي. د دنیا ډېر پوهان پدې عقیده دي، چې د انسان ډېر لږ کارونه په ظاهره ارادې او اختیاري معلومېږي، مګر په حقیقت کې د مجبوريته اثر دی او خبرې له اختیاره وتلې دي. دوی وایي هغه سړی، چې ډېر په غیظ او غضب کې وي او په همدغه وجه د چا د وژلو اراده وکړي مونږ ورته د اختیار خاوند نه شو ویلی، ځکه چې دی په دغه حال کې د داسې اغېزو او نفسي تاثراتو محکوم دی، چې له دغه کاره ځان نه شي ژغورلی او پخپلو احساساتو حاکمیت نه لري. که مونږ پوه شو چې دی په دغه وخت کې له یوه لېوني نه څه فرق نه لري او په

طبیعی حال کې نه دی، دی به اړومرو مجبوره گڼو او دغه کار ته به غیر اختیاري ووايو.

همدارنگه هغه څه، چې یو عاشق په جذبه کې د عشق دپاره کوي له مجبوریت نه نه وي خلاص او اختیاري ورته نه شو ویلی. د دغو خبرو خلاصه او نتیجه داده، چې شدید محبت او شدید بغض د انسان اختیار سلبي او هغه څه ورباندې کوي، چې په عادي او طبیعي حال کې یې یو عاقل انسان ته کوي. د همدې لامله ډېر خلک په خپلو ځینو کارونو بل وخت پنبېمانه کېږي او پوهېږي، چې ښه یې نه دي کړي.

ځینې نور په دې عقیده دي، چې انسان د اختیار خاوند دی، که ښه کوي باید ښه ورته ووايو او که بد وکړي باید بد یې وگڼو، دوی وايي که انسان د عشق دپاره کوم کار کوي او که د دښمنۍ دپاره په دواړو حالتو کې دغه کار د ده گڼل کېږي او په ده پورې تعلق نیسي، ځکه چې دغه مختلف احوال چې د زورورې مینې یا د شدید عناد په اثر پیدا کېږي او نفسي یا روحي اغیزې ورته ویل کېږي په خپله له نفس څخه عبارت دی او نفس د همدغو احوالو او کیفیاتو نوم دی. هسې نه چې کوم بل شی په نفس اغېزه کوي او دا اختیار مې سلبي.

ارسطو د جبر او اختیار حدود ډېر ښه ټاکلي دي او بدۍ باب کې یې ډېره ښه فیصله کړې ده، دی وايي هغه کار چې یو سړی په خپله اراده نه کوي او د ده اختیار پکې هېڅ دخل نه لري ښه او بد یې ده ته نه دي راجع او د ده کار ورته نه شو ویلی، یعنې که یو

زورور باد یو سړی کومې خواته یوسی یا یې څوک لاس او پښې وټري او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي، نو دلته اختیاري سلب دی او په مجبوریت کې هېڅ شک او شبه نه شته، مگر که یو سړی د خپل شرافت د ساتلو دپاره کوم کار کوي او خپل عزت او وقار یې یوه کار ته مجبوروي، نو دغه راز مجبوریتونه د جبر له قانون لاندې نه راځي.

دی د مثال په ډول وایي: که د یوه سړي مور او پلار یا اولادونه د یوه ظالم او مستبد له تهدید لاندې وي، چې د ده په تسلیمېدو او اطاعت هغوی له زیان او ضرره محفوظ پاته کېږي او که اطاعت ونه کړي هغوی ضایع کېږي، نو دغه صورت کې دا سوال پیدا کېږي، چې که دغه سړی د هغه ظالم له خوا په یوه ناوړه کار مامور شي دی په دغه باب کې مجبور دی او که مختار؟ ارسطو وایي چې دلته جبر او اختیار مخلوط شانتته دي، مگر د اختیار جنبه غلبه ده، ځکه چې د دغه کار په کولو او نه کولو کې د ترجیح او انتخاب مسئله مېنځ ته راځي، نو هره خوا چې دی انتخابوي او ترجیح ورکوي هغه د ده خوښې او ارادې ته راجع ده او د ده کار ګڼل کېږي.

دی وایي په دغسې مواردو کې که سړی ناوړه او بد کار وکړي دغه راز مجبوریتونه معقول عذر نه شي کیدای، په دغسې مجبوریت باید سړي پښې کېږدي او هغه څه وکړي، چې انساني شرافت او وجدان یې تقاضا لري.

شجاعت او شهامت، چې يو اخلاقي فضيلت دی په همدغسې
مواردو کې ځان ښيي او د افتخار حق پيدا کوي.

هغه د سر خطر، چې په جنگ او جگړه کې يو بې زړه سړی
تېښتې ته مجبوروي. د خلکو په نظر کې څه اعتبار نه لري په
همدغه وجه له تعدد او ټوپکو نه ټښتېدونکي هر چا ته سپک
ښکاري او هغه، چې له مرگ نه وېرېږي او په ايستلو تور وړځي
د خلکو په نظر کې درانه معلومېږي.

که په دغسې مجبوريته خلک قابل وای هر څوک به له جگړې
څخه ټښتېده او هېچا به هغه ته په سپکه نه کتل.

هغه افتخار، چې د شجاعت او شهامت خاوندان يې گټي د
دغسې مجبوریتونو په نافرمانۍ کې پټ دي، لکه چې عار او
ذلت د دغه راز مجبوريته اطاعت او انقياد ته ويل کېږي.

د خان واده

له خوبه راپاڅېدم، د ډول او سړني اواز مې ترغوږ شو او ډېره لويه ورا راښکاره شوه، چې ډېر خلک ورسره خوشحاله روان وو او د خان په واده کې يې لاسونه غورځول، زه هم له دوی سره ملگری شوم او په دې خوشحالي کې مې ځان شريك کړ. د دې ښادۍ د ډول او سړني غږ تر ډېر لرې ځايه رسېده او ډېرو خلکو پکې اتڼونه کول.

چا به ډزې کولې، چا به اسونه، ځغلول، ځينو به ټوکې او مسخرې کولې. په دغسې خوشحاليو کې ما ښام تياره کلي ته ورسېدو او ډولۍ د کاله په مخکې ښکته شوه.

د کلي ښځې په ډېرې خوشحالي راغلې او د ډولۍ پردې يې جگې کړې همدغه وخت خدا او خوشحالي خپل ځای غم او ژړا ته پرېښود او دا معلومه شوه، چې دغې ښکلې ناوې د خپلې ازادۍ د پاره ډېره لويه قرباني ورکړه او د اجباري واده ملا يې ماته کړه.

د دغه حال په ليدلو د هر چا په احساس کې بدلون راغی او مونږ وپوهېدو، چې کله خلک جنازه هم په ډول او سړني وړي او په غم د ښادۍ گومان کوي.

په دنيا کې ډېر داسې غمونه شته، چې د خوشحالي په ډولۍ کې پټ دي او د خلکو په شعور او تمیز مسخرې کوي.

زما پوه ملگری په دغه ورځ وويل: په رښتيا چې خوشحالي څوک په زور او جبر يا په ډېرو پيسو کور ته نشي وړل، مگر خان لا تر اوسه په دغه حقيقت نه دی پوه او خپله خوشحالي په دغه ډول غواړي.

غم او خوشحالي

زما اشنا له ډېرو غمونو سره نااشنا دی. د هغه په کاله کې چا د ماشوما ژړا نه ده اورېدلې او خپلو ماشومانو په مرګ او درد یې هېڅکله نه دي ژړلي، هغه حال چې یو پلار یې د خپل کوچني زوی یا ځلمي زوی د ځانګدن په وخت کې وینې، دی ترینه ناخبره دی. ده غوندې بې غمه سړی ډېر لږ پیدا کېږي او په همدغه سبب یې د خوشحالي برخه هم ډېره لږه ده.

دی چې په خپل کاله کې خپل خلف الصديق نه وینې په زړه کې ډېر ځورېږي او ځان بد بخته ګڼي، مګر د ده دغه غم زمونږ په نظر کې د هغه چا له غمه ډېر سپک دی، چې دوه زامن یې ژوندي دي او یوه د ده په غېږ کې خدای ته ځان سپارلی دی، ځکه مونږ هغه ته د فاتحي دپاره ورځو او ده ته نه ورځو.

زمونږ دا عادت دی، چې که د چا په کاله کې نهه میاشتني اولاد مې پیدا شي ویر ورسره نه کوو او هغه هم د غم کمپله نه غوړوي، مګر په کوم کاله کې چې د دوه ورځو ماشوم مې شي، هلته د غم او مصیب مجلس جوړېږي او خلک ورسره همدردی کوي.

موريس مترلینگ وايي: «تاسې په ملیاردونو نطفې ضایع کوئ، مګر خوابدي کېږئ نه او دغه راز ضیاع د چا د غم او خپګان موجب نه ګرځي».

د دې خبرې معنی 'داده، چې زموږ غمونه معقول نه دي، محسوس دي. هره ضایعه، چې یوازې عقل پرې پوهېدی شي او احساسات ورسره تعلق نه لري همدغسې بې اثره وي.

زموږ خوشحالی هم، لکه زموږ غم په عقل او منطق اتکا نه لري، بلکې د شعور او احساس نتیجه ده.

غم او خوشحالي یوه په بل پورې تړلي دي او یو له بله نه بېلېږي، ځینې گمان کوي، چې خوشحالي له بې غمه خلکو سره زیاته ده او هغه څوک ډېر نېکبخت دی، چې هېڅ غم نه لري، مگر حقیقت دغسې نه دی او بنادي هر چیرې د غم په اندازه ده.

حقیقي بدبختي په بې غمۍ کې ځای لري او بې غمه سړي ته که سړی وویلی شو، نېکبخت خو ورته هېڅکله نه شو ویلی.

غم او خوشحالي، لکه د یوې ټوټې دوه مختلف مخونه دي، چې اصل یې یو دي. څنگه چې شپه او ورځ یو په بل پورې نښتي دي او هر کاله ته دواړه وړاندې وروسته راځي، د غم او خوشحالی ارتباط هم دغه راز ټینګ دی. که څوک وغواړي، چې هغه یو خپل کاله ته پرېږدي او دا بل ایسار کړي، له دینه لویه اشتباه بله نه شته.

داسې کېدلی شي، چې ورځ اوږده شي او شپه لنډه، یا شپه لویه وي او ورځ وړه وي، مگر داسې ورځ چې شپه ونه لري یا داسې شپه، چې ورځ ورپسې نه وي په دنیا کې نه شته.

که لمر تر اخرته پاس په سر ځای په ځای ولاړ وای د زمانې په رنگ کې هېڅ تغیر او تحول نه وای موجود هېڅوک به نه پوهېده چې شپه څنگه وي او د همدې لامله، چې شپه به چا نه پېژندله په

دې به هم نه پوهېده، چې ورځ څنگه وي او څه كيف لري. غم او خوشحالي هم، لكه شپه او ورځ يو په بل پېژنو، كه غم له دنيا نه بېخي لاړ شي خوشحالي هم ورسره ځي كه ژړا نه وي خدا هم نه شته.

هماغسې، چې هگۍ له چرگې پيدا كېږي او چرگه له هگۍ نه غم او خوشحالي هم يو د بل اولاد دي.

انسان بايد په دې پوه شي، چې غم او خوشحالي يو ظاهري او اعتباري فرق لري، يعنې دا فرق هم لكه د شپې او د ورځې فرق د سترگو او نظرفريب پيدا كړې دى، چې د عقل او بصيرت خاوندان پرې نه غولېږي، بلكې رانده هم دواړه يو گڼي. څوك چې د عقل سترگې لري او د فلسفې شعور خاوند دى هغه زمانې ته په بل شان گوري او د شپو ورځو له سپينو او تورو پردو نه هغه خوا بې رنگه زمانه په بل ډول ويني، هغه پوهېږي چې د زمانې دواړه مخونه يوه شي ته منسوب دي او يو حقيقت دوه رنگه ښيي.

ډېره ښه ده، چې عقل او پوهه په مونږ ډېر تسلط نه لري او مونږ يې له وهم او خيال نه لري كړي نه يو، گڼي اوس به شپه او ورځ را باندي يوه وه او خوشحالي به هم راباندي غمېدلې وه.

زمونږ غمونه او زمونږ خوشحالي زمونږ په ژوند كې هغه سوز او ساز پيدا كوي، چې بې له هغه د ژوند كيف او خوند نه پاته كېږي.

غم د خوشحالي څكلو ذايقه او احساس روزي او خوشحالي، لكه د خوږو ميوو خوراك ترڅو مرچو ته ضرورت لري.

که په دنیا کې ترڅه شیان نه وي خواره ډېر ژر زړه وهي او بې
خونده کېږي.

د ژوندانه خوند، غم او خوشحالی ته ډېر ضرورت لري او په
دغه خوند کې د عواطفو او احساساتو خاوندان ډېره برخه لري،
هغه پانده هوښیاران، چې په ظواهر و نه غولېږي او د غم او
خوشحالی په فرق نه دي قایل، له دغه نعمته محروم دي، که مونږ
ډېر عمیق فکر وکړو هماغه شی مونږ ډېر خوشحالوي، چې مونږ
یې ډېر خپه کړي یو او ډېر ځله هغه شي ته خوشحالېږو، چې
زمونږ غم پکې پټ دی، لا ډېره ښه ده چې په جهان کې دغه راز
ژور فکرونه ډېر لږ دي او احساسات مونږ ته دغه موقع راکوي،
چې د غمونو او خوشحالو حقیقت ته ډېر ځیر شو.

ډېر خلک دي، چې یوه ورځ یې گرانه ښځه مري او دی غمجن
کېږي، مگر بله ورځ نوی واده کوي او د خوشحالی هغه زوړ غم
بېخي هېروي، نو دغه د خوشحالی ډولۍ او هغه د غم جنازه یو له
بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي دغه ښادي هم نه
شي راتلی.

دا وصال په حقیقت کې د هغه فراق نتیجه ده او په هغه ویر کې
دغه سرور او سرود پټ دی. هر څومره چې د خوشحالی د پسرلي
بارانونه زورور وي هغومره یې سپلا بونه هم زورور دي. له دغې
زورورو باروانو سره تندر او ډلۍ هم شته، لکه چې له ډېرو نویو
افتخاراتو سره ډېر لوی خطرات ملگري دي. همدغه وجه ده چې
زه له سپکو او کوچنیو غمونو څخه لوی او ستر غمونه ډېر ښه
گڼم.

اخلاقي اساس

شوپنهور وايي: د اخلاقو دپاره له ترحم نه ښه اساس نه شته، انساني اخلاق بايد په همدغه اساس قايم وي. د ده په نظر کې اخلاقي عمل هغه دی، چې د شخصي گټې هېڅ اثر پکې نه وي او محض د بل د خير دپاره وي. کانت وايي: د انسان هغه عمل اخلاقي ارزښت لري، چې خاص د انساني تکليف دپاره وي.

د ده په نزد انسانيت يو قانون لري، چې مخالفت ترېنه ښه نه دی او انسان مکلف دی، چې له دغه قانون سره سم وچلېږي. د ده په نظر هغه کار، چې د قانون دپاره کېږي او هغه کار چې د قانون دپاره نه وي شوی، مگر له قانون سره موافق دی يو له بله فرق لري.

دی هر نېک او ښه کار اخلاقي عمل نه گڼي، د ده په فکر اخلاقي عمل هغه دی، چې خاص د قانون د پېروي او د انساني تکليف د پرځای کولو دپاره اجرا شوی وي، نه د شخصي گټې دپاره په همدغه سبب د يوه سوداگر صداقت او راستي، چې د تجارتي گټې دپاره نېک کار گڼي، مگر اخلاقي عمل ورته نه وايي، همدارنگه هغه څوک، چې ډېر زړه سواندي وي او په

همدغه سبب له خلکو سره نېکي او احسان کوي، دغه راز نېکي او احسان د کانت په عقیده اخلاقي عمل نه دی.

دی وايي که دغه سړی له خلکو نه ډېرې جفاگانې ووينې زړه به يې سخت شي بيا به له چا سره احسان او نېکي نه کوي، مگر هغه څوک چې د خلکو جفاگانې وښي او محض د تکليف دپاره له خلکو سره ښه کوي، دا کار اخلاقي قيمت لري او اخلاقي عمل ورته ويل کېږي.

مترلینګ وايي: هغه مينه چې انسان يې له انسان سره لري بايد له ډېر لوړ او هسک ځای نه اخیستل شوې وي، که یو انسان وکړی شي چې له انسانانو سره عشق ولري او بشر دوستي د عشق له کوره واخلي نه ښايي، چې له ترحم نه کار واخلي او مينه يې د مرحمت او مهربانۍ رنگ پيدا کړي.

که څوک چا ته د عدالت له مخې څه ورکولی شي د احسان له لارې دې څه نه ورکوي، که د چا له لاسه پوره وي، چې د انسان احترام وکړي دلجويي او تسلي ورکولو ته حاجت نه شته. دی د انسان دپاره له چا نه رحم او شفقت نه غواړي، عشق غواړي د احسان له ورکړې نه د عدالت ورکړه ښه گڼي او له نوازش نه يې احترام د انسان دپاره غوره گڼلی دی.

دا سړی د عشق طرفدار دی، د ده په مذهب بايد بادشاه او گدا يو له بله عشق ولري. ده ته له شفيق نه رفيق ښه ښکاري او له هغې مينې نه کرکه کوي، چې يو مهربان بادار يې له خپل صادق خدمتگار سره لري، دغه راز مينه چې د ترحم او شفقت رنگ لري

يو انسان لوی او بل کوچنی ښيي، په دې مینه کې چې هر څومره مهرباني پرته ده هغومره پکې د محبوب حقارت هم شته، مگر په عشق کې کبر او لويي نه ځایږي او اغاتوب نه مني، دی انسان ته په ډېر لوی حق او ډېر زیات احترام قایل دی، مگر دغه حق ورته په سوال او گدایۍ د استرحام له لارې نه غواړي، د عدالت په اساس یې غواړي.

که بشر ښه انصاف وکړي خواران او مزدوران په بډایانو باندې ډېر لوی حق لري، خو دغه حق پټ پاته دی او خلکو هېرکړی دی. روسو وایي: (هر وخت چې تاسې یو اسمان خراش قصر وینئ، یقین وکړئ چې د یوه ولایت کورونه د دغه قصر د بنا دپاره وران شوي دي، که چېرې سم او صحیح حساب منځ ته راشي ډېر لوی بډایان د ډېرو زیاتو خلکو پورې دي او د دوی خیرات په حقیقت کې د دغه پور نیمگړې ادا ده، که یو سړی په دغسې احساس خوار او غریب ته څه ورکوي احساس یې ډېر لوړ او عالي دی او له هغه بل نه، چې دا کار خپل رحم او کرم گڼي عالي همت او لوړ شعور لري.

د چا پوهه چې د عشق په اب و هوا کې وده وکړي او عواطف او احساسات یې په عقل غالب وي، هغه د مترلینګ په شان فکر کوي او له نورو پوهانو نه یې فکر بل راز وي.

ښه او بد

خدای خبر دی، چې غل وکه خوني، یا یې کوم ډېر د شرم کار کړی و، هر څه چې و، خو خلکو یې مټې تړلې وې او حاکم ته یې راوست، هر یوه ویل: دی ډېر بد سړی دی مونږ ده له لاسه ډېره په عذاب یو، دی باید بندي شي او ډېره سخته سزا وويني.

حاکم هغه بد وگانه او زندان ته یې ولیږه، د هغه خپلوان اخندزاده صاحب ته ورغلل او هغه یې حاکم ته وروست، کله چې حاکم د اخندزاده صاحب له راتگه خبر شو یوه ټوټه مخې ته ورغی، د هغه لاسونه یې ښکل کړه او په ډېر عزت یې خپل ځای ته راوست.

د اخندزاده صاحب له خبرې هېڅوک نه شو وتلی، حاکم هم د ده امر ته غاړه کېښوده او بندي یې خوشې کړ.

ما چې دغه حال ولید په دې پوه شوم، چې دلته د ښو او بدو فرق نه شته، ځکه د ښه سړي لاسونه ښکلوي او د بدو سړو لاسونه تړي، مگر ټول د ښو او بدو په فرق یو شان نه دي پوه شوي. د همدې له امله هغه سړی، چې د خلکو په نظر کې بد و اخندزاده صاحب ښه وگانه او له بنده یې خلاص کړ.

زما ملگري وویل: دوی د ښو او بدو په تمیز کې ډېر غولېدلي دي، وایي زموږ ملک ډېر بد سړی دی، ځکه چې د غلو ملگری دی او غله په حاکم باندې خوشې کوي، مگر همدغه کار چې اخندزاده صاحب وکړ هغه ته بد نه وایي.

هرکله چې خونيان او داړه مار بنديان شي د ده په برکت خوشې کېږي او د گنهماکارو شفاعت د ده کار دی. دی يوازې له حاکمانو نه غله نه خلاصوي. که شکرانه غټه وه په اخرت کې يې هم د خلاصولو ذمه کوي او پس له مرگه يې هم ملگري دي.

که يو حاکم يو غل د ملک په خوله خوشې کړي دا کار دوی ته بد ښکاري، مگر که د اخنډزاده صاحب سفارش يې پرېږدي، نو بيا په ښه سریتوب او دیندارۍ کې حسابيږي. د هر چا بدي که په ډېرو پردو او رنگونو کې پټه وه هغه د دوی په نظر کې ښه سړی دی او که چا خپله بدي نه پټوله يا يې نه شوه پټولی دوی ورته بد وايي او په بد نامه يې يادوي.

دوی هغه څوک غل گڼي، چې د سوداگرو قافلې وهي او د بډايانو په کورونو داړې غورځوي، مگر د هغه چا لاسونه او پښې ښکلوي چې په چل او فرېب د خبراتونو قافلې خپل کاله ته راگرځوي او د مسکينانو حق غصبوي.

پخوانۍ ډيوې

په کاله کې برق لگېده، مگر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسينه ډيوه ايښې وه، په څنگ کې يې يوه بله ډيوه هم وه، چې يو وخت پکې شمع بلېده.

هغه خوا د خاورينو تېلو لاتين ښکارېده او داسې معلومېده، چې هرې ډيوې په خپل وخت کې دا کور رڼا کړي او د کاله خلکو يې په رڼا کې ډيوې شپې سبا کړي دي، مگر اوس ترېنه څه کار نه اخیستل کېږي او د شپې په کور کې برقونه بلېږي.

د زمانې دا عادت دی، چې زاړه شيان له کاره باسي او نوي شيان په کار اچوي، مگر خلک خپل زوړ حال نه هيروي او زوړ شيانو ته په جگورفونو باندې ځای ورکوي.

دا عادت بد نه دی، چې څوک زاړه خدمتونه هېر نه کړي او زوړ خدمتگارانو ته په قدر وگوري، مگر کار بايد له نوو شيانو واخیستل شي او په کورونو کې وخت په وخت نوې رڼا گانې پيدا شي.

انسان په هر وخت کې يوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا د هر کاله خپله څېره او خپله وضع بدلوي. د عالم تغير چې د دنيا يو قانون دی همدغه تقاضا لري، چې هر څه بايد يو راز او بل راز شي او يوازې لوی خدای تل تر تله په يوه حال باقي وي. د همدغه بدلون او تغير په وجه د علم او پوهې رڼا هم هر وخت خپل فانوس بدلوي او د لوبڼو په بدلون په لوبڼو کې پراته شيان هم بل راز کېږي. هغه

رہا چي د خاورو له تېلو پيدا کېږي هغه نور، چي د لمر او سپوږمي له کوره راځي، هغه برېښنا چي د اوبو له ابشار څخه حاصلېږي د ظرف او محل په اعتبار يو له بله بېلېږي. که څوک په دغو ظاهري صورتونو ونه غولېږي او حقيقت ته ځير شي، نو د شپښمو او پښي په بوټو د غوزانو او زيتونو په ونو کې يوه رها موجوده ده، چي په هر راز ډيوه کې بېل کيف پيدا کوي. که څوک هغه تيل چي په ډيوه کې ويني يا دغه سيزونکي برق، چي په برقي نغريو کې گوري په اوبو کې وليدي شي هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره زړه کې يوه رها ويني، چي د صحرا په کانو کې هم شته. هغه نور چي کلیم په کوه طور کې ليده، په هره ونه کې شته، مگر محرمانه سترگي غواړي.

که د انسان تعقل قوي شي او د حواسو له قيده واوږي که څه هم د بشر اوسني پوهه هماغه رها ده، چي د حواسو له کړکيو راننوتلې ده، په هر شي کې به يو نور گوري او د وجود په نړۍ کې به دا تور او سپين نه وي! اوس مونږ د حواسو له تاثير لاندې يو، چي په تېلو غوړ لاسونه په پندانه وچوو.

که لوبښي او ظروف زمونږ د نظر مانع نه شي، نو په هر کور کې د يوې ويالې يا د يوې چينې اوبه دي او د ټولو مشرب يو دی.

که مونږ د سيند او ويالې، د کوهي او کاريږ، د واورې او باران په نومونو او صورتونو ونه غلېږو، نو واوره، ږلۍ او باران د يوې کورنۍ خلک دي او اور او اوبه هم دومره پردي نه دي، په حقيقت کې همدغه خوږوالی دی، چي په خټکي، هندوانه، توت، انگور،

ناک او منیه کې یې حلول کړي او په هر محل کې یې بېل صورت
بېل خوند او بېل نوم پیدا کړی دی.

هغه لوی او واړه خمونه، چې د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه
او عرقونه پکې پراته دي ټول یو کیف لري او د کجورو او اوربشو
په مېنځ کې څه فرق نه شته. په دغسې کتنه چې سپری له اشکالو او
صورتونو نه هغه خوا وگوري سپري ته دا معلومېږي، چې کورت
او شپږمېې له یوې غږکې راوتلي دي او مایعات او جمادات
زمونږ ظاهري حواسو بېل کړي دي.

هغه وخت چې زمونږ تماس او تعلق له مادیاتو نه قطع شو او
مجرد شو بنایې، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او
دغه رڼا بل شاته وویږي، دغه وخت به د نن ورځې وسایل لکه د
دې کوټې بېکاره ډیوی په کارنه وي او علم و پوهه به په نورو
قلبونو کې ځان څرگند کړي، چې اوس یې مونږ نه شو لیدلی.

انتخاب

زما ملگری له اجتماعي مسایلو سره ډېره زیاته علاقه لري، کله چې ولس د شوروي دپاره وکیلان انتخابوي یا د حکومت مشر خپل وزیران ټاکي دی په انتخاباتو باندې په زړه کې سل اعتراضه لري.

د ده په نزد سم او صحیح انتخاب ډېر مشکل کار دی او که دغه کار بل څوک کوي، دی پکې ډېر عیبونه پیدا کولی شي. دی وایي د گوستاولویون دا خبره رښتیا ده، چې په خلکو باندې حکومت کول دومره گران کارنه دی، لکه چې په خلکو کې لایق کسان پیژندل او انتخابول مشکل کار دی.

زما ملگری دا یوه لویه اشتباه گڼي، چې اجتماعي کارونه داسې کسانوته وسپارل شي، چې هغوی په خبرو کې ډېر مهارت لري او په خبرو ډېر ښه پوهېږي. ده د کوم عالم خبره ډېره خوښه کړې ده چې په خبرلوڅو نطقانو کې د فکر خاوندان ډېر لږ پیدا کېږي.

د ده په نزد هغه څوک، چې ډېرې ښې خبرې کولي شي ښه ښه کارونه نه شي کولی او ډېر فکر کونکي هم د کار ځک نه دي. زه د ده دا خبره ځکه ښه گڼم، چې دی په خپله د فکر خاوند دی او په خبرو کې هم ډېر ښه دی، هغه څوک چې د ځان په باب کې هم له حقه نه تېرېږي او د قضاوت په وخت کې په ځان هم حکم کولی شي باید ښه یې وگڼو او په قدر ورته وگورو. او س خو به پوه

شوي ياست، چې زما ملگری په اجتماعي مسايلو کې خومره عميق فکر لري، مگر زما علاقه له ده سره په فکري او علمي دقت نه ده بنا، بلکې د ده شعر او ادبي جنبه مې ډېره خوښه ده.

دې علاوه په دې، چې شاعر او ليکونکی دی په شعر او ادب کې ډېره ښه نقادي هم کولی شي، يعنې که هر خومره ښه شعر بد په نظر ورغی يا د شعر خاوند ښه سپړی نه و، دی پکې داسې باريک عيونه پيدا کولی شي، چې نور يې په ذره بين هم نه شي ليدلی، مگر کوم شعر چې دی په خپله انتخاب کړي هغه هم ډېر ښه نه وي يا يې نور په ښه والي نه شي پوهېدای. گورئ! زما مقصد دا نه دی، چې ښه شعر او بد شعر نه پېژني، بلکې يقين لرم چې ادبي محاسن او معايب ورته ډېر ښه معلوم دي، زما په نظر کې دی ډېر ښه شاعر دی، مگر د ده له باريک نظر څخه په وېره کې يم، چې دا خبره يې په مزاج بده ونه لگېږي، ځکه چې اناتول فرانس په خپل يوه کتاب کې ليکلي دي، چې ډېر ښه شاعر هماغه دی چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه بل څوک په نظر کې نه لري.

زما دغه ملگري يوه ورځ د وطن په کاردارنو باندې بحث کاوه، چې ځينې يې ښه گڼل او ځينې بد، ما چې د ده دغه انتخاب وليد په دې پوه شوم، چې د شعر له پېژندلو نه د سړو پېژندل گران کار دی او د اشخاصو په عمل کې دومره اختلاف نه شته، لکه چې په نظر کې شته.

دا کېدی شي چې ډېر خلک په يوه چلم خوله کيږدي، مگر فکرونه او نظرونه يوازې نه دي، د حسن انتخاب، د شعر

انتخاب، د شخص انتخاب په هر ځای کې یوه اختلافي مسله ده، چې د هر چا د ذوق او نظر په لحاظ فرق کوي. که هر چېرته لارښی او هر چا ته لارښی یو به د بل په انتخاب اعتراض کوي او دغه شکایت به هر ځای موجود وي.

حجازي د ایران ډېر ښه او مشهور لیکوال لیکي: زما یو دوست چې له ډېرو ښو لیکوالو څخه دی د ایران په فرهنگستان انتقاد کاوه، چې په دغه علمي او ادبي انجمن کې ولې ځینې بېسواده اشخاص په عضویت انتخاب شوي دي او لیاقت ته نه دي کتل شوي، مگر څومره چې ده د ایران د فرهنگستان اعضاوو ته بد ویل هغومره یې د فرانسې د اکاډمۍ اعضاء ستایل او د هغوی انتخاب یې ډېر صحیح گڼه، خو ورځې وروسته چې زه (حجازي) د فرانسې د اکاډمۍ له یوه غړي (مسیو ماسین یون) سره په پاریس کې مخامخ شوم، نو د اکاډمۍ بحث منځ ته راغی او هغه په ډېر قهر وویل: (د فرانسې له اکاډمۍ نه خرابه دستګاه بله نشته. خو ورځې پخوا یو تن د کتابونو ناشر، یعنې کتاب پېرودونکي) کتاب فروش، چې د اکاډمۍ د ځینو اعضاوو کتابونه د تملق دپاره چاپوي او خرڅوي یې د اکاډمۍ غړی شوی، چې د ادبیاتو په پوله هم نه دی تېر شوی).

دا کیسه همدغلته پرېږدئ، چې د فرانسې د اکاډمۍ انتخابات د اناتول فرانس په وخت کې وگورو.

دغه لوی او مشهور لیکوال په خپل یوه کتاب کې د دوو تنو (شاگرد او استاد) مذاکره د اکاډمۍ د یوه غړي په باب داسې لیکي.

شاگرد: مسیو... د اکاډمۍ په عضویت انتخاب شو او دا انتخاب زه ډېر بد گڼم. دا سړی د معاشرت په ادابو ډېر ښه پوهېږي او له هر حزب سره تگ راتگ لري، سربېره په دې یوې لوړې کورنۍ ته هم منسوب دی او وراره یې د کلیسا واکدار دی. دی په خپله هم ډېر څه لري او په کاله کې یې ډېر ښه شراب پیدا کېږي، مگر ذوق او هنرنلري او د لوړې قریحې خاوند نه دی، ځکه راته دغه انتخاب ډېر ناوړه معلومېږي او په بد نظر ورته گورم. استاد: ناوړه انتخاب ته هېڅکله بد مه وایه او په دې پوه شه، چې په کارونو کې د تصادف او انفاق ۱-۲ برخه ډېره زیاته ده، هغه کار چې تاسو ته مسخره معلومېږي په حقیقت کې یو انتقام وي، چې تقدیر یې د تفریح دپاره د عقل او تدبیر له خاوندانو څخه اخلي.

تاته دې دا معلومه وي، چې په دغسې انجمنونو کې د هوس او تفنن دپاره هم ځای پرېښودل په کار دي. د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او گذران خلک نه وي. تاته دې، د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او گذران خلک نه وي.

که یوه جامعه سل په سلو کې عقلي او منطقي وي سل په سلو کې به د تحمل وړنه وي او د عدالت له سارې فشار لاندې به هر څه

سار په وي. کوم انجمن چې يوازې له لويو او فوق العاده اشخاصو جوړ شوی دی ډېر لږ خلک به ورسره علاقه ولري. ډېره ښه ده چې ټيټ او حقير اشخاص له دوی سره گډ شي او د تفريح باعث وگرځي. په دغه صورت کې به ټيټ کسان له لوړو کسانو نه علمي او معنوي استفاده کوي او لويانو به هم، چې خپله مقايسه له دوی سره په نظر کې نيسي خوند اخلي. دا کار د دواړو په گټه دی او اکاډمي په دغه ډول د خپلو مهمو غړو اهميت نورو ته ورکولی شي. څنگه چې د لمر او ستورو څخه ځينې ذاتي او ځينې اکتسابي ځلښت لري، د اکاډمۍ اعضاء هم بايد دغه راز وي، چې د ځينو رڼا ځينو نورو ته انتقال او سرايت وکړي.

دغه راز ناوړه انتخابات د دغه انجمن د حيات او بقا دپاره ډېر ضرور معلومېږي او ډېره ښه ده، چې اکاډمي د خپلو غړو په انتخاب کې اشتباه وکړي يا د تصادف له تاثير لاندې راشي او دغه راز خلک هم انتخاب کړي.

که ناوړه اشخاص هېڅکله د اکاډمۍ په غړيتوب نه انتخابېدلی، نو هغو کسانو ته به ډېر لوی توهين او تحقير متوجه و، چې اکاډمۍ نه قبلولې. مونږ بايد دغه راز ظاهري اشتباهات حقيقي هوښياري وگڼو او په نفرت ورته ونه گورو.

د عقل برخه په ژوندانه کې

پاک خدای چې ژوند پیدا کړ غرايز يې هم ورسره پیدا کړه، چې ژوند وساتي او د حیات شمع مړه کېدو ته پرې نږدې.

همدغه غرايز دي، چې د هوا مرغان او د ځمکې ځناور يې د زيږولو او نسل سالتو کار ته داسې متوجه کړي، چې هېڅ غفلت پکې نه ځاييږي. د همدې لامله د هوا مرغان هر کال نوي کورونه جوړوي او نوې هگۍ پکې ږدي. له هگيو نه بچي را ايستل او بچو ته دانه په خوله کې راوړل د غريزې کار دی.

يو کوچنی ماشوم، چې په لومړۍ ورځ د مور په تې باندې خوله ږدي او وري يې بې له غريزې بل لارښونکې نه لري، هغه پاملرنه چې يوه چرگه يې د خپلو بچيو په نسبت لري کوم تعليمي کار نه دی، بلکې د غريزې او فطرت په تقاضا اجرا کېږي. کومه شهواني قوه، چې تر او ښځه يې يو د بل په نسبت لري د غريزې غوښتنه ده، چې د ژوند ساتلو او د نسل د بقاء دپاره په انسان او حيوان کې وجود لري، يعنې د ژوندانه ساتنه او د نوع پايښت د غرايزو وظيفه ده. هر کله چې غرايز په حيوان کې ډېر قوي وي او په انسان کې ضعيف غوندي دي، نو انسان ته عقل هم ورکړ شو، چې د ژوند په کار کې له غرايزو سره مرسته وکړي او د غريزې په خوښه

استعمال شي، يعنې عقل يوه آله ده چې غريزه يې استعمالوي، نو عقل بايد د ژوندانه د وسايلو برابرولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پتو اسرارو د کشفولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي، نه دا چې د حقايقو او پتو اسرارو د کشفولو کار ترېنه واخلو او بېخايه يې استعمال کړو. د عقل اصلي کار همدغه دی، چې له مادي سره تعلق پيدا کړي او په موادو کې تصرف وکړي. طبيعي علوم او رياضي علوم دا مدعا ډېره ښه ثابتوي، چې د عقل کار له جسم او مادي سره دی چې بايد ابعاد وپيژني او کميت ته متوجه شي، ځکه چې د کيفيت پېژندنه د عقل کارنه دی او عقل د دغه مقصد دپاره نه دی پيدا شوی همدغه سبب دی، چې انسان يا له کيفيت نه بېخي غافل دی يا کيفيت ته هم د کميت په نظر گوري، مثلاً: زمانه په اصل کې کيفيت دی او د کيف له مقولې لاندې راځي، مگر انسان د خپلې ساعت تيرۍ دپاره، چې د ژوندانه يکنواختي ورکه کړي دغه کيفيت له مقولې لاندې راووست او د ځمکې حرکت د ستورو حرکت او نور حرکتونه يې زمانه وبلله، هئيت نجوم رياضيات په همدغه مفیده اشتباه بڼه شوه او د دغې لويې غلطۍ په وسيله لوی لوی مقصدونه حاصل شول.

که انسان ښه غورو کړي پوهېږي، چې عقل انسان ته د دې دپاره ورکړ شوی دی، چې د الاتو او مصنوعاتو په جوړولو کې ترېنه کار واخيستل شي او يو څه جوړ کړي، نه دا چې په څه پوه شي او د کميت ادراک وکړي.

د عرب پوهان په دغه راز ښه پوهېدلي دي، ځکه يې د ژوند ښه کولو په کار کې له عقل او پوهې نه ډېر کار اخيستی دی او زموږ پوهان په نورو تصوراتو کې غرق دي.

موږ بايد د جوړولو او پوهېدلو په فرق قايل شو.

جوړول اسانه کار دی، مگر پوهېدل گران کار دی.

د شاتو مچۍ عسل جوړوي، مگر په حقيقت يې نه پوهېږي.

موږ ژوند کوو او د ژوند وسايل برابر وو، مگر د ژوندانه په حقيقت نه يو پوه شوي.

ډاکټران او طبيبان د ژوند په خدمت تر ډېره حده موفق شوي دي او د زړه حال، د سږو حال ورته معلوم دی، مگر ژوند نه پېژني او له روح نه ناخبره دي.

د انسان ډېره لويه او مهمه وظيفه د ژوندانه ساتنه او روزنه ده.

عقل او فکر، علم و فن د همدغه مقصد دپاره دي، چې د ژوندانه اسباب او وسايل برابر کړي او په همدغه لاره کې ترېنه کار واخيستل شي.

حسابي خبرې

استاد ويل: تاسې بايد هروخت له ځان سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ!

د ده يو حسابي درس دا و: که يو عدد له بل سره داسې يو ځای کړو، چې يو پاس او بل لاندې وي لکه 2 نو څلور^(۴) ترېنه جوړېږي او دواړو وجود هم په خپل حال نه پاتې کېږي، که دواړه څنګ په څنګ يو ځای کړو لکه: 22 دوه ويشت ورنه جوړېږي او دوه شلې کېږي. د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاتې کېږي، ځکه چې دلته د ملګرتيا او ورورولۍ راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محوه کول معلومېږي.

ده ويل: که دوه مساوي عددونه لکه: $(1-1)$ ، $(2-2)$ ، $(3-3)$ هريو له بل نه وړاندې يا وروسته کړو نتيجه يې يوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقدم او تاخير ډېرزيات فرق راولي او په مقدار کې ډېر تفاوت راځي. که مونږ (يو) او نه (يو) ځای کوو او داسې يې ليکو (19) نونس کېږي، مګر شل کېږي نه، که همدغه دوه عددونه داسې وليکو (91) خبره سلوته نږدې کېږي او ډېر زياتوالی پکې راځي.

شعر او فلسفه

ورېځې پورته په هوا کې دي، څاگانې بښکته په ځمکه کې.
هغه څه چې په هسکو ورېځو کې شته په ژورو څاگانو کې هم
شته په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي.
د لوړخيال او د ژور فکر نتیجه يوه ده.
ته: يا خپل نظر ډېر لوړ کړه يا په خپل گړپوان کې ډېر سر بښکته
کړه:

د شاعر او فيلسوف فرق همدغه دی
زه شعر او فلسفه دغه شان گڼم

ولارې اوبه

له ښاره ووتم سمه او ودانۍ مې پرېښوده، د لوړو غرونو سر ته وختم، له هغه ځايه ستاسې لوړې ماڼۍ ډېرې ټيټې ښکارېدې او په دې پوه شوم، چې مونږ په ډېر ټيټ محيط او ټيټه هوا کې ژوند کوو.

د غره له سره ډېر لرې ځايونه ليدل کېږي او نظر ډېر لرې څار کوي، ځکه ما هم د زمان او مکان په لرې گوټ کې هغه څه لیده، چې د کور او کلي خلکو نه شو ليدلی.

همدغه وخت زه وپوهېدم، چې فرعون او قارون په کلو او ښارونو کې پيدا کېږي، مگر خدايي تجلي په غرونو کې ځان ښي او کليم له کوه طور نه الهام اخلي. د لمر لومړۍ رڼا د غرو په څوکو پرېوزي او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکوسره کوي. شپانه په غرونو کې دي او قصابان په ښارونو کې.

د بودا او زردشت ښې نښانې په غرونو کې دي او فرهاد د عشق د غره ازانگه ده.

د غرونو اوبه ډېرې پاکې او ډېرې رڼې دي. د غرونو هوا ډېره صافه او بې دوږو ده.

تاسې غرونو ته يوازې د کميت په لحاظ مه گورئ، د کيفيت په لحاظ هم دلته ډېر څه شته، چې په سمه کې نه شته. که په غرونو کې قيمتي لعلونه شته، نو د غرونو ښکلي او ښايسته منظرې هم په ښارونو کې نه پيدا کېږي.

زه غرونو ته نندارو او تماشو دپاره تللی وم او د ولاړو اوبو
سیل مې کاوه، ما ته چا ویلي و، چې هلته یو ډېر لوی ډنډ دی،
چې پخوا به پکې بڼا پریو لمبل او ملوک به له بدرۍ سره
همدغله کتل.

زه لارم او دغه ډنډ مې ولید د ډنډ په غاړه ډېر ساعت
کښېناستم او تر ډېره وخته له فکر او خیال سره مشغول وم.
دغه لوی ډنډ د صبر او سکون په مقام کې څه شور او فریاد نه
کاوه، د حال په ژبه یې خپل عمیق احساسات داسې ښکاره کول.
زه د لویو غرونو په ډېره لویه کنده کې ایساریم او د ولاړو اوبو
په نامه یادېږم، زما لیدو ته خلک راځي او زما مهیبه منظره ویني.
هېڅ لامبوزن دا جرئت نه کوي، چې زما په سرودانګې او زما مخ
په خپرو ووهي. په ما باندې د چا بېرې نه (ګرځي زما کبان څوک
نشي نیولی) د هېچا جال په ما باندې نه دی لوېدلی. زه د هېچا په
واک او اختیار کې نه یم، مګر په عین حال کې بې واکه او بې
اختیاره یم. زما په پښو کې لکه غرونه لوی لوی زنځیرونه پراته
دي او زه یې ځای په ځای درولی یم.

هغه ازادي، چې له مستو سیندونو او زورورو سېلابونو سره
شته له ما سره نه شته.

زه عمق لرم، شور او مستي لرم، موج او حرکت لرم.
زه ډېر خلک غرقولی شم، مګر ځان له قیده نه شم خلاصولی.
زما قوت او طاقت ایسار دی، ما ځان ته د یوې چینې او یوه
لښتي قدر ته مجرا پیدا نه کړه او د دغو ماشومانو ازادي هم زما

په برخه ونه رسیده. زه ډېر لوی قوت یم، مگر ازاد نه یم، ایسار یم، ځکه هېڅ نه شم کولی او هېڅ رانه جوړ نه شوه.

زما عمر عبث تېرېږي، نه رانه برق او بریښنا پیدا شوه نه سمسور باغونه، نه مې جهان ولیده او نه جهان ولیدم. زه ښارونو او ودانۍ ته ښکته نه شوم. ما خپل موج او حرکت ونه لید او د شور او مستۍ په کیف ونه پوهېدم. زه د ځان غوندې نورو ډنډونو سره یو ځای کېدای نه شم، مگر د کابل سیند د کونړ له سیند سره یو ځای کېږي او دواړه له اباسین سره خپل موجوده خپل شور او خپله مستي یو ځای کوي.

قید او اسارت عزیزان له عزیزانو نه لرې ساتي، ځکه د یوه کوهي اوبه له بل سره نه شي گډېدلې. لوی ډنډ ته لاره نه لري، مگر د اسمان ورېځې یو له بله گډېږي او د یوه باغ مرغۍ بل باغ ته ځي.

زما طبیعي میل دانه دی، چې ځای په ځای غلي ولاړ یم او هېڅ حرکت نه کوم. زه د سپلاني حرکت او توپاني قوت غوښتونکې یم. زه باید دغه سکندري ضد مات کړم او ځانته لاره پیدا کړم. که زه له دغه قیده خلاص شم. زما له طوفان به خلك وویریږي او زما له فیضه به ملکونه اباد شي.

زه به بحر او دریاب ته لاره پیدا کړم او هلته به بې برخې نه یم. زما په زړه کې ډېر څه نه شته، مگر د شور او غوغا ژبه نه شته. ته زما د حال په ژبه پوه شه او زما په حال کې عمیق فکر وکړه.

هغه وخت، چې زه د ډنډ په غاړه ناست وم، لکه صبح حال په بل حال کې وم او د خیال پروازونه ډېر او چټ وو.

په دغه وخت کې زه له لوړو خیالونو او ژورو فکرونو سره اشنا شوم او ډېر لږ به مې کتل همدغه وخت ما ته د پسرلي زورور بارانونه راپاد شوه، چې له دې لوړو غرونو په ډېر شور او زوږ مخ نښکته روان وو او هیچا یې مخه نه شوه نیولې.

د هغه سېلاب تعلق د اسمان له ورېځو او اسماني برېښنا گانو سره وه، ځکه یې ډېرې ځمکې لاندې کړې او له هره قیده ازاد و.

دا ډنډ له ټیټ او ژور محیط سره علاقه لري، ځکه په ځای ولاړ دی او عمري قید تېروي. ای هغو کسانو، چې د پوهې او هوښیاری عمق ته پریوتې یاست او په اسفل السافلین کې ژوند کوي! په دې پوه شئ، چې دغه راز لوی ډنډونه د هغه شبنم مقام او منزلت نه شي پیدا کولی، چې د شپې د گل په نازکو پاڼو پرېوزي او سحر د لمر د وړانگو او حرارت سره اسمان ته خپزي.

هغه اوبه چې د نورو څاگانو په تل او تورتم کې دي، په دې نه شي پوهېدی چې د پسرلي بارانونه او سېلابونه څنگه دي او څه کوي؟

دغه راز لوړ مضمون دغسې ټیټو ته نه شو ویلی او د ژورو څاگانو په اوبو کې د دنیا زورور بارانونه هم موج او حرکت نه شي پیدا کولی.

نبه حاکم

هغه چې نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.
نه يې په زړه کې ډار شته، نه طمع.
نه له موقوفۍ وېرېږي، نه د ترفيع پروا لري.
نه رشوت اخلي، نه تنخواه.
نه له چا سره عناد لري، نه د چامراعات کوي.
نه د چا مخ گوري، نه چا خټ.
نه زور ور پېژني، نه غريب.
نه يې څوک خپل دي او نه پردي.
نه سپارش مني، نه تملق اوري.
نه چاته خاندي، نه چاته وچولی تريووي.
پوهيږئ دا حاکم څوک دی؟
هو! قانون او عدالت.

ليکوالی املاء انشا

دوه دهقانان

دهقانانو د مني فصلونه ټول کړه او د کروندې کارونه تمام شوه، هر چا خپله غله کور ته وويړه او خپل واینه يې په حای کړه، د ژمي واورې شروع شوې. هر څوک تیارې غلې ته کښېناست نرخونه له پخوا نه جگ لارل، د پروړې قیمت یو په دوه شو.

یوه دهقان فکر وکړ، چې اوس د قلبې غوایان خپله نیمه بیه په نس خوري او یو پنډه واینه په پنځه روپۍ خرڅېږي، ښه به دا وي چې خپل غوایان خرڅ کړم او په وښو خرڅولو هم ډېرې پیسې پیدا کړم، چې ژمی تېر شو او پسرلی راغی بیا به د یوې دپاره غوایان واخلم خپله دهقاني به کوم.

بل دهقان غوايي نه درلودل هغه هم ده غوندې هوښیار او د فکر خاوند و، هغه وویل چې اوس ژمې دی غوایان په نیمه بیه لاس ته راځي، نوراشه همدغه اوس غوایان واخلم او پسرلي ته مه گوره، ځکه چې هغه وخت دغه نرخونه نه پاتې کېږي. دا دوه هوښیار دهقانان په سودا کې جوړ شوو او هر یوه دا ومنله، چې دغه سودا د ده دپاره سودمنه ده.

په دې سودا کې دواړو خپل عقل او فکر ښه جنگولي دي، مگر دا یو قمار دی، چې وړونکی یې لانه دی معلوم، انسان که هر څومره عمیق او دقیق فکر وکړي بیا هم دیوه شطرنج باز مثال لري، چې ټول فکر یې د قمار په لوبه کې خرڅیږي او بې د چانس له موافقه لوبه نه شي وړلی. دا دوه دهقانان هم په حقیقت کې

شطرنج بازان دي او هغه چالونه شطرنج بازان يې داسې او پيل په وړاندې کولو او بېرته کولو کې سنجوي. دوی يې د غوايانو په خرڅولو او اخیستلو کې له نظر لاندې نيسي، مگر دومره خبره ده چې دوی له يوه چاله زيات نه شي سنجولی او فکرونه يې له ابتدا او انتها نه تجاوز نه کوي. هغه يو د وېشو گراني ويني، د غوايانو ارزاني نه ويني، دغه بل د غويو ارزاني ته ملتفت دی، د وېشو قيمت ته يې پام نه دی.

د غويو خاوند، چې خپل غوايي يې په هغه بل خرڅ کړي، هغه مجبور شو ده وانه هم په گران قيمت واخلي او کڅوړه تشه کړي.

د دوی سودا خوسرونيوه اوبه گورو، چې چانس او طالع له کوم يوه سره ملگرتيا کوي او دا بيع د چا په گټه تمامېږي. په دې انتظار کې څه موده تېره شوه، پسرلی لا نه و راغلی، چې ټاکو راغی او د دهقان دواړه غوايان په تېره چورکۍ حلال شوه. لومړي په خپلې هوبنيارۍ شکرونه ويستل او ويل يې زه پوهېدم، چې زنده جان مال مرگ او درد لري، هسې نه چې د څارويو مرض راشي او لوی تاوان راواوړي، نو راشه خپل غوايي پرې خرڅ کړه او پيسې نغدې کړه. په کور او کلي کې به يوه او بل ويل، چې د غويو پلورنکې هوبنيار و گټه يې وکړه هغه بل کم عقل و، ځکه يې تاوان وکړ.

هر کله چې د لومړي دهقان هوبنياري ټولو ومنله، نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او گمان يې کاوه، چې هغه په رېښتيا

دغه ورځ لیدله او زه خدای پوند او کون کړم، چې له پسرلي نه مې دمخه غوايي واخیستل.

خو ورځې، چې نورې هم تېرې شوې د لومړي دهقان په کور غدی ولوېده. دی کم بخت ووژل شو او پیسې غلو ویوړې دا ټاکو د غوايي له ټاکو نه هم بتر و، چې هم سر لار او هم مال. یه کور کې یې کونډه او یتیمان پاتې شول، چې خپل خوراک او پوښاک ته حیران و. هر چا به ویل، چې نغدې پیسې په کور کې ساتل همدغسې کارونه لري. ده غریب د څاریو مرگ او درد لیده او خپل مرگ یې نه لیده دغه وخت دا معلومه شوه، چې دویم دهقان، یعنې دغویو اخیستونکی ترده هوبنیار و، د هغه بلا په مال ولگېده او د ده په ځان شوه اوس، نو ده خپل برېت تاوول او ځان ته یې عاقل خان ویلې.

دغه وخت پېښو او حوادثو دا څرگنده کړه، چې د دهقانانو په پوهه او سنجش کې څه ډېر فرق نه و، دواړه لکه د یوه خره غوړونه برابر وو، یوه که د غویو مرض لیده، د تورې شپې غله یې نه لیدل هغه بل، چې له غلو نه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وگورئ! پېښې او حوادث زمونږ په قضاوتونو او فیصلو کې څومره دخل لري که دهقان په کاله غدی نه وای لوېدلی هوبنیاري ترېنه هېچا نه شوه وړلی، مگر کله چې غلو د ده سراو مال ویوړه هر چا پرې د بې عقل فتوا وکړه. دا ده زمونږ پوهه او هوبنیاري.

دوه جنازې

په يوه ورځ په يوه ساعت کې له يوې شفاخانې نه دوه جنازې راووتلې هغه يو د کم خونۍ په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و، هغه جنازه څلورو تنو په اوږه رااخيستي وه. د دې بل په جنازې پسې بې حساب له لوی او واړه موټرونه روان وو.

هغه يوه وينه نه درلوده، ځکه مړ شو، د دغه بل وينه زياته شوې او تېزه شوې وه، ځکه يې ژوند ونه شو کړای.

دوی دواړه مړه شول، مگر مرگونه يې يو راز نه وو او مرضونه بېل وو، يو د نورو وينې هم ځکلي وې او دېته محتاج و، چې ډاکټران يې له وجوده وينه وباسي. بل ته چا خپله وينه نه وه پرېښې او بې وينې و.

يو د افراط او بل د تفريط له لاسه مړ شو، هغه چې فقير و او په فقر الام مړ شو، د هغه له مرگه د باختر اژانس هېڅ خبر نه شو، د دې بل د مرگ اطلاع اخبارونو په ډېر تاسف اخستې وه او د جرايدو مخونه يې په ماتم کې تور شوه.

دوی دواړه يو بادار او بل مزدور و، څه موده پخوا ښاغلی بادار رنځور شو، ډاکټر د مزدور وينه د رنځور وجود کې انجکشن کړه، د مزدور قوي وجود کمزوری شو او بادار په لږ وخت کې د هر راز خوراکونو په زور او د عياشي په وجه په فشار خون مبتلا شو.

چېرته چې دغه شان باداري او مزدوري وي دغه شان کارونه
کېږي او د یوه په خای دوه مري.
یو کمزوری کول او بل قوي کول د دواړو په مړینه تمامېږي او د
ظالم او مظلوم عاقبت همدغه شان وي.
مونږ دا راز مرگونه طبیعي گڼو، مگر په حقیقت کې قتل او
مقاتله ده، چې د وینو پور ورته ویلی شو.
په دغسې مرگونو کې هم قاتل او هم مقتول شته، مگر زمونږ
پوليسان او حاکمان پرې نه خبرېږي او داسې معنوي قتلونه له
نورو نه دوی ډېر کوي.
دلته دا عبادت دی که چا څوک په ټوپک وويشت یا یې په چرو
وواهه پوښتنه یې کېږي، مگر که چا د چا ډوډۍ وخوره او هغه له
لوږې مړشو، دغسې قاتل ته سزا نه ورکوي.

ملیت او ملی استقلال

هغه وخت چې یو کوچنی ماشوم په خبرو نه پوهېږي او خبرې نه شي کولی، نو د مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې یې د خپل او پردي مفهوم نه وي ناست. د کورنۍ او قبیلې، د قام او ملت څه فکر له ده سره نه وي او له دغو الفاظو سره وروسته اشنا شي، مگر په همدغه حال کې هم دومره تمیز لري، چې خپله مور پیژني او خپل پلار هم نه غلطوي.

دا د پوهې لومړۍ نښه ده، چې د ماشوم په سترگو کې ظهور کوي او دایره یې ورځ په ورځ لویېږي.

دا احساس له عقل او تفکر نه پخوا پیدا کېږي او د مشرۍ حق لري. د انسان د معرفت اساس همدغه دی او له همدغې نقطې نه د بصیرت او بصارت لیکه شروع کېږي. د ماشوم فکر چې هر څومره وده کوي هغومره د خپلوانو په پیژندلو زیات موفق کیږي او خپلوان یې ډېرېږي، یعنې له کوره کورنۍ ته راشي او له کورنۍ نه قبیلې ته ورننوزي او بیا له ملت او ملیت سره اشنا شي، یعنې د خپل ولس ټول افراد خپل وگڼي او د یوه بېل ملت ټول افراد ورته پردي ښکاره شي.

د خپلو او پردو د پیژندلو وروستۍ حد همدغه دی او د دنیا ملتونه په همدغه حد ولاړ دي.

د یوه متمدن او مترقي انسان معیار همدغه دی، چې د قرابت سلسله یې دغه حد ته ورسېږي او د کور او کورنۍ، د قام او

قبيلې په تنگه دايره کې ايسار پاته نه شي. د دې خبرې معنی 'دانه ده، چې نږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او د ملت هر فرد به عیناً خپل سکنی ورور گڼي يا به د کور او کورنۍ دايره محوه کوي او په دغه لويه دايره کې به اوسي.

نه هېڅکله داسې نه شي کيدای، بلکې څنگه چې هر سړی په خپل کور کې اوسي او کور يې په يوه لوی ښار کې وي او ښار په يوه مملکت کې واقع دی هر فرد به په خپل ملت کې همدغه شان وي او په دغه ډول به ځان يو وار په ملت جز گڼي. خپل ځان د ملت جز گڼل او دغه کل پېژندل همدغه معنی لري، چې د خپل پردي فرق به کوي او دواړو ته به په يوه نظر نه گوري. که څوک د خپل ملت او پردي ملت فرق نه کوي يا يې نه شي کولی هغه د کوم ملت جز نه گڼل کېږي. که څوک هېڅوک پردي نه گڼي هغه په حقيقت کې هېڅوک خپل نه گڼي او خپلوان نه لري. که پرديتوب په دنيا کې نه وي خپلتوب به هم نه وي.

مليت او ملي وحدت په همدغه احساس بنا دي، چې سړی د خپل او پردي فرق وکړي او دواړو ته په يوه نظر ونه گوري دا حس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبيعي دي. د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده له پردي زويه به خپله لور ښه گڼي او خپل به ورته ښاغلي معلومېږي.

دغه احساس په يوه قام او يوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هر چېرته همدغه حال دی او په دې کار کې د مشورې او سلا څه فرق نه شته. د خپل او پردي تمیز په ډېرو بې تمیزو خلکو کې هم شته. مسلمان او کافر یو او ناپوه د خپل او پردي په فرق قایل دي. څو زړه کاله پخوا هم خپل خپل و او پردي پردي و، څو زړه کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجود وي دا هغه حقیقت دي چې، په شرق او غرب کې نه بدلېږي او په هر دین او هر آئین کې شته هغه زمانه په خیال او تصور کې نه راځي، چې یا وروري او عزیزگلوي دومره بېخونده شي، چې د یوه پلار زامن ځانونه پردي گڼي یا پردي خلک د عشق او محبت هغه جذبه پیدا کړي، چې هر څوک هر چا ته ورور او عزیز ووايي او د یوه میراث د ټول عالم حق وگرځي، زه یقین لرم چې هېڅکله به میندې او پلرونه د نورو او لاد ته په هغه نظر ونه گوري، لکه چې خپل بچو ته گوري.

زه دا نه شم منلی، چې د خپل او پردي مرگ به په خلکو یو شان اثر وکړي او په دغه ویر او هغه ویر کې به څه فرق نه وي موجود. په عمرونو به د مور ژړا او د خور ژړا له نورو نه فرق لري او هر څوک به د خپل پلار په مرگ یتیم کېږي.

هغه زمانه د هېچا په تخمین کې نه راځي، چې د خپل او پردي کاله توپیر او تمیز له منځه لاړ شي او ټول کورونه خپل شي یا ټول پردي شي.

اوس خو پوند هم د خپل کاله لاره نه ورکوي او څاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي، په دې بې ثباته دنيا کې، چې کوم شی ډېر ثابت او پایدار معلومېږي هغه د خپل او پردي فرق دی. ملیت او قومیت په همدغه ټینگ اساس ولاړ دي او ملي وحدت د فطرت د تشکیلاتو فصل او باب دي. دغه متمایز رنګونه، چې په اقوامو او مملکتو کې وینئ ډېر پاڅه دي او هېڅوک یې نه شي بدلولی. له دغه وحدت سره، چې په یوه ملت کې یې وینئ، هغه غیرت تړلی دی چې یو ملت یې د بل په نسبت احساس کوي. که چا د خپلو او پردو فرق نه کولی، ملتونه به نه وو جوړ شوي او دغه سیاسي او ملي تشکیلات، چې نن وینئ په دغه ډول به نه وو.

همدغه د ځان او د بل فرق دی، چې یو ملت د بل ملت سلطه او نفوذ نه مني او د خپل ملي استقلال د پاره ډېرې لویې قربانۍ ورکوي.

مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسویانو نه بېل کړل او الجزایر هم د دغه حس او شعور په قوت د فرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دي.

د پښتونستان توریالي ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټینگ درولی دی، هغه پردیتوب چې د دې دواړو ملتو ترمنځ موجود دی ارومرو دوی یو له بله بېلوي او دا بېلتون ډېر حتمي او یقیني دي.

دغه راز ترکیب او تالیف، چې په زور او جبر بنا وي او انساني فطرت ترېنه کرکه کوي ډېر بې بقا او بې وفا معلومېږي.

د خپل او پردي تمیز د فطرت قانون دی او هر سیاست، چې له دغه قانون څخه مخالف وي هېڅ قوت یې حمایت نه شي کولی.

د بشر فطرت او طبیعت په بله خوا ګرځول د انسان کار نه دی او عقل یې نه مني. نن ملي شعور او ملي احساس ډېر قوت موندلی دی او له دغه قوت سره هېڅ قوت مقابله نه شي کولی، ځینې ګمان کوي چې که علم ډېره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسایل زیات شي، نو ملي او قومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به د بشریت په نامه یو وجود شي، یعنې بیا به د خپل او پردي فرق نه وي او درست ملتونه به یو ملت شي. دا ارزو په اول نظر ډېره ښکلې معلومېږي، مګر له حقیقت نه دومره لرې ده، چې مونږ د مریخ له کرې نه هم دومره لرې نه یو. اوس خو مونږ وینو او ګورو، چې د دنیا ډېر پوه او مترقي ملتونه له نورو نه په خپل ملیت ډېر ټینګ دي او ملي احساس په متمدنو قومونو کې ډېر قوي دی.

همدغه احساس د نن ورځې په ادب او فلسفه کې ډېر اثر لري او په انسان کې یې ډېره خودي او خود شناسي پیدا کړې ده. د جهان د څو زرو کالو تاریخ په همدغه بنسټ ولاړ دی او دغه بنیاد یې ډېر مضبوط کړی دی.

نن د هر ملت په نظر کې خپل ملي استقلال د یوه ډېر لوی ناموس حیثیت لري او له دې نه لوی افتخار بل نه شته. د دغه مقصد دپاره خلک سونه اولادونه قربانوي او بې استقلاله ژوند

ډېر لوی ذلت گڼي، که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه وای د استقلال قیمت به ډېر لږ و او د دنیا لویې امپراطورۍ به نه ښکېدی، استعمار به د غسې بده قیافه نه درلوده او یو ملت به د بل ملت له سیوري لاندې خوشحاله و.

دغه ملي جشنونه، چې هر مستقل ملت یې د خپل استقلال په یاد کوي او په ډېر قدر ورته گوري د ملیت تجلیل او احترام په کې پروت دی او همدغه معنی لري، چې یو ملت د بل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی. مونږ باید په دې خبره ډېر فکر وکړو، چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زمونږ استقلال هم قوي وي. د استقلال ساتنه د ملیت قوي جذبې ته ډېر شدید ضرورت لري، که دغه احساس په یوه ملت کې کمزوري شي هغه د استقلال په قدر او قیمت نه شي پوهېدلی او د همدغې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.

مونږ باید خپل ملي امتیازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټینګ وساتو او د خپل استقلال تقویه ورپورې مربوط وگڼو.

ملي يو والی

هغه خلک، چې په يوه وطن کې اوسېږي گټه او زيان يې يو وي، د يوه واکمن امر ته يې غاړه ايښې وي له يوه بېرغ لاندې راټولېږي او مشترک تاريخ لري يو ملت بلل کېږي.

افغانستان يو وطن دی، د دې وطن اوسيدونکي يو ملت دی، د دې ملت نوم افغان دی، لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده، وچ او لامده، هسک او ټيټ ځايونه شته، چې په ځينو کې يوازې غلې او ميوې کيږي، په ځينو کې بل راز. په ملت کې هم راز راز خلک شته، چې کره وړه يې يو بله ځيني فرقونه لري. مونږ ته په کار دي، چې په دې خبره ښه ځان پوه کړو، چې وطن هغه تنگ او گوچنی کور نه دی، چې د يوه پلار او د يوې مور او لادونه به پکې استوگنه لري او نه هغه کلی دی، چې ټول اوسېدونکي به يې يو خپل يا يو قوم وي. په دې اوسنۍ زمانه کې اوس ځينې داسې کورونه هم شته، چې يو مسلمان پښتون له يوې روسۍ يا امريکايۍ مېرمنې سره پکې اوسي او دواړه د يوه او لاد مور او پلار وي.

هر کله چې په يوه کاله کې دا حال وي، نو په يوه لوی وطن کې به ولې هندو او مسلمان، شعيه او سني، پښتون او تاجک د يو ملت په حيث نه اوسيږي.

زه ډېر داسې دوه وروڼه پيژنم، چې يو پښتو وايي او بل پارسي.

ژوند

ښايي چې تاسې به کله داسې سړي ليدلي وي، چې لاس او پښې نه لري، سترگې يې ړندې او ژبه يې گونگه وي، مگر ژوندی وي.

دغه راز سړی که په گېډه موږ او په تن پټ وي او په ښه کور کې اوسي، يعنې د شتمنۍ کورنۍ غړی وي بيا هم د ده ژوند بې خونده او بې اهميته دی.

په ژوند کې چې حرکت او فعاليت نه وي او له قوت او قدرت نه محروم وي، څه ارزښت نه لري. هغه ژوند چې پوهه او بصيرت ورسره نه وي او د شعور او احساس برخه يې نيمگړې وي ښه ژوند ورته نه شو ويلی. گېډه مړول، په ښه کور کې اوسېدل او ښه اغوستل د ژوند لومړي ضرورتونه دي، مگر کافي نه دي. په ژوند کې د ذهن او روح اطمینان د اينده په نسبت ښه انتظار، د انساني ازادۍ او بشري حقوقو تامين او تکميل ډېر مهم ضرورتونه دي. په ژوند کې له کميت نه کيفيت ډېر مهم دی. ژوند بايد ښکلی او ښاغلی وي.

د ژوند دپاره جمال او جلال دواړه په کار دي. لذت او افتخار د ژوند لاس او پښې يا د الوتلو وزرونه دي. که ژوند خوار او غريب وي دا دومره ډېره د افسوس خبره نه ده. ډېر افسوس هغه وخت په کار دی، چې له ژوند نه د خلکو زړونه تور شي او ژوند ته په کرکه وگوري. د يوه هېواد د واکمنو او

مشرانو کار یوازې دا نه دی، چې د خلکو ژوند ښه کړي، بلکې
ستر او مهم خدمت دا دی، چې د ژوند مینه په زړونو کې زیاته
کړي او هیلې، اسرې را ژوندۍ کړي.

کېدای شي، چې په جنت غونډې ځای کې سړی له ژوند بهزاره
شي یا په جونگره کې له ژوندانه سره مینه ولري. په ژوند کې یو
معتدل حالت ډېر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی، چې اعتدال پکې
وي، یعنې نه ظالم وي او نه مظلوم، نه د چا بدار وي او نه یې
څوک بدار وي. هو! اجتماعي عدالت تل د ژوند د پاره ډېر ضرور
دی، د ژوند ساتنه، د ژوند وده او د ژوند خوشحالي په همدغسې
معتدله هوا کې امکان پیدا کوي.

چېرته چې عدالت او عدل نه وي هلته ژوند خوښ او ښاغلی نه
وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېر لوی عذاب دی. (وقنا عذاب
النار).

مترقي ژوند

ژوند د تحول او تکامل نوم دی. صحراکاني چې په پېړيو په يوه حال پاتي دي، ژوندي ورته نه شو ويلی. د پسرلي گلونه، چې له ځمکې را ټوکېږي، لويېږي، غوړېږي، مړاوي کېږي او خاورې کېږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند د همدغسې تغير او تحول نوم دی. هغه غله چې په کندو يا په گوډي کې پرته ده او هغه، چې دهقان يې په ځمکه کې کړي د ژوند په لحاظ ډېر فرق لري.

همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل، لويېدل او پخېدل د ژوند انتظار دی او مترقي ژوند همدغه دی.

که مونږ انساني او حيواني ژوند مقایسه کړو، پوهېږو چې په انساني ژوند کې تغير او تحول، يعنې د حالاتو بدلون ډېر زيات دی او غیر له انسانه په نورو حیواناتو کې تحولات ډېر لږ دي. حیوانات په زرگونو کالو کې هغومره فرق نه کوي، لکه چې انسانان يې په څو کالو کې کوي.

انسان په مرور د زمان خپل لباس، خپل کور، خپل خوی خپل فکر بدلوي او وخت په وخت په بل رنگ او بله بڼه را اوږي.

يو عصر له بل نه د همدغو تحولاتو په بنا بېلېږي او بدلېږي. د عصر او زمانې په اقتضاء له ماضي نه مستقبل ته راتگ، زوړ حال پرېښودل او د نوي حال قبول مترقي ژوند دی.

هغه قام چې د حالاتو په بدلون قادر نه وي او خپل زوړ فکر، زوړ خیال، زوړ عادت، زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

د ژوند د بقاء او لوړتیا دپاره د انسان په طبیعت کې د تحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم د تغیر او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړی دی.

هغه ژوند، چې د ودی او لوړتیا په حال کې وي د تجدد خوا ته ډېر تمایل لري.

کوم ژوند چې مرگ ته نږدې وي طبعاً د مړینې خوی او عادات پیدا کوي.

همدغه سبب دی، چې کوچنيان او ځوانان نوو شیانو ته ډېره هڅه کوي. نوی لباس ښه گڼي او نوې کورنۍ له زړې جونگرې نه ډېره خوښوي، مگر زارډه او سپین ږيري له زړو شیانو او زړښت سره خدای پامانۍ ته نه دي تیار.

که مونږ د دنیا مترقي ملتونه له هغو قومونو سره مقایسه کړو، چې ژوند یې د ترقۍ په حال کې نه دی، دا به ومانو چې د مترقي حالت تغیر او تحول ډېر گړندی او په بېرته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي. د جهان تاریخ همدا ښيي، چې د بشري ټولنو تحولات په لومړیو مرحلو کې ډېر سست وو او اوس پکې ډېر گړندیتوب راغلی دی.

که څوک غواړي، چې خپل ارتقايي سیر او حرکت ځانته معلوم کړي، خپلو اجتماعي تحولاتو ته دې ځیر شي او ودې گوري، چې په عمومي او ضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

د یوه ملت د پوهې او هوښیاری د معلومولو دپاره هم اجتماعي تحولاتو ته دې ځیر شي او ودې گوري، چې په عمومي او ضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی.

د یوه ملت د پوهې او هوښیاری د معلومولو دپاره اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندی ته کتل په کار دي.

د علم او پوهې خاصه او ممیزه همدغه ده، چې په انسان کې د زړو دودونو او رواجونو پابندي کموي او د نوي عصر ضرورت او احتیاج ته یې متوجه کوي، یعنې د تقلید پېټی سپکوي او د عقل او منطق په اساس د نوو افکارو او نوو خیالاتو د قبلولو استعداد ته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زیاتوي.

د عرف او عادت له غلامۍ څخه ازادي، د مدني پېشرفت په برکت حاصلیږي او زاړه ناکاره رواجونه د همدغې رڼا په مرسته له مینځه ځي.

راشئ! چې اوس خپل ځانته په ډېر ځیر وگورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو، چې مونږ د نوي ژوند په قبلولو کې څنګه یو او د نوو افکارو په څرګندولو کې څومره جرئت او همت لرو.

زمونږ ذهني ازادي، چې د پوهې او تنویر نتیجه ده ترکومه حده ده او له اجتماعي نهضتونو سره څومره علاقه لرو؟

د خلکو نظر

انسان ډېر زیار کاږي، چې د نورو په نظر کې ښه شي او خلک ورته ښه ووايي.

د دغه مطلب دپاره دې ډېر ځله سمه لاره پرېږدي او په کره لاره ځي، یعنې حقيقي ښه والی بدلوي او د دې دپاره، چې د خلکو په نظر کې ښه معلوم شي، نو د ریا او تګۍ رنګونه هم په ځان پورې مښي.

د خلکو نظر هم عموماً سم نه وي او ښه یا بد پېژندل د هر چا کار نه دی، ځکه ځینې بد کسان هم د خلکو په نظر ښه ورغلي دي. زه دانه وایم، چې سړی دې د نورو د نظر مراعات نه کوي. او دود دستور ته دې نه گوري، ځکه دا کار هر څوک نه شي کولی او علا الاطلاق ښه هم نه دی.

ما ته معلومه ده، چې د نورو ښه او بد نظر د انسان په ژوند کې څومره اثر لري. د ډېرو خلکو ډېرې خوشحالی او ډېر خپګانونه د نورو د نظر اغېزه ده او د خلکو نظر په سړي باندې هر څه کولی شي.

څنگه چې د یوه نظر باز نظر روغ سړي رنځور کوي او ډېره ښه ماڼۍ را نړوي دغسې د اجتماع نظر هم ډېر قوت لري او ډېر خلک یې ځانته تابع کړي دي.

ډېر کسان شته، چې پخپلو سترگو څه نه گوري او ښه و بد د نورو په نظر پېژني.

د خلکو نظرونو ډېر ښه شيان او ډېر ښه خلک هم بد معلوم کړي يا يې بد ښه ښودلي دي، خلک لا پرېږده چې يوازې د حاکم په نظر به هم ښه سړی بد پېږي، نو بد سړی ښه کېږي، يعنې د نورو نظر په سړي اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري. که هرڅنگه سړی وي او د مودو ځوان وي بيا هم د نورو په ښه نظر خوشحاليږي او په بد نظر خوا بدي کيږي، کله کله سړی د دې دپاره، چې د خلکو ښه نظر ځانته جلب کړي د هغوی نظر ته دومره ورجذب شي، چې هر څه د نورو په خوښه کوي او له هر څه ورته تېرېږي، د همدغې جذبې دپاره کله انسان ځينې ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونو نه ځان ساتي، قرباني او فدا کاري، د نورو خیر غوښتل او نورو ته گټه رسول، په فن او هنر کې نوم ايستل، د نورو د ښه نظر د جلبولو اثر او برکت دی. که چېرې چا د نورو نظر ته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه د صحرا کاني يو له بله بې تعلقه وو او بل شان ژوند به يې کاوه، مگر ډېر ښه ده چې دغسې نه دي او د نورو په نظريه هم کار کوي. دا کار د اخلاقو د اصلاح دپاره هم ښه دی او د بې مبالۍ مخه نيسي زه دغه کار ته ښه وایم، مگر داسې چې په هېڅ حد او اندازه ورته قايل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي، چې د نورو د نظر حلقه بگوش غلام شي او خپل فکر او شعر پکې داسې بایلي، چې د ده شخصیت او حریت محوه شي او هېڅ ورته پاته نه شي. څومره چې د انسان د شخصیت تجلي ته د نورو حسن نظر په کار دی، هغومره د نورو نظر ته ځان سپارل د انسان شخصیت هم محوه کوي.

د هر مجلس په رنگ رنگین کېدل او د هر چا فکر او نظر ته خضوع او خشوع د سړي شخصیت راتیتوي او د عادي انسانانو په ډله کې یې دروي. انسان باید ډېر کونښن وکړي، چې خپله ازادي ورځ په ورځ زیاته کړي. د فکر د حریت دپاره خدمت وکړي او پخپل شخصیت متکي شي.

د هنر خاوند، چې هر څومره له ابدیت نه زیاته استفاده وکړي او له انسانیت سره زیات تعلق پیدا کړي، هماغومره له خپل عصر او محیط څخه لوړېږي او معاصرین ورته په ښه نظر نه گوري.

د عصر او زمانې له خلکو سره غوږ په غوږ تلل او د هغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکو کار دی. فوق العاده اشخاص او د لوړ فکر خاوندان هېڅ کله په دغسې قید او زندان کې نه اوسي او د خلکو ستاینې ته دغومره سر نه ټیټوي.

پوهان هر وخت په هر څه کې د خپل وجدان او ضمیر غږ ته غوږ ږدي او ناپوهان له اندازې نه زیات د یوه او بل نظر ته گوري.

د بصيرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري، چې د خلکو په نظر کې ښه ښکاره شي، بلکې کوښښ کوي، چې د خلکو نظر ښه کړي او ښه نظر پيدا شي.

د جامعې اصلاح او د فکر خدمت سپړی مجبوروي، چې له هغو خبرو او هغو شيانو سره مبارزه وکړي، چې هغه په جامعه کې ښه گڼل شوي دي، مگر ښه نه دي.

که څوک د خلکو د نظر مراعات کوي، نو هغه بتان نه شي ماتولی، خلک ورته په ښه نظر گوري، بلکې مجبورېږي چې سر ورته ټيټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وگوري.

دغه راز خو د خواهي او خود پرستي، چې ظاهراً غير پرستي ده بايد سپړی پرېږدي او د نورو د نظر مراعات له اندازې نه زيات ونه کړي. د خلکو قضاوتونه اکثراً صحيح نه دي او پدې نه ارزې، چې سپړی هر څه ترېنه قربان کړي.

د خلکو خدمت دا نه دی، چې سپړی به اړومرو د دوی د خوشحالي د پاره کار کوي، بلکې حقيقي خدمت دا دی، چې د خلکو خیر او گټه په نظر کې ونیول شي او فکرونه، نظرونه، کارونه، خويونه اصلاح شي. که سپړی د هر چا کار ته ښه وایي، چې هغه خوشحاله شي او ده ته په ښه نظر وگوري دا ډېره ټيټه سودا ده او د غلامۍ بوي ترينه ځي. که څوک خپه کېږي او خوشحالېږي، که خلک سپړي ته په ښه نظر گوري که په بد نظر، سپړی بايد ښو ته ښه او بدو ته بد ووايي. د بيان او وينا ازادي همدغه ده، د فکر او قلم ازادي همدغه تقاضا لري.

د يوه او بل ښه نظر دومره قيمت نه لري، چې د انسان ازادي
سلب کړي او په غوږ کې يې د غلامۍ کړۍ واچوي. د نورو نظر
که هر څومره ښه وي بيا هم هر سړی پخپلو سترگو بينا دی او له
خپل نظر نه کار اخيستل په کار دي. که څوک هر څه د نورو په نظر
گوري خپل نظر ته به شرمنده وي او د بصيرت حق به يې نه وي ادا
کړی.

سړی بايد يوازې د پوهانو نظر په نظر کې ونيسي او بس.

د حق اظهار

په هر هېواد کې، په هر ولس کې، په هر عصر کې ځينې اشخاص په کار دي، چې د حق اظهار خپل فرض وگڼي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي حق او حقيقت وساتي. ولسونه دغسې خلکو ته له حده زيات محتاج دي، د ظلم د جبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي.

که دغسې خلک په يوه محيط کې نه وي، هلته داسې تياره او تور تم وي، چې د حق او باطلو فرق نه شي کېدای، خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلکو په نظر کې يو شان جلوه کوي. هغه اشخاص بايد له سرو او سپينو سره وتلل شي، چې د زور او قوت يا د مال او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان، بلکې په حق او حقيقت پسې درومي او حقايق څرگندوي.

ولسونه د همدغسې ايماندارو خلکو په بدرگه منزل مقصود ته رسېږي او همدغه اشخاص دي، چې ظلم او استبداد محوه کوي. که دغسې خلک چېرته نه وي، نو هلته عدالت نه شته، انصاف نه شته، حقيقت شته او انسانيت هم بل راز خپره لري.

هر څوک بايد په دې پوه شي، چې حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لويه گناه ده، دا گناه په دنيا کې هم انسانان په سل رنگه عذابونو گرفتاره کوي او په ژوندونې بنيادمان په دوزخونو کې اچوي. که د حق او حقيقت رڼا مړه کېږي دا مرگ د ملت او ولس مرگ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره وزي.

ځينې کسان وايي، چې د حقایقو په اظهار کې د وخت او زمان او د محیط اقتصاد په نظر کې نیول په کار دي او هغه حقایق، چې ویل یې زیان او ضرر لري او نتایج یې بد دي باید ونه ویل شي.

مونږ دوی ته نه وایو د حق او حقیقت شان له دې نه ډېر پورته دی، چې موقع شناسي وپېژني او د اشخاصو د اقتضاتو قید او شرط ته غاړه کېږدي.

د حقایقو د اظهار دپاره حدود ټاکل او له قید او شرط لاندې یې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده.

حق او حقیقت هر کله او هر چېرته د هر چا له خولې، چې وي د اورېدولو او منلو شای دی. د حقایقو پیروي په هر کار کې او په هر حال کې د هر چا دپاره په کار ده، ترڅو چې یو قام او ولس په حقیقي لاره روان نه شي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندې توره شپه به یې سبا نه شي.

یو مملکت هغه وخت سعادت، قوت او شهامت پیدا کولی شي، چې حقایقو ته نژدې شي. په حقایقو پوه شي او په حقیقي اساساتو استفاده او اتکا ولري. حقیقت لکه د مداریانو ننداره نه ده، چې هر ساعت بېل رنګ او بېل شکل ولري. یوه سمه او مستقیمه لاره که لږه غوندې کرېه شي بیا ورته سمه نشو ویلی او تور هر کله تور او سپین هر کله سپین دي.

ډار

زه چې وړوکی وم، د شپې به بيبکې توړی د تناره په غاړه د
پېریانو، د یوانو یا دروو او شیشکو کیسې کولې او ما به ورته
غوږ ایښی و.

دې کیسو په ما کې ډېره وېره پیدا کړه، چې زه یې د شپو له
تورتمه، له وړانو کنډوالو، له قبرونو او هدیرو نه ډېر وډار کړم او
هره شپه به مې پرېشانه او وېرونکي خوبونه لیدل.
اوس چې لوی شوی او پوه شوی یم هغسې نه یم.
هغه ویره اوس زما په زړه کې نه شته او د شپې له تیارې نه نه
ډارېږم.

که زه کومه شپه د هدیرې او یا وړانې کلا له څنگه تېر شم
پېریان را باندې نه کښېښي، مړي مې مخې ته نه پاڅېږي، د
قبرونو له شناختو نه راته بلاگانې نه پیدا کېږي.
ما اوس د شادمان دیو کیسه هېره کړې ده او د شیشکو ډار مې
له زړه وتلی دی، مگر گورئ! دا گمان ونه کړئ، چې زما وېره به
اوس بېخي ورکه وي او هېڅ ډار به راسره نه وي. څنگه چې بې
وېرې ژوند انسان ته نه ښایي او هغه انسان، چې په زړه کې یې
هېڅ ډار نه لري، له یوه ځناور نه ډېر فرق نه لري.

زما ډار اوس له پخوا نه ډېر شوی دی، پخوا زه د شپې ډارېدم
اوس د ورځې هم ډارېدم، د رڼا ورځې ډار د شپې له ډار نه ډېر
هیبت لري.

خومره ویره، چې له بناغلي انسان نه په کار ده له دیو او پيري نه
نه ده په کار.

پخوا زه له مرگه وېرېدم، اوس ژوند زما په نظر کې ډېر مصیبت
دی.

زه اوس له مړو نه نه وېرېم له ژوندو وېرېم.

کله چې زه کوچنی وم زما ډار هم کوچنی و.

هغه وخت، چې زه ناپوه وم زما ډار هم ناپوه و او د ډارولو په
چل دومره ډېر نه پوهېدم، یو کوچنی ماشوم د خلکو له خپيرو او
قهر و غضب څخه ویرېږي، مگر لویان او پوهان د خلکو له خدا نه
هم ډارېږي.

یو پوه او هوښیار سړی له مکروبونو او د ملاریا له میاشو نه هم
ډارېږي، مگر ماشومان او نا پوهان له دغسې ډار سره اشنا نه دي.
د یوه کوچني ماشوم د ډار د پاره تعویذونه هم شته، مگر د
لویانو ډار په تعویذ هم نه ورکېږي. د واهمې ډار دومره دوام نه
لري، لکه د عقل او پوهې ډار، چې دروند او دوام دار دی. پخوا
مونږ له هغه جنگ څخه وېرېدو، چې په کور او کلي کې به پېښ
شو اوس له هغو جنگونو نه هم په وېره کې یو، چې د دنیا په یوه
سراو بل سر کې پیدا کېږي.

يو وخت زه نورو څخه ويرېدم اوس له خپل ځانه او له خپل عمل
څخه هم وپرېږم. پخوا به چې چا د لارې ملگري پيدا کړ، وېره به
يې کمه شوه، مگر اوس له خپل ملگري ويرېږي او ورور له ورور
نه په خوف کې دی.

مونږ اوس پوهېږو، چې شيشکې او ديوان او پېريان انسانانو
ته څه زيان او ضرر نه رسوي، لکه چې خپله انسانان يې يو بل ته
رسوي.

زمونږ د بنمنان په کور وکلي کې نه، بلکې زمونږ په ځان کې
موجود دي.

مونږ بايد له ځانه وډار شو او په ځان وډار شو.

حقيقت

دا کلمه زمونږ په نظر کې ډېره ښکلي معلومېږي او په تقدس ورته گورو، مگر خومره چې حقيقت ستايو هغومره حقيقت نه وايو.

که حقيقت ستايو هغومره حقيقت نه وايو.
که حقيقت رښتيا وېلو، نو رښتيا خو يا لېونی وايي يا زورور او دا دواړه زمونږ په هېواد کې ډېر لږ دي.
د حقيقت له لفظ سره ډېر ځله تريخ کلمه يو ځای کوي او وايي:
(دا يو تريخ حقيقت دی)

هو! حقايق اکثره ترخه وي او حق په تريخوالي ستايل کېږي.
په علمي اصطلاح حقيقت په درې ډوله دی، مهجور حقيقت، متعذر حقيقت او متعارف حقيقت. په دغه لحاظ ويلی شو، چې زمونږ په خبرو اترو کې د حقيقت برخه ډېره لږه ده.
په شعر او ادب کې، خو معلومه ده چې له حقيقت نه مجاز او استعماري پله ډېره درنه ده، د ادب ژبه د حقيقت ژبه نه ده او ډېر خوږ شعر هماغه دی، چې د حقيقت له اظهار سره ډېر موافقت نه لري او ډېر ځله يو سړی د حقيقت په ويلو بې ادبه معلومېږي.
يوه ورځ يوه لوی سړي خپل ليکلي مضمون، چې څوک يې په معنی 'ښه نه پوهيدل' خو تنو پوهانو ته لوسته او خلک يې په ستاينه مجبور کړي وو په هغه مجلس کې، خو هېچا څه انتقاد ونه شو کړای، مگر په بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق

ويلو او حقيقت بيانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه كار واخيستل شو. يوه ويل چې په ټول مضمون كې له سره تر اخره د مبتدائگانو يو سلسله وه، چې هېڅ خبر يې نه درلود، بل ويل دا ځكه چې د پخپله مبتدي دى او له هېڅ نه خبر نه دى، دغه راز حقايق چې د بڼاغلې... په غياب كې وويل شوه د غيبت رنگ يې پيدا كړ، چې شرعي جواز يې نه درلود اخلاقاً ممنوع و. اوس چې زه دغه حقيقت داسې بيانوم، چې نه د هغه لوى سړي نوم اخلم او نه د غيبت كوونكو پته درنښم دا بيا يو بل ډول حقيقت دى، چې بايد گونگ حقيقت ورته ووايم. هو! د حقيقت ژبه گونگه ده او فصاحت و بلاغت د ادب ژبه ده، چې په مجاز، كنايه، اشاره او استعاره چلېږي. اوس پوه شوى، چې زمونږ په وينا كې د حقيقت برخه څومره خواره ده او د حقيقت د اظهار دپاره څومره موانع موجود دي؟

زما نظر

صحرا ته لارم يو کانی له بل سره برابر نه و.
غرونو ته وختلم، ځينې جگ او ځينې ټيټ وو.
بنارونه مې وکتل ځينې کورونه لوی او ځينې واړه وو.
په باغونو وگرځېدم ټولې ونې په يوه مېچ نه وې.
د سيندونو کبان مې وليدل يو له بل سره په تول کې برابر نه
ختل.

د هوا مرغان هم ځينې غټ او ځينې کوچني وو.
ملایان مې وليدل د چا پگړۍ غټې او د چا وړې وې.
کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجود و.
له يوه هېواده بل ته لارم او له بل نه بل ته په هر ځای کې ټيټه و
پاس او لوړې ژورې وې.
په هېڅ ځای کې نه د يوه لاس گوتې برابرې وې او نه د يوې
خولې غاښونه.

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ او دا مې پکې ولوستل.
ايا پوه او ناپوه برابر دي؟ ايا د رانده او بينا څه فرق نه شته؟ ايا
د جنت او دوزخ خاوندان څه توپير نه لري؟ ايا نور او ظلمت يو راز
دي؟ په دې پوښتنو د غفلت له خوبه راويښ شوم او هرې خوا ته
مې په ځير ځير وکتل، څنگه چې د يوه پټې تېپر او د يوه بوټي
کدوان يو راز نه و، د انسانانو سرونه هم غټ او واړه او د ټولو
خولۍ برابرې نه وې.

ما په دې عالم کې په وارو وارو سترگې وغړولې او هرچا ته مې
له هرې خوا په غور وکتل همدغه وخت زه د پرېستو او لعینانو په
معنی 'پوه شوم، قصابان او شپانه مې وپېژندل، د عدل او ظلم، د
خیر او شر، د علم او جهل فرقونه راته ښکاره شوه.
هغه دیوان، چې خلکو له کوه قاف نه هغه خوا گڼل، ما دلته په
کور او کلي کې ولیدل.
د انسان په بڼه شیطان او د پرېستو په صورت د یو سیرت انسان
ته مې پام شو.
اوس زما له سترگو نه ډار په کار دی، ته زما له حقیقت بین نظر
نه وډار شه!

عشق او هوس

نظرونه ټول یو راز نه دي، هر چا هر څه یو شانتنه نه دي لیدلي.
د عشق نظر او د هوس نظر یو له بله ډېر فرق کوي. د مین او
بوالهوس ترمنځ د ځمکې او اسمان قدر فاصله موجوده ده. مین
یو لیلی لري او هغه یې هم داسې لیدلې ده، لکه چې په توره شپه
کې د غر له څوکې سپوږمۍ لږ غوندې سر ښکاره کړي او بیا
سمدلاسه په تورو ورېځو کې پټه شي.

عشق د همدغسې اسماني پرنستې یوه جلوه ده، چې د عاشق په
زړه کې طوفانونه پیدا کوي او د انسان نظریوې نقطې ته داسې
جلبوي، چې نور څه بیا نه شي لیدلی او هغه هم نه ویني، نور
خوندونه او نورې نندارې د سړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر او
فراق په لمبو سوزي، مگر د هوا او هوس خاوندان د عشق له غمه
بې غمه دي. دوی هره شپه په خرابات او میکده کې بل شان لوبې
کوي او د عشق او عشرت په باده مست دي.

عشق د ناکامۍ او محرومیت نوم دی. هوا او هوس بې مشقته
لذت او بې هجرانه وصال ته وایي.

معشوقو ته رسېدل هغه گران کار دی، چې د جهان لوی لوی
امپراتوران یې هم له حده زیات سرگردانه کړي وي او ځینې کسان
د ډېرو لښکرو په زور هم دغه سعادت ته نه دي رسېدلي، مگر
هوس پالونکي هره شپه یوه نوې لیلی په غیږ کې نیسي او هغه
شونډې ښکلوي، چې ډېرو نورو یې هم په وار وار خوند لیدلي

دي. هغه چې د هر خريدار دپاره ځان سينگاروي او د يوه په غېږ کې بل ته خاندې، د هوسرانۍ دپاره پيدا ده، نه د عشق دپاره. دغه راز مبتذل خوندونه د هوسناکو خلکو دپاره لږ نه دي، له دغسې ناپاکې يارانې نه د عشق داستان نه جوړېږي، د دوه مينو وصال هر چا ته ښکلي معلومېږي او هر څوک د مجنون او ليلې په فراق متاثر کېږي، مگر د هوس د خاوندانو معامله بده گڼي او په نفرت ورته گوري. دا ځکه چې عشق د خلکو په نظر کې دروند معلومېږي او هوس ته په سپکه سترگه گوري. هغه د پتنگانو کار بولي او دا د مچانو هر کار، چې د عشق دپاره وي په هغه کې ارو مرو يو څه فوق العادگي موجوده وي او د هوس د خاوندانو کارونه ټيټ او عادي معلومېږي، هغه قوت او قدرت، چې له عشق سره شته هوس ترېنه محروم دی. فرهادي عزمونه د عشق د خاوندانو په برخه رسېدلي دي. اېثار او فداکاري د هوس د خاوندانو کار نه دی، سربازي او سرفرازي دواړه له عشق سره ملگري دي، په شعر او ادب کې هم د عشق برخه معلومه ده، هغه څه چې په يوه عالي احساس او لوړ خيال بنا وي او هغه چې د هوا او هوس دپاره وي او په ټيټ غرض بنا وي برابر نه دي، چا چې دغه هنر(ادب) ته د عشق په نظر کتلي دي او د دنيا د سود او گټې دپاره دا کار نه کوي هغه کله کله په ډېرو جگرخوښو يو ادبي شهکار د ابتکار ميدان ته راباسي او ډنډه وينې يې خوراک وي، څوک چې د بازار رونق ته گوري او د خپلو هوسونو د تامين دپاره څه ليکي هغه هره ورځ بې زيار او زحمته مبتذل مضامين بازار ته

وړاندې کوي او ظاهري ډول برابر وي. هغه هېڅکله عمیق فکر نه کوي او په لوړو خیالاتو پسې نه ګرځي. ژورو فکرونو او د لوړو خیالونو خريداران هر کله او هر چیرته ډېر لږ دي.

دا راز متاع د خرڅولو هم نه ده، څه شی چې په دنیا کې ډېر نادر وي بې له احمقانو نه یې بل څوک نه خرڅوي. د ذوق او هنر په خاوندانو که هر رنگه بده ورځ راشي خپل ګران او ډېر بها شیان نه خرڅوي، مګر عادي او معمولي شیان له کوره باسي. هغه چې پخپل فن مین دی او له خپل کار سره عشق لري هر راز ناکامي او محرومیت قبلوي، مګر عشق په هوس نه بدلوي. زه دا منم، چې د هوس خاوندان له روحي عذابونو او شکنجو نه خلاص دي او د دنیا په خوږو کې له نورو نه ډېره برخه لري. په دې هم پوهېږم، چې د عشق په کار کې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تګ څه مصیبتونه په مخ کې لري او دغه افتخار په ډېرو بدبختیو او کړاوونو کې پټ دي، د فن او هنر خاوند باید له هوا او هوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري. په خپل کار کې عشق ګډ کړي او د عشق دپاره هر څه قبول کړي.

د حقیقت عشق د ازادۍ عشق، د جمال عشق، د وطن او ملت عشق که په شعر او ادب کې ځای ونه لري، نو هوا او هوس پکې ځای نیسي او تجارتي متاع ترېنه جوړېږي، یعنې د ابتکار ځای

ابتذال نیسي او شهوات په عواطفو او احساساتو غلبه پیدا کوي.

شاعر او ادیب باید د ذوق او قریحې دپاره څه ولیکي او د آني مصلحت په قید کې ځان ایسار ونه گڼي، که دغه راز متاع نن خریدار ونه لري او څوک ورته په قدر ونه گوري، له دېنه لویه مساله بله نشته. راشئ! چې د خرڅون فکر ورتو او کوچنۍ سودا پرېږدو. د شعر او ادب ازادي همدغه ده، چې هېڅ قیمت ونه لري او د مال په نظر ورته ونه کتل شي، ذوق د خرڅولو شی نه دی څوک چې خیال او فکر خرڅوي خیال او فکر خرڅوي، هغه د دغه شي ازادي نه شي ساتلای او خپله ازادي اړومرو له لاسه ورکوي. که ازادي د انسان معشوقه وي او د هوس په نظر ورته نه گوري، که څوک غواړي چې خپله ازادي په خپلو اثارو، په خپلو افکارو، په خپلو خیالاتو کې وساتي مادي سودا دې له زړه نه وباسي او د سود و زیان د ډار او امید غلامي دي پرېږدي. د شعر او ادب ارتقا او اعتلا له هر څه نه دغې ازادۍ ته زیات احتیاج لري او له معنی نه د مادیاتو قربانول غواړي. دا قرباني د هغه چا له لاسه پوره ده، چې شعر او ادب ته د عشق په نظر گوري نه د هوا او هوس په نظر، عشق ډېر خطرات، ډېر زیانونه او ډېرې گټې له پنبو لاندې کوي او په همدغه وسیله لوړېږي او د لوړتیا حقیقي راز د هوا او هوس په قربانولو کې پټ دي او عشق د قربانۍ او فدا کارۍ نوم دی.

قرباني او فدا کاري د لوړو احساساتو او عواطفو کار دی، چې په یوه شاعر او اديب کې باید اړومرو موجود وي، که دغه کسان دغه کار نه شي کولی او نه یې کوي هر څوک پوهیږي له دېنه زیات معنوي انحطاط په تصور کې نه راځي. د فکر او ادب حقيقي پالنه د ډېرو پانوپه تورو لو نه شي کیدای او مقید ذهنونه دغه کار نه شي کولی، دا د هغو کسانو کار دی، چې د لوړ شعور او ادراک خاوندان دي او د عقیدې له مخې کار کوي، دا کار زما په گمان دلته ښه نه دی شوی او دغه وظیفه چا ښه نه ده په ځای کړې. دلته د وطن مزدورانو او کاریگرو څه نا څه خپل کار کړی دی او مونږ وینو، چې څوک لارې جوړوي او پېچومي اواروي، څوک کارخانو او فابریکو کې خدمت کوي، ځینې مانی او قصرونه ابادوي. ځینې نور د وړانو لپاره کار بوخت دي، ځکه وایم چې دلته ناپوهانو ډېر کار کړی او دا بیان یا ډېر لږ دی یا خپلې وظیفې ته ښه ملتفت نه دی او له عشقه محروم دی.

څومره توجه، چې معنی ته په کار ده اهل معنی یې معنی ته نه لري او په دې باندې ډېر افسوس او حسرت په کار دی، مگر دغه کار هم بوالهوس نه شي کولای او د درد خاوندانو ته ضرورت لري.

مضر احتياط

که رښتيا ووايم مونږ ډېرې هونښياري او ډېرو احتياطونو برباد کړي يو. يو چا زموږ په حق کې ويلي وو، دا خلک له ضرورته زيات هونښيار او محتاط دي.

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو.

هونښياري، چې له اندازې نه زياته شي او هام قوي کوي.

احتياط، چې ډېر زيات شي لاسونه او پښې شلوي.

شمي اکا زموږ په کور او کلي کې په ډېرې هونښياري مشهور و

او هر چا به، چې کومه مشوره غوښتله ده ته به راتلل.

د ده د هونښياري او احتياط يوه نښه دا وه، چې ده تر اخره

پورې خپل کور ته برق را نه ووست او ويل به يې که کله برق

شارت شي، نو حريق به واقع او کور به مې وسوزي.

د ده دا عدت و، چې په موټر کې به نه سورېده او ډېر لرې ځای

ته به هم پياده روان و، ځکه چې د موټر له چپه کېدلو وېرېده او

احتياط يې کاوه.

هو! دی له ډېره عقله پياده گرځېده او کور کې به يې رښتيا هم

ډېر لږ وه.

دغه شان هونښياران او د احتياط خاوندان زموږ په مملکت کې

زښت ډېر دي او د نوي تهذيب او تمدن قبلول له برق او موټر نه هم

زيات مضر بولي.

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښيار او ډېر محتاط اشخاص زيات ليدل کېږي، د دوی د نوي نهضت او نوې رڼا په قبلولو کې ډېر سخت مقاومت کوي او هغه کسان، چې له ځينو مزخرفاتو او مضرو افکارو سره مجادله کوي بې تجربې او افراطي هلکان گڼي، دوی وايي په هر کار کې اعتدال ښه دی او بايد په هر څه کې له ډېر احتياط نه کار واخيستل شي.

هغه څوک، چې يو قدم د عصر خوا ته نږدې کېږي او ارزو لري چې د دنيا له سیر سره موافقت وښي، دوی ورباندې سترگې سرې کړي او تهديدوي يې. چې تاسې د قوم له روحياتو، د محيط له مقتضياتو ناخبره ياست او جامعه بربادوئ.

دوی ځانونه داسې ښيي، لکه چې د علم او عقل او تجارېو سرمايه داران همدوی وي او دنيا د دوی په ښکرو ولاړه، په دوی ودانه وي، مگر رحمان بابا وايي:

دا دنيا په احمقانو ده ودانه دانا نه کا په دنيا باندې غرض دوی هر وخت د اعتدال پسندی. په نامه د نوي نهضت او مدنيت مخه نيسي او غواړي، چې وړاندې تلونکي او پېشرفت غوښتونکي په خټ بوزي او بېرته يې وگرځوي.

دوی خيال کوي، چې اعتدال او احتياط، سکون او جمود قبلول دي او يو قدم وړاندې ايښودل له احتياط او اعتدال نه وتل دي.

تاسې پدې پوه شئ، چې همدغه کسان په خټ تلونکي (مرتجعين) دي. چې اعتدال په حقيقت کې نه پيژني او يا په دغه نامه د ملت د پېشرفت مخه نيسي.

دغه محتاط او اعتدال پسند طبعه، چې په اصل کې له اعتدال نه ډېر لرې دي دوی کې د مسامحه کارۍ مماسات او سازشونو استعداد موجود دی، په کوم ځای کې چې د حق او حقیقت اظهار په کار وي، دوی غلي او خاموشه ناست وي او هر څوک، چې هر څه وایي دوی ورسره سرخوږي او خپل محبوبیت ساتي.

د دوی دا عادت دومره قوي شوی، چې د خدای رضا هم د خلکو په نارضاۍ کې نه خوښوي او که د قوم له روحیاتو نه خلاف وي د دین او عقیدې اظهار هم نه کوي.

له یوه خان او ملک سره دومره ناجایزه مراعاتونه کوي، چې طوایف الملوکۍ ته خبره ورسېږي، له سپین پگړیو سره تردې حده مماشات اختیار کړي، چې د حقیقي اسلام په عوض ورسره جعلي او موضوعي خبرې ومني.

هو! دوی له هر چا سره سازش کوي، مگر له عصري ترقیاتو سره یې جوړه نه راضي، دوی په عین حال کې چې د نوي نهضت او عصريت له زړه نه مخالف دي یا یې د خپل مفاد دپاره مضر گڼي، ځلمو او ځوانانو ته داسې ښکاره، کوي چې تاسې نه پوهېږئ او پخوا له وخته دنیا ته راغلي یاست، مونږ غواړو چې مخکې ولاړ شو او ترقي وکړو، مگر قوم جاهل دی او باید له ډېر احتیاط او اعتدال نه کار واخیستل شي.

دوی ته باید وویل شي، چې که تاسو غوندې محتاط او اعتداليون موجود وو، دا جهل او ناپوهي به هېڅکله نه ورکېږي او څوک به یو قدم وړاندې وانخلي.

مگر که تاسو خلکو وپیژندلئ او زمانې ستاسې حال ښکاره کړ
 بیا به ډېر گړندي منزل مقصود ته ورسېږو او تاسو ته به د پښتنو
 په تاریخ کې بې ملامتۍ نور څه پاتې نشي.

هغه ځوانان، چې تاسو بېرته را گرزولي دي او په نورو مغزو
 کې مو زړه فکرونه اچولي دي، تاسو سره به په خجالت کې
 شریک او سهیم وي او ستاسې د خوشحالی او هوښیاری او
 مضر احتیاط سره به ډېر ژر ښکاره شي.

زه خپل وجداني مسئولیت رفع کوم او وایم: کومه رویه چې
 تاسې نیولې ده، اعتدال نه دی تفریط دی، بلکې هېڅ نه دي او
 تاسې هېڅ نه کوئ، مونږ تاسې پېژنو او پدې خبرو نه غولېږو.
 ستاسې هوښیاري او احتیاط ډېر ضعیف احتمالات او
 توهنات غټوي او تاسې وېروي.

تاسې زمونږ قافله ځای په ځای درولي ده او درخپلو اسونو
 جلبونه مو دومره ټینګ نیولي، چې یو یو قدم وروسته او په شا
 ځي.

دا ارتجاعی قدمونه مونږ ته ډېر مضر تمامېږي. تاسې د کاروان
 او قافلې مخه نیولې ده او ستاسې توقف د ټولو د معطلۍ سبب
 گرځي. د خدای دپاره تاسې له مخې لرې شئ او مونږ پرېږدئ، چې
 وړاندې ولاړ شو او یو ځای ته ورسېږو.

حاکمانو ته وایم

ای هغو کسانو، چې ستاسې په لاس کې د حکومت لښته ده
ستاسې په امر یو سړی وهل کیږي، تړل کیږي، جرمه کیږي او هر څه
کیږي.

ستاسې په نظر یو بې گناه په محبس کې لویږي او یو گناهگار
له بنده خلاصیږي. ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونو نه نجات
مومي او ستاسې په بې انصافي ظلمونه، جبرونه په عالم کې
خرڅیږي.

ستاسې غفلت او بې خبري عالمونه تباه کوي او ستاسې په
وینستوب او هوښیارتوب ډېر ښه کارونه کېدلی شي.
که تاسې په سمه او صحیح لار روان شئ ډېر بې لارې خلک په
په لار کیږي. که تاسې پخپله د نفس او شیطان په لاره درومئ، نو
په عالم کې د ظلمونو له لاسه بې تمیزه قیامت او بې میزانه محشر
جوړیږي.

ستاسې په لاس کې د حکومت زور او قوت موجود دی. که
تاسې لېوان یا لېونیان شئ د خدای مخلوق تباه کیږي.
که تاسې ماشومان او اطفال اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر
کورونه خرابیږي، که تاسې ړانده او کانه شئ حق او عدالت مري
او ظلمونه، فسادونه، بدبڼه کارونه رواج مومي.

تاسې پدې پوه شئ، چې د دنيا د نظام او انتظام دپاره خدای دوه شیه پیدا کړي دي، چې یوه ته حکمت او بل ته حکومت وايي. حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې، بې له تدبیر او سیاست څخه چې له دې ټولو نه په حکمت تعبیر کېدلی شي، مخکې نه ځي او تش کوټک په دنیا کې نه چلیږي.

اوس په متمدنه او مترقي دنیا کې یو سړی په ډېر علمي لیاقت او لوړ شخصیت حاکم کېدلی شي او هغه څوک دغه رتبه او مرتبه گټلی شي، چې په تدبیر او سیاست کې اوله درجه مهارت ولري او د مهمو صفاتو خاوند وي، مگر په تاسې کې لا اوس هم بې سواده، بې ذوقه، بې علمه، بې رحمه، بې انصافه او له جهانه ناخبره اشخاص پیدا کېږي، چې بې رشوت اخستلو، وهلو او ټکولو، کنځلو او بدو ویلو په نور څه نه پوهېږي او نه شي پوهېدلي.

تاسې پدې پوه شئ، چې حکومت له دې نه پس تجارتي متاع نشي کیدلی، چې څوک یې په پیسو او رشتونو واخلي. هغه وخت او زمانه په تېرېدو کې ده، چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو او تملقنو ساتلی شي یا ظلم او بې شعوره قوت په یوه منطقه کې حاکمیت وکړای شي.

مونږ د دې عصر په شپو کې دا خوبونه لیدلي دي، چې علم او لیاقت، خیر او اصلاح به ډېر ژر خپله کرسی اشغال کړي او جهل او ناداني، ظلم، ستم، ریا کاری او فریب کاری به له خپلې چوکۍ را ولوړي.

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ او پخپل ځان گوتې ووهئ،
مقصد ظاهري فېشن او ارایش نه دی، بلکې د عیبونو اصلاح او
د ځان معنوي جوړول مې مراد دی.

راشئ دا زړه طریقه نوره پرېږدئ او هر کار د سوتې په زور مه
کوئ!

انسانان خدای د وهلو او ټکولو دپاره نه دي پیدا کړي.
د مجرمینو د قایلولو او اصلاح کولو د پاره نور وسایل هم
شته.

ظلم په ظلم باندې هېڅ کله نه ورکېږي.
تاسې به ډېر خلک په وهلو معیوب کړي وي.
ډېر کسان به ستاسې د شدت او تشدد له لاسه تېښتیدلي او
ورک شوي وي، مگر جرایم او جنایتونه نه دي ورک شوي.
یو شاعر وایي:

د انسان اصلاح په پوهه انسان کړې
ناپوهان یې په وهلو د انسان کړي
نو راشئ له علم او پوهې نه کار واخلي، ظلمونه او جبرونه
پرېږدئ!

بې گناه خلک په وهلو او ټکولو مه قایلوئ!
په رشتونو او لحاظونو له حق او حقیقت نه مه تیرېږئ او د یوه
په گناه بل ته جزاء مه ورکوئ! تاسې پخپل نفس او خپلو
خواهشاتو حاکمیت پیدا کړئ او د همدغه حاکمیت په اثر ځانونه
د دې لایق کړئ، چې په نورو داسې حکومت وکړئ، لکه چې یو

پلاریې پخپلو زامنو باندې پخپل کور کې کوي او هېڅ راز
ظلمونه پکې نه وي.

میلونر خیرات خور

که څوک خپه کېږي که خوشحالهېږي زه خو څه وایم او خپله غاړه خلاصوم، گوندې دا ساده مخلوق لږ غوندې پوه شي او فکر وکړي.

زه اروپا ته نه يم تللی، امریکا مې نه ده لیدلې، په افریقا کې نه يم گرځیدلی او هېچرې نه يم تللی، مگر یو عجیب مملکت مې لیدلی دی او عجیب مخلوق پکې اوسي. په دې مملکت کې د دې په ځای، چې بډایان او مالداران خوارانو او غریبانو ته څه ورکړي خوران مسکینان د ډېر مال او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوی هم نه شرمېږي اخلي یې.

ته به وایي دی رشوت خواره ماموران او حاکمان یا دوي، چې په لکونو روپۍ او بې حساب ځایدارونه لري له یوه ډېر عاجز سړي نه هم په ډېره جزیي فقره کې ترڅو سل دوه سوه روپۍ وانخلي نه یې پرېږدي.

نه زه دغه بې رحمه، بې انصافه رشوت خواره نه بنسیم، خیرات خواره بنسیم.

په دې مملکت کې، چې زه ورته عجیب مملکت وایم ملیونر خیرات خور هم پیدا کېږي او ډېر غنیان د خوارانو او مسکینانو خیراتونه خوري.

په دغه وطن کې ما داسې خلک ولیدل، چې اسونه ورته ولاړ دي موټر لري، قصرونه او باغونه، ځمکې او پټي یې په هر ځای

کې شته، مگر له داسې خلکو نه خيراتونه او شکرانې اخلي، چې هغوی د خپل اولاد نفقي او جامې ته حيران دي او د دوی نوکرو ته هم نه رسېږي.

په دغه مملکت کې معکوس وضعيت دی او وږي، بربنډ يې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي. په کوم ځای کې، چې د بې وزلو او خورانو په خيراتونو او شکرانو غنيان او متمولين ځمکې او جايدادونه، کورنه او باغونه، موټر او اسونه اخلي.

ايا د هغوی په حال افسوس او حسرت نه دی په کار؟ اې خوارو او بې وزلو پښتنو! هر څوک چې غني او دولتمن شي ميا وي که ملا، سيد وي که پير او پېشوا هغه د خيراتونو او ذکاتونو مستحق نه دی.

هغوی بايد تاسې غوندې عاجزانو ته زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه دريږئ او ارومرو نورو ته څه ورکؤ د قصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوي، بلکې ګوډ، ړانده، کونډې، يتيم، بندي او مسافر ته يې ورکړئ، چې په اخرت کې په ښه درشي.

ستاسې په خيراتونو په عمرو عمرو خلکومزې، چرچې او ورميږونه وکړه، که رښتيا وایم نو شرابونه هم پرې واخيستل شوه او فحاشي پرې وشوه، لږې سترګې وغړوئ او لږ غوندې هوښيار شي.

اخر ړانده خونه ياست دا څه درباندي کيږي.

تاسې خپلوشکېدلو جامو، خپل فقر او مسکنت او د دوی مال
او دولت وگورئ!
چې دوی څنگه دي او تاسې څنگه یاست؟
که دوی نه شرمیږي او ستاسې خیراتونه قبلوي، بلکې غواړي
بې تاسې د دوی له حیثیت او شان نه وشرمیږي او دوی تر قیامتہ
او په قیامت کې مه شرموئ.

گرانہ لیکوالہ!

د دې عصر قافله ډېره گړندی ده، له دې کاروان سره برابر تگ
نوي اقتضاگانې لري او د انسان په ظاهري او معنوي حال کې
بدلون غواړي.

پخوا به يو کارواني له ځان سره پتيرې اخيستي او په پڼو به يې
ميخونه او نالونه وهل، مگر اوس د الوتکو په سفر کې دغه شيان
نه دي په کار او د دې وخت مسافرت هغسې نه دی.

مونږ اوس د ژوندانه په نوې مرحله کې داخلېږو او له يوه حاله
بل ته انتقال کوو. هغه څوک چې له خپل خره راکوزيږي او په
الوتکه کې الوزي بايد فکر او نظريې بل راز شي او ناسته ولاړه
يې هغسې نه وي.

هغه چې ټول عمر پلې گرزېدلی او له عقله پيا ده دی د آس يا
بايسکل سپرلي هم ورته ډېره گرانه معلوميږي، د سپورزمۍ کرې
ته ختل خولا څه کوي.

له يوه زاړه جهان نه نوې دنيا ته ورتگ او په نوو توغنديو
سپرېدل ډېر مراحل په مخکې لري او نوې عصري پوهه غواړي.
انسان لکه د تجارت مال داسې نه دی، چې د اوبښ له شانه
الوتکي ته رانقل شي او هېڅ تغير پکې رانه شي.

تجارتې مالونه هم د اوبښانو په شا په خټو او غونډو کې وي او
په الوتکو کې خپله جامه او ظرف بدلوي. هغه وخت چې مونږ د
خپل کلي او کور له څو تنو کاروانيو سره به خرو پسې روان وو او

اوس، چې د مختلفو ملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لري هېوادو ته ځو او راځو بايد له هغه حاله ډېر فرق ولرو او هغسې نه اوسو.

که هغه وخت زمونږ نظر محدود و زمونږ مزلونه هم لنډ و، مگر اوس له دغه اوږدو مزلونو او لوړو پروازونو سره لوړ فکر او لري نظر هم په کار دی.

زمونږ خلک خواوس د هوايي سرویسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضا ته هسک شوه او وزرونه یې پیدا کړه، مگر د خلکو فکرونه او اخلاق لوړول د غومره اسانه کار نه دی، چې کوم داخلي یا خارجي شرکت یې سرته ورسوي.

دا کار تر ډېره حده د هېواد د پوهانو اولیکوالو کار دی. دا د دوی وظیفه ده، چې د یوه نوي نهضت او ارتقايي حرکت ملګرتیا وکړي او د خلکو ذهنونه د نورو افکارو او عصري ایجاباتو قبلولو ته تیار کړي. نوي نهضتونه په هر ځای او په هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري.

په هر ملت کې (نوې خوښي) او (زړه خوښي) شته. زاړه هر چېرته زاړه رواجونه او عادتونه خوښوي، ځوانان هر کله د نوي فکر او د نوي ژوند طرفدار وي.

د دې دواړو ډلو تر مینځ یوه بله ډله مینځګړیتوب کوي، یعنې ځینې نوي شیان ښه ګڼي او ځینې بد بولي. په زړو شیانو کې هم ځینې خوښوي او ځینې نه.

دا دريمه ډله په جامعه کې معتدل اشخاص گڼل کېږي او هغه دوه نور د افراط او تفريط خاوندان بولي.

زه دلته دانه وایم، چې د افراط طرفداران ښه دي که اعتدال پسند، مگر په لیکوالو دا پیرزونه لرم، چې دوی باید هر کله او هر چیرته د نوو نهضتونو ټینګ طرفدار وي او هغه زاړه رسمونه او رواجونه بد وگڼي، چې د یوې جامعې د بېرته پاتې کیدو موجب دي.

لیکوال باید خلک پدې پوه کړي، چې د دوی اجتماعي او انفرادي ژوند څه راز دی؟ دوی څه کوي؟ د دوی خویونه، فکرونه، عملونه او نېتونه څنگه دي؟ د نن ورځې د ژوند دپاره څه په کار دي او د سبا ورځې ضرورتونه څه دي؟

د یوه ولس د حقيقي سعادت د تامین دپاره له هر چانه د پوهانو او لیکوالو مرسته ډېره په کار ده، دوی باید خلک د اصلاحي فعالیتونو او پروګرامونو په ښېگڼو پوه کړي او په عالم کې داسې خوشبیني پیدا کړي، چې واقع بینۍ ته زیان ونه رسوي.

مونږ لکه چې د ښو او سمولارو جوړولو ته ډېر ضرورت لرو دېته هم اړ یو، چې په ښه لاره تګ خلکو ته وښیو او ښه حرکت را پیدا کړو.

که سړک هر څومره ښه جوړ شي او لياره ډېره اواره هم وي، چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به يې څه کړي؟

که د چا صحت هر څومره ښه وي او په وجود تکړه وي، چې خوي يې وران او عمل يې بد وي، نو څه فايده؟ ترڅو چې زموږ عادات او اخلاق سم نه شي او بد ذهنتونه راسره ملګري وي، که دا ملک جنت هم شي زموږ بد عملونه او بد رواجونه به يې په جهنم بدل کړي او په هغو اوروڼو به سوزي، چې زموږ له نفسونو نه يې لوڅرې او لمبې پورته کېږي که موږ خپل ځانته متوجه شو او خپل کردار او رفتار په نظر کې ونيسو زموږ هغه ظلمونه او جهالتونه، چې د رسم و رواج او عرف او عادات نوم پرې ايښودل شوی دی، زموږ د بدبختۍ ډېر مهم عوامل دي، چې يوه اساسي مجادله او قلمي مبارزه ورسره په کار ده.

په دې اوس وخت کې، چې د تحول وېمه، رسم و رواج پورنی له مخه اخلي او محبوبيت له مينځه ځي د ليکوالو په غاړه ډېر مهم مسئلېتونه پراته دي، چې د حقایقو له مخې پرده لرې کړي او ښو ته ښه بدو ته بد ووايي، يعنې له هېچانه ونه وېرېږي حتی، چې له عرف و عادت نه يې هم سترګه ونه سوزي او د حقانيت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بد ذهنت سره مجادله وکړي، چې قوت او قدرت يې د زړې زمانې له فرعونيانو کم نه دی او يوازې ابراهيمي جرئت ورسره مقابله کولی شي.

د ليکوال لويوالی په همدغه ټکي کې پروت دی، چې د جامعي عرف و عادت ته په انتقادي نظر وگوري او خپله عقیده پټه نه کړي.

هغه څوک چې خپل صحيح فکر او نظر د عام ذهنيته په مخالفت نه شي څرگندولی څوک ورته په نفرت نه گوري، مگر کوم ارزش هم د جامعي په نظر کې نه لري.

رښتياڼی ليکوال او ستر ليکوال هماغه دی، چې د راتلونکي نسل قضاوت په نظر کې ونيسي او له سبا ورځې وډار شي، نه له نن ورځې نه.

يو مسلمان بايد هغه ورځ په نظر کې ولري، چې يو صحيح قضاوت پکې کېدونکی دی او حقيقت پکې له رسمونو او رواجونو نه لوړ مقام لري.

څنگه چې په يوه باغ کې هر وخت ناکاره بوټي، درب او کبلي پيدا کېږي باغبانان يې له بېخه باسي، چې له باغ نه ځنگل جوړ نه شي په يوه ولس کې هم په مرور د زمان ځينې وران خويونه او بد عادتونه پيدا کېږي، چې انساني باغ و بن ته زيان رسوي. هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونو کې وخت په وخت پيدا کېږي د همدې دپاره وي، چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او د خلکو په ذهن کې نوې رڼا پيدا شي.

د جهان تاريخ، چې سپړي گوري او د سترو ليکوالو او پوهانو د ژوندانه مطالعه کوي دا ورته معلومېږي، چې د فکر او پوهې مشرانو او لويانو د خپلې عقيدې او فکر د نظر په اظهار او ابلاغ

کې خومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند یې د
نورو د ژوند ښه کولو دپاره خومره خوار کړی، بلکې قربان کړی
یې دی.

د راتلونکي نسل په نظر کې خپله لويي ثابتول څه اسانه کار نه
دی، چې خوشې په خوشې لاس ته راشي. که سړی د پوهې او فکر
په رڼا کې د حقایقو په اظهار نن هر خومره منفور واقع شي او عام
ذهن و نظر ورته په کرکه وگوري هغومره به دغه سړی د سبا ورځې
په رڼا او د راتلونکي نسل په نظر کې ښکلی او محبوب ښکاري.

بک دیوہ

خپله ژبه

دغه لمر، چې پاس په اسمان کې زمونږ د پاسه ځليږي او پخپل نور او حرارت د ځمکې د مخ په بوتو او ژونديو شيانو کې د نشوي نما قوت پيدا کوي. همدغه شان يو بل معنوي لمر هم شته، چې وړانگې او پلوشي يې د انسان په زړه او دماغ وليږي او له انعکاس څخه يې افکار او خيالات پيدا کېږي، دا افکار يا خيالات چې د الفاظو او کلماتو په جامه کې څرگند شي نطق، خطابه، شعر، موعظه، نصيحت او داسې نور ورته ويل کېږي، چې دا ټول د ژبې تر عمومي عنوان لاندې راځي او انسان ورباندې له نورو حيواناتو امتياز پيدا کوي.

نو ويلی شو، چې زمونږ الفاظ او کلمات تش هغه اصوات نه دي، چې له مرغانو او نورو حيواناتو اوريدل کېږي، بلکې دا زمونږ د زړه غږ او د فکر فانوس دی، چې زمونږ فکري رڼا او نور وزياتوي او مونږ په همدغه وسيله کولی شو، چې يو د بل په مقصد پوه شو او يو له بله فکري او معنوي استفاده وکړو. دا بايد مونږ ومني چې که انسان د نطق او وينا قوت نه لرلي او د افکارو او خيالاتو د جريان دپاره يې دا مجرانه درلودی، هېڅکله به يې دغه ذهني او عقلي ارتقا نه وه کړې او نه به يې له نورو حيواناتو دومره توپير درلود، نو زمونږ وينا که څه هم د هغې رڼا زيريدنه ده، چې له يوه ډېر لوړ اسمانه زمونږ ذهن ته رابښکته کېږي، مگر د

دې رڼا په زياتوالي کې زښت ډېر تاثير او دخل هم لري، چې بايد په ډېر زيات اهميت ورته قايل شو.

داهم بايد وويل شي، چې د دغه معنوي لمر فيضان چې انسان ورځنې فكري رڼا اخلي او ژبه ورځنې پيدا شوې ده او هم لکه، چې يو مملکت له بل ځنې پخپلو مخصوصو بوټو او حيواناتو امتياز پيدا کوي او معنی بيليري، قامونه هم يو له بله پخپله ملي او مخصوصه ژبه جلا کېږي او دا هېڅ امکان نلري، چې د مخکې د مخ ټول انسانان په يوه ژبه وگړيږي، بلکې دا طبيعي او منل شوی قانون دی، چې هر ملت به ځانته ژبه لري او پخپله ژبه کې به علمي او معنوي ارتقا کوي. همدغه سبب دی چې يو سړی په ډېر زيار او زحمت هم په پردۍ ژبه کې داسې ادیب کيدی نشي، چې له اهل زبانو څخه يې هېڅ فرق ونشي. دا ځکه چې د بلې ژبې الفاظ او کلمات د ده د هغو دقيقو القاتو ترجماني نشي کولی، چې دی پخپله ژبه کې ورځينې تعبير کولی شي، نو ضرور د ده ذهني او دماغي واردات بې تعبيره پاتي کېږي او د فکر لار يې بندېږي، چې دېته بايد فکري او معنوي اختناق ووايو.

نو ملتونه هم لکه اقليمونه او مناطق د اجتماعي ناموس او طبيعي نظام تر اغيزې لاندې دي، چې هېڅلکه ورځنې سر نشي غږولی او حتماً ورسره موافقت کوي. که څوک له دې قانون مخالفت کوي او غواړي چې په بله ژبه کې د علم او عرفان، ادب او بصيرت خاوند شي هغه داسې مثال لري، لکه چې د تودو ملکو

مخصوص بوټي په سړو ملکو کې کړي يا د يوه موسم کرهڼه په بل کې کوي.

دا څرگنده ده، چې له دغسې سعي او عمل ځينې هېڅ نتيجه نه اخيستل کېږي او دا راز زيار او زحمت انسان نشي مسعود کولی. که يو ملت وغواړي، چې خپل احتياجات په بله ژبه پوره کاندې او په پردۍ ژبه کې د علم او معارف خاوند شي، بنايي چې پخپل جدو جهد ځينې معلومات لاس ته راوړي او لږ څه خپله مخه رڼا کړي، مگر دا رڼا به لکه د غلو ډيوه ډېره ضعيفه او خړه وي، چې په نري شمال به مري او هېڅ دوام به نلري. که ملت د بل په ژبه څه زده کوي هغه زده کړه به لکه د طوطي او مينا زده کړه تش د ژبې په سر وي او زړه ته به هېڅ لار نلري، په داسې ملت کې هېڅکله د فکري نشوې او ارتقا هيله نه کېږي او نه په علم او ادب کې سمه او صحيح لار ورته پيدا کېږي، دا راز ملتونه همېشه خپلې سترگې غړوي، مگر څه نه وينې نومونږ بايد ارومرو خپله ژبه ژوندۍ کړو او د علم و عرفان ډيوه پکې بله کړو، ځکه چې دا ژبه د ملت په ذهن او زړه کې ځای لري او په رڼا باندې يې طبعاً د ملت ذهني او دماغي خونه روښانه کېږي او ډېر ژر د معارف پلوشې د وطن په هره خوا کې خپريږي.

خپل ملت ساتل

هر ملت بعضې مخصوص شيان لري، چې که سپړی هغه ورځيني لري کړي هېڅ امتياز ورته نه پاته کېږي. د همدې لامله هر ژوندی او بېدار ملت خپل ټول ملي شيان لکه: رسوم او ادا، ملي موسيقي او ملي ادب، ملي ژبه او ملي روايات، ملي ذوق او ملي اخلاق په ډېر ښه شان ساتي او هېڅکله ځان د بل قوم په څير نه ښکاره کوي، بعضي ملتونه پدې باب کې دومره ډېر احتياط کوي، چې خپل خرافات او بې معنی شيان، چې هېڅ فايده پکې نه وي هم له لاسه نه باسي او ډېر احتياط کوي، چې ورباندې ټينک وي. يو ملت له بل ځنې علم و فن، صنعت اخلي، خو ملي خصايص يې هېڅکله نه قبلوي، مگر ځينې ضعيف النفس ملتونه چې د نورو تر تاثير لاندې راغلي او خپل ملي ذوق او احساس يې ورک کړی دی، ځکه چې هغوی ته خپل هرڅه بد معلومېږي او پردي هرڅه ورته ښه ښکاري، نو په هر شي کې د نورو تقليد کوي او د ملت په معنی هم هېڅ نه پوهېږي خپل ځانونه ورته ډېر ټيټ او ښکته ښکاري، ښه او بد د نورو په ذوق ځانته معلوموي او له ځانه هېڅ فکر نشي کولی.

که سپړی د يوه قام ازادي او خپلواکي د روح او نفس له خوا په نظر کې ونيسي، نو پوره ازادي او حقيقي خپلواکي هغه قوم لري،

چې پخپل فکر کې د بل قوم تر تاثیر لاندې نه وي راغلی، یعنې په غیر شعوري طور په بل قام پسې نه وي روان، نه یې ذوق د بل د ذوق تابع وي او نه د بل قوم فکر له خپل فکره ښه ګڼي.

هر کله پښتون یو توریالی او ننګیالی ټبر دی، چې تراوسه په دنیا کې په جګو او هسکو ژوند کوي او هېڅکله ورته بل څوک له ځانه لوړ او ستر نه ښکاره کیږي، نو طبعاً باید خپل ملي خصوصیات او پښتني ممیزات په ښه شان وساتي او هېڅکله یې له لاسه ونه باسي.

د پښتنو ملي اخلاق او خویونه، چې په پښتونواله ورځنې تعبیر کیږي د ملت ستنې او مهم ارکان دي، چې په اجتماعي حیات کې ډېر زیات قیمت او اهمیت لري او حقیقي تهذیب پکې لیدل کېږي، د پښتنو صاف اورښتیا ویل، پخپل عهد او قول له سر او ماله تېرېدل، له ضعیفانو او بې وزلو سره مرسته او کومک کول دا ټول هغه صفات او خویونه دي، چې پښتانه یې د پښتونولۍ ارکان او شروط ګڼي.

د پښتنو ملي تربیه هم پر یوه داسې اساس باندې قایمه ده، چې له نني حیات او ژوندون سره پوره موافقت لري. دا قوم اوس د پښتانه دی محتاج، چې څوک ورته د شجاعت او زړورتوب درس ورکړي یا یې د زیار ایستلو او زحمت ګاللو دپاره تربیه کاندې، ځکه چې دوی ته خپل ملت دا تعلیم ورکړی دی، چې باید هېڅ کار ورته په دنیا کې ګران او مشکل معلوم نشي او له هیچا ځنې یې سترګه ونه سوزي. وګورئ! یو پښتون چې کله خپل ځان

ستايي، نو وايي چې زه اسمان ته تيره غورزوم او سر ورته نيسم،
صفتونه خو نور هم ډېر دي، مگر هر قوم او هر څوک له خپل ملي
ذوق او احساس سره سره يو صفت ځانته غوره کوي او فخر
ورباندې کوي.

نو معلومه شوه، چې پښتنو ته له مشکلاتو سره مقابله کول او
گرانو کارو ته سرنيول ډېر ښه ښکاريږي او دا قوم د هر راز
سختيو مقابلې ته تيار او مستعد دی. دې قوم ته له هر چا ځنې
خپل ځان لوړ ښکاري او تل پخپل مليت او پښتنواله افتخار
کوي، د همدې لامله د قسم په ځای کې وايي:
پښتون به نه يم که دا کار مې ونکړ.

نو قومونه که عزته النفس او ځان ښه گڼل يا پخپل مليت باندې
فخر کول کسبي زده کوي، دوی ته خپل محيط او مليت دا وړښيي
او بل معلم ته يې هېڅ حاجت نه پېښيږي.

د پښتنو مليت او ملي اخلاق د دوی له نامه سره تړل شوي دي.
که څوک د پښتنو په کلو او قبایلو کې وگرزي دا به ورته
معلومه او څرگنده شي، چې پښتانه هغه چا ته پښتون نه وايي،
چې هغه يوازې په پښتو خبرې کولی شي او نه پښتو يوازې د دغو
مخصوصو الفاظو او کلماتو دپاره استعمالیږي، ځکه چې د دوی
د محاوراتو او اصطلاحاتو په نالیکل شوي قاموس کې دا دوه
کلمې خورا ډېرې معناوې لري، چې د دې قوم ټول صفات او
مميزات پکې راځي.

نو مونږ بايد خپل ملي اخلاق او پښتونواله په ښه شان وروزو او د خپلو تېرو پښتنو هغه خويونه، چې بايد انسانان او انسانيت ورباندې فخر وکړي تل په نظر کې ونيسو.

زمونږ اسلاف او پخوانۍ برسېره په دې، چې توره او تورياليتوب ورځنې په ميراث پاتې دی، د نورو لوړو او ښو صفتونو خاوندان هم و، چې په هېڅ قوم کې په طبيعي او غريزي ډول نه ليدل کېږي.

دوی مهذب او خوشبين وو، دوی پخپل ناموس ډېر ټينګ وو او بل چا ته يې هم هېڅکله په سپکه سترګه نه کتل، په هر ميدان او هر ډګر کې د ظالمانو دښمن او د مظلومانو ملګري وو، هر چا به چې دوی ته تنګ راوړله سر او ماله به ورباندې تېرېدل او هغه به يې تر خپل سيوري لاندې په ډېر ښه شان ساته.

خپله سيمه به يې ډېره درنه ساتله او پخپله يوه لويشت محکه به يې خپل سرونه ورکول، هېڅکله يې په دنيا کې د بې تنګۍ ژوندون نه کاوه او نه به يې د چا پېغور خپل ځانته پرېښوده، خپل نوم ورته له هر چا ځنې ښه ښکارېده او د پښتونولۍ اب و ابرو يې په ډېر ښه شان ساتله، نو مونږ بايد خپل ټول ملي شيان او ملي اخلاق له هر چا ځينې ښه وګڼو او پخپله پښتونواله ونازيږو، کوم طبيعي جوهر او معنوي ښېګڼې چې مونږ لرو، هغه په بل هېڅ قوم کې نشته او نه يې پيدا کولی شي، که څه هم په فن او صنعت کې له مونږ ځنې ډېر وړاندې او مخکې وي.

نو مونږ بايد له نورو اقوامو ځنې فنون او صنايع، علوم او معارف واخلو. د نورو سياست او معاشرت، کره وړه هر څه ځانته معلوم کړو، مگر د هغوی په ظاهري بنایست او بنکلیتوب خپل زړه بای نلو او نه خپل ملي ذوق د چا په تقلید کې ورکړو، مونږ بايد د پښتونولۍ بڼ خور کړو او لکه بلبلان د نورو د باغ په گلانو ونه ټیږېږو.

مونږ بايد د خپلې ملي ژبې له ژوندون کولوسره سم خپل معنویت او ملیت پوره ژوندي کړو او لفظاً او معنی له پلوه ځانونه پښتانه کړو، مونږ بايد د خپلې ملي ژبې په قانون کې د پښتونولۍ رڼا او د علم و عرفان نور دواړه جمع کړو او پښتو و پښتنواله یو ځای وروزو او عقیده ولرو، چې زمونږ خاوره د تهذیب او ښو صفتونو زانگو وه او د تاریخ په حق شهادت تهذیب پلوشې زمونږ د ملک او زمونږ د پلرو د اعمالو د هندارې څخه په دنیا کې منعکس شوي دي.

حرکت او پښتون

لمر ختلی او وړانگې یې له درونڅې نه کوټې ته را پرې وتلې دي، یو وړو کی ماشوم، چې نوی له خوبه را پاڅیدلی په کټ کې ناست دی او د لمر پلوشو ته هر ساعت لاس وراچوي، مگر هېڅ شی په لاس نه ورځي او موټي یې هماغسې تش پاتي کېږي. دی پدې نه پوهېږي، چې دا وړانگې زما په سترگو کې ځای لري او هیچا ته لاس نه ورکوي.

اوه! واړه او کوچنیان څه عجیبه طایفه ده او څنګه شیانو پسې هڅه کوي، دوی چې کله خپل ځان په هنداره کې وویښي هم لاس وراچوي او منګولې ورسره لګوي، دوی ته خپل ځان هم پردی ښکاري او د خپل سر خولۍ هم د بل ګڼي. که ښه فکر وکړو مونږ هم لکه دوی له خپل ځان سره په جګړه اخته یو او په همدغسې شیانو پسې هڅه کوو، خو دومره فرق شته چې دوی ته خپل شی هم د بل ښکاري او مونږ د نورو مال هم خپل ګڼو، دوی په اورني کې کلک تړلي وي سره له دې لاس او پښې خوزوي او خپل ځان خلاصوي، مګر مونږ یې تړلو هم هېڅ حرکت نه کوو او ځای پر ځای پراته یو.

هوا! مونږ او واړه دومره ډېر فرق نلرو، که موږ لکه دوی د خپل ځان او وطن لپاره څه نشو کولی یا واړه یو او یا ویده.

هو! خوب هم يو عجيب کيفيت دى يوه شپه، چې زه په درانه خوب ويده وم او تندې راباندې ډېره غلبه کړې وه، نو ما به لوى لوى سيندونه او ولې ليدلې او هر ساعت به مې اوبه څښلې، خو مړېدم به نه او تنده مې نه ماتيدله. کله به مې په لويو ډنډو کې لمبل او کله به مې په لوى سيند کې غوتې وهلې، مگر له خوبه را پاڅيدم لاس مې هم لوند نه و او سخت تړى وم.

د ويدو قومونو ټول کارونه به البته همدغه شان وي، چې هېڅ نتيجه به نلري دوى. به گمان کوي چې مونږ کار کوو او گرزو، مگر په حقيقت کې به ځاى په ځاى پراته وي او هېڅ به يې نه وي کړي.

خوبونه هم ټول يوراز نه دي ځينې خلک ويده دي او په خوب کې خبرې کوي، بعضې لا داسې هم وي چې له ځايه پاڅېږي او گرزي، مگر وينس نه وي. د چا خوب ډېر زيات او دروند وي، چې په چيغو هم نه راوينسېږي او ځينې کسان په يوه نري گنگوسې وينس شي، نو وينسول که څه هم د وينسونکي کار دى، مگر د ويدو حال پکې ډېر تاثير لري. همدغه سبب دى چې د يوه ځاى شاعران ډېر ژر خپل قام پرېښولى شي او د بل ځاى شاعران دا افتخار نشي گټلى او د سوز نارې يې د هوا په امواجو کې بې فايدي ورکېږي.

وينسول هم ډېر اقسام لري، سړى ټول په يوشان نه وينوي، کشرانو ته سړى نارې وهي او بنسوروي يې، مگر ځينې کسان په چاپي کولو او کښېمنولو بيدارېږي. پدې عصر کې چې

ويښتوب تر هر څه ضرور دي بايد هېڅوک ويده پاتې نشي، هر څوک که د خپلو خواخوږو په نارو نه وينښيږي، نو د ښمنان يې د برچوپه څوکو وينوي. او هسې يې نه پرېږدي، نو د ښمنان يې د برچوپه څوکو وينوي او هسې يې نه پرېږدي، نو بايد وينښ شو، مگر داسې وينښ نه لکه واره هلکاه، چې له يوه خوبه راپاخيدلي او په بل شان خوب کې پراته دي. لاس او پښې ښورول ضرور دي، خو دا سپنه چې سړی د وړانگو په نيولو خپل وخت تير کړي، وړانگې هم سړی نيولي شي او پوره استفاده ورځينې کېږي، مگر هله چې سړی پوره وښ وي او د زړه سترگې يې هم غړولې وي.

لوئیدل او جدیت

لکه چې د باغ بوتی او نیالګی ورځ په ورځ لوئېږي او وده کوي همدغه شان انسان همه د رشد او تکامل لور ته روان دی، مګر هېڅوک دا مسیر په سترګو نشي لیدی او هره شېبه په تفاوت نه پوهېږي. کله چې نباتات له مخکې نوي راجګ شي له خاورو سره برابر وي او ښه لانه لیدل کېږي، مګر څه موده وروسته ښایسته ډېر لوی شوی وي او ښه وده یې کړې وي، دا لویوالی یو ځل نه پېښېږي، بلکې له ابتدا ځنې په یوه داسې تدریجي صورت جاري وي، چې څوک یې هره ورځ فرق نشي محسوس کولی، مګر هېڅوک ورځنې انکار نشي کولی، دنیا هم له خپلو ټولو موجوداتو سره همدغه شان د ترقۍ په لور روانه ده، که څه هم مونږ پکې پټې سترګې پراته یو او حرکت یې نه وینو دغه نشو و نما، چې په کایناتو کې په طبیعي صورت جریان لري او هېڅوک یې مخه نشي نیولی کله کله د بعضې عواملو په اثر کې د طبیعي حاله وزی او تغیر پکې پېښېږي.

هو! انسان دا اقتدار لري، چې د طبیعت سپر د خپل تدبیر په موسسه کې ګړندی کړي او پخپله روزنه او زیار یو باغ ډېر ژر سمسور کاندې. د انسان جدیت او فعالیت هم په حقیقت کې همدغه معنی لري، چې دی له طبیعت سره یو لاس شي او خپل تاثیر څرګند وښيي.

کله کله سړی پدې راز بحثونو کې له ځينو کسانو اوري، چې په هر کار کې اعتدال ښه دی او ډېره بېړه ښه نه ده...

هو! اعتدال ښه دی او په هېڅ کار کې دومره بېړه نه ده په کار، چې سړی پخوا له فکر کولو یوه کار ته ملا وتړي او داسې منډې پکې ووهي، چې په یوه شېبه کې ځان دومره ستومانه کړي، چې بیا دوه ساعته ځای پرځای پروت وي او د حرکت نه وي، مگر داسې هم باید ونشي چې سړی اعتدال د ځان د پاره پلمه کړي او ټول کارونه طبیعي جریان ته وسپاري.

وگورئ! اوسپنه یا نورو فلزات پس له ډېرو قرونو او پېړیو د یوه مناسب حرارت او طبیعي تحول په اثر کې دا صلاحیت پیدا کوي، چې بعضې آلات او اسبابونه ورځني جوړ شي، مگر کوم وخت چې صنعتي فابریکې د انسان لاس ته را ورسېږي ډېر ژر هر راز تحولات قبلوي او د انسان جدیت او فعالیت ته ځان تسلیموي.

نو د طبیعت سیر همېشه پداسې طور جاري وي، چې لیدل کېږي نه، مگر د انسان د فعالیت اغېزه ښکاره او څرگنده وي. په هرځای او هر مملکت کې، چې د جدیت څرخونه په بېړه چلېږي هلته په ټولو شعبو کې ښکاره پېشرفت لیدل کېږي او ورځ په ورځ په کارونو کې تفاوت محسوس کېږي، نو باید هر سړی د خپل جدیت او فعالیت له مخې هر راز موانع لرې کړي او مخ پر وړاندې لاړ شي، پدې لاره کې که سړي ته هر څومره پېچلومي مخې ته راشي باید سترگې یې ورته سپېنې نشي او اسانه یې وگڼي.

سړی که په یوه قوي زړه او د امکان په سترګه هر شي ته ګوري هغه ته ډېر موانع پېښېږي او څه شی یې مخه نشي نیولی، مګر هغه کسان چې ضعیف النفس دي هغوی پخپله ځانته موانع پیدا کوي او دومره اهمیت ورکوي، چې د اقدام تصور هم نشي کولی. ډېر خلک یوازې د همدې لامله چې یو کار ورځینې خراب نشي هېڅ کار ته زړه نه ښه کوي او له هر شي ځنې ډډه کوي. زما په خیال دغه راز ذهني موانع له ټولو موانعو ځنې ډېر تاثیر لري، څوک چې له خپل پېشرفت سره مینه او علاقه لري هغه باید دا راز فکرونه بیخي له ځانه لرې کړي او خپل هغه حرکت، چې د ده نقصان او تاوان موجب کېږي هم له سکونه ښه وګڼي.

سړی باید په لوی لاس خپل ځان یا بل ته ضرر ونه رسوي، مګر له موهوم ضرر ځنې هم دومره ونه ډارشي، چې هېڅ کار ته لاس وړاندې نکړي او لاس تر زني ناست وي.

انسان له ډېرو زیانونو او تاوانونو ځینې یوه ډېره قیمتي او مهمه فایده اخلي، چې هغه تجربه ده، څوک چې د ژوندون په حقیقي مفهوم پوهېدلی وي، چې حیات بې له حرکت او جدیت ځنې بل شی نه دی او دا هم ورته معلومه وي، چې د دنیا ټول ژوندي شیان د همدغه ورزش په مرسته قوت او طاقت مومي، هغه هېڅکله ځای په ځای کېښناسته نه قبلوي. وګورئ! کوچنیان او واره د خاپوړو او ځخیدلو په ذریعه خپل غړي قوي کوي او په سکون نه راضي کېږي.

دا ځکه چې د حیات له قانونه خپل سر نه غړوي او که هر څومره پخپلو حرکاتو کې تکلیف وويني او هر ساعت پر مخ ولوېږي بیا

راپاڅېږي او پخپلو پښو درېږي. دا گرزیده اوښوریده دوی خپل کار گڼي او هېڅکله له خپلې مور یا پلار ځنې پکې مرسته نه غواړي.

هر څوک چې غواړي له خاورو ځنې خپل سر را هسک کړي او پورته شي یا په بل عبارت د بلې ورځې دپاره ځان قوي کړي هغه باید له دغسې پرزیدلو او ولیدو ونه ډار شي او نه په دا راز واقعاتو، چې د حیات په لاره کې هر چا ته پېښېږي دومره متاثر شي، چې له هر څه لاس واخلي او په هسې کښیناستو راضي شي. نو اعتدال پسندی باید زموږ د پیاوړو ملگرو د جدیت او فعالیت سیر ورو نکړی شي او نه باید د احتیاط نوم په دوی دومره اغیزه وکړي، چې غړي یې بیخي سست شي او هېڅ ونکړي، ځکه چې احتیاط د پته نه وایي، چې سړی هېڅ نه کوي او نه اعتدال دغه شی دی، لکه چې بعضې خلکو د خپلو داسې حرکاتو دپاره نوم ورکړی، چې په سترگو نه لیدل کېږي او نه یې چا ته تاثیر معلومېږي.

کوم قومونه چې د ترقۍ په لار کې له نورو ځنې وړاندې او دمخه دي که هغوی د اعتدال په نامه خپل سیر لږ څه ورو کوي او په وقار و متانت و تکامل سیر قطع کوي، ورته ښايي، مگر یو داسې قام چې له نورو ځنې بیرته پاتې وي هغوی باید له منډو کار واخلي او په نورو پسې ځان ورسوي.

پوره ژوندون

دغه شپې او ورځې چې زمانه او وخت بلل کېږي، د نړۍ پر ټولو موجوداتو باندې راځي او تیرېږي، مگر کوم تاثیر چې په حیواناتو کې کوي هغه د صحرا په کاهو کې نشي کولی.

زمانه او وخت د باغ په ونو او بوټو خزان او بهار راولي، چې بعضې بوټي ورکوي او بعضې نوي پیدا کوي، همدغه شان په حیواناتو کې زړښت او ځواني، قوت او ضعف پېښوي، مگر د بیدیا گانې که هر څومره وخت ورباندې تېر شي هماغه شان وي، د پسرلي نسیم او د منې بادونه پکې هېڅ توپیر نه ښکاره کوي، نو ویلی شو چې عصر او زمانه په ژونديو شيانو کې تاثیر کوي او ژوندون هم د زمانې تاثیر قبلولوته وایي.

هو! زمانه او عصر په ژونديو شيانو کې د هر شي د احساس په اندازه اغیزه او عمل کوي او په هغه ځمکه کې ښایسته او میوه داره بوټي زرغونوي، چې هلته د حیات ماده او ژوندي ذرات موجود وي، په شنډه مځکه او وچ ډگر کې هېڅکله هغه تاثیر نشي کولی چې په باغ او بڼ کې یې کوي. همدارنگه کوم تاثیرات، چې زمانه او وخت د انسانانو په ډله او ټولگي کې لرې هغه د غرو او رغو په حیواناتو کې نلري، نو ویلی شو چې انسان د زمانې له تاثیر نه نسبت ټولو موجوداتو ته زیاته استفاده کوي او لکه څنګه، چې زمان په ده کې تاثیر او عمل کوي، دی هم په زمان کې عمل او اغیزه کوي، همدغه انسان دی، چې د ده په افعالو او

اعمالو يو عصر له بل ځينې بېلېږي او د ده په شاهکار يو قرن په بل باندې افتخار او سرلويې کوي.

زمانه ځي او تېرېږي، مگر د انسان اعمال او افعال له ځانه سره داسې نشي وړي، چې د خلکو هېر شي او د چا له ياده واوړي. زمانه دا کولی شي، چې انسان له ځان سره ملگري کړي او له دې نړۍ څخه يې بوزي يا په بل عبارت د ده وجود خاورې کړي، مگر د ده ښه نوم او ښه عمل هېڅکله او په هېڅ شان نشي محو کولی.

ښايي، چې بعضې کسانو ته د ښه عمل په نسبت دا سودا پيدا شي چې مونږ ښه عمل څه شي ته وايو؟ او مونږ مقصد پدې ټکي کې څه شی دی؟

د دې پوښتنې ځواب به همدومره لنډ او اسانه ښه وي: هرکار چې د نورو انسانانو په خیر او فايده تامېږي او خلکو ته يې فايده رسيږي هغه ښه عمل او ښه کار دی.

زمونږ دا لنډ عبارت البته هر راز مادي او معنوي امور چې د بشریت په فايده باندې تامېږي د ښه عمل په نامه خلکو ته معرفي کولی شي. همدغه ښه عمل دی، چې د بشر په تهذيب او تمدن کې لويه برخه لري، چې بايد زمان او مکان ورباندې فخر او لويي وکړي.

دغه راز ښه عمل که هر څوک پخپلو سوانحو کې لري هغه به په آخرت کې هم د ده په مخکې لکه د جنت ښکلې او گلالۍ حوره گرزې او دی به ورځنې خوند او حظ اخلي.

زمونږ دا بحث د ژوندون په شاو خوا کې دی او هغه انسان ور باندې ستایو، چې دغه راز ښه عملونه ورځنې پخپل عصر او زمانه کې ولیدل شي. مونږ مخکې وویل چې ژوندون د زمانې تاثیر قبلولو ته وایي، مګر دا د حیواني او نباتي ژوندون تعریف دی، چې د انساني ژوندون په نسبت نیمګړی او ناقص معلومېږي، مونږ هغه انسان په انساني ژوندون باندې ستایو، چې هغه هم د زمانې عمل او تاثیر قبلوي او هم پخپله په نورو شیانو کې اغیزه او عمل کوي، مونږ هېڅکله هغه قوم یا هغه ملت ژوندی نشو بللی، چې زمان ور باندې راځي او تېرېږي او دوی پکې هېڅ نه کوي.

دغسې عمر یا شپې او ورځې خو په حیواناتو او باغ و بڼ باندې هم تېرېږي، چې هغوی ورځنې استفاده کوي او لوېږي، مګر دغه لوییده د دوی کار او عمل نه بلل کېږي، ځکه چې دوی یوازې د زمانې تاثیر قبلوي او پخپله څه نه کوي.

مونږ غواړو چې انسان پداسې حیات او ژوندون وستایو، چې له ده سره وړ او مناسب وي. انسان باید په دنیا کې داسې ژوندون وکړي، چې د نورو په ژوند کې هم برخه واخلي او خپل قرن ژوندی کړي.

د دنیا لوی مصلحتین او لارښونکي، لوړ او نوموړي فیلسوفان چې د بشریت کاروان یې د جهالت په توره شپه کې په سمه لار روان کړي دي او د جهالت په توره شپه کې یې، لکه د اسمان ځلیدونکي ستوري هر چا ته لوری او لودن ښودلی دی، چې د بشر

د مادي او معنوي حیات د دوی مرهون دی او تر اوسه پورې د دوی په نامه په دنیا کې ژوندي دي. همدوی د انساني ژوندون مثالونه او ښې ښې نمونې دي، چې په لوړ او تام حیات ستایل کېږي. دا راز حیات نه د زمانې سیلاب وړلی شي او نه یې قرونه او عصرونه په اثر و باندې خاورې اړولی شي، دا راز ژوندون دومره قدر او قیمت لري، چې زمان او مکان ورباندې ویاري او د مخکې پله په همدغسې کسانو باندې درنه او سنگینه ده، چې پرښتې ورته د لمر اوسپوړمۍ ډیوه په لاس ولاړې دي او ننداره یې کوي.

موږ غواړو چې انسان خپله اندازه او خپل استعداد په نظر کې ونیسي او ځانته هغسې ژوندون غوره کړي، یعنې هېڅکله په یوه داسې ټیټ او ناوړه حیات، چې حیوانات یې هم لري راضي نشي. حیات او ژوندون ځانته مدارج او مراتب لري، چې مونږ یې دلته په نباتي، حیواني او انساني ژوندون ستایو، چې نباتي حیات بې شعوره او حیواني حیات ته شعوري ژوندون ویل کېږي، هر کار چې انسان له شعوره ورتېر د عقل او فکر خاوند هم دی باید د ده حیات او ژوندون هم لکه فانوس د علم او پوهې په رڼا ښایسته او روښانه وي، چې د زمانې په حال تاثیر وکړي شي او تیاره یې په رڼا بدله کړي. همدغه حیات چې هم د زمانې تاثیر قبلوي او هم پخپله په زمانه کې تاثیر کول دي، کامل او پوره حیات بلل کېږي، چې د انسان دپاره مناسب دی، که مونږ غور

و کړو د مخکې د نورو موجوداتو ژوندون هم په حقیقت کې د انسان په حیات پورې تړلي دي. که د انسان حیاتي فعالیتونه نه وي، د حیات او ژوندون ماده به د مخکې له مخه که بېخي ورکه نشي، نو دومره خوبه کمه شي چې له دې وخت سره هېڅ نسبت پیدا نکړي.

نو انسان باید لکه لمريو با حرارته او روښانه ژوندون ولري، چې د ده په تاثیر د مخکې د مخ ټول شيان وروزل شي او وده وکړي.

هو! انسان باید لکه لمر داسې وي، چې د ده په تلو د مخکې نیمه کره د غم او ماتم تور کالي واغوندي او هر څوک د ده تگ له دنیا ځنې پوره حس کړي.

د ژوند مقصد

هر سړی چې هر څه غواړي یا له هر شي سره مینه لري، هماغه شی د ده مقصد او مطلب یا په بله ژبه خواهش او ارزو بلل کېږي، هغه مین او عاشق چې خپلې معشوقې ته رسېدلي او خپله محبوبه یې په داسې خوشحالی په غېږ کې نیولې ده، چې بې شرابو مست او مدهوش دی یا هغه څوک، چې شپه او ورځ یې د شهرت د گټلو او اعتبار پیدا کولو د پاره یوه کړې او لوړې رتبې ته رسېدلی دی، همدارنگه هغه د علم او عرفان د ډیوې پټنگ، چې د جهالت په توره شپه یې ځان د معرفت رڼا ته رسولی دی او له هر چا ځنې خپل ځان مسعود گڼي، دا ټول په حقیقت کې بې له دې نه چې خپل مقصد ته رسېدلي دي بل مفهوم نلري.

نو د دنیا هره خوشحالي یوه گرانه او قیمتي مرغله ده، چې د مقصد په لمن کې موندل کېږي.

دنیا په حقیقت کې یو نندارتون دی، چې انسان ته هر راز ښکلي او ښایسته شيان وربښي، چې هر څوک له خپل ذوق او خواهش سره سم یو شي پسې هڅه وکړي او ځان ور ورسوي، بلکې انسان لاڅه چې حیوانات او د هوا مرغان یې هم هسې نه دي پرې اېښي، بورا یې د گل په گلاليو پانو مین کړی او د پټنگ په زړه کې یې د شمع د محبت ډیوه بله کړې ده، نو چې سړی خپلې

سترگې ښې وغړوي او هر طرف ته ښه په ځير ځير وگوري هر شی او هر څه د خپل مطلب او مقصد دپاره زیار باسي او په هر شواخون، چې وي ځان ورسوي، نو بیا ویلی شو چې ژوندون په حقیقت کې د خپل مقصد دپاره حرکت او جدیت دی خوشحالي یا سعادت هم د مقصد په رسېدلو یا د مقصد دپاره په زیار ایستلو کې دی، بلکې هغه کسان چې خپل مقصد ته لانه دي رسېدلي او په لاره کې دي د هغوی خوشحالتیا لا یو بل شان کیف لري، چې په کامیابی کې نه پیدا کېږي.

مونږ مخکې وویل، چې ژوندون هغه حرکت دی، چې د خپل مقصد او مطلب دپاره وي، ځکه چې هر حرکت او ژوندون سند او دلیل نشي کیدی، هغه گټه چې څوک یې له غره ورغړوي او په ډېره بېره مخ ښکته راځي یا هغه خزان وهلې پاته، چې د مني باد یې له ونې بېله کړي او یوه خوا بله خوا یې وړي دا هم حرکت دی، خو ژوندون ورته نه وېل کېږي، همدارنگه موټر، بایسکل، طیاره او داسې نور، چې د بل مقصد دپاره په حرکت کې دي او پخپله کوم مقصد نلري ژوندون نه بلل کېږي. مونږ دلته په مطلق حرکت کې بحث نه کوو او نه مطلق حیات زموږ د بحث موضوع ده، زموږ غرض انساني ژوندون او انساني حرکت دی، چې عالي یا حقيقي حیات ورته ویل کېږي، نو هر انسان چې په هغه کې دغه راز حرکت نه وي هغه ژوندی نه بلل کېږي، مگر په حیواني ژوندون قایلیدي شو. د انسان حرکت د حقيقي ژوندون ښه نه ده. هغه انسان چې گوزنگ وهلې دی شپه او ورځ په حرکت دی یا د

سړو له لاسه او د چاله ډاره، لکه پانه رپېږي. دا هم حرکت دی، خو د مقصد دپاره نه، همدارنگه هغه څوک چې پټې سترگې پروت دی او په ویدو یوه خوا بله خوا لاس اچوي یا ډډه په ډډه اوږي راوړي دا هم حرکت دی، مگر داسې ناقص حرکات د حقيقي او انساني ژوندون د لیل نشي کیدی. مونږ هغه انسان ته په حقيقي ژوندون قایلیدلی شو، چې په خلاصو سترگو پخپله اراده او مینه د خپل مقصد، خپل ملت او خپل وطن دپاره کار او حرکت کوي او که داسې نه وي، نو د دغسې کسانو مرگ او ژوند څه فرق نلري، ځکه چې د دغسې کسانو حیات او ژوندون بې له خوراکه بله هېڅ نتیجه نلري او په دې هر څوک پوهېږي، چې ژوندون په نامه خوشحال وي، ځکه چې دا راز ژوندون د حیواناتو په برخه رسېدلی دی، چې باید انسان هېڅکله ورباندې خوشحاله نشي. زمونږ له دې تېر بحث ځنې به دا څرگنده شوې وي، چې زمونږ مقصد په دې وینا کې د حقيقي او انساني ژوندون تعریف او نبودنه ده، چې د هر چا ورته پام شي او پیدا یې کړي، نو بیا د نتیجې په ډول وایو، چې حقيقي یا انساني ژوندون هغه حرکت دی چې د خپل مقصد دپاره وي او هر څومره، چې د سړي مقصد لوړ او ښه وي هغومره یې ژوندون هم ښه او د ستایلو وړ وي. که دیو سړي مقصد له خپل شخصي مفاد ځنې لوړ او پورته وي، یعنې یوازې د خپل ځان په غم نه وي اخته او د اجتماعي سعادت دپاره هم زیار باسي، البته د دې سړي ژوندون او حیات ډېر قدر او قیمت لري، چې باید هر څوک یې وستایي او ورباندې

خوشحاله وي، ځكه چې حيات د مقصد حاصلولو وسيله ده او قيمت هم د مقصد په اعتبار ټاكل كېږي، مگر دا هم بايد ووايو چې لوړ او ښه مقصد هر څوك د ځان د پاره نشي ټاكلى او نه د هر چا سترگې ورباندې نښلي، ځكه چې هر څوك د خپلې پوهې او خپل فكر په اندازه يوشى خونښوي، چې هغه يې مقصد بلل كېږي، نو هر څومره چې د يوه سړي تعليم لوړ وي او تربيه يې ښه وي او په هره اندازه، چې د چا بصيرت او بصارت زيات وي هماغو مره يې مقصد هم ښه او عالي وي، نو مونږ هېڅكله له يوه داسې سړي چې هغه د انفرادي حيات له دايرې څنې دباندې نه وي وتلى او د اجتماعي حيات تصور هم نشي كولى، دا اميد نشو كول چې هغه دې يو اجتماعي مقصد ولري او د هغه مقصد د پاره دې زيار وباسي، نو زمونږ د پوهانو او ليكوالو دا وظيفه ده، چې خلکو ته لوړ او عالي مقاصد وروښيي او له اجتماعي حيات سره يې اشنا كړي، يعنې د لوړو مقاصدو محاسن او ښېگنې ورته پوره ښكاره كړي، چې هر څوك په ډېره مينه او محبت د يوه ښه او لوړ مقصد په لور روان شي او دومره شوق ورسره ولري، چې هېڅكله سترې او ستومانه نشي او نه يې هېڅ راز تكليف او زحمت مخه ونيولى شي. هو! د پوهانو په برخه له اولې ورځې دغه وظيفه رسېدلې ده، چې د خلکو له سترگو د جهالت پردې لرې كړي او له درانه خوبه يې راجگ كاندي، چې هر څوك د خپل حيات او ژوند د پاره حركت وكړي او له دغو شپو او ورځو، چې په هر چا باندې تېرېږي استفاده وكړي، ځكه چې زمانه په حقيقت

کې لکه یو بحر داسې دی، چې هر څوک ورځنې د خپل مقصد په اندازه استفاده وکړي څوک ورځنې ښایسته او قیمتي مرغلرې راوړي او څوک پکې یوازې کبان نیسي. بعضي لا داسې هم وي چې بې له اوبو څښلو نوره استفاده نه کوي. مونږ باید د زمانې له دریابه پوره استفاده وکړو او په قیمتي مرغلو پسې لاس وگرزوو، زموږ ښاغلي او پوه ادیبان باید لکه د پښتو او پښتونولي حامی خوشحال خان خټک خلکو ته د سعې جدو جهد درس په دې ډول ورکړي.

که غوټۍ پسې وهي په لاس به درشي
چا وې دا چې په دریاب کې گوهر نشته

دا راز صحیح افکار که د چا په مغزو کې ځای ونیسي او یقین پیدا کړي، چې په سعیه او کوشش، جدو جهد هر راز مطلب حاصلېږي او سړی پخپل زیار و زحمت له وخت او زمانې ځنې هر ډول مادې او معنوي استفاده کولی شي، هغه هېڅکله محروم نه پاتې کېږي او هرو مرو د زمانې له ډکه دریابه خپل مقصد او د مراد گوهر لاس ته راوستلی شي.

گڼل

شپه ده او د اسمان ځلیدونکي ستوري درگړده سترگه کونه
وهي. زه پورته پاس په اسمان کې د سپوږمۍ او ستورو ننداره
کوم یو بل هلک، چې د یوه لوی ډنډ پر غاړه ناست دی هماغه
سپوږمۍ او رېږیدونکي ستوري په رڼو اوبو کې ډېر ښکته د
مخکې په تل کې ویني.

گورۍ! د انسانانو نظر خومره توپیر لري، چې یو شی په یوه
وخت کې څوک پاس پخپل سر ویني او څوک یې ټیټ په مخکه
کې مومي، همدغه یوه رڼا ده چې هم پورته په شنه اسمان کې او
هم ښکته په مخکه کې ترسترگو کېږي، نه همدغه یو شین ډنډ دی
چې هم پاس په سر ولاړ دی او هم ترپښو لاندې لیدل کېږي، مگر
که سړی لږ څه د شپږو جهانو او خواو له قیده ځان خلاص کړي او
د خپلو اعتباراتو له دایرې څنې بهر شي، نو بیا د حقیقت په لویه
او لایتناهي فضا کې لوري او لودن ورکوي او خپل ځان هم ورڅنې
ورکېږي.

نو انسان په حقیقت کې تل د خپل اعتبار او گمان په نړۍ کې
ژوند کوي او هرڅه په هغه جامه کې ویني، چې دی یې وراغوندي.

هو! د دنیا ټیټوالی او پورته والی زموږ سترگو او اعتبار پیدا کړی دی او داسره اوشنه رنگونه زموږ د دوو سترگو مولود گڼل کېږي.

که زموږ اعتبار او گڼل څه قیمت ونلري سره او سپین، زیر او گلېټ څه توپیر نلري.

موږ ته خپل گمان بعضې واړه شیان غټوي او بعضې غټ شیان راته واړه ښکاره کوي، د کار گرانټیا او اسانتیا زموږ په لاس کې ده او د هر شي قیمت او اهمیت زموږ په اعتبار او گڼلو پورې اړه لري.

همدغه زموږ گڼل او اعتبار په هر څه کې تاثیر کوي او په دنیا کې نوي دودونه او ذهنېتونه پیدا کوي.

همدغه شی دی، چې کله انسان له یو موهوم شکل ځنې ویروي او کله یې د توپ خولې ته د حملې دپاره تیاروي. د انسان گمان او اعتبار یو داسې طلسم دی، چې که دی یې پخپله مات نکړي هېڅوک یې نشي ماتولی.

نو هر قام او هر ملت ترهغه وخته لوړ او غښتلی وي، چې پخپل ځان ویسا او اعتماد لري او هر کله، چې خپل ځان ضعیف وگڼي نو بیا یې هېڅکله پښې نه ټینګېږي او نه د سیالۍ په میدان کې پخپلو پښو درېدلی شي.

همدغه سبب دی، چې نن د هر ملت پوه او پیاوړي واکداران خپل ملت ته د غرور ملي او اعتماد بنفېس درس ورکوي او په دغه راز تلقیناتو کې یو قوي زړه پیدا کوي، چې بعضې ورځنې په

خودي باندې تعبير کوي او د ملتو په لوړوالي او ارتقا کې زښت
 ډېر تاثير او اغيزه لري او اجتماعي پوهان يې خورا ډېر ستايي،
 ځکه چې حقيقت تر يوې اندازې زموږ د اعتبار او نظر په واک
 دی او لوړوالی يا ټيټوالی هم زموږ په ليدو پورې اړه لري.
 هو! همدغه انسان دی، چې کله حقايق باطلوي او کله د خپل
 لاس په بوتانو خپل ځان غولوي، همدغه انسان دی چې کله
 سومنات ماتوي او کله يې پخپله جوړوي، همدغه انسان دی چې
 کله د دين او شريعت له دايرې اوزي او کله د عرف او عادت په
 لومه کې داسې نښلي، چې هېڅکله ځان نشي خلاصولی.
 هو! انسان کله د لاس غوټه په خوله خلاصوي او اسانه کار
 ځانته گرانوي. کله ډېر مشکل او گران کارونه اسان شمېري او د
 خپل گمان په مرسته يې په اسانه سرته رسوي، نو ویلی شو چې د
 انسان خپل گمان د ده په حق کې منلی او صحيح حقيقت دی او
 که يو ځل پخپل گمان بد گمان شو، نو بيا په هېڅ ځای کې حقيقت
 نشي پيدا کولی او پخپل وجود هم نه قايلېږي.
 څومره به ښه وي، چې زموږ او ستاسې گمانونه ښه وي.

زړه او سترگې

کله چې یو شی په سترگو کې ښه ښکاره شي او په زړه کې ځای ونیسي او کله زړه یو شی سترگو ته ښه ښکاره کوي. د سترگو کار له بنایست سره دی او د زړه له مینې او محبت سره، کله مینه د بنایست په اثر کې پیدا شي او کله د مینې په سبب سړي ته یو شی ښایسته او گلالی ښکاري. بعضې خلک دي چې زړه یې په سترگو کې دې او بعضې په زړه کې سترگې لري، ډېر ځله د سر سترگې غولېږي او لکه ورکې هلک په یوه ښایسته مار خپل زړه بایلي، لکه د هوا مرغۍ شنه پټي ته رانښکته کېږي او د څو دانو دپاره ځان په لومه کې ښلولي، مگر د زړه سترگې په داسې شیانو نه غولېږي او هر شي کې د نقص او مفاد ډېر واړه ذرات ویني، یوازې ظاهري ښکلیتوب او داسې گلالیتوب نه خوښوي، چې عاقبت او نتیجه یې ښه نه وي. دغه د سر سترگې چې د لمر او سپوږمۍ په رڼا کې یو شی او بل شی ویني هر څوک لري، مگر ډېر لږ خلک دي چې د زړه په سترگو څه شې لیدلې نه شي، ځکه چې دا سترگې د علم او عرفان رڼا غواړي او بې له دغې رڼا هېڅ نه ویني او ورباندې تورتم وي. کله کله سره د علم له رڼا هم دا سترگې څه نه ویني، ځکه چې بعضې داسې پردې ورباندې پرتې وي، چې بې د هغو له پریکولو هېڅ کار ورځنې نه اخیستل کېږي، دا پردې زیاتره د

تقلید په سبب پیدا شوې دي یا د اوهامو او خرافاتو ګرد او غبار پیدا کړي دي، چې علم یې هم علاج نشي کولی. دا سترګې د انسان هغه پټ استعداد دی، چې په مختلفو نومونو، لکه عقل، بصیرت، فکر او داسې نوو ورځنې تعبیر کېږي.

او انسان ورباندې له نورو حیواناتو پېژندل کېږي. انسان باید اړومرو خپلې دغه سترګې وغړوي او کار ورځنې واخلي. سترګې پټول چې د پښتنو په محاوره کې لوی عیب دی، هغه د همدغو سترګو پټول او حقیقت ته نه کتل دي. کوم ضعف یا عیب که په دغو سترګو کې وي هغه باید حتماً اصلاح شي، ځکه چې تر هر څه دمخه دغه علاج ضرور او لازم دی. که دا سترګې روغې نه وي د علم رڼا هېڅ او بې فایدې ده، لکه چې یوه ږانده ته د لمر پلوشې هېڅ دي، څوک چې دا سترګې نلري هغه لکه ښاپیرک د علم له رڼا تښتي او ځان ورنه پټوي یا لکه هغه بوټی، چې د لمر رڼا ور باندې بده لګېږي او په سیوري کې ښه وده کوي، دی هم په تورتم او تیاره کې خوښ او خوشحاله وي.

چا چې د زړه له سترګو کار اخیستی او په همدغه نظریې دنیا ته کتلي هغوی د دنیا په صحنه کې ډېر شیان لیدلي او هر څه یې پخپله لمن کې راغونډ کړي دي، ځکه چې د دې سترګو مخه هېڅ شی نشي نیولی او تر ډېرو لرې ځایو پورې رسیږي، که انسان له دې سترګو کار واخلي او دا سترګې وروزي، نو خپل وړاندې

وروسته حال و مال تر یوې اندازې ویني او خپل ښه او بد تر هغه
حده چې د بشر لاس رسیږي سنجولی شي.
خوک چې دا سترگې لري هغه له هغو شيانو، چې مونږ ته عادي
معلومېږي ښه لوړ مطلب معلومولی شي او د یوې مېنې له لویدلو
ځنې د مخکې د قوي جاذبه معلوموي، د داسې کسانو په نظر کې
د ونې یوه شنه پاڼه د معرفت دفتر او کتاب وي، چې ډېر حقایق
پکې ویني او ښه ښه نتایج ورځنې اخلي.

زه دې پېژنم

که ته سل ځله ځان راته په بل څېر وښيي او خپله جامه بدله کړي، زه دې پېژنم او پخپل زړه کې ستا حقيقت ته په ځير ځير گورم، ستا خوبه چې ځان هر څنگه ښکاره کوي او پخپل ظاهري وضعيت کې هرڅه تغير کوي، مگر پدې پوه شه چې نه به د چا په ادراک او بصيرت پرده وغوروي او نه به خپل حقيقت بدل کړي، لکه چې يو مين خپله ليلې په لوی ټولگي کې پېژني يا لکه يو حقيقت ليدونکي، چې ريا کار زاهد تر سپين خادر لاندې ويني چې دا څوک دی او څه کوي، همدغه شان ته هم هېڅکله نه پتېږي او زه دې پېژنم.

ته په خپله چالاکی خپل ځان بل راز ښکاره کوي او زه هم ستا په مخکې څه نه وایم، مگر په زړه کې پوهېږم چې ته څوک يې؟؟ ته پدې پوه شه، چې ښه لباس، ښه وينا، ښه شهرت، عزت او اعتبار همدارنگه يو هسک او جگ مقام ته ختل هېڅکله د سړي معنوي معيار نشي لوړولی که څه هم د ځينو په نظر کې لوړ ښکاري. ته پدې پوه شه، چې که خلک ستا له ظاهري حاله متاثر کېږي او تا بې موجه ستايې، دا ستاينه تاته هېڅ فايده نشي رسولی او نه ستا په حقيقت کې څه تغير او تحول پېښوي.

هو! که يې سل ځله څوک لعل لعل بولي

په ستايلو به لعل نشي کوتی لال

لکه یو غمجن سړی پخپله مصنوعي خوشحالي ځان نشي
خوشحالولی همدغه شان ټول ظواهر د حقیقت په تبدیل کې بې
دخله او بې تاثیر دي.

یو ټیټ سړی که د غره سر او جگ ځای ته وڅېړي هغه ته هر څه
ټیټ ښکاري، مگر دی هم ټیټ وي او په حقیقت کې هېڅ نه وي
لوړ شوی.

نو دا راز لوړوالی بې له دېنه، چې د سړي په نظر کې نور ټیټ
ښکاره کړي او غرور پیدا کړي بله فایده نلري.
هو! داراز لوړوالی سړی له نورو خلکو ځنې لرې کوي او لویوي
بې نه!

حقيقت

لکه چې کله کله سړي ته خپله واهمه په توره شپه کې بعضې ډارونکي شيان پيدا کوي، چې هغه يوازې د ده په سترگو کې ځای لري او بل څوک يې نه وينې. دښمنان او معاندین هم بعضې داسې عیبونه د سړي په شان کې وينې، چې نور خلک يې نشي ليدلی او يوازې د همدو (تخیل پيدا کړی وي، نو لکه څنگه چې عشق او محبت زموږ سترگې داسې تړي، چې د خپل محبوب معایب له محاسنو ځنې نشو بیلولی، حسد او عناد هم زموږ او د حقيقت ترمنځ حایل کېږي او لکه د جهل حجاب ډېر حقایق له موږ ځنې پټوي یا يې په بل رنگ ښکاره کوي.

نو نه هغه ستاینه حقيقت لري، چې مجنون يې د لیلې دسپي کوي او نه هغه عیب، چې دښمنان يې په سړي پسې تړي. ترڅو چې موږ خپل ځان د عشق او محبت له پنځو او د عناد او حسد له منگلو خلاص نکړو، څنگه به حقيقت ته ورسیږو او په څه شان به د حقيقت په شاو خوا کې ازاد فکر وکړی شو؟؟

نو اړو مړو به یا د عشق او محبت لامله د یوه شي په حق کې خوشبین یو او ښه گمان به ورباندې کوو یا به د نفرت له کبله بد بین یو، چې هېڅکله به محاسن نشولیدلی او هر شي ته به د بد گمانۍ په سترگه گورو په دغه دواړو حالتو کې به موږ ته خپل گمان حقيقت ښکاري، مگر له حقيقت نه به ډېر لرې یو.

زما په گمان ځنې کسان ډېر زیات غولېدلي دي، چې خپلو عیبو په پلټنه کې خپل دښمنان په حقه گڼي او دا گمان یې کړی، چې دښمن لکه ائینه د سړي عیب په رښتیاڼي صورت سړی ته ورنښي، ځکه چې حسد او عناد اړومرو د دښمنانو ذوق او ذایقه دومره خرابوي، چې انگین ورته سکنجین ښکاره شي، لکه چې شیدا وایي:

گله من یم له حاسده ښه متاع کاندې کاسده

انگین سکنجین کا په مزه یې تریو جبین کا

نوکه مونږ خپل عیب د دښمن په ذوق پیژنو او د حاسدانو ذایقې ته اعتبار ورکړو، کېدای شي چې خپل خواږه تروه وگڼو او د دې په ځای، چې ځان اصلاح کړو له ښو ځنې بدو ته واوړو، نو بیا به هم حقیقت ته نه یو رسېدلی او غولېدلي به یو.

هرکله که له دغو شیانو مجرد شو او د خپلو احساساتو او عباراتو له دایرې بهر شو، مگر پدې شرط چې د همدغې بې اعتبارۍ په نړۍ کې پاتې نشو او لوړ مقام پیدا کړو، یعنې مایوس نه شو او لا په حقیقت پسې وگړزو، ښایي چې هغه وخت مو سترگې پخې وي او حقیقت ومومو.

نو زموږ او د حقیقت ترمنځ ډېره لاره ده او هغه وخت ور رسیږو، چې د جهل له تورتمه واوړو او د کور کورانه تقلید بوتان مات کړو او له خپلو هغو نفسي کیفیاتو ځنې هم ځان خلاص کړو، چې بعضې شیان مونږ ته ښایسته کوي یا یې بد راته ښکاره کوي.

او برسېره پدې دومره تجربه هم حاصله کړو، چې رښتیاڼۍ او غولوونکې رڼا وپېژنو او پدې پوه شو، چې د اسمان دغه رانه ستوري يا لمر او سپوږمۍ وليدونکي او پريوتونکي دي او يوه بله رڼا شته، چې هغه د زړه په سترگو ليدل کېږي او دا ټول شيان د هماغې رڼا په اثر کې پيدا شوي دي، نو حقيقت لکه يو غمۍ تر لوړو غرو لاندې نه دی او نه لکه د حيات اوبه په تورتم کې ځای لري، چې مونږ يې په هېڅ شان ونه ليدلی شو، بلکې د حقيقت رڼا دومره ځلانده ده، چې بعضې نور شيان هم ځليدونکي ښکاره کوي او مونږ، لکه چې د سپوږمۍ په شپه د سحر او سپوږمۍ رڼا نشو بيلولی، همدغه شان د حقيقت د رڼا امتياز هم نشو کولی که څه هم له هرې خوا يې په مونږ احاطه کړې او مونږ يې په غېږ کې نيولي يو، نو مونږ هر وخت د حقيقت په رڼا کې يو او هر وخت له خپل فکر او بصيرت سره سم يو شی د حقيقت مثل او نظير يا عين حقيقت گڼو، لکه يو مين چې کله د غره زرکه او کله باغ سره د خپلې معشوقې نظير گڼي او د هوسۍ سترگې د ليلې سترگې بولي او ډېر ځله لا خپله معشوقه هم په دغه راز نومونو ستايي او له حقيقت په لوی لاس ځان لرې کوي. انسان ته خدای دا استعداد ورکړی، چې په حقيقت پسې له هرې حلقې او د جامعې او محيط له غولې واوړي، ترڅو چې حقيقت پيدا کړي او يوه ملت ته د هدايت رڼا شي.

د محبت رڼا

سړی چې د محبت رانجه په سترگو پورې کړې هغه بیا هر شی
په یوه ښه رڼا کې ویني او د هر شي ښه ډډه کوي.

هو! دا راز خلک هېڅ شي ته د تنقید په سترگه نشي کتلی او نه
د اعتراض او عیب لټولو افکارو ته پاتي کېږي.

څوک چې د محبت تراغېزې لاندې راشي هغه لکه بلبل او بورا د
گل په یوه پاڼه خوښ او خوشحال وي او ټول باغ په همدغه یوه
پاڼه کې ویني، هغه هېڅکله د خزان تصور نشي کولی او نه ورته
دنیا بې وفا معلومېږي، مینه او محبت هر محبت سړی پوند او
گنگ کړي، چې په سترگو عیب لیدلی او په خوله یې ویلی نشي،
ځکه چې د هغه زړه لکه یوه پاکه مرغۍ په یوه داسې فضا کې
طيران کوي، چې هلته د بد گمانۍ گرد او غبار هېڅ نه لیدل
کېږي، د محبت خاوندان هېڅکله لکه منطقیان د چا د دلایلو
منطقي ضعف ته نه ملتفت کېږي او نه د چا وینا ورته د سیاست
او منافقت له مخې معلومېږي.

هغه هره خبره رښتیا او صدق گڼي او په هېچا کې د غدر،
خیانت او فریب علامې نشي لیدلې. مینه ناک خلک به هېڅکله
لکه فلاسفه د عیب او نقصان ذرات په کائیناتو کې نه ویني، لکه
هغوی چې د محبت او عشق نازک او خوندور کیفیتونه، لکه یو
مین او عاشق نشي حس کولی او عشق ته مرض یا جنون وايي.

د محبت لرونکي لکه يو صوفي د مينې په رڼا کې حقيقت ته
رسېدلی وي او نور خلک د خپلو او هامو او گمانونو په گرد او
غبار کې ورکوي.

که مونږ له چاسره مينه او محبت لرو هر ورو به د هغه په حق
کې خوشبين يو او لکه پتنگ، چې هېڅکله د شمعي حرارت او
سوزېده نشي حس کولی، مونږ به هم د خپل محبوب په شاو خوا
کې هېڅ عيب نشو ليدلی، مگر څوک چې د خپلو دوستانو په حال
کې لکه يو مفتش داسې غور او تعمق کموي او د هغوی د
ملا متی دپاره قراین لټوي هغه که څه هم کله کله حقيقت ته
رسېږي ډېر ځله به پخپل اجتهاد کې سهو کېږي او د دې لامله،
چې په سلو کې يو ځل حقيقت ته رسېدلی دی، هر وخت به خپل
فکر صحيح او صايب گڼي.

شعر او ادب

چپه چپي او قراره قرارې ده، سپوږمۍ په سپينه رڼا د مخکې
مخ بڼايسته او روښنايي ده، هېڅ طرف زور او زوگ نشته او د
شپې اوله شومه ده. يو ژور لښتې چې په شنه گياه پټ او پوښلی
دی له اوبو نه ډک او غلی روان دی، سړی چې دا وضعیت گوري
گمان کوي چې دا اوبه به شعوره نه دي، چې په عزم او اراده کوم
طرف ته ځي.

زه هم په همدغه گمان ورپسې روان شوم او تلم څه شېبه
وروسته گورم، چې په يوه شنه باغ کې گرزم او قدم و هم پدې باغ
کې هر راز بوټي ولاړ دي، دا اوبه چې له ډېرې مودې را ايسي دې
باغ ته راغلي دي د دې باغ په شنو پاڼو، خوږو میوو، بڼايسته
گلانو کې يې حلول کړي. دا شين بڼ او تازه چمن يې د انسانانو او
د هوا د مرغانو دپاره سمسور کړی دی، دا اوبه کله د تاک په رگو
کې ننوتلي او ډېر خلک يې پخپل خوند مست کړي او د ډېرو
نشته يې د بنگو په پاڼو زياته کړې ده. په يوه بوټي کې يې ځان
لکه غسل خوږ کړی او په بل کې يې د سرکې تريوالی پيدا کړی
دی.

دا اوبه برسیره پدې، چې د دې میوو او گلانو د وجود سبب
گرزېدلي دي په عمران او ابادۍ کې يې هم زياته برخه اخيستي، د
دې باغ ديوال او گرد چاپير سرايونه يې سرته رسولي دي، دې
اوبو يوازې د مخکې تردد نه دی کړی، کله يې چې په زړه کې د

همدردي، حرارت پيدا شوى د اوقيانوس له دريابه راجگي شوي
او په وچو ميرو يې د رحمت څاڅکي ورولي دي او کله د گل له
پاڼو هوا ته هسکې شوې دي.

همدغه اوبه دي (د نوعيت په لحاظ) چې کله بلې ورځنې جوړه
شوې ده او کله شبنم شوي دي، همدغه اوبه دي چې د ډېرو خلکو
تنده يې ماته کړې او له مرگه يې نجات ورکړې دي او کله يې لوى
لوى فرعونيان غرق کړيدي.

هو! پدې اوبو کې هر راز صلاحيت شته، چې کله په تبغ کې
ځاى نېسي او د تورې اب په ځاى کوي او کله د گل په پاڼو
(بنايسته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي. ځينې
وخت لا د صدف وړکى ځان تربيه کړي او د جوهرې په دکان کې د
تجارت بازار تودوي. بڼه فکرو کړئ؟ په دنيا کې بل شى هم شته،
چې دا ټول کارونه ورځنې واخيستل شي.
هو!

شاعر او عالم

دوه شپه دي، چې يوه شعر او بل ته حکمت يا علم وايي، يو په عقلي استدلال او منطقي قياس د حق او حقيقت اثبات کوي بل په تخيلي دلايلو او سحري کيف سرې حقيقت ته رسوي، شعر د عشق او مينې رڼا په زړونو کې پيدا کوي او علم و حکمت د عقل په نور ذهنونه روښانه کوي، دا دوه شپه که څه هم د خپل تعريف په لحاظ سره بېل او جلا دي، مگر لکه اوبه او هوا کله کله يو په بل باندې بدلېږي او دا دواړه زمونږ د حيات دپاره ضرور دي.

نو کېدې شي، چې شعر حکمت او حکمت شعر شي، لکه چې زمونږ اسماني کتاب هم له ځينو اشعارو په حکمت سره تعبير کړې او په همدغه سبب زمونږ ډېر مشاهير هم د شعر په تذکره کې راغلي او هم د علم او عرفان بهرغ جگړونکي دي، نو هغه څه چې د شاعر له خولې اوريدل کېږي هغه هم حق او حکمت وي، مگر د زړه له سوزه سره، لکه چې علامه اقبال وايي:

حق اگر سوزي ندارد حکمت است

شعر میگردد چو سوز از دل گرفت

نو دا بايد و منو، چې شعر او حکمت کله لکه د سپوږمۍ او سحر رڼا، چې په يوه افق کې جمع کېږي دا دواړه هم په يوه ذهن او دماغ کې يو ځای کېږي، چې يو بيان هم شعر او هم حکمت گڼل کېږي او يو سرې هم شاعر او هم عالم يا حکيم کېدې شي، مگر له دې

خبرې هم بايد سترگې پټې نكړو، چې شعري تعبير او علمي تعبير
 ډېر فرق سره لري علمي تعبير له هرې خوا په حق او حقيقت احاطه
 كړې وي او دقيق نكات هم ورځنې نه وي پاتي، مگر شعري تعبير
 او قافيې په محدوده دايره كې حقيقت ته يو اشارت كړې وي، خو
 دا اشارت لكه د معشوقو سترگې دومره پر كيف او جذاب وي،
 چې له يوه علمي كنفرانس ځنې عميق او با دوامه تاثير لري.

علم او حكمت د حقيقت له مخه ټول لباسونه لرې كوي او پخپله
 تشرېح او تجزيه د يوې موضوع عروق او شرائين او ټول فقرات
 ښكاره كوي، مگر شعريې پس له تزئين او ارايش ځنې په يوه ښه
 لباس كې نيم پټ او نيم لوڅ ظاهر وي، چې هر څوك ورباندې زړه
 بايلي، تعبير هم لكه شعري تعبير داسې وي، چې په يوه فلسفې
 او علمي تحقيق نه وي بنا، بلكې كله كله په علمي لحاظ غلط هم
 بلل كېږي.

څومره دمخه ما په مصري مجلاتو كې يوه جمله د اقتراح په
 ډول وليده، چې د ښو ښو ليكوالو توجه يې ځانته جلب كړې وه او
 سره له دې، چې هر يوه په علمي لحاظ غلطه گڼلې وه، ښه څه يې
 پكې ليكلي و جمله دا وه:

عمل څه كوي او مونږ كومې خوا ته بيايي، د سعادت لور ته او
 كه هلاكت ته؟ په دې عبارت كې علم لكه يو قايد داسې ښودل
 شوی، چې مونږ يې خوزولي يو او چېرته مو بيايي او دا څرگنده
 ده چې علم دا اقتدار نلري، بلكې د يوه موټر يا بېرې مثال لري،
 چې مونږ ورباندې خپل ځان رسوو، مگر دا جمله سره له دغه

علمي نقصانه پخپله ادبي جاذبه لیکوال مجبوروي، چې په دغه موضوع کې څه وليکي او هر سړی دې خبرې ته ملتفت کړي، چې نن د دنیا متمدن او علم لرونکي قومونه له خپل علم او تخنیکي معلوماتو څخه د خپل استهلاک او بربادۍ په لاره کې کار اخلي، نو ویلی شو چې اکثره شعري او ادبي تعبیرونه همدغه شان جاذبيت لري او یوې مهمې موضوع ته د خلکو مخه راگرزوي، مگر علمي تدقیق پکې نه وي شوی.

هر کله چې مونږ تر یوې اندازې د شعر او حکمت یا علم په ټکو لږه رڼا وغوروزوله او دا خبره موهم لږه څرگنده کړه، چې شعر او حکمت څومره بیلوالی او څومره نږدییوالی لري، نو اوس راځو د هغې ورځې بحث ته، چې د څو کسو پوهانو په مجلس کې د شاعر او عالم په شاو خوا کېده، په هغه ورځ یو عالم چې شعري برخه یې هېڅ نه درلوده شاعر ته په همدومره اهمیت قایلیده، چې د لږ ساعت دپاره یو مجلس تودولی شي، چې څوکسه یې خواته یوه شپه راټول شي او بس.

ده ویل، چې شاعر یو بې ثباته شخص دی، چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلېږي، مگر عالم لکه یو غر په وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي.

ده ویل، چې شاعر یو بې ثباته شخص دی، چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلېږي، مگر عالم

لکه یو غر په هر وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي.

لنډه یې دا، چې ده عالم ته دا حق ورکاوه، چې د یوه قوم مقتدا شي او د سعادت لور ته یې بوزي، مگر شاعر ته په دغه مقام نه و قایل، له ده ځینې که څه هم چا پوښتنه ونکړه، چې دی څه دلایل لري، مگر ښايي چې د ده دلیل به همدا و، چې د شعر اساس تخیل دی او هغه یو اساسي شی نه دی، هر ساعت بدلېږي او بېل رنگ پیدا کوي او د علم اساس هغه یقیني مقدمات او دلایل دي، چې عقل یې تزکیه او تصدق کوي او هر ه شېبه نه بدلېږي. د ده دغه وینا د مجلس اکثر و خلکو په ښه وایي او حق وایي باندې بدرگه کړه، مگر زموږ د مجلس یوه ښاغلي ملگري له شعر او شاعر ځنې تر یوه حده مدافعه وکړه او یوه بل مشر سړي د فیصلې په ډول وویل، چې شعریو قالب دی ښه او بد، صحیح او غلط هر څه پکې اچول کېږي، نو ښه او بد یې بد دي، مگر هغه چا چې شعر او شاعر ته په کمه سترگه کتل هغه وویل: هو! شعریو ښمگړې قالب دی، چې حقیقت پکې پوره نه راوړل کېږي. د دې خبرې ځواب خو موږ مخکې ورکړ، چې شعریو حقیقت پوره نشي راوړلی، مگر داسې جذاب اشارت ورکوي چې تاثیر یې له عام بیان او تعبیر ځینې ډېر زیات او بادوامه وي، نو اوس به راشو دې خبرې ته، چې ایا دغه فیصله موږ منلی شو که نه؟

له دې فیصلې ځنې معلومېږي، چې شعر د یوه ظرف حیثیت لري چې دارو او زهر دواړه پکې اچول کېږي او پخپله هېڅ شی نه

دی، که د فیصله کوونکي غرض همدغه وي مونږ هېڅکله دا نشو منلی، چې شعر لکه یو لوبښی وگڼو او نور اهمیت ورنکړو، ځکه چې شعر پخپله دوا ده، چې دوايي خاصیت او تاثیر پکې حلول کړي او یو له بله د هیولي اورصورت نسبت لري او که کله کله له شعر ځنې یو ضرر ولیدل شي، نو دا راز مخالف تاثیر په هره دوا کې کله کله د بعضې موجداتو په سبب لیدل کېږي او علم هم ځینې وختونه د فکري او اجتهادي سهو په سبب ضرر رسوي، نو مونږ پدې ځای کې هم فیصله کوونکي خپلې فیصلې ته ملتفت کوو او هم هغه چا ته، چې شعر او شاعر ته په ښه سترگه نه گوري وایو، چې که دی ټول شاعران په نظر کې ونیسي او یو شاعر د تمامو شاعرانو نمونه ونه گڼي، دی به د فیلسوفانو او متصوفینو د عالمانو او حکیمانو په ډله کې ښه ښه شاعران پیدا کړي او دا به ورته معلومه شي، چې شاعر هم لکه یو ډېر لوی سړی یو داسې استقامت لري، چې نه وي لکه ده چې تصور کړی دی، شاعر هم لکه یو لوی سړی یو داسې استقامت لري چې نه یې د زمانې بهار له چټې باسي او نه یې خزان سر راتیتولی شي، لکه چې رحمان بابا چې وایي:

لکه ونه مستقیم پخپل مکان یم

که خزان راباندې راشي که بهار

په شاعرانو کې هم لوی لوی خلک او لکه خوشحال خان خټک د ټینگ عزم خاوندان پیدا کېږي چې نه د دښمنانو لښکرې او نه د

حاسدانو خبرې د ده په قوي او غټ زړه کې څه وېره او حرکت پیدا کولی شي، لکه چې پخپله وايي:

د علم ډېرې خبرې دنیا تورې لښکري

زړه مې نه ښوري له ځايه غر خوهسې وي که نه

که شاعران یو ازې د تخیل خاوندان وای او نورو اساسي افکارو یې په ذهن کې ځای نه نیولی هېڅکله به لکه اقبال دیوه نصب العین او مستقیم فکر خاوند سړی په شاعرانو کې نه پیدا کېده او لکه حکیم سنایي او عطار، سعدي او رومي غوندې اشخاص به د شاعرانو په ټولګي کې نه ښکاره کېدل او نه به لکه بوعلی د عمیقو افکارو خاوند د شعرو یلو اقتدار درلود، شاعر هم انسان دی او انسان ته خدای هر راز استعداد ورکړی، که شاعر له نورو خلکو ځنې زیاته برخه نه وي اخیستی، نو نیمګړې خو به نه وي پاتې شوی.

د تورې رڼا

د زمانې امیل چې شپې او ورځې یې لکه د زنځیر کړې یو له بله تړلې دي او د شپو او ورځو، میاشتو او کلونو، قراینو او پیریو په حساب لویې او وړې حلقې لري سړی پکې عجیب و غریب واقعات او مختلفې صحنې ویني، نن چې مونږ د استقلال په نامه یو داسې ورځ لرو، چې شپه یې هم له نورو ورځو نه روښانه ده او د دې ورځې په لمن کې مونږ د خپلواکۍ او ازادۍ شرف او وقار موندلی او هره شېبه یې زموږ په نظر کې ډېر قدر او قیمت لري، دا ورځ مونږ ته یوه داسې شپه هم رايادوي، چې له ډېرې تیاري سترګه په سترګه نه ښکارېده او بیخي تور تم و. دا تور تم د سحر او طلسم یوه داسې تیاره وه، چې مونږ یې په غټو سترګو ویده کړې وو او خلکو به راباندې لوبې کولې، پدې تیاره کې به د دې غرو رغو په هغو زمريانو د استعمار لاس رابښکول کېده، چې پخوا به یې خلک له تش صورته وېرېدل او چا به ورته په زغرده نشو کتلې، دې تیاري د پښتونخوا د اسمان لمنې په تورو وریځو لړلې وې او داسې معلومېده لکه چې پښتانه پاس په اسمان کې یو ستوری نه لري، په دغه شپه د بد بختۍ یوه داسې سیلۍ را الوتې وه، چې زموږ ټولې ډیوې یې وژلې وې او په هېڅ ځای کې د امید رڼا نه ځلیده، زموږ زوړونه لکه ساړه نغري له حرارته تش او خالي و او د ملیت په کالبوت کې مو د حیات او ژوند ګرمي بیخي لږه وه، پدې وخت کې ناڅاپه زموږ په مخکې یوه داسې رڼا

و برېښېده، چې زمونږ حال او استقبال يې روڼ او روښانه کړ او
 زمونږ توره شپه يې په سحر بدله کړه.

دا رڼا زمونږ د هغې تورې برق او برېښنا وه، چې هر وخت
 ورباندې پښتنو خپله مخه رڼا کړېده او د خپلې بدبختۍ تورې
 تيارې يې پرې ورکې کړيدي. په دې رڼا کې دومره تودوالی او
 حرارت و، چې زمونږ په گوگل کې يې سره وينه توده کړه او ډېر ژر
 يې زمونږ په حال او استقبال کې تغېر او تحول پېښ کړ.

په دې رڼا کې مونږ د حيات هغه اوبه د تورې په خوله کې پيدا
 کړي، چې سکندر په تورتم کې لټولي. کله چې مونږ له دغې
 تيارې رڼا ته راووتو او د پښتونخوا د غرو په څوکو باندې د
 سعادت وړانگې او پلوشې وڅرکېدې زمونږ په زړو کې د حيات
 مينه، د وطن محبت، د مليت احساس، د علم او ترقي شوق او د
 ژوندانه ټول صفات او خواهشات پيدا شوه، د وطن ښايسته
 غرونو او ناوونو، ډکو سيندونو او گڼو ځنگلو زمونږ په زړه کې
 وطني عشق پيدا کړ. مونږ په همدغه رڼا کې خپل ځان پېژانده او
 په ځان مو ويسا پيدا شوه، چې ملي غرور او افتخار هم ورسره
 تړلي دي.

مونږ په دې وپوهيدو، چې د دنيا طوفانونه هېڅکله مونږ د
 نړۍ له مخې نشي ورکولی او نه دغه راز لرې او تورې ورپېڅې
 زمونږ د سعادت د رڼا مخه نيولی شي.

هو! مونږ حق لرو چې پخپل قوي او متين موجوديت ونازېږو او
 ووايو، چې مونږ هغه خس او خاشاک نه يو، چې د حوادثو سيلۍ

مو تیت په پرک کړي، ځکه چې مونږ پخپله پښتو او پښتونواله د هر راز مشکلاتو مقابله کولی شو او د پښتنو په اصطلاح اسمان ته تېره غورزو او سر ورته نیسو.

مونږ هغه ښاغلي پښتانه یو، چې ځان راته ډېر لوی او ستر ښکاري او د خپلې سیمې درنښت، خپل ملي افتخار، د پښتونولۍ ننگ او ناموس د تېرو پښتنو ښه نوم په داسې ډول ساتو لکه چې یو ډېر پاک او له مېنې ډک مین د خپل مقدس عشق احترام او حرمت ساتي.

مونږ خپل ځان او خپله خپلواکي، خپل پښتنې موجودیت اړومرو ساتو او له سرو مالو ورباندې تېرېږو، مگر باید په دې پوه شو چې مونږ دا په څه شان ساتلی شو؟ د دې پوښتنې په ځواب کې څه شی، چې زما په نظر کې ډېر مهم معلومېږي هغه زموږ ملي تربیه پښتنې، خویونه او پښتونواله ده، ترڅو چې مونږ پښتانه یو او پښتونولي لرو زموږ د خپلواکۍ او لوړتیا جنده به اړومرو پورته وي او په ازاده هوا کې به د ازدۍ په وږمه رېږي.

هو! دا رښتیا او کټ مټ حقیقت دی، ترڅو چې د یوه قام په نفسي کیفیت او حال کې تغیر پېښ نشي د هغوی په حال کې خدای هم تغیر نه پېښوي، ترڅو څوک پخپله ځان شاه ته ونه غورزوي لوی څښتن یې د ذلت او انحطاط په کنډو کې نه اچوي، زموږ ملي او پښتنې روح په دومره لوړه او هسکه فضا کې گرزي، چې که مونږ یې پخپله رانکته نکړو د هېچا د لېنډې غځې نه ورر سېږي او نه د چاله تیر لاندې راځي. وروسته تردې

چې زه د ځان په ساتلو کې پښتنې اخلاقونه په اوله درجه اهميت
 قايلېږم، نو بيا علم او د نن ورځې مختلف فنون ثروت او بډايي او
 ځينې نور شيان هم ضروري گڼم. که مونږ علم او بصيرت نلرو
 خلک مو په سحر او چل ترخپلې اغيزې لاندې راولي او لوبې
 راباندې کوي، که مونږ شته او ثروت نلرو زمانه مو وږي کوي او د
 نورو دام و دانې ته مو را ټيټوي، که مونږ فن او تخنيک نلرو
 پخپل لاس ځان اور ته غوروزو او له ځان سره دښمني کوو، نن
 خلک د حربي فنونو په قوت د اسمان له ورېځو او لوړو کار اخلي
 او پخپلو دښمنانو باندې تندر اوږلۍ وروي، نن خلک د صنعت
 او حکمت په مرسته هغه هوا، چې د حيات مهم عنصر دی د مرگ
 اله گرزي او د دښمن په حق کې ورځنې د زهرو کار اخلي. که
 څوک غواړي چې په دې عصر کې خپل ځان او خپله خپلواکي
 وساتي هغه بايد دومره کامل انسان وي، چې خپل هر څه يې
 پخپل لار کې وي او د خپل هر مرض علاج وکړي شي. پدې وخت
 کې که نور هېڅ نه وي، خلک د يوه قام لاندې کولو دپاره بعضې
 داسې مکرو بونه د هغوی په وجود کې انجکشن کوي چې ډېر ژر
 يې ملي وينه فاسدوي او روح يې وژني، نو برسېره په نورو خبرو
 نن د ازادۍ ساتلو دپاره ډاکټري هم لازمه ده.

نن ځينې کسان د نورو د اسارت دپاره خپل ځانونه بنايسته
 کوي او پخپل ښکليتوب ورځنې زړه وړي، نو سړی بايد هېڅکله
 لکه بلبل د چا په بنايسته گلانو زړه بای نلي او په پردي باغ کې
 اسير نشي، بلکې خپل ځان، خپل مليت، خپل دودونه، خپله

ناسته ولاړه له هر چا ځنې ښه وگڼي او خود يې ولري، ترڅو چې يو ملت خپلې ټولې نيمگړتياوې پوره نكړي او خپل ځان د بل له احتياجه ونه ژغوروي هغه په دنيا كې حقيقي ژوندون نشي كولى او په هر راز، چې وي د نورو تر تاثير لاندې راځي.

سړي بايد دې ټكې ته ښه متوجه شي، انسان چې هر څومره مدني شوي او مدنيت ته ورنژدې شو دى هماغومره يې ډار او وېره ورکه شوې او نور ژوندي او زېږوح شيان يې خپل لاس لاندې كړي دي او له خپلې اغېزې لاندې يې راوستلي، يعنې انسان د مدنيت په مرسته په وحشت باندې غالب شوى او قوت يې موندلى، لكه چې اوس هم د دنيا متمدن قومونه په وحشيانو او نيمه وحشيانو باندې حكومت او حكمراني كوي، كه څوك غواړي چې د نن ورځې مدني اقوامو تر تاثير لاندې رانشي بايد اړومرو په مدني سیر كې ځان ورسره برابر كړي او تمدن ته په سپكه سترگه ونه گوري.

په دنيا كې دا صلح يو طبعي قانون دى او لوى څښتن هم مونږ پوه كړي يو، چې دا مخكه د صالحانو ميراث دى او صالحان به وړ باندې تسلط لري، دلته غرض هغه صلاحيت دى چې دمخكې دمخ حكمراني پرې كېږي، چې دا صلاحيت د اسلام په ابتدا كې په عربو كې پيدا شوى او زمونږ پښتنو په مليت او پښتنولي كې اغېل شوى دى.

مونږ بايد دا صلاحيت هېڅكله له لاسه ونه باسو او ورباندې ټينگ اوسو - د دې صلاحيت لومړۍ ښه داده، چې مونږ به په

حق او حقيقت ټينگ ولاړ يو او ملگرتيا به يې کوو، هېڅکله به مو زړه ته خوف او ويړه لار نلري او د ضرورت په وخت کې ه وېني تويول راته هېڅ ښکاري او له مرگه به نه وېرېږو، بلکې د خپلې اسلامي او ملي لوړتيا د ساتلو دپاره مرگ، ابدي ژوندون او خپل سعادت بولو او د دنيا د هر راز سختيو او مشکلاتو په مقابل کې به لکه د خپل وطن لوړ او هسک غرونه په هر ميدان سر لوړي ولاړ يو، عزم او اقدام به مو ډېر ټينگ او کلک وي.

اېثار او قرباني به ډېر لوی افتخار گڼو، اتفاق او اتحاد به هېڅ شی نشي خرابولی، پخپل مېنځ کې به يو له بله مېنه او محبت، پېروژبنه او رواداري لرو او د خپل مقدس دين او گران وطن د دښمنانو په مقابل کې به د سختو زړو خاوند يو. د لوی څښتن په ضعیفو مخلوقاتو باندې به زړه سوی لرو، عدل او انصاف به راته له هر شي ښه ښکاري، د بې تنگۍ ژوندون به په هېڅ شان نه قبلوو او د خپل مقدس او پاک مقصد دپاره به له سر او ماله تېرېږو، خپل ځان او اولاد به د خدای د رضادپاره قربانو او بې له خدایه به بل هېچا ته سر نه ټيټوو، دا ځکه چې د خدای له بندگۍ سره بله بندگي نه کېږي او نه خدای پاک په دې باندې راضي کېږي، چې د ده بنده د بل چا بندگي وکړي.

هو! مومن او مسلمان بايد ارومرو آرام او ازاد وي او پښتون بايد تل ازاد او مستقل وي، نو تل دې وي زموږ ازادي او خپلواکي او همېشه دې وي پښتو او پښتنواله.

کورنی مرغه

کله چې سپړی ستورو سره خبرې کوي او د خپلې پوهې په رڼا کې بله نړۍ ویني او کله پخپلو خبرو نه پوهېږي او په رڼا ورځ بې له خپل ځانه نور څه نشي لیدي، که سپړی ښه ځیر شي چرګان هم خبرې کوي، خو د زړه په غوږو اوږېدل کېږي - هو! یوه ورځ چې زه د چا مېلمه وم او هغه غوښته چې زما دپاره هغه غټ چرګ، چې ډېر وخت یې ساتلی و پوخ کړي، نو یې خپل زوی ته د هغه د نیولو وویل، زوی یې په کوڅو کې ورپسې منډې وهلې او له ډېرو منډو وروسته یې چرګ ونيو او کور ته سترې ستومانه سانیولی راغی. دې سپړي په کاله کې یوه بڼه هم لرله، چې په یوه ډېره ناسته وه او د چرګ منډې یې لیدلې وې، نو یې پخپله ژبه چرګ گرماوه او ورته یې ویل، چې ته خو ډېر وخت دې سپړي پخپل کور کې ساتلی وې او وخت په وخت به یې ډوډۍ او هرڅه درکول او ستا روزنه به یې کوله کوم وخت، چې ده ته نیولې، نو تا د ده ټول ښه هېرکړه او لاس دې نه ورکاوه.

وګوره! زما په غاړه کې یې مزی اچولی، سترګې یې راته پټې کړي ګرزېدو او الوتو ته مې نه پرېږدي، سره لدې کله چې ما پرېږدي او والوزم هر راز لویې او وړې مرغۍ نیسم او ده ته یې راوړم، خپل ځان بېرته د ده منګولو ته سپارم او دی نه خوابدی کوم.

چرګ ورته مخ راواړه او ورته یې وویل، چې ستا سترګې پټې دي، هغه لور چې ده زما دپاره تېره کړې دی ته یې نه ویني.

يوه شېبه وروسته، چې دی زما بڼکې وشکوي او خپل ځان ته ترېنه بالښت او سروېږدی جوړ کړي او ما په اورباندي دا پلو هغه پلو واړوي او بيا مې ټوټې ټوټې کړي او په کټو کې مې لاندي باندې کړي، نو چې ته مې ژړا او کوکارې واورې، ما به هېڅ گرم نه کړې او پوه به شې، چې دده ټول بڼه زما سره د خپل ځان لپاره و او زه يې د همدغې ورځې لپاره لټولم.

هو! هر څوک او هر څه چې د بل د لاس لاندي وي هغه د همدغسې ورځې د پاره روزل کېږي، وگوره بزگر خپل غويي څنگه بڼه ساتي، په سره غرمه کې ورته واښه کوي، اوبه ورکوي، چې بيا پرې جغ کېږدي او مځکه پرې واړوي. همدغه شان خپل کښت وخت په وخت پڼه کوي، له غويو او پسويې ساتي، چې له مځکې هسک او ژر ورپېل شي.

همدارنگه هر کام چې خپل واک نه لري او د بل لاس لاندي ژوند کوي، هغو د نورو د ژوندون دپاره لکه چرگان او غويي ساتل کېږي او روزل کېږي، نو دوی ته که هر څومره بڼه خواړه ورکول کېږي، همغه خواړه دوی د مړينې د پاره غټوي او نژدې کوي يې، دوی ته هغه څه نه وربښودل کېږي، چې دوی په خپل ځان ويسا پيدا کړي شي او په نړۍ کې په خپل واک ژوندون وکړي شي او د بل پاتې شونکو ته سترگې ونه نيسي.

هو! دوی هېڅکله نه شي کولای، چې هر څه په خپله وگټي او بل چاته هيله او اسره ونه کړي.

خوږ ژوند

غر په غره نه ورځي او سپی په سپي ورځي - د همدغه تگ له کبله، چې وگړی یې یو له بله لرې سپي ته د نورو ژوندون څه نا څه څرگند پري او راز راز وگړي ويني.

یوه ورځ زه یو داسې سپي کره پېښ شوم چې پوله او پټي یې هېڅ نه درلودل او په کور کې یې د مرک لکۍ هم نه سپېره کیده. ده خپلې شپې او ورځې په لو او لوړ تېرولې او د کاله ټول خرڅوړې یې دومره نه و، چې د یوه بډای او شته من سپي د غاړې کالي شي.

پدې کاله کې یې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او نه چا یې له خپل لاس او مړونده بلې سر و کېږدی درلوده.

دې سپي په دغه ورځ برسېره پدې چې خپل زوی (کتوري) ته یوه سدری او یوه سره خولی راوړې وه، کور ته یې هم څه غوښه اخیستې وه، کتوري چې وروسته له ډېرو وختونو نوې نرې خولی موندلې او نوې سدری اغوستې وه له هلکانو سره په کوڅو کې منډې رامنډې وهلې، کله چې کاله ته راغی او د غوښو کټو په نغري باندې ولید په منډه بېرته لاړ او په نورو هلکانو یې زیږی وکړ چې مونږ نن غوښه پخ کړې ده.

هغوی که څه هم په دغه ورځ لا څه ډېرې ورځې یې غوښه په سترگو نه ده لېدلې، خو د پښتنو زامن دي دا ورته ښه نه ښکاري

چې د دوی له کاله نه په بل کور کې ښه څه پاڅه شوي دي او نه دا زغملی شي، چې دوی دې له چا نه ښکته او ټیټ وي.

نو هر یوه به چا یو څه او چا بل څه ښودل او خپل ننگولي به یې ستایه، چا به ویلې چې مونږ لږ مونږ پوخ کړی او چا به ویلې، چې مونږ نن چرګ باندې کړیدی، دا خبرې دوی پداسې خوند کولې لکه چې لگیا وي او خوري یې، نه خدا پرېو په خوړلو کې یې دومره خوند نشته لکه دوی یې چې له نوم اخستلو خوند اخلي.

یوازې کتوری له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي موری یې هم له ښځو سره ناسته ده او وایي: لاره شم چې د غوښو کتو مې ونه سوزي، غوښه خو نه سوزي، ځکه چې کتو تر خولې له اوبو ډکه ده، هغه ترسبا هم نه وچېږي، خو دا غواړي چې نورې ښځې خبرې کړي. د کتوري پلار چې خپل ګلالی ځوی په ښو کالیو کې ویني من من غوښې اخلي او په کالیو کې نه ځایېږي، خو له بلې خوا چې د خپلې ښځې زړه ټیګری او شکېدلي کمیږي ته ګوري سور او تور ټول یې په زړه کې ګرزي، خو چې هر څومره خپلې سترګې یوه خوا بله خوا غروي داسې څوک نه ویني، چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور ترې وغواړي.

سره له دې، چې پدې کاله کې هېڅ نه و، خو خوښي او ژوندانه خوند پکې زښت ډېر و او له بدایانو ځنې د دوی ژوند ډېر خوږ و، ځکه و چې د شتمنو او بدایانو زړونه تل هغه څه غواړي چې هېڅکله یې لاس نه ورسېږي.

هو! د دوی خوښي او زړه ښه والی دومره وړیا نه وي، چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي، د دوی سترگې په ټوله نړۍ هم نه مړېږي، د لویو او شتمنو کورو لوی لاشه، چې وړو ته یې هم ډېر خوندور څیزونه بېخونده شوي وي او ورېښمۍ نې ټوټې ورته، لکه بیتي داسې ښکاري. د دوی نړۍ ورېجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي، د نورو سوکړک او شنو سبو یا شپو مېو ته په خوند کې نه رسېږي، نه پوهېږم چې دا ولې؟ نو ښه ده که ښه څېزونه د نورو په مخکې اېښي وي، خو خوند د دوی په برخه رسېدلی دی او خوښي هم د دوی په کاله کې ده.

نه یوازې دا نه روغتیا او جوړوالی هم دوی ته ورکړل شوی دی، دوی هېڅکله لکه بډایان په لوړو وریجو او کلکو غوښو نه نس خوږې کېږي او نه هغومره ژر ژر ناروغتیا ورته پېښېږي، دوی بې ترو څیزونو ښایسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه نه وي د غرو پرگي، نانگه او ممانې، شنې او داسې نور... هم خوړلی شي، ځکه چې دوی لا د پستو او خوندورو څیزونو خوند نه دی لیدلی. نه نه لېدلی یې دی، خو په همدغو ځینې ونو کې لکه چې رحمان بابا وايي:

((پتنگانو لره خدای په اور کې ورکړ
هغه عیش چې یې بللې په گلزار کا
خرقه پوشو په خرقه کې دي موندلي
هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا))

خه لیکل یا لیک پوهه

دعا

د ټول جهان واكداره! ته هر څه لرې او هر څه كولى شې، د هر چا
اميد تا ته كېږي او څوك څه له تا غواړي. ستا خزاني او كارخاني
ډكې دي، ستا په باغونو كې د شودو، شرابو او عسلو وېالې
بېږي

ستا بخششونه او انعامونه بې پايانه دي، ستا د رحمت نور په
ځمكو او اسمانو كې نه ځايېږي.

فقيران او مسكينان درنه د ډوډۍ سوال كوي.
ماړه او بډايان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.
څوك درنه په زاريو او دعاگانو او لادونه غواړي، ځنې وايي
چې مال او دولت راكړه!
يو وايي جنت مې په كار دى، بل وايي له دوزخه امان او پناه
غواړم.

څوك د حورو شوقمن دي او د چا غلامانو ته نيم زړه نشته.
مرتبې او لوړې درجې له تاسره دي، كاميابي او موفقيت ستا
په توفيق حاصلېږي.
دين او دنيا ستا په لاس كې دي، راحت او زحمت، عزت او ذلت
ستا له خوا انسان ته رسي.
بهار او خزان ته راولې، مرگ و ژوند ستا په اختيار كې دي.
هر څه ته كوي او هر څه له تا غوښتل كېږي.

د دې جهان او د هغه جهان اچرونه، خيرونه، خوندونه او
خوشحالي خلکو ته ته ورکوي زه. پوهېږم چې تاسره څه شته.
زما دعا او د زاهدانو دعا.
زما ارزو او د پادشاهانو ارزو يو راز نه ده.
زما سوال د بډايانو ومسکينانو له سوال ډېر فرق لري.
زه نه وایم، چې ځمکې او پیسې راکړه.
نه غواړم، چې عزت مې ډېر لوړ، رتبه مې لوړه شي.
موټرونه او اسونه مې ندي په کار.
قصورونه او عمارتونه نورو ته ورکړه!
پتي او باغونه هغه چا ته وبخښه، چې په خاورو نه مېرېږي.
په بانکونو کې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.
د بزرګۍ اعتبار مه راکوه! ځکه چې ستا په اطاعت او عبادت
له خلکو نه اجر او عزت غوښتل را ته ښه نه ښکاره کېږي.
زه له دې ټولو نه تېریم او نور څه غواړم.
زه وایم په جهان کې د ظلم بېرغ نسکور کړه.
حق او عدالت ته قوت ورکړه!
په زړونو کې رحم او د خیر مینه واچوه!
په دماغونو کې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه!
ته کولی شې چې د ظلم قوت په وړو وړو کاینو میده میده او
ذرې ذرې کړې یا د هوا په ماشو ظالمان تباه کړې.
مګر مونږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولی.

رحم و کره

د تورې کېږدی او د ډېرو رمو خاونده!
پدې سره او ټکنده غرمه کې.
پدې وچه بیدیا او سپره صحرا کې، چې یخې اوبه، یخ
سیوری، توده ډوډی، شودی او مستې کوچ او پېړۍ، کورت او
غوړې، بوڅې او پنیرونه هر څه له تاسره دي.
په خوارانو او بې وزلو رحم وکره!
له مسافرو او لاریو نه خپل خوړونکي سپې ایسار کره!
هر څوک چې راځي او ستا د کېږدی تر سیوري لاندې کېږي،
هغه له خپلو سپیو نه وساته او قدر یې کوه!
ای د خورو سپیو خاونده!
ستا د سپیو تاوان تاله رسېږي او د دوی په ضرر باندې ته
نیولی یې.
سپي او نفس دواړه یو شان دي او هر شي ته خوله اچوي.
ته خپل سپي ونیسه او په مونږ رحم وکره.

ته په خپلو سپيو دا گمان مه کوه، چې دوی به هر وخت ستا
دښمنو او غلیمانو ته غاپي. دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او
سپوږمۍ ته هم غاپي او ستا په ملگرو او اشنایانو هم بلوسې او
غوټې وهي.

آه – هېڅوک زما نارې نه اوري.

د خپلو سپيو حملې نه ويني.

زما غږ ترکېږدی نه رسيږي.

دوی ولې څه نه اوري؟

ولې څه نه ويني؟

ولې په چا رحم نه کوي؟

پر دې خو به نه وي؟

کېږدی خو د پښتنو معلومېږي.

سوداگر

هر څه چې خرڅوي هغه خرڅ کړه، مگر خپل دين او ايمان مه خرڅوه!
هر څه چې خوري هغه وخوره، مگر سود مه خوره او پنځه گوتي په
خوله مه منډه. هر څه چې اخلي هغه واخله، مگر د خوارو غريب ازار
مه اخله!

له هر ځايه چې هرڅه راوړي رايې وړه، مگر گوره چې بې انصافي او
بيرحمي در سره را نوړي.

په اسونو او موټرو سورېږه! خود چا په اوږو مه سپرېږه!
له ښاره اوزه، خو له نرخه او له چتې مه اوزه!
لوی لوی کورونه د ځان دپاره جوړ کړه، خود خپل بام واورې د بل
په بام مه غورځوه!

پېټي ډېر پيدا کړه، مگر خپل پېټی مه درنوه او ځانته اغزي مه کړه.
د ځان غم دې وخوړ او د نورو غم هم وخوره!
لوی بنگلې دې پيدا کړې، لوړ همت هم پيدا کړه!
خلک وايي په ډېرو لیوني خوښ دي، ته هم په لږه گټه قانع شه او
لیونی کېږه مه!

بډایانو وپیژندلی، مگر خوار او غریب دې نه پېژني.
راشه! دوی ته ځان وښيي د دوی په غم کې شرکت وکړه!
پدې شرکت کې که هر څومره سهمونه ولري هغه هېڅکله نه ضایع
کېږي او گټه یې یو په لسه، بلکې بې حساب ده مگر دا سود ناروا
دی، بې انصافي نه ده انصاف دی.

خلک و پېژنئ!

هغه څوک چې د مملکت کارونه يې په لاس کې دي او د واک و
اختيار خاوندان بلل کېږي يا په وطن کې تاثير او نفوذ لري پوره
وېژنئ!

هغه کسان چې زموږ د پاره خدمت کوي يا زموږ په سر تجارت
کوي بايد وپېژنو او ښه يې وپېژنو.

پېژندل دانه دي، چې فلانکې رئيس يا وزير دی، هغه بل په
ملک او وطن کې ډېر عزت او اعتبار لري، د دې بل مال او دولت
ډېر دی. يا په لوړو ځايو کې په ښه نظر ليدل کېږي. دا راز پېژندل
زه نه وایم زما مقصد انسان شناسي او د سړو پېژندل دي، نه د
چوکيو او نومونو پېژندنه.

موږ بايد ترهرڅه دمخه سړي وپېژنو او دا معرفت يه صحيح
ډول حاصل کړو.

د دې معرفت د پاره ډېرې پخې سترگې او صايب نظر په کار
دی.

د انسان جوهر او ذاتي قيمت معلومول د جواهرو له پېژندلو يو
په څو گران او مهم کار دی، انسان په ډېرو پردو او ډېرو رنگونو
کې پټ دی او غير له دغو جامو نه، ده نور کالي هم زښت ډېر
اغوستي دي او ډېر لباسي مخلوق دی.

دی په هر ځای کې بېله جلوه لري د منبر په سريو راز او په
خلوت کې بل راز دی.

په بازار کې انگور نه خوري په کور کې بوتلونه په سراپوي او
په دوايرو کې د خلکو ويني څښي.

مونږ بايد د هر چا معنی او حقيقت ته وگورو او په لباسونو،
نومونو رنگونو ونه غولېږو. که تاسې زما منی! د چا قصرونو،
منصبونو ته مه گورئ، بلکې کار، فکر، ارادې، عمل او ارزوگانو
ته يې وگورئ!

تاسو بايد په سړو پسې وگرزئ او سړي ولټوئ!
هغه کسان، چې د ممکت بهبود او سعادت غواړي او د
اجتماعي درد او احساس خاوندان دي هغه وپېژنئ او په محبت
ورته وگورئ!

اوس هغه وخت تېر شو، چې يو سړی به د معاش او رتبې، عزت
او اعتبار له مخې پېژندل کېده او بيا به د قوت او اقتدار له خوا
ورته خلکو وکتل دی، عصر هغه باداران او اغاگان له اعتباره
وغورځول او د وطن خدمتگارانو ته په قدر او احترام گوري.

د دې وخت انسان په انسان کې معنويت او فضيلت لټوي.
پدې وخت کې هماغه سړی ښاغلی او منلی دی، چې وطن او
مملکت ته يې خیر او نفع رسېږي، اوس هغه وختونه لاپل چې
خلکو به د جاه و جلال يا دريا او تدویر په طلسم کې ځانونه پټ
کړل او چا به يې کار او عمل ته نه کتل.

د دې زمانې ائینه بل راز ده او علاوه د لباس او جامو په
صفایي او خیرنتوب د انسان معنوي توروالي او سپینوالي هم
سړي ته ښيي.

تاسې ښه څېړشئ! دغه لوی خلک او د رتېو او مقامونو
خاوندان ټول په رښتیا لوی نه دي او نه ټول واړه خلک حقیقتاً
واړه او کوچني دي.
اوس مونږ پوهېدلی شو، چې په مشرانو کې کشران او په
کشرانو مشران شته.
له لرې او له ورايه خلکو ته مه گورئ او محض امریت او
ماموریت په نظر کې مه نیسئ!
د وطن او مملکت صادق خدمتگاران له دروغجنو او مظاهره
کوونکو نه بېل کړئ او خلک وپېژنئ!

د کوم ځای دی؟

یو کور یې دلته دی بل په کابل کې، بل په یو بل ځای کې.
څه ځمکه په کوهدامان کې لري، څه په بغلان کې څه په یو بل
ځای کې.

نغدې روپۍ یې په رشوتونو دلته پیدا کړې، مگر گټه ورباندې
نور بانکونه کوي په یو بل ځای کې.
ته ووايه چې دا د کوم ځای دی؟
مېنه یې له دې خلکو سره نشته او د نورو ملکونو خلک ورته
ډېر گران دي.

د دې وطن له شعر او موسیقي نه خوند نه اخلي او د خارجي
موزیک په صفت مېرې نه، مونږ ته په نفرت گوري او د پرډیو
مستخدمینو په مقابل کې ډېره تواضع کوي.

ته ووايه چې دا د کوم ځای دی؟
دی د هېڅ ځای نه دی، ځکه چې هر ځای د ده دی او سړی ورته
هر ځای یې ویلی شي.

هو! دا هغه مرغان دي، چې څلور فصلونه په څلورو مملکتونو کې تېروي او وطن نلري، وطن نه پېژني، د يوه وطن په هوا کې نه الوزي او د وطن سړې او تودې نشې تېرولی. دا هغه عياشان دي چې بې له عيش او راحت نه نور څه نه پېژني او له وطن سره هېڅ مينه او علاقه نلري.

مونږ هغه کسان د دې وطن بللي وو، چې د وطن په کاهو او بوټو سرور کوي او په سختو ورځو کې د وطن په کارېږي، که څه هم پوله او پټی نلري او په زړو کوډلو او جونگرو کې اوسي. هو! زما په عقیده دا وطن د هغه چا نه دی، چې د ډېرو ځمکو قبالي يې اخستې دي، بلکې د هغه چا دی، چې د وطن مینه يې په زړه کې ده او له وطن سره علاقه لري.

کوم یو ښه دی؟

یو دی چې په خبرو ډېر ښه پوهېږي د هر مطلب د پاره ډېر ښه پېرايه او ښه دلایل پیدا کولی شي، د خپل منطق په زور هر څوک تېرباسي او له ډېره عقله وېسته چي.

ساحرنه دی، مگر یو شی په بل راز ښودلی شي او خلکو په اذهانو او نظرونو هر راز لوبې کوي.

عملاً هېڅ نه کوي، مگر په خوله هر څه کوي او هر کار ځانته منسوبوي.

بل هغه ډېی، چې ډېرې خبرې او مبالغې نشي کولی، د ځان ښودلو او ځان ستایلو اقتدار نلري، په هره خبره کې لکه د شپو مېوې مېچ نه لوبې، د هر چا توجه ځانته نشي جلبولی، په مجلوسونو کې په وچ زور ځانته د خبرو موقع نه پیدا کوي او په پټه خوله کار کوي، په دماغ کې یې ښه ښه فکرونه او په زړه کې یې د وطن او قام مینه ډېره ده، مگر په خوله څه نه وايي او خپل صفتونه نشي کولی.

ته ووايه چې کوم یو ښه دی؟

زه خو وایم، چې دی ښه دی، مگر د هغه قدر کېږي او د ده نه کېږي.

هغه پېژنو او دا نه، د هغه ساحرانه کلمات راباندې اثر کوي او د ده صفایي او معنوي فضیلت را نه پټ دی.

هو! مونږ په خبرو غولېږو او حقایق نشو لیدلي.

مونږ باید دا نقیصه رفع کړو او د خپل احساس او ادراک علاج وکړو.

مونږ په غوږو او رو او په سترگو څه نه وینو، ځکه کارونه خراب او خبرې ښې دي.

وښيه څوک دی؟

اصلي نوم يې نشم اخستلی، مگر رسمي نوم يې مامور صاحب دی.

په کار نه پوهېږي، مگر په خوشامدو او چاپلوسی ډېر ښه پوهېږي.

د لویو او معتبرينو په مخ کې د حاضرېاش او ځانه سامان کار کوي، مگر د خوارانو او غريبانو سلام هم نه اخلي.

سواد نلري، مکتب يې نه دی لوستی، مدرسه يې نه ده لېدلې، اخبار او کتاب نشي لوستلی، مگر ماموریت کولی او ساتلی شي. په درباري او ضاعو کې د ټولو استاذ دی، مگر انسانیت او سړیتوب يې هېڅ نږده، مکتوب نشي لیکلی، مگر شطرنج کولی شي.

لیاقت نلري، مگر ډوډی لري.

د خدای اطاعت ته يې ملا ماته ده، مگر د امرانو په اطاعت کې اول نمبر اخلي، دنیا يې ډېره ده، مگر همت يې کم دی.

تنخوا يې لږه ده او جایداد يې ډېر دی.

مسافر او فقیر ته یوه سوې مړی نه ورکوي، مگر مېلمنو ته هره شپه چرګان حلالوي.

غل نه دی، مگر له غلو سره سمه نیمه برخه لري. ساحر نه دی، مگر په یو څو خبرو لوی لوی خلک پانده او کاڼه کړي.

وښيه! څوک دی؟

رشوت خوره! ته راپه ياد شوې

چاوويل: تندېږي، مگر مړيږي نه، ما ته سمدلاسه ته راپه
ياد شوې.
بل وويل: گېډه خو يې مړه ده، مگر سترگې يې وږې دي، بيا ته
را په ياد شوې.
يوه وويل: قصاب نه دی، مگر ډېر خلک يې بې تيغه حلال کړي
دي، دلته هم ته را په ياد شوې.
هغه بل وويل: منگولې او پنجې يې د لېوانو نه دي او خونخوار
دی، دا ځل هم ته را په ياد شوې.
بې گناه خلک مې په زندان کې وليدل، ته را په ياد شوې.
هغه ورځ چا پوښتنه وکړه، چې په غلوزهېر، د مجرمينو
طرفدار د مظلومانو دښمن، د نا حقۍ ملگري، د قاتلانو حامی
څوک دی؟
ماته ته را په ياد شوې.

سياست

وايه يو څه كوه بل څه.
له بل نه پوښتنه كوه! پخپله هېڅ مه وايه!
په شپه كې د لمر وړانگې بڼيه! په ورځ كې د تورتم نښې.
كه خبر وي ځان ناخبره كړه! كه خبر نه وي د باخبرۍ مظاهره كوه!
شكره لكه مرچ خوره، مرچ لكه شكره.

خلک څه وايي؟

يو وايي په دوايرو کې بې پيسو د چا کار نه کېږي، بل وايي د
خان او ملک رسوخ او اعتبار ورځ په ورځ زياتېږي او ضعيفانو
ته پنډې تېرې کېږي.

څوک وايي دلته نوی نهضت او فعاليت نشته، ځنې وايي
صحيح اشخاص او د فکر خاوندان نشته.

شاعر وايي: نشاط او طراوت، ذوق او سرور، احساسات او
جذبات نشته.

ملاوایي: د جلال اباد په نوي ښار کې مسجد او د اذان غږ
نشته.

رجب خان وايي: د جلال اباد نوی ښار جوړ نشو او زوړ ښار په
لوی لاس وران شو.

د نوي ښار نقشه لکه د سيد جمال الدين قبر، يا د قرغې بند
هېڅ نه جوړېږي او هېڅوک نشي پوهېدلی، چې د ښار مخه کومې
خوا ته ده او څنگه يا کله جوړېږي.
حميد وايي:

چې دې نکر په نيکو ننگ و نام لوړ

په دوه چمه دې د خټو مشه بام لوړ

بل ځای وايي:

د ریا په حق پرستو پورې خاندې
په هر دم د برهمن بت پرستي
یونس وایي:

بندګي چې د ریا کوي یونسه!
د هغه پرېره خيسته ده نايي غوراي
ښه لباس کې څه د خدای بندګي نشي؟
چې جامه دې د ریا واغوسته برګه
علي خان وایي:

ژوبل زړه به دې روغ نکړي علي خانه!
پسې مه څه جراحتان دي طبیب نشته
د بغل په کتاب څه شی علم بویه
هر صحاف په ملایانو حساب نه دی
پیر محمد وایي:

داد فریاد مې تر فلکه نه رسېږي
د پتنگ په دود ورېټېږم خموش ځکه
شیدا وایي:

چې لېده پکې اثر د الم نشي
څه حاصل لکه شبنم له چشم تره

خوک وایي؟؟

خوک وایي چې کور بار تر منزله نه رسېږي او د دروغو منزل لنډ دی.

د دروغو مزل خو تر اخرته پورې دې او کاره بارونه ترهماغه وخته منزله ته رسېږي. خوک وایي چې بد گرزې بد پرزې. که دا خبره رښتیا وای اوس، خو به یو سړی روغ نه و پاته. خوک وایي چې د دروغجن مخ تور دی. ما خو ډېر دروغجن ولیدل، چې مخونه یې تک سپین دي.

خوک وایي، چې د شیطانانو دې کور وران شي. خوک وایي، چې د غله په غره کې ځای نشته. رادې شي ودې گوري، چې ښارونه بازارونه ترې نه دي ډک؟ خوک وایي چې غل نه یې له پاچا مه ډارېږه! ایا د ناحقۍ له شاهدانو نه ویره نه ده په کار؟ خوک وایي چې په تشو خبرو کار نه کېږي؟ دلته خو په خبرو هرڅه کېږي او بې خبرو هېڅ نه کېږي.

خوک وایي چې د غله په ډېره خلی وي، ډېر غله شته چې بیخي ډېره نلري.

خوک وایي چې ډېر وایي لږ ترې خبرې، ما خو ولیدل چې هېڅ ترې نه خبرې.

خه وکړو؟؟

مونږ ډېر کارونه لرو او زموږ وظيفې ډېر سنگين دي.
هر څه چې کوو، هېڅ نه کېږي او هېڅ نشو کوی دا ولې؟
دا ځکه چې: کار په سړيو کېږي او مونږ ډېر د کار سړي نلرو.
څوک چې لږ غوندې سم او صحيح کار کولی شي، خلک يې نه
خوښوي او ناکامه کوي يې، هغه چې د خلکو خوښوي هغه يې د
خلکو له مراعاتونو نور هېڅ نه کوي او د خلکو د خوشحالي
د پاره هر څه کوي.

د څنگه خلکو مراعات او خوشحالي؟
د هغو خلکو چې پخپل خیر و شر هېڅ نه پوهېږي.
ژرنده او حمايت نه پېژني.
لکه گلې او اوزې په قصاب او شپون پسې يو راز منډې وهي.
دوه ملکان يې يو د بل سيوری په ډانگونو وهي.
د دوه خانانو خوسي يې يو ځای نه څري.
د دوه پيرانو مړيدان يې يو له بل سره د خدای د پاره دښمني
کوي.

دوه ملايان يې يو په بل پسې نه ځي.
اجتماعي شعور او احساس پکې نشته.
له حق او حقيقت، انصاف او عدالت سره مينه نلري.
ښه نومونږ څه وکړو؟

مونږ بايد يو څو تنه د کار سړي پيدا کړو.
چې هم کار وکړي هم په کار پوه وي هم د کار کولو صحيح
طريقه ورته معلومه وي.
ځينې کسان وايي په يو څو گلانو نه پسرلی کېږي، په يوه
مملکت کې څو تنه هېڅ نشي کولی. څو تنه به کوم ځای ته
ورسېږي، ترڅو ټول ښه نه شي کارونه نه ښه کېږي.
په دغسې خبرو ساده گان ډېر ژر غولېږي او هغه کسان، چې
انسان ته يوازې د جسمانيت له خوا نه گوري، بلکې تدبير، فکر او
د ادراک قوت ته گوري هغه پوهېږي، چې يو سم او صحيح انسان
د يوې سمې او صحيح نقشې او صحيح پروگرام په طرح کولو په
دنیا کې لوی لوی کارونه کوي او ډېر خلک په سمه لاره د عالي
مقصد په لوري روانولی او بيولی شي.
د دغه شان څو تنو سړو له لاسه ډېر ډېر کارونه کېږي او دغسې
اشخاص هر ځای ته رسېدلی شي.
په دغسې يوه گل باندې سل پسرليه جوړېږي، مگر په څو
پسرليو کې مونږ دغه شان څو گلونه نشو پيدا کولی، ځکه چې نه
يې شو پېژندلی.
زه دا نه وایم، چې نشته يا پدې خاورو کې استعداد محوه
شویدې، بلکې وایم چې بايد په دغسې سړو پسې وگرزو او د
وطن غرونه رغونه، کلي او کورونه ورپسې ولټوو.
مونږ نه يو خبر، چې زمونږ په غرونو کې څه راز گنجونه
تر خاورو لاندې پټ پراته دي؟ پدې وچې او سپېره بیدیا کې کوم

ځای د حیات اوبه تر ځمکې لاندې غلې شوې دي؟ په دغو خوارو
او زړو جامو کې څه راز انسانان پیدا کېږي؟

په دغو خلکو کې چې زموږ نظر او توجه نه جلبوي، څه فکرونه
او څه ارزوګانې موجودې دي که موږ په دې پوه شو چې.

دیوسف خبرو جامو کې څه ګناه ده
ښه لباس کې چې ګناه کړې زليخاده
راځي، څېرې کړو دا ښې جامې رنگینې
پکې وګورو څېرې ډېرې ننگینې

نو هله به داشخاصو حقیقت او ماهیت ته ورسېږو او زموږ
انتخاب به د لباس او څو خوږو خبرو له مخې نه وي، بلکې د
معنې او حقيقي هویت له حیثه به وي.

موږ باید هر چا ته په ځیر ځیر وګورو او په خلکو کې سترګې
وږو.

سترګې غړول یا کتل دانه دي، لکه چې اوس هم ځینې د جاه
وجلالات خاوندان نورو ته به حقارت ګوري.

ډېر خلک شته چې د چا تر ډېرې لاندې یې کلونه تیر کړي، مګر
لیدلي یې نه دي.

ډېر خلک وايي او زه هم وایم، چې د کار سړي نشته، ځکه
کارونه خراب دي.

دا خبره له لویو نه نیولې تر وړو پورې هر یو کوي، مګر سوال
دا دی چې چېرته او په کوم ځای کې؟ په یوه کورنۍ او یوه ښار
کې نشته؟ که په وطن او هېواد کې که چېرې د کلي او کور خبره

وي، نوکله کله خو په يوه کاله کې د څښلو اوبه هم نه وي، مگر په بل ځای کې سيند بهېږي او په ځينو کورونو کې ويالې روانې وي. که په وطن او مملکت کې يې لټو، نو په گوشته کې هم ځوانان شته او لعل پوره خو په مېړو پوره ده.

که په زړه کې فساد او خيانت نلري! که صحيح نيت او ښې ارزوگانې درسره وي، که د حق او حقيقت په قوت عقیده لري. له حق وېلو او حقيقت ښکاره کولو مه وېرېږئ او په حقاني جرئت ناحقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات کړئ! په هر ځای او هر چا کې، چې خيانتونه او فسادونه، ظلمونه او بد کارونه، ريا او تزوير، بې کفائيتي او نالايقي وينئ ورسره جهاد وکړئ او په هر مورد کې خپل صحيح او انتقادي نظريات ښکاره کړئ!

له هېچا مه وېرېږئ او هېڅکله سترگې مه پټوئ!
که د خپل شخصي او نفسي اغراضو دپاره کارکوئ!
که د وطن او مملکت په نامه خلک غولوئ!
که په زړه کې ټگي او برگي لري!
نو د دې عصر بصيرت نه وويرېږئ او پوه شي چې کاره بارونه ترمنځه نه رسېږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي.
که يو امر په تاسې باندې سترگې سرې کړي او له قانون او عدالت نه خلاف امرونه کوي، که يو خان او ملک په خپل زور او قوت له تاسې نه بېخايه لحاظونه او مراعاتونه غواړي، که څوک

لوړو مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه وېرېږي او په حق ټينګ ودرېږئ.

که تاسې خیانت ته اقدام کوئ یا د نفس د شیطان دپاره حق باطلوئ که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شریک وي، که ټول عمر مویو ه او بل ته تملقونه کړي وي، نو د سبا ورځې له باز خواست نه ووېرېږئ!

هو! د مظلومانو او بې وزلو له آه و فریاد نه ووېرېږئ! هغه کسان چې تاسې خپلو معایبو ته ملتفت کوي او ستاسې نقایص درنښي له هغوی نه مه وېرېږئ، مګر له هغو تملقینو وډارشی، چې ستاسې خیانت ستایي او ستاسې په سترګو پردې غوړوي.

چا چې په مملکتې دواېرو کې لکه د شرکتو امران یوازې په پیسو کومه رتبه پیدا کړېده یا یې په خوشامدو او تملقونو ځان یوه حد ته رسولی دی او وظیفه نه پېژني، بلکې اشخاص او درباریان پېژني هغه باید له خپل اینده سرنوشت څخه ووېرېږي.

هغه کسان چې پخواني یې پېژنئ او له وطن او ملیت سره علاقمند وي د مملکت له تخت و تاج او له خپل اولولامرو پادشاه سره رښتیا نه مینه او علاقه لري، د حق او عدالت له مقتضا سره سم د خدای دپاره کارکوي نو :

(لا خوف علیهم ولا هم یحزنون)

ووېرېږئ او مه وېرېږئ

که په زړه کې فساد او خیانت نه لرئ! که صحیح نیت او ښې ارزوګانې درسره وي، که د حق او حقیقت په قوت عقیده لرئ. له حق ویلو او حقیقت ښکاره کولو مه وېرېږئ او په حقاني جرئت ناحقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات کړئ! په هر ځای او هر چا کې چې خیانتونه او فسادونه، ظلمونه او بدکارونه، ریا او تزویر، بې کفایتی او نالایقي وینئ، ورسره جهاد وکړئ او په هر مورد کې خپل صحیح او انتقادي نظریات ښکاره کړئ!

له هېچا مه وېرېږئ او هېڅکله سترګې مه پټوئ! که د خپل شخصي او نفسي اغراضو لپاره کار کوئ! که د وطن او مملکت په نامه خلک غولوئ! که په زړه کې ټګي او برگي لرئ! نو ددې عصر له بصیرت نه ووېرېږئ او پوه شئ چې کاره بارونه تر منزله نه رسېږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي. که یو امر په تاسې باندې سترګې سرې کړي او له قانون او عدالت نه خلاف امرونه کوي، که یو خان او ملک په خپل زور او قوت له تاسې نه بېخایه لحاظونه او مراعاتونه غواړي، که څوک لوړو مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه وېرېږئ او په حق ټینګ ودرېږئ.

که تاسې خیانت ته اقدام کوئ یا د نفس د شیطان لپاره حق باطلوي که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شریک وي، که ټول عمر مویوه او بل ته تملقونه کړي وي، نو د سبا ورځې له بازخواست نه وو پرېږئ!

هو! د مظلومانو او بېوزلو له آه و فریاد نه وو پرېږئ! هغه کسان چې تاسې خپلو معایبو ته متلفت کوي او ستاسې نقایص درنښيي له هغوی نه مه و پرېږئ! مگر له هغو متملقینو نه و ډار شئ چې ستاسې غفلت او خیانت ستایي او ستاسې په سترگو پردې غوروي.

چا چې په مملکتې دواړو کې لکه د شرکتو امران یوازې په پیسو کومه رتبه پیدا کړې ده یا یې په خوشامدو او تملقونو ځان یوه حد ته رسولی دی او وظیفه نه پېژني، بلکې اشخاص او درباریان پېژني هغه باید له خپل اینده سرنوشت څخه وو پرېږئ.

استاذ ويل!

استاذ مونږ ته درس راکاوه او مونږ يې ډېر ښه پوه کولو. ده په تعليمونو اجتماعي شعور او احساس ډېر قوي کېده او په مغزو کې بيداري پيدا کېدله، ده مونږ ته د حساب او محاسبې اصول هم ښودل او ويل يې تاسو بايد هر وخت له ځانه سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ!

يوه ورځ يې د حساب په درس کې مونږ ته وويل: که يو عدد له بل عدد سره داسې يو ځای کړو، چې يو پاس او بل لاندې وي، لکه ۲ "۲"، نو څلور (۴) تېنه جوړېږي او د يوه وجود په بل کې محوه کېږي او استقلال يې ورکېږي. مگر که دواړه څنګ په څنګ يو ځای کړو، لکه (۲۲) نودوه وېشت ورځنې جوړېږي او دوه او شل کېږي د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاته کېږي، ځکه چې پدې صورت کې د ملګرتيا، اتفاق او ورورولۍ راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محوه کول مضمري دي. ده ويل که د اتفاق او ملګرتيا په صورت يو تن په ځان پسې بل روان کړی شي، نو قدر او مقدري يې ډېر زياتېږي او مرتبه يې لوړېږي. (يعنې له احادونه، عشراتو ماتو او لوفو... ته خبره رسېږي)

که پنځه الفونه یو د بل په سر د پاسه کېږدو هماغه پنځه ورځنې جوړېږي او شکل و صورت یې هم محوه کېږي. زمونږ استاد مونږ ته په حساب او ریاضي کې هم د اجتماعیاتو او سیاسیاتو د فلسفې درسونه راکول او مونږ یې پوه کولو، چې باید یو له بل سره داسې یو ځای شو چې د تنازع... په میدان کې څنګ په څنګ ودرېږو او څوک د چا په سر باندې پنبې کښېږدي، یو د بل استقلال سلب نکړي، د لایو کولو او محوه کولو غرض په کې نه وي، بلکې یوه د بل درجه او مرتبه لوړه کړي. ده ویل: مونږ به یو مخکې کوو او مشر کوو به یې، مګر یو د بل په سر نه سوړېږو او د بل د ټیټولو چم به نه کوو.

زمونږ استاد دا هم ویل: که مونږ دوه مساوي عدونه لکه (۱)- (۱)-(۲)-(۲)-(۳)-(۳) هر یو له بل نه وړاندې وروسته کړو نتیجه یې یوه ده، مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقدیم و تاخیر ډېر فاحش فرق راولي او په مقدار کې ډېر تفاوت راځي.

که مونږ یو او نه یو ځای کوو او داسې یې لیکو (۱۹) نولس کېږي، مګر شل کېږي نه، که هم دغه دوه عدونه داسې ولیکل شي (۹۱) خبره سلوته نږدې کېږي او ډېر زیادت پکې راځي. همدغه سبب دی چې په جوامعو کې هغه څوک دمخه کېږي چې قدر او مقدار یې له هغه بل نه زیات وي او د ده په مخکې توب باندې د جامعي قدر او قیمت ډېر لوړېږي، مونږ باید په دې سره پوه شو او د هر چا استعداد معیار، مبلغ او مقدار ته وګورو.

عجیب انسان

پوند نه دی، مگر خپل عیبونه نه ویني.
کون نه دی، مگر خپله اوري او د بل نه.
زړه لري زړه سوی نلري.
خپله لږه پوهه ورته ډېره ښکاري، د بل ډېر علم ورته لږ
معلومېږي.
د بل لږ مال ډېر په نظر ورځي او خپل ډېر مالونه ورته لږ ښکاره
کېږي.
د دې دپاره، چې خلک ورته لاس په نامه ودرېږي، خلکو ته
لاس په نامه درېږي، د فرعونیت دپاره غلامي قبلوي او د عزت
دپاره ذلت ته غاړه اړدي.
دین په دنیا خرڅوي او دنیا په پوڅو اعتباراتو پلوري.
لکۍ نلري او خلک ورته بې لکۍ نه وایي.
خلور پښې نلري او په خلورو روان دی.
آس نه دی، مگر خلک په لغتو وهي.
ښکر نلري، مگر سرتمبه دی.
له عقله پیاده دی، مگر هېڅکله پلۍ نه گوزي او په موټر کې هم
د خپل جهل په خره سپور وي.
ته به وایې دا څوک دی؟ زه وایم: بې پوهې زورور.

خان لالا

خان لالا هېڅکله بې نوکرو او سړيو نه گرزې.
دی هېچا یوازې نه دی لېدلی.
پخپل صفت هر وخت خوشحاله پېرې، مگر دی بې له خپلو اصفو
بله خبره نشي اورېدلی.
که بل څوک د ده صفتونه بیان نکړي دی پخپله صفت په ښه
شان کولی شي او لکه سپايي پخپله ځان ستايي.
خان لال بخششونه هم کوي او په کال کې په زرهاوو روپۍ نقد
او جنس يوه او بل ته ورکوي، مگر خوار او غريب ته سوې مړۍ
هم نه ورکوي.
حاکم او علاقه دار، مدير او مامور، خان او ملک ته سل قسمه
طعامونه تياروي، مگر مسافر، کونډې او يتيم ته يو سکرک هم
نشي ورکولی.
که تاسې خان لالا خوشحالوئ، نو قلم او کاغذ راواخلئ او د ده
بخششونه حساب کړئ يا يې خرڅ يو په لسه زيات وښيي، مثلاً د
ده په مخکې ووايئ، چې د خان په کور کې يو کور کمند د کال
څلويښت منه کلگې پېرې او د غوړو يو خو يې هېڅ حساب نشته.
خان لال نور صفتونه هېڅ نه پېژني، پام کوئ چې د فضل و
لياقت خبرې د ده په مخکې ونکړئ او د اجتماعي خدماتو
اخلاقي فضايو نوم په خوله وانخلئ، تاسې به د خانانو په خوي
او بوي بلد نه ياست، مگر ما له رجب خان سره ډېر صحبتونه کړي
او دوی ډېر ښه پېژنم.
ما ځينې داسې خانان هم لېدلي دي، چې له خواړۍ ژرندې
ساتي او له کبره مزه اخلي.

رشوتونه

رسمي رشوت: هغه رشوت چې حاکمان، ماموران، قاضيان،
منصبداران يې اخلي.
غیر رسمي: هغه چې خان، ملک، ناظر او نورو ته ورکول کېږي.
معنوي رشوت: تملق مخامخ صفتونه، دعاگانې او داسې نور.
د پاک نفسو رشوت: دایکه، د حقوقو پیسې، خدمتونه
مېلمستیا.
د ظالمانو رشوت: هغه رشوت چې حق باطلوي او باطل حق
کوي.
د هوښیارانو رشوت: چې کار له حق او اصولو سره سم وکړي او
رشوت پکې واخلي.
افراطي رشوت: چې د بانکونو د سهامو اخستلو دپاره وي.
غیر افراطي رشوت: چې د نس مړولو او تن پتولو دپاره وي.
د ریاکارانو رشوت: لږشی ردول او په مجلسونو کې یادول او
په ډېرو باندې غلي کېدل.
د فاسقانو رشوت: پېمخي
د احمقانو رشوت: د رشوت په طمع او امید له حق او قانون نه
تېرېدل.
د محطاطو رشوت: د یوه او بل لحاظونه او مراعاتونه.

د متملقينو منطق

يوه پاچا له چانه پوښتنه وکړه، چې زما په ورغوو باندې ولې
وېښته نشته.

هغه وويل: ځکه چې پاچا پخپلو لاسونو باندې په لپو لپو
روپۍ خلکو ته ورکوي او ورغوي يې سولېږي.

پاچا وويل: چې د نورو خلکو ورغوي، خو هم ماغوندي دي.
هغه وويل: هغوی هم پخپلو لپو ستا له لپو نه څه اخلي او
ورغوي يې سولېږي.

پاچا بيا وويل: هغه چې زه هېڅ نه ورکوم د هغوی ورغوي هم
دغه شان دي

هغه په ځواب کې وويل: هغوی چې ستا بخششونه د نورو په
حق کې ويني، نو له ډېر حسرت او ارمانه نه خپل ورغوي سولوي
او افسوسونه کوي.

دنبځو ډار

يوه وويل: زه له خپلې ښځې دومره وربږم، چې هر څه وايي هغه
كوم.

بل وويل: زه بې له ويلو هم د هغې په رضا كار كوم.
درېم غږ كړ، چې زه هېڅكله بې له څه تحفې او سوغاته كورته
نشم تللى.

څلورم وويل: ما له ډاره بيخي ښځه نه ده كړې

مونږ په هر چاپسې نه ځو

يو ملگري په لاره کې مخکې شو.
بل ورته وويل: مونږ پښتانه يو په چاپسې نه ځو او څوک نه
پرېږدو چې له مونږ نه دمخه شي.
هغه وويل: رښتيا چې تاسې په خرو پسې ځئ او خړه په مخکې
وي يا د اسونو په مخکې منډې وهئ او په سرو پسې هېڅکله نه
ځئ.

په خرو کې هم الفت شته

له يوه ليکونکي سره، چې تخلص يې الفت و، خو تنه ملگري
ولاړ و، خو تنه خره په لاره تېرېدل چې وربوزونه يې يو له بله نژدې
کړي و او خټونه يې گډول.
يوه غږ کړ، چې په خرو کې هم الفت شته.
فت سمدلاسه وويل: هو! لکه زه چې په تاسې کې يم.

د رجب خان دعوتنامه

نباغلی... له ډېرې مودې مې دا سودا وه، چې یوه شپه تاسې
مېلمانه کړم، مگر جرئت مې نشو کولی ځکه چې اوږه ډېر گران
دي.

نن سهار ستاسې طالع بیدارې وې، چې د حاتم طایي کتاب
لاس ته راغی او تر تاثیر لاندې یې راغلم په همدغه وخت کې دا
مشهور بیت هم راپه یاد شو.

میهمان روزي بخود میارود بس گناه میزبان رامي برد
نو مې له ځان سره فیصله وکړه، چې د گل کرم وخت هم دی او د
پنج کتاب ملا صاحب هم ویلي دي:

کرم مایه شادمانی بود کرم حصل زنده گانی بود
نو راشه! په یوه دانه گل کرم به جناب قاضي صاحب او دوه نور
ملگري خوشحاله کړې او ضمناً به د خپل جواد او سخا یوه دوه
ناحقي شاهدان هم د قاضي په مخکې تېر کړې، نو ای له گرانو
اوږو نه گرانو ملگرو!

(توکل په خدای) بیگا ته زما ځای ته راشئ!
مگر گورئ! خدای پاک فرمایلي دي: (کلوا و اشربوا ولا تسرفوا)
نو تاسې هم بې امري مه کوئ! ځکه چې د هوښیارانو متل
دی (نیم نان، راحت جان).
بله دا چې:

طمع رانیاید که چندان کنی
که صاحب کرم راپیشمان کنی
(لاهور رجب)

نتیجه یعنی خه؟

رجب خان: دا مامورین او میرزایان چي نتیجه وایي د دې خه معنی او نتیجه خه شي ته وایي؟

عجب خان: لکه له شودونه چي خوک پیروی ټول کړي یا له مستو نه کوچ وباسي نتیجه هم دغه شان شی دی. کوم مامور، چي د یوې فقرې تحقیق او تفتیش ته مقرر شي او له خلکو سره دومره سوال او جواب وکړي، چي مقصد او مدعا ورکه شي، نو بیا چي له هغو پانو نه مطلب راباسي نتیجه ورته وایي.

رجب خان: ښه دې پوه کړم هغه ورځ، چي زمونږ کلي کې مړی شوی و او حاکم صاحب له مېرزیانو سره راغی قاتلان خوتنیدلي وو، مگر دوی دا نور خلک له سوال و جواب لاندې ونيو. لایو سوال به یې څو څو ځله کاوه. زه حېران یم چي ولې دوی یوه خبره دومره شاربي او خلک په تور او سپین اړوي. اوس پوه شم چي دوی کوچ ورځني ایستل او پیسې یې پکې اخستلې، نو هر کله چي نتیجه او پیسې لاس ته ورغلې بیا خوک په مړي پسې ونه ګرزېدل او نه یې چاپوښتنه وکړه.

ښه د میرزایانو په نتیجه خو دې پوه کړم اوس یو څو نورې نتیجې هم راوښیه.

عجب خان: که نتیجه په یوه ځای کې فرق کوي، ځکه وایم چي زمونږ په ملک کې:

د علم نتیجه:	امامتي کول او خيراتونه خوړل
د ماموريت نتیجه:	رشوتونه اخستل
د مال او ثروت نتیجه:	سود کول
د هوبښیاری نتیجه:	چل او فريب
د ناپوهۍ نتیجه:	شرارتونه او فسادونه
د ناداری نتیجه:	غلا او ناحقه دعوي
د قوت نتیجه:	ظلم او تعدي
د چالاکی نتیجه:	معتبري
د چاپلوسی نتیجه:	د امرينو خوشحالي

انسان یعنی څه؟

رجب خان خو به تاسې پېژنئ، چې وظیفې یې نه دي خوړلي،
مګر ملا شوی دی، د ادبیاتو په فاکولته کې یې څه نه دي
لوستي، خو مقالې لیکلي او شعرونه ویل شي.
د استدلال قوت یې هم بد نه دی او په فیلولوژۍ کې لاس څه،
چې پښې هم لري، څنگه چې د ده خبرې عجیبې غریبې دي هغسې
یې دلایل هم دي.

هغه ورځ چا ورنه پوښتنه وکړه، چې انسان یعنی څه؟

ده وویل:

منطقیان ورته حیوان ناطق وایي، یعنی هغه حیوان چې خبرې

کوي

شاعران وایي:

په ناطق حیوان تعریف چې د انسان کړي

په خبرو غولیدلي هلکان دي

سړي نه دي چې یې کار د سړونه وي

په خبرو کې هرڅومره ښه پوهېږي

ډاروین وایي: انسان د بیوزوۍ یا لمسی دی، مګر زه بې خان

صاحبه بل چا ته انسان نشم ويلى، ځكه چې پاڪ خداى انسان ته
ظلوم او جهول ويلى دي او له خان نه زيات ظالم او جاهل نه پيدا
كېږي.

رجب خان د لغوي تحقيق په وخت كې كله، چې پښتو يا فارسي
لغتنه عربي ته راكاري، نو خان او خاين له يوې مادې نه مشتق
بولي، مگر كوم وخت چې عربي لغتنه پښتو كوي، نوبيا وايي
چې (انس) يا انسان له (نس) نه ماخوځ دى، د هر چا چې نس لوى
وي او په پرديو مالونو هم نه مېرېږي هغه خان او حضرت انسان
دى.

خوشحالي او غم

له خوبه راپاڅيدلم، سترگې مې ومېنلې د ډول او سرنې اواز
مې تر غوږه شو.

يوه شېبه وروسته سره ډولۍ او لويه ورا رابښکاره شوه چې ډېر
خلک ورسره خوشحاله روان وو.

زه هم له دوى سره ملگرى شوم او په دغه خوشحالي کې مې
ځان شريک کړ.

ما غوندې نور هم ډېر خلک له دې ډولۍ سره روان و او په پردي
واده کې يې لاسونه غورځول. څوک چې د دنيا په خوشحاليو کې
مطالعې لري هغه به ماته هېڅ تعجب ونکړي.

که مونږ د دنيا لويه ورا وگورو، نو د خوشحالي ناوې د يوه
کورته ورځې، مگر وچولې د ډېرو غوږېدلې وي.

د ډولۍ دننه حال چاته نه وي معلوم، ډولۍ خاوند په راز راز
تصوراتو کې ورک وي او نه پوهېږي چې، بېگانه به څه راز بشره
ويني؟

دغه مجهوله ليلې او نامعلوم حقيقت په ښايسته حجابونو کې
پټ وي او ټوله ساحري يې په همدغه پتوالي کې وي.

په دغه حال کې، چې د واده خاوند لا د حسن او جمال له مخه
پورنى نه و اخستى او يوازې د مېنې او محبت په كيف مست و،
خپل ځان يې د سعادت او نېکمرغۍ رڼا ته ډېر نږدې گانې، مگر

په حقيقت کې همدغه شېبه دی د سعادت په غېږ کې و او د خوشحالي پلوشو يې شاوخوا رڼا کړې وه.

د دنيا هر راز نیکبختي او هر ډول خوشحالي د انسان په احساس او تصور کې ځای لري، همدغه احساس دی چې د غم شپې خوشحالي ورځې یو له بله بېلوي.

همدغه سبب دی چې یو شی یو سړي خوشحالوي او بل يې خپه کوي، دیوه دپاره غم د بل بنادي شي.

مونږ په دغه گمان، چې د خپل یوه ملگري کور ته د خوشحالي ډولي وړو ټول خوشحاله و چا اسونه غلغل، چابه نښې ویشتلې ځینو اتڼونه کول، ځینو ټوکې او مسخرې کولې او په همدغه شان وضعیت ما بنام تباره کلي ته ورسېدلو او ډولۍ د کاله په مخکې نښته شوه، نښې راغلې او د ډولۍ پردې يې جگې کړې، مگر بې له دینه چې یوه بنایسته مړه ناوې وویښي نور څه پکې نه و.

دغې ښکلې پېغلې نه غوښتل چې په دغه کاله ننوزي او خپل گران ملگری په بل چا بدل کړي.

دغه اجباري واده دا مجبوره کړه، چې په زهرو ځان ووژني او له ډولۍ نه جنازه جوړه کړي، د دې حال له لیدو سره سم د ژړا او اوزونه پورته شوه او د هر چاپه احساس کې بدلون راغلی، هم دغه وخت مونږ وپوهېدو، چې مونږ له یوې جنازې سره خپل تصور او گمان خوشحاله او په خدا روان کړي وو.

زمونږ گمان دومره قوي تاثير درلود، چې مړی يې راباندې په
ډول او سرنې کورته وړ، زما يوه ملگري وويل: په رښتيا چې
خوشحالي څوک په زور او اقتدار يا په ډېرو پيسو کورته نشي
راوړلی، بلکې د زړونو موافقت غواړي.
يو بل ملگری (چې د دې واقعي له عکس سره مخامخ شوی و)
هغه وويل: هر کله چې گمان دومره موثر دی، څومره به ښه وي چې
دا قوت شامدام پاک وساتو او په ښه لاره کې يې صرف کړو.

ارزو

هلته لري د غره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه وځلیدل، لکه چې
په اسمان کې ستوري او په زېږونو کې د ارزو ښکلی مخ ځلېږي.
زه نه پوهېږم چې دا د سترگو د پاره ځلیدونکی شی څه شی
دی؟

د کومې مستې پېغلې دلاس ائینه ده، که د کومې معشوقې
د غاړې امېل نه کومه قیمت بها مرغلره لويدلې ده؟
د هغې تجلې پلوشه ده، چې په کوه طور کې يې ځان ښکاره کړ
که له کوم کان او معدن له کوم ښکلي غمي راوتلي دي؟
دغه شان ډېر فکرونه او گمانونه پېدا شول او زه بې په هغه
لوري روان کړم، زه نه پوهېدم چې په څه شي پسې ځم او څه به په
لاس راشي؟

زما تصوراتو او خیالاتو دغه مجهول شی زما په نظر کې ډېر
ښایسته کړی و، زه خپل مطلوب ته په ډېر لوړ قیمت قایل وم.
ماله ځانه سره ویل، چې په غرونو کې هرڅه موندل کېږي او په
دنیا کې ځینې داسې غرونه هم شته چې د خدای استازو پکې راز
ونياز درلود او د خدای د فرمانونو ځانگو پکې ځنګېدلې ده. د
لمر او سپوږمۍ لومړۍ پلوشې په دوی لوبږي او د خدای د رحمت
ورېځې مدام د دوی په سرګرزي.

دغه راز ډېر خیالونه او تصورات راسره ملګري و، چې زه هلته
ورغلم او خپل مقصد ته ورسېدم، هغه شی په حقیقت کې هېڅ

شی نه و او د دنیا په بازار کې یې هېڅ قیمت نه درلوده. زه پوه شوم چې دنیا مونږ هر وخت په همدغسې شیانو غولوي او ډېر خوشې شیان یې راته له وراخلولي دي. له مونږ سره هر وخت لوړ فکرونه او ستر خیالات ملگري وي، مگر عملاً په دغسې ناوړه او خوشې شیانو پسې روان یو. هغه څه چې مونږ له لرې وینو او نه یو ور رسېدلي مونږ ته ډېر نښایسته ښکاره کېږي او په لوړ قیمت ورته قایلېږي، مگر پس له رسېدلو پوهېږو چې مونږ په هسې او خوشې شیانو پسې هڅه کوو او په داسې شي پسې څو چې هېڅ نه په کارېږي. هماغه لیلی چې خلک یې په دیدن پسې ړندېږي، ځینې نور رسېدلي دي هغوی یې اوس له کټه غورځوي او هېڅ قدر یې ورسره نشته. دا لیلی د انسان هماغه ارزو ده، چې مخکې له رسېدلو یو راز وي او وروسته تر رسېدلو بل راز کېږي او د زړونو له کوره ایستل کېږي.

اجتماعي نظريات

فکر

په هغه تورتم کې چې شعور او احساس د ړندو په شان امسا
ټکوي - هلته چې د شرق و غرب امتیاز نشي کېدای او هرڅه
مجهوله وي. په ځان کې چې د اسمان ستوري چاته لوري او لودن
نه ښي او سترګه نه ښکاري، په هغه وخت کې چې بې له حیرت او
ابهامه بل هېڅ شی نه وي موجود او قبلي پته نه وي معلومه،
سړی به کومې خوا ته درېږي؟ او کوم لوري ته به سجده کوي؟
په دغه وخت کې که دې لمر خاته خواته ولاړ وي، ده ته د لمر
بنده نه ویل کېږي، بلکې د قبلي اهل باله شي.

د ده قبله او کعبه په دغه حال کې د مشرق (۱) په لوري انتقال
کوي او په دغسې واقعو کې چې انسان هرې خواته د فکر په
نغوته مخ وړاړوي د لوی خښتن مخ هماغه لور وي او د خدای
کور هماغته بویه.

په دغه شان موقف کې که څلور تنه څلورو خواو ته دخپل فکر
په اشاره او اجازه مخه کړي او ددوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق
ونکړي، څلور واړه داسې حال لري لکه چې کعبه په مېنځ کې وي
او هر یوه یې یوه دیوال ته مخامخ ولاړ وي.

دلته منطق او برهان سړي ته په یقین سره دا وایي، چې پدې
څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کې قبلوي او
دیوه لمونځ هم له قبلي نه چپ نه ګڼي.

دلته منطقي قیاس د درو تنو په غلطوالي قطعي حکم کوي او
په احتمالي ډول دیوه تن د فکر په صحت قایلېږي، ځکه چې که

دغه څلورتنه، شرق و غرب، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ، بلکې په څلورو کنجونو درېدلي وي ټول په غطه ولاړ دي او يوه هم صحيح لوری نه دی موندلی، مگر دغه علمي او عقبي فيصله سره له دغه برهانه اعتبار نلري او د هر يوه فکر حق گڼل کېږي، ځکه چې په دغه حین کې له انسان سره بې له فکر کولو او تجربې څخه بله وسيله نشته او هېڅ يو د بل د فکر په منلو او قبلولونه دي مکلف، که په دوی کې يو تن ډېر هوښيار وي هغه نور د خپل فکر په پیروي نشي مجبورولی او نه هغه بل دا کولی شي، چې ده ته به يوه خوا حقه معلومېږي او سره له دې به د بل په فکر پسې درومي او کعبه به د بل په نظرگوري.

دلته د هر يوه فکري او عقلي تکليف همدغه دی، چې پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي.

په اسلام کې د څلورو مذهبونو حقانيت په همدغه اساس بنا دی او هغه فکري اختلاف، چې د څلورو امامانو مېنځ کې موجود دی د هېڅ يوه د فکر حقانيت نه سلبوي.

له دېنه انکار نشي کېدای، چې د انسان فکر قاصر او ضعيف دی، د ده په نظر کې يو شی په بل راز معلومېږي په ډېرو شيانو کې د انسان فکر غولېږي، سهوه کېږي او غلطېږي، مگر سره له دې لوی خدای پخپل حق او صحيح کتاب کې هر ځای انسان ته د تفکر او تعقل امر کوي او هغه څوک، چې فکر نه کوي ملامت بولي.

له همدغه ځايه مونږ د فکر د ازادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعي مسايلو کې فکر کول او فکر ښکاره کول یو ډېر ضروري امر ګڼو.

مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو، چې خپل کار وکړي او خپله وظیفه په ازادانه ډول اجرا کړي.

د نن ورځې د ډېموکراسي هم انسان ته همدغه توصیه کوي چې هر څوک باید خپل اجتماعي افکار او نظریات څرګند کړي او فکرونه مختنق نشي.

که څوک کوم نا شنا او نوی فکر ښکاره کوي څوک دا حق نلري، چې هغه له ستوني کلک ونیسي او ملامت یې کړي، ځکه چې هر فکر اړومرو حق نه وي او حق ته نشي رسېدلی. هر سړي په دې مکلف هم نه دی، چې هر ګوره پخپل فکر کې حقیقت ته ځان رسوي او هېڅکله به نه سهوه کېږي، مګر دا د هر یوه وظیفه ده چې فکر به کوي او حقیقت به لټوي.

زمونږ به فکر کولو او په حقایقو پسې په ګرزو کې دوه اجره دي او که سهوه شوو، نو فکر کول پخپله یو ښه کار دی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي.

د دنیا ډېر لوی مفکرین او مشهور پوهان ډېر ځله پخپل فکر کې سهوه شوي او غلط افکار ورځني پاته دي، چې انسان د بدبختۍ خواته بیایي، مګر سره له دې د فکر ازادي یو ضروري امر دی. که څوک ووايي چې انسانانو په دنیا کې ډېر بدېد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه یې انساني جوامعو ته ورسول، راجئ چې دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چې دی دنیا ته راشي،

دا خبره عیناً داسې معلومېږي لکه چه سړی د فکر غلطی او
 اضرار په نظر کې نیسې او د فکر ازادي سلبوي.
 دوی دومره فکر نه کوي، چې د انساني جوامعو ورکول د دې
 دپاره چې دوی ته ضرر رسېږي یا دوی چاته ضرر ونه رسوي
 څومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول د انسانیت په ستوني پښې
 اېښودل او انساني جامعه د حیوانیت خواته رابلل دي.
 مونږ باید فکر وکړو او بې فکره ازادي که د خاینانو، غدارانو
 او ریا کارانو دپاره ضرر لري دیوه ملت دپاره ډېر مفید معلومېږي
 او د سړیتوب تر قیود پورې موقوفه ده.

که فکرونه ازاد شي او هر څوک خپل نظریات ښکاره کړي شي
 مفکرین او فکري مشغله پیدا کېږي، دغه د مملکت مهم مسائل
 چې اوس پکې فکرونه ګڼګڼ او حیران دي او د مشکلاتو علاج
 رانه ورک دی، اصلي علت یې همدغه دی چې په کلونو کلونو
 فکرونه ایسار شوي او مختنق شوي دي، له دغسې محبوس او
 مقید فکر نه د حل لاره غوښتل هېڅ معنی نلري.

مونږ اوس پخپل مملکت کې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم
 شته، مګر د فکر خاوندان ورته نشو وېلی، ځکه چې دوی فکر
 نشو کولی او فکر یې نشو ښکاره کولی. دلته تفکر مشق او تمرین
 چاته نه دی کړی او د دې ورزش دپاره خلق نه دي تربیه شوي،
 دلته ډېرو پوهانو د ډېرو ناپوهو خلقو خبرو ته ښه ویلي او د دې
 په ځای چې څوک له چا نه فکر وغواړي کور کورانه تسلیم او
 اطاعت غوښتل شویدی، پدې ځای کې پوهان مجبور شوي دي چې

د دين او مذهب مخالف ته د دين حامي ووايي او تل د زورورو
فکر و ستايي. خو کاله دمخه چاپدې هېواد کې بنو ته ښه او بدو ته
بد نشو ويلي، څوک چې د فکر او رايې خاوندان بلل کېده په
زندانونو کې واچول شوه او فکرونه پکې مضمحل شوه اوس دنيا
بل راز شوه او د دې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخو
فکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور يو چې فکر او د فکر
خاوندان پيدا کړو، يعنې د فکر کولو مشق او تمرين وکړو، د دې
مشق دپاره ميدان او غولۍ په کار دی، چې هغه جرايد او
مطبوعات دي. مطبوعات بايد ازادي وي او ازاد فکرونه پکې
ځای پيدا کړي پدې کار کې ډېرې فايدې دي او دغه ازادي زمونږ
دپاره ډېره ضرور ده. اوس زمونږ په مغزو کې فکرونه وچ شوي او
لکه هغه جنين، چې ډېره موده د مور په گېډه کې مې پاته شي او
نشي متولد کېدای، مونږ هم د فکر په توليد قادر نه يو، که چېرې
د جرايدو او مطبوعاتو ازادي ديوه قانون له مخې پيدا شوه له
دماغونو نه به څه وزېږي او سرگرداني به ورکه شي.

هر يو به د خپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي، ځکه چې فکر
ازاد شي انتقاد هم ازادېږي او هر څوک بنو ته ښه او بدو ته بد
ویلی شي.

دغه د فکر مشق او تمرين به په فکر کې قوت او رشد پيدا کړي.
زمونږ مفکرين به په اجتماعياتو، اقتصادياتو او سياسياتو کې
سمې او صحيح لارې ومومي او زمونږ مشکلات به خدای (ج) حل
کاندي.

مونږ به د سمو او صحيح فکرونو قدر وکړو او د فکر خريداران به په وطن کې پيدا شي، مفکرين به علم او عرفان ته راغې شي چې د علمي تتبعاتو په رڼا کې ښه فکرونه ومومي او ښې لارې وپلټي.

که فکر ازاد شو هر څوک به د خپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.

عدالت په همدغه وسيله په يوه مملکت کې قايمېدلی شي او مظالم ورکېږي مونږ بايد مظلوم ته د حق ورکړو، چې د ظالم ظلم او د خاين خيانت بيان کړي او حق وويلی شي، همدغه شی فکر ازادولی شي. دلته به اخلاقي شجاعت او اسلامي جرئت او حقانيت پيدا شي بيا به ظالمان د دغومره ظلم او خاينان د دغومره خيانت جرئت نشي کولی او هر څوک به خپله چاره په اوښو کې ويني.

فکر او قلم چې هر څومره ازاد شي هغومره اعمال او افعال مقيد کېږي او قوانين تطبيق پيدا کوي، يعنې له اصولو او قوانينو نه خلاف څوک نشي کولی او هر سړی پخپل عمل او تکرار کې محتاط وي.

په هرځای کې چې ښو ته ښه او بدو ته بد نه ويل کېږي هلته ښه او بد مشتبه کېږي او امتياز يې له مېنځه ځي، په دغسې ځايو کې د ظلم او خيانت دپاره زمېنه مساعده کېږي او عدالت مري، د همدې، لامله په اسلام کې حق گوښې او ظالمانو ته حق ويل ډېر لوی عبادت او فضليت گڼل شوی او له هرڅه نه زيات اجر او ثواب لري.

د اسلام په ارکانو کې د ژبې اقرار او د زړه تصدیق دواړه ضرور گڼل شوي او د دې خبرې همدغه معنی ده، چې باید سړی خپل عقاید او افکار ظاهر کړي او د افکارو د اظهار دپاره زمېنه مساعده کړي، هغه څه ته په غیر دیموکراسي مملکت کې افکار او نظریات نشو و نما نشي کولي او د فکر خاوندان نه پیدا کېږي. د دیموکراسۍ او دکتاتوری په بحث کې ځینې پوهان وایي په ابتدائي او بې علمه ملتونو کې یو ښه دکتاتور په کار دی، چې پخپله فکر واخلي، پخپله نظریه روان شي او پیشرفت وکړي، دوی پخپل بیان کې دا یو شرط زیاتوي، چې دکتاتور باید د ځان دپاره کار ونکړي او وطن خواه وملت خواه سړی وي، د دې نظریې خاوندان دلایل هم لري او وایي په کوم هېواد کې چې عمومي فکر پورې کونکي وي، د خیر او د شر تمېز په ښه شان نشي کولی او پخپل بهبود نه پوهېږي، هلته که دیموکراسي رایجه شي مملکت د انحطاط خواته درومي او پرمخ تګ یې له عقله لرې خبره ده.

دا نظریه زمونږ په وطن کې د ډاکتر اقبال له اشعارو او د ځینو نورو مفکرینو له اثارو اقتباس شوې ده، مگر د دنیا ډېر پوهان په هر ځای او هر وخت کې دیموکراسي او د افکارو ازادي له بل شان حکومتونو غوره ګڼي او د دیموکراسۍ او دکتاتوری په باب کې وایي «د مېلمستیا ډېره خرابه کوټه د انتظار له ډېرې ښې کوټې نه بهتر ده»

پدې باندې بايد سپړي اعتراف وکړي، چې هر فکر حق نه وي او
 ډېر ځله د ډېرو کسانو فکر هم خطا کېږي، نو د يوه دکتاتور فکر به
 څنگه هر وخت او په هره مسئله کې له سهو او خطانه خلاص وي.
 دا ممکنه ده چې د ډېرو پوهانو او هوښيارانو د فکر په مرسته
 حق او حقيقت ته ورسېږو، مگر په يوه فکر باندې هر وخت د
 حقايقو کشفول امکان نلري.

د يوه مجتهد او اماک په حق کې هم دا خبره منل شوې ده، چې
 شېخ کله سهو کېږي او کله حق ته رسېږي.

د يوه سپړي فکر او د ډېرو فکر هېڅکله يو راز قيمت او يو حق
 نشي پيدا کولی. که يو تن فکر وکړي او فکر يې له عقل او قياس
 سره برابر هم وي بيا هم د اجتماع، يعنې د ډېرو خلکو د فکر په
 مقابل کې ضعيف دی او د جماعت د فرد له فيصلې نه قوت لري،
 پدې خبره کې هېڅ تردد نه دی پکار، چې ديموکراسۍ او شورا يې
 اصول هرگوره ښه وي او په هغه ځای کې چې هر څوک د فکر کولو
 او فکر ښکاره کولو حق لري او کارونه د جماعت په فکر کېږي
 هلته د عدالت امکان له هغه ځای نه زيات موجود دی، چې يو فکر
 حاکميت او تسلط لري او ټول کارونه د يوه سپړي خوښې ته سپارل
 شوي وي، د يوه سپړي فکر د اعتماد وړ نه دی، انسان سره له دې
 چې خدای ډېر فضائل ورکړي بيا هم يوازې په انفرادي صورت يو
 ضعيف متحير او متردد مخلوق دی، چې پخپله پخپل فکر باندې
 اعتماد او تکیه نشي کولی او په هر شي کې د اجتماع شاگرد دی
 او د جماعت تاثير لاندې وي.

زمونږ دا خبره بله يوه بارېکې لري، چې ظاهراً د تناقض رنگ پيدا کوي، ځکه چې کله فرد ستايو او حق يې گڼو کله ورته قاصر او ضعيفه وايو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو، د همدې لامله د جماعت فکر مرجح او غوره گڼو، مگر که څوک دقت وکړي هغه پوهېږي چې د فرد فکر سره له نېمگړتيا او قصوره دخيرو شر، د ښو او بدو ممیز دی، که سړی سل ځله پخپل فکر کې غلط شي بيا هم بايد په هره خبره کې فکر وکړي او فکر پرې نږدي.

فکر د انسان يو داسې ملگري دی، چې که هرڅومره سهوې او غلطې ورځنې وويني او ډېر تاوانونه ور ورسوي بيا هم لاس ورځنې نه اخلي او په هره برخه کې ترېنه سلا او مشوره غواړي، دا چې مونږ د يوه سړي فکر د نورو افرادو د فکر په مقابل کې نه منو، معنی يې دانه ده چې د فرد فکر ته زياته اعتنا نه لرو، که مونږ د يوه سړي فکر ته هرڅه وسپارو معلومه خبره ده چې د بل فرد او نورو افرادو فکر ته څه اهميت نه ورکوو او په احترام ورته نه گورو.

ځينې داسې افراد شته چې پخپل غلط فکر ډېر ټينگ درېږي او د بل صحيح فکر ته نه ور اوړي، د همدې لامله وايو چې د يوه مملکت کارونه بايد په يوه فکر اجرا شي او يوه فکر ته هر څه ونه سپارل شي.

د هر سړي فکر د هغه د تصوراتو او شغل و مصروفيت له تاثير لاندې وي او واقعات و حوادث، تلقينات او تبليغات فکر اړوي رااړوي، حب او بغض، خوشيني او بد بيني د فکر په بدلون کې ډېر دخل لري.

دیوه سړي فکر چې یوې خواته متوجه شي په هغه خوا کې ډېر
 باریک شيان هم ویني، مگر په بله خوا کې ډېر واضح شيان نشي
 لیدای یا یې نشي منلی، نو هر کله چې خواته په یوه موضوع کې
 فکر وکړي او هر یو د مختلف نظر خاوندوی، نو موضوعاتو ته له
 مختلفو خواو کتل کېږي او ټول اطراف او جوانب سنجول کېږي،
 د دغو ټولو فکرونو له مقاریې او مقابلي څخه یوه معتدله فیصله
 په لاس راځي او له انفرادي فکر څخه افراط او تفریط ورکېږي
 مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وگورو او په حق وروته قایل
 شو، د هیچا فکر به له قوي او منطقي دلایلو د بل د فکر تابع ونه
 گڼو او دا ونه وایو، چې یو دې د بل په فکر پسې په پتو سترگو او
 بې دلیلېه روان شي، مگر د فکرونو شریکول او د فکر ټولول یوه
 ضروري خبره ده او د منطق وبرهان یا صحیح استدلال په مقابل
 کې له خپل فکره تېرېدل او د بل فکر منل په کار دي.
 د اشتباه په وخت کې چې له خواته نه قبله ورکه شي هر یو به
 پخپل فکر یوې خواته درېږي، مگر که له یوه سړي سره قطب نما
 یا داسې صحیح اله موجوده وي، چې لوري او لودن معلوموي
 هلته به هر څوک هر طرف ته مخ نه گرزوي.
 په فکر کولو کې باید له دقت او تملق نه کار واخستل شي، ډېر
 خلق وي چې فکر یې یوې خبرې ته ډېر ژر رسېږي او د چا خبره په
 نیمه پوهېږي، مگر په مسائلو سطحې او سرسري تېرېږي دغسې
 کسان په رشتیا، چې په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي، د
 یوه عالم او بې علمه په فکر کې همدغو مړه فرق وي، چې د هغه په

فکر کې دقت موجود وي او د دې بل نظر برسېره او څرېښنده
تېرېږي.

فکر بايد له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولري او د تجاربو
په محک يې صحت او سقم معلوم شي، تجربه په حيات کې ډېر
تاثير لري او پس له کړو او کار کولو لاس ته راځي. هر کله چې
افکار عملي شي او پس له تجربې نه يې صحت معلوم شي هغه
وخت د علم درجه مومي او قوت پيدا کوي.

چې له لرې سړي کاندي سنجشونه
کارته نه رانږدې کېږي کړي فکرونه
له دې فکر او سنجشه پيدا کېږي
دماغونو کې سودا زړو کې غمونه

بې له فکره چې څوک کار کړي خوشې زيار کړي
چې بې کاره کړي فکرونه ځان خوار کړي
چې عمل او فکر يوله بله بېل شي
عمل خوار شي فکر ورکه سمه لار کړي

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کار دی، بې عمله فکر او بې فکره عمل یوهم سمه او صحیح نتیجه نلري، فکر دهمدې دپاره دی چې سړي ته کار او دکار سمه طریقه وښي. د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخې معلومېږي.

تقوی او عدالت، ظلم او فسق د انسان په اعمالو او کردار کې ځان ښي، له ښه فکر په ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کېږي، ځکه کار او عمل ته د فکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصد یې بولو.

فکر پخوا له عمله د یوه مړي مثال لري او مفکوره په عمل پیدا کېږي، د فکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومېږي، هغه فکر چې عملي کېدای نشي څه قیمت نلري.

څوک چې فکر کولی شي او کار نشي کولی هغه لکه ګوډ او شل داسې دی، چې هېڅ ځای ته نه رسېږي او په هر وخت کې بل ته محتاج دی.

هغه چې کار کولی شي او فکر نشي کولی د ږندو مثال لري، چې لپاره نه ویني او په لپاره تللی شي.

کار د انسان هغه اقتدار څرګندوي، چې د لوی څښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ورکوي.

د منطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکر له نورو حیواناتو بېل کړی، مگر که نوي اصطلاحات جایز وگنځل شي نو په کار او فعالیت یې بېلول بهتر دي.

د ځمکې په ټولو ژوو او حیواناتو کې انسان یو فعال او کاریگر مخلوق دی، چې د ده په کارونو او فعالیتونو دا دنیا معموره او ودانه ده دغه لوی لوی ښارونه او لوړې ماڼۍ دغه د کالر فابریکې او ماشینونه، دغه سمسور باغونه او شنه فصلونه، دغه لوی جهازونه د اورگاډي او طیارې د انسان فعالیت او کار شواهد دي، چې انکار ترې نه شي کېدلی.

پاک خدای په کار او فعالیت کې دخلقت او ایجاد قوت ایښی دی او داسې څه ترې نه پیدا کېږي چې دمخه یې تصور هم نشي کېدای.

دا ممکنه ده چې دریابونه وچ شي، دغرونو کاني تمام شي، د پادشاهانو خزاني تشې شي، په معادنو کې څه پاته نشي او هر څه خلاص شي، مگر هغه څه چې د کار او عمل په کڅوړه کې دي هغه تمامېده نلري او وخت په وخت نوي شيان ترې راوړي.

د انسان اصلي او حقيقي ثروت کار او د کار استعداد دی، په همدغه شي انسان هر څه پیدا کوي او له جهان د دنیا او آخرت استفاده کوي، انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژونديو شيانو کار ترې نه اخلي، دغه ماشینونه چې ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي، دا خبره ثابتوي

چې انسان په نورو شيانو کې هم د کار او فعالیت استعداد پیدا کولی شي.

د انسان په قدرت کې دانسته چې بې روحه شيان ژوندي کړي، مگر دا کولی شي چې له ژونديو شيانو نه پکې زیات قوت او ګړندیتوب پیدا کړي او په هوا کې یې وګرزوي. په کار باندې اثار او نتایج مرتب کېږي او د دنیا و آخرت پانګه همدغه شی دی.

صالح عملونه او ښه کارونه د خدای په دربار کې ډېر قدر لري او په مثقالونو خرڅېږي. په فعالیت او کار کې پاک خدای دومره برکت ایښی دی چې سړی ورته په یوه معین مقدار او معیار نشي قایلیدلی، دا کېدای شي چې د کار او زیار په اثر له یوه زړې نه سمسور باغونه جوړ شي او له لږو دانو نه خړوارونه پیداشي. د انسانانو په کار او عمل غرونه سوري شوه، بیا باغونه زرغون شوه په دریابونو کې لارې جوړې شوې هوا او فضاء له پښولاندې شوه، د ځمکې له سینې نه پټ شيان راووتل او د اتوم بمونه پیدا شوه.

که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قایلېږي هغه به ډېر بې شعوره وي.

د انسان په مټ او بازو، زړه او دماغ کې د کار او عمل یو د راز قوت او استعداد موجود دی، چې له هر څه نه هر څه جوړولی شي او په عناصرو کې تغیر او تحول راولي.

د انسان په خورا قوي اختراعاتو کې کار ډېره مهمه او ستره برخه لري.

دنيا له ايجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفر کې د انسان د لارې توښه وپانگه همدغه د کار او فعاليت قوت او طاقت دی، چې ورځ په ورځ يې اثر او برکت زياتېږي. په دغه خوري کې هېڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کې چې د کار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جونگړې او کنډرې په عالي قصرونو او لوړو ماڼيو بدلې شويدي، هلته تل د سيندونو مخه نيول شوې او د انسان په خوښه يې مجرا پيدا کړېده، په هغه ځای کې غرونه او رغرونه او رغونه شق شوي او ډېر پېچلومي اوار شوي، هلته په سرکونو باندې د خړو او غريو په ځای اورگاډي او موټرونه چلېږي او په حيات کې سل رازه راحت او سهولت لیده شي.

بېکاره او بې فعاليته انسانان اوس هم په سمخو او غارونو کې استوگنه لري او د حيواناتو خرمنې اغوندي، د هغوی خوراک اوس هم د غرو بوټي دي او له وحشيانو نه د ژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لري.

کار د انسانانو ډېر مشکلات او احتياجات رفع کوي او ډېرې اسانۍ پېښوي، مگر دا حله چې له کار سره فکر او عقل ملگري وي او يو له بله مرسته وکړي. د پوهانو او ناپوهانو کار د فايدي او نتيجه يې په لحاظ دځمکې او اسمان قدر ته فرق لري. هغه

کارونه چې فکر او عقل یې نه خونښوي دگټې په ځای زیان او ضرر لري.

په کار او عمل کې باید اشتراک او اجتماعي تعاون موجود وي، ځکه چې انفرادي فعالیت ډېر لږ متافع لري او لکه انفرادي محدود تجارت سرگرداني یې ډېره او گټه یې لږه وي. یو سړی دا کولی شي، چې د حیات او ژوند له ليارې یوازې واړه واړه کاني لري کړي، مگر هغه پېچومي چې په دغه لاره کې موجود دي دډېرو خلکو مشترک فعالیت او گډه سعيه غواړي، دا پېچومي هغه وخت او اړېږي، چې ټول ورته متوجه شي او په گډه کار وکړي.

ترڅو چې په یوه ملت کې اجتماعي همکاري پیدا نشي د حیات لوړې ژورې نه ورکېږي او پوره راحت او سهولت نشي پیدا کېدلی.

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډېرو افرادو فعالیتونه متفق کړو، چې یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسېږو.

وايي چې په یوه وچه بیدیا کې یو شل او یوړوند یو ځای شوه، هلته اوبه نه وې، سیوری نه و، ډوډی نه وه او د دواړو ژوند په خطر کې و.

راندې لياره نه لیده او نه پوهیده چې کومې خواته وداني او ابادي ده؟

شل ته لوري او لودن معلوم و، مگر تللی نشو او پنبې يې نه وې.

دوی دواړه وروسته له مفاهمي او موافقي نه پدې راضي شوه، چې شل رانده ته ورپه شاشي.

دی به هغه ته لیاره ښي او هغه به ځي.

په دغه ډول دواړه ودانۍ او ابادۍ ته ورسېدل او یخې اوبه توده، ډوډۍ يې پیدا کړه. دغه شان د عمل اشتراک ډېره صحیح نسخه ده او ډېر مشکلات پرې حل کېږي.

کارونه دنتېجې او فایدي په لحاظ په دوه ډوله دي:

یو هغه کارونه دي چې نتیجه یې ژر لاس ته راځي او ګټه یې په لږ وخت کې معلومېږي ځینې نور داسې دي، چې نفع او فایده یې ځنډ غواړي او پس له ډېر انتظار یې نتیجه راوړي.

د دي دواړو کارونو مثال داسې دی، لکه ځینې نور په ډېر وخت کې کمال ته رسېږي او ثمره یې پس له ډېر وخته څرګندېږي.

یو چرګوړی په څو ورځو کې له هګۍ راوړي او په څو مېاشتو کې په هګیو راځي او ډېرېچې راوړي، یوه اسپه پس له څو میاشتو یو بچی راوړي او هغه هم پس له ډېرو مېاشتو د سپرلی کېږي او ډېر انتظار په کار دی، چې یو سړی یوه ځای ته ورسوي.

همدغه شان یو حیوان په څو میاشتو کې بلوغ او کمال ته رسېږي او یو انسان پس له ډېرو کلونو رشد او ځلمیتوب ته رسیږي، نو هغه نتایج چې پس له ډېرو وخته په لاس راځي له هغو نتایجو نه

ستر او مهم دي، چې په څو ورځو کې حاصلېږي. کارونه او اعمال هم د نتایجو او فوایدو په اعتبار ځینې اني او ځینې ځنډني دي. څنگه چې علاجونه او چارې په فوري او اساسي علاجونو بېلېږي او بې له یوه فوري او اني ضرورته مونږ دخپلو رنځورانو اساسي علاج ته متوجه کېږو باید کارونه هم په اساسي ډول شروع کړو او هغه کارونه، چې پس له ځنډه ځنډني فواید لري له نظره ونه غورځوو،

کوم ملتونه چې کار ته د اني او فوري منافعو په لحاظ گوري او نتایجو ته انتظار نشي اېستلی هغه له لویو او مهمو منافعو محروم دي او تل یې په چرگو او چرگوږو نظر وي، هغوی د دې په ځای چې دڅو کالو دپاره اساسي پلانونه طرح کړي او هغه عملي کړي شپې او ورځې په نظر کې نیسي او د چا خبره خپلې شپې تېروي.

هغوی پدې باندې ښه نه دي پوه شوي، چې د ملتونو عمر لکه د یوه فرد عمر لنډ او محدودنه دی، چې په دغسې لنډو پروگرامونو سرته ورسېږي او اني گټې په نظر کې ونیسي.

هر کله چې یو دهقان تخم کړي او نه میاشتي وروسته حاصل اخلي یو ملت باید هم داسې تخمونه وکړي، چې شل دېرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فواید یې ظاهرېږي. د دې دیموکراسي حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق همدغه دی، په کوم ځای کې چې ملي شورا گاني موجودې وي او د ملت وکلاء د ملت خیر و شر سنجوي، نو د ملت عمر او پابښت

په نظر کې نیسې او د نقشو طرحه کولو په وخت کې د ملت خپرو
 شر سنجوي، مګر یو مستبد حکومت چې هر څه کوي خپلې
 شخصي ګټې ته ګوري او د خپل عمر په احاطه کې د ځان ګټه
 لټوي. مونږ باید په اجتماعي امورو او کارونو کې اساس بهبود
 له نظره ونه غورځوو او لوټه ایښودل او تېرېدل په هېڅ کار کې
 غوره نکړو. که یو فرد دا نشي کولی، چې پخپل کار او عمل کې
 سل کاله وروسته په نظر کې ونیسې یو ملت خو باید خپله اینده
 او راتلونکې نسل هېر نکړي او داسې کار ونه وکړي، چې لمسو
 او کړوسو ته یې هم نفع او فایده ورسېږي او د ودانۍ اساس یې
 ډېر ټینګ او متین وي، هر کله چې یو سپین ږیری دهقان په اخر
 عمر کې نوي نیالګۍ ږدي، چې روستنۍ یې سیوري ته کښيني او
 میوه یې وڅوري یو ملت به ولې داسې کوي، چې لکه یو دکاندار
 هر وخت ځانته له بازاره میوه واخلي او د باغ جوړولو په فکر کې
 نه وي.

له کار سره علاقه

په کتابونو کې یې راوړیدي، چې له کار سره علاقه د سړي ټول فکر د کار خواته متوجه کوي او هر څومره چې د کار مینه په زړه کې زیاته شي دانسان په کونښن کې هغومره زیاتوالی راځي او کار ښه کېږي.

دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسې پخپلو مزدورانو پسې د کار کولو په وخت کې څار کړی وي دابه درته معلومه شوي وي، چې ناراسته لوگری خپل لور په لویه تېره کوي او هېڅ کار نه کوي، ځکه چې هغه له کار سره مینه او علاقه نلري او د کار شوق یې په زړه کې نشته. ډېر خلق دي چې سړی ورځني تېرېږي، نو هغه څوک چې محض د شپو او ورځو تېرېدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر ګوري او له سره به څه علاقه لري؟

زمونږ ډېر ښه مامورین او کار کونکي هغه کسان دي چې په حاضري تینګ دي او په وخت کار ته راځي که څه هم هېڅ کار نه کوي او قصې کوي.

اکثره خلق چې له اجتماعي امورو سره علاقه ښي پدې ټکي ډېر زور اچوي، چې څوک کار نه کوي او له کار سره علاقه نلري. که رښتیا ووايو تشخیص بد تشخیص نه دی، خلقو مرض پېژندلی دی، مګر په علاج کې نه دي کېدلي چې له کار سره علاقه څه وخت او څنګه پیدا کېږي؟

پخوا له دېنه چې وگړي د تعلیم او تربیت په اړه یو اجتماعي شعور او احساس پیدا کړي او وطن خپل کور وگڼي او د مزدورانو چم ورسره ونکړي مونږ څه کولی شو؟ او د کار علاقه څنگه پیدا کولی شو؟ د دې سوال په جواب کې د هر چا خوښه چې هر څه وایي.

زه خو یو مهم ټکي ته اشاره کوم او وایم که دلته غږیدونکي او بیا سترگې پیدا شوې او کار ته یې کتل اړومرو له کار سره علاقه پیدا کېږي او کارونه ښه کېږي، تر اوسه پورې خو په هره اداره کې یو امر او مشر د تفتیش په ډول ننووزي سمدلاسه حاضري گوري او بل هېڅ شي نشي لیدلی تردې وخته خو مونږ د حاضري اخستلو او حاضري لیدلونه نه یو اوښتي او کار ته نه گورو، په هېڅ اداره کې هېڅوک په وزگار کښېناستلو او کار نه کولو له جزا لاندې نه دي راغلي او حاضر گڼل شوي دي.

هر کله که د کار مبصرین په کار پسې وگرزېدل او کار ته یې کتل، د هر چا پېشرفت او ترقي د کار له مخې وشوه او نور شيان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیدا شي او کار ته به په مېنه او محبت خلق وگوري.

انسان له خپل پېشرفت او خپلې ترقي سره تېنګه علاقه لري که ترقي یې له کار کولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کار نه ورکېده د کار مینه په زړونو کې ځای نیسي او له کار سره علاقه پیدا کېږي.

په هر بازار کې چې هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوړي او په هماغه شي پسې گرزي، که دکار خريداران پيدا شوه او کارونو قدر او قيمت پيدا کړ، د خلقو په مټو کې به زور او قوت پيدا شي او ډېر درانه پېټي به په اسانه او چټوي، بيا به زوړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به د تملق او چاپلوسي به عوض کار کوي او هرڅه به د کار په لمن کې غواړي. خلق به پدې پوه شي چې کار او زيار لکه يو کامل پېر خپل مريد لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کار باندې هر راز کارونه کېږي. که زمونږ ښار ته يو نوی کاروان راغی او د کار ښايسته او ښکلې منظره يې خلقو ته وښودله بيا به د کار غلامي په بادارۍ او سردارۍ خپله ښه بدله کړي او پادشاهان به يې خريداران شي. اوس خو کار د نوکرانو او مزدورانو کار دی، مگر که اصلي او حقيقي څېره يې څرگنده شوه زليخوا به يې په مينه او محبت افتخار وکړي او غلام به زښت ډېر عزيز شي.

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوا، د ډېرو توپونو او ډېرو لښکرو ترشا، له هوايي طيارو نه ډېر پورته يو دا راز قوت ليدل کېږي، چې په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولی شي او نه ورسره په توره او علم مقابله کېږي.

دا قوت هغه عقیده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او په ملتونو کې يو فعال عقل نه وېرېدونکی عشق فرهادي عزم او سيلابي حرکت پيدا کوي، چې هېڅوک او هېڅ شی يې مخه نشي نيولی، که تاسې کوم داسې ملت گورئ چې هغه په هېڅ شي عقیده او باور نلري او د هېڅ شي دپاره له سراو ماله نشي تېرېدلی يقين وکړئ، چې هغه ملت لکه د اوبو څنگ ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالي او د زړه اطمینان چې سپری يې نه په مال او دولت کې موندلی شي او نه يې د علم و فلسفې په رڼا کې څوک مومي نه په لوړو مانيو کې پيدا کېږي نه په زيب وزينت او جاه و جلال کې لیده شي، د عقيدې خاوندان يې د عقيدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هر ساعت يې استقبال کوي.

کوم کسان چې نه په ديني اساسونو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو گرو هېډلي دي، نه يې په نظر کې ملي شعائر څه قيمت لري هغه په هېڅ مه حسابوئ او هېڅ يې وگنئ.

انسان يوازې دغه چاته نه وايي چې شکل او بڼه يې د بنيادمو وي او د انسانانو جامې يې اغوستي وي. هغه اشخاص چې له

خوراک او څښاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادې خوندونو نه غېر بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شمېر کې راشي، چې د دنيا له باغ وېن نه ميوې او دانې ټولوي، په گڼو او شونو پڼونو کې اوسي او نور هېڅ کار نلري او هېڅ کار نکوي.

بې عقيدې خلک لکه د لارو کوڅو خځلې داسې وي، چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي، مگر هغه چې عقېده لري او په يوه عقېده ټينگ ولاړ وي د هغوی عزم او اراده دومره قوي وي، چې د نمرود له اور هېم نه وېرېږي او په خطراتو ډېر زړور ورځي.

د عقېدې پيدا کول او ټينگول يو قوي او مقتدر پالونکي غواړي، چې عملاً د عقيدې به نشر او تحکيم کې برخه واخلي او عقېدې عاشق وبلل شي.

د عقېدې په ټينگوالي او کلکوالي کې ادبيات ډېره حصه لري، بلکې کېدای شي چې عقايد ايجاد کړي او يو ملت د ځينو شيانو معتقد وگرزوي.

دغه د وطنيت او ملت مفکوره چې د ځينو اقوامو د پاره عقېده گرزېدلې ده په اصل کې د دې عصر د ادب مولود دی او شعر و ادب پکې عقېدوي قوت پيدا کړېدی. څنگه چې شعر او ادب عقايد ټينگوي فلسفه او سياست په عقايدو کې ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره يې برابر وي. د شعر او ادب دا وظيفه ده چې معتقدت او اخلاقي مبادي ټينگ وساتي او په دغسې ذهني روابطو د يوه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي.

اخلاق

ښايي چې دا عنوان د هر چا خوښ نشي او هر څوک دغه مضمون تر اخره ونه لولي، مگر رنځورانو ته سړی بېخونده دارو هم ورکوي او دواگانې اکثره بدخونده او بې مزې وي.

مونږ ډېر سره او سپين مخونه، غټ خټونه او قوي وجودونه گورو چې په راز راز روحي او اخلاقي مرضونو اخته دي او ډاکټرانو ته ځانونه نه ښيي.

زمونږ طبيبان هم په دغسې ناجوړيو ښه نه شي پوهېدلی او له مريض نه د طبيب حال ډېر بتر معلومېږي.

د يوه ملت دپاره ترهرڅه دمخه دا په کار دي، چې خپل اخلاقي شان او وضعيت ته ملتفت شي او خپل زړه او دماغ معاينه کړي، د اخلاقو رڼا زمونږ په هېواد کې لکه د غلو ډيوه ډېره خړه او کم نوره ده په دغسې تياره او تورتم کې د انسانيت او سړيتوب صفات او خويونه ورکېږي او سړي ته څه نه پاته کېږي.

مونږ اوس نږدې داسې مرحلې ته رسېدلي يو چې بد اخلاق ښه گڼو او په ناوړه خويونو افتخار کوو، ځکه چې اخلاقي ذايقه مو بایللي ده او خواږه راباندې ترڅه لگېږي.

اوس مونږ فریب چل او ټگي هوبښياري بولو، له يوه او بل سره مجامله او منافقت، بېځايه مراعاتونه او د حق ويلو په ځای کې چوپ کښېناستل مهارت او هنر گڼو. صداقت راته د سادگانو

خوي او خصلت معلومېږي او سخاوت د بدوي او ابتدايي اقوامو عادت شمېرو.

ډېر خلق شته چې له اخلاقي مباحثو څخه مړېست او بې نيازې ښکاره کوي او وايي هغه خويونه، چې پخوا ستايل کېده اوس نه په کارېږي، مونږ بايد زاړه تعليمونه پرېږدو او پدې اقتصادي عصر کې د جود او سخا سندرې ونه وايو.

زه دامنم چې د دې عصر اقتضاء په اخلاقو او عاداتو کې څه تغير پېښ کړي او اخلاقي ذوق يې څه قدر ته لږلي دي، پدې وخت کې د صداقت او سخاوت عناوين د چا توجه نه جلبوي، مگر دا نشم منلی چې اخلاقي تعليم بيفايدي دی او ضرورت ورته نشته.

ترڅو پورې چې انسان په دروغو شرمېږي ترهغه وخته چې يو انسان د بل انسان صميميت او ملگرتيا ته محتاج دی، تر هغه زمانه چې انسان په مېنه او معاونت خوشحاليږي او د دوستۍ قدر کوي مونږ به رښتيا او وفا، اخلاص او محبت، ايثار او سخا ستايو او احسان او نېکۍ ته به په ښه سترگه گورو.

ځينې کسان چې په دوايرو کې کارونه کوي او رسمي وظيفې لري هغوی د اخلاقو له کتابه يوه يا دوه شيه غوره کړي او هماغه کافي گڼي.

دوی ډېر ځله په وظيفه شناسۍ او پاک نفسۍ وياړي او د چا اخلاقي مراعات په ځان لازم نه گڼي، بلکې بې پروايۍ او بې اعتنايۍ ورته ښه معلومېږي او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولي. داراز خلق سره له جدیت او فعاليت او سره له دې چې

له چا نه رشوتونه نه اخلي او له حقه نه تېرېږي، خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لېدل کېږي، ځکه چې دوی هغه انسان او اخلاقي جاذبه نلري، چې د خلقو توجه جلبوي او په زړونو تسلط پيدا کوي.

دوی پدې رازنه دي پوهېدلي، چې ژوندون يوازې فعاليت او ماشيني حرکت نه دی، چې سپرې پرې اکتفاء وکړي او په نورڅه پسې ونه گرزي

څنگه چې مونږ په اجتماعي حیات کې يو دبل دپاره کار کوو او تعاون ته اړ يو، يو د بل تزکيې ته هم محتاج يو او د دوستانه علايقو او رابطو په ساتلو تر هغه حده، چې اخلاق اجازه راکوي مکلف گڼل کېږو.

اجتماعي ژوند له مونږ نه دا غواړي چې له خلقو سره يو ښه راز اتصال او قرابت پيدا کړو او د اخلاقو په مرسته په زړونو کې محبتونه توليد کړو.

که دغه انساني جاذبه نه وي موجوده، نو دغه کلي او ښارونه چې مونږ پکې اوسو مونږ نشي راټولولی او د دوه وروڼو ژوند هم ډېر تريخېږي او بېخونده کېږي.

اخلاق بايد په مونږ کې لورينه او پېرزوينه پيدا کړي، له زړونو او سينو څخه عنادونه او ضد و کدورت وباسي. ژبه په رښتيا ويلو او حق بيانولو وچلوي او د حرص او شهواتو مخه ونيسي. ديوه ملت اخلاق چې فاسد او خراب شي هغه ارومرو د انحطاط او ټيټوالي خواته درومي او له ډېرو بد بختيو سره مواجهه کېږي.

په يوه ملت کې که اخلاقي پابندي نه وي موجوده هلته قوانين او اجتماعي نظام د مفسدو او مظالمو مخه ښه نيولی او عدالت ښه نه قايمېږي. هغه خلق چې له ښو اخلاقو تېر شويدي او اخلاقي تربيه نلري هلته ډېر فجايې او مصیبتونه لېدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس و شيطان، هوا او هوس پسې درومي هلته عياشي او شهوت پرستي، دروغ ويل او حق پټول رواج پيدا کوي او د خبر و صلاح مينه له زړونو څخه وزي، په انساني شعور او ادراک کې تغيير پېښېږي، د ښو او بدو تمیز څوک نشي کولی، د فضايلو قدر او قېمت کمېږي، صبر و ثبات استقامت او حقانيت په افرادو کې نه پاته کېږي، هر څوک هر څه کوي او شرم و حياله سترگو وزي. هغه تقوي او عفت چې انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضايع کېږي او افراط و تفريط د عدالت او مساوات ځای نيسي.

د دغو ټولو ملاحظاتو په اثر يو ملت بايد خپلې خزانې دومره ټينگې ونه ساتي، لکه چې خپل ملي او عالي اخلاق سات. د اخلاقو ساتنه تر هر څه زياته ضرور ده، که اخلاق نه و، هېڅ نشته او هېڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مريضانو او رنځورانو ژوند دی، چې له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې دی.

دغه راز ناجوړتيا صحيح ادبېان او ليکوال ورکولي او کمولي شي او د همدوی کار دی، چې لوړ او عالي اخلاق په ملت کې وساتي او محوه کېدو ته يې پرې نږدي.

تعلیم او تربیت

چا چې د تعلیم او تربیت ټکی اورېدلی او د دواړو په مفهوم او معنی کې یې غور او دقت کړیدی هغه پوهېږي، چې تعلیم بېل شی او تربیت بېل شی دی.

علم په ټوله نړۍ کې تقریباً یو راز وي، مگر تربیت په هر ملت او هر مملکت کې بل راز کېږي. علم په لږ وخت کې د یو څه کتابونو په وړلو او ترجمه کولو له یوه ځایه بل ځای ته نقل شي، مگر د تربیت انتقال عمرونه او ډېر وسایل غواړي.

د علم ښودنه د یوه ملا او معلم کار دی، مگر تربیه کول د محیط او جامعې، د مور او پلار، د کور او کورنۍ د یوه قاید او مرشد وظیفه ده.

علم په الفاظو او کلماتو کې ځای لري، مگر تربیت په عمل او کردار کې ځان ښیي دغه راز تعبیرات زښت ډېر دی او سپری کولی شي چې د تعلیم او تربیت راز راز تعریفونه وکړي او بېل بېل لفظونه ورته په هر ژبه کې پیدا کړي، تعلیم ته ښودنه یا پوهونه ووايي او تربیت روزنه او پالنه وبولي، هغه اسان او دا ګران کار وګڼي. د مدنیت او تهذیب، اخلاقو او عاداتو اساس تربیت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کې علم ته زیاته برخه ورکړي.

دا کېدی شي چې د یوه سړي فهم او ادراک پوهغه او هوښیاري زیاته وي کتابونه یې ډېر لوستي وي معلومات یې له مدني اشخاصو نه هېڅ کم نه وي، مگر د تهذیب او تمدن په لحاظ په ډېرو ابتدایي مراحلو کې پاته دي.

یو سړی دا کولی شي چې د معلوماتو او نظریاتو په اعتبار د خپلې جامعې او محیط له عمومي سطحې ډېر لوړ شي خپل لباس او خپل ظواهر بل راز کړي، مگر خپله محیطي او نژادي تربیه هغومره نشي اړولی او هغه ترقي چې په هغه خوا کې کوي دلته یې لسمه برخه هم نشي کړای. رښتیا وایي چې څنگه غرهغسې یې کربوړي، که یو سړی هر څه وکړي او سل رازه صابون په ځان ووهي بیا هم د خپل هېواد تربیوي رنگ له ځانه نشي لرې کولی او خپله ملي تربیه نشي اړولی. ښایې چې تاسې په غرونو کې له سمې نه ښه ښه ملایان پیدا کړئ، چې د کتاب په حاشیو او نکتو به ډېر ښه پوهېږي، په منطق او فلسفه کې به یې شهرت لري او یوځای به ته رسېدلی وي، مگر وضعیت او ناسته ولاړه به یې د غره والو غوندې وي او په اخلاقو او عاداتو کې به له هغوی نه څه ډېر فرق نلري. هغه به په ښارونو کې ډېرې شپې تېرې کړي وي علم به یې له سمې او اوارې نه غره ته خپژولي وي، مگر د ښاروالو او سمه والو تربیت به یې له ځانه سره نه وي وړی، ډېر پوهان به وي چې په ډېرو دقیقو علمي مسایلو به پوهېږي، مگر کوم نواقص او عیبونه چې د محیط په تربیه کې وي هغه به نشي لیدای او پدې باب کې به له عوامو ډېر فرق نلري. دلته هغه مشهوره قصه را

یادېږي چې د پښتنو په سیمه کې دوه غرونه دي یو ته ایلم او بل ته دوه سري وايي، څه خلق چې د ایلم په لمنه کې اوسي هغوی خپل غر جگ گڼي، څه نور چې د دوه سري په اړخ پراته دي هغوی وايي دوه سري هسک غردی. د دوی په مېنځ کې هروخت یو طالب العلم له خپل استاذ سره دا بحث راواخیست چې مونږ ولې ټول عمر په خوشې خبره جنگونه کوو او دا جنگونه یې د حماقت او نادانۍ سند او حجت گانه پدې بحث کې له طالب نه وویل شوه: معلومه خبره ده چې د ایلم غر جگ دی او دوه سري ټیټ دی، دلته د ملا صاحب هغه ټولې خبرې هېرې او طالب ته یې په بدو او ردو ویلو شروع وکړه، طالب هم د ایلم په غره ټینگ ولاړ و او له استاذ سره په جگړه اخته شو. وگورئ! دوی دواړه د علم او پوهې له خوا پوهېدل چې دا جگړه د ناپوهۍ علامه ده، مگر د محیط له تاثیرې یې ځانونه خلاص نشو کړای او که هرڅه و بیا هم یو د «ایلم او بل دوه سري و». علم او پوهه سړی پوه کولی شي، مگر منع کولی یې نشي ځکه چې تربیه په علم باندې غلبه لري. یو سړی دا کولی شي چې بل په خبره پوه کړي، مگر ښه کولی یې نه شي، انسان په ډېرو شیانو پوهېږي، مگر پوهول یې د علم کار دی، خو ښه کول او په ښه لاره بیول صحیح تربیت غواړي.

ذوق

خوک چې د یوه ښه شعر په لوستلو، د یوې ښکلې نغمې په اړوندلو، د یوې ښې منظرې په لیدلو پخپل نفسي حالت او کیفیت کې تغیر ویني او د خوشحالی احساس کوي هغه ته د ذوق خاوند ویل کېږي او هغه چې له دې ټولو شیانو پټي سترگې تېرېږي او په بې اعتنایۍ ورته گوري د بې ذوقو په ټولگي کېښې راځي.

د یوه مدني او بدوي انسان فرق هم د ذوق او حساسیت په اعتبار ډېر ښه معلومېږي.

هغه څه چې یو شاعر او د شعور خاوند یې د اسمان په رڼو ستورو، د سپوږمۍ په سپینه رڼا، د دریاب په مستۍ، د شنبونو په سمسورتیا، د بلبلو په نغمو، د ښکلو په ناز او خندا کې گوري د غرو شپانه او ساده انسانان یې هم وېني، مگر په دواړو یو شان اثر نه کوي او په احساس کې یې ډېر تفاوت موجود وي.

هغه کسان چې د شعر او ادب له اغېزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحرپرې تاثیر نه کوي باید پخپل ځان ووېرېږي او پوه شي چې انساني احساس یې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري.

هغه ذوق چې انسان ته د خوړو او تروو خوند ښيي حيوانات يې هم لري او مچان هم د خوړو احساس کولی شي، مگر هغه بل ذوق چې د لطایفو او محاسنو په خوند باندې پوهېدل دي هغه یو بل شان تلذذ دی، چې په خوراکونو کې هېڅکله نه موندل کېږي او تل شهواني خوندونونه هسک مقام لري.

دا ذوق بلبله د گلزار لور ته بیایي او د هغه ذوق کارغه په مردارو پسې ګرزوي. بې ذوقي د انسان دپاره لوی عیب دی او هغه څوک چې د ښو خبرو او انساني فضایل په خوند او کیف نشي پوهېدلي له ډېر لوی نعمته محروم دی. هغه چاته د زرکو له اواز د زرکو کباب خوند ورکوي او د رباب له ترنګه د غوري شرنګ ته زیات خوشحاليږي. د هغه په حال افسوس او حسرت په کاردی.

دغه شان خلق د وطن له خرابۍ نه دخپلې اشتها په خرابۍ ډېر خپه کېږي او بې له شخوند وهلو په خوند نشي پوهېدلي، څوک چې د خیر رسولو او عواطفو ذوق پیدا کړي هغه بیاله دېنه، چې ځان وږي پرېږدي او بل موږ کړي ډېر خوند اخلي او دغه مزه په ډېرو خوندورو طعامونو کې نه مومي.

پوهان او مشران باید د صحیح او انساني ذوق په پیدا کولو او روزلو کوبښن وکړي او حیواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندې. هغه کسان چې د شهواتو په استسقا اخته دي او دا تنده پکې زیاته شوې ده که هغوی هر څومره خوړوب او سپراب شي، نو

سونه يې پرسېږي، مگر تنده يې نه ماتېږي او قناعت يې نه حاصلېږي.

د دوی اساسي علاج دانه دی، چې خواړه او اوبه پرې زیات کړو، بلکې اصلي چاره يې پرهېز او د رنځور ذوق مخالفت دی.

که ذوق مریض او علیل وي یا له فسق او فجور سره اشنا شي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوجل کې تړلی او مقام يې ټیټوي، مگر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنایي پیدا کړي او نور خوندونه وپېژني انساني سويه لوړېږي او عالي اخلاق په محبت کې رواج مومي، د ذوق تربیه او پالنه د عالي ادب او شعر کار دی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي.

هغه روحي امراض چې ډاکټران يې علاج نشي کړای د شعر او ادب خاوندان يې په اسانۍ چاره کولی شي.

که په شعر او ادب کې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول کړي او شاعر د ظواهرو په ځای حقایق او معاني وستایي کېدای شي، چې د یوه ملت په روحیاتو، اخلاقو او عاداتو کې تغیر پېښ کړي او ذوق يې ورو واړوي.

خیال

خیال یو پټ معنوي قوت دی، چې له واقعاتو او محسوساتو نه هغه خوا ځینې شیان ویني او په غیبی حقایقو پورې زړه تړي. په کومه لاره چې خیال تللی شي هلته عقل د ږندو په شان تپېږي او څه نه ویني. د انسان د فکر او عقل مانۍ په خیال ولاړه ده او د ملتونو په حیات کې ډېره ستره او مهمه برخه لري.

کوم علوم چې عقل پرې یقین کړیدی او د خیال برخه پکې ډېره لږه معلومېږي که غور او دقت وکړو خیال پکې ډېره برخه لري. که تاسې له یوه ریاضي دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ، چې د ریاضیاتو ابتداء او انتها گڼل کېږي یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطې) پوښتنه وکړئ، چې ټول خطوط ورځنۍ پیدا شوي او له خطوطو څخه بیا طول، عرض او عمق، یعنې مقائیس ثلاثه پیدا شوي، دغه د صحرا کاني چې مونږ یې په حجریت او کانیټوب پېژنو داهم د خیال اغېزه ده او د انسان تخیل د تحجر او تجمد په صورت ورته قایل شوی دی.

که چېرې انسان د خیال له قوته محروم وای او بې له محسوساتو یې نور څه نه لیدلی عقل او فکر یې دغې درجې ته نشو رسېدلی او په غیب یې ایمان نشو راوړلی. خیال په انساني ژوند کې نشاط او سرور پیدا کوي او احساسات و عواطف روي. هغه شی چې د انسان په نظر کې معنوي محسنات او روحي امال ځلوي

هغه خیال دی او همدغه شی، لکه یوه بنسکلی حوره انسان په هر حال کې خوښ او خوشحاله ساتي.

د وطنخواهی احساس، د ازادۍ ارزو، د شهرت تمنا د انسان یوه خیالي معشوقه ده او همدغه شی یې یوې خوا او بلې خواته بیایي او لوی لوی کارونه پرې کوي. همدغه انساني تخیلات دي چې د یوه ملت خواره واره افراد راغونډوي او اجتماعي جذبات و احساسات ژوندي کوي. خیال په شعر او ادب کې ډېر دخل لري او شعراء او ادبا د خیال په مرسته عواطف او مشاعر راوینښوي.

چېرته چې شعر او ادب کمزوري او خیالات مړه وي هغه ملت هم مړېل کېږي او انسانان د مادیاتو په مینه کې ورکېږي، هلته په زړونو باندې مایوسي او افسردگي غلبه پیدا کوي او د عرفان نهضت او ارتقا مینه له مغزو نه وزي.

په دغسې ځایونو کې خلق په مساجدو کې ناست وي سرونه یې په زنگنو ایښي وي. خطیبان خطبې او خطابې لولي، مگر د دوی په زړونو کې هېڅ جذبه، هېڅ جوش او حرکت نه پیدا کېږي او ټول په مراقبه کې ویده وي.

مجالس او محافل بې روحه وي، جراید او مطبوعات څوک نه لولي، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کې اوسي، مگر په زړونو کې سره بېل او جدا وي.

د هر چا غم او خوشحالي ځانته وي، هېڅوک له هېچا سره رابطه او علاقه نلري همدردی او غمشریکي له منځه ځي او یوه بېشعوره ړنده دنیا جوړېږي.

که په شعر او ادب کې له خیال او تخیل څخه کار واخیستل شي او له خیال نه استفاده وشي له رڼدو سترگو نه هم اوښکې تویوي او له کاینو نه سخت زړونه نرموي. تاسې فرض کړئ، چې په یو ځای زورور سیلاب راشي او ډېرو خلقو کورونه خراب کړي، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره یوسي او ښځې و نر، ماشومان او سپین زېږي په اوږو کې لاهو کړي که مونږ دغه حادثه د یوه خبر او اطلاق په صورت شایع کړو، دومره تاثیر به ونکړي لکه چې یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کې تصویر کړي یا یو شاعر ورځنې موثر او مهیج شعر جوړ کړي او خیال پکې خپله ساحري صرف کاندې. دا واضحه خبره ده چې خیال په عواطفو او احساساتو باندې حاکمیت لري او تعقل محض د غومره رقت او دقت نشي جلبولی. که انسان یوازې د عقل په نغوته کار کولی، نو د سپلاډ یو مختصر خبر او د تلفاتو احصائیه کافي وه، چې د مصیبت لېدونکو دپاره د نورو همدردی او د لسوزي حاصله کړي او د شعر و رومان وظیفه په ځای کړي، مگر داهېڅکله نشي چې یوه سره بې روحه معقوله خبره لکه یو شعر او ادبي شاهکار چې له خیال او تخیل نه پکې کار اخیستل شوی په زړونو اثر وکړي او عواطف و خوځوي.

حرص او عشق

چې انسان گدای کوي حرص د دنیا دی

چې گدا کاندې سلطان عشق د لیلا دی

کورپه کور او کلي په کلي گرزېدمه، د هر چا به چې څه په خدای
لوریدل هغه به یې زما په ځولۍ کې غورځول، رنگ په رنگ غلي
او دانې به زما په گوډي کې ټولېدی او په کچکول کې به مې څو
ډوله ټوکان جمع شوه، مگر زه یې نه قانع کولم او زما سرگرداني
یې نشوه ورکولې له یوه کلي به بل ته تلم او له بل نه بل ته، هېڅ نه
وم خبر، چې زما لیلې په کوم کور کې ده او څه شي سرگردانه کړې
یم.

هوا! زه لکه د هوا مرغې همدغسې سرگردانه گرزېدم او هېڅ نه
پوهېدم، چې د کوم دام او کوم ښکاري ښکار یم، دا د نس او غلو
دانو دپاره سرگرداني به کله او څنگه قطع شي؟ په هر پټي، هر باغ
او هر کور کې څه خورم، مگر مېرېم نه، دا ټول عالم او ټوله دنیا
زما د حرص علاج نه شي کولی او نه زما د غوښتنو تنده ماتېږي.

لکه چې یو هوايي مرغې په یوه پټي، یوه باغ او یوه ښکاري کې نه
ایسارېږي او د یوې ونې په میوو نه بسیا کېږي زه هم هېڅکله
دیوه کلي په خبرو خیرات نه مېرېم او نه په ډېرو گرزېدو سترې
کېږم لکه چې د دې سرگرداني او نه مېرېدو علاج هېڅو بېخي شته
نه؟

زه په دې نه پوهېدم، چې د گلزار بلبلي ولې لکه نور مرغان پدې
ځينو پټو کې په دانو پسې نه گرزي؟ يا لکه د مرداري کارغان په
مردارو غونډو پسې څارنه کوي.

د دې سرکشفول زما دپاره ډېرگران و او د دنيا په دغسې
رموزاتو پوهېدل څه اسان کار هم نه دی. د علم او پوهې رياران د
هر چا کور ته لاره نلري او په يوه قرن کې که ايله يو ځل د چا
کورته کوم نوی خبر راوړي، دا راز له مانه او ټولې دنيا نه هم پټ
و، چې د حرص علاج په څه شي کېږي؟ او څه چې د انسان مخه له
ټولو شيانو يوه شي ته راگرزوي هغه څه شی دی؟ هغه وخت چې زه
هله ورسېدم بې د بنسټې له يوې مماتې ټوټې نور هېڅ نه و.

ما ته نه پوهېږم چا په غوږ کې وويل، چې دنيا هر وخت مونږ په
همداسې بربنډونکو شيانو غولوي او ډېر خوشې شيان راته
ځلوي.

له مونږ سره هر وخت لوړ فکرونه او لوړ خيالات ملگري وي،
مگر عملاً دغسې ناوړه او خوشې شيانوته ور روان يو، مگر ترڅو
چې نه يو ور رسېدلي دخپل خوشې تگ او بې فايده منډو په
حقيقت نه پوهېږو او نه يو خبر، چې مونږ په څنگه شيانو پسې
هڅه کوو؟

دا ځلېدونکي بنسټه، چې ماته خپلو تصوراتو او خيالاتو ډېره
بنايسته کړې وه زما هماغه ارزو وه چې وروسته تر رسېدلو يې
هېڅ قيمت نه درلود. که تاسې خپلو ارزو گانو ته کله رسېدلي

ياست او خپله ټوله کيسه در په ياد وي يقين به وکړئ، چې هېڅ
ارزو وروسته تر موندلو هغه پخوانۍ قدر او قيمت نلري.
ډېر ښکلي شته چې د يوه او بل په نظر کې به يې همدغومره
ښکلا درلوده، لکه چې ماته خپله مجهوله ارزو ترڅه وخته ښکلي
وه.

که تاسې لږ څه خپلو خاطراتو ته رجوع وکړئ او د عالم رويه په
نظر کې ونيسئ هره ارزو، چې تاسې يې وروسته تر موندلو د خپل
زړه له کوره باسي نورو پسې لوغړن درپه در گزړي او نه يې مومي
د همدې له امله وايي:

څوک يې ديدن پسې ښديږي
څوک يې له کټه غورځوي چې خوب راځينه

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو، چې په یوه کور کې بلېږي ځان نه سپزي او نه لکه هلکان په کوم سپین مخ یا ملالو سترگو خپل زړه بایلي. هغه هېڅکله د دنیا په سرو او سپنو داسې نه مین کېږي، لکه په مال مین سوداګر چې شپه او ورځ د دنیا په غم کې ورک وي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، مال لا څه چې د خپل ځان د خپلو لونیو او زامنو، د خپل تېر او کهول مینه او دوستۍ هم پرې دومره غلبه نه کوي، چې نور هر څه هېرکړي او یوازې خپل غم وژاري. مشران او لوی خلق دغه ټول محبتونه چې واره خلق یې لري په عشق قربانوي، چې هغه د ملت او هېواد عشق دی. د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران د مشرتوب حق پیدا کوي او د باباتوب مقام او منزلت مومي.

څنگه چې یو طفل او کوچنی د ډېرې ناپوهۍ په وخت کې خپل پلار پېژني او په غېږ کې ځان ورغورځوي ملتونه هم که هرڅومره بې تعلیمه وي د خپلو خواخوږو مشرانو تمیز کولی شي او د دوی په ځولۍ کې ځان اچوي، خپل ټول مقدرات دوی ته سپاري او په دوی اعتماد کوي.

د عشق په جاذبه کې دغه قوت موجود دی، چې احمدشاه غوندي د پنځه ویش کالو ځلمۍ دټولو پښتنو بابا کړی او د ډیلي په تخت یې کښېښوي. د پښتونخوا او پښتنو عشق احمدشاه

بابا ته لويه شهنشاهي ورکړه او ډېرو سپين ډېرو د ده باباتوب
وماڼه، ځکه چې دی رښتياڼی مشر و او هغه عشق چې په مشرانو
کې پيدا کېږي په ده کې موجود و.

ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دانه دي ويلې:

ستا د عشق له وينو ډک شوه ځېکرونه
ستا په لاره کې بايلي ځلمي سرونه
تاته راشمه زړګۍ زما فارغ شي
بې له تـا مې اندېښنې زړه مارونه
د ډيلې تخت هېرومه چې رايا د کړم
زما دښکلي پښتونخوا د غروسرونه
که تمامه دنيا يو خواته بل ځواني
زما خوښ دي ستا خالي تش ډکرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېرته کا
که ونيسي د تمام جهان ملکونه

څوک چې معنوي رشد او بلوغ ته ورسېږي او د مشرتوب درجه
ومومي هغه له وطن او هېواد سره همدغسې عشق پيدا کوي او
وطن ته د عشق په نظر گوري، هغه بيا د غرو په څوکو يې نشي
ليدای او هر چاته ځان نه ښيي.

څنگه چې يو ښاپېرک ځلانده لمر نشي ليدای، يو د ځلميتوب
احساس نشي کړای. د دغو ټيټو ډيوو پتنگان د ستورو ډيوو ته
نه رسېږي، دغه عالي عشق ته هم هر څوک نه رسېږي او نشي
رسېدلی.

دا عشق د مشرانو او لویو خلقو په برخه دی او بېل کیف لري.
 د دې عشق نښې او علامې بل راز دي او ځانته شواهد لري.
 تاسې دغه عشق او د حسن وجمال عشق سره بېل کړي او هغه چې
 مجنون او لیلی په عشق کې یې وینئ له سترگو لري کړي.
 دا هغه راز مینه ده، چې د پلار او ځوی، د مرشد او مرید، د
 شاگرد او استاذ ترمېنځ وي او بې له غمخوړی او خیرخواهی نور
 مظاهر نلري.

پدې عشق کې رازونیز، بې پروایي او تغافل نه ځایېږي او نه
 پکې رقیب او ریبار شته. له دې عشق سره رحم و عاطفه، ثبات او
 متانت همدردی او ایثار ملگري وي او له هر راز تهمتونو یې لمن
 پاکه ده.

دلته لیونتوب او له خپلو پردیو بېلېده نشته او نه پکې د
 معشوقو له لاسه شکایت او له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي.
 له دې عشق سره د پیسو مینه او د مادیاتو محبت نه یو ځای
 کېږي. هغه څوک چې په پیسو مین وي او پیسې ټولوي هغه
 هېڅکله یو قام په ځان باندې نشي راټولولی هغه کسان چې
 قومونه پرې غوندې ږي هغه پیسې نه غوندوي او دغه مینه له زړه
 څخه باسي.

کوم اشخاص چې قصې گټې هغه پیسې نه گټي او په بت
 شکنۍ افتخار کوي.

دا کېدای شي چې قلندران او دروېشان د ملت مشران شي او
 خلق یې په مشرتوب ومني، مگر د پیسو مینان او سودخواره یا

بدې خواړه هېڅکله د مشرتوب درجه نه مومي او نه د مشرانو
عشق پيدا کولی شي.

ای هغو کسانو، چې د مشرتوب ارزو لري او لويوالی غواړي!
راشي! چې د خودخواهي او ټيټو مينو مراندې او تنابونه پرې
کړو او د لمر و سپوږمۍ په خوا کې خپلې خيمې ودروو.
راشي! چې يو ملي او وطني شعور پيدا کړو او د وطن غرو او
رغو، کانيو او بوټو ته په مينه او محبت وگورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بيا هريو بل ته
محبوب معلومېږي او هېڅوک به هېچا ته په نفرت نه گوري.
يو بډای به د خوارانو دلداری کوي، يو عالم به ناپوهانو ته سمه
لاره ښيي، يو طبيب به د رنځورانو په علاج پسې گرزي، يو قوي
به د ضعيف پټۍ په اوږو اخلي او ټول به يو له بله څارېږي.
راشي! چې همدغسې وکړو او د دې ځای په يتيمانو ژاړو، د
يتيمانو او ښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

یوازېتوب

هغه خواږه ملگري څه شوو، چې ټوله ورځ به مې ورسره لوبې کولې او یو ساعت به هم نه بېلېدو.

هغه کاني به اوس چېرته وي چې د شپې به مې هم په جیب کې ساتل او یوه شپه به مې له ځانه نه بېلول.

هغه ونې به اوس څنگه وي، چې مونږ پکې ټالونه اچول له ملگرو سره به مو یو ځای ځنګل.

دا شیان اوس یو هم نشته او زه بېخي یوازې یم.

هغه خاورې چې ما به په کوڅو کې ورسره لوبې کولې باد وپورې او زما خوشحالي هم ورسره لاړه.

هغه د گاتو او لوبو میدان به هم وران شوي وي، د گودر غاړه به هغسې نه وي، د خیزونو ځای به هم بل راز وي.

داڅه وشوه؟ او څه راپېښ شوه چې زه یې له دې ټولو بېل کړم او بېخي یوازې شوم.

زه خو به یو ساعت له خپلو ملگرو نه بېلېدم او بې له هغوی مې ساعت نه تېرېده اوس، ولې یو ملگری نلرم او چاته نه نژدې کېږم.

هغه بله ورځ چې زما یو پخوانی ملگری دلته راغلی و. ما ورسره هغسې د مینې مرکه ونکړه او بل راز راته ښکارېده، هغه به څومره

خپه شوی وي او په زړه کې به يې څه تېر شوي وي، هغه به وايي
 ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخواني اشنايان يې
 پرېښودل.

ما ته خو دی زښت ډېر گران و او له هر چا نه به مې ښه گانه، ده
 هېڅکله دا گمان نه کاوه، چې زه به له ده سره دغسې بې پروايي
 کوم او د ده مېنه او محبت به هېر وم.

ما هم دغه تصور هېڅکله نه کاوه، چې موږ او دی به دومره پردي
 کېږو او زړه ملگرتيا به پرېږدو.

نه پوهېږم زما او د ده ترمېنځ چا تورې کتوې وگرزولې او زموږ
 زړونه يې يو له بله تور کړه.

دی خو زما ډېر خوږ ملگری وو، ما ولې د ده قدر ونکړ، ولې مې
 ده ته په مینه او محبت ونه کتل؟ کالي يې زاړه و او څه يې نه
 درلوده که د ناپوهۍ په وجه راته بل راز ښکاره شو؟.

زه اوس د عزت او اعتبار خاوند يم او دی لا چا نه دی پېژندلی
 که کوم بل علت او سبب موجود دی، چې زه او دی يې له زړونو نه
 لرې کړو او پخوانۍ رابطه يې قطع کړه.

ښايي چې دغه خبرې ټولې رښتيا وي، ما ډېره موده څه تور
 او سپين ولوستل او دی په هماغه پخواني حال پاته دی. زه اوس
 له کتابونو او اخبارونو سره اشنا شوم او دی يوه چټۍ نشي
 لوستلی. زه په يوه ماڼۍ کې د ماموريت په چوکۍ ناست يم او دی
 پخپل کور کې پوزی نلري. زما خلق قدر کوي او د ده سلام هم نه
 اخلي، مگر دا نو ولې زما او د ده د بېلتون سبب کېږي، ولې زما

او د ده مگرتيا قطع کوي، که یوتن څه نلري او غرېب وي هغه سره به سړی خپله اشنایي قطع کوي او که به مرسته او کومک ورسره کوي.

که د سړي یو ملگری ناپوه وي او په څه نه پوهېږي هغه به پوه کوي او که به یې له خپل مجلسه شري.

هغه انسان چې د پوهې او لیاقت دعوه کوي او ځان د پوهانو د ډلې گڼي، څنگه دا قبلولي شي چې د خپل هېواد خواران او غریبان له خپلې مینې او محبته محروم کړي او علم و پوهه د بېلتون او لرې والي موجب وگڼي، دا عادات خو له یو ځلمي انسان سره نه ښايي.

علم او پوهه باید یو سړی له نورو نه بیل او لرې نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوار او غریبانو نه وشکوي.

هغه علم چې د کوډو په شان دوه خواږه ملگري او دغورور موجب گرزې له ناپوهۍ نه یې زیان او ضرر ډېر دی او هغه سواد چې سړي له محیط او اجتماع نه لري کوي او له نورو نه د سړي زړه تورو په حقیقت کې همدغه توره کتو ده او ماتول یې پکار دي. که څوک غواړي، چې په اجتماع کې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې خپله هوښیاري او د بل ناپوهي دې حایل نه گڼي.

سړیتوب او انسانیت دی نه هېروي، اجتماعي مېلان دی نه بایلي، خوار و غریب ته دې په خوارو سترگو نه کوري، له ملگرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حال کې نه بېلېږي، بلکې رادې شي او له

جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالي دې هم د
نورو په خوشحالي کې ولټوي، خپل زړه او فکر دې له نورو نه نه
بېلوي، یو ځای دی ورسره خاندې او یو ځای دې ورسره ژاړي، د
دوی په خوښه دې کار کوي، چې د ده په خوښه کار وشي.
خوشحالي او کامیابي همدلته ده او په یوازې توب کې نشته هر
څوک چې له نورو نه پردی او لرې شو، هغه هېڅکله نشي
خوشحالېدلی او په یوه پټ اوسوږي.
د (من شذذفي النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه
یوازېتوب دی.

زه او ته

مونږ بايد دلته داسې اورونه بل نکړو، چې کلي او ښارونه
وسپزي او په لوگي يې د بصيرت سترگې ړندې شي، ځکه چې دا
اور د حسد اور او د شيطان له کوره دي.

مونږ به خپلې ډيوې له هغه اوره لگوو چې په کوه طور کې يې
ځان ښکاره کړی او د زړونو او داغونو خونې روښانه کوي.
د حضرت ابراهيم (ع) پيروان بايد پخپل عمل او يقين سور اور
ځانته گلزار کړي او پخپل لاس د عالم د سپړلو دپاره دوزخونه
جوړنکړي.

هر چا چې پخپل زړه کې د حسد اور مړکې د دوزخ اور يې نشي
سپړلی او په سرو لمبو کې سلامت پاته کېږي.
هغه څوک چې له يوه جماعت او جمعيت نه په نفرت او عناد
وزي هغه هر وخت په سره اور کې سوزي او تل په اور کې وي.
ته پدې پوه شه چې زما او ستا بېلتون لويه گناه ده.

که دوه مين سره بېل شي پروا نشته، ځکه چې عشق او محبت
يې نور هم زياتېږي او د وصال ارزو قوي کېږي، مگر د دوه وروڼو
بېلتون او هغه بېلتون چې د بغض و حسد په سبب پيدا شي
عالمونه تباه کوي او ملتونه بربادوي.

زما او ستا نژدې کېدل، يو کېدل، پخلا کېدل، ملگري کېدل،
ډېر لوی اجر لري.

زه او ته د وصل دپاره يو، ځكه چې فصل او بېلول د شيطان كار
دى.

زه او ته به سره نژدې کېږو او ژر ژر به قدمونه اخلو چې دغه
فاصله د لوى خداى په فضل او مرحمت له مېنځه واخستل شي.

زه او ته که هر څومره نژدې شو هماغومره خداى ته هم نژدې
کېږو، ځکه چې اړومرو به په نفس و شيطان پېښې ږدو او له نفسي
او شخصي اغراضو به تېرېږو. زه او ته به ځانته نه گورو د ملت
مملکت خبر و سعادت ته به گورو.

مونږ بايد ملي اجتماعي گټې په نظر کې ونيسو او له لوړ افق
څخه نظر وکړو. زه به د يو کېدو او نژدې کېدو دپاره خپل هرڅه له
تا قربان کړم، مگر ته هرڅه له ځانه مه قربانوه او عمومي مصلحت
په نظر کې نيسه.

سترگې مه پتوئ!

ښه وگورئ! سترگې مه پتوئ! خدای ته ورتگ دی د قیامت ورځ راتلونکې ده. سترگې پټول، حق نه ویل، د حق په ځای کې چوپ کښناستل ډېره لویه او عظیمه گناه ده.

وگورئ! او په څیرڅیر وگورئ، که ستاسې سترگې خلاصې شوې که تاسې هرڅه ولېدای شوه، که ستاسې بینایي معلومه شوه ډېره لویه او ستره گټه به وکړئ.

ستاسې ډېرې بدبختۍ په سترگو غږولو، لیدلو او کتلو ورکېږي.

تاسې د سترگو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترگو نه دی اخستی.

هغه کسان چې گوري او ویني غله ورځنې څه نشي پټولی او غدی پرې نه لوېږي.

تاسې خپلې سترگې غړوئ او گورئ، مگر څه نه وینئ او څه نشي لیدای، تاسې به وایاست چې مونږ شپه او ورځ پېژنو، تور او سپین بېلوو، د انسان او حیوان فرق کولی شو، که مونږ څه نه لیدلی هرگوره د چا د موټر لاندې به شوي وو یا به په کندو او کپرو کې لوېدلي وو، په سم سرک به نه وو روان او بې لارې به تللو.

زه وایم چې اوس هم ډېر خلق بې لارې روان دي اوسمه لاریې پرې ایښې ده، ډېر خلق له گړنگونو لویدلي دي، مگر ځانته نه دي

ملتفت. دغه شان لیدل او کتل چې مونږ کولی شو حیوانات یې هم کولی شي او د موټرو له مخې او بڼان هم ځانونه په څنگوي، وابهه او اوبه ویني، له پاهو او کمرو ځان نه غورځوي او له حسې خطراتو نه ډډه کوي.

د انسان لیده او کاته باید له حیوان نه ډېر فرق ولري. د بنیاد م نظر باید دومره سطحې او سرسري نه وي.

راځئ! چې مونږ او تاسې د خپل نظر امتحان ورکړو، چې مونږ څه لیدلی شو که نه. مقصد مې دانه دی چې دا ولې شپې میاشت په مازدیګر یا غرمه کې ګورو، یا به څو کړه لرې یو شی معلومو، چې انسان دی که حیوان، نږدې که بڼه؟ سپور دی که پلې؟ زما مطلب بل شان امتحان دی او بل راز سترګې مې په کار دي.

هو! زه هغه سترګې غواړم چې غدر، خیانت، ریا، ټګي، ظلم او تلبیس، بلکې ابلیس ورنه ډډه کوي او دغه شیان لیدلی شي. زه وایم دغه خلق چې تاسې په لارو او کوڅو کې په بازارونو او مساجدو کې یا په دوايرو او وزارتو کې په کراتو او مراتو لیدلي او کتلي دي ایا تاسې دوی په رښتیا لیدلي او که اشتباه مو کړې ده.

زه ګمان کوم چې ډېرو خلقو ډېر خلق نه دي لیدلي او ورسره اشنایان شوي دي.

دغه سترگې چې له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه وېني، دغه شان سترگې د هوا له مرغانو او دځمکې له ځناورو او حيواناتو سره هم شته.

هغه سترگې چې له رنگونو او اجسامونه پرته نور شيان ليدلي شي هغه زمونږ په کور او کلي کې له چاسره نشته او مونږ په رښتيا څه نه وینو. ما ته دا سودا په ټينگه پيدا شوې او زړه ته مې دا خبره لوېدلې ده، چې مونږ څه نشو ليدلي که زه غلط شوی يم زما سودا وباسئ او ماپوه کړې.

ما خو دمخه وويل، چې زه له تاسې نه په رڼا ورځ د ستورو ليدل نه غواړم زه وایم دغه کسان، چې تاسې يې هره ورځ خبرې کوئ او ورسره مخامخ کېږئ يا په موټر او بگيو کې ستاله مخه تېرېږي تاسې يې پېژني چې دا څوک دي او څنگه خلق دي؟

هغه چې په ښوونو مانيو کې اوسي، په اعلي موټرونو کې سپرېږي نفيس لباسونه اغوندي او ښه ښه خوراکونه خوري ايا په دوی کې خاينين، غداران ظالمان او منافقان نشته؟

دوی ټول کاريگر لایق او صحيح اشخاص دي؟ دوی دغه جايدادونه او دا دومره ډېرې پيسې په مشروع ډول، په کار او لياقت پيدا کړې دي؟

دغه نور چې ډوډۍ نه مومي، د ناستې ځای نلري په تن لغړ او په خپته وږي دي په دوی کې د وطن صادق خدمتگاران، پاک نفسه زحمت کسه او لایق اشخاص بيخي نشته؟ دوی ټول څرمې بېکاره او غيرمستحق اشخاص دي؟

تاسې ښه وگورئ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاينانو، غدارانو
او ظالمانو په ظلمونو، رشوتونو او خيانتونو عالي قصرونو،
نفيس موټرونه پاڅه جايدادونه او لوړ مقامونه پيدا کړي وي او
ډېر خلق او صالح اشخاص چې لس، شل کاله يې د وطن خدمت په
صداقت او پاک نفسي کړي وي هغه نن خوار وزار، بې کوره او بې
اوره گرزني او هېڅ نلري، نو تاسې يقين وکړئ چې مونږ پانده يو او
څه نه وينو که چېرې د ړندو بازار نه وای او خلقو ښه او بد ليدلی
هېڅکله به دغسې نه کېدلی او نه به شوی.
که زمونږ په سترگو پردې نه وای د رشوت خورو په کور کې به
دا ښايسته پردې نه خريدلې او د قصور خاوندان به په قصرونو او
مانپو کې نه اوسېدل.

د زمانې تعبیر

که تاسې هېر زړې نه یاست او سترگې نه پټوئ، نو په دغو لږو کلونو کې په عالم کې ډېر لوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شویده، مگر دا تغیر محسوس نه دی معقول دی او د عقل خاوندان پرې ډېر ښه پوهېدلی شي.

د انسان وجود که څه هم په هماغه پخواني حال دی، هماغه دوه سترگې، دوه غوږونه او دوه پښې لري، مگر هغه څه چې نن لیدلی شي پخوا یې نشو لیدلی، هغه څه چې نن یې اوري پخوا یې نشو اورېدلی، تر هغه ځایه چې نن رسېږي پخوا نشو رسېدلی، په هغه شي چې نن پوهېږي پخوانه پوهېده، هغه څه چې نن ویلی شي پخوا یې نشو ویلي.

څو کاله پخوا زموږ نوکرانو او مزدورانو زموږ له جلب لاندې منډې وهلې، مگر نن راسره په موټر کې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نلرو.

یو وخت و، چې مابه هغه څوک ښه گانه چې چاته به یې زیان او ضرر نه رسېده، مگر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښه ښه ارزوگانې هم غوښتلي، مابه ویل ښه سړی هماغه دی، چې په زړه کې یې د وطن او ملت دپاره ښي ارزوگانې او ښه نیتونه موجود وي، مگر نن پدې هم نه یم قانع او هغه څوک ښه بولم چې ښه ښه کارونه کوي او د ایثار او فدا کارۍ په میدان کې داخل وي.

دا يوازې زما حال نه دی نور هم ډېر ملگري شته چې بې عمله
ایمان کافي نه گڼي او تشو ارزوگانو ته په څه قیمت نه دي قایل.
که څوک نن له مونږ نه ستاينه او محبوبیت غواړي او ارزو لري،
چې مونږ ورته ښه ووايو او ښه يې وگڼو هغه دې پدې باندې پوه
شي، چې تش لستونې او بې لاسه لستونې مونږ نه خوښوو، بلکې
کار او عمل ته گورو او د هر چا جدوجهد، قرباني او فداکاري په
نظر کې نيسو. مونږ اوس له پخوانه هوښيارشوي يو او سادگان نه
يو. مونږ خلق پېژنو او په زړونو کې ډېر ښه پوهېږو.

مونږ رښتيا ویلی شو. زموږ په زړونو کې بې د خدای له وېرې
بله وېره نشته، مونږ حقایق څرگندوو او حق وایو، مگر د دې کار
دپاره په یوه ترتیب قایل یو او هغومره څه وایو چې خلق پرې پوه
کولی شو.

مونږ د ځان او د بل د پوهولو او وینولو تېنګه اراده لرو او
دا کار هېڅکله نه پرېږدو.

مونږ غواړو چې اعمالو او افکارو نه د لوی خدای په توفیق
خیري او ناولتیا گانې ورکې کړو او د ضرورت په وخت کې ډېرې
ناپاکه جامې په تېږو وټکوو او په خوباړو یې ووهو.

مونږ ځینې لوړ کسان وینو چې اخلاق یې ډېر ټیټ دي، په بدو
او ناوړه اعمالو نه شرمېږي، د فسق په شهرت پروانلري، خیانت
ورته بد نه معلومېږي، په پردې ناموس ډېر زړور وځي، په
رشوتونو قصرونه او ماڼۍ ابادوي او په ډېرو هسکو ځایونو کې
ناست دي.

مونږ غواړو چې دوی خپل ځانونه اصلاح کړي او په رښتیا توبې
وباسي، خپل خدای ته رجوع وکړي او په نیکو اعمالو خپل
نفسیات ووينځي او پخواني عادتونه پرېږدي.
د دې زمانې همدغه تقاضا ده او د زمانې تغیر له دوی څخه دغه
نفسي تغیر غواړي. که دوی غواړي چې زمانه یې رسوا نکړي او
څوک یې سترگو ته خلي ورنه وړي باید خپل ځانونه اصلاح کړي
او پوه شي چې زمانه بل راز شوه او بل راز خلق غواړي.

برابر نه دي

صحرا ته ولاړم هېڅ کانی له بل سره برابر نه و، غرونو ته وختلم
 ځینې جگ او ځینې ټیټ و، په باغونو وگرزېدم د ټولو بوټو وده او
 لوړتیا یو راز نه وه، د دریاب کبان مې ولیدل یو له بله په تول کې
 برابر نه ختل، د هوا مرغان هم ځینې غټ او ځینې واړه وو،
 نساړونه مې وکتل د ځینو کورو دیوالونه و او د ځینو نه و،
 کورونو نه ننوتم، ځینې غولي لوی، ځینې واړه و، په دواړو کې
 وگرزېدم ټول مېزونه او ټولې چوکۍ یو شان نه وې، کتابخانې مې
 وکتلې د درستو کتابو قطع او حجم برابر نه و، هېوادونه مې ولیدل
 ځینې تاوډه و، ځینې ساړه، انسانان مې وکتل څوک جوړ و او
 څوک ناجوړه، څوک ږانده و او څوک بینا.

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ دا خبرې مې پکې ولیدې.
 ایا پوه او ناپوه برابر دي؟ ږانده او بینا تر مېنځ څه فرق نشته؟
 د دوزخ او جنت خاوندان څه توپیر نلري؟ نور او ظلمت یو راز
 دی؟ پدې پوښتنو راوینس شوم او په عالم کې مې بیا سترگې
 وغړولې. هغه فرقونه چې په نورو انواعو او اجناسو کې و، په
 انسانانو کې یو په سله زیات معلومېده.

هغه بناپېریان او دیوان چې خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټول
 ما په دوی کې ولیدل د پرېستو او لعینانو په معنی 'پوه شوم،
 قصابان او شپانه مې وپېژندل. د عدل او ظلم، علم او جهل، خیر
 او شر، سعادت او شقاوت فرقونه راته واضح شوه.

پدې ښه وپوهېدم چې:

جودانسي قدر يو لعل پکې موندل شوي
نور جهان واپه د تورو کاناو غوړدي
ماته دامعلومه شوه چې د ډېرو لويو ملتو او لويو ټولنو قدر او
قيمت په يو څو تنو پورې تړلې وي، چې که هغه ورځني ليرې شي
هېڅ ورته نه پاته کېږي او د متمدنو اقوامو فرق له وحشيانو نه په
يو څو تنو باندې کېږي، لکه چې د انسان په جسم کې مخ سترگې،
پوزه چې په وجود کې ډېره محدوده او لږه حصه ده يو انسان له بل
ځنې بېلوي دغسې ملتونه او ټولنې هم د يو څو محدودو اشخاصو
په وجود امتياز پيدا کوي او بېلېږي.

په هرمملکت کې يو څو تنه محدود اشخاص وي، چې د هغه
مملکت سترگې او پوزه گڼل کېږي او د يوه هېواد نوم او نشان
لوړوي.

لکه چې يو انسان پخپل ټول وجود کې دوه سترگې لري چې د
هغو په بينايي او بصيرت يوې خوا او بلې خوا ته حرکت کوي او د
ملت سترگې گڼل کېږي.

د همدې لامله ښه او بد د دوی په سترگو ليدل کېږي، د
فکرکولو او خيرو شرسنجولو اميد دوی ته کېږي، د هېواد ترقي
او لوړتيا د دوی د سعې او عمل محصول باله شي او هرڅه په
دوی پورې مربوط او موقوف وي. کله چې په توره شپه کې يو
ټولگي خلق چېرته روان وي، نو ډيوه يا چراغ له يوه يادوه تنو سره
وي او نور ټول د هغوی په رڼا کې روان وي لاره گوري، که دغه د

رڼا خاوندان له دوی نه بېل شي ټول په تورتم کې پاته کېږي او بیا
څوک کندی کېږي نشي لېدای. د عقل او فکر رڼا هم له محدودو
اشخاصو سره وي، مګر فايده يې عامه وي او هر چاته لاره نښي.
يو ملت بايد د رڼا د خاوندانو قدر وکړي او پدې پوه شي چې بې
له دوی نه په ټولو تورتم او تياره راځي او لاره ورکېږي.
هغه مشعل چې مونږ ته دلارې ټيټ وپاس رابښي او زمونږ مخه
رڼا کوي د دوی په لاس کې دي او دوی پيدا کړي، که دوی نه و رڼا
نشته او په هر قدم کې د لويډلو او پريوتلو خطرات موجود دی.

د اسلام دردمنو!

عابده! هغه څه چې ته يې په ډېرو وظايفو او نوافلو کې لټوی د
خدای د مخلوق په خدمت کې ډېر ښه موندل کېږي.
زاهده! څه شی چې ته يې د ځان په وېرې کولو او نفلي روڼو
نيولو کې غواړې د مساکينو او فقيرانو په مړولو هم لاس ته
درځي.

عارفه! چوپ کښېناستل او د خدای په فکر او ذکر مشغولېدل
عبادت دی، مگر زورورو ته حق ويل او حق بيانول ډېر لوی او
ستر عبادت دی. مسلمان! د قران تلاوت ثواب لري، مگر په قران
باندې عمل کول فرض دی. ای د تقوی او رياضت خاوندانو! تاسې
له خپلو کوچنیو سرونه را وباسئ له دې سپينو خادرونو مخونه
رانبکاره کړئ او په علم کې سترگې وغړوئ، چې د خدای د
مخلوق څه حال دی؟

تاسې انصاف وکړئ، چې تسبیح اړول ډېر ثواب لري که په سرو
غرمو کې یوې کول او یو مسکین مړول؟ په جای نماز باندې قرار
کښېناستل ښه دي؟ که د خدای په لاره کې ستړي کېدل؟
رښتیا ووايست چې د بل په خیرات روژه ماتول ډېر ثواب لري
که خپل مال له مسکین او فقیر سره خوړل؟
ماپوه کړئ! چې پاک خدای د خیرات او شکرانو په اخستلو ډېر
خوشحالهږي؟ که په ورکولو یې؟

راشئ؟ د خدای رضا او د آخرت ثوابونو په گرانو او سختو کارونو کې او د مخلوق په خدمت کې ولټوئ! یو مظلوم د ظالم له منگولو خلاص کړئ، د یوې کونډې په سر پورنی واچوئ، د یوه یتیم او ښکې پاکې کړئ!

یوه پوروړي ته پور ورکړئ، دیوه رنځور دارو او درمل وکړئ. دغه خواران او غریبان چې د پاک خدای صادق او ساده بندگان دي خپل خدمت ته مه رابولئ او مه یې مریدان کوي، بلکې تاسې د دوی مریدان شئ او خدمت یې وکړئ، د خدای رضا او د خدای جنت په دغه ډول حاصلولی شئ او د دنیا گټه په هغه بل صورت لاس ته نه درځي او درغلي ده.

د سبا فکر

هغه څه چې د ریا او تذویر په پردو کې پټه و او س څرگندېږي. تراوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هېڅ نه لیدل هرڅه د تورې شپې له تورې پردې لاندې پټه و.

ما ته نه لیدې، تازه نشوم لیدای، زما په سترگو او ستاپه مخ پردې برتې وې ما ته نه پېژندلې او تا هم خپل ځان نشو پېژندلې، نن د حقایقو له مخې پورنۍ پورته کېږي او بڼه و بد ځان بڼکاره کوي، ته پدې پوه شه! چې پس له دېنه څوک خپل معایب نشي پتولی. که څوک هر څومره کوبښن وکړي چې خپل نواقص پټ کړي او بڼایسته رنگونه ورپورې ومبښي کامیابېدلې نشي او خواري یې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیاروي هغه باید د ځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي، هغه ودانۍ چې نن سبا نږېږي په اخېرونو نه ټینګېږي او رنګ وروغن یې بیفایدي معلومېږي.

مونږ باید دخپل راتلونکي ژوند دپاره پاڅه دیوالونه جګ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو، له هغه کوره باید ووزو چې نن سبا لوېږي او رنګېږي، سړی باید داسې کور جوړ کړي چې د زامنو او لمسیانو شپې یې پکې هم تېرې شي او ودانۍ یې پخه وي.

مطلب دانه دی چې ټول به له کانیو او گټو جوړ شوی وي او د خټو په ځای به پکې سمټ لگېدلي وي، ځکه چې دغه راز کورونه خواران او غریبان نشي جوړولی. زما مقصد بل راز کور دی.

داسې کور چې يوه خښته به يې هم د ظلم او خيانت په پيسونه وي جوړه شوې او په ودانولو کې يې مظلومان نه وي ازار شوي. هو! ښه کور هماغه دی چې همسايه ته يې ضرر نه وي رسېدلی او هېڅکله يې د بام واورې د بل په بام نه وي لوېدلې، لوی لوی گناهونه پکې نه وي شوي. د فساد او ضرر فکرونه پکې نه وي موجود.

ښه کور دانه دی چې ښايسته او رنگېنې پردې پکې زوړندې وي او ښه ښه خوراکونه پکې و خوړل شي يا ډېر نفيس سامان او ولوازم ولري.

دا شيان وي او که نه وي، مگر پخپل حق قناعت، رحم او عاطفه، عفت او فضيلت چې په کوم کور کې وي هغه ښه کور دی او هېڅکله نه ورانېږي کوم کور چې اهل او صالح اولاد لري او ماران و لږمان پکې نه وي قصر وي که جونگره هغه کور ښه کور دی او سعادت په همدغسې کورونو کې دی. دغه راز کور خواران او غريبان هم جوړولی شي، مگر يو غير صالح انسان هېڅکله نشي پيدا کولی.

هرڅوک چې ځانته په دنيا کې کور جوړوي بايد دحميد دايت واورې:

که دې نکر په ښکيو ننگ ونام لوړ
په دوه چومه دې د خټو مشه بام لوړ

پخوانۍ ډيوې

کله چې سپړی یوازې شي او څوک نه وي نو له خیال او تصور سره یې زیات سرو کار شي او راز راز فکرونه کوي. څوک چې له دغې فکري مراقبې سره اشنا وي هغه پوهېږي چې انسان په دغسې وخت کې هر څه په بل راز ویني او دجهان هره ذره ورته دسکندر آئینه شي.

په همدغسې واقعو کې سپړی په پچه خپږي او کشمېر ویښي او د مرغانو په هڅیو کې راز راز نغمې اوري. زه هم په کوټه کې یوازې ناست وم او فکرو یوړم، مخامخ یو منقش رف بنسکارېده چې هرهر څه پکې ایښی و او زما دخیالاتو له تلون سره یې ډېره مرسته کوله، دغه راز رفونه سپړی د دې وخت په وداني کې نه ویني او د پخوا وخت تعمېري وضعیت سړي ته ښیي. دا کور که څه هم زوړ او د پخواني وخت تعمیري وضعیت سړي ته ښیي. دا کور که څه هم زوړ او پخوانی دی، مگر د برق مزي ورته راننوتلي دي او سامان یې هم نوی شوی دی. دلته پخواني او اوسني نوي او زاړه شیان یو ځای شوي او عجیب منظر لري.

د تجدد او نوي عصر اثار او استازي دې کاله ته راغلي دي، مگر د کور ساختمان یې لانه دی بدل کړی.

په کور کې که څه هم برق لگېږي، مگر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسینه ډیوه ایښې ده چې مخصوص نقش ونگار لري او دوه درې طبقې یې تشکیل کړي دي.

په څنگ کې يې يو بل ډول چراغ هم شته چې د شمع بلولو دپاره جوړ شوي او اوس په لږو کورونو کې پيدا کېږي. هغه خوار ورځنې د خاورينو تېلو لاتين ايښی او سړی پوهېږي، چې دغو چراغو هر يوه پخپل وخت کې دا کور رڼا کړي او دې خلقو يې رڼا کې ډېرې شپې تېرې کړي دي، مگر اوس د ټولو دوره تېره شوې ده او د شپې په کوټه کې برق لگېږي.

زمانه وخت په وخت نوي شيان له ځان سره راوړي، مگر زاپه هم څوک هيسته نه غورځوي او په جگو ځايونو کې ځای ورکوي. دا عادت بد عادت نه دی بايد په هر کور او هر هېواد کې همدغه عادت جاري وي او څوک د چا زاپه خدمتونه هېر نکړي، مگر کارونه بايد وخت په وخت له نورو شيانو نه واخستل شي او په کورونو کې نوې رڼاگانې پيداشي.

زمانه ښايي چې زاپه شيان له کاره وغورځوي او نوي هم زاپه کاندې چې د غورځولو شي، مگر انسانان يې د زمانې په تاخچو او رفونو، د تاريخ په پاڼو کې ساتي او په اوچتو ځايونو کې يې ږدي.

هغه چاچې لومړی ځل د تېلو خاورينه ډيوه بله کړې د برق له مخترع نه يې پوهان په کمه سترگه نه گوري او قدر يې کوي. انسان او جهان په هروخت او هر حال کې يوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا وخت په وخت خپل شان او صورت بدلوي او په ظروفو کې يې تغير راځي د همدغه بدلون او تغير په اثر انسان د علم، د معرفت په لوړوالي او دپوهې په زياتولو او تجلي کې زيار کاږي.

هغه چا چې د خاورو ډيوه جوړه کړې او هغه چې د مسو ډيوه سازه کړې ده يا يې د بنسټي په فانوس کې کومه شمع لگولې ده د برق او برېښنا تر مخترع پورې هريوه کونښن کړې، چې د رڼا دپاره يوه وسيله پيدا کړي او بشپړه تياره خونه رڼا کړي، دوی هريو نور او رڼا پالونکي او روزونکي دي چې دبصيرت خاوندان ورته په ډېر قدر او احترام گوري.

هغه رڼا چې د خاورو له تېلو پيدا کېږي، هغه نور چې له لمر او سپوږمۍ څخه راځي هغه برق چې د اوبو له جريانه حاصلېږي بې د ظرف او محل له تبديله څه ډېر فرق نلري.

که څوک په دغو ظاهري صورتونو نه غولېږي دغو نوو احاديثو قالبونو او ظروفو ته نه گوري، د شېشمو او پنبې په بوټو، د غوزانو او زيتون په ونو کې يوه رڼا او يوراز تېل موجود دي چې په هر راز ډيوه کې بېل کيفيت پيدا کوي.

هغه نور چې کلیم په کوه طور کې لیده د زيتون په هره ونه کې شته، مگر محرمانه سترگې غواړي. که دانسان تعقل قوي شي او د حواسو له کړکيو راننوتلې ده او بې له ډېنه په ده باندې توره شپه ده په هر شي کې به يو نور گوري او د وجود په نړۍ کې به دا تور او سپين نه وي.

اوس مونږ د حواسو له تاثير لاندې راغلي يو چې په تېلو غوړ لاسونه په پنبه او پندانه وچوو او د سترگو کتل يا لامسه قوه مونږ ته حقيقت بل راز کوي او ظرف راته مختلف انواع او اجناس په مخکې دروي.

که دغه راز راز لوبښي او منگي چې په هر کور کې په بېل بېل صورت وینو زموږ د نظر مانع نشي، نو په هر کور کې د یوې ویالې او چېنې اوبه دي او د ټولو مشرب یو دی، که موږ د سیند او ویالې کوهي او کارېز، واورې او باران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چې همدغه یو شی په څو نومونو یادوو او زموږ حواسو راته واوره او باران دوه شیه کړيدي. په حقیقت کې همدغه یو حالات دی، چې په خټکي، هندوانه، توت، انگور، ناک، مڼه، شفتالو او نورو کې یې حلول کړي او په هر محل کې یې بېل صورت بېل رنگ بېل خوند بېل نوم پیدا کړی دی.

دغه لوی او واړه څمونه چې د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو راز کیف لري او د کجوري او اربشو په مېنځکې څه ډېر فرق نشته.

په دغسې کتنه چې سړی له صورتونو هغه خوا وگوري پوهېږي چې کورت او شپږمې له یوې غړکې راوتلي دي او مایعات و جمادات زموږ احساس او شعور بېل کړی.

هغه وخت چې زموږ تماس له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو بڼایي، چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي او دغه رڼا بل شاني ووينو، د نن ورځې تنویري وسایل به لکه د دې کوټې بې کاره ډیوې له کاره ولوېږي او علم و پوهه به په نورو قالبونو کې ځان ښکاره کړي.

ادبي بحثونه

ادب

د ادب د کلمې اصل:

اصل يې (هذب) دی د بې عيبه په معنی.

د هذب کلمه په اصل کې د هغې ونې دپاره استعماليدله چې ځينې څانگې او ځينې بڼاخونه به يې قطع شوه او صافه به شوه. وروسته دا کلمه له محسوساتو نه معنوياتوته رانقل شوه او هغه چاته هم وويل شوه، چې عيونه به يې ورک شوه، يعنې مهذب به شو.

اهل لغت ټول په دې باندې متفق دي، چې د مهذب کلمه ديوه کامل انسان دپاره د ونې له تهذيبه رانقل شوې ده، ځکه چې معنوي او عقلي امور له حسي اشياو څخه ماخوځ دي لکه د عقل کلمه چې د اوبن له جلب او عقل څخه ماخوځه ده.

نو د هذب د کلمې (ذ) په (د) بدل شو او دغه ابدال په عربي کې ډېر مثالونه لري لکه: هذم، هدم، جدم، د قطع په معنی (ه) په (همزه) بدله شوه او دا ابدال هم په عربي کې متعارف دی لکه: اهل، آل، ماده او داسې نور....

نو هذب هذب شو او هذب په ادب بدل شو.

ځينې وايي چې په يوناني ژبه کې اديب هغه چاته ويل کېده، چې د عادت په معنی دی او د حال و شان په معنی هم ذکر شوی دی لکه: (کذاب ال فرعون)، مگر دغه راز اشتقاق په عربي کې ډېر نظاير نه لري.

د ادب د کلمې تاريخ

ځينې وايي چې دا کلمه د جاهليت په زمانه او د اسلام په ابتدا کې نه وه، ځکه چې نه دهغه وخت په ادبي اثارو کې راغلې ده او نه په قران کې شته، بلکې لومړی ځل دا کلمه په دې نبوي حديث (ادبي ربي فاحسن تاديبي) کې ذکر شوې ده (دا حديث محدثينو په دغو الفاظو نه دی ضبط کړې) ځينې نور وايي: چې دا کلمه د جاهليت په زمانه کې هم وه او دا چې د هغه وخت په اشعارو او قران کریم کې نشته د دې دليل نشي کېدای، چې دا کلمه په اشعارو او قران کریم کې نشته د دې دليل نشي کېدای چې دا کلمه په هغه وخت کې هېڅ موجوده نه وه.

دوی دخپلې مدعا د ثبوت دپاره دا دليل راوړي کوم وخت چې دا کلمه په حديث او د اصحابو يا د تابعينو په اقوالو کې راغله او هېچايې د معنى او مفهوم پوښتنه ونکړه، معلومه ده چې پخوا هم وه او ارتجالانه ويل شوې. وايي چې دا کلمه د حضرت علي (رض) په اقوالو کې هم ډېره راغلې ده او د جاهليت په وخت کې هم (اکثم بن صيفي د بني تميمو مشهور خطيب ذکر کړې ده.

د ادب تعريف

لغوي معنی 'خو یې تهذيب دی او څه شی چې له چا سره یاله کوم شي سره لایق او مناسب وي هم ادب ورته ویل کېږي لکه: د مجلس اداب د معاشرت اداب او داسې نور....

اصطلاحاً ادب هغه پوهه ده چې انسان پخپله وینا او بیان کې له خطا او غلطۍ څخه ساتي، ځکه ادبي علوم هماغه علوم بلل کېږي چې د وی نښه والی او بدوالی، غلط او صحیح، خوږوالی او پیکه توب ښیي او په تعریف کې ویل شوي دي چې ادب د ښو الفاظو په وسیله د خپلو احساساتو او ادراکاتو یا د زړه د خبرو ښکاره کول او د اوریدونکو په ذهن کې یې کښېښول دي، یعنې ادب یوازې د افکارو او روحي حالاتو اظهار نه دی، بلکې له یوه ذهنه بل ذهن ته انتقال او ابلاغ هم پکې ملحوظ دی. دا انتقال که په ښه ډول او مهارت سره وي چې هم په کې ښه کلمات انتخاب شوي وي او هم د کلماتو د ښه ترکیب او ښه استعمال په لحاظ د فصاحت او باغت مراعات شوی وي ادب ورته ویل کېږي او که داسې نه وي، نو عادي خبرې دي.

د ادب تقسیم

ادب د خپل جوهرې او ذاتي تقسیم په لحاظ دوه ډوله دی.

ادب محض، ادب مخلوط:

ادب محض هغه دی چې بې د بیان له لطف او خوږوالي څخه او بې د بدیع احساس له تحریک بل مقصد او بله غایه پکې نه وي، لکه ځینې عشقي غزلې چې د رحمان بابا یا د حمید او خوشحال او نورو شاعرانو په دیوانو کې گورو یا ځینې منشور اشعار چې د طبیعي مناظرو یا د احساساتو او عواطفو تمثیل پکې وي.

مخلوط ادب دېته وایي چې یو ادیب کوم تاریخي، علمي، اجتماعي مطلب په ادبي پیرایه کې راوړي او ادبي رنگ ورکړي، نو دلته ادب واسطه ده او په لومړي صورت کې غایه ده.

د لومړي قسم ادب په لحاظ د ادب موضوع شاعرانه احساسات او عواطف، روحي کیفیتونه، حسن او جمال، د طبیعت ښکلي مظاهر او مناظر، نفسي اغېزې، قلبې تمایلات گڼل کېږي، مگر دوهم قسم ادب هر څه په غېږ کې نیسي او کېدی شي چې سپری ساینس او تخنیکي یا ریاضي مسایلو ته هم ادبي رنگ ورکړي او ادب په هر څه کې گډ کاندې.

شعر

څوک وايي هغه موزون کلام دی چې د انسان په احساساتو او عواطفو کې تحریک پیدا کوي ځينې نور وايي هر کلام چې دغه کار کولی شي وزن او قافیه ولري او که نه هغه شعر دی.

څوک بيا وايي: نه هر څه چې په زړه اثر کوي او په انسان کې تعجب يا جوش او جذبه پیدا کوي هغه شعر دی، نو د دوی په نظر کې جهان ټول شعر دی چې سپری يې د اسمان په ستورو او شفق کې د ډکو او مستو سیندونو په څپو، د گلونو چمنونو په رنگ او طراوت کې، د غرو په لوړو څوکو، د ابشارونو په مستۍ، د بلبلو په شور د بنکلو په بنایسته سترگو کې گوري، نه یوازې دا د مهجورو او ارزومندو په اوسیلو، د دردمنو په اه و فریاد د مظلومانو په ژړا کې هم شعري کیفیت موجود دی.

له دغسې مختلفو تعریفونو څخه معلومېږي چې یو داسې کلام چې په زړه او احساساتو تاثیر کوي او په کلاسیکي تعبیر (بديعي احساسات په شور راوړي) هغه ارومرو شعر دی، نو که ځينې نور شیان هم شعر وي وي به، مگر هغه شعر چې خلق پرې یو شاعر ستایي هغه همدغه شی دی او په الفاظو کې ځای لري. د دې شعر د عناصرو او اصلي اجزاو په باب کې ډېرې خبرې شوي دي چا په شعر کې وزن ډېر مهم جز بللی دی او چا ادبي صنعتونو ته په ډېر اعتنا کتلي دي، پخوا به خلکو دغه شعري صنایع چې ځينې لفظي او ځينې معنوي دي د شعر په ماهیت او حقیقت کې داخل گڼل،

مگر اوس يې د شعر لباس او زيور بولي، همدغه سبب دی چې د پخوا وخت ادبي مبصرينو او منقدينو دغو صنعتو ته په اصلي نظر کتل او د شعر قيمت يې په همدغه معيار سنجاو. د دوی په نظر کې به ښه شعر هماغه ؤ، چې کوم معنوي صنعت پکې ولکه: صنعت طباق صنعت مقابله، مراعات النظير، صنعت مشاکله، صنعت مزاجه صنعت طباق، صنعت عکس، صنعت جمع او تفریق، جمع او تقسيم، جمع او تفریق و تقسيم، حسن تعليل، استتباع، اطراد، تعجب او داسې نور...

يا به پکې له لفظي صنايعو کار اخستل شوی و، لکه: تجنیس، قلب اشتقاق، رد العجز علي الصدر، ذوالقافيتين، متلون او داسې نور...

مگر اوس څوک په دغه راز جامو او کالو نه غولېږي او د شعر ناوې پخپله گوري. په دې کې څه شک نشته چې يو ښه لباس په هر وخت کې هر چا ته ضرور دي او بې لباسه شيان ښه نه ښکاره کېږي، مگر لباس په هر وخت کې تغير کوي او د زيب وزينت سامان وخت په وخت بل راز کېږي کله خلک اوږدې جامې اغوندي کله لنډې، يو وخت بڅی او چکنونه رواج وي بل وخت ساده لباس ښه گڼل کېږي، کله به کالو کې ډېر افراط کېږي او کله بيا هغه پايزيونه او د سرو نټکۍ له رواجه ولوېږي، شعر هم په دې وخت کې خپل لباس او زيور له پخوانه بل راز کړيدی او هغه ټول پخواني کالي نه اغوندي که څوک يې په ډېر زور او تکلف ور واغوندي، نو خلک يې نه خوښوي بلکې عيب يې گڼي.

دغه اوسنۍ نظريه چې د شعر به باب کې پيدا شوې او شعر غير له دغو ادبي صنايعو څخه يو بل معنوي شي بولي د پښتو په اشعارو کې يې له پخوانه تطبيق وينا او زمونږ د دې وخت ځينو ښاغلو ادبيانو چې د دغه صنعتو دپاره په ډېر تکليف يو يو بيت چېرته په دېوانونو کې د مثال او نمونې په ډول پيدا کړی دا هماغه صنعتونه دي چې په غير قصدي او ازادي ډول په پښتو اشعارو کې پيدا شوی او څه ډېر زيات کونښن ورپسې نه دی شوی، يعنې پښتنو شاعرانو د خپل زړه، خپلو احساساتو او عواطفو ترجماني کوله او خپلې سندرې به يې ويلې، نوکه به ځينې صنعتونه هم په کې راغله راتله به، مگر دوی اصلي شی نه گناه او همدغه شي ته يې شعر نه ويلې، بلکې د زيور او لباس په نظر يې ورته کتل.

د دې دپاره چې دا خبره په خوشبېنۍ او محض تعبيراتو حمل نشي شعر به د ځينو پښتنو شاعرانو په نظر کې وښيو، چې دوی شعر ته په کومه سترگه کتلي دي او د شعر ماهيت دوی ته څنگه جلوه کړې ده؟

شعر د خوشحال خان په نظر کې:

لکه غشي لره بويه تېر انداز
هسې شعر لره بويه سحر ساز
همېشه د زړه په لاس تلـه د وزن
زيات و کم له وزنـه يو تورې غماز

په تور اس د حقيقت ناوې سپره کا
 په سپين مخ پلونيولي د مجاز
 سل جلوې سل کرشمې سل مکيزونه
 په نظر کې يې ښکاره د سترگو ناز
 د صنعت زيور په خو رنگه ورپورې
 د تشبیه چندن چوووه باندي طراز
 د مضمون د نزاکت غمزه ورڅخه
 سر تر پايه درست صورت سره يوراز
 که په نظم کې کارگه او تپوس راوړي
 هم د زړونو په ښکار گرځي لکه باز
 چې يوه وينا يې وکړه هوښيار هغه
 عاقلان به ويل کاندې په ايجاز

خوشحال په دې بيتو کې کمال کوي چې خپل اغاز په غشي او
 تېراندازی کوي، ځکه چې د شعر غشی هم په زړونو لگېږي او
 همدغه يې هدف دی، سحر ويل ورته که څه هم نوی تعبير نه دی،
 مگر منلې او مسلمه خبره ده، دا چې له وزنه يو زيات ياکم توری
 غماز بولي ډېره ښه خبره ده او له غمازنه ورته بله ښه کلمه نشو
 پيدا کولی، که ووايو چې د غماز کلمه به هيچا دغسې په ځای نه
 وي استعمال کړې څه غلطه خبره به نه وي، د خوشحال له دغه شعر
 څخه معلومېږي، چې دی بې وزنه کلام ته شعر نه وايي، په دريم
 بيت کې، چې د حقيقت ناوې په تور اس سپروي او په سپين مخ

بې د مجاز پلو نيسي خومره ښه تعبیر دی، ځکه چې حقیقت و مجاز علاوه په دغه مفهوم، چې د بلاغت په فن کې یې لري او د یوې کلمې استعمال په موضوع له معنی کې حقیقت بولي او په نورو ځایو کې یې مجاز گڼي. د تصوف او عرفان په لحاظ بله معنی لري او نور کوايف پکې لېده شي. په هر صورت مونږ ویلی شو، چې خوشحال بې حقیقته کلام ته شعر نه وایي او بې د حقیقت له سپین مخه د مجاز ښایسته پلو او رنگین پورنی هم څه اصلي غایه نه بولي.

د خوشحال په نظر کې شعر یوه حقیقي ناوې ده، چې هم سپین مخ لري هم مجازي پلو، چې له سلو جلوو، سلو کرشمو مکیزونو سره یې په سترگو کې هم نازشته او د صنعت څورنگه زیور ورپورې دی.

وگورئ! چې خوشحال صنعت ته د زیور په سترگه گوري او اصلي معشوقه یې نه گڼي د مضمون د نزاکت غمزه هم بې له صنعته یو بل شی گڼي، د مضمون د نزاکت غمزه هم بې له صنعته یو بل شی گڼي او سرترپایه د شعر په صورت کې تناسب او یوراز والی غواړي بیا نو وایي، چې په دغسې نظم کې که کارگه او تپوس راوړل شي هم داسې باز ورځنې جوړشي، چې د زړونو ښکار کوي.

هو! د شعر له زړونو سره کار دی او د همدغه ښکار دپاره پیدا شوی دی. په دې بیت کې علاوه په دې لطف چې له کارغه او تپوس نه زړه وړونکي باز جوړوي دا لطف هم شته چې د زړه د

ښکار په یادولو سړي ته د خپلې اولې مسرې تېر اندازي او غشي
هم یادوي، په وروستي بیت کې چې ایجاز یوه شاعرانه او ادبي
هونښیاري بولي ښايي، چې د خپل دغه شعر ایجاز او زیاتو
دلالتونو ته به هم اشاره کوي، چې څومره ښه مطالب یې پکې ځای
کړي دي او په یو څو بیتو کې یې دومره څه ویلي دي چې یوه لویه
مقاله یا یوه رساله ورځنې جوړیدی شي.

شعر د حمید په نظر کې:

شعر نه دی دا خوناډ د زخمي زړه دی
یا دستي وتلی دم له خولې د مړه دی
یا نغمه د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلي لیلی ده
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی

دلته که څه هم حمید په ظاهره کې وایي، چې شعر نه دی، مگر
مطلب یې دا دی چې همدغه شی شعر دی او په دې درې بیتو کې
دی خپله نظریه د شعر په باب کې پوره ښکاره کوي که څوک دا
بیتونه په دقت وگوري هغه پوهېږي، چې حمید شعر ته څه وایي
او شعر د ده په نظریه کې څنگه ښکاره شوی دی؟ (د دې بیتو په
مورد به خاص وي، مگر حکم یې عام دی) دی وایي شعر یا د
زخمي زړه خوناډ دی یا هغه وروستی دم دی، چې له صورت او
کالبتو څخه په ډېر حسرت وتلی وي او ډېرې ارزوګانې پرې
ایښي وي یا د عشق د نیم بسمل مرغه یا مجنون د لیلې معما ده یا

د وینو د جوش موج یا یو عالم حیرت دی، چې دې ورته فوج وایي
او حیرت له ښاره یې راوتلی گڼي.

د حمید زیات مهارت په دې کې دی، چې د شعر په تعریف کې
یو عالم تردد ښکاره کوي او سپری پوهوي چې شعر پېژندل څه
اسانه کار نه دی. دا اسانه خبره ده چې سپری ووايي: شعر د انسان
بدیعي احساسات خوځوي، مگر که پوښتنه وشي چې څنگه او په
څه راز او شعر دومره اغیزه له کومه کړه؟ نو خبره ډېره گرانېږي او
د حمید غوندې یو موشگاف بویه چې دا ځواب ووايي او د شعر
په معرفي کې د شعر د تاثیر علت او سبب هم بیان کړي.

د حمید دغه تعریف چې د شعر د پاره شاعرانه تعریف دی مونږ
دې ته ملتفت کوي، چې شعریو درد او احساس، یو د عشق او
جمال پیغام د یوه هېجان او اعجاب او تجربه موج دی، چې په
الفاظو او کلماتو کې یې گورو.

شعر د شیدا په نظر کې:

مضمون د شعر لکه پیکر دی
رنگین الفاظ یې رخت و زیور دی
ورته ضرور دي دا دواړه څېزه
پېکر که هر څو دلربا تر دی

شیدا هم په شعر کې پیکر او زیور سره بېل کړی دی او داسې نه
کوي، چې یوازې رنگېنو الفاظو ته شعر ووايي او شاعري په

الفاظو کې ولټوي، مگر بې رخت و زیوره پېکر هم نه خوښوي او په دې ضرورت اقرار کوي. که رښتیا ووايو له دغه ضرورت هېڅوک سترگې نشي پټولی او رنگین الفاظ دا حق لري، چې رخت و زیور یې وېولو، ځکه چې د الفاظو تاثیر یوه منلې خبره ده او هر څوک پوهېږي، چې ادبي کلمات په هر چا او هر ځای کې قوي حاکمیت لري.

ډېر شعرونه شته چې یو مضمون پکې راغلی دی او د توار د په اثر کې هغه څه چې یوه شاعر ویلي بل هم ویلي دي، مگر د یوه الفاظ شاعرانه دي او د بل نه دي، ځکه د یوه شعر ښه گڼل کېږي او د بل هغومره نه.

شعر د علي خان په نظر کې:

عذاب نه دی نه ثواب، شعر خو ثوب دی
گاه يې اغوندي انسان گاه يې سبوع
عنوانات دي د ابیات معنون حکم
ښه بد گوره محمول او د موضوع

د علي خان له دې دوه بیتو معلومېږي، چې دی منظوم الفاظ شعرگنې او وایي، چې شعریو لباس دی چې کله به یې ښه سپړی اغوندي او کله بد، یعنې دی لکه خوشحال او شیدا شعریو پیکر نه بولي چې لباس ته محتاج وي، بلکې لباس یې گنې چې کله یو ښه شي او کله بد شي ته په غاړه کېږي، د علي خان نظریه هم د شعر په نسبت لکه د پخوانیو نظریه داسې ده اوس هم ځینې کسان شته چې وایي شعریو ښایسته لوبنۍ دی، چې کله پکې دوا او

کله پکې زهر لوېږي يا شعر يو زيو ر دی چې کله ښې ښځې او کله
بدې ته په غاړه کېږي. (۱)

مگر د علي خان په نظر کې يو شی شته، چې دی يې دې خبرې ته
اړ کړی دی چې شعر ته لباس ووايي، هغه شی دا دی چې علي خان
له ځينو داسې ملایانو سره خبرې کوي، چې هغوی شعر ممنوع
گڼي، نو دی مجبور دی چې شعر ته نه ثواب او نه عذاب^۱ ووايي،
بلکې ثوب يې وبولي او د شعر لمنه د دوی له لاسه خلاصه کړي،
د همدې لامله د دغو بيتو اغاز هم په دې ډول کوي:

عالمان شعر په څه گڼي ممنوع
ډېر ابيات له آنحضرته دي مسموع
عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی
گاه يې اغوندي انسان گاهې سبوع

که چېرې علي خان يې د دغسې کوم عامله د شعر حقيقت بيانولی
يا چا ترېنه پوښتنه کړې وای چې شعر څه شی دی؟ يقين دی چې
شعر به يې تش لستونی نه و گڼلی، ځکه چې علي خان کوم داسې
شاعر نه دی، چې د شعر حقيقت او معنویت ته نه وي پریوتلی او
محض منظوم الفاظ ورته شعر ښکاره شوي وي، که څوک د ده
ديوان وگوري او د ده شعرونه له نظره تېر کړي يقين به وکړي چې د
سړي مطلب په يوه شي کې بل شاته وي، نظريه يې هم بل راز
شي.

(۱) په دې باب په (بله ډيوه) کې يو مضمون شته، چې دلته يې بيا نه رانقلوم.

د رحمان بابا چې د شعر او ادب په مقام کې لوړځای لري او سړی يقين کولی شي، چې د ده له نظره د شعر حقيقت پټ نه دی پاته، خو ما ته يې په ديوان کې کوم شعر مخې ته نه دی راغلی، چې ده د شعر په نسبت خپله نظريه پکې ښکاره کړي وي او مونږ پوه شو چې شعرد ده په نظر کې څه راز و؟ مگر چې د شعر رنگ و صورت ته يې گورو او داهم په نظر کې نيسو چې دی خپل شعر په ساده انشاء او سوزان شعر ستايي پوهېږو چې دی په شعر کې معنوي حقيقت او سوز خوښوي او ساده جمال ورته ښه ښکاره کېږي.

په ژوند کې د شعر او ادب اغېزه:

که ژوند او حیات ته ښه څېړشو او د انسانانو کاميابي او ناکامي په نظر کې ونيسو. د بدبختيو او نیکبختيو په پټو پټو سببونو پسې سترگې وغړوو پوهېږو، چې ادب او ادبي رجال په دنيا کې موفق دی او ژوند د ادب په ادابو روان دی. هغه اشخاص چې په جامعه کې مقبول دي او هغه کسان چې په بدنظر کتل کېږي په عقل او فکر عمل او کردار کې به يې لږ فرق وي، مگر په ادبي لحاظ به ډېر تفاوت لري.

دا چې له يوه بل نه او رو فلانکی په خبره پوهېږي يا د ښه سلوک خاوند دی، فلاني سړيتوب لري، د دې ټولو خبرو راجع د هغه ادبي حيثيت او شخصيت ته وي او د هغه له ادبي اوصافو څخه مختلف تعبيرونه دي.

که سړی د اشخاصو شخصیت تحلیل کړي او هغه ټول صفتونه چې د اشخاصو شخصیت ترې نه تشکیلېږي، تجزیه کاندې هېڅ شک نشته چې ادبي خصایص او ممیزات پکې ستره برخه لري او د اجتماعي سعادت او شقاوت سر په همدغه ځای کې دی، دلته تاسې د ځینو بدبختو شاعرانو حال او حیات په نظر کې مه نیسئ، ځکه چې دوی د هغو ادباو په نسبت چې له واقعو نه په خوږو، ظرافتونو او لطایفو، ادبي حکایاتو او اشعارو استفادې کوي خورا لږ دي او هېڅ په حساب کې نه راځي.

دلته غرض له ادب او ادباو څخه یواځې شعر او شاعران نه دي، بلکې هغه اشخاص دي، چې د وخت او حال له مقتضا سره سم له خپل ادبي اقتداره له خپلو اوضاعو او حرکاتو له خپلو خبرو او اظهاراتو کار اخیستلی شي او کله کله مناسب بیتونه هم په ځینو مواردو کې ویلي شي، نو دغه راز ادبا تاسې د شعر او په تذکرو او جرایدو یا مجلو کې مه لټوئ، بلکې په مجالسو او محافلو لارو او کوڅو کورو کلي کې یې وگوري، چې څومره ډېر او څومره موفق دی.

که چېرې شعر و ادب یو و بولو او شاعرانو ته د دغې ډیوې سوي پتنگان ووايو ویلي یې شو، مگر کوم اشخاص چې د دغې ډیوې په رڼا کې ناست دي او ادبي محفل یې جوړ کړی کله د شمع په نسبت او کله د پتنگ په نسبت ښه ښه بیتونه وایي او په مخکې ورته کتاب و کباب دواړه ایښي وي، دا هماغه ادبا دي چې له شعر او ادبه ګټه او استفاده کوي.

هر چاته به پخپل کوروکلي کې ځينې کسان معلوم وي چې هغوی په خلقو کې نفوذ او تاثير لري او دغه نفوذ د دوی له ادبي اقتداره پيدا شوي وي، څوک چې له خلقو سره په خوږه ژبه خبرې کوي، پخپل مقصد او مطلب هر څوک ښه پوهولی شي.

د خپلې مدعا دپاره ادبي دلايل چې په عامه طبقه، بلکې په خواصو هم ډېر تاثير لري. پيدا کولی شي هغه هر گوره په جامعه کې مقبوليت لري او په ادبي مهارت باندې عزت، ثروت، شخصيت، ښه شعريت، هرڅه گټلې شي، ځکه چې ادب زمونږ په ژوند او حيات کې حاکميت لري او په دغو خوږو پسې هر څوک هڅه کوي.

کله چې مونږ خپله يو او خپلگان راپيښ شوي وي. يا کوم مصيبت او بدبختي راغلې وي، نو په ادبي ويناو خپله تسلي کوو او په شعرونو خپل غم غلطوو، په دغسې احوالو کې که په يوه داسې صحبت او مجلس کې گډون وکړو چې هلته لطايف او ظرافتونه وي يا څوک دم او مصيبت صبر و استقامت په نسبت شعرونه وايي او راز راز حکايتونه کوي، ضرور هغه پخوانی حال نه پاته کېږي او په وضعيت کې تغير راځي. که چېرې کوم د بنادۍ مجلس وي يا د دوه تنو د پخلاکولو او نژدې کولو دپاره کوم مجلس منعقد شوی وي هلته هم ادبي منطق او ادبي استدلال خوشالۍ شعرونه ډېر کار کوي. که د دوه تنو څه جگړه او دعوه وي، نو هم په ادبي براهينو او شواهدو ښې ښې فيصلې کېږي. دغه راز حياتي جريانات چې په نظر کې ونيسو ویلی شو چې ادب

زمونږ هغه ملگری دی، چې په غم او بنسادی کې راسره دي او یوه خوږه یارانېه راسره لري کله چې تیاره او تورتم له هرې خوا زمونږ په ژوند احاطه وکړي او د علم، د عقل رڼا زیری راکوي په همدغومره وینا هم د ادب تعریف نه تمامېږي باید ووايو چې ادب په جگړو او دعو کې شاهد او حکم هم دی، ځکه چې په اکثره مجالسو کې چې یوه خبره د څو تنو په قضاوت فیصله کېږي هلته ادب او ادبي اقتدار ډېر ډېر کومکونه کوي، که خبره دواړو ته ولاړه شي هغه ځای کې هم ادب لار لري او هرڅوک یې له تاثیر لاندې راځي، له دغسې محافلو او مجالسو چې تیر شو او خرابات ته ننوزو هلته هم دغه د پوهانو او صوفیانو اشنا (شعر و ادب) له رندانو سره ډېرې پټې او ښکاره خبرې لري او پوره محرم معلومېږي، مگر عجیبه لاه داده چې دغه بزم او بزمنانو همنشین د خطابو په ممبرونو هم درېږي او په مکتبو او مدرسو کې د اخلاقو درس هم ورکوي. کله چې د وطن او ملیت د ناموس ساتلو وخت راشي بیا داسې سندرې وايي چې د توریالیو او ننگیالیو وینې په جوش راځي او ځانونه اورته غورځوي، داځکه چې شعر و ادب د حیات هره خوا کې کار لري او حصرو اختصاص نه قبلوي. هر شاعر چې گوري په یوه شعر کې به ځان یوراز ښيي او په بل کې به بل شان معلومېږي همدغه سبب دی، چې ځینې کسان د شاعر معنی په (متلون المرزاج) باندې کوي او وايي شاعر هغه څوک دی، چې د خپلو احساساتو تابع وي او هر څه یې چې په زړه وگرځي هغه وايي.

رښتيا وايي شاعران خپل احساسات او عواطف نه شي پټولی
او اړومرو يې خلکو ته په شعر کې ښکاره کوي، مگر دا تعريف
يوازې د شاعر د پاره نه دی او هر انسان همدغسې شی دی.
هر څوک چې تاسې گورئ د خپلو احساساتو لږ او ډېر تابع دی
او له خپل زړه څخه ترجماني کوي، خو د نورو خلکو خبرې باد
وړي او د شاعر پاتې کېږي، ځکه د مزاج په تلون يوازې دی
يادېږي او بل چاته څوک گوته نه نيسي. که چېرې همدغه سړی
چې شاعريه دغه صفت پېژني خپل ځانته وگوري او هير زړی نه
وي پوه به شي چې انسان په ټوله اوقاتو کې يوازې نه وي او په
ډېرو شيانو کې يې فکر يو راز او بل راز کېږي، ډېر ځله په کوم
مجلس کې په کومه موضوع بحث کېږي او راز راز مختلف
ومخالف نظريات او دليلونه راوړل کېږي، چې د اکثرو اشخاصو
فکرونه هم ورسره اوړي او اوړي او خيالونه بل راز کېږي. ډېر
اشخاص شته چې يوه ورځ يوه سړي ته ښه وايي بله ورځ يې بد
بولي يو وخت د يوې مفکورې طرفدار وي، بل وخت د بلې. کله
چې څوک د ده احساسات او جذبات راوينن کړي بل شان شي،
چې په طبعي احوالو کې بل ډول، د يوه کتاب او بل کتاب په کتلو
ډېر فرق په کې راځي او واقعات وحوادث بېخي بل شی ورځنې
جوړوي، نو که څوک خپل نفسي احوال او روحي کيفيات په نظر
کې ونيسي اړومرو به اقرار وکړي چې زه پرون بل څوک وم نن بل
څوک يم سبا به بل څوک شم، په محراب و ممبر کې يو راز جلوي
کوم او په کور و خلوت کې بل شان کارونه لرم! نو دا خوي يوازې د

شاعر نه دی د ډېرو دی. هر انسان، چې کله له دنیا نه مرور شي
 اخرت په خوب کې ویني کله بیا د دنیا یوه شېبه عیش او عشرت
 له جنتونو سره نه برابروي.

انسان په ډېرو احوالو کې د احساسې او ادبي اغیزو تابع وي او
 کله له تعقل او تفکر څخه کار اخلي، ځکه چې ژوندون د اکثریت
 په اعتبار ادبي دی نه عقلاني، ادب او احساس د زمانې او
 مکانې اغیزو او حوادثو له تاثیر لاندې وي او تعقل هم دغو
 اغیزو او تاثیراتو ته غاړه اېښې ده، نو هر کله چې ژوند د مختلفو
 احوالو نوم دی او شعر د شاعر رنگ پیدا کوي. یو وخت به پکې د
 ننگ، د غیرت خبرې وي بل وخت به ننگ و غیرت په ډېرو ولي،
 نو هېڅ تعجب نشته که خوشحال خان یو وخت وايي:

مخ د هغو تور شه چې یې مینې نښاني دي
 یوه مینه باقی ده نورې کل مینې فاني دي
 مکره د نفس نغوته د هوا په لوري مه ځه
 واړه د نفس چارې شیطاني، نه رحمانې دي
 کر د بدو مکره بد کاران د بدو کر کا
 هر چې نېکوکار دي د نېکۍ په دهقاني دي
 وخورې خملي پاڅي نه دی فکر نه دی ذکر
 ته څه سپی نه یې دا خویونه حیواني دي
 مه اوسه بې ذکره همېشه اوسه په فکر
 ذکر فکر واړه د زړه کار دی روحاني دي

ډېر خلق ناپوه دي چې يې ډار نه شي له مرگه خاندي هوسپري په خه خوښ په ناداني

همدغه واعظ په بل وخت کې د نفساني مینو او خواهشاتو له
اثر لاندې راځي او په ښکاره نارې وهي، چې خوله یې راکړه.
یا وايي:

مست یم مې پرست یم همپشه ایاغ په دست یم
یو ساعت چې ځي رابا ندې غم دی بې ایاغه
تل هوا هوس کړه تراوله یو په لس کړه
ستاله غمه خه دي که زه ولاړم له فراغه

مگر په دې ویلو یې هم تنده نه ماتېږي او په ډېرو صریحو الفاظو
د هغه جهان سفر هم قبلوي، خو د لاس بریو خبره ده، نو هرکله چې
انسان همدغسې شی دی چې کله طاعت کوي کله گناه او هېڅ
انسان داسې نه شي کېدای چې د نفس له خواهشاتو چور لاس
واخلي یا شپه او روځ په لهوولعب مصروف شي او هېڅکله ورته
د مړینې فکر پیدانه شي. شعر هم نه بشپړه اخلاقي کېږي او نه
بیخي شهواني کیدی شي، نو که څوک په دې باب کې
شاعر ملامتوي باید مطلق انسان ملامت کړي چې ولې کله داسې
او کله هغسې وي یا په بل عبارت هم دا کوي هم هغه، که چېرې
شاعر هم دنورو غوندې ټگ یا هوښیار شي چې د زړه خبرې او
خپل تمایل پټ کړي ژوند یې یوراز او نغمه یې بل راز وي په شعر
کې به هرگوره دغه خواند او کیف په تانه شي، ځکه چې شعر خو

د همدې لامله په همدغه وجه د تاثير او اغېزې په لحاظ له علم او فلسفې نه ميدان وړې دى او هغه كسان چې ادبي او خطابي اقتدار لري او د خپل ادبي استدلال او ادبي سحر په اثر د خلقو په احساساتو لوبې كوي په هغو كسانو غلبه مومي، چې د خلكو عقلي اقناع ته توجه لري او له علمي براهينو كار اخلي، د همدې لامله د اجتماعياتو يو لوى عالم (گوستاولويون) وايي:

كه غواړې چې يو جمعيت له خپل تاثيرلاندې راولې، نو هرڅه چې ورته وايي په تاكېدي ډول يې وايه او په ډېر حرارتي مكر كوه! صحيح براهين او مثبت حقايق پرېږده او له علمي او منطقي جدل څخه كار مه اخله، له هغو حركاتو او تمثيلونو ډېر كار اخله چې حواس له تاثيرلاندې مجازي عبارات، جالب نظر تشبيهات ساحرانه كلمات لكه حریت، وطن وروولي، علم حقيقت، مساوات ډېر ډېر وايه! پخپلو خبرو كې د خلقو خواهشات له نظر لاندې نيسه نه عقلونه،

د گوستاولويون له دې څو خبرو به معلومه شوې وي، چې د ادب تاثير په خلقو باندې له علم او تعقل نه زيات دى او صحيح براهين يا مثبت حقايق دومره اثر نه لري، لكه چې مجازي عبارت او جالب نظر تشبيهات يې لري.

كه مونږ پخپله هم په حيات كې دقت وكړو راته معلومېږي چې ادبي تعبيرات او ادبي براهين په رښتيا ډېر قوي دي او دغه راز ادبي دجال چې لكه گوستاولويون د جمعيتونو د متاثر كولو په چل پوه شوى دى او د خپلې وينا په ادبي جاذبه يا د خپلو اوضاعو او

حرکاتو په مرسته په خلکو تاثیر اچولی شي هغه که لیکونکي وي او که نه وي، پخپله شعر وایي او که د نورو له اشعارو کار اخلي په جامعه کې نفوذ پیدا کوي او له علمي او عملي رجالو څخه برکښېني.

دغه راز اشخاص چې مثالونو ښودلو ته یې ضرورت نشته پرېږدي او یوازې هغه شاعران په نظر کې نیسي، چې پخپلو اشعارو یې له پادشاهانو او لویو خلکو څخه ډېر انعامونه اخستي دي او ډېر قدرونه یې لیدلي دي د دوی شمېر هم دومره زیات دی، چې لکه خزانه هومره یو لوی کتاب پرې ډک دی او څو تنه یې دلته یادوو:

امیر خسرو: دې شاعر له ډېرو پادشاهانو او لویو خلکو څخه بخششونه لېدلي، چې د ټولو بیان اوږدېږي یوه صله یې، چې له سلطان قطب الدین څخه اخستې ده هغه د یوه هاتي (فیل) په تول سره اوسپن وو.

فرخي سيستاني: په یوه قصیده له امیر ابوالمظفر ناصر الدین طغاني څخه چې د بلخ حاکم و دوه څلوینت اسونه په جایزه کې واخیستل.

فطرتي کشمېري: په دوه بیتو له اکبر بادشاه څخه دوولس زره روپۍ انعام واخیست.

سید ذوالفقار شرواني ته په یوه مدحیه قصیده یوه وزیر (۷) خرواره ورېښم ورکړه.

دانشي مشهدي ته شهزاده دارالشکوه په دې یوه بیت:

تاکه را سر سبز کن ای ابرنيسان در بهار قطره تا می میتواند شد چرا گوهر شود

یو لک روپی و بڅښلې:

حياتي کاشي: ده ته جهانگۍ پادشاه د تغلق نامې په يوه مبحث
باندې د ده په تول سره او سپين ورکړه.

ارزقي وايي: چې طغان شاه سلجوقي کومه ورځ د تخته نرد لوبه
کوله، مگر لوبه يې ښه نه وه او ده ته دومره قهر ورغلی و، چې هر
ساعت به يې تورې ته لاس کاوه او د مجلس خلق ډېر په ويره کې
وو، په دې وخت کې ارزقي يوه رباعي وويله چې د ده له لوبې يې
د حسن تحليل په ډول ښه تعبير وکړ او دی پرې دومره خوشحاله
شو، چې پنځه سوه طلايې ور وڅښلې او لوبه کونکي هم له
خطره خلاص شول، رباعي داده:

گر شاه سه شش خواست سه یک نقشی فتاد
تو ظن نبری که کعبتين دا دنداد
شش چون نگريست حشمت حضرت شاه
از حشمت شاه روی برخاک نهاد

په دې رباعي کې نه کومه فلسفه شته نه څه علم، فقط همدومره
خبره ده چې طغان شاه کعبتين غورځوي چې شپږ خاله راووزي،
مگر تقدير داسې پېښوي، چې د شپږو خالو مخ د ځمکې لور ته
کېږي او درې خاله راووزي، څه چې پادشاه غواړي هغسې نه
کېږي، ځکه ده ته قهر ورځي او وضعيت يې بل راز کېږي. ارزقي

په دغه وخت کې وايي هغه شپږ خاله چې شاه يې غواړي د شاه له هېبته مخ په خاورو ږدي او د ده د حشمت احترام کوي، پادشاه لکه چې په هېڅ خپه شوی و د غسې په هېڅ او خوشې خبره خوشحاليږي او هغه لاس چې تورې ته يې وړ بخشش ته يې اوږدوي.

دې خبرې ته څه ډېر تعجب مه کوئ انسان په همدغسې خبرو يو راز او بل راز کېږي او ادب د غسې ډېرې اغيزې لري. سلطان محمود هم کوم وخت په بل حال کې و او د اياز د څڼو لنډولو حکم يې صادر کړ، چې د هغه څڼې لنډې شوې پخپل حکم ورته پښېمانتيا پيدا شوه چې دامې څه وکړه؟ او څه رانه وشوه؟ سلطان که څه هم ډېر ډېر کارونه کولی شو، مگر هغه څڼې يې په هغه ساعت نه شوې او ږدولی او حسن و جمال يې بېرته ژر نه شو راگرځولی.

دا پښېماني ورو ورو زياتيده او دی يې دې حد ته ورساوه، چې په مجلس کې هېچا خبرې نه شوې کولی پوهان او هوښياران حيران وو چې څه وکړي، عقل و منطق په دې وخت کې څه کار نه شو کولی او دا غم يې له شعره په بل شي نه سپړې ده. د ټولو سترگې عصري ته اوښتې او هغه څه چې په سلطانانو هم اثر او غلبه لري د عصري په برخه وه، نو هغه راغی او دا رباعي يې وويله:

گر عیب سر زلف بت از کاستن است
چه جای بغم نشتن و خاستن است

وقت طرب و نشاط و می خواستن است کاراستن سر و زیپراستن است

د دې رباعي په ویلو غم ورک شو او خوشحالي راغله سلطان د
عنصري خوله درې ځله له جواهر و ډکه کړه که څوک دې رباعي ته
د کوم حقیقت یا د تعقل په سترگه گوري هېڅ به په نظر ورشي او
وايي به، چې په دې کې نوڅه دي؟ مگر دا هم د شعر لوی قوت دی
چې هېڅ پکې نه وي هم یو لوی سلطان له خپل اثر لاندې راوړي او
په ډېرو جواهر و ځان خرڅوي.

دیوه بل بادشاه نقل کوي، چې خپلې عملې ته یې وویل:
سبابه فلانکي ځای ته د بنکار دپاره ځو، مگر هر څوک که دمخه
تللی و سريې د وهلو دی، سبا چې پادشاه له خپلې عملې سره
روان شو گوري چې یو سړی دمخه روان دی او بنکار ته ځي
پادشاه په ډېر قهر وویل: ته نه یې خبر چې ما پرون څه ویلي وو او
ستاسزا څه ده؟ سړی شاعر و او پوه شو چې بې له شعره بل
هېڅوک د پادشاهانو د قهر د عتاب ځواب نه شي ویلی، نو یې دا
بیت ووايه:

من ان ستاره صبحم که از طریق ادب
همیشه پیشرو افتاب می باشم

دا بیت نه و بیخي اوبه وې چې د قهر و غضب په اورتويې شوې
او عتاب په لطف و مرحمت بدل شو.

دغه راز ادبي اغېزې اوس هم شته، مگر په بل رنگ اوس هم که څوک چاته په دغسې خبرو سمدلاسه جواهر او طلا ورکوي، نو په زړه کې خوځای ورکوي او څو ورځې پس يې په غير مستقيم ډول تاثيرات څرگندېږي. اوس هم مونږ ملتف نه يو ګڼه هر څوک تر يوه حده د خوږو خبرو او ادبي تعبيراتو له اثر لاندې راځي او د دغسې کسانو قدر کوي. يوه ورځ چا حکايت کاوه، چې زه وروسته له څه مودې مسافرت نه خپل کور وکلي ته راغلم او تقدير په دواړو سترگو په غومبسو وچيچلم، نو څوک به چې ليدو ته راته ورته به ويل کيده، چې صحت يې ښه نه دی او د راوتلو يا کښيनाستلو توان يې نشته بله ورځ يو اشنا يې راغی چې د خواږه صحبت خاوند و او د هغه د خوږو خبرو خاطرات مانه وو هيرکړي.

نو هر څه مې چې وکړه د هغه له صحبتې مې زړه صبر نه شو کړای او په پټو سترگو يې مجلس ته ورغلم هغه، چې زه به دې حال وليدم راته يې وويل: ډېره موده نه وې راغلی د دې ځای غومبسې هم دريسې خپه شوې وې او په سترگو يې ښکل کړې! که سړی فکر وکړي دا خبره، چې مونږ ولې چيچې او دڅه دباره دا کارکوي؟ مگر ادبي تعبيرات که څه هم واقعيت پکې نه وي، خو اثر پکې وي او ويلي شو، چې د دغه سړي لیده به هم په دغسې حال کې د همدغه راز خبرو په اثر کې وو او په حقيقت کې همدغه خبره د ليدو واسطه شوه.

دې راز خبرو ته بايد سړی په بې اعتنائی ونه ګوري، ځکه چې مونږ هر يو په مجلسونو کې په همدغسې خبرو هم خوشحاليږو او

هم قانع کېږو، چې که څوک ورته د علم او علمي استدلال په عینکو گوري. د قناعت وړېه نه وي، مگر څوک پکې له قضاوت او حکمت نه کار نه اخلي او په پټو سترگو یې مني.

مشهوره ده، چې کوم وخت شیخ بوعلی سینا د بو سعید ابوالخیر په مجلس کې ناست و او څوک راغی چې سرمې خوږېږي، هغه یې په دمولو شروع وکړه بوعلی سینا په خندا شو، بو سعید ابوالخیر ترې پوښتنه وکړه چې ولې خاندې؟ ده وویل چې د سر درد ښایي، چې د صفرا په اثر وي، نو دم یې څه چاره کولی شي؟ سعید ابوالخیر ورته یوه سخته خبره له خولې وایسته چې شیخ ډېر خپه او متاثر شو او بیا یې ورته وویل په تاغوندي لوی حکیم باندې یوه عادي کلمه دومره تاثیر کوي، نو په دې سړي به ولې اسم الله اثر نه کوي شیخ چوپ شه او د دې خبرې په جواب کې یې هېڅ ونه شو ویلی. سړی چې د ابو سعید ابوالخیر په خبره کې غور کوي پوهېږي چې ده له ادبي استدلال څخه کار اخستی، مگر ابوعلی غوندي یو لوی سړی پرې قانع شوی او د سعید ابوالخیر په نسبت یې ویلي دي: هغه څه چې زه پرې پوهېږم دی یې ویني.

په دې کې څه شک نشته چې د مونه ډېر تاثیر لري او ډېر خلق پرې سمدلاسه جوړېږي، مگر دغه دلیل د علم و منطق په لحاظ د بحث ډېر مجال لري، خو ادبي دلایل یې بحثه منل کېږي او هغه جدل چې په علمي براهینو کې کېږي دلته نه کېږي.

خطابې مقام دا امتياز پيدا کړی، چې څوک به يې د خبرو ترديد نه کوي او هرڅه به يې اوري، په شعراو ادب کې ډېرې خبرې شته چې څوک يې د عمل و منطق له مخې اثبات نه شي کولی، مگر د دې لامله چې منکر او معترض نه لري، نو سپړی ورته مسلمان ویلی شي.

د رحمان بابا دا بیت:

باد چې ستا په زلفو باندې نېټ د پرېشانی کړ
ځکه يې گردونه د جهان واړه په سر دي

د واقعیت او حقیقت په لحاظ هماغسې خبره ده لکه د غومبسو چیچلو په نسبت چې دمخه تېره شوه، ځکه چې دلته هم د باد په سر د جهان گردونه کېدل د دې دپاره چې زلفې پرېشانوي د شاعر یو تصور دی، چې دی به يې هم په زړه کې نه مني، مگر د رحما بابا دیوان به په زرهاو تنو لوستی وي او هېڅ فکر به ورته د دې خبرې په تردید کې نه وي پیدا شوی، ځکه چې ادبي لذت يې سپړی دغسې سوداگانو ته نه پرېږدي. په یوه بیت کې خوشحال خان خټک هم خپلې معشوقې ته وايي:

په ملال ملال کاته عاشقان وژني
ستا په سترگو کې چرې دي د قصاب

مگر هېڅوک نه وايي چې په سترگو کې خو چرې نه ځایېږي او که په سترگو کې چرې وي، نو چې عاشقان وژني خو سترگې به مړې کړي، دا بیت سره له دغه اعتراضه چې هېڅوک يې نه شي

کولی او نه یې کوي په اورېدونکو تاثیرکوي او د انتخاب وړ ورته ښکاري، د دې سبب همدا دی چې شعر و ادب بېل ځای لري او څوک ورته په هغه سترگه نه گوري چې نورو خبرو ته گوري.

په شعر کې لکه چې خوشحال ویلي:

که په نظم کې کارگه او تپوس راوړي

هم د زړونو په ښکار گرځي لکه باز

تپوسان او کارغان د بازانو کار کوي، بلکې باز زړونه نه شي وړلی او دوی زړونه وړي.

په کومو خبرو کې چې د ادب مالگه گډه شي هغه په هر چا اثر کوي او هر څوک یې خوښوي. وایي چې د (هارون الرشید) دوه زامن وو، چې یو پرې ډېرگران و او بل لږ، چا ورځنې د سبب علت پوښتنه وکړه، پادشاه د هغه په مخکې خپل ناگران زوی رواغونښت، هلته څو دانې مسواکونه هم پراته وو، نو خپل دغه زوی ته یې وویل چې داڅه دي؟ هغه وویل:

(مساویک) یعنې مسواکونه، دی یې رخصت کړ او خپل گران زوی یې راوباله له هغه نه یې چې تپوس وکړ، هغه دا جمله استعمال نه کړه، ځکه چې دې جملې سره یې التباس درلود چې سړی چاته په عربي ووايي، چې ستا مساوي، یعنې کاف پکې خطابي شي او اضافي ترکیب شي.

نو خپل مقصد یې په بل راز ادا کړ او ویې ویل چې مفرد یې (مسواک) دي، پادشاه هغه سړي ته وویل چې اوس خوبه د دواړو په فرق پوه شوی یې. له دې واقعي او دې جواب څخه معلومېږي

چې د پادشاه يو زوی اديب و او په ادبي دقايقو له هغه بل نه ښه پوهيده، ځکه ورته گران و.

وگورئ! ادب او ادبي خبرې په زامنو کې هم فرق راولي او دپلار په نظر کې هم يو زوی له بل څخه ښه کوي.

له کوم با اديبه سړي نه چاپوښتنه وکړه چې ته لوی يې که فلانکې؟ ده په ځواب کې وويل چې زما کلونه له هغه نه زيات دي او داسې يې ونه ويل چې زه ترهغه لوی يم، ځکه چې ځانته لوی ويل ورته مناسب نه ښکارېده.

دا خبره البته څه علمي او فلسفي قيمت نه لري، مگر خپل ادبي قيمت په کتابونو کې ژوندی پاته شوه او د زمانې يادونه وی نه وړله.

په يوه ښه سړي چا څو اعتراضه وکړه او ورته يې وويل چې انگور خو پاک او حلال دي او د انگورو اوبه هم پاکې دي، نو شراب ولې ناپاک او نجس دي؟ بل دا چې سړی که څه په سترگو نه ويني نو څه پوهېږي چې هغه شته (غرض يې له خداى څخه انکار و) دريم اعتراض يې دا و، چې کارونه خو ټول تقدير کوي او هر څه چې چا ته مقرر وي هغه رسيږي، نو يو سړی ولې د چا په وژلو قصاص کېږي او ملامتېږي؟ د ښه سړي په مخکې يوه خښته پرته وه هغه يې را واخيسته او دى يې پرې وويشت، سړی ولاړه عرض يې وکړ او د هغه وخت حاکم دى راوغوښت، چې که تا د ده جواب نه شو ويلی، نو په خښته دې ولې ويشته او ولې دې ژوبلاوه؟

ښه سپري ورته وويل: ما خو نورڅه نه دي کړي او د ده درې واړو سوالونو ځواب مې ورکړی دی.

دی وايي انگور او د انگورو اوبه پاکې دي، نو شراب ولې مردار دي، ما دې پوه کړ چې دغه څښتنه خوله خاورو او اوبو جوړه شوه که دې څوک په خاورو يا په اوبو وولي نه ژوبلېږي که خاورې او اوبه يو ځای کړي او خټه شي، نو په خټه هم څوک نه دي ژوبل شوي، مگر چې لمر ته يې کېږدي او وچې شي، نو بيا سپرې ژوبلوي. بل دی وايي چې کارونه، خو ټول تقدير کوي نو يو سپرې ولې په بل ملامتېږي؟ د ده ژوبليده خو هم د تقدير کار و دی ولې زما دلاسه عرض او شکايت کوي. داچې وايي څه چې سپرې په سترگو نه وينې هغه نشته، نو دغه درد چې دی ورځنې فرياد کوي دا خو هم څوک په سترگه نه وينې.

په دې خبرو حاکم هم قانع شو او عارض هم نورڅه ونه شوه ويلی، مگر چې سپرې گوري دا ځوابونه ادبي دي او دغه ښه سپري که د علم و فلسفې په اساس ورسره بحث کړی وای ښايي چې هغه يې دومره ژرنه وای قانع کړی او نه يې ځان دغسې په اسانه خلاص کړی وای.

يوه بل چا قصه کوله چې زه يوه ورځ د يوه حاکم په حضور کې ناست وم، چې يو سپرې راغی او د چاله لاسه يې په سر خاورې باد کړې، حاکم ته د ده عرض يې اساسه معلوم شو چې دی دروغ وايي او په ناحقه عرضونه کوي، نو حکم يې وکړ چې ويې وهی! سپري

چې په مخ خپېرې وخورې بيا را وړاندې شو او ويې ويل: حاکم صاحب!

تا چې په مخ خپېره را کړه
له اوبکو ډکې سترگې چاته واړومه

د دې لنډۍ په اورېدو د حاکم وضعیت او فکر بدل شو او امر يې وکړ، چې د ده په عرض کې دې غور او تحقيق وشي.

د ادب تاثير په اسلامي فقه او ديني احکامو کې:

ادب او ادبي فنون خو د هر علم او هرې پوهې د پاره يوه ښه وسيله ده بشر په علم و معرفت کې اصلي او اساسي برخه لري، مگر په ديني احکامو او مسايلو کې يې دومره تاثير وینو، چې ټوله فقه راته يو ادبي استنباط معلومېږي.

که چېرې د اسلام علماو ادبي قوانين نه وای کشف کړی او په ادبي اجتهاداتو نه وای موفق شوي هېڅکله به څوک د قران کریم په اسراو او معانيو نه وو پوه شوي او دغه موجوده تفاسر به ميدان ته نه وو راوتلي. د قران اعجاز او فصاحت، بلاغت به چاته نه ومعلوم، اسلامي فقه به نه وه تدوين شوې فرايض او واجبات به له مستحباتو او مباحاتو چا نه وو بېل کړي، هغه اوامر چې يوازې اباحت ترې معلومېږي او هغه امرونه، چې د سوال و جواب د پاره دي دواړه به يو راز گڼل کېده او د ډېرو حقايقو په مخ به پرده پرته وه. همدغه ادبي اصول او قوانين دي، چې خلک يې د خدای د کتاب په فصاحت و بلاغت و پوهول او د خدای احکام يې ورنسول، د اصول الفقه، اصول البيان، اصول البلاغت، فقه

اللغه او صرفي او نحوي مساييلو په مرسته يې معنی ته لار پيدا کړه او د فکر او اجتهاد خاوندان پيدا شول.

هر کله چې زموږ ديني کتاب (قرآن کریم) د فصاحت او بلاغت له حیشه د اعجاز حد ته رسېدلی او زموږ بنسکلی رسول (ص) هم افصح العرب بلل کېږي، نو د دغسې کتاب او دغه راز پيغمبر په وينا پوره پوهېدل ډېره ادبي پوهه غواړي او هر څومره، چې څوک د ادب په دقايقو زيات پوه شي، هو غومره د قرآن په شاعرانو او عباراتو، دلالتونو او اقتضاتو بڼه پوهېږي او په نبوي احاديثو کې بصيرت پيدا کوي. که موږ اصول الفقه په غور وگورو، بې له ادبي مساييلو چې په نصوصو پورې تعلق او اختصاص لري، بل شی نه دی. که چېرې د دين امامان له عربي لغت او ادب سره پوره نه وای اشنا، دغه صحيح اجتهادونه به نه وو شوي.

په اصول الفقه کې د شرعي احکامو پېژندل په څلورو تقسيمونو پورې اړه لري:

اول تقسيم: د لفظ په اعتبار دی د صيغې او لغت له حیشه چې اقسام يې دادي: خاص، عام، مشترک، ماول، دا تقسيم د کلمې په اصل وضع پورې تعلق لري.

دوهم تقسيم: د معنی د ظهور او خفا په اعتبار دی، چې هريو (ظهور – خفا) څلور څلور قسمونه لري:

د ظهور اقسام: ظاهر، نص، مفسر، محکم.

د خفا اقسام: خفي، مشکل، مجمل، متشابه.

درېم تقسيم: د لفظ د استعمال په اعتبار دی اقسام يې دادي:

حقيقت، مجاز، صريح، كنايه.

څلورم تقسيم: د مراد او مقصد پېژندلو اعتبار دی چې قسمونه يې دا دي: عبارت دنص، اشارت دنص، دلالت دنص، اقتضا دنص (۱)

لومړی او دريم تقسيم په کلمه پورې تعلق لري او دوهم د څلورم په کلام پورې وروسته تردغو تقسيماتو اوس د مثال په ډول د ځينو اقسامو تاثير او اغېزه په فقه او احکامو کې د اختصار په ډول ښیو.

حقيقت او مجاز: حقيقت په درې ډوله دی: متعذر حقيقت، مهجور حقيقت، متعارف حقيقت، که چېرې ديوه لفظ حقيقي معنی 'متعذر' يا مهجوره وي د ټولو په اتفاق مجاز مراد پرې نه حقيقت^۲

نوکه يو سړی قسم وځوري، چې زه به د فلانکي کره قدم کښېږدم او بيا دهغه کاله ته په اس سپور ننوزي قسم پرې اوړي، که څه هم حقيقتاً يې قدم نه دی ايښی که چېرې له دروازې نه قدم دننه کړي او بې له دېنه چې ننوزي هغه کره قدم کښېږدي قسم پرې نه اوړي که څه هم حقيقتاً يې قدم ورکړه ايښې دي، ځکه چې دلته له قدم ايښودلو نه مجازي معنی 'مراد پرې چې ننوتل دي نه قدم ايښودل، نو حقيقت دلته عرفاً مهجور دی، همدغه شان په دې حديث کې (لا تبيعوا الدرهم بالدرهمين ولا الصاع بالصاعين)،

(۱) هرکله چې ددغو ټولو تفصيل زښت ډېر اوږد پرې او په دغسې ضمني بحث کې نشي راتلای، نو له ټول تفصيل څخه به يې صرف نظر شو.

چې يوه روپۍ په دوو روپو او يوه پيمانه په دوو پيمانو خرڅول منع شوي دي. د پيمانې حقيقي معنی 'متروکه ده او غرض ورځنې د يوې پيمانې او دوه پيمانو غله ده، نو که څوک د لرگي يا د کوم بل شي يوه کونډۍ او کاسه په دوو باندې خرڅوي سود او ربا ورته نه ويل کېږي، ځکه چې له يوه لفظ څخه به يوه حال کې حقيقي او مجازي دواړه معناوې نه مرادېږي.

که يو لفظ مستعمل حقيقت لري او په مقابل کې يې متعارف مجاز نه وي موجود د ټولو په اتفاق حقيقت مراد دی نه مجاز او که متعارف هم دی، نو امام ابو حنيفه رح وايي چې حقيقت اولی دی او د امام محمد او ابو يوسف په نزد د مجاز په عموم باندې عمل کېږي.

د دوی اختلاف هلته معلومېږي چې يو سړی قسم ياد کړي چې زه دغه غنم نه خورم او بيا يې نينې يا ډوډۍ و خوري، نو د امام ابو حنيفه په نزد د نينو په خوراک حاث کېږي او د ډوډۍ متعارف مجاز دی، نو دی حقيقت ته په مجاز باندې ترجيح ورکوي، مگر د هغو دوو نورو امامانو په نزد د دواړو خوراک د مجاز د عموم په ډول حاث کېږي.

صريح او کنايه:

صريح هغه لفظ دی چې معنی يې څرگنده او ښکاره وي او کنايه هغه کلمه ده چې معنی يې څه قدرته پټه وي، د فقه په احکامو کې دا دوه لفظونه ډېر فرق لري، که صريح الفاظ د چاله خولې ووزي لکه طلاق او عتاق که د ټوکو په قسم وي او که په زړه کې يې کوم

بل مطلب نیولی وی هم خپل کار کوي او طلاق یا عتاق واقع کېږي او نیت ته هېڅ ضرورت نشته، مگر په کنایاتو کې نیت یا د حال دلالت ضرور دی، که یو سړی په غلا (سرقد) یا زنا اقرار وکړي، نو د دې لامله چې دا الفاظ صریح دي حد کېږي، یعنې د غلا په اقرار یې که له لسو روپو کمه نه وي لاس غوڅېږي او په دې بل اقرار په درو کېږي یا سنگسارېږي، مگر که د زنا د کلمې په عوض جماع ووايي یا د غلا او سرقي په ځای (مثلاً) ووايي چې جماع هسې یو ځای کېدو معنی هم لري او اخستل هم ډېر ډولونه لري او احتمال لري چې په بیع به یې ورته اخستي وي.

ظاهر نص، مفسر محکم:

هغه کلام چې مراد یې ښکاره وي او تامل او پوښتنې ته پکې حاجت نه وي او له صیغې څخه مطلب او مراد معلومېږي ظاهر ورته ویل کېږي او نص هغه وي چې له ظاهره پکې وضاحت زیات وي.

که څوک ووايي: ماته چې د کلي خلک راغله، نو احمد مې ولید. دلته د کلي د خلکو راتگ یوه ظاهره خبره ده چې څه خفا نه لري، مگر د احمد لیدل نصي بلل کېږي، ځکه چې دلته علاوه د معنی په ښکاره والي د کلام صوق هم د احمد د لیدلو خواته دی او خبره اصلاً د همدغه مطلب د پاره روانه شوې ده.

مفسر هغه کلام دی چې له نص نه هم پکې زیات وضاحت وي او د تاویل و تخصیص احتمال پکې هېڅ نه وي موجود لکه دا ایت:

«فسجد الملكة كلهم اجمعون» په دې ایت کې د ملایکو سجده کول ظاهر بلل کېږي، مگر د ادم علیه السلام تعظیم پکې نص دی ځکه چې د کلام سیاق د همدغه تعظیم د بیان دپاره دی، یعنې همدغه تعظیم بیانول پکې اصلي مقصد دی.

هرکله چې «فسجد الملكة» وویل شوه دا احتمال پیدا شو، چې ټولو ملایکو به سجده کړې وي او که ځینو؟ ځکه چې د جمع اطلاق په درې تنو او دوو باندې لاهم کله کله کیږي بل دا احتمال هم و، چې هرې ملاکې به یوازې یوازې ورته سجده کړې وي که ټولو به یو ځای سر په ځمکه ایښی وي؟ چې «کلهم اجمعون» وویل شوه دغه احتمالات رفع او کلام مفسر شو (۱).

که چېرې ددغو درې قسمو (ظاهر، نص، مفسر) یو له بله تعارض پېښ شي، نو مفسر په نص او نص په ظاهر قوي دی، لکه په دې دوو آیاتو کې:

«واحل لكم ماوراء الخالکم ان تبتغوا بها موالکم»، «فانکحوا ما طاب لکم من النساء مني وثلث ورباع» چې په لومړي ایت کې بې له محرماتو چې په ایت کې دمخه ذکر شوي دي د نورو ښځو روا والی هر څو چې وي د عدد له تعینه ترې معلومېږي او دوهم ایت له څلورو نه زیاتې نه رواکوي، نو دلته د دواړو آیاتو مقابله راغله، مگر د دې لامله چې دوهم نص او لومړی ظاهر دی دا حکم په هغه زورور شو او له څلورو نه تجاوز نه دی روا.

د استشنا بحث:

د دين د مجتهدينو اكثر مذهبي اختلافات په ادبي اختلاف مين وي چې يو له دغسې اختلافونو څخه د استشنا بحث دی، په دې بحث کې د امام اعظم (ابو حنيفه) او امام شافعي رحمۃ الله علیهما ترمنځ اختلاف دی.

امام اعظم صاحب وايي که يو سړی اقرار وکړي، چې په ما باندې د فلانکي سل روپۍ دي، مگر لس کمې نو دا کلام په حقيقت کې داسې دی، لکه چې ده ويلي دي د فلانکي پر ما باندې نوي روپۍ دي، يعنې لکه چې په لسو باندې بيخي له اصله اقرار نه وي شوي اما شافعي صاحب وايي چې نه، ده يو ځل په سلو اقرار کړی وروسته يې لس د جگړې او معارضي په ډول ترېنه کمې کړي.

دا اختلاف بنايې چې ځينو کسانو ته لکه يوه لفظي نزاع داسې بنکاره شي، مگر په شرعي احکامو او د قران کریم په تفسير کې دخل او تاثير لري شافعي (رح) وايي: که مونږ استثناً داسې وگڼو لکه چې په مستثنا بيخي اقرار نه وي شوی، نو د توحيد د کلمې (لا اله الا الله) معنی به داسې شي، چې نور خدايان نشته، يعنې د نورو خدايانو نفي به يې معنی شي او اثبات به پکې را نه شي، مگر که مستثنی د معارضي په ډول له مستثنی منه څخه جلا کړو معنی به يې داسې شي: نور خدايان نشته، مگر يو خدای شته، نو هم نه نفي شي او هم به اثبات شي امام اعظم صاحب په ځواب کې وايي، چې په کلمه توحيد کې مقصد د نورو خدايانو نفي ده، ځکه

چې د خدای په وجود، خو مشرکان هم قایل دي، مگر شریکان ورسره پیدا کوي او که مونږ په استثنا کې په معارضه قایل شو، چې لومړی په ټولو حکم وکړو بیا مستثنې ورځې وباسو، نو په دې ایت کې «فلبث فیهم الف سنة الا خمسين عاما» چې خدای پاک فرمایي:

نوح علیه السلام پخپل قوم کې پنځوس کم زر کاله تېر کړه که اول په زرو کالو حکم وکړو او بیا پنځوس ترینه وباسو د خدای په کلام کې به کذب راشي (نعوذ بالله منها) همدغه د استثنا په مساله کې یو بل ځای هم دا دواړه امامان اختلاف لري که یو سړی ووايي، چې په ما باندې زر روپیۍ د احمد دي، زرد محمود دي زرد زید دي، مگر سل کمې. امام شافعي صاحب وایي چې د هر یوه لکه شرط چې له هر یوه معطوف سره تعلق پیدا کوي دغسې استثناء هم ده، مگر امام اعظم صاحب وایي چې سل روپیۍ یوازې له وروستي سړي څخه کمېږي او شرط او استثنا یو له بله فرق لري، ځکه چې که د شرط په ډول سړی ووايي زه به یوه میاشت روژې ونیسم یو ځل به پسه خیرات کړم، یو ځل به قران ختم کړم که فلانکی راغی، نو شرط له درې واړو جملو سره تعلق پیدا کوي، مگر استثنا یو له بله فرق لري، ځکه چې که د شرط په ډول سړی ووايي زه به یوه میاشت روژې ونیسم یو ځل به پسه خیرات کړم یو ځل به قران ختم کړم که فلانکی راغی، نو شرط له درې واړو جملو سره تعلق پیدا کوي، مگر استثنا هغسې نه ده او بېل

حکم لري دا بحث د دوی ترمېنځ د عربي ادب به لحاظ ډېر دقیق نکات لري، چې نور بخت پکې د طوالت موجب گرځي

لغوي تدقيق:

لغوي تدقيق هم په ديني احکامو کې ډېر تاثير کړی دی، چې د نمونې په ډول يې دا څومثالونه ښیو:

په دې ايت کې «ولاتقل لهما ف» چې خدای پاک د مورپلار په حق کې «اف» ويل منع کړه. د لغوي تدقيق خاوندان په دې پوه شول چې له دې کلمې څخه غرض اذيت او ضرر دی، ځکه چې دا معنی په دې لغت کې پرته ده او اهل لغت پرې پوهېږي، نو د دغه لغت په تقاضا په همدغه ايت د مورو پلار وهل او رټل هم منع شول، ځکه چې په دې کې اذې او ضرر لایزيات دي، مگر که په کوم قوم کې د(اف) کلمه د خوشحالتيا دپاره استعمالېږي او څه ضرر پکې نه وي، نو بيا اف ويل څه گناه نه لري.

په عربي کې د (لحم) کلمه چې په پښتو يې غوسه بولي له (التحام) څخه مشتقه ده څوک، چې په دغه ژبه کې د لغوي ذوق خاوند دی هغه پوهېږي چې په دې کلمه کې د شدت او قوت معنی پرته ده، چې هغه معنی د کب (ماهي) په غوښه کې نشته، نو که څوک قسم و خوري چې زه (لحم) (۱) نه خورم او بيا کب و خوري قسم پرې نه اوړي، ځکه چې دې ته د لغوي تدقيق په لحاظ لحم نه ويل کېږي (۲)

همدغه شان که کوم عرب ووايي چې زه (فاکهة) نه خورم او بيا انگور خوري، ده فکهاه چې مونږ ورته ميوه وايو نه ده خوړلې ځکه

چې په عربي کې فاکهه د خوراک هغو شيانو ته وايي چې تلذذ پکې وي او غذا نه وي، نو د دې لامله چې په انگور کې غذايت شته له فاکهې څخه دلغوي تحقيق په لحاظ وزي.

فقهې مسالې له ادبي مسايلو بيان او معاني يا نورو ادبي علومو او فنونو سره داسې تاوې راتاوې دي، چې څوک يې يوله بله نه شي بيلولې او د همدغسې قوي ارتباط په اثر کې ويلی شو، چې د اسلامي فقهې زياته برخه له هغو ادبي تدقيقاتو راوتلې ده چې د دين امامانو او عالمانو په عربي لغت او ادب کې کړي دي.

که څوک غواړي، چې د خداى په کلام پوه شي په فقه کې دې بصيرت پيدا کړي او د احکامو فلسفه ورمعلومه شي بايد اديب شى او په ادبي دقايقو وپوهېږي په کلماتو کې عام و خاص، مشترک و موؤل، حقيقت و مجاز صريح و کنايه و پېژني، د کلام سياق و سباق، د ظهور او خفا مراتب ورمعلوم شي. د نص په عبارت او اشارت دلالت و اقتضا پوه شي او په استعماراتو کې بينايي پيدا کړي. همدغه سبب دى چې له ديني پوهې سره ادبي پوهه هم تړلې ده او يو بينا فقيه هېڅکله له ادب او ادبي علومو نه شي مستغني کيدای. که دغه احتياج او دغه تلازم په تفصيل سره ونښودل شي يو کتاب پرې ډکېږي او په دغسې فصل يا باب کې نه ځايېږي، ځکه په همدغو مره لې بحث اکتفا کوم.

د ابن زبيري د اعتراض ځواب:

د دې ایت په استناد (انکم و ماتعبدون حصب جهنم) ابن زبيري د اعتراض په ډول د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې وویل:

چې عیسی (ع) او عزیر (ع) ته خو هم عبادت شوی دی، نو دوی به هم په اور سوځي؟ رسول الله (ص) ورته په جواب کې وویل: (ما اجهلك بلغة قومك) یعنې ولې دخپل قوم په ژبه نه پوهېږي او د دې امتیاز نه شي کولی چې (ما) په (ما تعبدون) کې د غیر ذوی العقول د پاره استعمالېږي او د ذوی العقول د پاره په ژبه کې (من) استعمالېږي، نو دلته غرض بوتان او اصنام دي.

وگورئ په دې ځای کې زمونږ پېغمبر د دې اعتراض ځواب د ادب په اصولو او د لغت د تدقیق په اساس څنگه ښه کړی دی او په دغسې ادبي دقایقو پوهېدل دقران په لحاظ څومره ضرور دي. دغه راز ادبي پوهه معرفت کې ډېره اغېزه لري او معلومېږي چې د ډېرو دیني مسایلو نیلې او ریښې ورپورې تړلي دي.

د ادب ښه او گانه:

په یوه ادبي کلام او شعر کې دوه ډوله ښکلیتوب وینو چې یو د ادب په معنوي او حقیقي پیکر او صورت کې ځای لري بل یې په لباس او زیور کې. دا دوه جماله باید یو له بله وپېژندل شي او هر یو د خپل قیمت په لحاظ اهمیت ولري ځینې اشخاص ښایي، چې یوازې په رنگینو الفاظو او د کلام په اقسامو باندې لوبې کول ادب وبولي، مگر د ادب بیناد د معنا په لحاظ په نورو شیانو

ولاړه دی، چې عواطف او احساسات، خیال او تمثیل یې بولي پخوانیو ادباو او د ادب مبصرینو او منقدینو د ادب د پاره څه احکام او اصول مقرر کړي دي، چې باید کلمات او د کلماتو ترکیب له هغو مقرراتو سره سم وي او کلام هم د دوی د موضوعه اصولو په قرار د بیان و بدیع په زیور او ګاڼه بنایسته شي.

په دې کې هېڅ شک نشته چې دا شیان د کلام په محاسبو کې تاثیر لري او څوک چې په ادب باندې بحث کوي او ادبي خصایص بیانوي ضرور به په دغو ادبي اصولو او احکامو هم بحث کوي، مګر حقیقي ادب د اوسني پوهانو په نظر کې بل شی دی او څه چې پخوا نوور ته په ډېره اعتنا او مقصودي نظر کتل دوی ورته د اداتو او ادواتو په نظر ګوري.

اوس خلک د ادب ذاتیاتو او ذاتي خصایصو ته ډېر اهمیت ورکوي او پخوا د ادب حلیه او ګاڼه ډېره له نظر لاندې وه. که څوک د اوسني او پخواني ادب فرق د اسلوب په ضعف او تانت باندې کوي دا فرق صحیح نه دی، ځکه چې په دواړو کې ضعف او متانت پیدا کولی شو، د دې دوو ډولو ادب صحیح فرق دا دی هغه څه چې په پخواني ادب کې غایه وه اوس واسطه ګڼل کېږي، یعنې لفظي او معنوي صنایع چې په قدیم ادب کې د غایي په حیث لیدل کېده اوس د واسطې حیث لري او په ادب کې نسبت پخوا ته د کایناتو او حیات خفا یا او دقایق په وسیع او اصلي نظر کتل کېږي.

څه ادبي فنون او ادبي مسايل چې په بيان وېديع او معاني کې ورڅخه بحث کېږي هغه ټول دفصاحت او بلاغت له عنوان لاندې راځي او همدغه دوه شيه اصلي او اساسي بلل کېږي.

فصاحت: د ظهور او څرگند والي په معنی دي او هر کلمه يا کلام چې مطلب او معنی يې ښکاره وي فصیح کلمه او فصیح کلام ورته ویلی شو. د دغسې کلام ویونکي ته هم فصیح ویل کېږي، یعنی فصاحت یو صفت دی چې کلمه، کلام، متکلم درې واړه پرې ستایلی شو، د کلمې فصاحت دا دی چې غیر مانوسه او له لغوي قیاسه مخالفه نه وي او حروف یې هم تنافر ونه لري، نو کومه کلمه چې په ژبه کې مانوسه نه وي او استعمال یې نادر وي لکه: بڼه کیدل غیر فصیح کلمه ورته ویلی شو همدغه شان (واځاني، وکانی) د (واخلي) په ځای د دې لامله چې له لغوي او صرفي قانونه مخالفت لري غیرفصیح الفاظ دي، د حروفو تنافر او ثقل په صحیح ذوق معلومېږي او کم معین قانون ورته نه شو ټاکلی.

د کلام فصاحت دا دی چې له فصیحو کلماتو یې ترکیب راغلی وي او دغه ترکیب په نحوي قانون برابر وي او څه ضعف و نقصان یې په تالیف کې نه وي، یعنی لکه چې د کلمې په فصاحت کې له صرفي او لغوي قانون سره مطابقت لازم دی دغسې په کلام کې هم د نحوي قانون مراعات ضرور دي.

که چېرې کوم کلام په ترکیب او تالیف کې څه نقصان ولري یا یې کومه کلمه په مقصودي معنی واضح دلالت نه کوي، نو په کلام

کې تعقید پیدا کېږي او معنی یې مبهمه کېږي، یعنې د فصیح کلام له تعریفه وزي.

د فصیح کلام په تعریف کې ځینې دا ټکي هم زیاتوي چې باید یې فایده تکرار پکې نه وي.

بلاغت:

د بلاغت لغوي معنی 'آخر و انتها ته رسېدل دي، نوکه څوک پخپل عبارت او خپله وینا دخپل مقصد او مراد انتهایي حد ته ورسېږي دا هم بلاغت بلل کېږي او د ادب په اصطلاح همدغه د بلاغت معنی ده.

بلاغت د کلام او متکلم صفت کېدی شي، مګر یوې کلمې ته بلیغه کلمه نه ویل کېږي د فصاحت او بلاغت بل فرق دا دی چې د فصاحت رجع لفظ ته ده او د بلاغت معنی 'ته په هر بلیغ کلام کې اړومرو فصاحت موجود وي او بې فصاحت یوه کلام ته بلیغ نه شي ویلي، مګر بلاغت له فصاحت سره نه دی تړلی او بې بلاغته هم فصاحت موجودېدی شي او دا دواړه د بسیط او مرکب مثال لري یا لکه جنس او نوعه داسې دي.

د بلاغت په تعریف کې ویل شوي چې بلاغت دیوه کلام مطابقت دی له مقتضای حال سره، یعنې هغه کلام چې له محل او موقع د مخاطب او ویونکي له حال سره سم او مناسب وي هغه بلیغ کلام دی. د دې لامله چې د فصاحت او بلاغت بحث د ټولو ادبي فنونو په بحث کې شامل دي او مستقل کتاب غواړي او په دې باب کې

څه ليکل شوي هم دي، نو دغه د ادب د گانې برخه (ادبي فنون او صنايع) پرېږدو او د ادب په بڼه او اصلي وجود څه خبرې کوو. اوسني ادبيان او ادب څيړونکي په ادب کې اصلي او جوهرې شيان لکه دمخه وويل شوه عواطف او احساسات، تخيل او تمثيل گڼي او د شعر او ادب تاثير او اغيزه هم په همدغو شيانو کې گوري نه په صنايعو کې.

عواطف:

عاطفه هغه داخلي قوه ده، چې په نفس کې تاثير لري او نفسونه متاثر کوي، مگر دا هم بايد ووايو چې ټول هغه شيان چې په نفس اثر کوي حقيقي ادب يې نه شو بللی، ځکه چې ځينې شاعران او خطيبان چې عمومي اميال ور معلوم دي د عوامو په شعور لوبې کوي او د ځينو کلماتو په استعمال لکه: وطنيت، مليت، قومي لوړتيا... د دوی احساسات راوينسوي او متاثر کوي يې، مگر دا تاثير د اني اقتضاتو تابع وي، نو چې هغه اقتضات بل راز شي د دوی وينا بيا هېڅ قيمت نه لري او في الحاله له اعتباره لوېږي، دغه راز عواطف چې يو ټينگ حقيقي اساس نه لري د بليغ ادب ممیزه نه شي کېدای، نو په عواطفو کې څو شيه ضروردي چې دلته پرې بحث کوو.

د عواطفو صدق:

د عاطفې صدق دا دی، عاطفه يو حقيقي اساس ولري او د شاعر د زړه غږ وي. که په يو شعر کې دا شی نه وي، نو ساړه

تشبیهات، پیکه توصیفونه، تکلفي مبالغې څه تاثیر نه لري او ذوق ورځنې نفرت کوي.

بلیغ او عالي ادب کله چې ځینې کسان گومان کوي په وهم او کذب نه دي، بلکې د عواطفو په صدق مینې دي. که تاسې یو غزل را واخلئ چې شاعر پکې د زړه په شعور د جمال لوړو مدارجو ته رسېدلی وي او د عاطفې صداقت پکې وي او له یوه بل غزل سره یې مقایسه کړئ، چې په تکلف او تصنع جوړ شوی وي او له مبالغو نه ډک وي رښتیاڼي عواطف پکې نه وي او محض لفاظي وي، درته معلومه به شي چې د تاثیر په لحاظ د ځمکې او اسمان قدر فرق لري.

د ځینو عروضي شاعرانو ځینې اشعار چې د ادبي صنعتونو، تشبیهاتو او استعارو زور پکې لیده شي او له مبالغو نه ډک وي هغو ملي سندرو قدرته خوند او تاثیر نه لري، چې شاعرانو جوړې کړي او ډېرې ساده وي، ځکه چې په دې راز سندرو کې یوه صافه مینه، یو رښتیاڼی جوش او عواطف موجود وي، چې په زړونو اثر کوي.

د مثال په ډول دا دوه نمونې وگورئ:

لومړۍ نمونه چې له صنعت او تشبیه پکې کار اخستل شوی: (۱)

روغ به نه شم بې وصاله راشه کښینه
 شه خبر زما له حاله راشه کښینه
 اخر کړی دی فرار رم سر شتانو
 د وحشت په خوی غزاله راشه کښینه

په مراد د عنديب بي وفا کله
جلوه گر شوې پس له کاله راشه کښينه
زه ارام لکه بسمل په پرهار مومم
د خپل يار شام وهاله راشه کښينه
نازکي د يار د طبع کره موزونه
ای شيدا نازکخياله راشه کښينه

دوهمه نمونه د ملي سندرې يوه ټوټه:

نن زما دپاره ته امېل په غاړه راځه
له هوسه غورځوه لستوني دواړه راځه
په کالو چې ځان سنبال کړي زينت ناکه شي
ته له نورو بخونو زياته ښيوه ناکه شي
د عاشقو لپرمانه لره قصابه شي
نن زما دپاره ته امېل په غاړه راځه
له هوسه.....

چې بورجل لره راځي عالم خبر که ته
په زلفانو ورته پورې مښک غبر که ته
يو ځلي خو په عجم ځان برابر که ته
چې موزي کره شوې بنده ژاړه ژاړه راځه
نن زما دپاره ته امېل په غاړه راځه
له هوسه.....

وگورئ! په دې دوه نمونه کې يوه ارزو او يو هوس ليدل کېږي په لومړۍ نمونه کې شاعر خپلې معشوقې ته وايي، چې راشه کښينه او په دوهمه نمونه کې ورته وايي چې امېل په غاړه او په ډېر هوس راځه! مگر دوهم اواز، چې د زړه غږ دی ډېر خوږ لگي او يو بل شان اثر لري.

لومړنی شاعر له خپلې نازکخيالۍ کار اخلي او خپلې محبوبې ته رم سرشته غزال بې وفا گل، د خمو ابرو او شهناسترگو لرونکي او شام و هلاک وايي او خپله ځان ورته بسمل معرفي کوي، مگر سره له دې ټولو تشبېهاتو او اسعماړو بې له دې نه چې ووايو په دې شعر کې ميو مړاوي بې روحه جمال پروت دی نور به څه ووايو.

په دوهم شعر کې چې يوه رښتياڼۍ ارزو او حقيقي عاطفه موجوده ده او له ساختگي خبرو نه کار نه دی اخستل شوی لکه هر څه چې زړه غوښتي دي هغه ويل شوي. شعر يو مستي او جذابيت پيدا کړی او په عواطفو کې تحريك پيدا کوي.

يو شاعر بايد په دې پوه شي چې شعر او غزل د زړه له ارزو او احساسه د اثر اقتباس کوي نه له ادبي صنايعو او هماغه شعر په زړونو ډېره اغيزه کوي چې له زړه راوتلي وي، نو بايد سپړي زړه د شعر ماخذ وگڼي او له احساساتو او عواطفو، قلبي تمايلاتو او رښتيانيو جذباتو په کې کار واخلي. په دې صورت کې نو تشبېه او استعماره، تخيل و تمثيل هم روح پيدا کوي او په ادبي صنعتونو کې هم يو حقيقي کيف پيدا کېږي، مگر که سپړي په

شعر کې يوازې ادبي فنون استخدام کړي او بې له کوم قلبي تاثره رنگين الفاظ پيدا کوي او سره نښلوي يې نظم به جوړشي، فن وصنعت به پکې وي، مگر د زړه متحس کولو او د بديعي احساساتو د تحريك قوت به پکې نه وي.

همدغه ټکي ته (سرفليپ سيدني) پريوتی دی چې وايي، ما غوښتل چې له خپل رښتياني عشق نه يو غزل جوړکړم او خپل ټول رنځونه پکې ځای کړم گوندې زما په عزيز اشنا اثر وکړ او زړه سوی پکې پيدا کاندې په دې فکر را پاڅيدم څه بديعي صنايع چې ذوق خوښول هغه مې مطالعه کړه کتابونه مې ولټول چې څه ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړم کلمات په ډېر تکليف پيدا کېدل او هر کلمه د ذوق انتخاب ته اړه وه، بديعي صنعت چې د فطرت مولود و د دقت او مطالعې په مخکې يې ځای نه درلوده، د نورو بحرونه او اوزان او د موسيقي څپې ماته نا اشنا ايسېدې، چې کتل مې زما طبعي د فصیحي وينا توان نه درلود او سربې دعاجزۍ په ميدان کېښود، قلم مې په غاښ کړ او شونډې مې له قهره وچيچلې په دغه وخت کې راته ذوق وويل: ليونيه! خپل زړه ته رجوع وکړه او هرڅه چې وايي هغه ليکه! د دې نوموړي شاعر له وينا څخه هم پوره نه لټوي، چې ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړي بې له دې نه چې قلم په غاښ کړي او شونډې وچيچي نور څه لاس ته نه ورځي، مگر که زړه ته مراجعه وکړي او د زړه د وينا ريکارډ ثبت کړي هغه چې هر څه وي ساده خبرې وي

که تشبیهات او استعارې وي په دواړو حالونو کې ورته شعر ویلی شو او تاثیر پکې وینو.
د مثال په ډول یو څو نور شعرونه هم وگورئ، چې په ځینو کې ادبي فنونو کې دومره ډېرښته او یوازې دهمدې لامله چې دزړه نارې دي په زړه اثرکوي، مگر ځینې نور چې څه قدرته په تکلیف او د صنعت په زور جوړ شوي بنایست لري، خو دلبري او دلربايي نه لري:

لومړۍ قسم شعرونه: (۱)

په سرو لېانو دې پېزوان وهي ټالونونه کنه
زلفي جالونونه کنه

سترگې دې تورې جلی - زلفې سمسورې جلی
ستا په تندي کې عجب خوند کاشنه خالونه کنه
زلفي جالونونه کنه

وخت د بهار دی جلی - وطن گلزار دی جلی
راځه شا کړي ستا غمونه غرونه غرونه کنه
زلفي جالونونه کنه

بې تا مې تاب وي کله - په ما کې اب وي کله
ما په شا کړي ستاغمونه غرونه کنه
زلفي جالونه کنه

د باره خان خبرې - درومرجان خبرې
زما د شعر نه قربان شه نور شعرونه کنه
زلفي جالونه کنه
(باره خان)

(۲)

چپې مې په زړه ځي دغم داسې داسې
ژوندون مې کړ تنگ ستا ستم داسې داسې
نه پاتې مجنون نه فرهاد نه شیرین شه
فنا شو په عشق کې عالم داسې داسې
سیلاب مې د اوبکو په مخ ځي همېش
بهیري له سترگو مې نم داسې داسې
مین دې د دریم ای ماه جینې
کړېرم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پریباسي د غم په خندق کې
زه غواړم مدام ستا کرم داسې داسې
نور وزه! مشال د عمل ځانته بل کړه
شته ځای دخطر په تورتم داسې داسې
(نوروز)

(۳)

مسته په خندا د جینکو په مخکې میره ځي
خیال یې په چا نشته دی د ټول مالت کجیره ځي

مسته چې منگی په تندي کسپردي نېغه نېغه ځي
مخکې شي له نجونو ګودر غاړې ته بېدریغه ځي
واړه عاشقان یې له دنیا څخه بې تېغه ځي
دا لکه کوتره له دې ټولو هوا گیره ځي

مه کوه خونکاري دومره کبر په خوارانو ته
رحم کرم بویه په بې وزلو عاشقانو ته
مه اخله ازار د کباب شوو پتنگانو ته
ودې سوم په شمع سرې لمبې مې د ضمیره ځي

وه د نجونو میرې ته لا څومره لوی دماغ لرې
زه د بن طوطي یم ته د سرو ګلونو باغ لرې
تا ته کتی نه شم په تندي کې بل چراغ لرې
نجونې د مالت واړه دا ستا د ورورسته څیره ځي

وخت د پسرلي دی وطن ټول د ګل په څېر شنه
سخت ساعت د ژمي د هر چا له زرګي هیر شنه

وړې چې بلبل و د ګلاب په پرڅه سیر شنه
نن د باغ په لوري هغه ستا اشنا خانمیره ځي
(خان میر)

دوهم قسم اشعار چې د صنعت په زور جوړ شوي:

(۱)

خط په مخ د صنم راغی که میاشت گیر شوه په هاله کې
دا یې غاښ په خوله کې زیب کا که ژاله شوه په لاله کې
هسې رنگ سحر جادو کا په نظر د شهلا سترگو
نه یې سیال په هند کې شته دی نه ثاني په بنکاله کې
لکه ونښلي مرغۍ چې په سست دام د سلو لومو
هسې زه پرېشانو زلفو کې ایستم په کشاله کې
دا زما له غمه شین زړه پکې خیال د یار د زلفو
هسې رنگ زیب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کې
ما ویل عین ښه گل دی د غنچې په لمن نغښتي
که مې کوت یو گل اندام و پروت په سبزه دوشاله کې
سر تر پایه تیځ د هجر لکهنې سوری سوری کړم
ځکه یم مدام دا هسې په فریاد و په ناله کې
که یار غواړې هومره ژاړه خو درځي عبدالحمیده
دا په دا چې در مونده شي په دریاب نه په ناله کې
(حمید)

(۲)

دا حسینه پري مسټه په خوا راغله
که دې مخکې ته سپورمې د سما راغله

په روڼتوب زما د اوبښكو شبنم نه دی
 غنچې خوله چې د گل رخ په خندا راغله
 دجنون زنځير مې پريووت وگردن ته
 چې په زړه مې ستا د زلفو سودا راغله
 چې دې تیغ دغمزي واچاوه وخنګ ته
 زه هغه ساعت شوم پوه چې قضا راغله
 په ژړا به مې لمن لنډه وي ډېره
 که څرګنده مې په سترګو شهاراغله
 خانګل گل دمضمون ټول ترهسي حدکړ
 چې بلبله د فارسي په ژړا راغله
 (خانګل)

(۳)

دا په خوب کې رانښکاره شو د دلبر مخ
 که په ابر کې ښکاره شو د قمر مخ
 چې يې وليده دا ستا جوهر د غاښو
 پټ له شرمه پخپل اب کې کړ ګوهر مخ
 له حيا دې غټ مخ ته کتې نه شم
 کله لیده په خوږو سترګو شي د لمر مخ
 را په ياد چې دې د سرو شونډو خواږه کړم
 ټکوم لکه مکس عبث خپل سر مخ

قلندر د مبرا هلتـه عاشق بولـه
که يې ونيو ستا بانو ته د ټـر مخ
(قلندر)

له دې دوه ډوله اشعارو څخه به معلومه شوې وي چې ځينې
شاعران د ځينو اشعارو په جوړلو کې لکه صنعتگران فکر کوي
چې يوه کلمه له يوه ځايه او بله ځايه را پيدا کړي او پيوند يې
کاندي، نو وروسته تر ډېرو فکرونو او کوښښونو يو نظم جوړ شي
چې تکلف او صنعت پکې له ورا معلوم وي او لکه چې يو
شاعر وايي:

هر که سخن را بسخن ضم کند
قطره ای از خون جگر کم کند

دا منظومه هم په ډېرې جگرخونۍ او ډېرو فکرونو جوړه شوې
ده، نو دغسې شاعره لکه چې خواجه حافظ وايي:
"صنعتگر است، اما طبع روان ندارد."

صنعتگر ويلى شو، مگر د روانې طبع خاوند يې نه شو بللى.
ځينې نور شاعران داسې وي چې دوى ته د جمال يا حقيقت
پلوشه په يوه شي کې ځان ښکاره کړي يا يو بل نفسي او قوي
عامل پيدا شي، نو عواطف او احساسات په جوش راشي او بې له
څه بندش او تامله د زړه الهامات په خوله راځي. دا راز اشعار
ساده وي او که رنگين په اورېدونکو اثر کوي، بلکې اثر نه چې
سحر و جادو وي.

دغه راز شعرونه لکه چې په ملي سندرو کې وینو د دیوان د
خاوندانو په اشعارو کې یې هم ډېرې نمونې مومو او د رحمان
بابا او حمید، د خوشحال او د عبدالقادر، د علي خان او ډېرو
نورو شاعرانو په دیوانو کې ډېر سوزان او موثر شعرونه شته او دا
څوک نه شي ویلی، چې عروضي اشعار له صادقو احساساتو او
عواطفو خالي دي.

په ملي سندرو کې هم کله کله ډېر تشبیهات او استعارات
وي، مگر سړی پوهېږي چې په دې شعر کې سلاست او رواني،
جوش او مستي عواطف او جذبات شته او د شاعر د زړه نغمه ده،
د نمونې په ډول دا څو بیتونه وگورئ:

یا تیک ستا په جبین دی
یا سترګه د ســـــــباده
یا جام د چین مــــــاچین دی
یا سپینه خولـــــــه زیبا ده

یا عطر د گلانو - یا ستا د مخ خولې دي
یا توري د فولادو - یا سترګې د لیلې دي
یا کیف دی د شرابو - یا بنگ د بنگالي دي
یا هجر سختین دی - یا تبه یا وبا ده

یا بغ د بنگلو گلو - یا ستا بنگلي کاکل دی
یا ازی د ببلو - یا زړه د حمید گل دی

يا تېڅ د غوڅولو - يا ستا خوني چارگل دی
يا دا مرغه زرین دی - يا هغه محبوبا ده
(حمیدگل)

بې له دغسې ملي اشعارو چې په ملي اوزانو کې ویل شوي دي
په عروضي اشعارو کې هم ډېر ساده او بې تکلفه اشعار مومو،
چې د زړه له تاثیر په پيدا شوي او په زړه اثرکوي چې يوه نمونه يې
داده:

سحر باده! د اشنا په کوڅه ورشه
زما دپاره په کې وگرځه کوتر شه
لوی وکم چې وي ټول ووینه په سترگو
په احوال سره د هریوه خبر شه
هریوه چې زما له حاله پوښتېدلې
په ژړا ورته په اوبښکو کې احمر شه
که خبرې زما دپاره درته وکړي
مخ راکوز کړه زما ولوري ته چر شه
د نسیم په رپار دې ښه نه شي رحیمه
د دلدار په لور پخپله قلندر شه
(عبدالرحیم هوتک)

بله نمونه:

راشه راشه ستا تر دواړو سترگو څار شم
هم مخ دې پروانه غوندي نثار شم

د زړه ولې مې په تاپسې پرې کيږي
 راته وگوره قربان دې تر دیدار شم
 شپږني به دې د وصل هیره نه کړم
 که هر خو غربت زده او خوار و زار شم
 چې دې خیال په زړه کې رایشی دننه
 اور مې واخلي په نارو او په کوکار شم
 د اختر په ورځ که مخ راته ښکاره کړې
 قرباني به دې په مینه د رخسار شم
 جنتونه په خاطر کله را درومي
 چې په شوق گد ستا د حسن په گلزار شم
 ستا وصال په بخارا کې رحیم بیا موند
 صدقه تر ټولو ځمکو د بخار شم
 (عبدالرحیم هوتک)

دغه دوه ډوله شعرونه چې په یوه ډول کې رښتیاڼي عواطف وي
 او په بل کې نه وي داسې مثال لري: لکه چې یو شاعر د خپلې
 محبوبې یا د خپل اولاد په مړینه کې مرثیه جوړه کړي او یو بل
 شاعر د کوم لوی او معتبر سړي په مرگ کې د مکافاتو دپاره
 مرثیه ولیکي او کونښن وکړي، چې ډېر اوصاف ورپورې وتړي او
 ډېر شعري صنعتونه پکې ځای کاندې، مگر هغه د زړه درد او
 رښتیاڼۍ عاطفه چې په لومړنۍ مرثیه کې وي په دې کې نه وي،
 یعنې دوهمه مرثیه نور هر څه لري، مگر د زړه رښتیاڼی تاثیر نه
 لري او په پردي غم ژاړي، نو دا شعر هېڅکله هغسې نه شي

کېدای او هغه مقام ته نه شي رسېدلی، ځکه چې هغه روحي اتصال او رابطه چې په لوړ شعر کې د مړي او شاعر تر مینځ موجوده ده دلته نشته او همدغه شی حقيقي او غیر حقيقي ادب یوله بله بیلوي او بیل بیل قیمت ورته ټاکي.

د عواطفو تجلي او ظهور:

کله یو شاعر د ډېر ښه تامل او فکر خاوند وي، مگر دانه شي کولی چې نور خلك دخپلو افکارو او تاملاتو په ښه والي او بنایست متاثر کاندې، ځکه چې دده عواطف که څه هم صدق پکې وي مگر د تجلي او ظهور درجې ته نه وي رسېدلي. دلته تر یوه حده د موضوع خصوصیت هم دخل لري. ځینې موضوعات دي چې عواطف پکې لکه د اور لمبه رڼا کوي او نارې طبیعت لري لکه: وطنیت، حب، غم او داسې نور، مگر ځینې موضوعات لکه فلسفې افکار او اجتماعي نظریات یخ او ساړه وي، چې په هغه اندازه تودوالی او حرارت پکې نه پیدا کېږي، نو مونږ دانه وایو چې یو ادیب دې دغه راز موضوعات هم هغسې کړي او هغومره جذابیت او هیجان دې پکې پیدا کاندې، بلکې دا وایو چې په کومه موضوع کې چې دی داخلېږي څومره کیدای شي خپل لوستونکي دې له تاثیر لاندې راولي او یا په دې کېږي چې خپل تاثیر پوره او واضح وښودلي شي.

په همدغه برخه کې ادیبان او شاعران یوله بله فرق او تفاوت لري د ځینو عواطف ډېر تیز او بارز وي د ځینو نه وي، په ځینو کې شعري طبیعت قوي وي او په ځینو کې ضعیف وي.

دوه تنه ادیبان به وي چې په تاریخي رجالو کې به په کوم یوه څه لیکلي یو به یې لکه یو مورخ داسې تصویر کړي، چې خپل دغه تاریخي نگارش ته به ادبي رنگ هم ورکړي هغه بل به ورته په شعري سترګه وگوري او نفسیت به یې په نظر کې ونیسي، لکه چې په سید جمال الدین ډېرې مقالې او نظمونه ولیکل شوه چې په ځېنو کې ادبي خواته تمایل لیدل کېږي او په ځینو کې تاریخي خوا قوي ده او د هر چا شاعرانه مزاج پکې خپل خصوصیت ښیي.

د عواطفو ثبات او نه رالویده:

ځینې لیکونکي او شاعران وي چې عواطف یې ثبات او دوام نه لري، یعنې دیوه مضمون او یوه شعر اغاز او انجام یې ډېر فرق لري او کلام یې له خپل حسن او خوږوالي څخه ابتذال او پیکه توب ته رالوېږي، یو بیت یا دیوه مصرع یې ډېره ښه او موثره وي، مګر بل بیت او بله مصرع به یې هغسې نه وي او په وینا کې یې د ادبي قیمت په لحاظ لوړې ژورې، تیت وپاس و موجود وي دلته مقصد دانه دی چې په دغه ډول یو راز والي هم د بلاغت له اصولو مخالفه خبره ده او لکه چې دکلام رالویده او تیتوالی عیب دی یو رازوالی یې هم عیب دی او ملال راولي، نو په لیکونکي لازمه ده چې له یوه صورت نه بل صورت ته انتقال وکړي او پخپل کلام کې له تفنن څخه کار واخلي. دا کار البته په تغزلي اشعارو کې اسان معلومېږي، ځکه چې یو خو داراز اشعار لنډ وي بل پکې دیوه مطلب ارتباط ساتل هم لازم نه وي، مګر په قصایدو کې گران ښکاري.

خیال:

وايي چې خیال یوه قوه ده چې غیر مریې شیان او هغه شیان چې مشاهده یې نه شو کولی زموږ له نظره تېروي، مگر دا تعریف پوره نه دی او دغه راز معاني په یوه منطقي تعریف کې راوړل کېږي هم نه.

نو وروسته به یې د بحث په ضمن کې رنګونه او ډولونه څه نه څه وښیو، خیال په ادب کې یو خاص مقام لري او په عواطفو کې ډېر تاثیر پیدا کوي که فرضاً کله مونږ یو خبر اورو، چې په کوم ځای کې څه طوفان پېښ شوی، چې دومره اثر نه کوي لکه چې دغه حادثه د کوم ادیب او شاعر له قلمه په ادبي رسم شي او تخیل نه پکې کار واخستل شي.

ادبي خیال په درې ډوله دی:

(۱) مبتکر خیال:

دا هغه شی دی چې د انسان ادراکاتو ته یو نوی صورت ورکوي او اکثره شاعران یې د تشبیه او استعارې په ډول پخپل کلام کې پیدا کوي لکه د حمید دابیت:

دا زما له غمه شین زړه پکې خیال د یار د شونډو
هسې رتګ زیب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کې

مګر که څوک د کلام په موضوع او اسلوب کې دتخیل له ابتکار او نویتوبه کار واخیستلي شي نسبت هغه تخیل ته چې په

تشبیه او استعاره کې وي زیات اهمیت لري او دتخیل دغه راز
بداعت ډېر لږ او نادر هم وي، چې یو مثال یې دیوه انگلیسي
شاعر یو شعر دی، چې د دنیا لوی لوی خلک دسعادت په طلب کې
په دې ډول تصویروي:

یو ښار دی چې دیوالونه یې ډېر جگ او دروازه یې ډېره وړه او
تنگه ده، دا ښار د سعادت ښار دی، چې د جهان نوموړي او لوی
لوی خلک ورپسې گرځي. دې دروازې ته یو لوی حربي سپی راځي
چې ډېر هېوادونه یې فتح کړي دي او په ډېرو دښمنو یې برې
موندلی، مگر د دې لامله چې عسکري لباسونه او اسلحې یې په
غاره دي په دغه دروازه نه شي ننوتلی او حیران درېږي.

وروسته ترده یو لوی عالم له خپل علمي لباس او غټو غټو
تالیفاتو سره راځي او دی هم په دغه دروازه دخپل ځان ځاییدو
امکان نه ویني، په ده پسې نور د سیاست او مال خاوندان
راسپړي او هریو دلته حیران درېږي چې څه وکړي؟ په دې حال
کې یوه کوچنۍ جنۍ راپیدا کېږي او په ډېرې خوشحالی په دغه
دروازه ننوځي او بیا څه شېبه وروسته بېرته راوځي دوی ته وایي
چې ولې ولاړ یاست؟ دوی وایي دروازه وړه ده او مونږ نشو
ننوتلی. هغه وایي کالي او اسبابونه وغورځوي او ننوزي! دوی یو
بل ته گوري او متردد کېږي، مگر جینۍ اصرار کوي چې هلې
زرشۍ، چې ډېر عجیب ښار دی او هرڅه پکې شته، په دې ډله کې
یو تن خپل کالي غورځوي او ننوځي هغه نور هم چې ده ته گوري
هر څه له ځانه لرې کوي او ښار ته داخلېږي.

د دې شعر بنایست او جمال د تخیل له ابتکاره پیدا شوی او دتخیل ابتکار په اصل مضمون او د بیان په اسلوب کې ځای لري. په پښتو کې هم چاپه ارزو باندې څه لیکلي چې خلاصه یې داده:

هلته لرې دغره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه شی ځلیده، ما
گومان کاوه چې کوم ډېر قیمتي څیز دی او له کوم معدن څخه
کومه قیمت بها دانه راوتلې ده په همدې گومان وروان شوم او
ډېر خوشحاله وم، چې هلته ورسېدم گورم چې دښینې یوه ماته
ټوټه پرته ده او نور هېڅ نشته. دا وه زما ارزو او د ارزو اغاز او
انجام.

دلته هم په اصل موضوع کې یو تخیلي ابتکار لیده شی.

(۲) مصور خیال:

څه شی چې یوا دیب په سترگو ویني او پرې پوهېږي، نو چې
هغه د خپل خیال په مرسته تصویر کړي مصور خیال ورته وایي
مثال یې دا دی:

یوه سړي د شپې له مخې تېې کولې او هره شپه به یې تر سبا
پورې تبه وه چا ورځنې د احوال پوښتنه وکړه چې تبه دې څه وخت
او څنگه وي؟ ده وویل یوه حیانا که ښځه ده چې د شپې په توره
پرده کې زیارت ته راځي او سبا دوخته بېرته ځي.

(۳) مفسر خیال:

کله چې کوم اديب په يوه شي کې څه روحي يا ادبي کيفيت حس کړي او له مادي مشاهداتو نه پټو او معنوي مشاهداتو ته انتقال وکړي، لکه چې ځينې ادبا د يوه سيند يا يوه غره له ليدو ځنې ځنې تاريخي واقعاتو ته ولاړ شي او د تېرو حوادثو او زاړه عظمت تجليات پکې وگوري، نو دا مفسر خیال باله شي، چې يومثال يې دا دی:

په لمن د تورو غرونو د خيبر وادي راځېره
لکه تور ديوان چې کښيني له پرې نه ځېرچاپېره
پټ پنهان هره ذره کې د خيبر خوني داستان دی
يو تاريخ يې په مخ ليک دی يو ياداشت د تېر دوران دی
ورو په ورو د غرونو خواکې يو کاروان روان سفر کړي
دا را ياد مې په زړگي کې تېر شوی دور منظر کړي
يوه ورځ به چېرې دلته د محمود کاروان روان و
ځر غبار د ده د فوج به رسېدلې تر اسمان و
د تکبير نارې اوچتې اورېدلې دې جهان وي
د دې ملک ذرې ذرې به له دهشته په لېزان وي
په دې خاوره دي تېر شوي د بابر، غوري فوجونه
ابدالي، نادر راغلي پرې به فخر کړي دا غرونه
سيد رسول (رسا)

وروسته تردې چې د خیال ډولونه څه نه څه وښودل شوه باید
 ووايو، چې تخيل د شعريو داسې عنصر او رکن دی، چې که
 ووايو شعر په حقيقت کې بې له تخيله بل شی نه دی، هم ورسره
 ښايي. همدغه تخيل دی چې جهان او د جهان هره ذره شاعره له
 نور عالمه په بل راز ښيي، چې کله يې له لمر او سپوږمۍ سره په
 خبرو راوړي او کله يې د گل په خدا، د شمع په ژړا، د نسيم په
 پیغامونو پوهوي. يو وخت ورته ډک سیندونه لکه سراب بې ابه
 ښکاره کړي بل وخت ورته د يوه مظلوم څو قطري اوښکې لکه يو
 سيلاب داسې وښي. که دغه شاعرانه خیال له شاعر سره ملگری نه
 وي شاعر به هم لکه نور دغه جهان ته په عادي نظر گوري او هېڅ
 شی به پرې دومره اثر نه کوي. همدغه خیال دی چې شاعر ته ډېر
 پټ او مرموز شيان ښکاره کوي او هغه څه چې عوام، بلکې
 خواص يې هم نه شي ليدای، دی بې وینې او تعبیرونه ورځنې
 کوي همدغه تخيل دی چې شعر او فلسفه دواړه ترینه پيدا کېږي
 او په شاعر و فیلسوف دواړو کې ليدل کېږي. کوم فلاسفه چې د
 ابتکار و ايجاد قوت لري هغه ارومرو د تخيل خاوندان دي او له
 تخيل نه ډېر کار اخلي، نو ویلی شو چې په نیوتن او ارسطو کې
 هماغه قوي تخيل موجود و، چې په هومر او فردوسي کې موجود
 و، مگر د استعمال په طريقه کې فرق و او مقصد و غرض پکې
 بيل و. د يوه فیلسوف تخيل د مسایلو په حل کولو او تحقيق کې
 سرفېږي، مگر د يوه شاعر تخيل د احساساتو او عواطفو
 د تحريك دپاره په کار لوېږي. ځينې محققين وايي چې له شعري

خیلاتونه فلسفه پیدا کړې او له فلسفې نه بیا علم پیدا شي، یعنې شاعرانه خیالات او فلسفه او علم داسې مثال لري لکه د سپیدو چاودلو د وخت، د لمانځه د وخت او د لمر ختو رڼا، نو په دغه ترتیب هماغه شاعرانه خیالات چې څه قدر زیات روښانه شي فلسفه شي او فلسفه کې چې زیاته رڼا یې پیدا شي علم شي په دې اساس سړی حکم کولی شي، چې د بشر د معرفت تاریخچه له شعره څخه شروع کړې او په علم ختمېږي.

هومر د یونان معروف شاعر په داسې عصر کې پیدا شو چې د فلسفې څه پته نه لگېده او دغه نوموړی شاعر له حکمت او فلسفې نه دمخه دنیا ته راغلی، مگر وروسته ترده ارسطو د ده د طبع له اکتشافاتو اقتباسونه کوي او د ده په کلماتو استشهاد کوي. کبزو د فرانسې یو لیکونکی لیکي، چې د هومر په اشعارو کې د انسان او عالم حقیقت او د هر شي اساس موجود دی.

که سړی څه قدر ته دقیق شي، نو د عقل او فکر مانۍ په خیال ولاړه ده او خیال په علومو کې زښت ډېر دخل لري، نور علوم خو لا پرېږده هغه علمونه چې د عقل په نزد بیخي منلی دي، لکه ریاضي او هندسه. دا هم دانسان له خیاله پیدا شوي دي، که چېرې له یوه ریاضي دان څخه (واحلم) د تعریف پوښتنه وکړو چې د ریاضیاتو ابتدا او انتها ګڼل کېږي یا د هندسې دیوه عالم څخه د (نقطې) تعریف و غواړو چې ټول خطوط ورځنې پیدا دي یقین دی چې دا دواړه شیان (واحد - نقطه) به یو داسې شی راوښيي چې بې له خیاله به بل وجود نه لري او یو تخیلي شي به وي.

دا چې مونږ يو کانی د حس او عقل په مرسته په تحجر او تجمد
پېژنو د اهرم يو خيال دی. د انسان تخيل دغه صورت ورکړی دی.
تخيل سره له دغومره اهميته چې په شعرو ادب کې يې لري که
څوک يې په تشخيص کې وغولېږي او له اوهامونو يې فرق ونکړي
شي يا يې بېخايه استعمال کړي، نو شعر بېخونده کوي او قيمت
يې راتيتوي ځينې اوهام، چې ځينو شاعرانو پخپل شعر کې
راوړي دي دومره بې لطفه دي، چې سپړی ورته شعر نشي ويلی،
بلکې واهمي کلام يې بللی شي لکه امرا القيس چې پخپل يوه
شعر کې وايي:

اتقتلني والمثر في مضاجعي
د مسنونة زرق کانيان اغوال

مطلب يې دا دی چې رقيب به ماڅنگه مړکړي، چې زما په خوا کې
د يمن مشرقي توره اېښې ده او داسې نېزې راسره دي لکه د
غولانو داړې، نو دلته غول او د هغه داړې يو محض وهمي شی
دی، چې ښايي بې امرالقيس بل څوک ترې ونه وېرېږي که څوک
تخيل بې خايه استعمال کړي، نو هم ښه نه ښکارېږي، مثلاً يو
شاعر د بهار او پسرلي په صفت کې د دې په ځای، چې شنه
چمنونه، زير او سره گلان، ابشارونه وستايي او له تمثيل څخه
کار واخلي د تخيل خواته زور وکړي او خيالي شيان تصويروي يا
د يوه چا په مدح او ستاينه کې د هغه واقعي او حقيقي صفات
پرېږدي او د تخيل په زور ورته خيالي اوصاف پيدا کوي او
ورپورې ترې يې، چې هېڅ حقيقت او واقعيت پکې نه وي، نو دا

هم په شعر کې عیب باله شي او د خیال بېځایه استعمال بلل کېږي.

تمثیل:

تمثیل دې ته وایي، چې شاعر او اديب یو مضمون یا یوه معنی داسې بیان کړي چې اصلي صورت یې سترگو ته درېږي.

تمثیل هم په شعر کې یو اساسي جزگنل کېږي او زبنت ډېر اهمیت لري، ارسطو وایي چې شعر په تمثیل او محاکات ولاړ دی، نو که په کوم کلام کې دا شی نه وي هغه شعر نه بلل کېږي د همدې لامله پخپل کتاب الشعر کې لیکي چې یو له هغو شیانو څخه چې انساني غرایز بلل کېږي د تقلید حس او د تمثیل ذوق دی، نو هر کله چې شعر هم یو ډول نقل او تمثیل دی د انسان په طبیعت اړومرو اثر کوي او انسان ورځنې خوند و حظ اخلي، نو د ارسطو په نظر به د شعر د تاثیر سبب تمثیل دی.

کوم شعر چې له تمثیل نه پکې کار اخستل کېږي هغه دیوه رسم مثال لري چې باید د موضوع دقیق نکات په نظر کې ونیول شي او له اصل سره مطابقت ولري.

په تمثیلي شعر کې کله د شعر موضوع یوه منظره یا واقعه وي او کله د احساساتو او تمایلاتو تمثیل په نظر کې وي په دغه وروستي حصه کې شاعر له رسام څخه موفق دی او ځینې نفسي کیفیات شته چې په رسم کې نه راځي او په شعر کې راځي ځینې تمثیلي اشعار دي چې شاعر پکې له تخیل څخه هم ډېر کار اخلي،

مگر په ځينو کې يوازې تمثيل وي او له تخيل نه هېڅ کار نه وي اخستل شوی.

په ځينو مواردو کې د شعر لوی صفت همداوي چې تمثيل ښه قوي وي او حقيقت په نظر کې ښه مجسم شي.

د تمثيل په باب کې که د شعر ښه نمونه گوري، نو د ښاغلي رښتين د باغ ننداره وگوري چې دکابل مجلې په (۱۷۶) گڼه کې نشر شوې او د تمثيل پوره اقتدار پکې معلومېږي.

د تخيل زور او قوت که په پښتو اشعارو کې لټوي، نو د ښاغلي خادم په اشعارو کې يې ښې ښې نمونې شته، د احساساتو او عواطفو صدق او تجلي د ښاغلي بېنوا په (بې وزلي شرق) کې وگوري، چې د شاعر درد او رښتياني تاثير پکې له ورا معلوم دی او په همدغه شي دې شعر لوړ قيمت پيدا کړی دی.

د دې بحث خلاصه:

د شعر او ادب اصلي عناصر او اساسي اجزا د معنويت په لحاظ دا دي:

عاطفه، احساس، خيال تمثيل، نو په هر شعر کې چې دغه شيان بيا يو له دغو څخه موجود وي هغه شعر دی او په انسان باندې اثر کوي په کوم شعر کې چې دغه شيان نشته او يوازې رنگين الفاظ او شعري صنعتونه پکې دي هغه لکه يو تش ښايسته لستونې داسې وي او کوم حقيقي کيف پکې نه ليدل کېږي او ننداره به يې کوي، مگر څوک چې په شعر او ادب کې کومه معنی

لټوي هغه پرې نه قانع کېږي او یو له دغو معنوي اجزاو او عناصرو څخه پکې غواړي.

د پښتو اشعارو ته چې سړی گوري او د صنعت او معنی په لحاظ په کې غور کوي معلومېږي چې صنعت ته په ضمني نظر کتل شوي او د معنی لور ته زیاته توجه موجوده ده، یعنې ضرور پکې یا نور عواطف او احساسات وي یا یو عالي تخیل او لوړه مفکوره پکې لیدل کېږي یا له ښه تمثیل او تصویر څخه پکې کار اخستل شوي وي او ځینې اشعار، خو لا داسې وي چې دغه ټول معنوي مزایا او ښېگڼې پکې سړی مومي او د بلیغ او عالي ادب ښي نمونې یې گڼلی شو. (۱)

عامیانه بلاغت:

څو کاله دمخه دیوه لوی سړي په مجلس کې د غرو د خلکو په پوهه او هوښیاری خبرې کېدې، دې سړي چې د هېواد په یوه غرنۍ حصه کې دیوه ستر حاکم په حیث شپې ورځې تېرې کړې وې هغه خلک یې ډېر زیات ستایل او مکرر به یې ویل چې دوی په خبرو له هر چانه ښه پوهېږي، خو که څوک له دوی سره د دوی په ژبه وغږېږي او مفاهمه ورسره وکړي. په همدې غرو رغو کې داسې خلق شته چې سړی یې خبرو ته حیران پاته کېږي او د تعلیم له خاوندانو نه یې په وینا کې څه فرق نه لیدل کېږي.

دا بحث لانه و قطع شوی چې د هماغه ځای خوتنه تور ږیږي او سپین ږیږي راغلل او د مجلس خلک د دوی اوضاعو او خبرو ته د تېر بحث په اثر کې ښه متوجه شوه، چې ودرې دوی څه وایي؟ او

څنگه گډېږي؟ دوی د خپل دغه حاکم له څه مودې مفارقت څخه چې د رنځورتیا په اثر کې پېښ شوی و خپل خپلگان ښکاره کړ او بیا یې خواش * وکړ، چې که صحت یې ښه وي بېرته ورشي او د دوی اداره پخپل لاس کې ونیسي، مگر دا مقصد یې په دې ډول ادا کړ، چې زمونږ په ملک کې مشهوره ده چې په یوه غره کې که تر (۷) کالو پورې د سړي غږ وانه وربدل شي د هغه غرو ماران ښاماران کېږي او پخپل مینځ کې یو له بله سره خوري، نو که ستاسې غږ هلته نه وي له مونږ نه بل شی جوړېږي او یو د بل غوښې خورو.

دې خبرې په ما اثر وکړ او زه یې دې لورې ته ملتف کړم چې عام خلک او هغه کسان چې په تورو ټکو نه پوهېږي او دفصاحت و بلاغت نوم یې هم نه دی اړوندلی پخپله وینا کې د بلاغت خاوندان دي او په خبرو کې یې شعري او ادبي کیف لیده شي. وگورئ دغه سړی له یوه ادبي منطق او تمثیل او تشبیه نه څومره ښه کار واخیست او خپل مقصد او مطلب یې د بلاغت له اصولو سره سم داسې ادا کړ، چې د خپل مراد کنه او انتها یې حد ته ورسېده چې دیوه مقصد همدغه راز بیان ته بلاغت او ویونکي ته یې بلیغ ویل کېږي.

که څوک د پښتنو په جرگو او مرکو کې ناست وي او د دوی خطبې یې اورېدلي وي هغه ته به په عامیانه محاورو کې دغسې

* دنباعلي (مجروح)، (بېنوا)، (خادم)، (رښتین) اشعار د دې خبرې تصدیق په ښه شان کولی شي.

ډېرې نمونې يادې وي او دا به ورته معلومه وي، چې پښتانه پخپلو مرکو کې هر وخت له دغسې ښوونو تمثيلونو او ملي رواياتو کار اخلي. د خپل مقصد دپاره لومړی يو موافق تمثيل او ادبي استدلال پيدا کوي بيا خپله خبره پرې سپروي، د دوی د بلاغت زور او قوت په همدغو تمثيلو او رواياتو يا متلونو کې وي او تشبیهات او استعارې يې هم خورا قوي وي، هغه څوک چې په مرکو کې د خبرو حق لري او د ملي مجالسو خطيبان او بلغا بلل کېږي د خپل مقصد له شروع نه دمخه يو حکايت کوي يا له ملي رواياتو او عنعناتو څخه د خپل بيان دپاره يو ښه تمهيد پيدا کوي وروسته بيا خپل مقصد ته راځي او خپل مطلب بيانوي، نو په دې صورت کې د دوی وينا دومره قوت مومي چې څوک ورځنې انکارنشي کولی او هر څوک يې په معقوليت باور کوي. که څوک په دې مجلس کې د دوی د خبرې ترديد کوي او مخالفه نظريه قايموي هغه مجبور دی، چې د ده مدعا په خلاف به يو قوي تمهيد او حکايت پيدا کوي او خپله خبره به قوي ښيي. په دې وخت کې نو يوه ادبي مبارزه شروع شي او د ميدان وړلو دپاره زيات فصاحت او بلاغت په کار دی، مگر هغه بلاغت چې عوام پرې پوهېږي او په عاميانه ادب کې ځای لري. په همدغه قوت د مرکو مشران او وکيلان غټې غټې خبرې اواروي او هر څوک پخپل قوي منطق او ادبي استدلال قانع کوي. د پښتنو د مشرۍ راز هم په همدې کې دی، چې سړی بايد له ملي عنعناتو او رواياتو نه ښه خبر وي، هغه خبرې چې دوی پرې قانع کېږي او هغه استدلال چې

د دوی په افکارو او روحیاتو قوي اثر لري ځانته معلوم کاندې دغه راز خبرې ښايي چې مونږ او تاسې ته هېڅ ښکاره شي، مگر په عامه طبقه ډېر اثر کوي، په ځينو مجالسو کې چې زه ناست وم او هلته د پښتنو د روغې د اصولو پوهان راټول شوي وو. ډېر ځله مې په داسې مواردو کې چې خلک به يې د خپلو عزيزانو احترام ته رابلل او دابه يې ورته ويل چې خپل کام او خپل کام او خپلو عزيزانو ته په سپکه مه گوري يو د بل عذر قبلوي او ننوتو ته په درنه سترگه گوري، د يوه منلي او مسلم دليل په ډول به يې ويل چې لوڅې د خپل کام سپکه غوښته سريې په درياب کې وچ شو. دې خبرې به خلک ډېر متحس کړه او زيات تاثير به يې وکړ، زه د دې خبرې په سرو برنه يم خبر چې عنعنوي اصل او اساس به يې څه وي؟ مگر لوڅې چې گورم رښتيا په اوبو کې ولاړې وي او سرونه يې وچ وي، نو دا خبرې که څه هم څه اصل او حقيقت ونلري تاثير، خو لري او له يوې ډېرې صحيح فلسفې نه په عوامو باندې زيات اثر کوي.

که څوک غواړي چې خپل مخاطب او اوریدونکي د خپلو خبرو له تاثير لاندې راولي، نو بايد له هغه سره داسې وغږېږي چې منطق او ادب يې په هغه تاثير وکړي. تشبیهات او استعارات، تخيل او تصوير، استدلال او استشهاد يې د هغه له فکر او ذوق سره سم وي او په نظر کې يې له مسلمانو څخه وي.

زمونږ ادبا او شعرا بايد دې خواته ملتفت وي او په خپل شعراو ادب کې له عاميانه بلاغت نه چې د عوامو په ويناو، متلونو او

روایاتو، قصو او افسانو کې ځای لري پوره کار واخلي، په هغو تشبیهاتو او استعارو خپل کلام رنگین کړي چې دوی ورسره اشنادي او پرې پوهېږي چې زمونږ ادب هم ملي رنگ پیدا کوي او د ملت په ذوق برابر شي.

د پښتو لنډۍ او چاربيتې چې په هر چاښې لگېږي او عمومي مقبوليت لري یو سبب یې همدغه دی چې له عامیانه بلاغت نه پکې کار اخیستلی شو او کلمات و تعبیرات داسې دي چې عام خلق پرې ښه پوهېدلی شي او هېڅ نا اشنایي پکې نه گوري وینا یې هم د حال له مقتضا سره سمه وي او له حیات سره پوره تطبیق لري د مثال په ډول به یو څو لنډۍ هم راوړو.

د پښتو څو لنډۍ:

کله چې مونږ کوچیانۍ لنډۍ او د کوچیانو تپې اورو پوهېږو چې دا لنډۍ د کوچیانو له حال او حیات سره څومره اتصال لري او د دوی حیاتي وضعیت څنګه ښه تصوېروي لکه دا لنډۍ:

اوبښانو بیا غاړې کړې کړې

چې پرې سپرې دي سپینې خولې زېر پېزوانونه

که چاکله د کوچیانو روانې کډې لیدلې وي چې په اوبښانو باندې پښتنې پېغلې سپرې وي او اوبښان یوه خوا بله خوا غاړه کړوي او تر شاگوري هغه د دې لنډۍ په بلاغتي کیفیت ښه پوهېدلی شي چې دلته ویونکي څه شاعرانه او ساحرانه مهارت خرڅ کړيدي، چې له یوې خوا دغه منظره او وضعیت ډېر ښه تمثیلوي او له بلې خوا دې

خبرې ته هم تلميح او اشارت کوي چې اوبسان هم ددغو پېغلو د
 بنایست او جمال احساس کوي او د دوی نندارو ته مخ راگرځوي.
 په دغسې مواردو کې چې مطلب د دغو پېغلو ستاینه ده بنایې
 چې ډېر تعبیرات پیدا شي، مگر هر تعبیر به د کوچیانو له حال او
 حیات سره د غومره موافق نه وي او نه به پکې د غومره بلاغت
 موجود وي.

په یوه بله لنډۍ کې یوه کوچۍ پېغله خپل اشنا ته وایي:

تر دې خروړي سپي راتېر شه

تر دې ملالۍ خولې به زه درتېره شمه

په دې لنډۍ کې یو شرط او تعلیق لیدل کېږي، چې باید مین یې
 پرځای کړي او د ملالۍ خولې په مقابل کې یو گران کار قبول
 کړي، چې هغه له خروړي سپي څخه تېریدل دي. په دې ځای کې
 البته ډېر مشکل شرطونه پیدا کېده چې باید په مین تحمیل شوي
 وای، مگر د کوچیانو له حال او ژوند سره به یې د غومره موافقت
 نه درلود لکه چې دا شرط یې لري.

یوه کوچۍ پېغله باید هر څوک له خپل خروړي سپي څخه وډار
 کړي او خپل سپی لکه لېوه یا زمری خلکو ته ونښي. دلته ټوپک یا
 توپونه یادول له حیات سره مناسبت او موافقت نلري او نه دغه
 ادبي لطف پکې شته چې د خروړي سپي په لفظ کې موجود دی.

دا د همدغه لفظ اثر دی چې ځینې د تصوف خاوندان له دې
 لنډۍ نه د حقیقت په نامه یوه بله معنی اخلي او وایي چې خروړی
 سپی نفس دی او له دې نه تېریدل خدای ته رسېدل دي که دلته

توپ او توپخانې يادې شوې وای د دغسې تاویل دپاره به هم څه
مجال نه و او دومره ظرفیت په دې لندۍ کې نه پیدا کېده.
د دې لندۍ په ځواب کې یوه د تورې خاوند او توریالی مین
خپلې معشوقې ته وایي:

د سپینې خولې تن راته کېده
که د چرو په څوکو لار وي دربه شمه

دا هم یو بلیغ تعبیر دی او له ده سره مناسب ایسي، ځکه د چرو په
څوکو تېرېدل انتهایي مشکلات قبول دي او سړی پوهېږي، چې
د دغسې سختې لارې یون دومره گران دی چې له خروړو سپو
تېرېدل ورته هېڅ دي او څوک چې دا قبلوي هغه په خروړو سپو
هم نه ایسارېږي.

که سړی په شعر و ادب کې ښه غور وکړي د دې فن ټوله ساحري
په یوه ښه او بلیغ تعبیر کې مضمزه ده که څوک د خپل مقصد
دپاره یو قوي او لطیف تعبیر ومومي چې مبتذل او پیکه نه وي،
دې سړی په یقین سره د شعر او ادب حق په ځای کړی او د بلاغت
سکه یې قایمه کړیده. په دې تعبیر کې دانه ده لازمه چې ارومرو
به پکې اغراق او مبالغه وي، بلکې لازمه ده چې لطف او ملاححت
او حسن به پکې وي او یو نوی تعبیر او ښه تصویر ورته ویل
کېږي، لکه په دې لندۍ کې:

مخ په مړوند کله پټېږي
ظالمه یاره سلامي ولاړه یمه

وگورئ دلته یوازې یو ښه تصویر او ښه تعبیر په سړي اثرکوي. دا

د حياناكو پېغلو عادت دی چې منگی به یې په اوږه وي او ګودر له به ځي، نو چې څوك نارینه په مخه ورشي خپل مړوند مخې ته نیسي او درېږي، په دې وضعیت بنایي چې کوم اشنا متاثر شوی وي او څه ګله یې ورلېږلي وي، نو دا ورته وایي چې زه تاته سلامي ولاړه یم هسې نه چې خپل مخ پټوم، ځکه چې مخ په مړوند نه پټېږي. رښتیا وایي لمر چاپه ګوته نه دی پټ کړی دابه د سلامي په وضعیت ولاړه وي.

په یوه بله لنډۍ کې یو مین د خپلې لیلې په پوزه سره نټکۍ ګوري او سپینې خولې ته یې زړه کېږي، نو خپله ارزو په دې ډول ورته څرګندوي:

ستا په نټکۍ کې شیطان ناست دی

هره شېبه مې ستا خولګۍ ته لمسونه

داخو معلومه خبره ده چې دی په چل کې ورځنې خوله غواړي مګر که ورته ووايي چې خوله راکړه یا مې ستا خولې ته ډېر زړه کېږي دابه یوه بې لطفه غوښتنه وي او شعر به نه وي، نو دا د شاعر کار دی، چې په دې خبره کې خوند پیدا کړي او شعر ورځني جوړ کاندې، نو اول نټکۍ ستایي بیا پکې شیطان کښیښوي، وروسته تردې نو ورته وایي چې ستاله خپله کوره دی چې ما په کراره نه پرېږدي او ستا خولګۍ ته مې لمسوي. بنایي چې خبرې د شعري سحر په مرسته په هغې اثر کړی وي او هغې هم ویلي وي:

د سپینې خولې واك مې درکړی.....

په پښتو کې اکثره لنډۍ داسې وي چې دغه راز نازکي او
باریکې هم پکې نه وي او نه له دغسې پیرایو نه پکې کار اخستل
شوی وي، مگر په زړه خوږې لگي او ښه لطف لري لکه چې یو
مین خپلې مینې ته وایي:

که دنیایي شرمونه نه وای

تا به منگی ووړ زه به تش درسره تلمه

دا لنډۍ خومره ساده ده چې هېڅ صنعت هېڅ تخیل پکې نشته او
بې له تشو تللو هغه هم هله چې دنیایي شرم نه وای نور څه نه لري،
مگر مینه او محبت پکې ځای لري او د عاطفې ترجماني کوي، نو
د محبت په لاره او د مینې دپاره تش تگ، بلکې د تگ ارزو هم
لطف لري او په زړه اثرکوي.

په یوه بله لنډۍ کې یو عاشق خپلې معشوقې ته پیغام استوي
چې زه ستا د خولگۍ په امید درځم او په هر قیمت چې وي غواړم
بې وایي:

که مې اجل ستا په خولگۍ وي

سبا کفن په سر ترم تاله درځمه

په دې لنډۍ کې هم د تشبیهاتو او نازکخیالۍ څه رنگ نشته،
مگر رنگ یې څه کوي خوند یې گوره! د خپلې محبوبې بورجل ته
به ډېر خلک په مختلفو لارو تللي وي، خو په دغه ډول چې د دې
لنډۍ خاوند او ویونکي ورځي بل څوک به نه وي ورغلي هر څوک
چې چپړته ځي او سفرکوي، نو د لارې توبښه او د سفر سامان له

ځانه سره اخلي، مگر دی کفن په سرتري او روانېږي، دا تگ
شاعرانه تگ دی چې بې له شاعره دېل چا ورته نه پام کېږي او ده
به هم له پټنگه زده کړي وي.

د مينې او محبت خبرې که هر څومره ساده او بې ساخته وي
هغومره ښې وي په يوه لنډۍ کې يو مين خپلې مينې ته د کور
ورانی ښېرا کوي او ورته وايي:

کور دې نژدې ديدن دې لري
ديوال دې ږنگ شه چې وړيا دې ووينمه

مگر سړی پوهېږي چې دا ښېرا له مينې او محبت نه ده او په دې
ښېراو کې عشق او محبت مضمردی داهم هماغه شان ښېرا دي
لکه چې يوه مينه خپل مين ته وايي:

ټوټې ټوټې په ټورو راشي
چې پرهارونه دې گندم خوله درکومه

نو کوم زخمو نه چې دغسې ملهم پيدا کوي سړی به پرې ولې نه
خوشحالهږي او ولې به دغسې ښې دعاگانې ښېرا بولي؟ هم داده
چې د مينې او محبت خبرې ډېرې خوږې دي که دا خبره هر څومره
مکرره شي بد مه وړي، ځکه چې مينه په همدغو مکرو
توصيفونو ارزې.

په کومه خبره کې چې د مينې او محبت جلوه وي هغه که په هر
عبارت وي شعر دی او همدغسې خبرو ته شعر ويل کېږي.
يوه معشوقه بې له کومې تشبیه او استعارې خپل مين ته وايي:

سترگي مې تاته تورولې چې ته رانغلې په سالوې پاڼه

څوك چې په مينه او محبت پوهېږي او د شعر حقيقت او هویت
ته رسېدلي وي هغه به دا لنډۍ هېڅکله هېره نه کړي او د لوړو
اشعارو نمونه به يې وگڼي، ځکه چې د عشق او محبت په عالم کې
چاته سترگې تورول او د هغه د نه راتلو په سبب يې بېرته پاڼول
ډېر لوړ قيمت لري.

يو بل ځای يو ارمانجن مين وايي:

زما جانان دې راسره وي په ما دې تيرې د مېرو راچلوينه

سړی چې گوري ډېر خلك ويني چې د پيسو دپاره تېري چلوي او
څوك ورته هېڅ نه ملتفت کېږي، مگر يو مين چې د خپل جانان د
وصال په مقابل کې تېرو چلولو ته تن ږدي، د ده ناراورې تېري د
عشق او شعر په مانۍ کې لکېږي او يو يادگار ورځنې پاته کېږي.
پای

نوی سبک او نوی ادب

د خدای قانون

مونږ د خپلو کورونو له څنګه په دېره کې ناست وو. له پاسه یو
لاروی راغی، د ونی ډډته یې ډډه ولګوله، ډوډی یې له ملا نه
پرانېستله په مزه مزه یې له څه شي سره خوړله مونږه ډېر وږي تږي
وو، هغه ځان موږ کې او یخې اوبه یې وڅکلې، مونږ روژه ووه هغه
بوزه وه، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته.
لاروي وویل: ماته د خوړلو اجازه شته تاسو ته نشته.
ماته خدای خواږه اوبه رواکړي دي په تاسو یې ایسار کړي دي.
دا د خدای قانون دی، د دې قانون په رمز او معنی تاسې نه
پوهېږئ.

د خدای کارونه بې حکمته نه دي.
تاسې د دغه عملي تعلیم په اصلي معنی 'ښه فکر وکړئ! تاسې
ولې وږي یاست زه ولې موږ یم؟
زه په کار او مقصد پسې روان یم، ناست نه یم زما په ژوند
کې درېدل نشته، ځکه ما نه وږي کوي.
تاسې ځای په ځای پراته یاست ستاسې حرکت لنډ دی، ځکه یې
وږي کړئ.
تاسې د خدای قانون منلی دی، مګر پوه شوی پرې نه یاست. زه
د دې دپاره راوګرځېدم، چې تاسې پوه کړم او له لوږې نجات
ومومئ.

پاخېږئ روان شئ او لرې ځای په نظر کې ونیسئ لوږه او تنده په
توقف او سکون کې ده په حرکت کې نشته.

د کار فکر

د کور مېرمن ناروغه وه، د دوا پیسې نه وې، غله خلاصه وه
ماشومان وږي وو، په کور کې څه نه وو پاته چې پیسې پرغډې
شي.

د کور خاوند یوه ورځ په پور پسې وگرځیده دوستانو، اشنايانو
خپلوانو هېڅ ورنکړه، بله روځ په گدایۍ پسې ووت، د سخیانو
او غنیانو له کورونو نه ناامیده راغی.

درېمه ورځ ورته د کار فکر پیدا شو کار ته یې ملا وتړله په کار
پسې روان شو، کار یې وکړ په دغه ورځ یې کورته دوا او ډوډۍ
راوړه د کور مېرمن او ماشومان ډېر خوشحاله شوه.

چې رنځور جوړ شي او وږی موږ شي له دېنه لویه خوشحالي بله
نشته.

که څوک خوشحالي غواړي په کار کې دې ولټوي.

د رنځورانو علاج په کار باندې کېږي.

چې وږي مړوي هغه کار دی.

چې سپری خوار شي او خپلوان ترېنه لاس واخلي.

چې څوک پور ورنکړي او اشنايان نا اشنا شي.

چې سخیان ورته ووايي خدای دې درکړي.

چې له هر چا او له هرې خوا ناامیده شي.

په دغه وخت کې کار په کار بېږي.
پلار خپل ځوی ته تر یوه وخته ډوډۍ ورکوي بیا یې له ځانه
بېلوي.
چې ځوی لوی شو بیا مور هم شیدې نه ورکوي.
مگر د کار مهربانې او احسان په هر وخت کې وي.
د کار برکت په هېچا کې نشته.
هغه چې د خان مزدوري کوي خان څه نه ورکوي کار یې ورکوي.
نوراشه، د کار سپی شه!
د کار سپی او د سردار سپی ډېر فرق لري.

زه خبرنه وم

له خوبه راوینښ شوم ډېر وړی وم.
تا زما له سرلاندې ډوډۍ ایښې وه مانه لیده په دسترخان کې
پټه وه.

ما ستا دسترخان ونه لټاوه د خلقو درگاه ته ودرېدم.
زه خبرنه وم چې ډوډۍ زما له پښولاندې ده او ما پردي کور ته
لاس نیولی دی.

زه ډېر وروسته پوه شوم، چې د ځمکې دسترخان له ډوډۍ ډک
دی او زه گدایی کوم.

که زه پوه وای ما به د ډوډۍ دپاره ځانته دومره باداران نه پیدا
کول.

زه ستا د درگاه د خاورو په قدر پوه نشوم زه نه وم خبر چې پدې
خاورو کې هرڅه شته.

هو! تا زمونږ دپاره ډېرڅه پیدا کړې دي، مگر مونږ نه یو پوه
شوي.

لکه چې د ځمکې د تېرو دپاره ډکې ويايي او ډک سيندونه
بهېري د وړو د پاره هم په هره پوله ډوډۍ ايښې ده.
هلې! زر کوي! دغه وړي فقيران خبرکړي، چې د خداي دسترخان
ولتوي.

ټول نعمتونه همدغلته دي.
له خلقو سره بې له کاره او بې له زياره څه نشته.
تاسې د خداي په نامه له چانه څه مه غواړئ.
د خداي په نامه څه ورکړئ، ځکه چې خداي تاسو ته هرڅه
درکړيدي. که تاسې هرڅه ولتوي په دغو خاورو کې بې ومومي.
په لټولو هرڅه پيدا کړي.
که تاسې وزگار کښېنئ او هرڅه له ځانه وغواړئ هرڅه شته که
گدايي کوي هېڅ نشته.

د خير خاوند

هغه خپله غوا په پولو او لښتنيو پووله.
دهقانان پوهېدل چې دی پردی کښت په غوا باندې نه خوري.
غوا به کله کله د خلقو کښت ته خوله اچوله، مگر ده يې جلب
نیه.

دغه لږ زیان د قصد له مخې نه و، ځکه چاڅه نه ویل.
د غوا خاوند پوهېده چې په پولو او لښتنيو باندې غوا ښه
مړېږي.

که غوا خوشې وي او پردی شوتله خوري یا تنډېږي یا لنډی او
بوچی کور ته راځي. د ده غوا کتاره نه وه، ډېرې ښې شودې يې
کولې، هر چا به ویل چې ډېره ښه غوا ده، د غوا شودې او
شرومې هغه یواځې نه خوړلې د مېلمنو، د مسافرو، د همسایه
گانو برخه هم پکې وه.
خلقو ویل: داسې ډېر ښه سړی دی دا کور د خیر او برکت کور
دی.

هو! څوک چې خپل نفس د غسې وساتي او جلب يې خوشې نکړي
هغه د خیر او برکت خاوند دی.
د هغه ضرر چا ته نه رسېږي خیر يې رسېږي.
د هغه غوا هم وږې نه پاته کېږي او شودې يې ډېرې دي.

دیمو کراسي

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې د شفتالو ونه ده، د غنمو په
وړو کې دانې شته په دانو کې همدغسې وړی شته.
په چرگه کې هګۍ ده په هګۍ کې چرگه.
دغه یوه دانه پندانه چې گوري تېل او پلته دواړه لري او په
حقیقت کې بله ډیوه ده، مګر ستا سترګې پټې دي دغه رڼا نه
ویني.

ته نه یې خبر چې په یوه دانه او په یوه څاڅکي کې عالمونه پراته
دي.

ته پخپله هم د غنم په دانه کې ویده وې بیا دې په یوه څاڅکي او
بوکې لامبو وهله نن ځانته لوی سړی وایې او په لویه بېړۍ کې
ناست په لویو سیندونو کې حرکت کوي.
څه شی چې ته وړوکی گنې هغه هم لوی دی.
یا هغه چې تاته لوی بنکاري هغه هم لوی دی.
ته ونه لویه گنې هغه په یوه زړي کې ده.
تاته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده،
دغه غټه هند اوڼه چې گوري کال ته نشي پاته کېدای او عمر یې
ډېر لږ دی.

دغه د هندوانې کوچنی زړی تاته هر کال تازه هندوانې درکوي.
د زړي قیمت له هندوانې نه لږ نه دی.

هنداونه په زړي کي ساتلې ده که زړی وړک شو هندوانه
ورکېږي.
که ميندې او پلرونه خپل واپه ماشومان ساتي واپه او کوچني
هم قام او تېر ساتي.
نو راشه! هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه گڼه، ځکه چې دلته غټ
او کوچنی لوی او وړوکی نشته ټول برابر دي يواځې خدای لوی
دی او بس.
د نن ورځې ديموکراسي له همدغسې کتنې پيدا شوه او د ډېر
دقت نتيجه ده.

عشق

ته له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره په دغه ښار راغلې.
د دې ښار له خلقو سره دې ډېر جنگونه وکړه.
له دې خوا له هغې خوا ډېر خلق و وژل شوه، ډېرې وينې تويې
شوې، ډېرې ککړۍ له پښو لاندې شوې.
ستا مخه چا ونشو نیولې.
تا د ډېرو مړو به سرونو پښې کېښودې او په ډېر قوت له خپلو
لښکرو سره د لوی فاتح په شان ښار ته راننوتلې.
ته ډېر په قاروې تا غوښتل، چې ښار لوټ کړې او قتل عام جوړ
کړې، مگر دا کار تا ونشو کړای.
ستامخې ته د ښار یو ښکلې پېغله راغله ستا زړه یې ویووړ.

تاخپل زړه د هغې له پنځو خلاص نکړای شو او له خپل ټول
قوت سره یوې پېغلې ته تسلیم شوې.
تاپه ځان باندې د یو فاتح گمان کاوه، مگر فاتح بل څوک و.
ته نه وې خبر چې دننه په ښار کې بل راز قوت موجود دی.
تاپه ډېر زور او قوت ځان اسیر کړ او د خپل اسارت دپاره دې
ډېرې قربانۍ ورکړې.
که له تا سره دغه قوت نه وای او شکست دې خوړلی وای ته نه
اسیر کېدی، د عشق مقام ته رسېدل څه اسانه کار نه دی.
ته اوس دا ښار نشې لوتولی، دا خلق نشې وژلی، ځکه چې
عشق او محبت اجازه نه درکوي.
ته باید د دوی خدمت وکړې او د دوی خدمتگار شې.
هو! عشق له پادشاهانو نه خدمتگاران جوړولی شي.
دلته سکندر بل راز کېږي او د جهانګېږۍ حرص نه پاته کېږي.
سنگر څوک نشي ماتولی دلته زور او قوت ماتېږي.

عمل

هغه خپله امساتکوله او بازار ته راغی.
په سترگو يې څه نه ليدل، خو په نامه يې هرڅه پېژندل.
له ده نه خپلو ماشومانو وڅکي غوښتي وې.
دی په وڅکو پسې راغلی و.
دغسې ډېر پراخه بازار ته راځي او څه اخلي.
دکانداران دهغوی په سترگو کې خاورې اچوي او پردي مالونه
ورکوي.
ده ته يې هم له خاورو نه ډکې وڅکې ورکړې او هرڅه پکې گډ
وو.
هغه روان وو او ځولۍ يې له لاسه خوشې شوه.
د هغه ارزو له خاورو سره برابره شوه.
هغه د زمکې په سرلاس وگرز او هرڅه يې ټول کړه.
هغه نه پوهېده چې خپل کور ته څه شی وړي؟
ده غوندې ډېر پراخه دلته راځي او له ځانه سره څه وړي، چې د
وړلو نه دي.
هو! د رندو عمل همدغسې وي.

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی

چې وړوکی و له شیشکو او پېریانو ډارېده.
چې لږ غوندې غټ شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده په
کورو کلي کې له غلیمانو په ښار کې له پولیسانو، د ایمان ځای
زړه دی او دی ډېر بې زړه دی.

د شپې په خوب کې هم ډارېږي او خپسکی یې نیسي.
لویه خدایه! په کوم زړه کې چې دومره وېره وي ستا وېره ډېره نه
ځایېږي، ستا خوف ته ډېر لږ ځای پاته کېږي.
که ستا ډار او د ظالمانو ډار په یو زړه کې یو شان موجود وي له
ډېره لویه گناه بله نشته.

کاشکې دوی یوازې له تا ډارېدلی او ستا دښمنانو ډار یې په
زړه کې نه وای.

د خلقو ډار ستا وېره په زړونو کې کموي او ایمان ته زیان
رسوي.

ستا ضعیفه بنده گان یوازې له تانه نه وېرېږي له نورو نه هم
وېرېږي دوی اوس د زورورو له ډاره حق نشي ویلی او ته د حق
طرفدار یې.

ته په دروغو خپه کېږې دوی له ډاره رښتیا نشي ویلی.
ستا ظلم نه دی خوښ دوی له وېرې د ظالمانو خدمتونه او
صفتونه کوي.

هغه مسلمان چېرته دی چې یوازې له تا ډارېږي اوبس.
ستا بنده باید د ډار بنده وي. د نمرود له ډاره یې سترگه ونه
سوزي د فرعون په مقابل کې مغلوب نشي، له مرگه ونه وېرېږي.

زمونږ باغ

د دې باغ ونې ټولې زړې دي، ډډونه او ښاخونه يې وچ دي په
ميوو کې يې زښت ډېر فرق راغلی دی، میوو لاشه چې سیوری هم
نیم نه دی پاته، تازگي نشته، خیابانونه او چمنونه خراب دي باغ
ټول اغزو او ناکاره بوټو نیولی دی.

د گلانو یو نیم بوټی که وي هغه درېو او کبلو لاندې کړیدي دلته
اوس طوطیان او بلبلې نه راځي، پدې چمن کې اوس خاړوي
خړي، د ونو پانې په پسرلي کې زېږې ښکاري دا ونې د وهلو دي.
د دې زړو ونو نیلو او ریښو ټوله ځمکه نیولې ده د ځمکې
قوت یې ډېر کم کړی دی، مگر څانگو او ښاخونو ته یې فايده ډېره
لږه رسېږي، دا ونې اوس بې ثمره او بې حاصله دي.

د باغ خاوند باید ټولې له بیخه وباسي، په ځای یې نوی نیالگي
کېږدي. مونږ باید ډېر انتظار وکارو، چې دلته بیا سیوری او میوه
پیدا شي، په دې باغ وېنې کې بیا تازه گي ووينو، که مالیار کال
په کال چينجنې زړې ونې ایستلی او نوي نیالگي یې په ځای
ایښودلی باغ به اوس هم هماغسې سمسور و.

د باغ عمر او د ونو عمر به یو شان نه و.

ونې به ورکېدی باغ به نه ورکېده.

اجتماعي ژوند به له فردي او شخصي ژوند نه نه قربانیده.

څوک چې زړې ونې په باغ کې ساتي باغ به یې همدغسې وي.

بي تميزي

ډېر ښه اس و، خو د بي تميزو په لاس کې وو.
خوک يې په قدر پوه نشو ه باوغان پرې موږه کېښوده.
د يابوکار يې ترې واخيست.
هغه خبر نه و، چې دغسې اس د پادشاهانو په کمند کې هم نشته
او قيمت يې ډېر زيات دی.
چېرته چې علم او فراست نه وي خلق د اس او يابو فرق نشي
کولی هلته عربي اسونه له موږو لاندې زخميان شي او د خرو په
غارو د زرو کتورۍ وي.
په دغسې وخت کې چې عمومي شعور پوند وي او څه نه وينې.
حافظ د خلقو د بي تميزي اعلان کوي:
اسپ تازی شده مجروح بزر پالان
طوق زرین همه در گردن خر می بینم

د ظالم فلسفه

يو سړی د غليمانو په خوله شل کاله بندي شو.
هر چا به ويل: حاکم ناروا وکړه. دومره ظلم هېڅوک نه کوي.
دلته عدالت نشته، قانون ته څوک نه گوري، په بدو او رشوتونو
هرڅه کېږي، مونږ له دې حاکم سره نور گذران نشو کولی.
بندي چې له زندان نه را ووت د هنر او کمال نوم يې په وطن کې
خيور شواو ډېر د کارسړی وخت.
حاکم ويل: زه پوهېدم چې دی بې گناه دی، مگر که مادي نه وای
بندي کړی غليمانو واژه يا به ده څوک وژلي و، ده بې زندانه ژوند
نشو کولی د ده حيات په خطر کې و، د ده دغه هنر او کمال د
زندان برکت دی که دی پوه شي ماله ده سره ډېر لوی احسان کړی
دی، انسان پخپل خیر و شر نه پوهېږي، ډېر ځله په بنو باندې د
بدو گمان کوي.
که دی پوه شي بنديتوب د ده د پاره خیر و، ما د ده خیر په زندان
کې لیده.
ډېر کارونه دي چې په ظاهره بد معلومېږي په حقيقت کې ښه وي
د خلقو په نظر کې ظلم وي چې فلسفه يې ولټوي رحم او دلسوزي
وي.
ناپوهه خلق خیر خواهان نه پيژني، په احسان نه پوهېږي،
دوستي ورته د ښمې ښکاري په مدرسه باندې د زندان گمان
کوي.
مونږ د دوی په خوشحالي پسې نه گرزو د دوی په خیر پسې
گرزو.
دوی پخپل خیر نه پوهېږي او خپل خیر نشي سنجولی.

دستور العمل

خاص مجلس و، ټول غلي ناست وو، يو هم خبر نه و چې څه به وايي؟ دومره پوهېدل چې مطلب ډېر مهم دی.

پس له څه قدر سکوت نه، هغه وويل: غير له سرو او سپينو ډېر قيمت بها نه شته، چې جواهر او الماس هغومره قيمت نلري.

حکومت بايد هغه ډېر ټينگ وساتي.

که هغه و، هر څه شته، که هغه نه وهېڅ نشته، د حکومت اساس او بنياد هماغه دی، بې له هغه حکومت نشي قايمېدلی.

د خزانو ساتنه هغومره ضرور نه ده، د هغه شي ساتل فرض دي.

د سياست په دنيا کې هېڅ شی هغومره قيمت نلري.

په دې خبره ټول په فکر کې شوه.

چا گمان کاوه چې مراد عدالت دی حکومت بايد دغه شی ډېر ټينگ وساتي او له الماس نه يې بهتر وگڼي.

د ځينو دا خيال و، چې د مملکت استقلال له هر څه نه زيات قيمت لري. يو سياستمدار بايد د همدغه شي د ساتلو ډېره ټينگه توصيه وکړي.

څه نورو تصور کاوه چې مقصد د ملت خوشحالي ده.

د يوه ديموکرات حکومت اساس همدغه دی جواهر او الماس دومره قيمت نلري.

پس له يو څه وقفې هغه خپل مطلب ښکاره کړ.

هغه پوهېده چې زما په خبرو پوهېدل څه اسانه کار نه دی.
هغه وويل: د حکومت ډار بايد ډېر ټينګ وساتل شي او حاکمان
له ډېر تشدد نه کار واخلي. د حکومت ډار که د خلقو په سترگو کې
و خزانو ته څوک کاره نشي کتلی له گد اموونو نه مېرګ هم غله نشي
ورلی، سره او سپين که په ډاګ پراته وي څوک ورته نه گوري. که
دا ويره د خلقو په زړه کې وه ظلم ته به عدالت وايي بې رحمي به
رحم گڼي.

که ډار نه و او خلق سپين سترګې شوه، نو بيا گذاره ډېر مشکله
ده.

تاسې کونښن وکړئ، چې دغه ډار د خلقو په زړونو او سترگو
کې وساتئ او دا قيمت بها خيز ضايع نشي، د دې شي په قيمت
باندي ښه پوه شي!
دا هغه شی دی چې په وينو تويولو، په کورونو وړانولو، په
مالونو لوټولو لاس ته راغلي دي تاسې يې په اسانه مه ورکؤئ!

اصلي غل

ستا خونبه چي غل ورته وايي که د غلو مل؟ زه يې غل بولم.
د دې غله لاس قاضي يا مفتي نشي پرېکولی.
د ده له لاسه هر څه کېږي او ډېر قوت ورسره دی.
حاکمان ده ته څه نشي ویلی.
د پوليسانو زور په ده نه رسېږي.
د دې غله احترام قوماندان هم کوي.
دا غل ډېر زورور غل دی.
د ده مخه څوک د ورځې هم نشي نیولی.
دی د سرکار په مال کې هم برخه لري او په خزانه شريک دی.
په ده باندې حقه شاهدي ادا کول ډېر گران کار دی.
په ده باندې هېڅوک دعوه نشي کولی.
ده ته يواځې زه غل ویلی شم او بس.
دا هغه غل دی چې له سترگو نه رانجه نه پتوي سترگې پتوي.
غله پيسې پتوي.
دې غله پتوي. خيانتونه پتوي، ظلمونه پتوي.
اصلي غل همدغه دی.
نور غله د ده په سيوري کې پټ دي.
ترڅو دی وړک نشي غله نه ورکېږي.

د غلو منطق

له ورځې نه شپه بڼه ده او له رڼا نه تورتم.
شپه د راحت دپاره ده ورځ د زحمت دپاره.
د عیش او عشرت وخت شپه ده.
سازونه سرودونه په شپه کې وي.
وصالونه په شپه کې صورت نیسي.
ساقی او شاهد د شپې بڼه ښکاره کېږي.
بزمي محفلونه د شپې وي.
د حیات اوبه په تورتم کې دي.
په تیاره کې د ستر او پرده پوشۍ راز پټ دی.
تاسې د تورتم په قدر نه پوهېږئ.
شپې لکه د خوبانو زلفې چې هر څومره اوږدې وي هغومره ښې
وي.

په سپینو مخونو باندې باید تورې زلفې خورې وي.
ښکلي او ښایسته مېرمنې په تورو پردو کې پټې ښې دي.
مونږ او دوی د پردې تر شا په تیاره کې هر څه کولی شو.

که زمونږ له عملونو پرده لرې شوه او هر چا په رڼا کې وليدو
مونږ ته به په نفرت وگوري.
زمونږ د پاره شپه ډېره ښه ده.
تاسې کونښن وکړئ، چې د ورځې هم تورتم او تياره وي.
د وهم او خوف تياره د ورځو رڼا کموي.
له ظلم سره ظلمت او تورتم تړلی دی.
د وږو خلقو په سترگو باندې توره شپه وي.
د ناپوهۍ تياره له شپې نه کمه نه ده.
بايد تل تر تله تياره وي، ځکه چې د حيات اوبه په تورتم کې دي.

د غلو ډيوه

سپوږمۍ ورکه شوه، شپه ډېره تياره وه، غله په تورنم کې راغله
په کاله ننوتل.
دوی خبرنه و، چې ښه ښه مالونه چېرته ايښي دي، ځکه يې ډيوه
ولگوله او مال يې لټاوه.
د کورو کلي خلقو چې رڼا وليده را پاڅېدل د غلو مخه يې ونيوله
او غله يې وپېژندل يوه وويل: له تورتم نه د غلو ډيوه هم ښه ده.
مونږ غله په رڼا کې وليدل او راوينس شوو.
هو! مونږ غلو راوينس کړو.
زمونږ په کور کې غلو ډيوه ولگوله.

د حاکم اشتباه

دومره ظلم او ستم. دومره تغافل او بې روایي. دومره کبر او غرور.

داسې سخت زړه؟

بې رحمې او بې غوري انتها ته ورسېده.

د زړونو له ازاره هېڅ نه وېرېږي.

زما په ژړا یې زړه نرم نشو.

زما فریادونه نه اوري.

زما عذرونه او زاری تاثیر نلري.

زه په ډېر امید ورشم. زما په زړه کې ډېرې خبرې وي.

زه وایم خپل ټول عرضونه به وکړم.

هغه لکه برېښنا د سترگو په رپ کې له سترگو پناشي.

له ډېرې استغنا راته گوري هم نه.

عاشق د معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول.

حاکم اشتباه وکړه، هغه یې سیاستاً بندي کړ او په سیاسي

بنديانو کې حساب شو.

آه! د وطن مینان په دغسې خبرو زندان ته ځي.

خه لري او خه نه لري؟

خمکې لري، ژرندې لري، قلاگانې لري.
راډيو نه لري، موټر نه لري، چوکۍ نه لري.
سر لري، سترگې لري، زړه لري، غوږونه لري.
ذوق نه لري، فکر نه لري، شعور نه لري، احساس نه لري.
تغرونه لري، توشکونه لري، رخت خوابونه لري.
جارو نه لري، خنډل نه لري، مينځل نه لري.
گوخانې لري، طبېلي لري، تحويلخانې لري.
حمام نه لري، تشنات نلري، صابون نه لري.
جوار لري، غنم لري، وريجې لري، پيسې لري،
خيرات نه لري، زکات نه لري، صحت نه لري، راحت نه لري.
حرص لري، غم لري، سودا لري ظلم لري و ناروا لري.
قناعت نه لري، صبر نه لري فضيلت نه لري، رحم نه لري.
جهل لري، بخل لري، حسد لري، رقيب لري، دښمنان لري.
علم نه لري، اخلاق نه لري، سواد نه لري.
زامن لري، نمسۍ لري، لونيې لري، وروڼه لري.
مکتب نه لري، معلم نه لري، ملا نه لري، مېرزا نه لري.
کبر لري، غرور لري، بدبينې لري، بدگمانې لري.
انصاف نه لري، ضمير نه لري، وجدان نه لري.
خوک؟

زمونږ خان او زمونږ ملک.

آمر او مامور

زه به په تريو وچولي خبرې کوم.
ته به لکه مجرم کوږ او مېړ ولاړ يې بلې صاحب به وايي.
زه به په هر کار کې کارلرم.
ته به زما په کار کې د فکر کولو حق هم نه لرې.
زه به هېڅ نه کوم، ته به زما په امر هر څه کوي.
خدمت به ته کوي نام نېکي به زما وي.
کار به زه وړانوم ملامت به ته يې.
منډې به ته وهي ستومانه به زه يم.
خومره چې له مرگه وپرېږي له مانه به هم ډارېږي.
په هره اندازه چې له ژوند سره علاقه لرې له ماسره به يې هم لرې.
يوازې محبت مې نه دی په کار زما له خوفه بايد زړونه ورپېږي.
زما په حضور کې بې له عجز، نيازه هېڅ خدمت نه قبلېږي.
که عاجزي او د غلامۍ خوی درسره و هر راز خيانتونه
معافېږي.
پام کوه! چې پخپل خدمت او لياقت مغرور نشي.

هر کله چې راځي که هر څومره مهم کارونه دي کړي و لکه
گنهار سر ټيټی راځه!
خپل خدمتونه مه يادوه!
په قانون استناد مه کوه!
ماته ځان وسپاره، زما په خوشحالي کې هرڅه ولټوه! ستا ترقي
زما په اطاعت پورې تړلې ده.
ستا تر فېع په همدغسې تواضع کې پټه ده، ته خپل ځان او خپل
حد وپېژنه.
ته ښه فکر وکړه چې زه څوک یم او ته څوک یې!

توره پرده

سپوږمۍ چې په تورو ورېځو کې پټه شي په جهان باندې توره
پرده غوړېږي او هر څه په تور تم کې ورك وي.
په دغسې توره تياره کې د انسان بينايي كار نه كوي، ړانده او د
نظر خاوندان يو راز وي، ښه مخونه او بد مخونه فرق نه لري، د
سپين او تور تمېز نشي كېدای خپل او پردي پېژندل كېږي.
د حقيقت او جمال رڼا له سپوږمۍ پتوالي په سترگو لاسه چې په
زړونو هم تياره راولي كه دا تياره وركه نشي او دغه رڼا له توري
پردي لاندې وي د ذوق او نظر د خاوندانو شپه نه سبا كېږي.
د شعر او ادب دنيا نه جوړېږي.
فكر، شعور او احساس نه وينېږي.
د كار او حركت اراده نه پېدا كېږي.

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوك څه نه وايي، د ژوند نغمه غلې ده په
دغسې خاموشۍ کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کېږي، نشاط او
فرحت لکه وحشي مرغې له انسانانو نه تېښتي.
زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرينده وغږوم
دا سرينده مادعشق له هېواده او دبلبلو له کوره راوپريده.
زما د سريندې اواز ډېر خوږ دی.
راشئ! کښېنئ زما نغمې واوري!
زه نه غواړم چې ارزوگانې مې او زړونه ساړه وي.
زه د احساساتو او جذباتو د وينولو دپاره راغلم.
دغه ده ماخپله سرينده راواخيستله خپلې نغمې شروع کوم.
آه – داڅه وشوه؟ له دې سريندې نه خوهېڅ اواز نه پورته کېږي.
سوري نه خونه ده ما ته ښکاري تاورنه يې ټول په ځای دي.
دا ولې نه غږېږي! له دې نه لويه ضايعه بله نشته.
پوه شوم، وپوهېدم دا سرينده د بلبلو د کور ده او بې د گلونو له
خوا بل چېرته نه غږېږي.
دا سرينده له عشق سره تعلق او ارتباط لري. تارونه يې هم په
هماغه مقام پورې تړلي دي.
زه بايد گل زار ته ننووزم او د گلونو په حرم کې د خپلې سريندې
اواز واوړم.

زه بايد د نرگس سترگې، د غوتې خندا، د چندرو لښتې، د
سنبلو پرېشانه زلفې وگورم او د حسن په گل زار کې خپله سرينده
وغږوم بې له دېنه دغه خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پيدا
کېږي.

دا تورې ورېځې بايد دلمر او سپوږمۍ له مخې لري شي.
د بلبلا نو پڼجرې او قفسونه بايد مات شي.
د باغ تړلۍ ور بايد بېرته شي چې خوشحالي راشي او ذوق
وشعور سترگې وغړوي.

خوشحالي

ستا د شجاعت او شهامت ترانه ډېره خوږه ده.
دا ترانه ډېر مشهور شاعر جوړه کړه، سازندگان ورتنه ډېر ښه
اهنگ پيدا کړ او س يې د وطن جوړه او پېغلې په ډېر شوق وايي او
ته يې په اورېدو ډېر خوشحاله يې.
ټول خلق تاته په ډېر قدر او احترام گوري، دا نه هلته يو ځای بل
ځای ستا د تورې او سربازۍ صفتونه دي او ته له ډېرې
خوشحالي په جامو کې نه ځايېږي.
په هغه ورځ چې ته د جنگ او جگړې له ميدانه بريالي راغلی
ستا په افتخار جشن ونيول شو په تا باندې له هر خوا گلونه
شيندل کېده ستا په غاړه کې خلقو د گلو هارونه اچول ټولې
سترگې تاته متوجه وې او په تا باندې خوشحالي وربډله. دا
خوشحالي تاله هغه ځايه راوړه، چې هلته د گوليو او بمنو باران
ورېده او ژوند ډېر په خطر کې و، ته به هر ساعت له مرگ سره
مخامخ کېدې او ډېر لوی غم در سره و.
هو! د مشرانو خوشحالي په همدغسې مشکلاتو او خطراتو او
غمونو کې پټه وي او کو چنیاڼ خوشې په خوشې خوشحاله وي.

لوږ خيالونه او ژور فکرونه

آزادي

په کوم حق د هوا ازاد مرغان په پنځرو کې اچوي؟
څه حق لري چې دغه اسماني نغمه وال له گونښه ځايونو، له چينو
او لښتنيو، د سپيدو له رڼا او د ونو له څانگو څخه بيلوي او د
ژوند پانگه ترېنه اخلي.

انسانه! ته په رښتيا دا گومان لرې چې لوی خدای دغه ښايسته
مخلوق ته دا ورونونه او ښکې د دې دپاره ورکړيدي چې ته يې
وښکوي؟

ايا بې له دغه ظلم او ستمه ته ښه ژوند نشي کولی؟
آخر دغو بېگناهو څه کړيدي چې ټول عمر به ستا په زندان کې
تېروي.

دا څه معلومه ده چې د دغو بېگناه بنديانو سرنوشت زمونږ له
سرنوشت سره نه دي تړلي.

دا چاته معلومه ده چې د دغو مرغيو آه به د ظالمانو حاکمانو په
څېر په مونږ راونه گرځي او مونږ به ونه ځوروي.
آه- هېڅوک نه پوهېږي چې په دغه جهان کې زمونږ له کړو نه څه
نتيجه ولاړېږي؟

زمونږ له هغو جنايتونو چې په خدا او خوشحالی انجام مومي
د اسرارو په چارراهی کې څه پيدا کېږي؟

کله چې دشنه اسمان سپک وزره مرغان چې د دې لويې فضا
الوتلو ته پيدا دي په پنځرو کې ايساروي، هغه وخت چې د اسمان

د نېلي درياب بڼايسته لامبوزن دخپل ظلم په زندان کې اچوي دا
فکر نه کوي چې يوه ورځ به د دوی په وينو لړلي نوکان له قفسونو
خڅه راووزي او تاسو ته به در ورسېږي.

ايا تاسو دا فکر نه کوئ چې هرچېرته چې يو بندي د ظلم او ستم
له لاسه فرياد کوي خدای ورته په رحم او مهربانۍ گوري.
د خدای دپاره د شنو فصلونو او کښتونو کونجې دغو بنديانو
ته وسپارئ.

بلبلان ازاد کړئ مرغۍ خوشې کړئ.
دغه ښکلې پنجرې چې د زينت دپاره ستاسو په کورونو کې
خړېږي په ډېر دقت وگورئ.

د جهان هغه تله چې تاسې يې نه وينئ دوه پلې لري.
همدغه د قفس نري او زري مزي دي چې د زندانو او جېلونو تور
آهنيښ سيخونه ترينه جوړېږي.

د اسمانونو، د چمنونو، د سيندونو بې ازاره لارويو ته زيان مه
رسوئ او ازادۍ ته يې په احترام وگورئ.

د دغو بېوزلو او بې گناهو ازادي مه ايساروئ، چې د تقدير او
سر نوشت قاضي او حاکم ستاسو ازادي سلب نه کړي.
هغه چې د ظالمانو له ظلمه فرياد کوي پخپله هم ظلم او تېرې
کوي.

انسانه! ته په رښتيا ازادي غواړې او ازادي دې خونبه ده؟
که دغسې وي، نو بيا ولې دغه بندي او د خپل ظلم پټه خوله
شاهد پخپل کور کې ساتې.

ظالمه! ولې فرياد کوي چې په مابندي ظلم او تېري کوي.
لږ څه خو دغه بيوزلي بندي وگوره چې سيوري يې په تا باندې
پرېوتی دی.
دغه قفس ته خو لږ غوندې ځير شه، چې ستا په کور کې ځوړند
دی او ته نه پوهېږې چې د دې پنجرې د سيخونو ترشا، چې اوس
په کې يو بې گناه مرغه نغمه سرايي کوي د يوه زندان اساس او
بنياد اينسودل کېږي.
(هوگو)

اجتماعي عيونه

هغه څوک چې له ټولو اجتماعي عيونو، يعنې له خودپرستۍ،
تعصب، خطا کارۍ او دروغو نه خلاص وي له اجتماع سره به
دومره مخالف وي، چې بې له انزوا نه به هېڅکله ژوند ونکړي
شي.
(گوستاډلويون)

گل ویل

گل بورا ته ویل:

زه او ته تقدیر یو له بله بیل کړي یو. زه دلته پاته کېږم، مگر ته هرې خواته الوزې او هر لور ته تلې شې، سره له دې ما او تا یو په بل پورې زړه تړلی او له خلکو نه لرې خوا په خوا ژوند کوو.

زه او ته دومره یو بل ته ورته یو چې کله کله دواړو ته گل ویل کېږي، افسوس دی چې ته له نسیم سره پرواز کوې او زه په زمکه کې زنداني یم.

ما خومره ارزو لرله چې له تاسره والوزم او ستا په مخکې خپله خوشبویی خپره کړم، مگر ته دومره لرې ځې چې زه در سره ملګرتیا نشم کولی.

ته همېشه په گلونو کې پرواز کوې، زه یوازې د خپل سیوري ننداره کوم، چې د لمر له ګرځیدو سره زما شاوخوا ګرځي.

ته ځې او بیا راځې بیا بېرته ځې او د بل ځای قصد کوې، مگر ما وینې چې هر سحر پخپل ځای ټینګ ولاړ یم او اوښکې تویوم.

بوراکله! د دې دپاره چې زما او ستا یارانۀ ټینګه پاته شي یا ته ما غوندې خپلې نیلې په زمکه کې خښې کړه یا ماته ښې او وزرونه راکړه، چې تاغوندي والوزم او له تاسو سره پرواز کړم.

(هوګو)

شپږ زره کاله پخوا

شپږ زره کاله کېږي، چې سپی د سرو په وژنه لگیا دي.
... اسمان هر کله د زنبق د گلونو او د ښایسته مرغیو د ځالو په
صورت خپل استازي را استوي، چې دوی د صلح او محبت
خواته راوبولي، مگر دغه د مینې پېغامونه د خلقو له زړونو څخه
د لېونتوب اثر نه وړي.
له ډېره وخته د ځمکې د خلکو زوروره مینه له وژلو او وینو
تویولو سره پیدا شوې ده. ډېره موده کېږي چې د ملتونو خوږه او
جذابه موسیقي د جنگ او جگړې ساز او سرود دی.
ډېروخت دی چې افتخار د وېروونکي خپسکې بڼه پیدا کړې
ده، چې په دیو هیکله ارا به په لاره تېرېږي او ښځې، نران، لوی،
واړه له پښو لاندې چیتوي.
اوس زموږ سعادت او نېکبختي له ډېرې مشکل پسندی نه کار
اخلي او هغه وخت یې وچولی غوړیدلی وي، چې خلک ووایي
(څو ځانونه وژنو) اوس باید د سعادت گټلو دپاره د جنگ نغاړه
وډنگېږي.
هر چېرته د پولادو برق په چلیدو دی، په هر ځای کې د بلو لمبو
لوگي او لوڅې پورته کېږي.
هغه خلک چې ډلې ډلې د خلکو د وژلو دپاره د جنگ میدان ته
روان دي د خپلو تورو شپو د روڼولو دپاره د توپونو د خولو لمبو
ته ضرورت لري.

دا ټول کارونه یوازې د قومونو د مشرانو د جاه طلبۍ د پاره دي.

هغوی لاپه مونږ باندې خاورې نه وې اړولې چې زموږ په قبرونو باندې د دوستۍ معاهدې کوي.

ځناور او مرغان لا د جنگ په میدان کې زموږ په وینو او هډوکو پسې گرځي او دغه اقایان یو له بله سلامونه او احترامونه مبادله کوي.

زموږ په نننۍ دنیا کې هېڅ ملت نه غواړي چې یو بل ملت خپل ګاونډ وويني.

هغه کسان چې د دوی د حکومت دوام زموږ د حماقت نتیجه ده هره ورځ د قهر او کینې احساس زموږ په روح کې تقویه کوي او هغه اور ته لمن وهي چې دوی پخپله بل کړي دي.

نسایي چې له یوه سیوري لاندې آرام کنښناستل د یوې چینې خوږې اوبه څښل، له یوې ګڼې او ګورې ونې لاندې له خپلو رویاو سره مشغولا خوند او لذت ولري، مګر د نن ورځې انسان له دې ټولو خوندونو نه زیات خوند د خپلو وروڼو په وژله کې مومي.

هغه وخت چې سپېدې چوي او د رڼا پېغام جهان ته راوړي، هغه وخت چې د سحر مرغه نغمه سرایي کوي دغه جګړه مار انسان د وژلو او وینو تویولو په فکر کې وي او له کینې نه کار اخلي.

(هوګو)

حضرت محمد "ص"

هغه (ص) پوهیده چې د عمر وروستی سلگۍ ده او د ژوند رڼا کله د مازیگرزېږې لمر درنگ ساعت له سترگو پنا کېږي. دی به تل په فکر کې ډوب و او په هېچا به یې پرې نه اچوله. چې په لاره به روان و. له هرې خوا سلامونه پرې ویل کېده، ده به هم هرچاته په مهربانۍ ځواب وایه.

په ږیره کې یې شل ویستان سپین نه لیدل کېده او زهیرتیا یې ورځ په ورځ زیاتېده کله به چې اوبنانو او به څښلې دی به ورته ودریده او هغه ورځې به یې په زړه گرځېدې، چې ده به د خپل تره اوبنان څرول.

هر وخت به د خدای په درگا کې په راز او نیاز مشغول و. خوراک یې بیخي لږ و او ډېر ځله به یې په نس پورې تېرې تړلې. پخپل لاس به یې خپلې مېږې لوڅلې، چې جامې به یې و شکېدې په زمکه به کښېناست او خپل کالي به یې پخپله گڼدل. د ځوانۍ قوت یې نه و پاته، ډېرو روژو د ده بدن کمزوری کړی و. په ډېرو اوږدو ورځو کې به یې د رمضان ټولې روژې نیولې. د درې شپیتو کالو و چې ناڅاپه تبه پرې راغله. هغه قران چې د خدای له لوري پرې نازل شوی و، ټول یې ولوست د اسلام بهرغ یې سعید ته په لاس کې ورکړ او هغه ته یې وویل:

دا زما د ژوند وروستی ورځ ده ته په دې پوه شه چې بې له یوه خدایه بل خدای نشته، ته د هغه په لاره کې جهاد وکړه.

دی ډېر آرام معلومېده، مگر نظریې د هغه لوړ پرواز عقاب
 غوندې و، چې د لوړې فضا په ترکولو مجبور شوی وي.
 په دغه ورځ هم دی د هروخت په شان د لمانځه دپاره مسجد ته
 راغلی او په حضرت علي یې تکیه کړې وه، مومنان او مسلمانان
 ورپسې را روان وو او په مخکې یې مقدس بېرغ رپېده.
 چې مسجد ته ورسېده رنگ یې الوتی و او خلکو ته یې وویل:
 ای خلکو! که چېرې دپاک خدای ج اراده نه وای ما به له یوړانده
 او ناپوه نه څه فرق نه درلود.

زمونږ سرنوشت یې د دې له سرنوشت سره په یوه ملکوتي
 پیوند کلک و تار، چې په غم او بنادی کې راسره وي.
 په دغه ښکلي بخشش باید ډېر خوشحاله شو او دا ښایسته
 حوره ډېره وستایو، د زړه په کور کې د کور د مېرمنې ځای باید
 دیته پرېږدو او ډېر پام وکړو، چې هغه بد گذرانه او بد خویه
 خوانبې، یعنې عقل د دې ښکلي نازنینې ناوې زړه ازار نکړي.
 او! یوازې همدغه جنۍ په ما باندې نه ده گرانه د دې له خور
 سره هم زه ډېره ټینګه علاقه لرم.
 خور یې له دینه لرږ څه لویه او جدي شانتته ده چې (امید) ورته
 وایي:

خومره به ښه وي چې دغه مهربانه ملګرې چې له ډېرې مودې زما
 د سعادت پانګه ده تر هغه وخت راسره وي، چې زما د ژوند ډیوه
 مړه شي او ژوند خاتمه ومومي.
 (گوېته)

له مرگه نه و پرېزم

له مرگه نه و پرېزم، که څوک راته ووايي چې نن شپه مری زه به
ووايم، چې د خدای رضا مې قبوله ده، مگر خدای دې نه کا چې
څوک راته ووايي د یوه تن ژوند ستاله لاسه تريخ دي.
(کانت)

د غم خوښي

زما دا خبره بې له پوهانو بل چاته مه کوي، ځکه چې ناپوهان بې
له ملنډو په نور څه نه پوهېږي.

زه غواړم هغه څوک وستايم چې ځانته اور لټوي او لکه پتنگ
سره اور ته ځان غورځوي.

د عشق په شپو کې چې د ژوند نيا لگي کرل کېږي او د حيات
د يوه لاس په لاس گرځي د سپينې سپوږمۍ په ليدلو ستا په روح
کې يو مرموز هيجان پيدا کېږي، ته بيا خپل ځان د تورتم په
زندګان کې بندي کړې، ځکه چې هره ګړۍ د يوه مقام ارزو در سره
وي.

ته بيا د اوږدې لارې او د ګران سفر له غمه خلاصېږې او خپله
اروا په بيره د نورو اوصفا چينې ته استوي، چې د شوق لمبه لکه
پتنگ ځان ستي کړي.

ترڅو چې په دغه نکتۀ پوه نشې (مړشه چې ژوندی شې) په دغه
تورتم او تياره جهان کې به لکه نوم ورکي مېلمه او سپرې.
(ګوېته)

د ژوند لوبه

څه موده ما او تا يو له بله زړونه تړلي وو او په غم او بڼادۍ کې
ملگري وو.

په وارو وارو مو د ښځې او مېړه لوبه شروع کړه بې له دې نه چې
خبره جگړو او دعوو ته ووزي.

ډېر ځله مو يو له بل سره وځنډل د دوو مينو غوندې د بل په مخ
د مينې لاسونه رابښکېل، شوخي مو وکړه يو له بله مو خوله
واخستله او خوله مو ورکړه.

په اخر کې مو د وړو په شان په ځنگلونو او کښتونو کې دالاداد
او پتپتاني لوبه شروع کړه او يو له بله داسې پټ شوو، چې تر
اوسه مو سره نه دي موندلي. (هاينه)

پوهه

د پوهې قوت ته وزرونه مه پيدا کوئ، بلکې څه سړپ ورپورې
وترئ. (بيکن)

هر چا وځورولم

ځينو پخپل عشق وځورولم، ځينو په کينه زما زړه ازار کړ.
چا د عشق په زهرو زما ډوډۍ ولېله.
چا زما د شرابو په پياله کې د کينې زهر توی کړه.
مگر له هر چانه هغه چا ډېر وځورولم چې نه يې راسره کينه پيدا
شوه او نه مينه.
(هائنه)

زما ترانې

زما ترانې ټولې په زهرو لړلې دي.
ولې به نه وي لړلي، ايا تا زما د زنده گۍ په جام کې زهر توی
نکړه؟
زما ترانې ټولې په زهرو لړلې دي، ولې به نه وي لړلي ايا زه
پخپل زړه کې په زرهاو ماران نلرم؟
ايا له دغو ټولو مارانو علاوه ته زما په زړه کې ځای نه لري، ايا
زما دلداره!
(هائنه)

د هوسونو مرګ

زما هوسونه مړه شوه، مګر زه لا ژوندی یم.
ما خپل زړه له خوږو او خوندورو رویاو څخه وشکاوه او مړنه
شوم.
اوس ماته بې له رنځ تېرولو او غم خوړلو نه نور څه نه دي پاته.
زما غلی او چوپ زړه د همېشه دپاره د امیدو له تودوالي
محروم دی.
زما د سرنوشت طوفانونو زما د ژوند تر او تازه ګل مړاوی کړ
اوس زه یوازې له ناامیدۍ او افسرده ګۍ سره مخامخ یم او د
نجات وروستۍ ګړۍ ته ګورم.
زه هغه وچه پاته یم، چې منی او خزان یې لیدلی، مګر دا لاپه
لغې بڼاخ پاتې ده او د سارې ژمي بادونه یې رېږدوي. (پوشکین)

د شاعر حال

ترڅو چې د هنر رب النوع تازه طعمه ونه غواړي شاعر غلی او
ارام دی.

دی هم د نورو غوندې په خوړو او اوبو پسې هڅه کوي او د
وگړو په شان په ډېرو وړو کارونو باندې بوخت وي.
د ده اسماني سرینده غلي وي او هېڅ غږ ترینه نه خيژي.
زړه یې له غم او رنځه فارغ وي او د ژوند له مبتدلو خوښیو سره
بې تعلق وي.

لنډه دا چې د جهان بې هنره خلکو غوندې عادي ژوند لري.
کله چې ناڅاپه د هنر رب النوع د شاعر په زړه کې څه واچوي
روح یې لکه گربته، چې له درانه خوبه پاڅېږي ریرېږي او له دغه
احمقانه وخت تېرولو څخه خواږدي کېږي.
د جهان له عادي شور او غوغا څخه تنبتي او خپل سرد خلکو
ناڅیزه بوتانو ته نه ټیټوي، بلکې په ډېر قار او ټینګار له دغه
عالمه کناره کېږي. د ډکو سیندونو په موجونو او د ځنګلو په
شاعرانه زمزمو پسې روانیږي.

(پوشکین)

شاعر ته

شاعره! د خلکو په ستاينه مه غولېږه! ځکه چې د مدح او
تحسين نغاره ژرغلي کېږي.
د احمقانو او بېشعوره خلکو خدا او وينا ته غوږ مه ږده!
تل غلی، جدي او ټينګ اوسه!
ته پادشاه يې بايد د شاهانو غوندې په انزوا کې ژوند وکړي.
ته خپله لاره مه پرېږده او هغه ځای ته ولاړ شه، چې ستا ازاد
طبیعت يې درنښي.
ته د خپلو هغو اندېښنو او خیالاتو محصول، چې په تا باندې
ډېر قدر لري خلکو ته وړيا ورکړه او په خپله دغه بخشش له چا نه
مه غواړه.
اجر او مزدوري مه غواړه، ځکه چې ستا مکافات به له تا نه بل
څوک تا ته نشي درکولی.
ته پخپله د خپل ځان قاضي يې، ځکه چې هېڅوک ستا په باب
کې تا غوندې سختګیر نه دی.
ای مشکل پسند هنرمند! ایا ته پخپل کار پخپله خوښ يې؟ ایا
ستا زړه خوشحاله دی؟ که دغسې وي نو بیا څه پروا ده که خلک له
تا سره دښمني وکړي او تاته بدووايي.
پرېږده چې احمقان د هغه معبد په غولي کې لاړې توکړي، چې
په محراب کې يې ستا د نبوغ اور لمبې کوي. پرېږده دوی د خپلې
بې عقلۍ په وجه ستا د ځلانده مشعل پایې ولېږوي.

(پوشکین)

ادب او محبت

پام يې نه و، د دې په ځای چې په ډېر ادب راته (تاسو) ووايي،
په ډېره مينه يې راته وويل: (ته)
په دغه وخت کې د خوشحالي او خوشبختي خيال زما مضطرب
او پرېشانه روح ولمانځه او عاشقانه مچې يې ترې واخستله.
زه اوس د هغې په مخکې ولاړ يم او يوه شېبه ترېنه سترگې نشم
اړولې.
په خوله واييم: اې ښکلې پېغلې (تاسو) څومره په ادب ياست،
مگر په زړه کې واييم:
ته پر ما باندې څومره گرانه يې.
(پوشکين)

د حقيقت اظهار

که زه د حقيقت په اظهار کې زيان ووينم پروا نشته، خو چې
حقيقت زما د چوپوالي په وجه زيان ونه ويني.
(مترلينگ)

پيغمبر

د معنی 'تنده او تلوسه' راسره وه.
په چوپه او غلې بیدیا کې لالهانده گرځېدم.
هغه پرېسته چې شپږ وزرونه لري له پاسه راكوزه شوه او خپلې
گوتې يې چې له خوب او خياله سپكې وې زما سترگو ته رانږدې
كړې.
ما د وارخطا گربتي غوندې خپلې سترگې رانويستې.
د هغې لاس زما د غوږونو له څنگه تېر شو زما په غوږونو کې
ناخپه يو مرموز اواز پيدا شو.
همدغه وخت ما د اسمان دره د تپېدو اواز واورېده.
د درياب له موجونو لاندې مې د بحري حيواناتو تگ راتگ
ولیده.
د كورو په بوتوكې مې د تاك خانگې او پانې ليدې، چې وده
كوي او لويېږي.
پرېسته زما شونډو ته رانږدې شوه زما هغه ژبه يې رانه پريكړه
چې كار يې نيش وهل وو.
بيا يې پخپلو لاسونو چې په وينو لږلي وو يوه بله ژبه زما په
خوله کې كېښېښوده.
زما په ځيگريې تېره توره ومنډله زما رپيدونكې زړه يې
راوايست او د اور سوځوونكې لمبه يې زما په سينه كې
نويستله.

زه د يوه مړي په شان غلې او بې حرکتې د بيابان په شگو کې
پرېوتم دغه وخت مې ناڅاپه خدايي غږ تر غوږه شو، چې ماته يې
ويل: پاڅېږه! سترگې وغورځوه، د خداي فرمان ته غوږ ونيسه او د
اجرا دپاره يې سمدلاسه روان شه له بيابانونو او دريابونو نه تېر
شه پخپلو خبرو د ايمان او د خلکو په زړو کې بل کره!
(پوشکين)

د نېکانو ارمان

د نيکانو لوی ارمان دا دی، چې د سړو جوړولو په کار کې برخه
ولري که څه هم د دوی کار پټ پاته شي او څوک پرې پوه نشي.
(سپينسر)

قبر او گل

قبر سره گل ته ویل:

ای د عاشقانو گل! هغه د اوښکو خاڅکي چې هره شپه د چرګ
غږ او سحر له سترگو ستا په ښکلي بڼه راټویېږي ته پرې څه
کوي؟

گل وویل:

اول ته راته ووايه! هغه چې ته یې هر وخت خپلې گیلې ته
ننباسې څه ورسره کوي؟

قبر وویل: گل! زه له هرې اروا نه چې ماته یې سپاري پرښته
جوړوم او اسمان ته یې لېږم.

گل وویل: قبره! زه دغه اوښکې ورو ورو د عطرو او عسلو په
صورت تبدیلوم او خلکو ته یې ورکوم!

(هوگو)

افتخار

دا طلايي سکه چې د دنيا په بازار کې د افتخار په نامه چلند
لري هېڅ گنمه.

هو! زه ورته په کرکه گورم او له پنبولاندې يې کوم.
هغه چې د خپل هنر مزدوري غواړي د ټيټ فطرت خاوند دی.
هغه چې د دغه بازار په سرو او سپينو پسې لېوال دی پرېږدئ،
چې دې بې ارزښه سکې ته لاس وغځوي.
دا سکه هغه څوک اخلي چې ځان خرڅوي.
که ته غواړې چې دغه خلق وپېرې، نو راشه دوی ټول ځانونه
خرڅوي.

ته بايد دوی ته يو مناسب قيمت وټاکې او خپله اميانۍ
وشرنگوې.

که داسې ونکړې، نو د دوی په تقویٰ اعتراف کوي.
ایاته نه پوهېږې چې دوی ټول د تقویٰ خاوندان دي.
افتخار او تقویٰ تل اوږه په اوږه وړاندې ځي.
ترڅو چې دنيا شته خلق د تقویٰ بهاپه افتخار تاديه کوي.
د افتخار د سکې اواز دې، چې دنيا يې په پنبو ودرولې ده.
ما پرېږدئ، چې د جهان د پرهېزگارانو په مقابل کې بد معامله
اوسم.

پرېږدئ چې زه د افتخار خاوندانو ته هېڅ ښکاره شم.

زه چې ځان د دغسې خلکو په مخکې وينم زړه مې خپلې اندازې
نه زيات د حقارت تمنا لري.

زه دغه طلايي سکه چې د جهان په بازار کې رواج لري او د
افتخار په نامه يادېږي هېڅ گنيمه او په نفرت ورته گورم.
زه اوس د افتخار او تقوی غوندې وړو څيزونو په مخکې نه يم
ولاړ.

زه دغه وخت له ډېرو لويو حقايقو سره مخامخ يم، چې يا بايد
غلی او چوپ پاته شم يا بايد ډېرې لويې خبرې وکړم.
ای زما پوهې او هوښاری! راشه هغه څه ووايه چې د نورو په
فکر کې نه راځي.
(نيچه)

څه غواړم؟

د ډېرو خلکو له پټو رازونو خبر شوم، مگر له ځانه لا خبر نه يم.
زما سترگې ماته دومره نژدې دي چې مانشي ليدای.
زما زړه غواړي چې له ځانه څه قدر لرې شم او خپله خبره ووينم،
مگر دومره لرې نه لکه چې له غليم نه لرې يم.
اوس زما ډېر نژدې دوستان هم له مانه ډېر لرې دي.
زه غواړم د دوست او دښمن ترمنځ يوه فاصله ولرم، ترڅو چې
هغه څه په ځان کې وليدی شم چې په ما کې شته.
اوس پوه شوې! چې زما زړه څه غواړي؟
(نيچه)

د بډای فقر

لس کاله کېږي چې یو څاڅکی باران په ما باندې ونه ورېده.
د یوه سړي وږمه په ما ونه لگېده، د مینې او محبت پرڅه زما د
زړه په کښت پرې نه وته، ځکه چې په دغه ځمکه هېڅکله باران نه
ورېږي.

زما پوهې! زه اوس تاته مخ اړوم او تاته اسره لرم چې په داسې
وچکالۍ کې ته وچتوب غوره نکړې.

له تانه هیله لرم چې زما د پاره روح خوښونکي وږمه، زړه
خوشحالوونکي پرڅه، ژوند پالوونکي او ریا شي.

پخوا تردې ما وربځو ته ویل چې زما له مخې نه لرې شي، چې د
رڼا پلوشه په ما باندې ډېره پرېوزي او مخه مې ښه رڼا کوي.

اوس د هغو وربځو په لاره کې دامونه ږدم، چې گوندې یوه
شبهه زما په سر باندې سیوری شي او زما خبر واخلي.

پخوا له دېنه په تریخ حقیقت پسې گرځېدم اوس د تصادف څڼو
ته لاس غځوم او غواړم، چې میلمه پالونکی شم، خپله برخه او
د خپل وچولي لیک له ځانه ونه شرم، نن زرتش له خپلې سختې نه
لاس اخستی دی او لکه تود باد، چې کنگل ویلې کوي خپل
ملايمت څرگندوي.

تر اوسه لا پخپل کوهستان کې انتظار کاږي، مگر د غره له
لوړې څوکې رابښکته شوي دي له هغو کنگلو نه چې تل ترتله ساړه

او ترلي پاته کېږي يو قدم را ټيټ شوي دي ستومانه دي، مگر خوشحاله معلومېږي.

غلی شه! چې حقيقت لکه ټينگه وريخ زما په سر تېرېږي د ورېځې له زړه نه يو غير مريي برق ځليدونکی دی.

حقيقت ورو ورو له ډېرو لويو پټه پايو او پلو څخه زما په لورې رابنکته کېږي راشه! راشه! گرانه حقيقته.

چوپ شه! دا زما حقيقت دی، چې په ځير ځير او خواږه اضطراب راته گورې او کتل يې لکه د ستورو کتل جذاب او شيطنت اميز معلومېږي ته به وايي چې زما د نېکمرغۍ راز يې پخپل حدس موندلی دی او پوه شوی دی، چې نن ولې د غره له لورې څوکې رابنکته شوی يم، ولې ملايم او ارام يم؟ ته به وايي چې له ليدو او کتو يې يو گلرنگه بنامارته خوله وازه کړې ده.

غلی شه! چې زما حقيقت څه وايي:

افسوس دی ستا په حال ای زرتشته! ستا حال د هغه چا غوندې دی چې سوچه زړې خوړلي وي، اخر به ستا گيډه څېرې کړي او دغه زړبه ترېنه وباسي.

زرتشته! ته له اندازې نه زيات بډای، له حده زيات د خلکو سترگې برېښوي او په زړونو کې ځانته حسد پيدا کوي.

زه د ستا د ځليدونکي رڼا په مخکې درېدای نشم او سيوري ته پناه وړم او رېږدم.

بدایه! څه ولاړشه! څه روانېږه! ای زرتشته له خپل لمر نه لرې شه!
ته غواړې چې له خپلې هغې رڼا نه چې له سره ډېره زیاته ده نورو
ته په لپولو څه ورکړې.

ته په دې نه پوهېږې، چې هغه شی چې له تاسره په رښتیا زیات
دی پخپله ته یې.

که غواړې چې چاته څه ورکړې له ځانه تېر شه خپل ځان ورکړه ای
زرتشته!

ته وایې لس کاله کېږي چې یو څاڅکی باران په ماباندې نه دی
وریدلی. دیوه سړي وږمه راباندې نه ده لگېدلې، د مینې شبنم
زما په زړه نه دی پرېوتی.

ته دا اسره لرې چې په مینه درته وگوري او تانبه وگنې.
ایا ته نه پوهېږې چې د خوشبختۍ پلوشو او حرارت شاوخوا
ځمکه سوزولې هغه زمکه چې له بارانه محرومه ده له عشقه هم څه
برخه نه لري.

اوس ستا ستاینه څوک نه کوي، بلکې ته د خپل دسترخوان د
پوټو ټولونکو ستاینه کوي.

زه تاپېژنم چې ډېر فقیر بدای یې.
ستا ډېر شته تاپه عذابوي، ته خپل ځان په ډېره ورکړه ستومانه
کوي، خپلې ارامتیا نه گوري له خپل ځان سره علاقه نه ښیې.
ستا باطن همېشه هماغه شان په شکنجه کې دی، لکه چې په یو
انبار کې له اندازې او گنجایش نه زیات غنم واچول شي یا په یو

زړه کې له حده زياته مينه پيدا شي. ته خپل ځان قربانوې، خو
څوك ستا، ستاينه نه کوي!
ای بې پوهې هونبیاره! که غواړې چې په نورو گران شي باید
ډېر فقیر شي.
دا خلک له هغه چا سره مينه کوي، چې په زحمت کې وي هغه چا
ته يوه مړۍ ډوډۍ ورکوي چې وږی وي.
ای زرتشته! که غواړې چې چاته څه ورکړې، نو خپل ځان ورکړه
او له ځانه تېر شه! زما خبره واوړه، زه ستا حقيقت يم!
(نيچه)

هېرول

هغه څوك چې څه نشي هېرولی بڼه سپړی نه دی.
څوك چې همېشه د بل د ملامتۍ له خاطر له ځان سره څه ساتي
د بڼه زړه خاوند نه دی.

له هر چا نه لرې

رتل او رتل کېده یو هم ښه نه گڼم او له دواړو نه کرکه لرم.
د چا اطاعت نشم کولی او له چانه اطاعت هم نه غواړم.
هغه چې له ځانه نه وېرېږي بل هم نه ویروي.
په نورو باندې هماغه څوک حکومت کولی شي چې نور ویروي.
زه به څنگه دغه کارته زړه ښه کړم چې د خپل ژوند په اداره هم نه
یم خوښ.
زه غواړم چې د څنگله یا د سیند حیواناتو غوندې یوه شیبه ځان
هېرکړم چېرته یوازې کښینم.
له خپلو لرې اوږدو رویاو سره مشغول شم.
خپل ځان له ډېر لرې ځایه دلته راوبولم.
له ځانه زړه و شکوم او بې له ځانه له بل چا سره څه مشغولا ونه
لرم. (نیچه)

د شاعر خوشبختي

د کلي رونق او ښتی دی، د خزان سیلی. ټوله ښکلا له ځان سره
وړېده، مگر شاعر د تېرو په یا د خپل غم سپکوي.
دی فکر کوي چې له داسې بدايعو نه یوه ښکلې تابلو جوړه کړي
چې هېڅ خارجي وجود نه لري.
دی رښتیا ډېر خوشبخت دی چې برباد شوی ښایست د خپل خیال
په دام کې نیولی او ساتلی شي.
(ایشنډرف)

تسلي

د ژوند پانه زيږه ده. اوس تا تورو خاورو ته سپاري او دی د
خاورو اولاد دی، مگر غم مه کوه! ستاله خاورونه به يوداسې
نيالگي زرغون شي، چې هر کال به نوي گلونه نيسي او هر پسرلی
به ستا په ياد عطر افشاني کوي.
(ورکرت)

هابيل او قابيل

د قابيل نسله! ته ارام ويده شه! ښه ځکه، تل موږ او خوشحاله
اوسه! ځکه چې ژوند تاته په ډېره مينه خاندی.
مگر ته ای د هابيل نسله! ټول عمر په خواری او بدبختۍ کې
غوټه اوسه او په زحمت مېشه!
د قابيل اولاده! ډېر خوشحاله اوسه ځکه چې اسمان تاته په
ډېر ښه نظر کتلی دي او ته يې خوښ کړې يې.
د هابيل اولاده! ته همدغسې په غمونو، زحمتونو او سختيو کې
تل تر تله ژوند کوه!
د قابيل زوزاده! خنده او خوشحاله ږه، ځکه چې ستا کښت ډېر
ښه راغلی او ستا رمې کال په کال زياتېږي.

مگر ته ای د هابیل زوزاده! همدغه شان په لوږه شپې سباکوه او
فرياد کوه.

د قابیل بچیو! تاسې تودو نغریو ته نزدې کښېنۍ او ځانونه
تاوده کړئ، مگر تاسې ای د هابیل بچیانو! لکه گېډران په سمڅو
او غارونو کې له سرو نه ورېږدئ او ورپېرې خپل ټبر هم زیات
کړئ او هرکال نوي اولادونه راوړئ.

مگر تاسو ای د هابیل نمسیانو! خپله اشتها وسپځئ او له
خپلې کمپلې نه هېڅکله پښې مه باسئ!
د قابیل ټبره! ته د ځنگلونو د حشراتو غوندې تل خوره او
غټېږه!

مگر ته د هابیل ټبره! له خپلو اولادونو سره په کورونو او کوڅو
کې سرگردانه گرځه!

اه! د قابیل نسله! که ته مړ هم شې ستاپه غوښو و هډوکو به
ځمکه تیاره شي او کښت به یې ډېر ښه راشي، مگر ته ای د هابیل
نسله! په ژوند هم څه حاصل نه لرې او هېڅ لاس ته نه درځي.

مگر گوره! ای د قابیل نسله سره له دغو ټولو شیانو یو لوی شرم
هم ستاپه برخه رسېدلی دی، هغه دا چې ستاپه حکومت کې پاله
او کرکۍ د سرنېزي په مقابل کې مغلوبه ده.

ته! ای د هابیل نسله، دا ځمکه پرېږده او اسمان ته خپږه ځکه
چې ځمکه یې ستا دپاره نه ده پیدا کړې.
(بودلر)

سځاوت

سځاوت دا نه دی چې سړی چاته ډېر څه ورکړي، بلکې په ځای
ورکړه سځاوت دی.

(لاربروبر)

بې اسرې

یتیم هلك وم، د دنیا له شتو نه مې دوه رنې سترگې درلودې چې
د زړه ارامتیا پکې لیدل کېده.

زه په ډېر امید د لویو ښارونو خلکو ته ورغلم، مگر دوی ماته
څه اعتنا ونکړه ځکه چې دوی ته ډېر زړنگ ښکاره نشوم.

شل کلن وم چې یو پټ اور زما په زړه کې بل شو او یو ناڅاپه
چې راته ټولې ښځې ښکلې او ښایسته ښکاره شوې زه په ټولو
مین شوم، مگر په دوی کې یوه هم په ما مینه نه شوه او یوې ته هم
زه ښکلې ښکاره نشوم. که څه هم ما وطن او پادشاه نه درلود،
مگر بیا هم د جنگ میدان ته ورغلم چې مېشم، خو مرگ قبول
نکړم.

زه اوس نه پوهېږم چې دلته څه کار لرم او د څه دپاره یم؟ ماته
دانه ده معلومه چې دنیا ته پخوا له وخته راغلی یم او که وخت رانه
تېر شوی دی.

(ورلن)

خلک او شاعر

يوه ورځ هغه لوی او پراخه ميدان هغه لور او اوچت غره ته
وويل:

(ستا په وچولي کې د ژوند نخه هېڅ نشته، ستا پرمخ باندې
همېشه د سيليو او بادونو خپپري لگېږي)
په همدغه وخت کې د اولس خلکو شاعر ته وويل: ستا سرو کار
تل له خيال او اندېښنو سره دی او ستا د وجود هېڅ نه دي په کار.
سنگين غره په خوا ب کې وويل:

(زه يم چې ستاله سينې نه هر راز بوټي راکارېم، د غرمې
سوځونکي تودوخه پخپل ساړه دم باندې سپرومه، د طوفاني
ورېځو مخه نيسم پخپلو ګوتو د واورو بخري جوړوم او ذخيره
کوم يې زما له سينې څخه د اوبو لښتي روانېږي او تاته د ژوند
پيغام دروړي)

شاعر هم خلکو ته وويل: (پرېږدئ چې زه سر په زنگانه کښيږدم او
فکر وکړم ايا تاسو نه وينئ، چې زما د زړه له چينې نه ډېرې خوږې
اوبه راخوټېږي، چې د بشر تنده ماتوي.
(ګويته)

انسان

همېشه وېرېدل، په هر وخت کې هيله او اسره لرل، هر کله د پخوانيو خاطراتو يادونه، دايمي شکايتونه، مسلسل ناراضايي، د دروغو په لذت پسې افسوس او ارمان، په حقيقت پسې هېڅکله نه گرځېدل، خپل ځان له خپل اصلي قېمت نه کله زبات او کله کم گڼل، يوازې په غم او محنت کې ځان پېژندنه او د گور په غاړه د ژوند په ماهيت پوهېدل.

دا دی د انسان حقيقت يا لږ تر لږه زما مفهوم او معنی 'سره له دغو ټولو خبرو زه پخپل ژوند کې يو حقيقي افتخار لرم هغه دا چې د دروغو په شهرت پسې هېڅکله نه يم گرځيدلی.

هېڅکله مې بې د عشق له درشله بل شي ته سر نه دی ټيټ کړی. زه عشق همېشه له ځانه لرې کړی او بېل کړي يم او د ښه نامه تنده يې په ما کې پيدا کړيده مگر عشق او افتخار يوه هم تر اوسه پورې بې د زړه له غمه نور څه نه دي راکړي

(الفيري)

په انگلستان کې

د غم داستان بیانول او داسې څوک لرل چې په دغه داستان پوه شي او خپل پټ غمونه پکې وويني د غمجن زړه د پاره ډېره ښه تسلي ده.

يوه وخت دغه تسلي زما په برخه رسېدلې وه، مگر کله چې ما دانگلستان په خاوره کې قدم کېښوده.

هغه وخت چې ما د دې ځای خلک وليدل، چې ډېرو ټينگو او تورو ورپخو د دوی له نظره شين اسمان پټ کړيدی، نو زه له دغې تسلي نه محروم شوم. دلته هېڅوک نشته چې د زړه په ژبه پوه شي.

او ه! دا سارې خلک، دا يخ زړونه چې د خدای (ج) له نامه نه هم غافل پاته دي بې له طلاو څخه بل خدای نه پيژني او بې له پيسونه بل شي ته په تقدس نه دي قايل.

کشکې زما د زړه اهونه دومره پورته لاړشي چې دالپ د کوهستان لمنو ته ورسېږي، ښايي چې هلته داسې خلک ومومي چې د عاشقانو د زړه په غمونو او رازونو پوهېږي.

(الفيري)

غويي

ای د فصلونو او کښتونو پالونکيه!
ای وفادار خدمتگاره! ته د ډېر لوی او ارام قوت ښکارندوی
يې.
زه له تاسره ډېره مينه لرم ته په ما باندې ډېر گران يې.
له تاسره د صلح غوښتلو او عزة النفس روح موجود دی.
ته لکه يوه خاموشه مجسمه خپلې کړوندې ته گوري او د دې
دپاره چې د فداکارۍ وظيفه ترسره کړي پخپله خوښه درانه جغ ته
سر ټيټوي.
ته د انسان په خدمت کې د موقر فرمان بردار په ډول خپل عمر
تېروي، هر وخت چې هغه تا وهي او ژوبلوي دې ته ورته سر
راگرځوي او په صبر او تحمل ورته غلی او ارام گوري.
ته پوهېږي چې د جهان ودانول ستا وظيفه ده.
ته دانسان د تېږي په مقابل کې څه نه وايي او شکايت ستا
عادت نه دی.
ته سرکشي او نافرمانی نه کوي، مگر زه ستا د دردمند روح
اواز اورم چې دبخار په ډول اسمان ته خپري.
زه ستا د درد خفيفه ناله اوروم، چې د اسماني سرود او د
فداکارۍ د سرود په شان په دغه فضا کې خپرېږي.
ستا حقيقت په دغه شنه او غلي کښت کې ځای لري.
زه په همدغه هنداره کې وينم ای وفا دار خدمتگاره!
(کاردوچي)

د ټاگور نغمې

هغه ماشوم چې ډېرې بنایسته شاهانه جامې اغوستې دي او د
جواړو قېمتي امیل یې په غاړه دی ډېر ښکلی ښکاري، مگر د
نورو ماشومانو غوندې معصومانه لوبې نشي کولی او هغه
خوشحالي ده هېره کړیده.

دی چې هر قدم اخلي بنایسته جامې یې په پښو کې ښکلي.
له ده سره تل دغه ډار ملگری دی، چې کالي یې په خاورو نشي
ځکه له نورو نه لېرې لېرې ګرځي او یوازې معلومېږي.
د ده حرکت ازاد نه دی او له خاورونه ډېره ډډه کوي.

د ماشوم مورې! د ماشوم دغه راز پاک ساتل چې د غومره قید او
تکلیف ورسره وي ماشوم ته زیان رسوي او له ډېرڅه یې
محرومي.

همدغه شی دی نه پرېږدي چې د ژوند په صحنه او د انسانانو
په ډله کې داخل شي.
(۲)

چېرته چې زړونه له ډار او وېرې څخه په امن کې دي سرونه هر
ځای ته هسکیدلي شي.
چېرته چې علم او فکر ازاد دی.
چېرته چې دغه لوی جهان په وړو وړو فکرونو نه کوچنی کېږي.
چېرته چې کلمات د حقیقت او راستۍ له کومي څخه راوړي.
چېرته چې بې نتیجې کونښنونه لاس غځوي او مطلب ته رسېږي

هلتہ چي د کار او عمل لاسونه نه دي ترلي.
هلتہ چي د استدلال د چيني رنيې اوبه د عنعناتو وچ ځنگله ته
لاره نه لري.

هلتہ چي ذهنونه او دماغونه نشو و نما کوي.
لويه خدايه! ته ماپه دغسې فردوس او ازاد جهان کې له خوبه
رواينس کړه.
(۳)

لويه خدايه! زما مناجات دادي.
د افلاس نيلې زما نه زړه وشکوه او لرې يې وغورځوه.
ماته توفيق راکړه چې خپلې خوښۍ او مصيبتونه په اسانۍ
وزغملی شم.
توفيق راکړه چې غريب او بېنوا له نظره ونه غورځوم او د ډېر بې
باکه قوت په مخکې هم سرټيټ نه کړم.
زه دا توان غواړم، چې د دنيا له خسيسو شيانو نه ځان وژغورم
او خپل قوت، خپله مينه ستا خوښې ته وسپارم.
(۴)

بس همدغومره ارزو راته پرېږده چې هر لورته تا پرې وليدای
شم.
په هرڅه کې تاووينم او بيله تا نه بل چاته خپله مينه وړاندې
نکړم.
هو! زه همدغو مزه ارزو غواړم چې يوازې له تاسره زما تعلق
وساتي نور څه نه غواړم، ايکې يو زور لانه غواړم چې ما ستا د

رضا پابند کړي او په دغه نیمگړي ژوند کې زما سروکار له تاسره وي.

دا زولونه د مینې او محبت زولنه ده.

هغه چې له ماسره مینه لري غواړي چې له هرې خوا نه زما مخه ځانته راوگرځوي ایا ستا محبت له ماسره دغه راز نه دی؟
ته پوهېږې چې ستا مینه له ماسره ډېره زیاته ده، مگر بیا دې هم زه ازاد پریښی یم.

زما دوستان ما ځکه یوازې نه پرېږدي چې زه دوی هېر نکړم.
ډېرې ورځې وشوې، مگر ما یو ځل هم ته پخپلو سترگو ونه لیدې.

که څه هم ما ستا نمانځنه په ځای نکړه او پخپل زړه کې مې تاته مناسب ځای جوړ نکړی شو، مگر بیا هم ستا مینه زما مینې ته انتظار لري.

شاعر او پرنېسته

شاعر: د اسمان پرنېستې! که زما د سترگو يوه اوښکه او زما د شونډو يوه بوسه ستا دپاره کافي وي زه دا دواړه له تانه نه دریغوم.

دا د دې دپاره چې که ته بېرته اسمان ته وځېږې، چې زما د عشق یادگار درسره وي، مگر له مانه دا امید مه کوه چې زه به دهیلې او اسرې دپاره یا د افتخار او سعادت دپاره حتی، چې د رنځ او غم دپاره کومه نغمه سازه کړم.

زه غواړم چې خپله ژبه غلې وساتم او د زړه خبرې واورم. پرنېسته: شاعره داڅه وايي؟ زه خو دخزان سیلۍ نه یم چې اوښکې خپله غذا وگنهم او دغه دغم اولاد د اوبو څاڅکي وبولم.

هغه بوسه چې ته یې ستایې له تانه نه غواړم، ځکه چې د بوسې درکولو دپاره زه تاته راغلې یم او غواړم چې ستا د وجود له کښت نه بیحاصله گیاه لري کړم، چې هغه د تنگدستۍ او تنبلۍ بوټي دي او د زړه غم نه دی.

ستا غم یوازې په خدای پورې تعلق لري.

که ستا غم هر څومره زیات وي ته د خپل زړه دغه مقدس زخم همدغسې پرېږده پټۍ او ملهم پرې هېڅکله مه ږده، ځکه چې د بشر د لویوالي دپاره لوی لوی غمونه په کار دي او بل هېڅ شی یې دغومره نشي لویولی.

شاعره! ته داگومان مه كوه چې د غم د ښكلا ادراك ته خاموشي
 ضرور ده، ځكه چې له ټولو نه ښكلې نغمه هماغه ده چې ډېره نا
 اميدي په كې وي.

د زړه شاعرانو جاويدانه او ازما په ياد دى چې بوده او تنسته
 يې له اوښكو او اوښونو څخه اوښلې ده.

ماهيخور مرغه سترې او ستومانه د ماښام په تياره كې خپل
 څنگله او ځالې ته راشي او خپل بچې وږي وويني، چې د ساحل له
 څنډې ورته رامنډې وهي او خولې يې د طعمې دپاره نيولې وي،
 نو دى په يوه لويه تېره كښېني او اسمان ته په ډېر حسرت گوري.

دى پوهېږي چې بيهوده، د بيحاصله ساحل او خاموش درياب
 په سرباندې د طعمې دپاره پرواز كړى او هېڅ يې نه دي موندلي.
 سره له دې بيا هم دى تش لاس نه دى راغلى او خپلخوښ زړه
 ورسره شته، چې خپلو بچيو ته يې اخريته طعمه كړي.

دا مرغه غلى او ارام په گټه پر يوازې او خپل څېرې ځيگر خپلو
 وږو بچيانو ته وړاندې كوي په دغه وخت كې يې له څنگه وينې
 بهېږي او دى د مينې په ميو مست په ځمكه پريوزي.

په دې فداكارۍ كې كله د تدريجي مرگ له شكنجې لاندې
 سترې شي او ويړه ورته پيدا شي چې د ژوند اخيرين رمق له لاسه
 ورنكړي، نو ځكه نيم ژواندى را پورته شي او خپل وزرونه
 وڅنډي په دغه وخت كې چې د شپې وروستۍ شومه وي د وداع
 يو داسې مرگاني فرياد له زړه راوباسي چې دريايي مرغان له

ساحله تنبتي او هغه مسافر چې د سيند په غاړه تېرېږي له وحشته
رېږدي او خداى ته ځان سپاري.

شاعره! ته په دې پوه شه، چې د ټولو حقيقي شاعرانو سرنوشت
همدغه دى چې د ماهيخور مرغه په شان د خپل زړه د وينو
دسترخان خپور کړي او خلک په دغه دسترخان ميلمانه او
خوشحاله کړي.

کله چې شاعران له خاورو شوو اسرو، له رنځونو او غمونو له
عشق او نا اميدۍ نه حکايت کوي د دوى خبرې که هر څومره
بنکلي وي بيا هم له زړونو نه غم نه وړي.

د شاعر خبره لکه تېره توره داسې ده، چې په هوا کې حرکت کوي
او يوه ځلانده حلقه تشکيلوي، مگر په څوکه کې يې همېشه د
وينو څاڅي ليدى شي.

((الفرد دوموسه))

غم او خوشحالي

خوشحالي هغه غم دی چې پلو يې له مخه لرې شوی دی.
هغه چینه چې ستاسې خوښۍ او خوشحالي ترینه راخوټېږي په
حقیقت کې ستاسو له اوبښکونه ډکه ده.
هرڅومره چې د غم شوکارې ستاسو د وجود لوښي وگروي او
ژور ځای پکې جوړ کړي، هغومره پکې د خوشحالي دپاره ډېر
ځای پیدا کېږي.
ایا ستاسو دغه کنډول چې له شرابو نه ډک دی د کلام په داش
کې په اور باندې نه و ایښی؟
ایا دغه د دورې شپېلۍ چې په اواز يې ستاسې روح
خوشحالېږي په تېره تبغ غوڅه شوې او جوړه شوې نه ده؟
کله چې جوړه شوې نه ده؟
کله چې پخپل زړه کې خوشحالي وینئ که خپل زړه وگورئ دا به
درته څرگنده شي، چې هماغه څیز چې تاسو يې غمجن کړي یاست
تاسې خوشحاله کوي.
کله چې ستاسو په زړه کې غم پیدا شي که پخپل زړه کې
سترگې وغړوئ په دې به پوه شئ، چې د هاغه شي دپاره اوبښکې
تویوي چې تاسې يې خوشحاله کړي یاست.
ځینې خوشحالي لویه گڼي او غم وړوکی، ځینې غم لوی گڼي او
خوشحالي ته په کمه سترگه گوري. زه وایم دوی دواړه یو له بله
بیل نه دي او دواړه یو ځای راځي کله یوله تاسو سره مخامخ
کښيني هغه بل ستاسو په بستر کې ویده وي تاسې لکه د ترازو

شاهين د غم او خوشحالی تر مېنځ واقع ياست کله چې د تلې پلې
تشي وي تاسو غلي ياست.
کله چې زرگر په تاسو باندې خپل زرتلي، نو د غم يا خوشحالی
پله درنېږي او سپکېږي.
«خليل جبران»

پارلمان

پارلمان د دولت زړه دی او د حکومت مثال لري چې په ټولو غړو
يې فرمان چلېږي. که دماغ له کاره ولوېږي سړی ژوند کولی شي
لکه لېونیان او احمقان چې ژوندي دي، مگر که زړه کار ونکړي
شي ژوند ختمېږي.
(روسو)

ژوند

دا مه وايه چې ژوند يو دايمي بزم دی، ځکه چې دا خبره احمقان
کوي.
دا هم مه وايه چې ژوند تل تر تله مصيبت دی، ځکه دا دې زړه
او ضعيفو خلکو خبره ده.
لکه چې د ونو شنې خانگې په پسرلي کې له خوشحالی رېږدي،
خانده! لکه چې د سيند موجه په لويو گټو لگېږي او فرياد
کوي. ژاړه! د جهان ټول خوندونه وځکه او ټول دردونه وزغمه بيا
ووايه هرڅه چې دي ډېر دي، مگر له خوب او خيال سره شباغت
لري. «پاديامانتوپولس»

قوت او جرئت

د سیند په اوبو کې مخ پورته تګ قوت او جرئت غواړي او د اوبو له جریان سره موافق تګ مړه کبان هم کولی شي.

تاریخ

هغه ماته لوی او واړه څه فرق نه لري چې هر څه ده پیدا کړي دي او د ټولو خالق دی. هر چیرته چې هغه شته هر څه شته او هېڅ ځای نشته چې هغه په کې نشته زه له دومره کوچنیتوب سره، چې هېڅ نه یم هرڅه یمه.

ځکه چې د ځمکې، د ستورو او د شمسي کال او لادیم. زه له هغې خاورې پیدا یم چې د قیصر لاس، د افلاطون ماغزه، د مسیح زړه او د شکسپیر نبوغ یې په ذراتو کې ګډ دي. (امرسن)

لوړه پایه

په دغه جهان کې د هر چا د لوړیدو دپاره یوه پله او پایه په کار ده، چې هغه درد او الم دی.
(اناتول فرانس)

بدبختي

بدبختي ده، چې عقل او پوهه تربيه کوي.
«هوگو»

عقل

که غواړې چې د عقل په زیان او ضرر پوه شي، دا ومنې چې عقل
هغه قوتونه په سړي کې وژني چې ژوند پرې ولاړ دی.
ژوندون په عمل او اراده ولاړ دی.
غوښتنه او اراده د هر پیشرفت اصل او اساس دی.
خومره چې عقل زیاتېږي هغومره اراده ضعیفه کېږي.
که انسان په هرڅه پوه شي یقین وکړه چې بیا به هېڅ نه غواړي او
هېڅ ارزو به ورسره نه وي، یعنې اراده به نه لري.
عمل له ارادې څخه پیدا کېږي او اراده له ارزو څخه.
دا دواړه له هغه شي سره نه یو ځای کېږي، چې د حکیمانو او
فیلسوفانو په برخه رسېدلي دي، یعنې تردد او تامل.
زه ډېرې پوهې له ژوند څخه عاجز کړی يم.
ډېر فکر د سړي قوت او مقاومت کموي.
ناپليون، سزار او د دوی امثال هغه کسان نه وو چې ډېر فکر
کوي، ځکه یې هغه څه وکړی شو چې زړه یې غوښتل.
«اناتول فرانس»

ترقي او تکامل

زه په دې عقیده یم، چې د بشر تکامل به په ډېر ځنډ انجام مومي.

د دنیا سیر ډېر بطني دی، د بشر نبوغ په تقلید کې دی، د ابتکار خونده یې نشته، لکه چې په فزیک کې د ثقل قانون موجود دی چې زمونږ تعلق د ځمکې له زړې کرې سره ساتي په روان شناسۍ کې هم دغه قانون وجود لري او زمونږ دلچسپي د زاړه جهان سره تینګوي.

ګویتیې هم ویلي دي چې خلق لا د اصلي ګناه د اتمې برخمې په اختراع نه دي بریالي شوي.
«اناتول فرانس»

د ژوند ضروري شرط

ناپوهي یوازې د نېکبختۍ لازمي شرط نه دی، د ژوند ضروري شرط هم دی. که مونږ په هرڅه پوه شو یو ساعت هم د ژوند تحمل نشو کولی.

هغه احساسات چې ژوند مونږ ته ښه ښکاره کوي یا ژوند راته د تحمل وړښي له دروغو څخه زېږي او په موهوماتو باندې تغذیه کېږي.
«اناتول فرانس»

علم او اخلاق

له علم څخه د یوې اخلاقي نتیجې امید لرل ډېره لویه اشتباه ده. درې سوه کاله پخوا خلک په دې عقیده وو. چې ځمکه د خلقت او بدیا کېدو مرکز دی او نن مونږ پوهېږو، چې د لمر یوه منجمده ټوټه ده.

اوس پوهېږو، چې د ستورو په سطحه کې څه ګازونه سوځي. په دې هم پوه شوي یو چې دغه جهان چې مونږ پکې د ګرد او غبار یوې ذرې غوندې یو تل د جوړولو او وړانولو په حال کې دی. مونږ ته دا معلومه شوه چې پرله پسې ځینې ستوري پیدا کېږي او ځینې له مینځه ځي، مګر دغو خارق العاده اکتشافاتو زموږ په اخلاقو کې څه تغیر راننوست.

ایا نن میندې له خپلو بچیانو سره له پخوانه زیاته مینه لري؟ یا دغه مینه له پخوانه کمه شویده؟ ایا اوس د ښکلا په احساس کې له پخوانه څه زیادت یا نقصان راغلی دی؟ ایا نن د زېږو قهرمانانو په زړه کې له پخوانه څه فرق لیدل کېږي؟ ځمکه لویه وي او که کوچنۍ وي د بشر په حال کې څه تغیر نه راولي. ځمکه لویه ده په دې شرط چې غم او رنځ پکې وي او عشق موجود وي.

غم او عشق د غیر فاني ښکلا جاویداني مرکزونه دي. غم یو داسې نعمت دی چې قیمت نه لري.

هغه ښيگڼې چې په ځان کې وینو او هغه څه چې ژوند زمونږ په
نظر کې ښه ښکاره کوي د همدغه لوی نعمت اغېزه ده.
زمونږ ترحم، شجاعت شهامت او نور فضایل او ملکات د
همدغه شي مرهون دي.
اخلاق طبیعتاً په احساساتو باندې تکیه لري او بس.
«اناتول فرانس»

فکر او احساسات

تاسې وایاست، چې د ټولو مصیبتونو او بدبختیو علت زمونږ
فکر دی، که غواړئ چې د فکر په نحوست قایل شئ باید په
قدرت او عظمت کې یې ډېره مبالغه وکړئ، مګر په دې خبره باید
پوه شئ چې فکر په احساساتو او غرایزو باندې ډېر لږ تسلط لري.
هغه خلک چې د فکر له تاثیر لاندې ډېر زیات راغلي دي هغوی
هم د نورو په شان متکبر شهواني او بخیلان دي.
چېرته چې تمدن ډېر وړاندې تللی هلته هم هغه کارونه ډېر لږ دي
چې په فلسفې اصولو اجرا کېږي.
مونږ د غرایزو او احساساتو په مقابل کې دومره ضعیف او
ذلیل یو چې زه هېڅکله یوه داسې شعوري حالت ته نه شم
قایلبدلی چې له طبیعي حالت سره مخالف وي.
«اناتول فرانس»

تمسخر او ترحم

هر څومره چې د انسان په ژوندانه کې ډېر فکر کوم هغومره
راسره دا عقیده ټینګېږي، چې باید د بنیادم د اعمالو شاهد او
قاضي تمسخر او ترحم وي.

دا دوه ښه مشاوران یو پخپله د خدا ژوند زمونږ په نظر کې
محبوب کوي او بل پخپله ژړا ژوند را ته مقدس ښکاره کوي.

هغه تمسخر چې زه یې لرم بې رحمه نه دی په عشق او ښکلا
باندي ملنډې نه وهي، بلکې ډېر ملایم او ښکونکي کار دی.

د ده په خدا قهر سپړي او مونږ ته د ښیې چې باید د اشرارو او
احمقانو په مقابل کې له تمسخر نه کار واخلو.

که دا حس له مونږ سره نه وي، نو زمونږ په زړه کې هرگوره نفرت
پیدا کېږي
(اناتول فرانس)

د خلکو انتظار

خلک هر وخت په اجتماعي چارو کې ډېرو لویو تغییراتو ته انتظار لري.

دا هغه دایمي اشتباه ده چې دغیب ویلو له روح نه یې نشات کړیدی. زه دامنم چې ژوند په رښتیا بې ثباته دی او ژوندي شيان تل تغیر کوي، مگر د تغیر محسوس نه دي.

د دنیا هره ترقی ډېره ځنډنۍ او منظمه ده.

ناڅاپي او سریع تغییرات هېڅکله نه دي پیدا شوي او نشي پیدا کیدای، ټول اقتصادي تحولات دطبیعي قواو په رحیمانه ځنډ انجام مومي.

دا خبره زموږ له احساساتو سره مخالفه وي او که موافقه، مگر یو منلی حقیقت دی چې هرڅه هماغه شان دي چې پخوا وو.

زموږ اجتماعي وضع دهماغه دماغو او کیفیاتو نتیجه ده چې دمخه موجود و، لکه چې علت او سبب هغو احوالو ته ویل کېږي چې وروسته تردې به موجود شي.

دا تسلسل تر ډېره وخته دیوه حال ثبات ساتي او په ژوند کې نظم او ارامتیا پیدا کوي.

دا خبره رښتیا ده، چې دغه حال نه هغه ارواګانې خوشالوي چې د نورو شيانو ډېره تنده ورسره ده او نه په هغو زړونو کې خوښي اچوي، چې شفقت په کې نشته، مگر د جهان نظم همدغه تقاضا لري او موږ باید تن ورته کښیږدو. موږ باید پخپل زړه کې یو څه حرارت او له ځان سره څه اشتباهات ولرو، مګر اني او عجیب و غریب موفقیتونه ونه غواړو او د معجزې انتظار ونه لرو.

(اناتول فرانس)

خطرناك

مونږ ته هغه كسان خطرناك ښكاري، چې روحیه یې زموږ له
روحیې نه مخالفه وي.
هغه چې زموږ خوبونه پكې نشته مونږ ورته بدا اخلاقه وايو.
څوك چې زموږ په اشتباهاتو مبتلا نه دي مونږ ته شكاك
معلومېږي او دا فكر نه كوو، چې هغوی به په نورو شبهااتو مبتلا
وي.
(اناتول فرانس)

د ژوندانه مخ او خټ

ژوند لكه د زري ټوټو كې مخ او خټ لري. هغه ښكلا چې په مخ
كې شته په خټ كې نشته مگر، د ټوټې او بدانه (بافت) له مخ نه په
خټ كې ښه ليدل كېږي.
(شوپنهاور)

ليونتبوب او حماقت

زه باور لرم چې بشر په هر وخت او په هر ځای کې د خپل مصرف دپاره د جنون او حماقت کافي ذخيره لري.
دا سرمايه هر څنگه چې وي بې حاصله نه ده.
کله چې گورم چې يوه پخوانۍ اشتباه ورکه شوه بې له دينه، چې په دغه کار خوشحاله شم د بلې اشتباه په باب کې فکر کوم چې د زړې اشتباه ځای نيسي.
زه په ډېر تشويش له ځانه پوښتنه کوم چې ايا دغه نوې اشتباه به له زړې نه ډېره خطرناکه نه وي؟ که ښه فکر وکړو زاپه او هام او زاپه خرافات له نوره لږ زيات دي، ځکه چې هغه د زمانې په مرور صيقل شويدي او ضرر يې کم شوی دی.
(اناتول فرانس)

په ځان باور

هر څوک چې په ځان باندې اطمینان او باور لري خلك د هغه ملگري کېږي. په ځان باور يو داسې صفت دی چې د هر چا خونبیري.
خلك له قطعي او يقيني مطالبو سره مينه لري نه له دلایلو سره، دليل او برهان د وگړو اندېښنې او پرېشاني زياتوي.
اوس ساده گي خونبوي او په ساده خبرو پوهېږي.
خلکو ته بايد څنگه او څه راز ونه وايو، بلکې هو يا نه ورته ووايو او بس.
(اناتول فرانس)

تعصب

تعصب او عدم اغماض په هر عصر کې شته.
هر څه چې زموږ خوښ وي زموږ په نظر کې لوړ معلومېږي او
نمانځنه يې کوو. که څوک موږ ته زموږ د بتانو عيب ښکاره کړي
خوابدي کېږو.
خلک په مشکله دې ته حاضرېږي، چې د خپلو عقايدو په منشا
او منبع کې لږ غوندې ايراد قبول کړي.
که چاپخپلو اصولو او معتقداتو کې غور او فکر کولی هېڅکله
به نه وو معتقد شوي.
(اناتوس فرانس)

ځان وپېژنه!

دا خبره چې ځان وپېژنه د يوناني فلسفې له حماقتونو څخه يو
لوی حماقت دی، مونږ به هېڅکله نه ځان وپېژنو او نه نور.
ټول مشکلات په همدغه ځای کې دي او په همدغې موضوع
پورې ارتباط لري.

د دنيا جوړول دومره گران کار نه دی لکه پېژندل يې چې گران
کار دی.

بنسايې چې بشري نبوغ يوه ورځ دنيا جوړه کړی شي، مگر دا
توفيق به هېڅکله ونه مومي چې پرې پوه هم شي.

د بشر په پوهه او نبوغ باندې دا ډېره لويه تعدي ده، چې د
حقيقت په لټون کې به کار ولوېږي. څه شی چې له پوهې نه پکې
استفاده کېږي د اشياو لږ غوندې حقيقت پېژندل او ترينه خوند
اخستل دي.

(اناتول فرانس)

شخصیت

مونږ غواړو چې خپل شخصیت له ځان سره هغه بل جهان ته هم
یوسو، له مونږ سره دا عقیده موجوده ده چې که څوک ځان هلته
ونه پېژني هر سعادت چې د ده په برخه وي په ده پورې به څه ربط
نه لري، بلکې د بل چا مال به وي.

له دینه غافل یو، چې زموږ شخصیت دلته په دغه جهان کې هم
محفوظ نه دی او په ژوندانه کې څو څو ځله یورا زاو بل راز کېږي.
زه چې اوس له اتیا کالو نه اوښتی یم له هغه شل کلن، «موريس
میترلینګ» سره هېڅ شباهت نه لرم، بلکې هغه هېڅ نه پېژنم.
همدارنگه له هغه لس کلن هلک سره هم مشابهه نه یم چې یوه
شېبه هم په ځای نه و ناست او تل به په لوبه مشغول و.

ما ته اوس هغه پردې او بیګانه معلومېږي.
هرکله چې په دې نړۍ کې زموږ شخصیت بدلېږي، نو بیا ولې
دا انتظار لرو، چې هغه بل جهان ته به یې هم له ځان سره وړو.
«میترلینګ»

بقا

پسونه طبیعت د سختیو په مقابل کې مقاومت نشي کولی که
انسان دغه نوع د خپل خوراک دپاره نه وای ساتلی اوس به یې
نسل وړک و، مگر اوس چې دغه حیوان په دنیا کې ژوندی پاته
دی سعادت یې په برخه نه دی ځکه چې د وژلو او خوړلو دپاره یې
ساتلي دي.

هر حیوان او هر یو بوټی چې دلته وینئ، سر نوشت یې هم دغه
دی کاني او معدنیات هم دغه راز دي، مگر زموږ غم دومره نه دی
چې د دوی تغیر وویږو او په بدبختۍ یې پوه شو.
(متزلینگ)

کب

هغه کب چې یوازې ژوند کوي او هغه کبان چې په یوه ځای کې
ګډ ژوند کوي یوه اندازه پوهه لري، مگر سره له دې ډېر کبان شته
چې یوازې نه اوسېږي.

مونږ نه پوهېږو، چې د دوی د اجتماع سبب څه شی دی؟
بنسايې چې دوی به د ځینو ځناورو او بلاګانو له ډاره او د ځان
ساتلو دپاره یو ځای شوي وي، مگر همدغه ګډ ژوند او یو ځای
اوسي د دې سبب وګرځیده چې انسان یې ژر ښکار کړي.
(متزلینگ)

هغه چې دنیا ته رانغله

په ملیاردونو نطفې ضایع کېږي او په دې باب کې تاسې ډېر افراط کوئ.

ستاسو ښځې ډېرې لږې نطفې قبلوي چې هغه په انسانانو بدلېږي، هغه نطفې چې ضایع کېږي او څه ترینه نه جوړېږي ستاسو د خوابدې او خپګان موجب نه ګرځي، تاسو ته معلومه ده چې دغه په سلهاو زرو ملیاردونو نطفې، چې په هره پیړۍ یا نیمه پیړۍ کې له دې جهانې ځي او هېڅ ترینه نه جوړېږي د انسانیت توان په کې شته او بالقوه انسانان ورته ویلي شو، مګر دوی ته هغه چانس نه پیدا کېږي چې مونږ غوندې انسانان شي، لکه چې مونږ ته هغه چانس په لاس نه راځي چې د مشتري کره رانه جوړه شي او هغومره عمر ولرو.

ایا دغه بالقوه انسانان د فکري او معنوي ژوند خاوندان وو او که نه؟ که نه وو، نو څنګه ورته بالقوه انسانان ویلي شو؟ اوس چې دوی مړه شو او مونږ غوندې نشو ایا د دنیا په اوضاعو کې څه تغیر راغی؟ ایا د دوی ځای تش پاته شو او هغه کار، چې باید دوی سرته رسولی وای سر ته ونه رسېده.

«مترلینګ»

څنگه به يو؟

مونږ غواړو چې په هغه بل عالم کې هم خپل ځان وپېژنو او پوه شو، چې ته (اسمیت) بې زه (موريس) یم، مگر دانه ده معلومه چې هلته به خپل کوم شخصیت غوره کوو؟
ایا ته به دا غواړې چې زموږ د بدو کارونو سزا به زموږ کوم شخصیت ویني؟ هغه موريس چې اوس له اتیا کالو نه اوښتی دی، که هغه شل کلن موريس به وي چې بېل شخصیت یې درلود.
په رښتیا چې مونږ تر اوسه نه یو پوه شوي، چې په څه صورت به د خدای حضور ته وړاندې کېږو، سپین ږيري به یوکه ځوانان او که ماشومان.
(مترلینګ)

ستاسو فکر

ستاسې فکر چې هرڅه وي تاسو هماغه یاست.
هېڅ امکان نه لري، چې څوک له خپل فکره لوی شي یا د خپل فکر له حدودو څخه تجاوز وکړي.
(مترلینګ)

که طبابت ترقي وکړي

ښايي چې يوه ورځ طبابت دومره ترقي وکړي چې طبيبان دسړي زړه او نور زاړه له کاره وتلي شيان بدل کړي او د سر په کوپړۍ کې هم نور ماغزه واچوي.

لکه چې زاړه ماغزه بدل شي، نو طبعاً دغه حافظه هم نه پاته کېږي چې د تېر ژوند پوهه او معلومات، کينه او مينه يانور خاطرات پکې ساتلي دي، چې دا حافظه لاړه شي هغه شخصيت هم درومي چې له دغې حافظې سره ټينگ تعلق لري.

په دغه صورت کې بيا څوک خپل ځان نشي پيژندلی او په دې نه پوهېږي چې زه څوک يم؟ يعنې د ده او ديوه مړي ترمنځ به څه فرق نه وي، مگر خپره او تنه به يې په کوڅو او بازارو کې حرکت کوي. دا زيان چې د مغزو له بدولون څخه سړي ته رسيږي د مرگ او مړينې له زيات کم نه دي، دغه جسد چې وروسته تردې دلته او هلته گرځي هغه پخوانی سړی نه دی بل څوک دی. هر تندر چې په ده پريوزي په هغه پخواني شخص پورې څه تعلق نلري، بلکې په يوه بل نا اشنا سړي پورې ربط پيدا کوي.

(مترلېنگ)

څه غواړئ؟

که پاک خدای له تاسو نه پوښتنه وکړي چې څه غواړئ؟
تاسو په ځواب کې څه وواياست؟
ایا داسې ژوند به وغواړئ چې تل تر تله او هېڅ زړښت او هېڅ
راز بدبختي هېڅ تغیر په کې نه وي.
دغسې ژوند خو عیناً د هغه غټ کاني حال ته ورته دی چې په
مليونو کاله په یوه ځای پروت وي او هېڅ تغیر او تحول پکې نه
راځي.
زه یقین لرم چې که تاسې د جاویداني عمر په حقیقت پوه شئ.
هېڅکله به یې له خدایه ونه غواړئ.
جاویداني سعادت هم د جاویداني عمر په شان دی یا په بل
عبارت جاویداني بدبختي ده.
(مترلینګ)

پوه او ناپوه

دا چې پوه او ناپوه یو د بل په ژبه نه پوهېږي سبب یې دا دی چې
پوه په هغه شي بدلېږي چې دی پرې پوه شوی دی.
دی هغه څه ناپوه ته نشي ویلي چې د ده به زړه کې ځای لري.
که تاسې یوه ورځ د جهان په اسرارو پوه شئ پخپله به هماغه
اسرار شي او ماته به دخپل زړه خبرې نشي کولی!
لیونی ما ته وایي ته هم لیونی شوې یې لکه ځینې فیلسوفان
چې په اخر د عمر کې لیونیان کېږي او چتیا وایي.
ښایي چې زه لیونتوب قبول کړم، ځکه چې تر اوسه پورې لا د
لیونتوب او هوښیاری تر مېنځ عقلاً یې تفاوت نه دی موجود،
مگر تاسو چې هوښیاران یاست فکر وکړئ چې څه وایئ؟
(مترلینګ)

مرگ

که مرگ په دنیا کې نه وای هېچا به د ژوندانه بارتې غاړه نه وای
ایښې همدغه د مرگ ویره ده چې مونږ ژوند کوو او د دغه ډار په
وجه تر زړېښته پورې د ژوندانه پټې په اوږو وړو.
(مترلینګ)

روح

که له مانه پوښتنه وکړئ چې روح څه شی دی؟
زه تاسو ته څه ځواب نشم ویلی، مگر له تاسو نه به پوښتنه وکړم
چې جسم څه شی دی؟ هر کله که مونږ جسم یا (ماده) وپېژنو د
روح په پېژندلو به هم بریالي شو، مگر اوس چې یوهم نه پیژنو
باید په دې باندې ځان خوشحاله کړو، چې روح د جسم حرکت دی
او جسم د روح (شکل او صورت) دی.
(مترلینگ)

افلاطون

که د یونان افلاطون څه د پاسه دوه زره کاله پس مونږ ته راشي
مونږ به کومه موضوع ده ته وړاندې کړو، چې د ده توجه واړوي او
دی څه قدرته حیران کړي.

په اخلاقي، اجتماعي او سیاسي لحاظ که مونږ مریټوب لغوه
کړیدی خو څو ډوله بل راز غلامی پیدا شوې ده، چې هغه ځای یې
ډک کړیدی. مونږ کوم نوی شی نه لرو چې هغه ته یې وړاندې کړو.
زمونږ سیاسي، اجتماعي او اخلاقي دروغ د هغه د پاره کوم نوی
مضمون نه دی او اوسني سلوک هغه ته څه نویتوب لري.

په فزیک، شیمی، ژوند پیژندنه طبابت او جراحی کې چې څه
کشفیات شوي دي په اول کې به په تعجب کې واچوي، مگر د دې
لامله چې هغه ډېر موشگاف او ځیر کېدونکي دي ډېر ژر به پوه
شي، چې زمونږ کشفیاتو د روح د پاره کومه نوې غذا نه ده
پیدا کړې او د اسرارو له مخې پرده نه ده پورته شوې.

څه شی چې د هغه پوره توجه ځانته راگرځولی شي هغه یې سیمه
موجونه دي، چې په یوه شیبه کې هرځای ته غږ سوي. ممکنه ده
چې دغه شی د ده ارتباط له هغو اسرارو سره پیدا کړي چې په
مبهم ډول یې پخپلو کتابونو کې ورته اشاره کړې ده.

په هر حال کوم د توجه وړ شی چې په دوه زره کالو کې مونږ کشف
کړی دی همدغه دی، چې د علت په ادراک یې لانه یو موفق شوي
او دانه ده معلومه، چې دوه زر کاله وروسته به د توجه وړ څه شی
کشف کړو.

(مترلینگ)

زمونږ پوهه

مونږ د فولادو په يوه تړلي خونه کې ژوند کوو، چې دوه وړوکي
سوري لري او بس، له يوه سوري نه لږ غوندې رڼا راځي او له بل نه
لږ غوندې اواز رانتوزي، مونږ له همدغو دوو سوريو څخه د جهان
اوضاع معلومو او همدغه وجه ده، چې بې له رڼا او بې له غږه په
نور څه نه پوهيږو.
(مترلينگ)

بدې خبرې

بدې او ناوړه خبرې چې زيان او ضرر لري ډېرې ژر خپريږي، ښې
او حسابي خبرې چې فايده پکې وي ژر نه خپريږي.
هو! بدې او ناکاره خبرې لکه تلونکي او خپريدونکي ناروغي له
يوه نه بل ته او له بل نه بل ته ځي.
ښې خبرې لکه صحت او روغتيا له يوه نه بل ته نه درومي.
(مترلينگ)

انساني سلوك

انسان بايد هغه مينه چې له نورو سره يې کوي له ډېر لوړ ځايه
واخلي او په ډېر لوړ همت له نورو سره وچليږي.
ترڅو چې ممکنه ده چې خلکو ته دې د عشق په نظر وگوري، نه
بنايي چې د خپل ترحم او شفقت سيوري په چا باندې وغورځوي.
ترڅو چې د عدالت له مخې چاته څه ورکولی شي نه بنايي، چې
د احسان له مخې چاته څه وبخښي.
ترڅو چې د چا احترام کولی شي نه بنايي چې د احسان له مخې
چاته څه وبخښي.
ترڅو چې د چا احترام کولی شي نه بنايي چې د هغه د لجويي او
دلداري وکړي.
(مترلينگ)

انساني کمال

هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې د ژونديو
شيانو په برخه رسېدلي دي قبلي عواطف دي، چې په انسان کې
ليده شي. که څوک غواړي چې له حيواناتو نه لرې وي بايد دغه
عواطف چې رحم، مروت، کرم، شجاعت او نوه پرستي ده په
ځان کې وروزي. (ډاروين)

د فکر روزنه

څه شی دی چې په بشر کې ژور فکرونه روزي؟
علم او پوهه نه ده، کار نه دی، د عواطفو او احساساتو هېجان
هم نه دی، یوازې رنځ او مشقت دی، چې د انسان په فکر کې
ژوروالی پیدا کوي او ښايي، چې د همدې لامله په دنیا کې
غمونه او رنځونه ډېر شوي دي..

(هینر)

ښکلیتوب

کله چې ښکلیتوب د دعوي دپاره را ولاړ شي د هر ناطق ژبه
کلي کېږي.
(شکسپیر)

ښایست

ښایست هغه مېلمه دی چې په هر کور کې قدر او عزت لري.
(گوېته)

سياست مدار

که یو سیاستمدار جنایت وکړي بنایي، چې عفو ه شي، مگر که د
خبط مرتکب شي، نو د عفوې وړ نه دی.
(بیسمارک)

غولول

ټول تريوه وخته غولېږي، ځينې د همېشه دپاره هم غولولې
شي، مگر ټول د همېشه دپاره نه غولېږي.
(ابراهام لینکلن)

فکر په شعر کې

فکر باید په شعر کې داسې پټ وي لکه غذايي خاصیت، چې په
میوه کې پټ دی. میوه هم غذا ده، مگر لذیذه چې د خوړلو په
وخت کې له لذته ویلې شي، خو بدن ترینه غذايي ماده اخلي او
دغه محسوس غذا په لذت کې پټه ده.
(پل والري)

بدبختي او شعر

د بدې ورځې خاوندان د مصیبت او ناکامۍ په وخت کې شعر ته
مخه کوي او څه چې دوی له رنځ او غم نه زده کړي وي په اشعارو
کې یې نورو ته وړاندې کوي.
(شيلي)

عشق او سعادت

هغه څوک ډېر نیکبخت دی، چې خدای ورته داسې زړه ورکړی
دی، چې د عشق او سوزو گداز لایق دی.
چا چې د عالم اوضاع او د انسان زړه د عشق په دوه مخیزه
هنداره کې نه دی لیدلی هغه هېڅ حقیقت نه دی لیدلی او په هېڅ
نه دی پوه شوی.
(هوگو)

پوهه او عشق

پوهه د عقل په غېږ کې پرورش نه مومي، بلکې د عشق په لمن
کې وده کوي، د پوهې نیالګی باید د عشق په گلدان کې وکرل
شي او د احساساتو په اوبو ایباري شي.
(مترلینګ)

ښوونځی

د علم او پوهې هر ښوونځی چې پرانیستل کېږي، د زندان
دروازه تړل کېږي.
(هوگو)

د فکر پانگه

د فکر او پوهې ټوله پانگه باید روحي او اخلاقي عظمت ته
تسلیمه شي.
(مترلینګ)

معرفت

معرفت هغه شی دی، چې وروسته د هرڅه له لوستلو او د هرڅه
له هېرولو نه په دماغ کې پاته کېږي.
(ادوارد هریو)

عالم او علما

علم له خطا څخه خلاص دی، مگر علماتل په خطا کې وي.
(اناتول فرانس)

ځان بنودل

یا ځان هغسې وښی، چې یې یا هغه شان اوسه چې ځان ښیې.
(بایزید بسطامي)

د ښه کار علت

که زموږ د ښو کارونو علت او سبب څرگند شي ډېر کسان
پخپلو ښو کارونو څر او خجل شي.
(ريوارډل)

تاج او قلم

ترڅو چې د ادب قلم زما په لاس کې دی هېڅکله به ونه وایم،
چې ولې مې شاهي تاج په سرباندې نشته.
(ولتر)

مطبوعات او تاریخ

مطبوعات د اوسني تاریخ اساس او بنیاد دی. موږ باید خپل
تاریخ مشوش نکړو، څوک چې مطبوعاتو ازادي محدودوي د
وطن او ملت تاریخ ته زیان رسوي.
(پوانکاره)

حکومت او روزنامه

که له مانه پوښتنه وکړي، چې په وطن کې بې روزنامې حکومت
وي که بې حکومت روزنامه؟ زه به هرگوره دوهمه خبره غوره کړم.
(جفرسن)

د ځان سعادۍ

که یوازې خپل سعادۍ وغواړو څه گرانه خبره نه ده، مگر مونږ
غواړو چې له نورو نه زیات مسعود شو او دا کار ډېر مشکل دی،
ځکه چې نور هغومره مسعود نه دي، لکه چې مونږ یې تصور کوو.
(مونټیسکو)

ځان مسعود کول

یوازې دا کافي نه ده، چې د سعادۍ خاوندان شو، بلکې په دې
پوهیدل په کار دي چې مونږ د سعادۍ خاوندان یو.
(مترلینګ)

اجبار او اختیار

خومره چې د وجود مرتبه او درجه لوړېږي هغومره اجبار کمېږي
او اختیار زیاتېږي. همدغه سبب دی چې د کاني مجبوریت له
بوتې او نیالګي نه زیات دی او حیوانات له نباتاتو نه هم زیات
اختیار لري، انسان بیا له حیوان څخه هم پورته دی او ډېر اختیار
لري.
(بوترو)

عقل او زړه

عقل د زړه په خوښه کار کوي او زړه ته گوري، هغه څه چې زړه
يې نه غواړي عقل پکې لاره نشي پيدا کولای، يعنې زړه په سر
باندې حکومت کوي او سر په زړه حاکميت نه لري.
(شوېنهور)

کينه او مينه

کينه او مينه د نفسي احوالو او کيفياتو له اختلافه پيدا کېږي
او په عقل پورې څه اړه نه لري.
(شوېنهور)

احتمالي مصيبت

هر څه پخواله وخته په نظر کې نيول او لرې کتل ښه کار دی،
مگر د سبا ورځې په احتمالي مصيبت نن غمجن کېدل ښه کار نه
دی.
له دېنه چې په هوا کې ځانته زندان جوړوو ولې يو ښه قصر نه
جوړوو.

لیاقت لرل

که بتان مات کړې کوم سترکار دې نه دی کړی.
حقیقي شهامت دا دی چې پخپل ځان کې د بت پرستی-خوی
ورک کړي.
(نېچه)

لوی خلک

لوی خلک له سیندونو نه خپل هدف ته بې لارې درومي او د دوی
شهامت همدغه دی، چې له گرانو پر پېچه لارو څخه نه ډارېږي.
(نېچه)

اجتماع

په اجتماع کې داخل شه! ځکه چې په جمعیت کې سړی صیقل
کېږي او ټینګېږي یوازیتوب سړی ملایم کوي او فاسدوي یې.
(نېچه)

د جنگ اساس

د غلیم غولول د جنگ اساس دی، ځکه زما هغه پټه زغرې چې ما
اغوستې ده د گیدر پوټکی دی.
(نېچه)

نجیبه غریزه

هغه غریزه چې له ټولو غرایزونو نه نجیبه ده نجابت یې په ډېر احتیاط زیاتره، یعنې په هر کیلو محبت چې له نورو سره یې لرې یو گرام نفرت له ځان سره زیات کړه.
(نېچه)

شهرت او شرافت

که په افتخار او شهرت پسې گرځې، نو زما پند مه هیروه! هغه دا چې له شرافت نه لاس واخله!
(نېچه)

هدیه قبول

زه د هغه چا له خوشبختۍ نه خبر نه یم، چې د خلکو له لاسه هدیه قبولي، ځکه چې له ما سره دا عقیده موجوده ده، چې له هدیې قبولولو نه غلا ښه ده.
(نېچه)

هېرول

هرڅه هېرکړه، هرڅه هېرکړه هېرول ډېر لوی هنر دی!
هغه دروند بار، چې تاسره دی له ځانه وغورځوه.
که غواړې چې والوزې، که ارزو لري چې له لوړو او هسکو
څو کو سره اشنا شي درانه او سنگین شيان سیند ته وغورځوه،
دغه دی سیند، هله ژر شه خپل ځان سیند ته وغورځوه د هېرولو
هنر ډېر لوی هنر دی.
(نیچه)

ځان غوښتنه

خودخواهي او ځان غوښتنه په مطلق ډول له ژوند سره موافقت
نه کوي.
یوازې ځان غوښتل په حقیقت کې ځان محدود کول او له ځانه
څه کمول دي.
که جود او فیض نه وي ژوند نشته.
په حقیقت کې بشپړه او کامله خودخواهي په پوره غیرخواهي
کې پټه ده او اخلاق هېڅکله انفرادي کېدلی نشي.

مکرات

په دغو گڼو کې چې علم او پوهه ډېره زیاته ښه یې څه ویني؟
سترگې وغړوي او ښه وگوري چې غیر له مکراتو نه نور څه
ویني؟

ایا دا ټولې خبرې چې په یو قسم موضوعاتو کې اوري بې د
سبک او انشاء له تنوع او بې د شواهدو او مثالونو له رنگینۍ یا د
چاپ له ښکلیو به نور څه لري؟

د دې خبرو حقیقي تاثیر، عمق او ارزښت همدغه دی چې په راز
راز پیرایو کې بیابیا ویل کېږي او له یوه دمخه په بل مخ اوري،
نو په دغه ظاهري ثروت کې فقر او لوږه پټه ده او په دغه روژه کې
د مړښت احساس کېږي.

(بیکن)

نېکي

په سترگو کې د لیدلو قوه یوازې نه ده کافي.
که زموږ سترگې بینا هم وي او په اشیاءو کې رنگونه هم موجود
وي بیا هم رڼا ته محتاج یو او په تورتم کې څه نشو لیدلی.
همدغه رڼا ده چې د لیدلو قوه له اشیاءو سره مربوطوي او د دې
باعث گرځي چې موږ څه وویڼو.
لمر پخپله د لیدو قوه نه ده، د لیدو وسیله ده، د همدغې
وسیلې له برکته موږ د بینایي احساس کوو.

ته په دې پوه شه، چې لمر د نېکۍ ثمره ده او له نېکۍ سره
شباهت لري. هماغه نسبت چې په لیدلې جهان کې یې د بېنایي
قوت له لیدولو شیانو سره لري د ادراک په جهان کې یې د فهم قوه
هم له هغو شیانو سره لري چې د پوهیدلو وړ دي.

څنگه چې په تیاره کې څه نه لیدل کېږي او سترګې رڼا ته اوږي د
دې روح هم هغه څه نه ویني، چې د حقیقت رڼا پرې نه وي پریوتې.
څه شی چې د معرفت وړ شیان په حقیقت پورې مربوطوي او روح
ته د پوهېدو استعداد ورکوي د نېکۍ تصور دی چې د علم او
حقیقت علت بلل کېږي او انسان حق لري چې په لیدلې دنیا کې
رڼا او د لیدلو قوه له لمر سره مشابه وګڼي، مګر که لمر یې ګڼي نو
لویه اشتباه کوي. همدارنګه د ادراک په عالم کې انسان حق لري
چې علم او حقیقت د نېکۍ نظیر وګڼي، مګر که عین نېکي یې
ګڼي داهم اشتباه ده، ځکه چې د نېکۍ مقام له دینه ډېر پورته دی.
لمر لیدل شو شیانو ته یوازې دلیل کېدو قابلیت نه بخښي،
بلکې په پیدایښت او نشو و نما کې یې هم تاثیر لري او غذا
ورکوي.

همدغه شان د پوهېدلو وړ شیان له نېکۍ نه یوازې همدغه
استفاده نه کوي، چې د پوهېدلو وړ وګرځي، بلکې په ماهیت او
پیدایښت کې یې هم دخل لري.

(افلاطون)

د طبیعت قوانین

د طبیعت قوانین واجب او ضروري نه دي. د جهان اصل او اساس تغیر او حرکت دی، هرکله چې دغه تغیر مکرر شي، نو عادت وگرځي او د قانون نوم پیدا کړي. د یوه خوږ اوبه په اول کې یوه معینه مجرا نلري او د خپل جریان په وسیله ځانته لاره او مجرا پیدا کوي وروسته بیا دغه مجرا د اوبو سیر او حرکت قاعده او قانون بلل کېږي، ډېر امکان لري چې دغه مجرا بدله شي او یوه بله مجرا ورته پیدا شي په همدغه لحاظ د طبیعت چارې د یوه معین او ضروري قانون تابع نشو گنلې.

(بونرو)

انساني تکليف

ښه نيت او ښه اراده د خیر او ښکې مېدا ده.
ښه اراده او ښه نيت دا دی چې انسان خپل تکليف وپېژني او
پيروي يې وکړي.
کليف بايد خاص دپاره په ځای کړ شي، يعنې د گټې او زیان
لحاظ په کې نه وي.
تکليف هغه عمل دی، چې د يوې کلي قاعدې متابعت دپاره وي
او محض د قانون په احترام اجرا شي.
هغه څوک چې يو کار د قانون دپاره کوي او هغه چې کار يې له
قانون سره موافق وي يوازې نه دي.
د دوهم سړي عمل ته مشروع ويلی، شو مگر خیر او اخلاقي
عمل ورته نشو ويلی.
د دې دپاره چې د يوه سړي کار اخلاقي ارزښت پيدا کړي يوازې
دا کافي نه ده، چې عمل يې له تکليف سره موافق وي، بلکې دا
لازمه ده چې تکليف دپاره وي.
د ځان ساتنه له تکليف سره موافق کار دی، مگر د دې لامله چې
طبیعت ورته ميلان لري اخلاقي عمل ورته نشو ويلی.
هغه څوک چې ډېر زړه سواندی او د رقت په وجه له چا سره
احسان کوي ښه کوي، مگر اخلاقي عمل نه اجرا کوي که همدغه
سړی له خلقو نه جفا وويني زړه به يې سخت شي او احسان په لاس
واخلي، مگر که څوک له خلکو نه جفاگانې ويني او د تکليف په
ځای کولو دپاره احسان کوي هغه يو اخلاقي عمل اجرا کوي.
(کانت)

ژوند

ژوند زما په نظر کې غوښتل دي او هره غوښتنه له يوه احتياج يا محروميت څخه پيدا کېږي، يعنې له غم او درد څخه. که د يوه سړي هره ارزو په اسانه او سمدلاسه حاصله شي کسالت ورته پيدا کېږي، چې له رنځ او غم نه لوی مصيبت دی. د انسان ژوند همېشه د غم او کسالت ترمينځ واقع دی. سړی چې هر څومره غم څخه لرې شي هغومره کسالت ته نژدې شي په هره اندازه چې مونږ له کسالت څخه ځان وساتو په هماغه اندازه له غم سره قرابت پيدا کوو. دا دوه افتونه يو د بل ضد دي، که انسان له يوه څخه خلاص شي د بل په منگولو کې لويږي. څنگه چې غم او رنځ له احتياج او محروميت څخه پيدا کېږي کسالت له راحت او رفاهيت څخه پيدا کېږي. هر چېرته خواران او غريبان له احتياج او محروميت سره په جگړه اخته دي او بډايان له کسالت سره په مجادله کې دي. همدغه کسالت دی، چې د عېش او راحت خاوندان يې په ښکار او قمار په افیونو او نورو نېشو مشغول کړي او مجبور کړي دي يا يې د دوی مخه تزييناتو او تجمل ته گرځولې ده. د انسان استعداد او قوت دا غواړي، چې احتياج او محروميت لرې کړي او د ژوند په جگړه کې په کار ولوېږي، نو کله چې احتياج او محروميت له مينځه لاړ شي او په دغه مبارزه کې

معطلې راشي دغه عاطل قوت پخپله يو مونږ پيټی شي او انسان
مجبور کاندې، چې بې هوډه يې صرف کړي او له کسالت څخه
ځان وژغوري.

(کرلوس) د بډايانو بدبختي داسې بيانوي: (يو د دې دپاره چې
له کسالت نه وتنې خپله بنایسته ماني پرېږدي او په تفریح
پسې يوه خوا او بله خوا منډې وهي. بل په ډېره بېړه له خپلې نښې
او اولادونو څخه چېرته لرې درومي، مگر مقصد ته نه رسيږي او
بیرته له هماغه دښمن، يعنې کسالت سره بيا کورته راځي او چاره
ترینه ورکه وي.
(شوپنهور)

هېرول

هغه څوک چې څه نشي هېرولی ښه سړی نه دی. څوک چې همېشه
د بل د ملامتۍ خاطر له ځان سره ساتي د ښه زړه خاوند نه دی.

حکمت او سعادت

ارسطو وايي: حکيم او عاقل هغه څوک دی چې خپل غمونه او دردونه لږ کړي، نه دا چې په ډېرو لذتونو پسې هڅه وکړي. زه هم د حکمت ډېره ټينگه او قوي پايه همدغه گڼم، چې سړی له غمونو او دردونو څخه وتبښتي، نه دا چې په لذت پسې منډه واخلي.

يعنې سعادت به هغه گريز (تبښته) کې دی، نه په دغه شتاب (هڅه) کې. هغه کسان ډېر غوليدلي دي، چې ارزوگانو ته رسېدل سعادت گڼي، ځکه چې له ارزوگانو سره وداع کول او بې نيازۍ ته رسېدل سعادت دی.

هرڅومره چې د خواهشاتو تله سپکه وي انسان هماغومره سعادت ته نژدې وي. که حقيقت ته وگورو يو روغ او جوړ فقير له يوه رنځور غاړې بډايی څخه ډېر نېکبخته دی.

سقراط وايي: ډېر کسان دي چې نه جواهر لري نه سره سپين، نه يې ډېر ښه لباس په غاړه کې شته نه به لوړو ماڼيو او ښو قصرونو کې استوگنه لري، مگر سره له دې له بډايانو نه خوشحاله ژوند کوي.

شکسپيروايي: ځينې کسان لکه توتيان داسې دي چې د خدا نندارې يې نشي خندولی. دا زمونږ خپل خوی او طبيعت دی، چې زمونږ د ژوند او سعادت اساس گڼل کېږي.

مونږ بايد د سعادت تومنه په ځان کې ولټوو او په دې پوه شو،
چې د هر چا نېکبختي پخپله په ده پورې مربوطه ده.
په ځان باندې اتکا او نورو ته نه متوسل کيده له ډېرو قيدونو
او احتياجاتو څخه ځان خلاصول او خپله ازادي زياتول سعادت
دی.

هغه څوک چې په باطن کې غني دي له خارجي جهان څخه يوه
منفي هديه غواړي او بس چې هغه فراغت دی.
د هغه مهمه ارزو داده چې له خلقو نه لرې او په څنگ وي چې په
دغه وسيله له ځانه استفاده وکړي شي.
لوی خلک له هر څه نه فراغت خوښوي او خپلې ازادۍ ته ډېره
توجه لري، يعنې همدغه شی سعادت گڼي.
ارسطو وايي: سعادت په فراغت او ازادۍ کې دی.
سقراط هم ازادي او فراغت ستر نعمت گڼلی دی.
خومره چې د يوه سړي فکري او عقلي پانگه زياتېږي هغومره يې
تعلق له دنيا نه او د دنيا له خلکو څخه کمېږي.
هغه بيا خپل سعادت د دنيا په نعمتونو کې نه لټوي، بلکې لکه
معنوي لذتونو څخه خوند اخلي او حقيقي سعادت ته رسېږي.
(شوپنهاور)

انشاء

د هر ليکونکي انشاء د هغه د فکر ايښه ده.
که غواړې، چې د يوه ليکونکي حقيقي ارزښت ځانته معلوم
کړئ، دېته مه گورئ چې ده څه موضوع کې فکر کړی دی يا د ده د
فکر محصول څه شی دی.
د يوه مولف او ليکونکي د مقام پېژندلو دپاره همدغه کافي ده
چې مونږ پوه شو چې ده څه راز فکر کړی دی او د فکر کولو طرزي
څنگه دی؟
د هر ليکونکي انشاء لکه خميره داسې ده، چې مختلف شکلونه
او صورتونه قبلوي، مگر دا صورتونه که هر څومره مختلف وي
بيا هم خميره يوه ده.
(شوپنهاور)

مطالعه او تفکر

څنگه چې ډېره زياته مطالعه فکر وسعت او ودې ته نه پرېږدي
ډېر ليکل او ډېر لوستل هم د حقايقو د معرفت مخه نيسي.
د دنيا ډېره لويه کتابخانه چې بې نظمې او بې ترتيبه وي هغه
ارزښت نه لري، چې يوه کوچنۍ منظمه کتابخانه يې لري.

همدغه راز ډېره زياته پوهه چې په ذهن او دماغ کې ښه هضم شوې نه وي له هغو لږو معلوماتو نه لږ قيمت لري چې په جزئياتو کې يې ډېر غور او دقت نه وي شوی.

په حقايقو باندې سپړی هغه وخت پوهېدلی شي چې د عليت په قانون پوه شي او په جزئياتو کې مطالعه ولري. څنگه چې انسان مطالعې ته ضرورت لري تفکر ته يې هم لري، مطالعه او تفکر د انسان په ذهن کې دوه متضاد تاثيرونه لري، چې که يو زيات شي هغه بل کمېږي.

مطالعه د سپړي ذهن دهغو افکارو او عقايدو له تاثير لاندې روالي، چې ممکنه ده د انسان له ذاتي احتياجاتو سره مخالفت ولري.

ازاد تفکر، يعنې د هغه طبعي او حرکت تعقيب چې محيط او ضروري مسايل يې د انسان په ذهن کې پيدا کوي د مطالعې په شان څه خاص شی په ذهن کې موجود نه وي، بلکې د فکر کولو تومنه ذهن ته سپاري همدغه سبب دی چې ډېره زياته مطالعه د شخصي فکر د پرورش مخه نيسي او سپړی څه قدر سطحي او ناپوهي کوي.

علماء او پوهان هماغه کسان دي چې ډېر کتابونه يې لوستي دي، مگر نوابغ او د فکر خاوندان، چې د انساني مدنيت لارښودونکي دي او د بشريت قافله د ترقۍ خواته بيايي هغه کسان دي چې د جهان په کتاب کې يې غور کړی دی او د نورو په خبرو کې يې خپل فکر نه دی بایللی.

(شوپنهور)

خوي او خصلت

د انسان خوي هېڅکله تغيير نه کوي، هر سړی په زلميتوب او زړښت کې هماغه دی چې په کوچنيتوب کې و. د ده ډېر لوی هنر دا دی چې کله کله فريبنده (غولونکي) صورت اختياروي او د افسون نقاب پخپل مخ غوروي. که غواړئ چې دغه حقيقت د تجربې له مخې ځانته معلوم کړئ، نو د هغه اشنا او ملگري په حرکاتو او رفتار کې ښه دقت وکړئ، چې ډېر کلونو ترينه بيل شوي ياست، وروسته له دغه غور او دقت څخه به دا ومنئ، چې د ده خوی او خصلت هېڅ تغيير نه دی کړی او هماغه شی دی چې دمخه و. ځينې کسان په ظاهره انکار کوي او دا خبره نه مني، مگر په باطن کې پوره باور لري چې د انسان خوي او خصلت تغيير نه قبلوي. همدغه سبب دی چې څوک له چانه څه ټگي برکي وويني په هغه باندې بيا اعتماد نه کوي. که څوک د چا په نظريو ځل ښه ورغی د هغه په باب هم خپله نظريه نه بدلوي د انسان خوی او خصلت فطري شی دی او همدغه يې د لوړوالي معيار دی. که څوک د فطرت په لحاظ لوی نه وي، نو واړه اشخاص په مصنوعي وسايلو لويېږي. (شوپنهاور)

دوستانه مناسبت

سړی د ځوانۍ په وخت کې دا فکر کوي چې د انسانانو مناسبات په یوه ښه اساس او په حقيقي اصولو ولاړ دي، مگر کله چې د ژوندانه یو څه مراحل ټپي کړي، نو بیا پوه شي چې بشري مناسبات بې له شخصي گټې په بل شي نه دي ولاړ. هرڅوک چې ډېر مال لري او د لوړ مقام خاوند دی هغه په خلکو کې محبوب او محترم دی، هغه بل چې د ښه نیت او ښو احساساتو خاوند دی، مگر په دوستۍ کې یې څه گټه نشته څوک ورسره مینه نه لري.
(شوپنهور)

بدي او ضرر

څومره چې لوړ او عالي مبادي په یوه بد سړي کې فاسد شويدي، په ځناورو کې هغومره نه دي فاسد، بدي په هغه شي کې لږه ده چې د ابتکار مبدا په کې نشته، ذکاوت چې د ابتکار مبدا ده بدي زیاتوي او ضرر یې ډېروي. د یوه ظالم انسان ضرر زر ځله د یوه مضر حیوان له ضرر نه زیات دی، لکه چې د یوه جماد ضرر له حیوان نه لږ دی او ظالم له ظالم نه ډېر بد دی.
(ارسطو)

لویه اشتباه

خوك چې دا فكر كوي چې پوهه او فضيلت د سړي قيمت او مقام په جامعه كې لوړوي ډېره لويه اشتباه كوي، ځكه چې دغه شی بالعكس كينه او دښمني پيدا كوي نه مينه او محبت. د علم او فضل اظهار بل شی نه دی د نورو د نادانی تایید دی، څنگه چې ثروت او مقام د سړي قيمت په جامعه كې لوړوي علم او عقل د نورو د كينې او نفرت موجب گرځي. پوهان او هونبیاران د خلكو مينه او محبت نشي جلبولی، بلكې بدبیني او تمسخر ځانته جلبوي.
(شوپنهور)

افتخار

هغه افتخار چې لكه د خپری ونه په ډېر وخت كې وده كوي او غټېږي دوام او پايښت يې هم ډېروي. هغه بل افتخار چې لكه د پسرلي بوتی ژر پيدا كېږي او ژر لويېږي له يوه فصل نه زيات دوام نه لري او ډېر ژر له مينځه شي. د هنر خاوند چې له ابدیت نه هر څومره زياته استفاده وكړي، يعنې په ټول انسانيت پورې تعلق ولري هماغومره له خپل عصر

څخه پردی وي، دا ځکه چې د هغه اثر د هغه په عصر پورې اختصاص نه لري، بلکې د بشر د تاريخ يو جز وي، د همدې لامله معاصرین ورته ښه نه گوري، بلکې بالعکس په هغو کتابونو پسې هڅه کوي چې ورځني مسايل په کې وي.

(شوپنهور)

غضب او شهوت

هغه بې اعتدالي چې په غضب کې وي له هغې بې اعتدالي نه ښه ده، چې په شهوت کې وي، يعنې د غضبي قوې افراط د شهواني قوې له افراط څخه ښه دی.

قهر او غضب د عقل غږ پوره نشي اوریدلی او داسې مثال لري، لکه چې يو نوکر د خپل بادار امر لږغوندې واورې او د تعميل دپاره منډه واخلي، يعنې امر ته تر اخره غوږ کښيږدي او په کار پسې وځلي، مگر شهوت د عقل يا حسن په يوه اشاره دخوند او لذت په لوري هڅه کوي او امر ته هېڅ نه گوري.

د غضب خاوند مکار نه دی او غضب هم مکرجن نه دی.

مگر له شهوت سره تړلی دی او د شهوت کار دی.

همدغه سبب دی، چې د غضب په ډېروالي کې دومره رسوايي نشته لکه چې د شهوت په ډېروالي کې شته.

دوستي

دوستي يوازې يو ضروري امر نه دی، بلکې يوه ډېره شريفه او ابرومنده عاطفه هم ده، ځينې وايي چې دوستي يو ډول مشابهت دی او هماغه اشخاص يو د بل دوستان وي چې يوله بله مشابهت لري، د همدې لامله باز له باز سره او کوتره له کوترې سره الوزي. ځينې نور په دې عقیده دي چې که دوه تنه يو کار او يوه پېشه لري، نو هغه هېڅکله نشي دوستان کېدلی.

څوک چې د فطرت په قوانينو استناد کوي، لکه (اورپيدس) هغه وايي: د وچې ځمکې باران خوښ دی او باراني ورېځې دا غواړي چې په ځمکه باران واوري.

هراکلس په دې فکر دی، چې ضدیت د نژدې کېدو موجب دی او ډېر ښه موافقتونه له مخالفونو څخه پيدا دي.

دا خبرې به پرېږدو او دا به ووايو چې د دوستۍ موضوع څه شی دی؟ خير که لذت منفعت؟

هغه کسان حقيقي دوستان نه دي، چې د منفعت دپاره دوستي کوي او په گټه مين دي. د دوی دوستي به تر هماغه وخته وي، چې يو له بله گټه کوي او د گټې اميد موجود وي.

د چا دوستي چې په لذت بنا ده او په خوند پسې گرځي هغه هم له حقيقي دوستۍ نه خبر نه دی، د هغه دوستي هم بې بنياده ده، ځکه چې لذت هم لکه منفعت بې ثباته دی او ژر ژر بدلېږي. په دې دواړو دوستيو کې دوست بالذات مقصود نه دی، بلکې لذت يا منفعت اصلي مقصد دی.

پوره او حقيقي دوستي هغه ده چې د ښو خلکو تر مېنځ پيدا کېږي او په ښه والي بنا ده.

هغه خلک چې د خير خاوندان دي او د بل خير غواړي مينه يې بويه بل ذاتي او حقيقي ده.

دا دوستي په خير او فضيلت بنا ده او پايه يې ډېره ټينگه ده.

دوست هغه دی چې د دوست خير غواړي او خير ور رسوي.

په دوستۍ کې دا شرط دی، چې يو له بله له عواطفو ډک احساسات ولري او دا احساسات او عواطف دواړو خواوو ته معلوم وي.

په دوستۍ کې اميزش او الفت ناسته ولاړه ضروري ده.

دوستۍ د مساوات په اساس ټينگېږي، چې هر يو د بل حق ادا کړي او هر يو د بل محب وي.

ډېر خلک دا غواړي چې د نورو محبوب شي او پخپله د هېچا محب نه وي په همدغه وجه خپل متملقين په ځان راغونډوي، مگر دوستان نشي پيدا کولی.

متملق هماغه دي چې خپل ځان ټيټ گڼي يا لږ تر لږه خپل دوست ته دابښي، چې زه په تا دومره نه يم گران لکه چې ته پر ماگران يې، ځکه دغسې کسانو ته دوستان نشو ويلى.

دوستي هغه مينه ده چې له دوست څخه بيرته انعکاس کوي او له يوې خوا نه نه وي، همدغه سبب دی چې د انسان مينه له سرو او سپينو سره يا له ښو جامو او ښو خوراکونو سره دوستۍ نه ده، ځکه چې له يو خوا ده او بيرته انعکاس نه کوي.

په دوستۍ کې مقابله بالمثل په کار ده او بې مساواته دوستي دوستي نه ده.

مينه له يوې خوا پيدا کېدای شي، مگر دوستي له يوه طرفه هېڅکله نه وي. دوستي که لذت يا منفعت په اثر وي کېدای شي، چې بد خلق له بدو خلکو سره يا ښه اشخاص له بدو کسانو سره دوستان شي، مگر که خير او فضيلت د دوستۍ اساس وي، نو د ښو او بدو تر مېنځ دوستۍ نه پيدا کېږي.

حقيقي دوستي هماغه ده، چې د ښکانونو او ښو خلکو په پاڼو زړونو کې ځای لري او په خير او فضيلت بنا ده.

(ارسطو)

ښکلا

ښکلا يوه منطقي قضيه ده چې صغري يې سترگې دي او کبر يې زړه دی، نتيجه يې عشق دی.

(سقراط)

وحشي او مدني انسان

عمومي نظريه دا ده چې وحشي انسان په هېڅ ډول اخلاقي اصولو پابندي نه لري، بلکې هر وخت د خپلو غرايزو تابع وي او هر کله د خپل ميل او خواهش رضا غواړي. انسان پېژندونکي پوهان دا نظريه نه مني او وايي:

وحشي هغه دی چې د ادابو او رسومو ډېر پابند وي او په ناسته ولاړه تگ او راتگ، بلکې په اقدام او هغه خبره کې د خاصو اصولو او مقرراتو پېروي کوي، يعنې وحشي انسان هغه مری دی چې پخپل رفتار او کردار کې د يوې طایفې د عاداتو دلاس اله وي او متمدن انسان دغه راز نه دی.

(جان ديوي)

کابل مجله

ستا شان

که زه بڼه وکړم ته راسره بڼه کوي که بد وکړم د بدو سزا راکوي.
که ستا مينه زما په زړه کې پيدا شي په محبت راته گوري.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي، چې زما په
زړه کې رحم وي.
زه چې هرڅه وکړم ته هماغسې را سره کوي.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې. که ستا په امر او ستا په
نامه چاته څه ورکړم په عوض کې ډېرڅه راکوي.
زما نېک بختي زما په عمل اړه لري او جنت يا دوزخ ته تگ زما
د بڼه عمل او بد عمل نتيجه ده.
زمونږ عقل او فکر همدغه دی، مونږ چې تا ته پخپله آيينه کې
وگورو ستا په باب دغه راز فکر کوو، که مونږ ځانته ونه گورو
ستا لوی شانته وگورو ته زمونږ له خيال او فکر نه ډېر لوی يې او
ستا لويي مونږ پوره نه شو ليدی.
ستا ذات او ستا شان زمونږ له عقل او فکر نه ډېر اوچت دی.
مونږ چې د ځان غوندې خلکو دپاره کالي نيسو او هغه د سر په
سترگو نه وينو يا لنډ وي يا اوږده. ستا کارونه زمونږ په خيال او
فکر کې نه راځي او بس همدومره پوهېږو، چې ته مونږ غوندې نه

يې، مونږ ډېر واره او کوچني يو او ته ډېر لوی يې، چې په وهم او قیاس کې نه ځایېږي.

دا زموږ کار دی، چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد، که مونږ څوک وو هو حاکمان مونږ وهي، که مونږ د ځمکې په لمن کې غنم وشیندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوي او زموږ اب و دانه ځمکه بې عرضه نه پرېږدي.

که د یوه نیالګي پالنه او روزنه وکړو ډېره خوږه میوه او یخ سیوری راکوي که سوداګر ته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي يې، که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي ستا شان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده.

ستا کره زموږ له کره نه پیدا کېږي.

ستامحبت زموږ له محبت نه وروسته نه دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله ۱۳۳۶ کال، ګڼه، د پښتۍ دویم مخ.

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځان وړوکی وگڼه او د لویوالي خیال له سره لرې کړه!

شاگرد حیران غوندې شو او په ډېر احترام یې وویل: که سړی ځان صغیر وگڼي او روژه وځوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بد کار نه دی؟

استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوي، زه وایم لویي ښه نه ده: ځانته په حقارت کتل ښه کار دی، سړی باید خپل ځان له هر چانه ټیټ او ښکته وگڼي، که غواړي چې په رښتیا لوی سړی شي په مانا کې ځان وړوکی وگڼه او په لوی نظر ځانته مه گوره!

شاگرد: دا څنگه کېدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظر کې ځان کوچنی ماشوم کړي که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی او حقیر ښکاره شي، نو بیا هېڅ کله نه شي لویېدای.

هغه چې ځانته په درانه نظرنه گوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وگڼي او لوی مسولیت قبول کړي. شاگرد ته استاد یوڅه وویل او عصر و زمانې بل سبق ورکاوه، استاد په تنگ شو او خپل شاگرد یې د شیطان په نامه له مدرسې نه وایست.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۳۴ کال ۶ گڼه، پښتۍ، (۲) مخ

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنگه انسان؟ د پوښتنې سپړی باید معلوم شي، چې څوک دی او څه دی او څه شی ته زیات احتیاج لري. که مونږ دا پوښتنه له کوم رانده نه وکړو خبره دمخه فیصله ده، چې پوند له خدایه څه غواړي؟ دوه سترګې، همدرانګه یو وږی په اوبو پسې هڅه کوي رنځور وایي:

روغ صورت پاچایي ده او د صحت خاوندان نور نور څه غواړي. دا پوښتنه ډېرې ډېرې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داګمان مه کوئ، چې لیکونکی د کوم مریض تپوس کوي یا له کوم وږي تږي سره کړېږي.

دا سوال له دغسې ضروري او بدیعي خوايجو نه هغه خوا ځای لري. د عشق په لېونیو پورې هم څه ارتباط نه لري، ځکه چې د هغوی لیلې مغلومه ده او پوهېږو، چې د گلزار بلبلې سره ګلونه او پتنگان بلې ډیوې غواړي.

دا پوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، د عقل او بصیرت دعوی کوي او په انساني مطالبو کې لږه ډېره مطالعه لري یا په ملایي تعبیر له ماکولاتو نه معقولاتو ته رسېدل دي، مګر دلته هم ښایي چې ټول یو راز جواب رانه کړي یو به وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم بل به خبره دبشریت خواهی ته ورسوي او له عصري ریا کاری نه به کار واخلي، دغه راز غټې دعوی هر څوک په رښتیاو نشي کولی او په دنیا کې ډېر

لږ خلک دي، چې دغه راز عالي شعور به لري، نو د دې دپاره چې د دغسې لویو دعو مخه ونیول شي، یو ټکی په خپله پوښتنه کې زیاتوو او وایو:

ته د خپل ځان دپاره څه غواړې؟ ډېرې پیسې؟ که نوم او شهرت؟ عزت او اعتبار ته ډېر احتیاج لري، که له دې حده تېر شوې یې او غواړې چې د عالم له شور و شره ځان لیرې کړي او د علم او معرفت په دنیا کې د حقیقت رڼا ولټوي، هغه خوند چې دنیا دار یې په جاه و جلال، زینت او ارایش، خوږو او خوندور شیانو کې پیدا کړي؟

رښتیا ووايه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستی دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کېدای له ډېرو ډوډۍ غړیو او وچو مادیونو څخه اورو "تواضع کم کن و در مبلغ افزای" ځینې نور لا وایي (مرا نان ده، کفش بر سر بزن) همدغه راز اشخاص دي، چې په دنیا کې عمومیت او کثريت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هر ځای او هره طبقه کې چې گورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او د ټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی. چې مال او دنیا یې بولي، که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سینو کې همدغه څه ترینه غواړي، هر زیارت لره چې ځي مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو د صدقې دپاره غواړي او څوک یې اصلي معشوقه بولي. ډېر لږ کسان دي چې د مال او دنیا په سیوري کې نوم او شهرت عزت او اعتبار هم لټوي او د چا

گوښو ته سرونه نه نيسي، يعنې د نورو تواضع او پيسې دواړه غواړي او په يوه كمبوت هم نه راضي كېږي دا راز خلك خپل ځان له تش ماديت نه پورته كښي او په يوازي پيسو نه خوشالېږي، مگر له پيسو هم زړه نه شي صبرولى او په تش نوم نه غوړېږي دوى وايي.

هغه نه يم چې په مال به افتخار كړم يا د تش نامه دپاره به هر كار كړم

دوى مال او دولت د راحت او اسائش، عيش وعشرت دپاره غواړي او د افتخار دپاره يې نورو څيزونو ته زړه كېږي. دا هغه خلك دي چې په دنيا كې دوه برخې غواړي، يعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ مېرمن هوس هم لري، دوى په ظاهره وايي (ادمى فربه شود از راه گوش)، مگر د نوش فكر هم تل ورسره وي او ثنا و صفت سره مال او دولت گټه او مخلوط غواړي، همدغه راز خلك په دنيا كې اكثرأ كامياب وي او د مهارت خاوندان بلل كېږي، د دوى شاوخوا ډېر خلك راټولېږي او له هر چا سره سر خوځوي، د دوى په مجلس كې خواږه او تروه شيان، كتاب او كباب، د آخرت فكرونه او دنيايي نعمتونه هرڅه وي او هر ډول خلك ورته راځي، د داسې كسانو مستخدمين زښت ډېر وي، مگر هغوى په ځان نه پوهېږي او نه وي خبر چې مونږ څومره خدمت كوو او له څه راز تسخير لاندې راغلي يو همدغه طبقه ده چې د جهان گټې وډې ښه او بد د دوى لاس كې دي او څه چې

غواړي هغه کوي، همدوی د نورو خلکو وليان او وصيان وي او د دنيا ظاهري متصرفين ورته ويلى شو.

له دې کسانو نه چې تېر شو او سترگې وغړو، چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې درېيم صنف وباله شي که يه؟ نو ډېر لږ او بيخي لږ کسان وينو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مگر له عمومي نظره لويديلي او هرڅوک يې نه وينی، دا راز خلک هماغه کسان دي چې يوه علمي فکر کې ډوب تللي او نور هر څه يې هېر کړي دي، په ظاهره په دې نړۍ کې او سپړي، مگر شپې ورځې يې په بل عالم کې تېرېږي، په هغو شيانو چې مونږ خوشحالهېږو يا خپه کېږو دوی نه خبرېږي او څه چې نور خلک يې ارزو لري دوی يې نه غواړي دغه راز فلسفيانه يا شاعرانه مزاج، چې په هر چا کې پيدا شي هغه بيا له دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلېږي هغه د دې عالم په بدبختيو او غمونو ژاړي، مگر د خپلو اوښکو اجرا له دوی نه نه غواړي، د هغه ټول کونښن د پوهېدلو دپاره وي او پوهه پخپله يو داسې حقيقت گڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي، څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتيا پيدا کړي هغه بيا په دنيا کې بل هېڅ شى د لوړوالي او ټيټوالي معيار نه گڼي، دغه بډايي يا دنيوي عزتونه او عبارات چې نورو ته د تعظيم سرونه ټيټوي د ده په نظر کې هېڅ قدر او قيمت نه لري او نه په دغسې شيانو کې له چاسره رقابت او حسادت پيدا کوي، دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې د لوی خداى يوه لويه عطيه ده او له قراني

هداياتو نه رڼا اخلي د دنيا په قليله متاع او لږو پېسو نه خرڅوي،
 ځكه چې له دغسې زيانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع كړی
 دی. علم او پوهه د انسان هغه شرف دی چې خرڅول يې لوی عيب
 دی. هغه كسان چې دې تجارت ته زړه ښه كوي او خپله بينايي
 خرڅوي رانده دي او د بينايۍ په قدر نه پوهېږي. يو پتنگ
 هېڅكله يوه بله ډيوه د دنيا په مال نه پلوري، ځكه چې په ده توره
 شپه راځي او په تورتم كې ژوند نه شي كولی او هېڅ وخت هغه
 كيف د دنيا په سروگلو كې نه شي پيدا كولی.

اوس ډېر كسان په دې عقیده دي، چې د انسان اصلي او حقيقي
 فايده مال دی او ځينې نور ورسره جاه و جلال هم ملگري كوي،
 دوی وايي: نور ټول شيان د همدغې غايې پټ او ښكاره وسايل
 دي، چې د همدغه مقصد دپاره انسان استخدماوي.

څوك چې دا وايي ښايي چې هغه به خپلې آينې ته گوري او د
 عامو وگړو په روش او خوي او مزاج باندې په استناد كوي.

نوراشئ چې د انسان په فطرت او طبيعت كې مطالعه پيل كړو
 او وگورو، چې انسان څوك دی او څه غواړي؟ دا خو څرگنده ده
 چې د مال حب او د تملك مينه د ده په غرايزو كې داخله ده، په
 خپل ژوند او حيات كې دغه شي ته احتياج او ضرورت لري.

دی هېڅكله داسې نه شي كولی چې په تشو نندارو يا تصوراتو
 شپې ورځې تېرې كړي او له نغري نه يې هېڅ دود پورته نه شي،
 مگر له دې حقيقته هم انكار نه شو كولی چې د ده په غم او
 خوشحالي، سعادت او شقاوت كې نور شيونه قوي تاثير لري او

یوازې مال دی نه شي قانع کولی، د نورو ملتو حال احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې د پښتنو ژوند تحلیل کړئ، چې دوی د دنیا مال ته په څه نظر گوري او څه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې د خوشال خټک یا حمید او نورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم، چې هغوی پښتانه رابښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرگردانه دي په هلو ځلو او ډېرو خواړو یې لاس ته راوړي، مگر د ننگ و غیرت په ځای کې دخپل عمر ټوله خواړي بربادوي او هېڅ ورته نه پاته کېږي، نو له څه ښار او بازار ته واوړئ او د ملت په طبیعت کې ننوږت یوازې د دوی د دنیا سرگرداني په نظر کې مه نیسي، بلکې د سربندلو او مال قربانولو په وخت کې یې وگورئ، چې دوی څه غواړي او څه کوي؟ یوه وړه طعنه یا یو شاباس او افرین په دوی څومره اثر لري او څه راز ایشار او قربانۍ ته یې حاضروي.

نو د اکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلي شو، چې خلکو په مال او دنیا ایمان نه دی راوړی او اصلي غایه نه ده، ډېر خلک شته چې له خواړو ژرنده، ستایي او له کبره مزه اخلي، مال او دنیا د لاس خپري او د هندو ډیره بولي، د پښتون او پښتونولۍ په مفهوم کې نور شیونه داخل گڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، د انسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او یو شتمن سړی مجبورېږي، چې د مال په قربانۍ خپل ځان هغې اصلي غایې ته ورسوي، دغسې چې یو مسلمان په خپل مخکې یوه قبله او کعبه لري، چې د مال په زاد و راحله ځان

رسوي او هغه د خپل سیر او سفر غایه ګڼي. هر ملت پخپله ذهني او معنوي دنیا کې هم یوه لوړه غایه لري، چې د مال توبښه ورته ضرور ایسي او د مال پیدا کولو علت یې غایه ګڼل کېږي، په ډېرو ممالکو او ملتو کې ګورو چې ډېر کسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي، مګر خپله یوه نظریه او مفکوره چې ښایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تر دغسې ډېرو فکرونو، چې په انساني نړۍ کې یې کوو او مختلف طبقات په نظر کې نیسو، یعنې له زید و عمر نه تیرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حیرانېږو، چې انسان څه غواړي او څه غایه لري؟ که په یوه ملت کې دغه غایه درک شي او د یوې عمیقې مطالعې په اثر کې دغه نفسي او روحي راز او شرنښه تعین شي، نو د هغه ملت په نهضت او وینسولو کې ښه کار ورځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پیژندل د یوه ملت د پوهانو او رهبرانو اصلي وظیفه ده، چې په اجتماعي حیات کې خورا ډېر دخل او تاثیر لري، څوک چې د یوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي، چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدغه پوهې استفاده وکړي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۱ ګڼه ۱۰، ۷ مخونه.

کارونه

ځينې کلمات شته، چې که سپړی ورځنې به نورو کلماتو
تعبیر کوي او حقیقت یې لټوي معنی یې گرانېږي او داسې مثال
لري لکه چې سپړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي یا له رڼا نه تیارې
ته ځي، دا ځکه چې د بشر پوهه او معرفت یې د الفاظو د زده کړې
څه بل شی نه دی، نو که انسان الفاظو او کلماتو ته قانع نه شي یو
اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلېږي او د هغو کلماتو تعبیر،
چې لوی او واړه، پوه او ناپوه یې په ورځ کې له سلو ځلو نه زیات
وايي هم څه اسانه کار نه دی.

کار هم له همدغسې کلماتو څخه یوه کلمه ده چې که تعبیر یې په
فعل او عمل سره وکړو په لوی لاس یې معنی پټوو او د بني
اسرائیلو غوا ورځنې جوړېږي.

که ووايو کار د غرو او لاس و پښو حرکت دی، نو یو گوځند
وهلي سپړي خو شپه او ورځ په حرکت کې وي، مگر څوک یې
کاریگر نه بولي، ډېر خلک دي چې خوشحال گرځېدل کار نه گڼي
او خبرې هم د کار جانب مقابل گڼي، مگر ځينې کسان یوه ځای ته
د چا خبرې وړي او وایي هلته کار لرم. یو سپړی ځای په ځای ولاړ
وي او د یوه شي حفاظت او مراقبت کوي، مگر دغه درېدل او کتل
که څه هم هېڅ حرکت به پکې رانه شي کار باله شي.

که ووايو د انسان هغه عمل او حرکت دی چې د یوې فایده د پاره وي دلته له کارنه د فایده پېژندل ګرانېږي او ډېر بې فایده کارونه چې خلک کار بولي کار له تعریفه وزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عینکو وګورو، نو ځینې صرفي او ګرامري افعال د کار د فعل په معنی شته چې د انسان قصد او اراده په کې هېڅ دخل نه لري، لکه لوېدل، رنځورېدل، مړه کېدل چې څوک یې په کار کې نه حسابوي، بلکې ځینې افعال لا بیخي په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کانیو ماتېدل، د پانیو رڅېدل، د بوټو لویېدل او داسې نور.

که ځینې فکري او دماغي کارونه په نظر کې ونیسو، نو بیا مجبورېږو، چې تصور ته هم کار ووايو او په یو خیالي وجود ورته قابل شو، چې د حادثې او واقعي له دایرې نه هم کار خارج وبولو. دا لغوي بحث او تحقیق به په همدغه ځای پرېږدو او کارته به د اجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کار څه شی دی؟ دا چې خلک وايي فلانکې د کار سړی دی یا د ملت، جامعي او مملکت د پاره بڼه کار کوي څه معنی؟

په دې لحاظ نو کار یو بل راز مفهوم پیدا کوي او ډېر افعال لکه خوب و خندا څښل او خوړل د کار له مفهوم وزي او یوازې همدغه افعال پاتې کېږي، چې په اجتماعي نظام کې پوره دخل او اغېزه لري. که یو سړی یوې کوي یو بل هم قلم را اخلي اخبار ته مقاله لیکي هغه بل ناست وي د اجتماعي چارو د بهبود د پاره فکر کوي هریو کار کوي او د کار سړي بلل کېږي.

هو! دا ټول کارونه دي، مګر د ټولو اهمیت یو راز نه دی ځینې کارونه به وي، چې خولې په کې نه تویېږي، غړي به پکې ډېر نه

ستړې کېږي، مگر قدر او قیمت به یې ډېر وي، دغسې دنیا کې سره او سپین جوار او غنم خرْمهرې او نعلونه تفاوت لري، د انسانانو کارونه هم جگ او ټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یو له بله برابري نه دي.

هغه کارونه چې پوهه او فکر په کې خرڅېږي له پنډونو چلولو او کاپو ماتولو نه زیات اهمیت لري، کوم کار چې هرڅوک یې کولی شي او هغه کار چې ډېره موده تعلیم غواړي هېڅکله نه برابري. د کارونو د قیمت دپاره دوه اصلي معیاره موجود دي، یو ضرورت او احتیاج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی.

ضرورت او احتیاج په یوه ملک کې فرق کوي کوم خلک چې له علم او معنی سره ښه نه وي اشنا شوي او عرفاني ذوق نه وي پیدا کړی هغوی علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتیاج پوره نه حس کوي او عرفاني رجال په کې ډېر قدر نه شي پیدا کولی، هغه جوامع چې د وضعیت په قیمت نه وي پوه شوي هلته د نفیسو صنایعو خاوندان له نورو نه څه زیات امتیاز نه لري.

په یوه محیط کې چې هر څوک په مادیاتو افتخار کوي هلته د فضیلت خاوندان حقېروي، ځکه چې احتیاج ورته نه لیدل کېږي که څه هم انسان په هر وخت کې ورته احتیاج لري، نو که د ضرورت او احتیاج په ځای د ضرورت او احتیاج احساس او لیدل معیار کړو بهتره به وه، ځکه چې بې احساسه احتیاج هېڅ تاثیر نه لري. په ځینو ځایو کې چې خلک دیوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتیاج نه ویني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شدید ضرورت موجود دی هغوی تعلیم او ښوونه کوم قیمتي او مهم کار نه گڼي او په اصلي کارونو کې یې نه حسابوي.

سړی چې دیوه مملکت علمي، ادبي، اداري او عملي کارونه په نظر کې ونیسي او د هر کار په قیمت او اهمیت کې غور وکړي هغه پوهېږي، چې په محیط کې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کېږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېر قدر لري که معرفت؟ نو په دغو چارو کې چې هر کار مهم او اهمیت یې هم زیات وي. له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کې د رمو اداره کوي له هغه چانه زیات اهمیت لري چې په کور کې مېږي او رمې ساتي. په کوم محیط کې چې خلک د کامل تهذيب او صحیح تربیت خاوندان وي هلته د یوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي، لکه په غیر مدني اقوامو کې چې وي، همدغه سبب دی چې په علمي دواړو کې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدار زیات اهمیت پیدا کوي.

همدغه شان په کومو هېوادونو کې چې ادب په علم او احساس تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجال له علماو نه برکښېني، یعنې لکه چې په یوه مکتب او مدرسه کې دیوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کې د بلبلو نارې قدر لري او د محل و محیط کارونه لوړېږي او ټیټېږي. څومره چې په یوه سیند او دریاب کې موجونه او طوفانونه زیات وي هغومره د کښتۍ او کښتیبان اهمیت زیات وي، مګر په وچه ځمکه کې ورته هغه قدر نه پاته کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال

وده او تکامل

بابه جانۀ! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مگر د چا پلار او بابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او دادا شوې چې مونږ راغلو او ستا شاو خوا راټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کېدای نه شي او نه څوک بې لمسيانو بابا کېدی شي. رښتیا چې په اجتماعي دنیا کې یوازې توب هېڅ مانا نه لري او مشرهم کشر ته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه زامن او لمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې، چې نن یې، ته په هغه وخت کې یو زړی وې، مگر نن سمسور باغ شوې او خوندورې خوږې میوې لري.

ته اوس د بلبلو کور او ستا په گلزار کې د ژوندانه شور او غوغا پیدا شوه، مگر پخوا لکه یو مړ جسد په خاورو کې پروت خورا کوچنی وې.

څنگه چې پخواله مانه پلار او بابا نه وې دغسې د کوچنیتوب په وخت کې ځلمی او د نطفه توب په وخت کې ژوندی نه بلل کېږي.

که دغه څانګه او شاخونه له تانه لرې شي بیا هم تاته څوک ونه، نه وايي او ستا په حیات کې هېڅ برګ و بار نه پاته کېږي ته بیا د پسرلي له فضانه څه برخه لرې او نه د هوا مرغان دغسې سر پرېکړو ونو ته رابښکته کېږي، په رښتیا چې ستا ژوند په مونږ

باندې دى او بې له مونږ نه ژوند نه شې کولى، لکه چې مونږ بې له تانه خپله تازگي او حیات نه شوساتلى، که کله زه ستا د مهربانۍ شکريه کوم او ځان بېل گڼم دا به زما لويه ناپوهي وي، ځکه چې زه له تانه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلى.

د دې شينکې باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پيدا شوي له په همدغه خاورو کې وده کړې ده، مگر د دې ځمکې بڼاىست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلى دى، که دغه نيالگى دلته نه وای روزل شوي، دې وچو او سپېرو خاورو به دا قيمت نه درلود، نو د دې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې دا ځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانگو او بڼاخونو ته وده (نشو ونما) قوت ورکوي نه په خپله غټوالى او لويوالى کې کونښن کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي دغه راز مرسته، خو زړه هم له نورو غړو سره کوي، مگر څه احسان نه باروي، دې نه بايد فياضى ونه وايو، بلکې غټېدل او لويېدل يې تکامل بولي. د باغ خاوند په دې بڼه پوهېږي چې دغه ونه د ښورې په ځاى سړي ته خوږې ميوې ورکوي، ځکه ورته انبارونه راچلوي او تربيه يې کوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله. ۱۳۲۳ کال، ۱۲ گڼه ۱-۱۶ مخونه.

ماشومان

مونږ ناست وو. ماشومان زمونږ له څنگه نژدې په لوبو مشغول وو.

کله به یو له بله په هسې خبره ونښتل، چېغې به جگې شوې، ژړا انگولا به وه، کله به د خدا شورا او زور دومره او چټ شو، چې په عذاب به یې کړو.

یوه به چې د بل د لوبو شیان گډوډ کړه هغه به په قهر شو کنځلې به یې کولې او هرڅه به یې ویل.

زمونږ پام نه و یو راپاڅېده د بل مخ یې شوکارې کړ د هغه پر مخ ویني روانې شوې او له مستۍ نه جنگ جوړ شو.

مونږ ویل خبر دې واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مگر دومره واړه نه لکه مونږ چې د لوی خدای په حضور کې کوچنیان یو، د ماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مگر زمونږ پوهه د هغه په نسبت ډېره لږه ده زمونږ لوبې هم د ورو غوندې دي زمونږ خدا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوی واړه دي، مگر مونږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو په رښتیا چې مونږ له ماشومانو نه واړه یو او زمونږ خدای ډېر لوی دی.

مونږ باید خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي د ماشومانو مال دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله ۱۳۲۶ کال، ۶ ګڼه، د پښتۍ دویم مخ.

ريا کاران

د کاغذ په گڼل بېلې نه ټولېږي
بې مېوې دی باغ وېن د ریا کار

ریا کار یوازې هغه نه دی چې په ډېرو نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکو ته ځان وښيي په کې یې د عبادت سره هېڅ مینه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظیفې سره اصلي علاقه نه لري او یوازې د خپل امر یا ځينو نورو کسانو د غولولو دپاره خپل ځان د کار شین ټاکو ښیې داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره او دی له خلکو سره په خپل گمان چل او ټگي کوي، ډېر کسان شته، چې په مجلسونو کې له ډېر کار نه شکایتونه کوي او ځان داسې ښیي چې ټول کارونه همدې کوي او دنیا د ده په ښکرو ولاړه ده، دغه راز خلک هم اکثراً ریا کار وي او په حقیقت کې هېڅ نه کوي. ځینې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په یو مخصوص وضعیت چې یو عالم درد او تاثیر ورسره ملگری وي اجتماعي بحثونه شروع کړي او دا څرگندوي، چې یوازې همدې د وطن خواهۍ او وظیفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره

نمونه ده او بس. هر څوک گمان کوي چې که دغسې صحيح اشخاص او باحرارته ځلميان زيات شي ټول کارونه به ښه شي او هر څه به ترسره شي، مگر خداى خو خبر دى چې د ده په زړه کې بې دځان له مينې نور هېڅ نه وي او غير له شخصي اغراضو او مطالبو نور څه نه پېژني دا هم ریاکاران دي او د دې اصل ریا کاري همدغه شی دی.

په هر وخت کې یو ملت او مملکت ځینې شيان ښه گڼي او په ښه سترگه ورته گوري.

هغه وخت کې فضایل گڼل کېږي نور هر څوک چې فضیلتونه لري یا ورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر گوري او روزي یې دا راز فضایل او ښېگڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي اړومرو لږ څه مشکل کار هم وي او هر څوک یې نه شي کولی، نو له یو خوا دغه اشخاص او له بل خوا دغه دیوې اجتماعي ترغیب او د ریا کارۍ او منافقت فکر پیدا کړی او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنگ جمعیت او ټولنې ته وښيي چې هغوی یې خوښوي او په شعر ورته گوري.

دا کار تر یوې اندازې پورې اسان هم ایسي او چلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق او دقیق فکر ظاهر بین هم دی یو ډول سادگي هم په کې شته په جمعیت کې د دقیق او عمیق فکر خاوندان هم ډېر لږ وي، نو اکثریت د هغو کسانو وي چې هر چا او هر شي ته له ورا او له لرې وگوري.

د دې ټولو خبرو په اثر کې نتیجه دا شي چې اشخاص او هغه کسان چې د عقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ او نادر وي، مګر ریا کاران زښت ډېر پیدا شي او مظاهره کوونکي مخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجرا کېږي او هر څه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کې جدیت او فعالیت هم دا معنی نه لري چې سړی ډېر کار وکړي یا یو کار په ښه ډول اجرا کړي، بلکې هغه څوک جدي او فعال ایسي چې په مظاهراتو او ریا کارۍ کې مېړنی وي. دا راز کسان چې لکه او پښتې په توره شپه کې الوزي او خلک د اور د شجرې گمان پرې کوي یوازې همدومره رڼا لري، چې خپل ځان خلکو ته وښيي او بس، یعنې هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رڼا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولگوي.

دا حال ترهغه پورې په یو مملکت کې دوام کوي چې دهغوی توره شپه سبا شي او اجتماعي شعور خپلې سترگې ښې پوره وغړوي، یعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي او هر چاته یا هر شي ته په اني او سرسري نظر ونه گوري.

دغه د ریاکارۍ دوره چې په کوم وطن راشي او حقایق لښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاو څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅو کې گرځي او په ریا کارانو پسې سترگې غړوي ډېرې عجیبې نمونې ویني او داسې ایسي، چې دا مرض د

مني له ريزش نه هم عام دی. ډېر خلک دي چې په خپلو کورونو کې له خپلو ملگرو او اشنايانو دوستانو او خپلوانو سره د دروغو کيسې کوي او په دغو کيسو کې خپل ځان هغوی ته داسې ښکاره کوي چې د هېواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترگه گوري او دی په هغوی کې مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان په بل ډول چاته ښکارنه کاندې څوک يې بيا سلام هم نه עליک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتي کېږي، ډېر زامن شته چې په لارو او کوڅو کې له خپلو ملگرو او همزولو سره دغه ډول اوسي، مگر د پلار په مخ کې بيخي بل څوک وي او بل شان خوي لري، ځکه چې د ځينو کسانو حضور کې ځان ډېر مطيع او مخلص ښکاره کوي، مگر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي، نو که ووايو چې د انسان فطرت ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي، ځکه چې انسان په اصل خلقت کې داسې پيدا شوی چې هم ځينې تېټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی، چې ښه او بد پرې پېژني او د خپلو تقايصو احساس کوي، نو دی مجبور دي چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري، نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. د دغسې ملا د خطابو په اثر کې سپړی ويلی شي، چې انسان له ریا نه بيخي ځان خلاص کاندې. ډېر ځلې داسې پېښېږي چې په يوه مجلس کې يو شی بدگنېل کېږي او هغه ښه وي. سپړی دا نشي کولی چې هغوی

پوه کړي او عقیده یې وگرځوي دی خپله عقیده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضرر ویني په دغسې واقعو کې خپل مخالفت پټول او چپوالي سره خپل ځان موافق ښودل دي، مگر دا بده نه ده خپل فضایل او ممیزات ښودل او ښکاره کول هم په یو ښه صورت وي جایز څه، بلکې ښه مغیر کار دی. که یو معلم یا عالم د تعلیم او تدریس په ذریعه خپل علمي اقتدار او لیاقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار او ښودنه که څه هم د لغوي معنی په لحاظ ریا بلل کېږي، مگر ریا نه ده، همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مینه خدمت او ایشار او فدایت په رڼا کې خلکو ته ښيي دغه راز حقیقي او واقعي مظاهرات ډېر ښه او د تقدیر وړ دي. کومه ریا چې حقیقت بلل کېږي او زیان لري هغه عبارت دی له هغو مظاهراتو او ځان ښودنې څخه چې د خلکو غولونې او سترګې تړل په کې مقتدر وي، لکه چې ځینې ډېر خلک یې په خپلو صحنو کې کوي او دیو ه جمعیت په سترگو کې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کې گورو چې هماغه کسان خیانت او خیانت کارانو ته ډېر بد وایي چې په خپله په کې هر چانه ډېره برخه لري همدغه راز بډې او رشوت هم هماغه اشخاص ډېر بد بولي، چې په خپله یې خوري له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سر ټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي، یعنې اکثراً داسې پېښېږي چې هر څوک هماغه عیب ډېر گڼي چې دی یې په پخله لري او هماغه صفت ستایي او دعوا یې کوي چې دی یې نه لري.

دلته زه هم په ځان ویرېږم، چې د ریا په موضوع کې لیکل ریا کاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قومي او لسانی ریا کارۍ نه چې واورو د عمل په ساحه کې هم په څو ډوله ریا او ډېر ریا کاران لیدلی شو، چې څوک په یو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارگیر ښکاره کوي، مگر د کار هېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځینې ناراحتۍ مزدوران لیدلي وي، چې د نگران سترگو ته گوري او په هماغه شېبه کار کوي، چې څوک ورته گوري، دغسې چې په دغه طایفه کې د چا لیدنه او کتل تاثیر لري په نورو طبقو کې هم له ډېرو خلکو سره د کار کولو فکر دومره نشته لکه د کار ښودنې ورسره دي، لکه چې په ځینو مواردو کې ځینې مامورین او کاتبان ټوله ورځ په کیسو او خبرو تیروي، مگر په هم هغه وخت کې چې یو امر په دواړو وگړي، نو خپل سر په کار باندې دومره ټیټ کړي، چې که هغه څو دقیقې د ده د میز په منځ کې ودرېږي هم دې یې نه ویني او نه ورته گوري. د دغسې ریا کارۍ اصلي علت دا دی چې دغه راز امران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامور ته گوري، چې په کار بوخت دي او که نه، نو که چېرې د میز په سر یو کاتب چې شخصي خط یا د رخصتۍ رقعې لیکي هغه هم په کار کې حسابېږي او د ده جدیت ښیي، مگر که سړی کار گوري چې شوی او که نه؟ او د چا کار چې د کولو په وخت کې چانه وې لیدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې ریا کارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي، نو د دې مرض اساسي چاره دا ده چې یوازې حرکتونه ونه گورو،

بلکې نتیجې، د کار کم وکیف ته وگورو، ځکه چې څوک هر څه ویني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښيي او په څه چې نظر جلبېږي هماغه شی میدان ته راوړي.

مونږ ښايي د غسې ډېر امراض ولرو، چې باید اساسي علاج یې وشي او علتونو ته یې متوجه شو، ډېر نقایص به وي چې مونږ یې په نورو کې گورو او هغه په حقیقت کې مونږ ته عایدوي. که مونږ او تاسې ظاهرین نشو څوک ریا کاري نشي کولی او نه یې کوي، نو ریا په حقیقت کې زما د ظاهر بینۍ عکس دی چې په بل کې یې گورم او بد ورته وایم. که څوک غواړي چې یو سپی په بل رنگ ونه ویني رنگه عینکې دې له سترگو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترگو وگوري.^(۱)

^(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال ۱۰ مېه ۷، ۱۰ مخونه.

د شپنو کېږدی

د غره په لمن کې په جگه غونډۍ توره کېږدی ولاړه ده یو لور ته
یې په نښترو او څپړیو پټه هسک غرنېکاري او بل لور ته یې
شین بڼې د سړي ترسترگو کېږي. د غونډۍ په خوا کې یو لوی څوړ
دی او سپینې اوبه، چې د غره له یوه جگ ځایه راتویږي کېږي
وږې پکې بهېږي او له ځان سره څه وایي.

د کېږدی څښتن یو کنډک وزې لري، چې یو زوی یې وزی او بل
ورغمي هر ورځ د څر دپاره بیایي، مازیگر مهال چې وزې راشي
او د ورغمو سترگو پرې ونښلي یو بل ته داسې نارې وهي، چې د
میندو او بچو مینه ترې له ورايه څرگندیږي.

کله کله، چې ځول او ورېځې وي د کېږدی څښتن څه نور
پیڅولونه له کېږدی سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پندې
کړي.

دا کېږدی چې د دې سړي او د وزو دپاره یو ښه سبب دی د
همدې وزو له وزغمو جوړه شوې ده.

هو! دا کېږدی د همدغو وزو له وزغمو څخه جوړه شوې ده، خو
وزغمي د وزو په شا باندې نورې هم شته چې د کېږدی کار ورځنې
نه اخیستل کېږي او نه د ږلۍ د گاتو مخه نیوای شي.

کوم وخت چې دې سړي د وریو له شاد او زغني پرې کولې زه په
دې نه پوهیدم، چې دا به یوه ورځ د همدغو وزو په ښه راشي مابه
ویل چې دا سړی د دې وزو په پیسو او وزغمو دواړو باندې خپله

ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوې نه لري، خو داسې نه ده
 دى خپلې وزې ډېرې ښې روزې، ده هېڅکله د خپلو وزو غوښو
 ته زړه نه کېږي، يوازې پى ورځنى اخلي او خپل ښه پرې کوي،
 پى هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځو کې دومره څه
 پرېږدي، چې بچي يې ورباندې ښه ماړه شي. دا پى هم دى وړيا نه
 خوري، دى ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپيو اسره نه کوي، نو
 سړى ويلای شي چې پى هم دى د وزو په غولانځو کې اچوي چې
 د ورغمو ښه هم ورسره کېږي. دى پخپلو وزو دومره زهير دى چې
 يا يې پخپلو زامنو پيايى يا ورته داسې سړى نيسي، چې هغه لکه
 لېوه د وړو وينو ته تېرى نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه
 په وينه تېروي او لېوان د وزو دارلو ته نه پرېږدي. دى ډېر پام
 کوي چې وزې يې داسې بوټي ونه خوري، چې هغه ورته ښه نه وي
 او نه يې په داسې لاره بيايي چې گړنگونه او پانې نه وي او د
 لويدلو ډار پکې وي.

وگورئ! د وزو خاوند له خپلو وزو ځنې څنگه ښه گټه کوله او
 څومره ښه يې ورسره کول، د يوه قام پياوړي او پوه مشران هم له
 خپل قام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې
 سړى خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خو د يو قام
 ژوندون هم ډېرگران دى په تېره بيا په دې وخت کې چې وينو او
 پياوړو مشرانو ته ډېر اړولي ليدل کېږي... (۱)

د قضاوت شعور

ځينې کسان دي چې په خپله پرې نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کې ملامت بولي، دوی هرڅه کولی شي مگر په ځان باندې د ملامتۍ حکم نشي کولی او خپله گناه ورته د نورو له سوابه بڼه ښکاري، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو کې هېڅ قصور نه ويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوی سترگې د ځان د ليدو د پاره نه وي د دوی تر ډيوې لاندې همېشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کې وگوري په جهان کې يې ويني، دوی چې په خپل گريوان کې سربښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه وره ملامتي نه شي ليدلای، مگر چې بل ته متوجه شي ډېر واره شيان په نظر کې غټ ورځي او په لږمانه کې هډوکي پيدا کوي، د دغسې اشخاصو انساني شعور ډېر کمزوری دی او د وجدان سترگې يې ړندې وي، دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېر شوي او بل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابروي، دغسې انسانان چې د خپل عيب او قصور له ليدلو عاجز دي او دغه توان نه لري چې د خپل سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي، د خپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

د هغه قضاوت شعور چې په حيوان کې نشته او په انسان کې شته سړی مجبوروي، چې خپل ښه او بد و سنجوي او هغه وخت چې د ده معامله له نورو سره پيدا شي ځان ته ترڅو نه وهي او ډېره ښه منصفې وکړي، هغه وخت چې انسان د ځان او د بل حق کې حکميت کوي او ځانته د قضاوت په حق قايېلېږي. بايد خود خواهي او خود غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل او پردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور دا غواړي چې انسان به له ځانه سترگې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دا نه وایم چې څوک په هېڅکله کوم بد يا ناوړه کار نه کوي، هېڅکله به د چا په حق کې گرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شيطان په لار درومي، ځکه چې زه په دنيا کې د يوه معصوم انسان انتظار نه لرم او د انسانانو په هېواد کې پرېستې نه غواړم. زما ارزو يوازې همدغه ده چې انسان يو اصلاحي احساس او د تفاوت صحيح شعور ولري، چې خپل نفس محاکمه کړي شي او په خپله گناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره يوازې کېږي او په خپل گرايون کې سربښکته کوي بايد خپل عيونه خپل نقصانونه وليدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښيماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خداى پرې خوشا حالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېر ښه گڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پرې مني، هغه څوک چې گناه کوي او ځان گناهکار نه بولي

ورته په قهر او نفرت گوري او د خدای د رحم او مهربانۍ مستحق
نه گڼل کېږي. د انسان او شیطان فرق همدغه دی چې یو په خپل
قصور او پخپله گناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې
سرکشیۍ او نافرمانۍ دپاره دلایل پیدا کوي او ځان گرم نه بولي.
د عصیان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له گناه
نه لوی جرم بلل کېږي، په خپله گناه نه قایدل او خپله پرې نه منل
دي. (۱)

بختوره

دا بنځه څلوېښت کلنه ده، مگر په خواره جامه کې اوسي او خوراک يې هم خوار دی، ځکه له خپل عمر نه زیاته پخه معلومېږي.

دا غریبه په خواری او مزدوری شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، دیوه او بل په مزدوری ساتي، مگر په همدغه حال کې يې خپل یو زوی په مکتب کې اچولی او د اولاد تعلیم ته يې هم توجه شته.

زه د دې بنځې له حاله ډېر خبر نه یم که څه هم دواړه دیوه کلي یو او یو وخت مو کورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېره موده پخوا دغه کلي نه ښار ته راغلم او د کلي ژوند مې پرېښود سربیره پردې په مونږ کې دا خوی هم شته، چې که څوک لږ غوندې معتبر شي هغه بیا د مخکې خلک نه ویني او د خوارو غریب په حال پوند او کون شي.

مگر بیا هم په ږندو کې دیوې سترگې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچایي زما په برخه رسېدلې ده، زه تر ډېره حده زیار کاږم، چې د کونډو رنډو او خوارو غریب له زړه نه خبر شم، د همدې له امله د دغې بنځې حال راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبر یم چې د دې یو مېړه مړ شو، نو هماغه کلي کې د هغه تربیره پرې نکاح وتړله، چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمر يې خوړلی و.

دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسېده او دا بختوره
 بنځه بیا کونډه شوه، یوه ځوانه یا نیمزالي بنځه، چې د زارې بوډا
 له قید خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره یې گڼی او که نه؟ زه
 خو ورته بختوره وایم (که څه هم اصلي نوم یې بل دی).

هو! بختوره دوهم ځل بیا کونډه شوله او دغه نیک بخته یا
 بد بخته کونډه یوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته
 راغله او دخپل مظلومیت عرض و داد یې کاوه، دا کیسه ډېره
 اوږده ده زه یې له نورو برخو تېرېږم، مگر یوه خبره نشم هېرولی،
 هغه دا چې هغې وویل: زه کونډه یم، ځکه مې خلک سرماتوي.

د بختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته یې وویل: ولې
 (لالی) دې میره نه دی؟ قاضي صیب خو د ماشوم خبره وانه وریده،
 ځکه چې د ماشومانو شاهدي نه ده قبوله او په همدغه وجه مشران
 د کشرانو خبرې نه اوري، مگر په ما کې دومره لرې نه و، چې
 ماشوم غږ مې غوږ ته ورسېږي. ما د ماشوم خبره بې څه ونه گڼله،
 ځکه د حقیقت په لټون کې شوم او دا راته معلومه شوه، چې د
 بختورې دوهم مېړه چې مړ شو، نو د هغه تېرونو بختورې ته
 وویل:

د پښتنو کونډه، مېړونه ده.

ته باید له دې ځایه بل ځای ته په خواری او غریبۍ پسې لاړه نه
 شې، نه چې ته له بل قامه کوم مېړه وکړې او مونږ ته سپکه را
 واړوې.

بختوري وويل: زه هېڅ كله بل مېړه نه كوم هر چېرته چې يم
كونډه به يم زما زړه له مېړه نه داسې توردی، چې بل مېړه ته به
هېڅكله زړه ښه نه كړم.

تاسې ما ازاده پرېږدئ، چې خپلو بچو ته نفقه او جامه پيدا كړم.
تربرونو دا خبره ونه منله او پخپله خبره ټينگ وو، اخره كې
بختوري د هغوی په كورنۍ كې د لسو ورځو په هلك (لالی) غږ
وكړ، چې لالی زما مېړه دی زه به د ده په نامه ناسته يم.

تربرونه په دې قانع شوه او پوه شول، چې دا اوس بل مېړه نشي
كولای، ځكه يې ازاده پرېښوده.

وگورئ! يوه څلوېښت كلنه ښځه هم د لس ورځې هلك ميرمن
كېدای شي چې د لسو ورځو هلك قبول كړي او په دغه ډول د
خپل تېر عمر تلافي وكړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په
خواری مزدوری پسې، له خپل مېړه او بې د هغه له اجازې لري
ځايو ته مسافرت كولای شي د عصري ژوند يوه كامله نمونه ده.

په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره واييم او په همدغه نامه
يې معرفي كوم.^(۱)

^(۱) کابل مجله، وری، ۱۳۴۰ ل کال، لومړۍ ګڼه، ۱۹ - ۲۰ مخونه.

خان ساتل

يوه ورځې سحر ووې په خندان کې
دا قانون مدام جاري دی په دنيا کې
چې ضعیف د زورور خواکې ورکېږي
لکه ورکه چې سپوږمۍ شوه د لمر خوا کې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نیمګړی استقلال له لاسه
ورکړی او د لمر په خواکې ځای ونیسي، خو خپل موجودیت بایلي
او د لمر په پلوشو کې ورکه شي، لکه ضعیفان چې د قوي او
زورورو په خواکې ورکېږي او محوه کیږي یا لکه هغه قوم چې د
بل قوم لاس لاندې وي او د هغوی د علم و عرفان په رڼا کې د دوی
ذات او جمال ترې نیسي (علم و عرفان که څه هم د بشریت مشترک
مال دی، مګر یو قوم یې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).
خیر دا بل بحث دی مونږ بیرته خپلې موضوع ته راګرزو او
دقوت په ټکي رڼا اچوو.

دا خو طبیعي قانون دی چې د حیات ماشین یې د ضعیفانو له
خوږو په بل شي نه چلیږي او ترڅو یو مړنشي بل نه مړیږي.
وګوره! مرغومی او تنکی وری... په شنه ګیاه چاغ او تیار شي
او بیا د یوه قوي جنس د پاره غوړه او خوندوره مړۍ جوړه شي.
بزګر هم چې پخپل کښت کې للون کوي ضعیف بوټي باسي او
قوي پرېږدي، لکه چې ضعیفان په دنيا کې هېڅ حق د بقا نلري.

زور او قوت تل لیوانو ته په رمو کې برخه او د دریاب کبانو ته په چنډیو باندې د رزق حواله ورکوي؟

هو! دا د طبیعت کرشمه ده چې له یوې خوا د اړونکي لیوان او له بلې خوا د مظلومیت نمایندگان لکه پسونه او نور بې وسلې حیوانات پیدا کړي، ترڅو چې د ځمکې مخ په وینو سور او رنگین شي، نو ویلی شو چې د ځمکې مخ د خونړۍ صحنه او د زور ازملو میدان دی.

نه یوازې ځمکه، د اسمان لمنې هم کله کله لکه کرېلا په وینو رنگینېږي او فضا هم د جگړو او کارزار د پاره مستعده ګرزي، زور او قوت تل خپل څښتن ته د ضعیفانو وینې لکه اب حیات ښکاره کوي او مجبوروي یې چې یا د چا اوبنکې تویې کړي او یا یې ویني و بهوي، ځکه چې وقوت باغ او بڼې یې له وینو په بل شي وده نکوي او باید د قصاب غولۍ او د لېوه پنچې دواړه په وینو سره وي دا ځکه چې له غوښو نورشیان لکه: غنم، وربجې، خوږې میوې، شودې او داسې نور د انسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د لېوانو غذا کیدای شي، نو انسان به ترینه د مدنیت په مرسته مړۍ جوړوي او پس له ډېرو تحولاتو او خورازه تغیراتو به یې خوري او لېوه به یې د خپلو پنډو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای د غوښو خوراک روا کړی دی او لېوه هم چا ندی منع کړی که نه دا څېړونکې پنچې به یې نه درلودلې.

نو دا څرگنده خبره ده او هر څوک يې منلی شي، چې زور او قوت ژوندون وقايع او د حيات د بني دپاره يوبنه پسرلی دی او داهېڅ ممکنه نه ده چې د هر چا حيات يې د بل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي، ځکه چې نباتات هم يو قسم د حيات اوبه نشوي نمايي قوت لري، چې استهلاک يې د انسان او حيوان د بقا دپاره ضرور دي، نو لازمه ده چې بعضې د بعضو دپاره قربان شي.

په حيواناتو کې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعيفان قربانېږي او قوي باقي پاتې کېږي. انسانان که څه هم لدې قانونه بيخي نشي خلاصيدلی، مگر لکه سپي په خپلو مينځو کې يو په بل بنسکاره خولې نه لگوي او غوښې يې نه خوري اگر که اکثره حيوانات هم د خپلې نوعې د غوښو نه پرهېز دي او دا کار يوازې په انسانانو پورې خاص ندی، مگر صحيح انسانان برسیره پدې چې د خپلو هم نوعانو غوښې نه خوري او ابرو يې نه تويوي، يو له بله سره مرسته او ملگرتيا هم کوي چې دا خوي د حيات د ساتلو دپاره ډېر ضرور دي او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.

خير د انسان د فضليت دلايل خو زينت ډېر دی، مگر څه شی چې د ده د بقا د ضرورت دليل کېدای شي هغه دا دی، چې ټول موجودات د ځمکې حاصل او کښت بلل کېږي، نو هر څوک چې د ځمکې د ابادۍ وړ او د کره ارض معمار او ابادوونکي باله شي هغه حق لري، چې بعضې موجودات خپل بقا دپاره قربان کړي او دا خو نه يوازې انسان دی چې له وچو ميرو نه شنه باغونه او لوی

لوی ښارونه جوړوي او د ځمکې مخ په هر راز بوتو او کوکیو ښایسته کوي.

هو! دا یوازې د انسان لاس دی چې د دنیا بازار ته یې رنګ و روغن ورکړی او د تمدن په نقش ونگار یې ښایسته کړی دی. بلبل او بورا یې په گلو خوشحاله کړی او پتنگ ته یې لکه شمع با حرارته معشوقه پیدا کړې ده، زراعت او فلاحت خود ده په توجه دومره ترقي کوي، چې د مرغانو خولې یې په باغو کې په هر راز میوو خوږې کړې او حیوانات یې په شنه او تنکۍ گیاه ماړه کړي دي.

طوطیان د شنو ونو په سرو کې د ده شکریه ادا کوي. عندلیب او قمري د ده د سعې او کوشش ثنا او صفت کوي چرګان د ده د دسترخوان پوتې خوري، مېړیان او نور حشرات هم د ده غلې له مباره بڼوا نه ځي. انسان دی چې د زراعت او فلا په هنداره کې د کال څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي او دنیا لکه یوه سینما د ساعت تېرۍ ځای ښکاره کوي که نه په سپیره ځمکه او وچ ډگر بهار او خزان هېڅ فرق نه لري او نه زمانه بې شپو او ورځو نور رنګونه پیدا کولی شي، نو زمان او مکان د ده مرهون دی او مدنیت و عرفان د ده د فکري قوت او استعداد مظاهره بلل کېږي. ښه! نو دغسې یوه شریفه نوعه چې وجود ته یې دنیا ډېر احتیاج او ضرورت لري او پخپل زیار او کوښښ مړه او سپیره ځمکه وینسوي او دومره څه پکې پیدا کوي، چې د حیواناتو ښه هم

ورسره کېږي ايا هغه ته عقل او شريعت د ځمکې په پيداوار کې دومره حق نه ورکوي، چې خپل حيات پرې محافظه کړي. ايا هغه پسه چې انسان د هغه حيات اداره کړې دى دابه ورته ښه وي، چې په غوښو او وينو يې يو ليوه مورشي او د نورو پسونو څېړولو او دارلو ته لاقوت پيدا کړي او که دا چې د انسان په وجود کې تحليل شي او د يوه شريف مخلوق جز وگرزي؟ نو د انسان اصلاحي او تعميري قوت ده ته په حيواناتو کې د تصرف حق ورکوي او د ده د بادارۍ جغ د نورو په غاړه ږدي که دانه وي انسان او ليوه څه فرق نه لري دواړه د پسه ورمېر ماتوي او غوښې يې خوري، ليوه يې لا اومه خوري او دى يې په اور هم کړوي.^(۱)

^(۱) کابل مجله. ۱۳۱۸ کال، ۱۱ ځلې ۸، ۱۰، مخونه

کتوری

هغه څوک چې هېڅ نه لري هم څوک مېلمه کوي؟ هو! یوه ورځ زه یوه داسې سړي کره میلمه وم چې پوله او پټې یې هېڅ نه درلود په لو او لور یې خپلې شپې تېرولې او د کاله ټول خڅوري یې دومره نه و، چې د یوه بډای او شته من سړي د غاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کې یې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او د هر چا سروېږدی خپل لاس و.

دې سړي په دغه ورځ برسیره پدې چې خپل زوی (کتوري) ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ اخستې کورته یې هم څه غوښه راوړې وه کتوري چې وروسته له ډېرو وختونوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ یې اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلی او دی سپور وي، کله چې کاله ته راشي او د غوښو کټو په نغري باندې وويني په منډه بیرته ځي او نور هلکان خبروي، نه زیری پرې کوي، نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېرې ورځې یې غوښه په سترگو نه ده لیدلې، خو پښتانه دي او ورته ښه نه ښکاري چې د دوی له کاله د بل په کور کې ښه څه پاڅه شوي وي. هو! هېڅکله دوی دانشي زغملی چې بل څوک له دوی نه پورته او لوړ وي، نو هریوه چا لږمون او چالري او کلمې ښودلې یوه یوه به لا ویل چې مونږ غلمینه ډوډۍ

او چرگ پوخ کړی دی، دا خبرې دوی په داسې خوند کولې لکه چې لگیاوي خوري يې، نه خداېرو په خوړلو کې يې لا دومره خوند نشته، کتوری یوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي موري يې هم د بنځو په ډله کې ناسته ده او وايي: وئ! لږه شم چې د غوښو کتو مې ونه سوزي، غوښه خو نه سوزي، ځکه چې کتو تر خولې له اوبو ډکه ده هغه تر سبا هم نه وچېږي، خو دا غواړي چې نورې بنځې خبرې کړي.

د کتوري پلار هم چې خپل ګلالی زوی په ښو کالیو کې ويني من من غوښه اخلي او په کالیو کې نه ځایږي، خو له بلې خوا چې د خپلې بنځې زاړه ټيکرې او شکيدلي کميس ته گوري سوراو تور ټول په زړه کې گرزې، خو داسې څوک نشته چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور تري وغواړي، سره له دې تر اوسه پورې ما دغسې خوښې په ډېرو لویو او شتمنو کورونو کې ونه لېدله، ځکه چې د شتمنو او بډایانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ورسيږي د دوی خوښې دومره وړیا نه ده، چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي، د دوی سترکې په ټوله نړۍ هم نه مېږي. د لویو کورو لوی لاشه چې وړو ته يې هم ډېر خوندور څېزونه بې خونده او ورینمینی ټوټې، لکه بیستی داسې ښکاري، د دوی نړۍ وریجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سور سکرک او شیدو سبو یا شرومبو ځنې په خوند کې بېرته پاتې کېږي نه پوهېږي چې دا

ولې؟ سپين پگړۍ خو وايي چې د دوی په نگولي کې پرېستې
خوند ږدي پرېستې دي چې دوی سره خو دومره ښه کوي.
نه ښه دی که ښه څېزونه د نورو په مخکې ايښي وي خوند د
دوی په برخه رسېدلی دی، ښه چې خوند د دوی په برخه رسېدلی
او خوښي هم د دوی په کور کې ډېره ده، نو دوی نور څه غواړي.
دوی خو دومره ډېر ناروغه کېږي هم نه، چې لکه بډايان په لور و
وريځو او لږ کلکو غوښو نس خوړی شي، دوی خو بې ترو څيزونو
ښايسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه ونه مومي د غره
شنې موماني، نانگه، پرگي او نور هم خوړلی شي، ځکه چې دوی
لا د پستو او خوندورو څيزونو خوند نه دی ليدلی، دوی په لږ څه
ډېر خوښېږي او د چا ښه هېڅکله نه هېږوي، نور ښه خو لاڅه کوي
دوی د يوه سړي په تشه خبره دومره خوښېږي ته به وايي چې ټوله
نړۍ د همدوی شوه، دوی له هغو لويو سړيو چې دوی سره کله کله
په خلاصه تېنده خبرې کوي ککړۍ هم نه سپموي، وش (وی) د دوی
ککړۍ څومره وړيا دي ښايي، چې دوی په لږ څه دومره خوښېږي
او بډايان په ډېر څه هم نه خوښېږي، نو ولې څوک له دوی سره ښه
نه کوي.^(۱)

(۱) - ۳۱۸ کال ۹، مېه ۳۰، ۳۱ مخونه

د شاعر مقام

ای د سوي زړگي خاونده! ته د دنيا هغه قلندر يې: چې د دوهی-
په غاړه د سطلانی خوبونه وینې او د اسمان په ستورو حکمونه او
نازونه کوي ته، هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو پښو
لاندې دی، مگر د ماغ دې په اسمانو کې لوبې کوي.
هو! ستا زړه او دماغ یو له بله ډېر لېږي دي او ته هر وخت په دوه
نړیو کې ژوند کوي، ته لکه یو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره
دې نیمگري بازار ته راغلې، مگر ستا شته دلته هېڅ قیمت نه لري
او پدې بازار کې نه چلېږي، دلته څوک د نستر نوزر په دوه
پیسونه اخلي او نه هغه سرې او ښکې، چې شاعر یې د یاقوتو و
مهماني بولي څه بها لري.
ته رښتیا وايې:

که مې څوک په فقیرۍ شمېري فقیر یم
که مې څوک په امیرۍ شمېري امیر یم
د کاملې عقیدې له برکته
د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم
گدای میکده کیست وقت مستي بین
که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم

د ماغ برفلک و دل بزیر پای بتان
زه سبا چه میطلبی دل کجا دماغ کجاست
نقد شاعر در خور بازار نیست
نان به سیم نسترن نتوان خرید

ستا پېغامونه بیا راغله او ستا د سرو اوښکو مهماني راوړسیده
ته وایې څومره به ښه و که زما سریندې د ندافانو د ډانډس کار
کولی شوای یا د بلبلو د نغمو قدر کیدلی.

دا سندره تاپه ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوا
مرغان هم رابښکته شو، مگر هغه اوښان چې پرې خپل بار وړي د
دې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښو نه نور څه نه پېژني.
تاله ما نه پوښتنه کړې، چې د شاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پوهېږم
چې ته پدې پوښتنه کې د څه راز جواب ارزو لرې؟ که غواړې چې
خپل مقام د خلکو په نظر او هغه ځای کې وپېژنې، چې ته په کې
ژوند کوي او خلک په کې په ځایونو او مقامونو جگړې کوي، نو
راشه!! چې دروېې ښیم:

په هغه شپه چې مونږ او تاسې وویل چې سبا به ته... بجو... ځای
ته ځو.

سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور... لا نه وو راغلي، موټروان
ته مو ډېر وویل چې دمخه ځای راکړي، خو هغه ته د...
مدیر صاحب او د... سرکاتب ویلي و، چې سبا مونږ... ځای ته ځو د
موټر په مخکې به بل څوک نه کښینوي.

هغوی هم څه شېبه وروسته راغلل او معلومه شوه چې زمونږ ملگري وو، دوی مونږ ته ډېر وویل چې راځئ تاسې دمخه کښینئ، مگر مونږ ته موټروان په کوز سر کې ځایونه تعین کړي وو.

مونږ هغه وخت پدې نه پوهیدو، چې بر ځایونه خدای د ډېرو خلکو دپاره پیدا کړي دي او نه زمونږ په نظر کې دې خبرې څه معنی درلوده، چې یو ملگری به له بله نه په پټه د ځای په نیولو کې کونښمنونه کوي یا به موټروانان په پټه گوري.

څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده - د لارې گردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو، هلته هم زمونږ د ناستې کوټه له موټر نه کمه نه وه او بر سر و کوز سر یې هماغه مثال درلود.

دا شپه هم په خیر تېره شوه او سبا د سیل و تفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کور ته وبللو، چې د دغه ځای طبیعي بنایست او ښکلو مناظرو مونږ غوندې خو تنه نور هم رابللي وو او په همدې کور کې میلمانه وو.

دا دوه ډولې که څه هم بیل بیل راز خلک وو، خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایي لرله او په نومونو یې یو له بله پېژندل.

که چېرې په دنیا کې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري، نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ال یې هم یو او مشترک و، چې د وطن لوړتیا او د ملک سعادت یې بولي. پدې کور کې هم زمونږ د موټر وړاندې ناست ملگري د هغه رسمي

ارتباط په اثر کې چې له کوربه سره یې درلود ښایسته نمانځل کېده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده او ډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولو نه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونو ته یې اړخ لگولی و په خبرو کې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې د هغوی د صحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمر یې له همدوی سره تېر شوی دی او هېڅ کله یې له کوم خوارو غریب سره د خدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې.

زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه شپه راپه یادشوه چې زه او ته مابښام له بېرې نه ښکته شوو او د بېرې له نورو ملگرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرې ملگري نه و پېژندلي، چې څوک دي او څه کار لري؟ مگر د خان په حجره کې مو وپېژندل چې د سور ځنډي لونگۍ خاوند د... ځای خان او د خان په حجره کې یې ډېر قدر او عزت کېده هغه بل هم، چې د علاقه دار میرزا و ډېره نمانځنه یې کیدله او له نورو ملایانونه یې ډېر فرق درلود.

هغه بل مور سوداگر، چې بیر پوستین یې اغوستی و او هرساعت به یې د پوزې نسوار کول هر چا به ورته څنگ وخت واهه او په ښو ښو نومونو به یې یاداوه.

ستا به هم په یاد وي، چې زه او ته څنگه ایسیدو؟ او په کوم
ځای کې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل
چې څوک یو او څه کار لرو؟؟

زه تاته د لوی خدای په بې نیازی، سوگند خورم، چې ما ستا په
معرفۍ کې ستا د تحقیر اراده نه درلوده او دا راته نه وه معلومه،
چې شاعر به په دې حجره کې د سازنده معنی لري او موسیقي ته
به په سپک نظر کتل کېږي، ځکه چې پدې تحقیر کې زه هم در سره
شریک وم.

سحر چې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په
نظر کې ولیدل ډېر خپه وو.

تاته په همدغه شپه دا سودا پیدا شوه چې له خپل ذهني او
خیالي اسمانه رانېکته شې او همدغو خلکو غوندې شې، مگر د
دې دنیا دا عادت دی، چې که سړی د ځان لوړتیا دپاره کوښښ
کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له گړنگه ځان غورځوي په
ډېر زیار یې هم نه مومي ته به هرڅه شې، مگر د هغه میرزا ځای به
ونه نیسي.

تا ما ته وویل په کوم هېواد کې چې انسان په دبانديني وضعیت
پېژندل کېږي او د غټو خلکو پېژندنه او اشنایي پکې اکسیر وي
هله باید سړی په معنوي فضایلو او پټو نښېگنو پسې ونه گرزي
او نه خپل عمر د نفس په تزکیه او تربیه کې تیر کړي.

دا مطلب تا په ډېرو جذابو پیرایو کې ونغښت او ودې ویل هغه
څوک چې نه یو وږي مړولی شي او نه یو برېښ پټولی شي، نه یې

وهل او ټکول له لاسه پوره وي او نه د چا د لښتې په مخکې
 سپړکیدی شي د هغه به څه قدر او څه قیمت وي؟؟
 تالکۀ یو هوښیار زړه سواندې ماته د دې دنیا د استوګنې لارې
 ښودلي او ویلي دي:

څه کېږي که څوک یوه داسې سړي ته غاړه ټیټه کړي، چې په
 سلو ځایو او حجرو کې ورته سرونه ټیټېږي او هر څوک ورته په
 ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کې، خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب یې ګټه تر
 زیانه ډېره ده، ماهر دا خبره له تاسره ومنله او په تاپسې روان شوم
 چې ناڅاپه د شعر جذبه راغله او شاعرانه تخیلاتو له تانه بیل
 کړم، زه نه يم خبر چې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسېدم؟
 خو دومره پوهېږم چې هلته د دې ټیټو خلکو دود او دستور هېڅ
 نه و او نه دا فکرونه او خیالات پکې چلیدل.

هلته هېڅ انسان د بل په کمال نه شو تېریدلی او نه د یوه سړي
 غټوالی په بل کې حلول کولی شو. د هر چا قدر او قیمت د نفسي
 او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک د چا په ښو ګڼلو او بد
 کتلو نه بل راز کیده.

زما په زړه کې د دغسې شهرتونو او اعتباراتو احساس او شعور
 مړ شو او لکه یو ګنګار بنده خدایي محکمې ته وړاندې شوم،
 چې هلته بې له خدایه د بل چابندګي ډېره بده ایسیدله او د نورو
 ثنا ویل لویه ګناه وه، ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او

و پوهېدم چې سړی تل د خان په حجره کې نه اوسېږي او نه په هر
کور کې د دغسې مېلمنو قدرت زیات وي.
ماته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې
د انسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه گوري او د حق
په حضور کې دغه باطل رنگونه او اعتبارات نه پاته کېږي.^(۱)

^(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۱، ګڼه، ۸-۱۱ مخونه

څنگه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کور کې ناست وم، چې دروازه وټکيدله او ورپسې متصل د زنځير شرنگهار پورته شو، په بېړه له کوره راووتم او له خپل يوه دوست سره مخامخ شوم وروسته تر يوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه، چې د ده د زوی واده دی او زه بايد خپل اشنا دکاندار ته ورسره ولاړشم، چې ټوکري ورباندې گران خرڅ نکړي او په سودا کې يې ونه غولوي.

د دوستانو خبره سړی په ډاگه نشي غورځولی، نو بې له کومې بانې او پلمې ورسره وخوځيدم په دکان کې مولا سودا نه وه تمامه کړې، چې کتوری راپيدا شو او ډېر وارخطا معلوميدله هغه نه مو چې پوښتنه وکړه پخپل کورو کلي کې يې له چاسره خپرې لگولې وې، چې د ده له لاسه عريضې ته تللی و او پخپل سريې خاورې باد کړې وې.

له کتوري سره تگ لا ډېر ضرور، چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره گوتې ماتې نکړي، که زه ورسره نه يم خدايزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زيانمن شي، زه بايد په غم او خوشحالی کې له خپلو دوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم، هغه څوک چې پنځه تنه يې پېژني او اشنايان پيدا کړي د هر چامخ وراوړي او هر څوک ورځنې يو ځای او بل ځای ته تگ غواړي.

څنگه چې مود ده کار خلاص کړ او بیرته را وگرزیدو په لاره کې راته زلمی ولاړ و، چې باید ډاکټر ورته وگورم چې کور ته ورسره و لاړشي او د زوی علاج یې په ښه شان وکړي.

دا کار هم بې زما د لحاظ خرڅولو نه نه کیده او واسطې ته پکې ډېر ضرورت لیدل کېده له ناکامه بیا بیرته وگرزیدو او د ډاکټر کوټې ته ورغلو هغه خپل تگ که څه هم ډېر گران خرڅاوه، خو زموږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کې نه پوهېږم څه پیښ شوي و، چې گاهې واناڼ په سلو روپو هم نه راضي کیدل، خو ښه و چې کلي ته ننوتو گورو چې د میراجان په کور خړې او ښتې وې.

د کلي کور خلکو ته مو وویل، چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په ناحقه گوتې لگوئ او بد ورته وایئ، اخر مسلمانې ده او د قیامت ورځ مو په مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوی، یو مسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کار دی.

هغوی وویل مونږ څه وکړو؟

گلاجان د یوه او بل په کاله ننوت، چې تاسې به ضرور بد پرې وایئ او گوتې به پرې لگوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتې وو هغه هم وویل زه یې پېژنم، چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چا په تحقیق کې چشم پوشي وکړه زه به ورسره گورم. نو مونږ څه وکړو گلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او مونږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې، چې که تاسې پرې بد ونه وایئ سبا

ورځ تاسې ته بدېږي او جرم درباندي راځي. په دغه وخت کې زه لږ څه د حیات او ژوندانه کیف او ډول ته ملتفت شوم چې مونږ څنگه ژوند کوو؟ او په ژوندون کې څه شی ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکټر ته ورځو او علاج ته مو ضرورت پېښ شي، نو هم به اشنایان ور وړلو او که په یوه دکان کې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډۍ کې څو هلته هم اشنایۍ او پېژندګلوی ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتي او جزایي امورو کې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بد ښه کاندې، ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او د طلا په نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې مونږ په اشنایۍ او پېژندګلوی، پسې لکه بڼه لورې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتو، د یوه سړي کمال او لیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو، چې څومره او څنگه خلک یې پېژني او د اشنایۍ په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې د هر چا خوښې دي، مګر د پېشکې ورپسې زېږی دی، اشنایي په هر ملک کې ښه ده، مګر په دې ځای کې د کیمیا بوتی دی کوم کارونه چې دلته په اشنایۍ کېږي. هېچرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وايي:

یارمې هندو زه مسلمان یم د یار دپاره درمسال جاروکومه
یار د یار دپاره خوري د غویی غوښې

هر کله چې د یاری او اشنایۍ دپاره هندو د مسلمان او مسلمان د هندو چمونه کوي او ناحق د حقو ځای نیسي، ته ووايه! چې

سړی به دبدو خلکو په اشنایی کې له خومره گناهونو سره اشنا کېږي او د هغوی د خواهشاتو دپاره به څه څه کارونه کوي. ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو او اشنایانو کله داسې کارونه هم غواړي، چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختو کې باید یو اشنا له بل اشناسره په ناحقو دعوا او جگړو کې داسې ملگری شي، چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره گوزي، ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک محتاج دي او هر سړی مجبورېږي، چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجرا کړي.

ټول کارونه او ټول شیان لکه د نان وای ډوډۍ داسې نه دي، چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چالاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعې لمونځ هر څوک یې بې د ملا امام له اشنایی وکړی شي، ځکه چې زمونږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفی وضعیت او اني حالتونو موقوف وي، که کله د یوه سړي طبیعت ښه او پام یې په نیکو وي غرونه د سړي په مخکې او اړوي، مگر که په چپ اړخ را پاڅیدلی وي، نو بیا یې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی او سړي ته پچه پېچومی کوي، د همدې له امله افراد هم پخپلو کارو کې په ځان اعتماد نشي کولی او نه د محض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کار ته وړاندې کېدی شي، هره ورځ د یوې ورځې دپاره د یوه او بل معقول او نامعقول مراعاتونه

کوي او د دې دپاره چې بل څوک د ده بیخایه لحاظونه وکړي، دی هم د هر چا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پېشرفت او خپل تجارت هم گوري، همدغه شی ده ته دور اندیشې او عاقبت سنجي معلومېږي، نو ځکه د ضرورت په وخت کې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي، مگر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي، که کله کوم سړی په یوه ښه نیت او پاک فکر له دغسې مراعاتونو او لحاظونو سره مبارزه او جگړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو نومو یې ستایي، هر څوک یې ملامتوي او د هر چا په نظر کې بد ایسي، هېڅوک ورته په ښه سترگه نه گوري او د ټولو د سترگو اغزې شي.

که څوک غواړي چې هر عیب یې پټ وي او ډېر دوستان ولري باید د دوست او اشنا مراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی یې ومني که دیوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، گناه وي او که خیانت گران وي او که اسان سړی باید پکې نه ونه وایي او د یار دپاره درمسالونه جارو کړي.

مونږ له خدایه هېڅ کله په دعا کې دا نه غواړو، چې یا له اسمانه پخه ډوډۍ راته را ولېږي یا د الوتلو وزرونه راکړه چې مونږ وروڅیږو، مگر دیوه دوست او اشنا څخه په ځینې کارونو کې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو او د غرو قدر بارونه ورباندې ږدو.

زمونږ په مدني کار او اجتماعي حیات کې دا خبره ډېره ضرور ايسې، چې د دغسې اشنایۍ لمن ټنډه کړو او خلکو ته دا وښیو، چې رسمي او اجتماعي امور د یوه قانوني او وظیفوي شعور په اثر په یوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي، چې هېڅوک او هېڅ شي پکې متاثر نشي او هېڅ راز اشنایي یا مخالفت او موافقت پکې تغیر نشي پېښولی.

که مونږ پدې موفق شو، چې د قضاوت او حکمت په وخت کې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهر ونکړو باید په دې پوه شوو چې اشنایي په شخصي او اخلاقي امورو کې تاثیر لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسایلو ته تجاوز نشي کولی بیا به هېڅکله دغسې چمونه نه کو او نه به په واسطو او وسیلو پسې ګرځو، نو څه به کوو؟ د احتیاج په وخت کې به ورته قرض یا بخشش پیسې لېږو، مګر د هغه دپاره به د دروغو شاهدان کېږو نه او نه به له حق او حقیقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لور، یوو او غاښورو کې مرسته کوو، مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زمونږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی، چې په نیکۍ او تقوی کې به له نورو سره مرسته کوو، مګر په ظلم وګناه کې به د چا نه ملګري کېږو^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه، ۶ - ۹ مخونه

کورنی

په باغ کې بعضې ونې او بوټې زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيدا شي، کله پرې رلۍ وشي ميوه يې خرابه کړي او کله پرې سختې سيلۍ راوالوزي لوی لوی بڼاخونه پکې مات کړي، کله يې پانې زيرې، کله بيخي نه وي، ډېر خزانونه پرې راځي او تېرېږي، مگر باغ لاهماغه شان ځای پر ځای وي، ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيدا شي، خو د باغ نوم نه ورکېږي، نو څوک چې په دغه راز پوهېدلې وي، هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي يا يوې ونې پورې زړه نه تړي. کورنۍ هم همدغه شان بهار او خزان زېږست او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مگر نوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بدل شي، خو اصليت يې نه بدلېږي.

وگورئ! د پښتنو په کورنۍ کې اوس هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره لدې پښتانه يادېږي، دا ځکه چې دا پښتانه هم د هماغو ونو نيولې دي، چې اوس ونې شوې دي، د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري او نه پکې هغه غټوالی شته، مگر نوعيت يې نه دی بدل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې د ونو له نیلو نور نیالگي پيدا کېږي او له هغه څخه نور، خو په ميوو کې يې هغه مزه نه پاتې کېږي.

هو! د باغ د میوو خوند ساتل ډېر مهارت غواړي که یو باغ د چا د ودانۍ د سیوري لاندې شي هم میوه یې بیخونده کېږي، نو لکه څنګه چې یوه کورنۍ د علم و عرفان رڼا ته احتیاج لري همدا رنگه باغ هم د لمر او سپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو نه د لمر او سپوږمۍ تاثیر ایسار کړي، د ټیټو ونو په میوو کې مزه نه پاتې کېږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سیوري لاندې شي او یا پخپل منځ کې یو په بل دومره لوړ شي چې طبیعي فیوضات یو له بله منع کړي هرومرو پکې هغه پخوانی خوند نه پاتې کېږي، نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حیات ډېر نږدې او ټینګ مناسبت سره لري. څنګه چې غټې غټې ونې د ضعیفو چینجیو له لاسه خرابېږي همدغه شان د کورنیو او ملتو حال هم دی.

بعضې داسې چینجی شته چې په سترگو نه لیدل کېږي او د لویو کورنیو سټه له بیخه باسي، دا چینجی هغه کیسې او اوهام دي چې خلک د سعې او عمل له میدان نه راګرزوي او د مایوس خواته یې بیایي، داسې کیسې خپله نه پیدا کېږي، زورور قومونه یې په راز راز وسایلو په ضعیفو قومونو کې نشروي او د هغوی مخه د ارتقا او کامیابۍ له لوري راګرزوي.

کوم قوم چې د و هم پرستۍ په مرض گرفتار شي او بې اساسه خیالات پکې ځای ونیسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمت معلومېږي، مګر لکه چینجنه ونه پکې هېڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهد په اثر هېڅ نه وي قایل. په هر کار کې شګوم نیسي

او هر څه د تصادف نتیجه بولي، په بعضې ورځو کې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان یا د سپي انګولل، د مصیبت پیغام او د بدې پېښې قاصد ګڼي. دوی تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي، زیار او کوشش ته هېڅکله مراجعت نه کوي، نو د غسې یو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بېهوده شی ښکاري، ضرور باید لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شدید طوفان او تند باد ته وسپاري، چې هر لور ته یې ویسي او ځمکې له مخ یې ورک کړي دا راز افکار، چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او یو قوم د بدبختۍ په میدان کې لاس ترزنې کښینوي اول د هغه قوم په ادبیاتو کې او وروسته د خلکو په ذهنیت کې ځای نیسي، هو! په شعر کې دا تاثیر شته، چې یو فکر هم د خلکو په نظر کې ښه او ښایسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بودائیت، مسیحیت د تصوف په نامه په اسلام کې داخل کړي.

خدای پاک وایي چې انسان هر څه د خپلې سعي په اثر کې مومي، مګر شعر وایي:

(سعی خود نتوان برد پی بگو هر مقصود

خیال باشد کنی کار بی حواله براید)

شردی چې خلک انزوا او ګوشه نشینی ته رابولي او وایي:

(به برز خلق وز عنقا قباس کار بگیر

که صیت گوشه نشینان ز قاف تا قافست)

«جدا ورکه گذرگاه عافیت تنگست»

هر څوک چې دا لاندیني بیتونه واورې:

(غم دنیائی چند خوری باده بخور
حیف باشد دل دانا که مشوش باشد)
(ازین رباط دو درچون ضرور است رحیل
رواق طاق معشیت چه سر بلند وچه پست
(به هست و نیست مرنجان ضمیر و خوش مباش
که نیستی است انجام هر کمال که هست)

هغه که دنیا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري باید بې علاقې شي او په بد نظر ورته وگوري، ښه ده رحمان بابا خو په دې موضوع کې د نورو په لارنه دی تللی او دنیا یې پدې شان معرفي کړې ده:

(ښه ده ښه ده دا دنیا چې توبښه ده دعقبی)
خوشحال خان هم بالعکس د نورو شعراو په څېر د سعې او عمل طرفداري کړیده او خلکو ته یې داسې درس ورکړی:
(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ویل چې په دریاب کې گوهرنشته)
نه یوازې خوشال، حمید هم د تنبلۍ په اړه پدې ډول پرېکړه کوي او وایي:

(دهمه بلاووسرتن اسايي ده خرخواه شي لت غويي پرقصابانو)
نو د نننيو ادبيانو او ليکوالو کار دی چې خلکو ته يوه داسې ادبي
دنیا پيدا کړي، چې اساس يې عزم و همت، جدوجهد، سعيه او
عمل وي او هغه کسان چې له ډېرې مودې د هماغې د سيوري په
انتظار شل او شوت ناست دي راپاخوي، د زيار او کوشش لمن
په لاس کې ورکړي، دغه او هام ترېنه هېر کړي، هو! دا او هام د
ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لار بايد بېرته ووزي.
د دې بيت اثر:

(مصلحت ديد من آنست که ياران همه کار
بگذارند و خم طره ياری گيرند)
بايد پدې راز بيتونو کې:
(وختو اسمان ته په وزر د ازادۍ بشر
ته لابند په زلفويي دا خيال خوشي عبث دی)
(خادم)

له دماغونو وزي او ورک شي، دغه شان نوې نغمې که دخلکو
غوږو ته ورسېږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان
به شي، ادبيان او ليکونکي کولی شي چې هماغه د شمعي
سوزېدل او د فرهاد او شيريني نوم دخلکو غوږونو ته پدې شان
ورسوي:

لکه شمع که خان وسيزې په اور ته
نوبه هله کړې رڼا مينه او کور ته

که فرهاد غوندي دې غرونه سوري نکره
د شېرين وطن په عشق کې يې نام تور ته
اوس بايد د دې ډول بيتونو په غرض:
(په گلگو نه چهره څاڅکي دخولو چې ترنظر شي
د شبنم په رتگ کې وينم دکلابو طوفان کله)
خلکو ته داسې وويل شي:
(په خولو يې د تندي که ايباري کړي
د وطن د گلو باغ به کړې سمسور ته)

اوسني ليکونکي بايد د دې وخت ضروريات په نظر کې ونيسي
او د خلکو رهبري وکړي، لکه څنگه چې يو د زمانې نبض شناس
شاعر وايي:

(هره ورځ د زمانې احوال بدلېږي
هره شپه نوي خوبونه نوی تعبیر)

همدغه شان بايد د شعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنيا
کې نوي افکار ځای ونيسي داسې نوي هم نه چې له محيط سره
هېڅ نه تطبیقېږي، ځکه دا خو له بارانه پاڅېدل او ناوې ته
کښیناستل دي او شاعر بايد خپل کام ته د امن ځای وښيي او
پخپلو دردونو يې خبر کړي، د شاعر دا وظيفه ده چې دکام په غم
وژاري او هغوی هم وژروي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره
کړي يا په غم کې ورته سريندې ووهي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۱۸ ل کال، ۱۲ ځل، ۵۲ - ۵۴ مخونه

فکرونه هم تغیر مومي

غټ او واړه شيان څه چې په دنيا کې دي بعضې ډېر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي. انسان هم سره له ډېرو صفاتو د همدغه تعبیر په لار کې واقع دی، عقل، ذوق او هر څه يې تغیر کوي او په نورو شيانو کې هم تغیر پېښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او د انسان مختلف حالات او اثار تر نظر لاندې ونیسي پدې به پوه شي، چې انسان هېڅکله په یوه حال نشي قانع کېدلی او همېشه پخپل حال کې تحول او تلون غواړي، د انسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هېڅ حال نه قانع کېږي، کله د خپل کاله په نقشه کې تغیر پېښوي او کله پخپل لباس کې تحول پېدا کوي. د دنیا د ابادۍ او د انسان د ټولو پیشرفتونو لوی سبب، نو انسان طبعاً د تجدد خواته مایل دی او همی‌شه زاړه شيان په نوو بدلوي او یو ډول تر اخره پورې نه پالي، که سړی یوازې د انسان لباس په نظر کې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غور وکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جامو کې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې. د خیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وگوري او هغسې جامه جوړه کړي، یعنې د

محیط په خوښه کار وکړي، هسې نه چې خلک یو څه غواړي او دی نور څه کوي.

د انسان فکر هم لکه د خیاط ماشین داسې دی، چې باید هر وخت داسې کار وکړي، چې خلک یې غواړي او خوښوي یې، د انسان قابلیت هم دېته وایي، چې خپل فکر د خلکو او محیط له تقاضا سره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کېږي او د یوه سړي د قابلیت پوره سند کېدلی شي.

هر څوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی، چې د خلکو له احتیاجاتو او د محیط له مقتضې سره سم وي هغه هېڅکله په دنیا کې د خوشحالی ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعي حیات کې څه برخه لري، څومره انسانان چې په یوه مملکت کې اوسېږي او یو ملت ورته ویل کېږي، دوی ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري، چې باید ټول د یو مقصد دپاره حرکت او کار وکړي او خپله وظیفه اجرا کړي، پدې څرخو کې که هر څرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی، نو هغه بېکاره او خراب گڼل کېږي، بلکې نور هم له کاره باسي.

نو دا هم معلومه شوه چې ښه والی او هوښیاري په حقیقت کې همدغه شی دی، چې سړی خپل افکار له محیط سره تطبیق کړي شي او له عمومي ارادې سره سم د مشترک مفاد دپاره کار وکړي، هر څوک چې خپل افکار له محیط سره نشي تطبیقولی هغه، لکه یو بې خبره دهقان داسې دی، چې د زراعت وخت او موسم ورته

نه دی معلوم او بې وخته پخپل پټې کي څه کړي، چې هغه هېڅکله نه شنه کېږي او تخم هم ضایع کېږي.

د دې سړي کار که څه هم په اصل او په خپل وخت کې ډېر ښه کار دی، مگر دی ورځنې هېڅ نتیجه نشي اخیستلی او خلکو ته خپل لېونتوب ښيي.

څوک، چې یوازې د خپل فکر په محیط کې ګرځي او عمومي نظر نه لري، یعنې خپل افکار یې له محیط سره نه وي تطبیق کړي د هغه فکر په هر ځای او د هر چا په نظر کې صحیح نه وي.

یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رود کې اوسېده بازار ته روان و، چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابې رنگ یې وي او ساده وي هغه، چې له بازاره راغی، نو سره شېرچایي ټوټه یې ورته راوړه او ورپې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل، چې ما خو ابې ټوټه غوښتې وه او تا سره ښخه ټوټه راوړه، ظریف ورته په خندا شو چې د سره رود او به خو همدغه شان رنگ لري.

څوک چې عمومي نظر نه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کې خاپوړې کوي، یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي، چې د خپل کاله د اوبو رنگ ابې رنگ ګڼي او نور ځایونه په نظر کې نه نیسي، نو هر څوک که غواړي چې حقیقت ته ورسېږي او افکار یې په هر ځای کې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلو افکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډېره توجه ورته وکړي، ځکه چې دوی له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري او تل خپل

نظريات خلکو ته وړاندې کوي، نو که د دوی افکار له محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هېڅوک یې نه قبلوي او شنډ پاتې کېږي، نو دوی هم باید لکه نور کسبگر د خلکو د ذوق او ډول رعایت وکړي، یعنې ښه شيان په ښه لباس کې خلکو ته وړاندې کړي او محیطي احتیاجات په نظر کې ونیسي، څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصو سترګو څه ولیکي، نو د ده افکار هرو مرو عمومي رواج پیدا کوي او خلک یې ښه قبلوي.

شاعرانه خیال

چپه چپي او قراره قرارې وه، سپوږمۍ د ځمکې په منځ رڼا
غورزولې وه، هېڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
يو ژور لښتۍ په شنه گياه پټ او پېچلۍ له اوبو نه ډک او غلۍ
روان و.

هر چا چې دا وضعيت لیده گمان يې کاوه، چې دا اوبه به
شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ماهم دا خبره
حس کړه او ورپسې روان شوم، څه ساعت وروسته گورم چې به
شنه باغ کې قدم وهم پدې باغ کې هر راز بوتې ولاړ دي دا اوبه چې
ډېره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې د دې باغ په شنو پانو،
خوږو میوو بڼایسته گلانو کې يې حلول کړی، دا شين بڼ تازه
چمن يې د انسانانو، مرغانو، حیواناتو دپاره ساز کړی و، دا اوبه
لکه دتاک په رگو کې ننوتې وې، ډېر خلک يې په خپل خوند
مست کړي او د ډېرو نشه يې د بنکو په پانو زیاته کړې وه، په یوه
بوتې کې ځان لکه غسل خوږ کړي او په بل کې يې د سرکې
تریوالی پیدا کړی و، په گني کې یوراز او په مرچ کې يې بل راز
مزه ایښې وه دا اوبه برسیره پردې چې د دې میوو او گلانو د
وجود سبب گرزېدلې وې په تعمیر او ودانۍ کې يې هم برخه
اخیستې، د دې باغ دیوال او گرد چاپیر سړایونه يې سرته رسولي
وو. دې اوبو یوازې د ځمکې په منځ تردد نه وکړی.

لکه چې د همدردۍ حرارت یې په زړه کې پیدا شوی، دا
 اقیانوس له دریابه جگې شوي او په وچو جزیرو باندې یې د
 رحمت څاڅکي شیندي او لکه د گل له پاڼو هوا ته هسکې شوې
 دي، کله یې په لویو دریابو کې د انسانانو بېړۍ او درانه جازونه
 په سرگرزولي او د څاروي وظیفه یې اجرا کړې ده، دا اوبه که څه
 هم د ونو جگوجگو څوکو ته رسېدلې دي، خو خلک د ځمکې په
 سرگرزېدلۍ شۍ، څه شۍ نه ډوبوي، دغه اوبه چې کله یخ کې
 ځای نیسي او د تورې اب په ځای او کله د گل په پاڼو (نښایسته
 جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي او ځینې وخت د
 صدف په صاف زړه کې ځان تربیه کوي او د جوهرې په دکان کې د
 تجارت بازار تودوي، ودې شي چې شاعرانه خیال هم دغسې یو
 شی دی.^(۱)

^(۱) - کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۶ ګڼه، ۵۸ مخ.

تياره او رڼا

نه پوهېږم خوب دی که بيداري، خيال دی که حقيقت، دنيا په تياره او ترېمۍ کې واقع ده، له شرقه ترغربه تور ټيکري غوړيدلي هر څومره چې يوه خوا بله خوا گورم هېڅ نه گورم.

هر لور ته تور تم او تپه تياره ده. زه گمان کوم په داسې کره کې يم، چې د انسان هوس په کې هېڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کې څه نقش او نگار کړی او دا يوه طبيعي او ساده منطقه ده، چې د فکر او کار اثر پکې نشته. ټول مخلوق ويده او دنيا په هماغه پخواني حال پاتې ده، هېڅ تغير پکې نه دی پېښ شوی، ځکه چې زه څه نه وينم. زما په نظر کې دنيا په خوب ويده او خپه خپه ښکاري.

زه گمان کړم چې دنيا د خوب زانگو ده او خلک پکې غلي پراته او يو په بل اړه او غرض نه لري، زه تصور کړم چې دنيا يو سپيره ډاگ او وچه بيديا ده هېڅ پکې نشته د هر چالاس تش او خالي دی، خبر نه يم چې څه شته، خو زه د جهل په تياره کې پټې سترگې پروت يم څه نه وينم او دا هغه دنيا ده چې دبشریت معموره گرزېدلې او بله شوې، زه په همدې تياره او بې خبرۍ کې، چې يو ناخاپه سپينه رڼا پيدا شوه او د دنيا بازار راته ښکاره شه.

نه پوهېږم دا رڼا له څه شي پيدا شوه، د حقيقت معشوقې مخ ښکاره که او که علم لمر پخوا وختونه د صبح صادق قاصد راولېږه او که دبشر د حکمت برق او برېښنا وه خبر هرڅه چې و خو

نوی دنیا یې له هر شي ډکه پکه راوښوده، چې هرڅوک یې محتاج او هرڅوک له مانه یې نیاز و، هر چا څه درلوده او هر شي نوی رنگ پیدا کړی و، میخانیکي اسبابو په کایناتو کې عجیب او غریب تحول څرگند کړی او د هنر کیمیا و سپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنیا کې بله دنیا جوړه شوې د دماغ د زړه خونه نوې شوې، نوی فکر، نوی خیال پیدا شوی، زه علاوه پدې چې په مادیاتو کې برخه نه لرم یو سر او دوه غوږه یم په معنوي هستۍ کې هم لکه الف هېڅ نه لرم زه داسې ښکارم چې له کومې بلې کړې ځمکې ته نوی راغلي یم.

هو! زه د بېخبرۍ او بېکارۍ له دنیا د علم او عمل دنیا ته نوی راغلی یم.

زه له خوبه نوی را پاڅېدلی یم. پس له دې به لکه د وړو کي هلک د یوه شي او بل شي نوم زده کوم او هر شي ته به د تعجب په سترگه ګورم.

بله دنیا

نیمه شپه ده هېڅوک له ځایه حرکت نکړي، مگر زه لکه سر سام
بې ارادې روان یم په مخ کې مې غرونه او سیندونه راځي، خو زما
مانع کیدای نشي په لوړو او ژورو لکه نسیم یا برینسنا څرخنده
تېرېږم هېڅ شی مې په مخ کې حایل کېږي نه.

یوه شیبه وروسته نه یم خبر، چې ما د څومره مودې لار په څو
دقیقو کې قطع کړې، خو له دغې دنیا چې زه ورسره اشنا وم وتلې
او یوې نوې دنیا ته د تعجب په سترگو گورم زما او د دې خلکو
ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې د اولې ورځې انسان یې د
دې وخت له انسان سره لرې. دلته هر څو نوي او هغې دنیا سره چې
زه ترې راغلی یم هېڅ مشابهت نه لري. حسن او جمال ټول همدلته
جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسېدلي دي،
د دې ځای وگړي چې لکه د یوه چمن گلان یو شان تر او تازه
ښکاري. ماته هغه تفاوت او ټیټ و پاس چې ما د انسانانو په ډله
کې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقر او ضعف نمایندگان
وو، راته وې دلته که هر څومره میخانې او د ساعت تېرۍ وسیلې
ډېرې دي، مگر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده
حیات نه غافل او په دې شعر قانع شي، گویا دې ځای ته لا د
قناعت لغت نه دی رسېدلی او حرص بد نه دی معرفي شوی، هر
طرف ته کار خانې او فابریکې جاري دي، نوي نوي کشفیات او
اختراعات کېږي، خو افسوس چې زه د دې ځای د شیانو نوم نه

پېژنم او تعبير ترې نشم کولی، مگر دومره پوهېږم چې د ټولې دنيا د تسخير دپاره کفايت کړي. د دې ځای په کتاب کې ډېر شيان چې ما ته بد معرفي شوي و ښه ښودل شوي او د اخلاقو په غټو عنوانو کې لوی تغير او تبديل پيدا شوی دی، دلته په عوض د تواضع او اميدواری، د عزة النفس درس ورکول کېږي او د صداقت په ځای سياست ستايل کېږي، زه پدې ښايسته وينا کې ښکته او پورته گرزم د بشریت د امراضو دوا، لکه همدردی او نور... لټوم خو بې له زهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وينم او وروسته له ډېرو پوښتنو راته ويل کېږي، چې ته د شرق موزيم خانو ته مراجعيت وکړه گوندې د شلو قرنو پخوا ارمغان دهغه ځای په زړو او شکيدلو پاڼو کې پيدا کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۱۸ ل کال، ۵ ګڼه، ۳۶ مخ.

د بشریت قافله او منزل مقصود

نن چې د بشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کې قدم وهي او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تور تم کې اوبه د حیات لټوي، له اوسپنې د هوا مرغان او له فولادو نه د دریاب کبان جوړوي، له لوبونه بریښنا (برق) او له هوا نه وینا اخلي، نن چې له شرقه تر غربه د انسان ژغ هر غوږ ته بې کاغذ او لفافې او بې ټکسه د پوستې رسي.

نن چې هر سړی د دنیا په حال احوال او د لرې لرې خلکو په کاروبار خبر دی، د یوه او بل په حق کې پېشگویی کوي، نن چې د بشر له سترگو پردې لرې شوي، لرې او نږدې وړې وړې ذرې وینې او له ډېره عقله وېښته چوي دا ټول د نن او پرون ورځې د زیار او زحمت نتیجه ده او دیوه قرن محصول نه دی، دا معنوي سرمایه د بشر د اولې ورځې پانگه ده، چې ورو ورو زیاته شوه او په مرور د زمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زني باغونه جوړ شوي، د بنیادم فکر لکه طفل ډېره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او د تجربو په گدی ډېر کار ته پاڅېدلي او سر په خپرې لگېدلي، پس له ډېرو پرزېدلو یې یو یا دوه قدمه د ترقۍ لور ته اخیستي. دا طفل په بیابان د دنیا کې چې هېڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف مارکنډیو او اغزیو ډک و لوڅې پښې یوه خوا او بله خوا لکه سودایي او تندې یې تېرې کړې، په کنډو او کپرو په خطر کې ولیدلې، لکه یو سف (ع)

عمر يې په څاه او زندان کې تېر شوی، د زمانې له مصايبو نه يې د سر په کاسه کې اوبه څښلې.

کله د تصادف په ګام او کله د تدبير په قدم وړاندې تللی.

ډېرې ککرې پدې ارمان کې خاورې شوي چې يوه غوره د پښې تجزيه کې يا له يوې هسې تيل وباسي او له بلې پلته تاوده کي، خپله تياره کوټه پدې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کي.

لنډه دا لکه څنگه چې بنيادم دا اوسني صورت او قد و قامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، اول ځل له غذايي موادو مائيت ته راغلی (مني شوی) او پس له هغه د مينې پرچې (علته) ګرزېدلي او بيا يې د غوښې شکل پيدا کړې او په تدريج سره هډوکي جوړ او په غوښه کې پټ شه، وروسته تردې يې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا د بدن او پزې يې د وجود، چې ځانته يو علم (تشریح) پکې تدوين شوي دي په کار خانه د قدرت کې جوړ شوي او يو مکمل وجود، چې خدای په اشرف المخلوقات سره ستايلي د خدای په قدرت دنيا ته راغلی، همدارنگه يې فکر هم د تحول پايه ختلي او دې اوسني مقام ته رسېدلی دی، بنيادم ډېره موده په صحرا تنهائي او نادانۍ کې په ډار او ترس ګرزېدلی او لکه ښاپيرک په سمخو او غرو کې پټ شوی، هر ساعت له مختلفو اوازو د حيواناتو او غرهارد تالندې وېرېدلی او له ډاره يې يوه او بل شي ته سجدې کړي، پس له ډېره وخته د ملګرتيا او تعاون په فايده پوه او د غلو له ډاره د کلي او کور شو، له همدې وخته د قوميت، نوعيت، قرابت، نيلي په ځمکه کې چلېدلی، د محبت،

شفقت، جمعیت سلسلې اوږدې شوې او د بنیاد مو قافلې او کاروانونه د ترقۍ له لارې مخ پر وړاندې د منزل مقصود طرف ته تللي او هرې طایفې ځانته یوه پناگاه لټولې او ځان یې څه شی او ډېر ترسیه کړې.

چا د غریبیت په خونه کې اړولې او چا د قومیت په مرغانچه کې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کې پراته او د یوه باغوان لاس لاندې تربیه کېږي، پدې باغ کې هر قسم بوتې او هر راز گلان او ونې چې هر یو بېله مزه، بېله میوه، علیحده رنگ او گونې فایده لري موجود دی، تر انګورو پورې د هر ځای میوه پیدا کېږي او د هر چا خوله پرې خوږېږي. دا باغ خصوصي نه دی. د هر چا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۱۷ کال، گڼه ۴۵ - ۴۶ مخونه.

د محبت لېوال

راشه چې زه خپل زړگي ته مراجعت وکړم، چې په دغه حساسه نړۍ کې د مینې او محبت څه یادگارونه پاتې دي او که نه! دغه زړگي چې د محبت په هر راز لومو کې نښتې او د عشق په پنځرو کې یې ډېر ریاضتونه ایستلي دي گوندې د عشق او مینې تېر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایي، چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي، ترڅو چې د دنیا په مخ د حسن او جمال مظاهر لیدل کېږي او د انسان په سترگو کې د لیدلو او کتلو احساس وي هرومرو به د انسان په زړه کې یو ډول مینه او د یو شي محبت وي، مگر محبتونه دي چې ډېر ژر د انسان له زړه محوه کېږي او هېڅ اثر یې نه پاتې کېږي. هو! انسان کله کله خپل زړه له لمر او سپوږمۍ او د اسمان په ستورو هم بایلي، مگر کوم وخت چې هغه ورته لویدونکي او پریوتونکي ښکاره شي، نو ډېر ژر ورځنې بېزاره شي او په یوه داسې ذات پسې گرځي، چې هغه هېڅکله نه محوه کېږي او تل ترتله وي.

دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر او سپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلې نشي، مگر دا محبت په هر زړه کې نه پیدا کېږي او نه د هر چا لاس ور رسېږي، دا پاک

محبت دی او په داسې زړه کې ځای نیسي چې هلته بل هېڅ محبت
لاره نه لري.

هرکله چې محبتونه راز راز او ډول ډول دي او په هېڅ وخت کې
د انسان زړه، چې د محبت نړۍ ورته ووايو له مینې تش او خالي
نه وي، نو زه به اوس خپل زړه ته رجوع وکړم او هغه ټول
محبتونه به یو یو راپه زړه کړم، چې په دغه نړۍ کې پیدا شوي او
بیا ورک شوي دي.

ښه مې په یاد دي کله چې زه په کوڅو کې له وړو سره گرزېدم او
کور کې به مې څه کول زما په زړه کې بې له محبت بل هېڅ شی نه
و، زه په همدغه وخت کې محبت د خپل مور له غېږې او د کاله له
خلکو بېل کړی او له پردیو هلکانو سره یې ملگری کړی وم.
زه به هغه وخت د خپلې مور له څنگه پاڅېدم او په منډه به
دباندي تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترگې نه
وراړولې، ځکه چې خپلو ملگرو ته به ورتلم او هغوی به مې
لتول.

زه به د هغوی خوږې مرکې ته داسې په شوق ورتلم لکه یو مین
چې په نیمه شپه کې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او
بل هیچا ته یې پام نه وي، مگر کوم امیدونه چې یو مین خپلې
معشوقې د وصال په وخت کې لري زما په زړه کې به هغه شان یوه
ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو، زما
محبت په دغه وخت کې په هېڅ راز مادي او معنوي اغراضو بڼا نه
و. په دغه حین کې ما هر راز مرسته او ښیښه د محبت د پاره

کوله، مگر د هېڅ شي دپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه، زما محبت په دغه وخت کې يو پاک او مجرد محبت و، چې په هېڅ ډول اغراضو نه وککړ شوی، مگر څه موده وروسته چې ما د خپلو همدغو ملگرو په ښکلو مخونو او معنادارو سترگو کې بعضې کيفيتونه وليدی شوه، نو زه له يو بل شان محبت سره اشنا شوم او زما په زړه کې د هغوی په نسبت يو بل راز مينه پيدا شوه پدغه وخت کې زما زړگی لکه يوه وړه کښتۍ د محبت په درياب کې ولويده، چې د مينې او عشق موجونو او چپو ورباندې لوبې کولې.

له دې محبت سره زښت ډېر اضطراب او ناقراري ملگرې وه، چې همېشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کېدم، مگر دغه ټول مشکلات مينې او محبت زما په نظر کې دومره اسانه کړي وو چې ما به ورځنې خوند اخستلو.

پدې وخت کې زما په زړگي کې مينې او محبت داسې تنده پيدا کړې وه، چې د دغه درياب ټولې اوبه يې وچې کړې او په وچ ډگر پاتې شو.

څنگه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړگی لکه مړی يا ويده لږ څه له سرگردانۍ خلاص شو، نه پوهېږم چې بيا له کومې خوا د محبت نسيم را والوت او زما په زړه کې يې لکه د پسرلي هوا بيا د مينې احساس ژوندی کړ، پدې وخت کې زه د خپل مفاد دپاره هر طرف لېوال او سرگردان گرزېدم چې يوه شيبه به هم قرار نه کيستم، زما زړگی په دې حال کې هم د محبت له پنجو خلاص نه و، مگر دومره شوي و، چې زما په نظر کې يې له هر شي

ځينې مفاد ښايسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک ورپورې تړلی و او هر طرف ته به په همدغه نېټه گرزېدم.

زما زړگي پدې وخت کې هم هېڅکله نه دی قانع شوی او لکه د ملنگانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکېده سمدلاسه به بېرته تشېده او نور څه به يې غوښته. پدې محبت ما هر راز ذلت او تحقير قبلولو او د خپل مفاد دپاره به تل د نوموړو او غټو خلکو په وره کې ولاړوم، چې دوی به راته له هر چا ځينې ښه ښکاره کېدل او له همدوی سره به مې مينه لرله.

مگر دا مينه اساسي او اصلي نه وه، ترڅو چې ما خپل (مفاد) د دوی په کور کې لیده، له دوی سره به مې مينه درلوده او د دوی احترام به مې کاوه او کله به مې چې دغه طمع د دوی له وره پرې شوه، نو بيا به مې پېژندل هم نه.

کوم وخت چې دا حرص يا دا محبت زما په زړه کې سوړ شو او زه ورځنې خلاص شوم د دې دنيا هرڅه راته فاني او تېریدونکي ښکاره شوه، نو خپله مينه مې ورځنې وشکوله، د دنيا هرڅه مې نورو ته پرېښودل او ماله يو بل عالم سره لاره پيدا کړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومينځل شو او يو بل ډول محبت پکې ځای ونيولو.

پدې محبت کې هېڅ قسم اضطراب نه شته، بلکې زياته ډاډينه او قراري پکې لیدله کېږي، دا محبت هېڅکله نه محوه کېږي، ځکه چې له فاني او محوه کیدونکو شيانو سره تعلق او رابطه نه لري. اوس که زه په دې عالم کې هم له چا سره محبت او مينه لرم هغه به له داسې شيانو دپاره وي، چې هېڅکله نه ورکېږي.

هو! زه خو اوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم، چې په ظاهري
 ښکلیتوب وغولېږم او د دې جهان په هغو گلانو پورې زړه وټرم چې
 ډېر ژر فنا کېږي او د مني باد يې هرې خواته وړي، زه د داسې څه
 د پاره له چا سره د لرې مودې د پاره مینه نه پیدا کوم، زه اوس په دنیا
 کې له داسې خلکو سره مینه او محبت لرم، چې هغوی یوه داسې پټه
 او معنوي پانگه لري، چې په هېڅ شان نه ضایع کېږي او د زماني
 سیلاب يې نه شي وړلی، دا پانگه د انسان هغه معنوي او اخلاقي
 موجودیت دی، چې په هېڅ وخت کې خپل حسن او قیمت نه بایلي،
 مگر هر څوک يې نه لري او نه د هر چا په برخه کېږي.

دا انسان هغه ثروت دی، چې په دنیا کې ورباندې ښه نوم او عام
 محبوبیت گټي او په آخرت کې ورباندې د خدای رضا لاس ته
 راولي، نو که څوک غواړي چې په دنیا کې د زړونو مملکت لاندې
 کړي او دغه راز جهانگیری يې په نصیب شي، هغه باید په همدغه
 شي د خلکو زړونه خپل کړي او خپل مینه پکې ځای کاندې.
 په دنیا کې بل هېڅ نشته چې د انسان په زړه کې لکه ښه اخلاق
 بادوامه او عمیق تاثیر وکړي شي، همدغه شی دی چې انسان ته د
 نورو د تسخیر د پاره ورکړ شوی او دی ورباندې له نورو امتیاز پیدا
 کوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۲۱۹۰ کال ۱۱ ګڼه ۳، ۴ مخونه.

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کې راته سل راز شیشکې او پیریان ښکاریدل او زه به ورځنې په خوب کې هم وپېږېدم، نن هغه شیان یو نه وینم - نه پوهېږم چې څه وخت زما نظر بل راز و او که دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنایي درلوده، ما پخپلو سترگو د ښاپیریانو رانجه پورې کړې وو، که مې د کوم پیر او فقیر خولۍ په سر کې وه، هرڅه چې و او هرگمان چې ته کوي، خوزه چې کله ما خستن یوازې له کوره ووتم کاني، بوتي به راته د پیریانو لښکر جوړ شو او هر شي به زما په نظر کې بل راز جوله کوله.

یوه شپه چې یوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم ناخاپه راته یوه توره بلا رښکاره شوه او زما په زړه کې یې عجیب او غریب حرکت پیدا کړ، هرې خواته چې مې سترگې اړولې د خوف او ویرې نا اشنا ښځه مې په مخکې ولاړه وه، د پلرو او نیکونو هدیره راته د بلاگانو مېنه او د پیریانو کور ښکاره کیده. له هرې شناختي راته سل پیریه جوړ شو او زه یې په سل رازه موهومو عذابونو سره وپېرولم، د وطن کاني او بوتي راته روې او شیشکې شوې، چې زما زړه یې له گوگله ایسته او هر ډول ویروونکي خیالات او تصورات یې راته پیدا کول، هېڅ نه پوهېدم چې له ماسره به څه کېږي او څه به راته پېښېږي، مگر څومره چې توره بلا راته نژدې کېده هغومره زه د مرګ او فنا لور ته وړاندې کېدم او یقین مې درلود، چې په هېڅ راز ورڅخه نشم خلاصیدلی،

ځکه چې دا هماغه بلا وه چې د کلي ټول هلکان ورځنې وېرېدل او هره شیبه به یې د لوبو په میدانو کې د دوهمۍ په غاړه یا د تناره په سرکيسې او خبرې کیدلې.

همدغه شېبه زما د ژوندون وروستی ساعت او اخره برخه وه، چې باید له خپلو ټولو ارزوگانو سره واع وکړم او ځان د مرګ بهرحمه پنځو ته وسپارم.

ډېر افسوسونه مې وکړه، چې پدې وخت کې ولې له خپل کوره را ووتلم او د دغې بدبختۍ استقبال مې کاوه، مګر په افسوس او حسرت نو څه کېږي، څه شی چې سړي ته تقدیر پېښوي هغه پېښېږي او دا وروستی عقل له هېچا سره رومي نه وي، ډېر ځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي، مګر نه پوهېږي چې په لاره کې ورته څه پېښېږي او څه کېږي. که چېرې انسان دغه راز پېښې پخوا له پېښېدو لیدلې وي هېڅکله به یې د خپلو ټولو ارادو تعقیب نه کاوه او لکه یو شل به ځای په ځای ناست و، هېڅکله به له کنډو کېږي او ګرنگو څخه نه لویده، ځکه چې تل د سکون په یوه داسې ګرنگ کې پروت و، چې راپورته کېدی به نشو.

د دغې شپې او دغه حال تصویر زه داسې اوس ښه نشم کولی او نه یې تاسې هغسې احساس کولی شئ، زما افکار په دغه وخت کې ټول د خوف یوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نور هېڅ نه لیدل، هېڅوک نه و چې زه یې له دغې بلا خلاص کړی وای، یا ورته دا امید شوی وای، پخپل وطن کې له خپل کور او

کلي څخه څو قدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او بېکسه وم، هېچاته مې څه هيله نه درلوده، له خپلو او خپلوانو، ملگرو او اشنايانو، مور او پلار څخه اميد قطع شو او په تمامه معنی راته ځان يوازې او بې مرستې ښکاره شو.

نه پوهېږم، چې کله به په تاسې باندې دغسې حال راغلی وي، چې اوس د دې کلماتو په معنی 'پوه شې' او زما په تېر شوي حال لږ څه رحم وکړئ که يه؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه ياست او دغه راز مو نه دی ليدلی، زما خبرې به خداېرو، چې څه وبولئ، د افادې قوه هم دلته ډېره ضعیفه ده، د هغه حال د تصوير او تقرير دپاره لا تر اوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم وي زه يې د استعمال په چل نه پوهېږم، د دغسې فجيح حال تصوير راته ډېر گران ښکاري، زه هېڅکله دېته نه يم حاضر، چې د خيال په عالم کې بېرته هغه حال ته رجوع وکړم او بيا تاسې ته د دې کيسې جزیات او واړه ټکي پوره بيان کړم، که چېرې دنيا تکرار هم قبول کړي او زه بېرته کوچنۍ شم، هماغه شپه بيا راشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردو کې دا حال بيا وونيم يقين دی، چې په هغه حال کې هېڅوک نشم پوهولی. که دا هم وشي او دا ټول غير ممکن شيان امکان پيدا کړي بيا هم يقين نه لري چې د اوریدونکو زړه به زما په حال وسوزي او څه چې په ما تېر شوي وي دوی به يې په اورېدلو هغسې متاثر شي. د لیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه د رانده او بينا، نو بيا ویلی شم، چې د هر بدبخت حال ستاسې په نزد له یوې کيسې او افسانې نه

زیات اهمیت نه لري، همیشه او په هرځای کې د بدې ورځې د خاوندانو حال د نورو دپاره قال شي، په هرځای کې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلېږي، په هر هېواد کې پردي غم نیم اختر وي، هېڅکله داسې نه دي شوي، چې د سترگو کار له غوږو واخیستل شي یا د یوې سترگې په ږوندوالي د بلې سترگې بینایي لږه شي دا ټول هغه ممتنعات دي، چې فرض یې هم ممتنع دی، نو زه هېڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما د حال داسې احساس وکړئ لکه چې ما کړی دی، زه همدومره غواړم چې زما په حق کې یې یو مشکل حال قبول کړئ او د وېرې سخت عذاب وگنئ، زه په دغه وخت کې نور له خپله حاله خبر نه شوم او ونه پوهېدم، چې ځمکه مې له پښو نه کومې خواته ولاړه او زما د وینو په جریان کې څه تغیر راغی، خو هرڅه رانه هیر شوه او نور مې د خوف احساس هم ونکړای شو، تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کانی په دغه بیدیا کې پرېوتم، چې عقل او شعور، احساس او خیال هرڅه رانه ولاړل او بېخي یوازې پاتې شوم، دا حال که څه هم یو موقتي مرگ و، چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي، خو زه یې له دغسې مهیب او وېرونکي ژوندون خلاص کړم او د ټولو غمونو په منځ کې حایل شو.

څه شېبه ورورسته چې دا حال هم لکه د انسان نور ښه او بد حالونه له سترگو پناه شو او ما خپلې سترگې وغړولې بې له دېنه، چې خپل ورور مې تر څنګ ناست و او زما تلې او لاسونه یې

مېنل بل هېڅوک او هېڅ شی نه و، کومې تورې بلا چې زه یې یوه شېبه مخکې وېرولم او ژوندون یې راته یو لوی غم او سخت عذاب ګرزولی و، هغه مې سکني ورور او د خپل کاله سړی و. وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي او خپلوان بلا کېږي او په بله بڼه یې ویني، یعنې لکه یوسف خپل ورور لېوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره او تورتم چې په هرځای کې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پېښیږي چې له خپلو ورونو څخه هم وېرېږي او هغه څوک چې د ده مټ او بازو وي د خپل بدګمان په اثر کې ورته لکه بلا داسې ایسي، د دغسې تیاري نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپو ته کېږي، مګر په حقیقت کې له ناپوهۍ او نه پېژندلو څخه پیدا کېږي، په کوم ځای کې چې د جهل او نادانۍ تورې پردې د خلکو په سترګو غوړیدلې وي هلته سړي ته هر څوک نا اشنا ایسي او د خپل کوروکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومېږي، هر چا نه یې په زړه کې وېره کېږي او په شپانه باندې د لېوه ګمان کوي، بې له وېرې بل شي نه پېژني او بې له بدګمانۍ او د خوف له تخیل څخه نورڅه نلري، همدغه سبب دی چې ناپوهو وګړو ته (چې په کوم ځای کې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کې، چې سړي ته خپل ورور له لیرې ځان وښيي او دی یې نه پېژني، یعنې هغه څوک چې باید دوی یې د خپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کې ورسره مینه او علاقه پیدا کړي، لیرې لېرې ورځنې ګرزي او له ډاره ورته نږدې کېدی نشي، ځکه

چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پېژندلو په اثر کې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهی ته گوري، مگر هغه کسان چې له علم او معرفت سره اشنا شي او معارف وپېژني، لکه تېري ورپسې و چې شونډې گرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پېژندنه د خلکو میل او محبت ډېر ښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډېره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

تاسې به ډېر شيان او ډېر خلک لیدلي وي چې په اول کې ورځنې وېرېدلئ او ښه درته نه ښکاره کېدل، مگر وروسته چې ورسره اشنا شوي یاست او پېژندلي مودي اوس به درته محبوب او ښه ښکاره کېږي، یو وخت و چې انسان په دنیا کې له هر څه وېریده، دا سمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ څخه یې هم ډار درلود، د تالندې له اواز او له برېښنا څخه به په خمڅو او غارو کې پټېده، مگر اوس ورته یو شاعرانه منظر ایسي او شعرونه پرې وایي، ځکه چې پوهې او معرفت علم او پېژندگلوي د ډار او وېرې طلسمونه مات کړه او انسان ته یې ډېر زیات جرات ورکړ، د همدې لامله اوس څوک له اور او اوبو څخه نه وېرېږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه او معرفت علم او پېژندنه یو قوت دی، چې په دریابونو کې یې نهنگان او په غرو کې یې پړانگان او لېوان ورک

کړه، د اوهامو او خرافاتو د تورو کېږدو مراندې یې پرېکړې، د دېوانو او بنا پېریانو کیسې یې ورکې کړې، د شیشکو او روو ډار یې د خلکو له زړه نه وایست او د مرگ وېره یې هم په زړونو کې کمه کړه، د مصر د فرعونیانو او ارباب الانواعو کیسه ختمه شوه او د جوگیانو خونې هم جوړې شوې، د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به یې بندګي کوله او د کوډګرو بیرغونه هم ړنگ او نسکور شوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هېواد کې هر راز مکرو بونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه او خیالات له موهمو اندېښنو څخه وژغوري جرات او شجاعت وروزي او انسان کې یو روحي او معنوي قوت وپالي د بدو ګمانونو او ویرونکو تخیلاتو بڼه علاج وکړي او انسان ته هرڅه په رڼا کې څنګه چې وي هغسې وښيي هغه هر ګوره د علم او پوهې د رڼا په خپرولو کې کوښښ کوي او دغه راز تیارې پخپل وطن کې ورکوي.

زما د وېرې کیسه که څه هم زما د کوچنیتوب د شپو او ورځو د لویې افسانې یا ډرامې یوه وړه برخه او کوچنۍ صحنه ده، مګر د اجتماعي حیات مرموز اسرار او رازونه پکې پراته دي، چې د حال په ژبه یو لوی تعلیم او مهم درد بلل کېږي.

که سړی د دنیا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتو ته په بې اعتنایۍ نه ګوري او له هغو رویا و څخه چې په وینښه یې ویني نتایج اخلي، یقین دی چې ډېر ښه ښه عملي اساسونه لاس ته

ورځي، چې سپړي يې په ډېرو نظري مطالعاتو کې نشي پيدا کولی، همدغه قيمتي اساسونه دي چې د نن ورځې تازه او مهم علوم پرې بنا شوي دي او سپړي ته په ژوندانه کې نوې نوې لارې بښي، نو هېڅکله دغسې واقعاتو ته په عادي نظر مه گورئ او بې نتيجه اخيستلو يې مه پرېږدئ، د ژوندانه راز پخپل ژوندون کې ولټوئ او د علم د تجربو مخ هم د حيات په هنداره کې وگورئ!!!.

تاسې به ډېر ځله د يوې علمي مسلې په ډول اورېدلي وي، چې انسان د مجهول شي د بنمن دی او په کوم شي چې نه پوهېږي يا يې نه پېژني هغه ورته ښه نه ښکاره کېږي، ما هم له ډيرو خلکو يوه فلسفې کليه (المرعدولما جهل) اورېدلې ده، مگر هغسې پرې نه يم پوهېدلی، چې د ژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهمه معنی وښودله او زما په زړه کې يې لکه د کاني نقش ثبت او رسم کړه. څه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهېږي، هغه ما لکه يو صوفي په سترگو وليد او څه شی، چې يو عالم بلل کېږي زما دپاره حضوري علم وگرزېده، هغه څه چې ځينې خلک يې وايي او پرې پوهېږي، نه زما دپاره يوه نه هېږدونکي خاطره شوه، چې هېڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هېڅکله يې نه شم هېرولی.

زما په ژوندانه کې دغسې ډېر اسرار او رموز شته، چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړی يم ماته يې په توره

شپه او داسې ځای کې، چې سترگه په سترگه نه ښکارېده ډېر څه را ښودلې دي او زه یې ملاکړی یم.

هغه څه چې خلک یې د کتاب په پاڼو کې ویني ما د زړه په سپپاره کې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعلیم حاصل کړي او لکه طوطي له نورو نه تشې خبرې زده نکړي پخپل گربوان کې دې سربسکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي، یعنې له نحوي ضمیر څخه دې نفسي ضمیر ته مخ راوگرزوي او هر څه دې له ځانه وغواړي د همدغه ضمیر حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې او معرفت ته لاره پیدا کړي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۱ کڼه ۵-۸ مخونه

د زړه پوښتنې

په هغه تور تم کې چې غل او کارواني نه پېژندل کېږي د حیات اوبه څه قیمت لري؟ هغه پوهه چې د شیطان له کوره وي، هغه اودس چې د مظلوم په وینو یا د یتیم په اوبښکو کېږي، هغه کتاب چې د ناحقو دعوو دپاره پکې لارې لټول کېږي، هغه ملگری چې سړی له ځان سره په کږو لارو بیایي....

څه یې وبولو؟

کوم ږوند، چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کون چې خبره نه اوري او ورته خاندې، هغه سپوږمۍ چې غلو ته لاره ښيي او په مینو پسې مشالونه ګرزوي...

څه په کار؟

هغه لوی سړی چې د وړو مرغانو په دام کې ښکلي یا د غټو په جال کې بندېږي او د خوشامدګرو د تشې وینا له اغیزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کوم زړه چې د احساس په اور کېږي او دا سوي په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي دیوالونو ویني، هغه تږي چې په اوبو کې وژونکي زهر ګوري... د هغو په حال رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کې نه پوهېږي، هغه څوک چې د خپل کور ماران او لږمان نشي وژلی، هغه کورونه چې د زورور سیلاب په لاره کې دي ایا د رحم او شفقت حق نه لري؟^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۶ ځلې ۲۳ مخ.

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کې ښې سترگې وغړوه او خپل اشنايان په غږولو
سترگو وگوره! چې تا دوی په کوم صفت غوره کړي دي؟؟
ټول د علم او فضل خاوندان دي؟ مال او دولت يې ډېر دی؟ د
هېواد له مشرانو او غټانو څخه شمېرل کېږي؟ له نورو نه پکې
پوهه او هوښياري زياته ده؟ که بل داسې صفت پکې شته چې په
نورو کې نشته او يوازې همدوی يې لري؟
هر يو د دنيا له لوړو او عالي مکتبونو راوتلي دي؟ هر يو د
لوړې څوکۍ او ستر مقام خاوند دی؟
له عیبونو او نقایصو نه خلاص دي؟ او هېڅ نیمګړتیا نه لري؟؟
نه نه هېڅکله داسې نه ده او په هېڅ ډول زه دا نشم منلی.
ته هم پوهېږي او ماته معلومه ده، چې ستا په اشنايانو او
دوستانو کې هم هغه عیبونه پيدا کېږي، چې په نورو کې شته –
ستا اشنايان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتياز نه لري
او نه له اسمانه رابښکته شوي دي، مګر مينه او محبت يې ورته
ښکلی او ښاغلی ښيي. ستا په ملګرو او دوستانو کې بې علمه او

بيسواده خلک هم شته، مگر نور بېسوادان ستا حضور ته لاره نه لري.

ځينو پوهانو ته د اشنایي او قدر په سترگو گوري مگر، ځينې نور په نامه پېژني او بس. ټول بډايان هم تا ته يو راز نه ښکاره کېږي، له يوه سره مينه لري او له بل نه نفرت کوي. د لوړ رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه ايسي. په هره طبقه کې اشنا او ناشنا درته ډېر فرق لري. دلته خوار او بډای کمالدار او بې کماله هېڅ معنی نه لري او نه ستا اشنایي له دې شيانو پيدا شوې ده، مينه تل له مينې پيدا کېږي او اشنایي له دې شيانو هغه خوا يو بل شی غواړي، چې کله يې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کې پيدا کوي او کله د علم وکمال مال او دولت په خاوندانو کې وليدل شي.

کله يو عادي او معمولي سړی د چا په نظر کې گران او ښاغلی شي او کله ښوونو خلکو ته سړی د نفرت په نظرگوري.

هر کله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لرې په يوازې علم تش جاه و جلال څوک نشي گرانيدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنایي د چا په نصيب کېږي، نو په هغه بې نیاز ملکوتي مقام کې به دا شيان څه قيمت ولري، چې هلته دې شيانو ته هېڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنگه چې ته هېڅ ناشنا له اشنا سره نه برابروي او هېڅ شی بې له مينې او محبته نه خوښوي، گمان مه کوئ چې ستا جمال او کمان به بې له مينې او محبته څه ځای ونيسي يا به چاته گران شي.

که د لوی خدای په حضور کې هغه مقام غواړي چې د خدای د
دوستانو په نصیب کېږي، که د شاهانو او مشرانو په دربار کې
قرب او منزلت لټوي، که له یوه خوار او غریب نه د رښتیا
ملګرتیا ارزو لري پخپل زړه کې مینه او محبت پیدا کړه.
هر سړی په هر وخت کې د مینې او محبت وړی دی او لوی خدای
هم د مومنانو شدید محبت ستایي. هغه راز ژوندون چې هر څوک
یې ارمان کوي او نه یې شي پیدا کولی.
هغه شی چې خلک یې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند،
چې سړی یې په سرو او سپینو یا خوندورو خوراکو کې نشي
موندلی، په یوه شي کې پیدا کېږي چې د ځمکې، خلک ورته
محبت وایي او په اسمانو کې د ژوندانه روح بلل کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله ۱۳۲۳ کال، ۶ ګڼه ۲۳ - ۲۴ مخونه.

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسېږي هغه بیا په دغسې ډیوو، چې په یوه یوه کور کې بلېږي ځان نه سيزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپین مخ یا ملالو سترگو زړه بایلي.

هو! دغه زړه دومره وړیا نه وي، چې په دغسې عادي شيان مبتلا او په فاني ګلونو پسې لېوال شي، هغه هېڅکله د دنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کېږي، چې لکه یو په مال مین سوداګر شپه اورځ په دغه غم کې ورک شي او بل هېڅ شي ته یې پام نه وي، مال لاڅه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لونیو، زامنو په مینه او دوستۍ کې هم دومره ځان ورکوي، چې نور هېڅ نه پېژني او هرڅه هېر کړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک یې لري په یوه محبت باندې قربانوي، چې هغه د ټولنې او ملک عشق بلل کېږي او پدې لاره کې هر راز زیار او زحمت قبلوي او هېڅ راز موانع ته اهمیت نه ورکوي، د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا ورباندې لازمي وي، چې تر پېړیو پېړیو خپل ځان د دوی مرهون او مديون وګڼي، ځکه چې دغسې مشر د یوه ملت د پلار او بابا مثال لري، چې د ټولنې هر فرد دغه راز معنوي پلار ولې پیژني او احساس یې کوي، یعنې لکه چې یو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې، چې له معانیو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا

خپل پلار پېژني او خپل ځان غېږکې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعلیم خاونده وي او که نه وي، د تهذيب او تمدن لوړې درجې ته رسېدلي وي او که نه، د خپلو خواخوږو او زړه سوانده مشرانو د مينې او پېرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته د دوی د عاطفې او شفقت په غېږکې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري، ځکه چې عشق او محبت اړومرو د معشوق او محبوب په زړه اغېزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي. دلته بايد تاسې عشق او مينه د حسن او جمال له عشق څخه بېل کړئ او هغه منظره له سترگو لرې کړئ، چې د گل او بلبل يا د مجنون او ليلې په مينه کې يې گورئ.

زمونږ مقصد دلته هغه رازمينه ده چې د پلار او زوی د خوږو ملگرو، د مرشد او مريد، د استاذ او شاگرد، د مشر او کشر په زړونو کې وي، چې بې له غمخوړی او خير خواهي څخه نور مظاهره نه لري په دې عشق کې ناز ونياز، هجرو وصال بې پروايي او تغافل نه ځاييږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دا مينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي، چې يو رښتيا بنده يې له خپل خداي سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري. له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات، همدردی او شفقت ملگري وي او له هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته لېونتوب او لېونيان د صحرا گرزېده له خپلو او پردیو بېلېده هېڅ نه وي او نه پکې د معشوق له لاسه شکايت يا له رقيبانو سره حسد ليدل کېږي.

له دې مینې سره انسان د مور په غېږ کې او د پلار په څنگ کې
اشنا کېږي، مگر د ښکلو مینه له گل او بلبل څخه اخیستل کېږي،
چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فریادونه، اغزي د غوټۍ
دلتنګۍ هر هرڅه پکې شته او د شکایت هنګامه ورځنې پیدا
کېږي. پدې مینه کې د روح اشنایي او توافق په کار دی، مگر په
مینه کې د سترګو قبول او کتنه تاثیر لري.

هله پتنګان په بلو ډیوو ځانونه سيزي، مگر دلته مینان یو د بل
په سر سیوري کېږي، د غمجنو زړونو د پاره پټۍ جوړوي او د
تورو شپو خاوندانو ته ډیوې بلوي.

هو! سړی تر یوه وخته بې له رنگونو او ښکلو څېرو څخه نور څه
نشي لیدلی او د همدغې مینې جاذبه یې ځانته راکاږي، ځینې
کسان لا بې له مادیاتو او مال دولت څخه بل شی نه پېژني او
همدغه شی خپله فایده بولي، بعضې په ځینو نومونو پسې لېوال
وي او د شهرت په ښځو پسې ګردګرزي، چې دا ټولې مرحلې طی
شي او سترګې ښې پخې شي، یعنی د دغه بشري کوچنیتوب
دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسېږي یا په بل عبارت
د لویوالي او مشرتوب حق پیدا کړي، هغه ته بیا خپل کور وکلی،
خپل تېر او خپل هېواد تش الفاظ نه معلومېږي، بلکې دغه کلی
او پایدار مفهوم یې په نظر کې یو بل راز جلوه کوي، چې د خپلو
غرو په څوکو، د صحرا په لمنو، د وطن په کانو او بوټو کې یوه
یوه داسې تجلي ویني، چې هر څوک یې نشي لیدلی او هر چاته
ځان نه ښيي، یعنی څنګه چې یو ښاپېرک ځلانده لمر نشي

لیدلی، یو کوچنی د زلمیتوب احساس نشي کولی، یو کارغه لکه یو بلبل د گل بنایست نه ویني، د دې ټیټو ډیوو پتنگان د ستورو ډیوو ته نه رسېږي، بې درد زړونه د دردمنو له حاله نه خبرېږي، یو مورنی ږوند د رنگونو امتیاز نشي کولی، همدغه شان دغه لیلې هم د عادي خلکو له نظره پټه وي او هر څوک یې مخ نه ویني.

همدغه سبب دی، چې د وطن مینه، د ملت عشق د ځینو کسانو دپاره یوه خوشې خبره معلومېږي او دا باور نشي کولی، چې څوک دې د وطن په عشق او د ملت په مینه کې عشقانه بڼه پیدا کړي او رښتیا مین دې ورته وویل شي، دا د ډېر تعجب خبره ده چې یو سړی د یوې ښکلې پېغلې په عشق او مینه کې فرهاد یا مجنون کیدی شي، چې د خپل سرو مال، وقار او اعتبار، خپلو او پردو څه او څه... هېڅ پروانه کوي او په دغه لاره کې هرڅه قربانوي او یو کامل انسان د ملت دوستۍ په اغیزه دې حد ته نشي رسېدلی، چې د یوې جامعې په مینه کې د یوه مین او عاشق حیثیت پیدا کړي!!!

په کوم هېواد کې چې دغه راز پتنگان نه لیدل کېږي او دا حقیقت ورته دومره نا اشنا وي، چې منلی یې هم نشي، یقین دی چې هلته وګړي د عشق او مینې په ابتدايي منازلو کې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدايي وضعیت لري، د دغسې تېر په حال ډېر افسوسونه په کار دي، چې لوی سړی یې لکه کوچنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو وروڼو او

خويندو نور څوک نه پېژني او له خپلې کوڅې ماسوا دکلي نورې
کوڅې ورته پردۍ ښکارېږي.

پدې عصر کې د يوه ملت حقيقي او معنوي پانگه، چې د هر راز
پيشرفت او پرمختگ حامل بلل کېږي.

همدغه د وطن عشق او د ملت مينه ده، چې د ملتونو د
اجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعليم او عالي تربیې
صحيح معيار باله شي، د دې مينې وړانګې او پلوشې لومړی
ځل د هېواد د مشرانو او لويانو په زړونو رڼا غور ځوي او بيا يې
نور خلک عملاً له دوی څخه زده کوي او عموميت پيدا کوي،
مونږ بايد دا مينه پيدا کړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو
څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کېږي او ښک خپل ځان
پخپله ښيي، نو ځکه يې څوک په تشو دعو نشي گټلی، بلکې
عملي مظاهري غواړي، يعنې دا عشق په يوازې آه و فریاد او
مصنوعي وضعيتونو نه ثابتېږي، بلکې له خپل راحت، له خپلو
شخصي اغراضو او د ضرورت په وخت کې له سر او ماله تېریدل
او سل رازه ايثار او قرباني غواړي، راشئ! چې د دې عالي مينې
رښتيا نۍ مظاهري وکړو او خپلو مشرانو ته دا څرگنده کړو، چې
مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه د دغې رڼا اقتباس کړیدی او د
وطن او مليت په صحيح مفهوم او حقيقي عشق پوهېدلي يو.

راشئ! چې د خودخواهۍ او ټيټو مينو مراندې او تناوونه پرې
کړو او د لمر و سپوږمۍ په خوا کې خپلې خيمې ودروو. راشئ!
چې اوس له دې کوچنيو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو، ترڅو
پورې به لکه کوچنيان شخصي کور په محدود غولي کې
خاپوځي کوو؟

راشئ! يو ملي او وطني شعور پيدا كړو او د وطن غرو، رغو،
 كاهو، بوټو ته د پښتو ملت لوی او واړه، خوار او بډای، پوه او
 ناپوه ته د عشق او مينې په نظر وگورو، لكه چې يو پلار خپل
 زوی، يو ورور او يو خواخوږی مشر خپلو كشرانو ته گوري، كه دا
 شعور او دا احساس ژوندی شي بيا به تاسې ته خپل هېواد بل راز
 ښكاري او ارومرو به يو له بله څارېږئ، خوارو غريب، ړوند او شل
 د زړو او شلېدو جامو خاوندان به درته محبوب او د مينې وړ
 معلومېږي، هېچا ته به څوك په نفرت نه گوري، يو بډای به د
 خوارانو دلداري كوي، يو عالم به ناپوهانو ته ښه لاره ښيي، يو
 طبيب به د مريضانو په علاج پسې لكه يو مين لېوال گرد گرزي او
 يو پياوړی غښتلی زلمی به د يوه ضعيف او ناتوان پيټی په اوږو
 اخلي.

راشئ! چې همدغسې وكړو او د دغې مينې خوند وگورو، كوم
 خوند چې د يوه حساس زړگي خاوند او يو زړه سواندی سړی د
 يوه يتيم د اوښكو له پاكولو څخه اخلي، يا هغه خوشحالي چې يو
 د عواطفو او شفقت خاوند يې د بې وزلو او مظلومانو په مرسته
 او ملگرتيا كې مومي، هېڅكله يې پتنگان په ځان سيزلو، بلبلان
 دگلو په عشق كې نه مومي.

كوم كيف او لذت، چې سړی يې په رحم او عاطفه، د زړه او
 ضمير په پيروي كې حاصلوي، هغه څوك په نندارو او تماشو كې
 نشي پيدا كولی او نه يې د هواو هوس خاوندان احساس كولی
 شي.^(۱)

(۱) - كابل مجله، ۱۳۲۳ ل كال، ۳ كڼه، ۵-۷ مخونه.

ستر قوت

څوک وايي مال دی او څوک يې په صنعت او تخنيک کې لټوي،
ځينې وايي چې علم دی او ځينې يې په ډېرو افرادو غواړي، مگر
کله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه څوار ددې ډېرو لښکرو تر شا
له هوايي طيارونه پورته نظر کوي، يو داراز قوت ويني چې پدې
ټولو قوتو زورور او غښتلی دی، له دې قوت سره نه اور او اوبه
مقاومت کولی شي او نه په توره او علم ورسره مقابله کېږي. دا
قوت هغه عقیده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي
او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که دا قوت له يوه ملت سره نه
وي او نور هرڅه وي، ته يقين وکړه چې هېڅ يې نه په کارېږي او
هرڅه يې پردي دي.

بې عقيدې انسان هېڅ نه دي کړي او هېڅ نشي کولی نه به يې
وروسته تردې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه
سوا يو داسې شی نه پېژني، چې دا ټول ورځنې څار کړي هغه ته د
لويو کارو هيله هېڅ وخت نه کېږي.

عقیده په انسان کې يو فعال عقل، نه ويريدونکی عشق،
فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيدا کوي، چې هېڅوک او هېڅ
شی يې مخه نشي نيولی.

د نړۍ په غولي کې چې څه حق او ناحق جنګونه شويدي او کوم
کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العاده مقاومت ښودلی،

هغه اړومرو په يوه عقیده بنا دی، چې من حیث عقیده ورته ستر قوت ویلی شو. عقیده په اصل کې د انسان او حیوان حد فاصل دی، چې د خپل شعوري ماهیت او متین موجودیت په لحاظ د ډېرې ستاینې حق لري، مګر وروسته چې یو خارجي موجود او جزیي مفهوم پیدا کوي، نو په دوو نوعو بېلېږي، چې حق او باطل عقاید ورته وایي او په دواړو صورتونو کې ورته قوت ویلی شو. همدغه عقیده ده چې د چا دپاره ایمان او د چا دپاره مسلک شي، څوک یې خپل نصب العین بولي او د ځینو دپاره عشق او مایه وګرزي.

دا چې نن ځینې قومونه د ملیت او وطنیت په نامه سرونه ورکوي بې له ډڼه، چې یوه عقیده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پیدا کولی، همدارنګه کومو ملتونو، چې د حق او حقیقت بېرغ او چت کړی او د دین دپاره یې جنگونه کړي هغوی هم هر څه د عقیدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې د دنیا ژوندیو او قوي ملتونو هېڅکله عقیده نه ده بایللې او هېڅ وخت نه دی بې عقیدې شوی او نه د عقیدو مرکزونه زرګونو کلو په دنیا کې وړان شوي دي، همدغه یوه کعبه شریفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړي دي او هم ورځنې د اسلامي عقیدې خاوندان طوافان کوي، همدغه اروپایي ملتونه دي، چې یو وخت یې د صلیب دپاره سرونه ورکول او نن د وطن او ملیت دپاره خپلې وینې تویوي، نو ویلی شو چې دوی عقیده ورکه کړې نه ده، بلکې بدله کړې یې ده، ځکه چې عقیده بدلېږي، مګر ورکېږي نه، که تاسې د دنیا پاڅه

او زار په ملتونه وگورئ، هلته په هر وخت کې د یوې عقیدې رڼا خلبېږي او هېڅکله پکې دا ډیوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کې هم هر ځای او په هر ملت کې یوه عقیده موجوده ده، چې خلک ورځنې قربانېږي، که تاسې کوم داسې ملت چېرته گورئ، چې هلته د عقیدې پابندي او د عقیدې دپاره هر راز ایشار او قرباني نه وینئ یقین وکړئ، چې هغه ملت هېڅ وجود نه لري او لکه د اوبو څک په یوه آن کې ورکېدونکي دي، بې عقیده گي هر وخت د خامۍ او طفلي دلیل دی، په هر ځای کې چې د ملیت اساس نه وي ټینګ شوی او یا بیخي تشکیل شوی نه وي هلته عقیده هم څه موجودیت نه لري. که سړی د روح خوشحالي او د زړه اطمینان لټوي، نو نه یې په مال او دولت کې موندلی شي، نه یې د علم او فلسفې په رڼا کې ویني، نه په لوړو مانیو کې پیدا کېږي، نه یې سړی په زیو زینت، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کې لیدلی شي، مګر د عقیدې خاوندان یې د خپلې عقیدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هر ساعت یې استقبال کوي.

څوک په یوه شي عقیده لري او کوم اصل ته د عقیدې په سترگو گوري هغه شی له نورو ټولو شیانو لوړ او پورته ګڼي او هېڅ ورسره نه برابروي، همدغه سبب دی چې ځینې کسان د عقیدې دپاره خپل ځان او راو او بو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځینې کسان به ځینې عقاید د آخرت دپاره مفید ګڼي، مګر زه خو یې په دنیا کې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکې د انساني شعور یو قوي سند یې بولم، کوم کسان چې نه په دیني اساسونو ایمان لري او نه په اخلاقي او وړو حاني نوامیسو

گروهيډلي دي، نه يې په نظر کې ملي شعير څه قيمت لري او نه په ژوند او حيات کې کومه معينه لاره او ټاکلی نصب العين لري تاسې يې هېڅ مه بولئ او په هېڅ يې حساب کړئ، ځکه چې انسان په اصل کې هغه چا ته نه وايي چې ظاهري بڼه لري او د انسانانو جامې يې اغوستې دي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاګ نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له خوند ولذت غير بله قبله او کعبه نه لري هغه بايد د هوا د مرغانو په شمېر کې راولو او داسې يې وگڼو، چې دوی په دنيا کې يې له دېنه چې يو څه دانې او څه مېوې وڅوري او گڼو بوټو کې وگرزي نور هېڅ کار نه لري او د هېڅ کار نه دی، بې عقيدې کسان هېڅ وخت او په هېڅ کار کې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يو اساس موجوديت لري، بلکې لکه د لارو او کوڅو څڅکې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقیده لري او پخپله عقیده ټينګ وي هغه ارو مرو د عزت او ارادې خاوند وي او د نمرود له کارو دپاره يې تربيه کولی شي، همدا عقیده ده چې په انسان کې خوف و رجا اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينګار پيدا کوي، چې نه بيا سړی د خپل اعتقاد په لاره کې له مشکلاتو ويره لري او نه د سرو مال څه پړوا کوي، دا د عقيدې کار دی، چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه وروڼه سره غليمان کوي، ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو کې نسبتاً غالب دی او دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري، کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقیده روزل شوي وي او په يوه عقیده ورغونډېږي هغه د سکه ورونو مثال

لري او هريو د بل داسې ملگری وی، چې مرگ او ژوند یې سره تړلي وي.

همدغه پیدا کوي او کوښښ کوي چې هغه عقیده په ټولو افرادو کې ټینګه کړي، ځکه دوی باور لري چې بې له عقیدې نه یو ملت نشي ملت کېدی او یو معنوي قوي اتصال پکې نه پیدا کېږي، د همدې له امله ټینګار هم د هغوی د عقیدې په ټینګوالي کې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته گوري.

پدې وخت کې ځینې کسان چې د اقتصاد ډېر طرفدران دي او له حد تېر اهمیت ورکوي هغوی گمان، بلکې یقین لري چې د یوه ملت د اتصال دپاره د منافعو اشتراک خورا زیات ضروري دي او پدې وخت کې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی د انسان شایق او وړاندې بیوونکي نشي کېدی، ځکه چې دوی دا عصر مادي عصر بولي او گمان کوي، چې نن ورځ انسان هېڅکله د عقدې دپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خیالي طلسمونو پورې زړه تړي، مګر دېته نه گوري، چې انسان د دنیا په زرگونو کالو عمر کې د عقیدې له تاثیر ځان نه دی خلاص کړی او که اوس دا اراد هم ولري، نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډېر وخت غواړي او په اسانه نه کېږي، که فرضاً دا خبره ومنو، چې انسان په رښتیا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پېژني او هرڅه د مادي منفعت دپاره کوي، نو بیا دا گمان نشي کیدی چې یو ملت دې د خپلې ازادۍ او خپلواکۍ دپاره د سر او مال قربانۍ ته حاضر شي او یوه سلطه ونه مني، چې هغه یوازې د دوی معنوي موجودیت ته صدمه رسوي او بس.

په کوم وخت کې چې یو ملت د سر او مال قربانی ته تیارېږي او د خپل استقلال په مدافعت کې هر راز تاوانونه ګالي همدغه د دې خبرې پوره دلیل دی، چې انسان لا بیخي مادي شوی نه دی او یوه معنوي عقیده ورسره موجوده ده، چې دغسې قربانی ته یې حاضر وي، ځکه چې د مادي منفعت دپاره څوک ځان نه وژني او نه خپل سرونه بښي، د سربازۍ دپاره یا ټینګ ایمان په کار دی یا یوه داسې عقیده، چې د عشق په مرتبه کې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

د عقیدې پیداکول او ټینګول خوشې په خوشې نه کېږي، بلکې یو قوي او مقتدر روزونکي غواړي، چې عملاً د عقیدې په نشر او تحکیم کې برخه واخلي او پخپله د خپلې عقیدې عاشق وبلل شي.

که چېرې یو سړی غواړي، چې په تش تبلیغ یوه عقیده په خلکو کې پیدا او ټینګه کړي، لکه د یو ملیت او وطنیت عشق یا د کوم مسلک پیروي او پالنه، دا کار هېڅکله نه کېږي او نه کومه صحیح نتیجه ورځنې اخیستل کېږي، ځکه چې پداسې ځایونو کې له غوږونو نه سترګې زیات دخل لري او خلک له دې لارې ډېر متاثر کېږي همدغه سبب دی چې هېڅوک اورېدل او لیدل یوراز نه ګڼي او د دیده وشنیده ترمنځ فرق کوي.

که چېرې یو سړی دیو مظلوم یو مفرجیح او بد حال په سترګو وويني، د هغه په حال یې زیات زړه سوزي او ډېر متاثر کېږي، مګر کله یې که چا نه واورې، که څه هم هغه سړی پخپله وینا کې یو سحري او ادبي تاثیر هم پیدا کړی بیا هم هغومره زړه سوی او تاثیر نشي پیداکولی، د همدې لامله اوس ځینې پاڅه او مقتدر

لیکونکي خپل مهم مطالب د ډرامې او تمثیل په صورت په صحنو او تیatronو کې ښیي، چې په لیدونکو باندې مجسم اثر وکړي او حاضرین د سترگو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثرشي نو هغه فایدا او لېږد چې یوه عقیده او یو فکر عملاً خلکو ته ښیي او په ژبه هم په موثر ډول تبلیغ وکړی شي، چې د ده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي، هغه ارومرو په نورو اثر کوي او یو قسم هیجاني امواج د خلکو په احساساتو او روحیاتو کې پیدا کوي، که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کې نه وي هغه د عادي خبرو مثال لري او هېڅ پرې نه مرتبېږي، لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي (ښه کوئ بد مه کوئ) مګر هغوی بد کوي او ښه نه کوي.

په هر ملت کې د فکري او روحي اجتماع او اشتراک دپاره د لویې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خورا ضرور او حتمي ایسي، مګر د دې کار دپاره دغسې مبلغین، چې په ژبه او په عمل پر نورو باندې اثر وکړی شي لا ډېر ضرور ایسي او د یوه ملت لومړنۍ احتیاج ګڼل کېږي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ ل کال، ۶، ۸ مخونه.

له کار سره علاقه

زمونږ په رسمي دواړو کې ښايي چې دا ټکی (له کار سره علاقه) ډېر واورئ او همدغه شی د یوه مامور په پېشرفت او سوانحو کې ډېر اهمیت لري، که وایر له نظره لېرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظر کې ونیسو او وگورو، چې دغه کارونه څنگه او په څه راز کېږي؟ ښه دی او که خراب؟ بیا هم دا ټکی (له کار سره علاقه) تر سترگو سترگو کېږي او د سړي په زړه کې دا فکر اچوي، چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي او اجتماعي وظایف لري له کار سره علاقه پیدا نکړي کارونه نه ښه کېږي او هېڅ نه کېږي. دا خبره مایه واره واره ستا او دبل له خولې اورېدلې او هر څوک چې لږ او ډېر د اجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د څارښت ځای گڼي او گروي یې، که رښتیا ووايم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پېژندلی دی، مگر په علاج کې نه دي گړیدلي مایه یوه نیم اجتماعي کتاب کې هم لیدلي یا د ځینو په تعبیر په کتابو کې یې هم راوړي دي چې له کار سره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه د دې باعث کېږي، چې د سړي ټول فکر د کار خواته تمرکز پیدا کړي او همدغه د فکر تمرکز د کارونو د اصلاح، د اشخاصو د دقت او داسې نورو فضایلو سبب گرزي، هرڅومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتېږي هغومره سړی هڅه کوي، چې هغه کار پخپله موقع کې په صحیح ډول اجرا شي او هېڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که د دې خبرې دلیل هم غواړئ څه

گرانہ خبره نه ده، که په علمي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه گران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.

کله که تاسې د خپل کور په ابادولو او عمران کې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوې وي، چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنگه تېروي، دا خو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوگری خپل لور په لوټه تېره کوي او دا بې له دېنه چې دوی له کار سره علاقه نه لري بل سبب نه لري. ډېر خلک دي چې سپری ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حال دی؟ وایي شکر دی شپې تېرېږي، نو ته ووايه څوک چې محض د شپو او ورځو تېریدل غنیمت گڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر گوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په گمان ډېر کسان دي چې ښه ښه ساعتونه د همدې دپاره اخلي، چې مازدیگر په دایره کې کومه دقیقه زیاته تېره نه کړي، ډېر لږ کسان به وي، چې د سهار د حاضری فکر به هم لري، مگر یوازې حاضري څه کړو څوک چې یوازې حاضری سره علاقه لري هغه د دغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای، مونږ له کار سره علاقه غواړو نه له تشې حاضری سره.

دلته دا مقصد نه دی، چې زه نو حاضری ته په درنه سترگه گورم، بلکې دا وایم چې باید په حاضری ټینګوالی د کار دپاره وغواړو او له کار سره علاقه څنگه پیدا کېږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کار سره علاقه پیدا کړي څه به کوي؟ په یوه مملکت کې څه عوامل باید پیدا شي چې خلک له کار سره صحیح علاقه پیدا کړي او وظیفه د وظیفې په لحاظ وپېژني؟

د دې غټو تپوسونو جواب، چې ډېر فکر او سنجش غواړي. اصلاً يوه داسې موضوع ده چې بايد د افتراح په ډول د ډېرو پوهانو فکر ته وسپارل شي او ډېر څه پکې وليکل شي، ځکه چې د کوم سړي که يوې خواته پام شي بله خوا يې له نظره ليرې پاتې کېږي په دغسې پوښتنو کې هر چاته يو شی ډېر مهم معلومېږي او ټول زور په هماغه خوا اچوي، علاوه پدې د هر کار علل او اسباب هم په يو شان ښکاره نه وي، ځينې علتونه ډېر پټ او ډېر موثر وي، نو اکثره اشخاص ښکاره څرگندو شيانو ته ګوته نيسي او د پټو پلټنې نه کوي، نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او د دې پوښتنې پوره جواب به نه وي.

د اجتماعي وظايفو او مملکتي امورو د علاقه مندی دپاره ډېر شيان ضرور دي، چې ځينې يې ډېر عمر او ډېر وخت غواړي، چې بايد يو ملت وروسته تر ډېرو مراحلو، چې تشکيل يې نسج او پوخوالی ومومي او د تعليم و تربیې په اثر کې يو اجتماعي شعور پيدا کړي چې مملکت ورته خپل کور ښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي، دې حد ته رسېدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وایم په کوم ځای کې چې صحيح کار نه پتېږي او همدغه شی د پېشرفت سريع عامل وي، هلته له کار سره اړومرو علاقه پيدا کېږي، يعنې دغسې چې يوه مامور ته حاضري و معاشات استحقاق معلومېږي که کار او له کار سره رښتيانۍ علاقه څه اجر ولري اړومرو خلک له کار سره علاقه پيدا کوي. دلته بايد

زما مقصد توضیح شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې مامورينو کې د کار علاقه پيدا کړي، مگر دا هله چې کار ليدونکي ظاهرين نه وي او څوک يې په هغه دغه نشي غولولی، يعنې محض حرکت او منډې رامنډې د دوی په مخ کې نه حجاب کېږي او د هر چا په کار کې ډېر واړه ذرات هم ليدی شي او پوهېږي، چې دا کار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري او په دې هم پوه وي، چې د دغه سړي په نظر کې چې دومره ډېر کار کوي څه غايه موجوده ده؟

څومره چې د ده د کار ښکته ده هغومره کار يې ګرځي که يه؟
 څوک چې د ده کارونه راته ستايي هغوی تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتو کې هم تعمق کوي؟
 ځينې وختونه سړی د خلکو له خولې چې عمومي نغاړه يې بايد وبولو اوري چې فلانکی... هېڅ په کار ستړی کېږي نه او له فولادونه هم سخت او کلک دی، هغه بله ورځ چې سخته سيلی وه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای، مگر ده له خپل ماموريتنه څو کوره ليرې فلانکي ځای ته، چې نه پوهېږم هلته څه پېښ شوي و، ځان ورساوه او په هماغه ورځ بېرته هم راغی، اکثراً دغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسېږي او دغسې ځينې نور عوامل هم پيدا شي، چې سړی جدي او فعال معرفي کړي، مگر چې سړی ورپسې څار وکړي هغه په هغه ورځ همدغه مقصد، يعنې ښکته اچولو دپاره دا کار کړی وي او نور کسان، چې پدې سړي پوه شي هغه هم له دغسې تظاهر او عصري ریا کارۍ ځنې کار اخلي او خوشې په خوشې هرې خواته

اسونه ځغلوې، نو دېته سړی له کار سره علاقه یارښتیاڼی فعالیت نشي ویلی او نه په دغسې جدیتونو او حرکاتو کارونه ښه کېږي. دلته بیا مجبورېږو چې ووايو په هرځای کې چې د کارونو په لیدو کې ډېر دقت کېږي او صحیح کار قدر او قیمت لري هلته خلک له کار سره علاقه پیدا کوي او ښه کار کوي، ځکه چې انسان یو ترقي خواه موجود دی او له خپل پېشرفت او ارتقا سره ټینگه علاقه لري، که د ده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ریا، تملق او چاپلوسی، غلا و فریب او نورو غیر مشروعو وسایلو پېشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي، چې دلته کاریگر او بیکاره پټ نه پاتې کېږي، سړی د چا په سترگو کې خاورې نشي اچولی د وړاندې تگ دپاره یې بې له همدغې یوې صحیح لارې بله لارنشته. په شخصي اعتباراتو او اشنایي گانو سړی نشي چلېدلی څوک له چا نه سترگې نه پټوي او نه په چل ول کار کېږي.

ارومرو صحیح کار ته ملاتړې او له کار سره علاقه پیدا کوي، مگر که سړی وگوري، چې په ځینو نورو وسایلو سړی ډېر گرانېږي او د پېشرفت په لاره کې صحیح کار اوله درجه عامل نه دی، څوک چې یوازې کار کولی شي او د پېشرفت دپاره نور وسایل نه لري د هغه غاښ هم څوک نه گوري هلته، نو په افرادو کې یا نور فعالیتونه پیدا کېږي، چې هغه زړنگي، چالاکی څه وڅه غواړي یا خو داسې شی، چې په شپو ورځو تېرولو شکرونه باسي او هېڅ نه کوي، بلکې اکثریت او عمومیت دې خواته میل کوي او په عوض کې یاس او

بدبینۍ ځای نیسي، د صحیح پېشرفتونو مثالونه او نمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې تر نظر لاندې وي.

د دې ټولو خبرو مقصد دا دی، چې انسان په اجتماعي حیات کې د مقایسې او نسبت په اصولو ډېر کلک دي ښه او بد حق او ناحق د کامیابۍ او ناکامۍ په رڼا کې ویني او د نتایجو له مخې حکمونه کوي، څوک چې ورته په حیات کې لږ څه کامیاب معلومېږي د هغه پیروي او تعقیب کوي او لکه چې وایي: (ختکې له ختکې نه رنګ اخلي) اشخاص هم یوله بله متاثر کېږي او تقلید کوي، نو که چېرې هغه کسان چې له کار سره علاقه لري وپېژندل شي او ښه وگڼل شي، د پېشرفت دپاره نور غیر معقول مسایل خنثی شي او یوازې صحیح کار کول له کار سره علاقه لرل یو قوي موثر عامل وبلل شي. څوک چې خپله وظیفه په ښه شان اجرا کوي دېته محتاج نشي، چې خپل کار وستایي ځان یوه او بل ځای ته ورسوي او د دلربایۍ دپاره له سلو نیرنگو کارواخلي. اړومرو له کار سره صحیح او رښتیاڼۍ علاقه پیدا کېږي او څوک خپل لور په لویه نه تېره کوي، نه هغه فعالیت او لیاقت چې باید په کار او وظیفه کې صرف شي بلې خواته صرفېږي او نه غلط مجري پیدا کوي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ ل کال، ۴مه گڼه، ۴-۶ مخونه

د پوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغرور دی او هر څه د پوهې په رڼا کې غواړي زښت ډېر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابۍ په اسرارو، د خوشبختۍ او خوشحالی په وسایلو کې یې هېڅ فکر نه دی کړی. د انسان له پوهې او هوښیاری هغه خوا نور شیان هم شته چې د ده په کامیابۍ او شخصیت کې ډېر دخل او تاثیر لري، مگر خلک دغه تاثیرات د ده د پوهې او هوښیاری محصول او گمان کوي، چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کېږي.

همدغه سبب دی چې ځینې کسان یوازې د علم په زور هر څه غواړي او بل هېڅ شي ته توجه نه کوي. دلته د علم او عقل له فضیلت او اهمیت نه څه انکار نه کوم او پدې پوهېږم، چې دغه انکار جهل او ناپوهي ده، مگر د دې دپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتفت شي او د علم و عقل له غروره نجات ومومي وایم، چې د انسان په خوشبختۍ او خوشحالی، لوړتیا او کامیابۍ کې ځینې نور شیان دخل لري، چې باید څوک ورځنې سترگې پټې نکړي او په بې اعتناۍ ورته ونه گوري.

ډېر ځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي او په یوه دایره کې کار کوي، مگر هغه څوک چې په مکتب کې اول نمبر وي دلته بېرته پاتې کېږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري، چې وړاندې ولاړ شي، ډېر طالبان له یوه ملا نه د ملایۍ پگړۍ وتړي،

مگر یو په جامعه او محیط کې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو او نکتو ښه پوهېده هغومره اعتبار نلري پیدا، ډېر اشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیدا کوي، خلکو ته سمه او صحیح لاره ښيي او پخپله هم په ښه لاره درومي، مگر ځینې نور پر لور کارونه کوي او هر څوک ورته په بد نظرگوري.

په دې کې هېڅ شک نشته، چې پوهه او علمي لیاقت د انسان جمال او کمال دی او د هر چا په نظر کې ښکلي ایسي، مگر هر چا ته به پخپل ژوند او حیات کې معلومه شوې وي، چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلېتوب دلبري او دلربايي نه کېږي.

د انسان په پېشرفت او کامیابی کې ډېر واړه شيان، چې هېڅ په نظر کې نه راځي ډېر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهې او لیاقت سره یو ځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري، مگر ښه اخلاق او صحیح کرکټرنه لري په حقیقت کې هېڅ نه لري، هغه څوک چې دا هم لري، مگر د یوه خوږ صحبت او بیان قوت نه لري هغه هم نیمگړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کېږي، څوک چې دا ټول صفتونه او مزایا پیدا کړي، مگر د نظافت او معاشرت د اصولو پابند نه وي بیا هم د چا نه خوښېږي او په حیات کې ځینې ناکامۍ ویني، که دا نقیصه هم رفع شي او دا ټولې نیمگړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعالیت نه لري دی بېرته پاتې کېږي او نور خلک دمخه ځي.

غېر له دغو شيانو ځينې نورې خبرې هم شته چې په يوه او بل محيط کې فرق کوي او د هر ځای د خصوصيت تابع وي، په هر ځای او هر محيط کې يو څه معنوي صفات او مزيا شته چې په سړيتوب او انسانيت ورځنې تعبير کېږي، دا صفتونه بايد مونږ په يوازې پوهه او هوښيارۍ، جاه و جلال، ثروت او تمول، بلکې د انسان په اخلاقي او نفسي کيفياتو کې يې وگورو.

زه دامنم چې سړيتوب، پوهه او هوښياري غواړي، مگر يو شی نه دی او په ځينو مواردو کې سره بېلېږي، ځينې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړيتوب به لري، کله به يو سړي پوه او هوښيار وي، مگر د سړيتوب دعوه به نشي کولی.

څنگه چې پوهه په بېلو بېلو مواردو کې فرق لري يو سړی د کتابو په تورو بڼه پوهېږي، بل د خلکو په اوضاعو بڼه پوره وي، ځينې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفې مباحثو کې ډېر معلومات لري، ځينې نور په اولسي خبرو او کارونو بڼه پوهېږي، دغسې د سړيتوب مفهوم هم په هر ملک او هر محيط کې بېلېږي او د اشخاصو جمعيتونو په نزد ډېر ثابت او معين صورت نه لري، مگر دومره پوهېږو چې تهذيب او ترتيب د سړيتوب په مفهوم کې مهمه برخه لري او همدغه شی د يوه انسان دپاره ترهر څه دمخه ضروري دي.

د سړي معنی 'دانه ده چې ارومرو به زيات علم او معلومات لري يابه په کوم فن او صفت کې ډېر ماهروي، دا رازصفات چې په علمي لياقت يا پوهه ورځنې تعبير کېږي ديوه سړي انساني

حيثيت او سړيتوب ته قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي، مگر يوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابليت سړيتوب بلل کېږي، که لږ څه نور هم تعمق وکړو يوازې سړيتوب هم د يوه انسان د خوشبختۍ او خوشحالي دپاره کافي نه دي.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی، چې يو انسان په اجتماعي حیات کې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي او دی هم خپل ځان ناکام ونه گڼي او مایوس نه وي، د دې مطلب د حصول دپاره البته د يوه سړي پوهه او سړيتوب ضرور دی چې په خپله پوهه او لياقت ځينې کارونه وکړي شي او د سړيتوب او انسانيت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تېرې کړي، چې څوک ورته په بد نظر ونه گوري، مگر يوازې دا چې سړی کار وکړي شي او د سړيتوب او انسانيت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تېرې کړي، چې څوک ورته په بد نظر ونه گوري، کفايت نه کوي، سړی بايد د يوه او بل د توجه جلبولو او د ځان د محبوبيت دپاره ځينې نور شيان هم ولري، يعنې د امېزش قوه، نشاط او بشاشت، د ملگرتيا تمايل، د محبت جاذبه، ښه څېره، صميميت بڼه، د محبت دپاره اېثار، صداقت او کرامت نفس، وقار او متانت جدیت او فعاليت او داسې نور صفتونه هم په کار دي.

دغه راز ټول شيان، چې جمع شي د يوه سړي شخصيت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصيت د انسان په

مخکې د ژوند ټولې کړنې او اړي او په صحيح پېشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتیجه دا ده، چې باید سړی د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سړیتوب او فعالیت مغرور نشي او د تش لیاقت تر غرور لاندې رانشي.

ډېر کسان شته، چې په اجتماعي وظایفو کې داخل شوي دي او پخپل پېشرفت نه دي قانع، ځینې کسان په تصور کې راولی، چې هغوی ورته له ځانه ټیټ معلومېږي او په دغه حکمیت یا مقایسه کې یوازې یو شی په نظر کې نیسي، مګر دېته نه گوري چې په یوه گل هېڅکله نه پسرلی کېږي.

سړی باید په حیات کې دقیق او عمیق شي او وپوهېږي، چې انسان ډېرو شیانو ته وړې پرزې په سیر و حرکت کې ورسره مرسته کوي، یو انسان هم په یوه یا دوو شیانو کې که څه هم ډېر مهم او قیمتي وي، خپل پېشرفت ته ادامه نشي ورکولې، دغه راز لیاقتونه چې نور معاونه صفات نه لري، بې له یاس او بدبینۍ بله نتیجه نه لري. دغه راز کسان خپلې نیمگړتیا ته نه گوري او بې دقت په محیط او جامعه پره اچوي او د یوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کې د اجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بدبین او مایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې کړي، خپله هوښیاري او د بل ناپوهي دې په منځ کې حایل نه گڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هېروي، بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې

خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو له خوشحالي سره یوځای کاندې، خپل زړه او فکر دې له دوی نه بیلوي، یوځای دې ورسره خاندې او یوځای دې ژاړي، د دوی په خوبه دې کار کوي، چې د ده په خوبه هم کار وشي خپل ځان، خپلې جامې خپل، فکر خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې د محیط او جامعې په څېر رنګ کړي او دغه صیغه دې په ځان کې پیدا کاندې، ځکه چې خوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هېڅوک یې بل چېرته نشي پیدا کولی، هر څوک چې له اجتماع نه لیرې شو او خپل زړه او فکر یې له دوی نه بېل کړ هغه په اور کې لوېږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ شذ في النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه دی.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴، ۵، ګڼه ۷ مخونه.

عقل، قانون، غرايز

انسان که څه هم د عقل او تمیز خاوند دی او په همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بېلوي، مگر په خپلو کړو کې د عقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خوا ته بیایي، کوم کارونه چې یو انسان په شپه او ورځ، میاشت او کال یا پخپل عمر کې کوي اکثراً یې د غریزې په قوماندې اجرا کړي وي او ډېر لږ خورا بیخي لږ کارونه داسي وي، چې د عقل او سنجش په اثر کې شوي وي- دا چې مونږ کله یو شی بڼه گڼو راته بد ایسي، کله گرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو وررېږو او په ځینو خوشالېږو، اکثره د غریزې کار دی او د عقل مشوره وکړي، عقل هم د اوبو څښل مصلحت گڼي او اجازه ورکوي، مگر دی د گټې او فایدې تر سنجولو او صحت ساتلو له فکره پخوا د غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي، نو مطلب دا نه دی، چې ټولې غریزې او افعال له عقل او مصلحت نه مخالف دي یا هر څه چې انسان د غریزې په تقاضا کوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي، بلکې مقصد دا دی چې انسان پخپلو کړو کې د غریزې تابع دی او عقل د غریزې غوندې سابق نه دی، د انسان په ژوند کې ډېر لږ کارونه پېښېږي، چې هغه د خیر و شر سنجولو او فکر کولو په اثر اجرا کېږي.

ډېر کارونه دي چې انسان یې د مینې یا غضب د پاره کوي او عقل سپی ورځنې منع کوي، مگر د غریزې په مقابل کې یې څوک

په خوله پياز هم نه خوري، ځكه چې غريزه د انسان په اعصابو او عصبي جهاز كې نسبت عقل ته ښخ ځای او قوي حاكميت لري او دغه حاكميت په اطفالو او هغو كسانو كې چې طفوليت ته نږدې وي، يعني معنی 'كوچنی بلل كېږي او عقلي قوه پكې ښه نه وي قوي شوي، زيات ليدل كېږي، كه مونږ په كلي، كور، وطن او هېواد، بلكې په نړۍ او دنيا كې سترگې وگرزوو او ځان د لويو او وړو اشخاصو له حال احوال او ژوندانه څخه خبر كړو راته به څرگنده شي، چې په دنيا كې لږ خلك تېر شوي يا فعلاً شته چې په ځينو مسايلو كې په غريزه بريالي شوي او د عقل په مشوره يې له غريزې نه مخالف كار كړيدی، په ډېرو لويو شخصيتونو كې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهېږي چې د عشق او غضب خواهشاتو او احساساتو له سكندر سدونو څخه اوبستل او د عقل په نغوته تلل څه اسان كار نه دی، چې هر څوك يې وكړی شي او هريو پرې وستايل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع د عموميت او اكثريت په لحاظ يوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسيږي او علم لكه رزق او روزي هر چا ته لږ او ډېر ونه رسيږي هېڅ امكان نلري، چې عقل د غرايزو ځای ونيسي او په دنيا كې يو حقيقي عدالت قايم شي، مگر د دې خبرې دا معنی نه ده چې مونږ به له ځانه نا اميده كېږو او هېڅ كوښښ به نه كوو چې ځان له هغې خوا نه دې خوا ته لږ څه نږدې كړو، ځكه چې په دنيا او د دنيا په تاريخ كې مونږ څو قرنه پخوا داسې نمونې او مثالونه پيدا كولي شو، چې د عدالت د

قيام او د حقيقت خوشحالتيا دپاره يې د عقل په مشوره داسې کارونه کړي، چې له غرايزو نه بيخي ليرې معلومېږي، ډېر د واک او حکم خاوندان تېر شوي دي، چې د حکمت او قضاوت په وخت کې يې د زوی او د ځان مينه هم هېره کړې ده او خپل ځان و پردی ورته يو شان ايسېدلی دی، داسې هم پېښ شوي دي چې عشق هم په دغه لاره کې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بريالی راوتلی دی، نو دا کار د انسان دپاره څه غير ممکن او محال نه دی او کېدی شي، چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کې د عقل او شريعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړ شي او خپلې مينې او محبت، نفرت او عداوت ته څه اعتنا ونکړي، د همدې لامله انسان د شريعت لخوا د يو څه قوانينو په منلو مکلف شوی او په ځينو بدو کارو باندې، چې دی يې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو يا غرايزو په اثر کې وکړي جزا مومي، د هر ملک او هر هېواد په اساسي قانون کې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو نه مقابل کې په غرايزو پېښې ږدي او خپل طبيعي او شخصي ميل ته به نه گوري، يعنې څنگه، چې يو سړی خپل مريض زوی ته، چې ډېر ورته گران هم وي يوه داسې غذا نشي ورکولی، چې هغه ورته ضرر کوي، که څه هم هغه يې ډېره تقاضاکوي او په ژړلو يې غواړي، دغه راز يو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی او نه يې يو حاکم او قاضي يو امر او واکدار د خپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی

شي، چې اصول او قانون يې روا نه بولي. ډېر څه د انسان زړه غواړي، مگر کولی يې نشي او نه يې کوي، ځکه چې سپړي پرې ملا تېري او خلک ورته بد وايي، مونږ خپلو غرايزو او خپلو خوبنيو ته په شخصي امورو کې تابع يو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مگر د اجتماعي مسئوليت په ځای کې بيا ورسره په مجادله مکلف يو.

د مثال په ډول وایم که يو معلم په يوه مکتب کې څو تنه خپل او پردي شاگردان لري، چې په زړه کې د ځينو شاگردانو لوړتيا غواړي او لورينه يې په هغوی باندې زیاته وي. دی دا کولی شي، چې بې له رسمي اوقاتو هغوی ته ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه وروښيي، مگر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کې خپله ټوله توجه همدوی ته وقف کړي یا د لمبرو ورکولو په وخت کې خپلوان او اشنایان پالي، ځکه چې پدې وخت او په دغسې ځایونو کې محبت او عاطفه گناه ده او د عدالت ملا ماتوي د دغه راز مراعاتونو او غرايزو له جغ لاندې په دغه ډول تگ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده، چې زیان او ضرر يې زښت ډېر دی او د خلکو مخه هم یوې صحیح او سمې لارې څخه بلې خواته را اړوي، هر څوک کونښن کوي چې په کړو لارو خپل مطلب ته ورسېږي او د دې په ځای، چې حقیقت وپالي اشخاص پالي او د وسایلو درگاه ته لاس غزوي هیچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کېږي او نه پداسې ځای کې سپړی د جریاناتو په لړ کې څه انتظام او معقولیت لیدی شي. دلته ښایي

څوک دا گمان وکړي چې په هرځای او هر هېواد کې ارومرو یوڅه قوانین او اصول وي، چې څوک د غرایزو اطاعت یادمینې او غضب پیروی ته نه پرېږدي او هر سړی مجبور وي چې دوست او دښمن چې حق کې لکه یو قانوني کتاب یو ډول حکم وکړي او هر چاته په یوه سترگه وگوري. دلته نو ضرور ایسي، چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنگه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کې داسې مثال لري لکه برق چې ټول ښار او ټول کورونه رڼا کوي، مگر که چېرې وشلېده نو ډېر کورونه هم سپړي او مسول یې هم نه پېژندل کېږي، یعنې په عین رڼا کې تورتم لري او له گټې سره یې زیان هم ترلی دی.

د دې دپاره چې خبره ښه روښانه او سپېڅلې شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو.

دوه تنه شاهدان که دیوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړي هغه شرعاً او قانوناً بد گڼل کېږي. که دکلي، کور خلک په یوه سړي بد ووايي یا دیوه ځای حاکم او علاقه دار د چاپه حق کې د بدوالي نظریه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کېږي. پدې قانون باندې هېڅوک څه اعتراض نشي کولی، ځکه چې که قانون د انسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې ونه بولي د دنیا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کېږي او د ژوندانه چارې معطلیږي، نو ضرورت او احتیاج عقل او نقل د همدې خبرې تائید او تاکید کوي چې باید د یوه انسان او مسلمان خبره اعتبار

ولري او دهمده په وينا حقيقت وپېژني، نو که چېرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بد وايي پخپله بد وي او د عناد له مخې د هغه په حق کې څه وايي ياد حکم د خاوند د دغسې پټو ظلمونو مخه ونيول شي او هېڅ واک په هيچا څه ظلم ونکړي شي، نو د دغسې ملاحظاتو په اثر کې ويلی شو چې قانون د يوی غذا مثال لري، چې يو فاسد وجود کې فاسد مواد ورځنې جوړېږي او بد تاثير کوي، مگر که نه وي نو سړی ژوندون هم نشي کولي دهمدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کې وړاندې کوي، چې د هغه طبيعت بڼه وي او پام يې په نیکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کېږي، ځکه چې په ډېرو خلکو کې د طبيعت بڼه والی او بدوالی دومره تاثير لري چې بڼه يې له پامه بدېږي او بد ورته بڼه ښکاره کېږي، که څوک به څه مجبور وو، چې دکار لپاره به يې د چا وچولي نه کتل بيا به يې دوستان او اشنايان پرې جرگه کول. که چېرې څوک د خپلو تاثر او احساساتو تر اثر لاندې راتلای او هر چا د حق او حقيقت په تقاضا او د قانون د صحيح استعمال په خوښه کار کولای څه به خلکو د يوه او بل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې، چې مريې لري مریا خوره، د څه لپاره به يوه او بل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کېږي، دا ټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک دا نارې نه وهي. کوم کار چې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوړه مالی ياپه لحاظ او خاطر کوي هغه د کوه قاف ديوان هم نشي

کولی، نو ترڅو پورې، چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي او په خوشامدو خوشحاله‌ېږي، ترکوم وخته چې خوشحالتیا په انسان حاکمیت لري او مراعات په حق او حقیقت غالب وي قانون او عدالت به مهم داشنا او ناشنا شعور لري او کارونه به ډیر ځله داشخاصو په کیفي او نفسي اغیزو، دوخت او موقع په تقاضا، دیوه او بل په سفارش اجرا کېږي. دا حال البته دیوه ملت داجتماعي حیات رنځورتیا او او بدوالی نسي، مګر د دې رنځورتیا علاج هم ډېر ګران دی او یوه اساسي مجادله غواړي، ډېرشیان په کاردی چې دیوه ملت په اجتماعي حیات کې تغیر او تحول پېښ کړي یا په بل عبارت بد عادتونه ورک کړي او دخلکو مخه له کړو لارو راوګرزوي.

دیوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرایزو باندې د مامورینو حاکمیت، د اداري چارو پوره لټون، د کار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکیدل او نه پتیدل، دچاپه ظواهرو نه غولیدل، بد او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول، داتول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو دپاره ضرور او په عین حال کې ډېر ګران کار هم ایسي. دلته باید د ډیرو خبرو دنتیجې په ډول ووايو چې انسان طبعاً د خیر خواته مایل او خیر خوښوونکی پیدا شوی دی، مګر په طبیعت کې یې دلورټیا ارزو او ځینې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکې وي، نو بیا به په پټیو او کړو لارو هم ځان ور رسوي او دځینو مجبوریتونو په اثر کې بد او ناوړه کارونه هم

کوي، نو د دې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړه سلوک ونه لیدل شي لازمه ایسي چې د ده لپاره یوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقالېو او مقاصدو ته پرې ورسېږي او لارې کږو لو ته خپل مجبوریت حس نکړي، دا لاره باید ډېره او ږده هم وي چې دی یې د اوږدوالي په سبب بله له اغزو ډکه لاره او پېچومی غوره کړي. دغه لار دې باید را وښودل شي چې په تاپسې بیناسترگې هم څار کوي او ستاښه وېد په هېڅ شان نه پټېږي او نه څوک درباندي غولېږي، نور خلک هم باید له هغه لنډو لارو منع شي، ځکه چې انساني رڼه هم لکه مېږې او پسونه داسې ایسي، چې که یو له لارې کور شي نور هم ورپسې ځي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۹ ګڼه، ۵-۸ مخونه

اجتماعي نظام

کارونه او وظایف دوه ډوله دي، یوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ویل کېږي. دا چې یو سړی د یوه فرد لپاره خدمت کوي د شخصي او انفرادي کارونه په حساب کې راځي، مگر هغه څوک چې دخپل مملکت او ملت لپاره کار کوي دا اجتماعي وظایفو په نامه یادېږي.

هر کار او هره وظیفه په دغو دوو لحاظونو د قدر و قیمت په لحاظ فرق کوي او رنگ یې بدلېږي که یو عالم د یوه فرد تعلیم لپاره استخدام شي هغه بیل حیث لري او که په یوه مکتب یا مدرسه کې څو تنو ته تعلیم ورکوي هغه په بل نظر لیدل کېږي که څه هم دواړه یوه وظیفه اجرا کوي، چې نوم یې تعلیم او ښودنه ده هغه سړی کور ساتنه کوي او دیوه شخص نوکروي بیل نوم لري، مگر څوک چې د مملکت په عسکري نظام او د هېواد ساتونکو په جمعیت کې داخلېږي بل نوم او بل نشان پیدا کوي انفرادي. کارونه له یوې صحیح موازنې لاندې نه راځي او نه یو معین قیمت پیدا کوي، مگر اجتماعي وظایف ځانته یو معیار او میزان لري، هغه کاتبان چې د مفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کې یې ښایي چې ډېر فرقونه ولیدل شي، مگر د دواړو کاتبان او سرکاتبان ماموران او مدیران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغیر نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معنا او کيفاً بیلوي او یو اغرازي حیثیت او اعتبار ورکوي،

مگر دغه اعتباري رنگ دومره قوي او پوخ دی، چې د دغو کارونو نوعیت او حقیقت بیلوي او د هر چا په نظر کې یې بل بل راز ښیي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډېر فرق لري او بیل بیل اشخاص گڼل کېږي.

دغه معنوي قیمت چې په معاش کې شته لږ معاش کې شته لږ معاش ته په ډېره اجوره ترجیح ورکوي او یو مامور قانع کوي چې په ډېره مزدوري پسې ولاړ نشي او دخپل خدمت نوعیت بدل نکړي، یعنې له رسمي دواړو او اجتماعي وظایفو څخه شخصي خدمتونو او نوکریو ته زړه ښه نکړي او ماموریت په مزدوري بدل نه کاندې، څنگه چې یو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتیاج لري او د اجورې یا څه نفع او فایدې په مقابل کې خپل کارونه په یوه او بل اجرا کوي دغه شان اجتماع هم ډېر کارونه او ضرورتونه لري چې له افرادونه یې غواړي او په مقابل کې معاشونه و منافع ورکوي، مگر دومره فرق شته چې یو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هرڅومره چې غواړي چاته یې ورکولی شي.

پخپلو تصرفاتو کې دکوم قانون او معین نظام تابع نه وي، مگر اجتماع ځانته یو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کې بې انتظامي نه خوښوي، ځکه یې دلته افراد داسې حقوق پیدا کوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجراتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دواړو کې یو معیار موجود دی او بې د وظایفو قیمت نه د رتبه معاش څه فرق نلري یو کاتب ۲. (مثلاً) په هر وزارت او هر ولایت کې یو اندازه معاش لري او دیته

نه مجبورېږي چې د معاش د پاره دخپلې تبديلي کونښن وکړي د دې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې يو خواجماعي عدالت نه ساتل کېږي او بل د وظيفو تقسيم هم خرابېږي او هر څوک هغه ځای ته هڅه کوي چې د ده کار هلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري، بلکې مطلب دادی چې يو کار دې په يوه او بله دايره کې فرق نه لري يو محاسب يا يو د تحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابروي، ځکه چې دلته د کار او وظيفې جنس بدلېږي او هر يو دخپل اهميت او تکاليف په لحاظ بېل قيمت پيدا کوي غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشونو کې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يوبل شی هم ډېر ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه گران هم دی ځينې کارونه په ځينو دوايرو کې شته چې هلته دځينو غير مشرعو استفادو مجال هم شته، نو که د دغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، د يوه اخبار کاتب (مثلاً) کونښن کوي چې د يوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کې فرق نشته، مگر په معيشت کې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کې وويل څو کاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيدا کړم، زه او زما يو ځينې چې دباچه او ساندو په نامه يادېږي دواړه راغلو او په دوايرو کې ماموران شوو، زه دتعليم خاوندوم يو کتاب راته ميسر شو او هغه سواد نه درلود په يوه دايره کې تحويلدار مقرر شو، مگر

تحويلداري يې داسې وه چې مصرف يې زيات درلود او د ناوړې
گټې مجال پکې وڅو کاله وروسته زه يوې رتبې ته ورسيدم او نوم
مې وگاټه، مگر هغه ډېرې پيسې او پولې پټې پيدا کړه هغه بله
ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلی و، چې بېرته راغی راته ويلې
يې ترور کره مې يوه داسې ښه راډيو وه او داسې ښه سازيې کاوه،
په کورکې يې ډېرې ښې ښې قالينې هم اوارې وې او ښه ښه
چپرکتونه يې لرل د ترور زوی مې راته ويلې چې تاسې ولې راډيو
نه اخلئ؟

دلته زما دوست راته وويل چې زه له خپل نصيب او قسمته کوم
شکایت نلرم او دانه وایم چې د تحويلدار صاحب بېسواده له مانه
ښه شوه، ځکه چې که ماته هماغه تحويلداري سره له هغه مفاده
راکړه شي زه به يې د ځان لپاره عار او تنزِيل وگنم.
مگر دانه وایم چې دغه راز مظاهريه ځينو اشخاصو تاثیر کوي
او ځينې کسان له معنويت نه ماديت او له صداقت نه خیانت ته را
کاږي، په اجتماعي نظام کې بايد دغسې غير شعوري بې عدالتي
هم رانشي او داسې ونشي چې يو د تعليم خاوند او يو بېسواده په
معشيت کې دومره فرق ولري چې اطفال هم پرې پوه شي يو
اجتماعي نظام که يو نویسنده او د علم خاوند ته له يوه بېسواده
تحويلدارنه زيات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او
د کارقيمت ته قايلېږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه
معشيت له دې بل نه ښه شي او امتياز يې راشي نو که نتيجه
بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځينو دوايرو کې

رفع شي او څوک يې جلو گيري ونکړي د معاشونو عدالت هېڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکايت نشي رفع کولی. د اجتماعي نظام مهمه وظيفه داده چې په يوه ملک کې عدالت قايم کړي او هر چا ته د خپل کار د قيمت او اهميت په قرار برخه ورکړي؟ او د سنجش او موازنې په اثر کې هر څوک د خپل استحقاق په اندازه وروزي که يوه سړي ته يو فرد له خپل مال هره خومره شی ورکړي يا يو تن له خپل پتي او تجارت څخه هر خومره گټه وکړي بل سړی څه گلله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي، مگر که اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه يو ته زياته برخه ورکوي ډېر نور خوا بدي کېږي او له خپلو وظيفو سره يې علاقه کمېږي. دلته بڼايي څوک ووايي چې تحويلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معشيت نه دی ورکړی او دا دغسې مثال لري لکه چې يو غل په غلا او يو بډې خور په بډو ډېر مال پيدا کړي او له يوه بل مامور نه بډای شي، دا خبره رښتيا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره مال نه دی ورکړی، بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلا کړې ده مگر که يو قاسم او ويشونکی (چې بايد يوشی په څو تنو داسې وويشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هېڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسيم کې وغولېږي او ځيني کسان ترينه له خپل حق نه زيات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکايت کوي او عدالت هم ناراضه کېږي د دغسې غلاگانو مخه نه نيول علاوه پدې چې په ځينو مامورينو کې د شکايت فکراو شعور پيدا کوي او ځيني کسان په بدولارو بيا يې دا اجتماعي نظام

تصور او بې پروايي هم ښيي ددغسې اصلاحاتو لپاره يو اساسي فکريه کار دی چې بايد په حسابي او شعوري سيستم کې اساسي اصلاحات وشي او محاسبين لکه د حساب ماشينونه داسې نه وي چې حساب او شمېر صحيح وښيي، مگر نظر او بصيرت هېڅ ونلري ښايي چې په ځينو دوايرو کې ډېر داسې تحويداران پيدا کړو چې په څو کالو کې يې له خپل معاشه يو په لسه زياته گټه کړي او پخپل حسابي تخصص درلودای ښايي چې اوس مې په حساب کې ډېرا اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کې ځينې ناقص شته چې بايد رفع شي.

د مثال په ډول وایم يوه رسمي دايره چې د ځينو شيانو اخيستلو ته ضرورت لري، نو له تحويدار سره يو دوه تنه دهئيت په ډول مقرر کړي چې هغه شيان په بازار کې واخلي او رايې وړي دغه هئيت که هغو شيانو ته په هرڅومره زيات قيمت قايل شي او د دکاندارانو کلانترېې تصديق وکړي حسابي دواير پکې څه نه وایي او دا کار اصولي گڼي، مگر د هغې دايرې يو سپری هماغه شيان که په بازار کې په نيم قيمت واخلي دا کار د مسئوليت موجب گڼرزي او د خيانت اتهام پکې پيدا کېږي نو دغه راز تحويدار چې د يوه شي قيمت د دوه درې تنو په خوشحالولو او خوله خوږولو يو په لسه زيات ښودلی شي، نشي کولی؟ چې ناوړه استفادې وکړي او ځان بې مسوليتته موږ کاندې، کولی يې شي کړي يې دي او وبه يې کړي.

په دغسې مواردو کې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي، په بازار هرڅه معين او ټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هئيتونه وټاکل شي او تصديقونه واخيستل شي، تحويلدار هېڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قيمت اخيستل کېږي.

دلته ديوه حکايت په ضمن کې ديوه مامور او يو تحويلدار خبره منع ته راغله او د بحث د مرکزيت حيث يې پيدا کړې، مگر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظيفو کې بايد يوه موازنه او شعور موجود وي او دهر چا وظيفه او کار د يوه صحيح معيار له مخې قدر و قيمت ولري هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې د الاتواو ادواتو وظيفه اجرا کوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معشيت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبار له حيثه لوړوالی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدير يې وشي چې هېڅکله د عرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه گڼي او خپل اهميت د اجتماعي نظام په نظر کې لږ محسوس نه کاندې.

هغه کار چې اشخاص يې کولی شي له هغو کارونونه چې ډېره موده تعليم او تحصيل غواړي بې اهميته معلوم نشي او په لحاظ قدر و قيمت ولري. که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خوا کمزورې کېږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکارنشي کولی نو که يود علم او معرفت خاوند ځانته اداري کار پيدا کړي هغه پيشرفت چې هلته کوي بنايي چې دلته هغومره

موفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وگڼل شي، دا پوهول د ژبې او وينا کارنه دی بايد په اجتماعي وظيفو کې هرڅوک چې کوم امتياز او فوق العاده مهارت په کومه خوا کې لري هغه وپېژندل شي او قيمت پيدا کړي، يعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه توره کړي او ځان اهنگر وبولي، دغه راز شعور او بصيرت چې په اجتماعي نظام کې وي هرڅوک دپته مجبور وي چې دخپل استعداد او لياقت له مخې يو کارانتخاب کړي نه دکاراو وظيفې دقيمت په لحاظ، ځينې کارونه چې خرابيږي او دبې صلاحيتته اشخاصو لاس ته ورځي سبب يې همدا وي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه گوري او هرڅوک هماغه کارته وړاندې کېږي چې زياته گټه يا ډېر قدر لري، نو وړ او ناوړه اشخاص هماغه وظيفه اشغال کړي او کار ليدونکي هم دومره ډېر ښو او بدو ته نه ملتفت کېږي او په يوه نظر ورته گوري دا وضعيت طبعاً د اجتماعي وظيفو موازنه خرابه وړي او ټول خلک يوه لورته زور کوي چې بيا سپړي ځينو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پيدا کولی، مگر په يوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسايل ورته گوري.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹، گڼه، ۳-۶ مخونه.

د ځان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کې ايسارېږي، مگر انسان هر وخت د
حب ذات نفس په ډاېره کې راگيردۍ او هېڅکله له دې ډايرې نشي
وتلۍ.

دا ډايره په ځينو باندې دومره تنگه وي چې بې له ده نه بل
هېڅوک او هېڅ شي ورسره نه ځايېږي، مگر په ځينو کسانو
باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځايېدلۍ شي، څنگه
چې وگړي ځينې په وړو او ځينې په لويو کورونو کې او سپرې،
څوک د خپلې استوگنې ځای يو کلي گڼي او څوک يو ښار يا يو
مملکت خپل کور او ټاټوبي بولي، دغسې د خلکو د مينې او
محبت ډايرې هم لويې او وړې دي، مگر دا ډايره که هرڅومره لويه
وي بيا هم اصلاً د سړي له خپله ځانه چاپېره ده او نور پکې طفيلي
وي.

که تاسې په ظاهره يو سړی وينئ چې له يوه او بل سره ډېره مينه
کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کې
ستړی کوي دا مينه هم په اصل کې له ځان سره ده او د ځان مينه
ورته ويلی شو، ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او گټه يې بېرته د
ده کاله ته راځي.

که ووايو چې هر انسان په ځان مين دی او له ځان سره مينه لري
يا د انسان په هر محبت کې چې له هر چا او هر شي سره وي د ځان
مينه پټه پرته ده دروغ يې مه بولئ، ځکه چې له خپل ځان سره
مينه او محبت د انسان په غرايزو کې حسابېږي او هېڅوک ترينه
نه دی خلاص، ځينو شاعرانو که پخپلو اشعارو کې خپلو
معشوقو ته ويلې دي چې په ائينه کې مه گورئ چې په ځان مين او
زموږ رقيبېان نشئ، غوليدلي دي ځکه چې دا عشق او دا مينه له
حسن وجمالېه يا له محسانو او فضايلو بې نيازي لري او هېڅ
مادي يا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک بنکلی وي او که نه وي، ښه وي او که بد، جوړ وي او
که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خواروي او که بډای له ځان سره
مينه او په ځان پېرزوينه لري، مگر دا مينه د هر چا د فکر او ذوق
په لحاظ بېل بېل رنگونه او مختلف مظاهر لري.

يو به وي چې ځانته به ښه ډوډۍ پيدا کول له ځان سره مينه گڼي
او د ځان مينه به ورځنې خيتواو دخيتې خدمتگار جوړ کړي، بل
به گمان کوي چې په ښو جامو کې ځان پټول له ځان سره مينه او په
ځان پېرزوينه ده.

څوک به عزت او اعتبار گټل له ځان سره مينه بولي او ځينې به
په ډېرو پيسو او جايدادونو کې دغه مينه لټوي.

چاته به د اښه ښکاري چې ځانته عيش و عشرت برابر کړي او
ځينې به فضايل پيدا کول که څه هم ډېر مشقتونه پکې وي حب
نفس گڼي او رياضت يا د نفس تذليل به ورته په ځان لورينه

معلومېږي، نو ویلی شو چې دا محبت د انسان د فکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او د انسان شخصیت ورځینې تشکیلېږي په هره اندازه، چې افکار لوړ او عالي وي هرڅومره چې انسان له لوړو معانیو سره اشنا شوی وي هغومره یې حب نفس او د انسان مینه هم یو ښه صورت او ښه مظهر پیدا کوي، مگر که فکر او نظر ټیټ وي او څوک ځانته په ټیټ نظر ګوري نو د ځان مینه یې مخ په ځوړي بیایي او په کنډو کې یې غورځوي.

غرض دادی چې په دې باب کې د ځان معرفت ډېر تاثیر لري که څوک د ځان په پېژندنه کې یوه لوړ او عالي معیار ته نه وي رسېدلې او بې له خپل جسمانیت نور خپل نفسي خواهشات پوره کړي، مگر که چا عقلاني او روحاني شعور پیدا کړی وي او ځان له جسمانیته ماورا یو بل شي بولي هغه بیا په نوو روحی او معنوي لډايدو پسې ګرزي او بل راز ارزوګانې ورته پیدا کېږي.

ځینو کسانو ویلي (فکر هر کس بقدر همت اوست) مگر کیدای شي چې حقیقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه د فکر او شعور احساس ادراک په اندازه وي، نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي، خو د فکر او همت ترمنځ یوه داسې رابطه شته چې باید یوله بله سره برابر وي او د ځان مینه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار یو عالي یا ادني مظهر پیدا کړي او کله کله د ځان مینه په یو داسې رنگ کې ولیدل شي چې سړی ورته حب غیر یا د بل مینه وایي. څه موده دمخه د کابل مجلې یوه فاضل لیکونکي ښاغلي خادم د خیر د

عزیزې تر عنوان لاندې دخپل یوه دوست حکایت رانقل کړی و، چې هغه لس کاله له یوه فاضل سره چې په محیط کې علمي او فلسفې شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟

دغه فاضل وایي په ټولو کارو کې دانسان دارادې محرک د ده د (حب ذات) غریزه ده او هغه هرڅوک چې وي وایي انسان باید دومره خود غرضه نه وي او له حیوانه د (حب نفس) په غریزه کې فرق ولري، یعنې باید په انسان کې د خیر غریزه موجوده وي چې د خیر لپاره ایشار وکړي او کله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعتېر شي. په دې بحث کې ښاغلي خادم د دواړو جانبو دلایل راوړي او په اخر کې یې د خیر د غریزې د اثبات لپاره دخپل دوست له خولې دوه دلیلونه راوړي او وایي چې یوه ورځ په بازار کې تیریدم او یوه داسې سړي چې ښی معتبره جامې یې اغوستې وې له یوه داسې چا سره جنگ درلوده چې زاړه او شکیدلي کالي یې په تن کې و زه د غریب سړي په خواشوم، یعنې د هغو ښو جامو خاوند مې ملامت کړ او غریب سړی مې تر ښه خلاص کړ حاضرینو له ما څخه تشکر وکړ او ما خپله لیاره ونيوله.

(۲) بله دا چې یو دښې دریشۍ خاوند په باسیکل سپور او له یوه دهاتي سړي سره یې تصادم راغی او د اېبچاره یې په ځمکه راوغورځاوه او علاوه پدې له بایسکله راکوز شو او دغه سړی یې نور هم واهه زه چې دلته حاضر وم وروړاندې شوم ویل مې:

اغا! ته ملامته يې او که داسې؟ ته لاله ده نه معافي نه غواړې
او وهې يې که ته داسې نه پرېږدې، نو زه ورڅخه جداً مدافعه
کوم.

وروسته تردې دوه حکایتونو بیا وایي چې دا باطني عامل او
دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځایو کې د دوه مقتدرو سړو په
مخکې ودرولم څه شی و؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول
وايي یو قسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه
او دځان د خطر او ضرر احتمال سره يې دمظلوم په مدافعه کې
ودرولم او په دغو حادثو کې مې هېڅ اغراض او منافع خپل ونه
لیدل. د مقالې په اخر کې ښاغلی خادم لیکي: دا و زما د ملګري
تقریرزه پخپله هم په همدغه عقیده یم چې دغسې یو اساس په
انسان کې شته چې ددغې غریزې په اثر کې انسان د خیر، حقانیت
او وظیفې لپاره ایثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره
منم چې انسان ډېر د خیرکارونه هم کړيدي، مګر د ده له دوست
سره یو څو خبرې لرم:

اول خو دغه دوه مثالې چې ده دخپلې مدعا د اثبات لپاره
راوړيدي خورا ضعیف دي او دجانب مقابل د دلایلو په مقابل کې
څه موجودیت نه لري، دی وایي دترحم او دحق دمرستې احساس
په ما غلبه کړې وه او دځان د خطر او ضرر له احتمال سره يې د
مظلوم په مدافعه کې ودرولم.

دلته د ځان خطر نشته او په دغسې بازاری جنگونو او گفتگوی کې کومه خبره د خدای له پاره کول یا څه خدای جاتي مداخله د ضرر احتمال نه لري.

البته محتاطو کسانو ته به دا غټه خبره ښکاري او زیات زړورتوب به یې گڼي، مگر ځینې نور یې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي.

بله دا چې وایې په دغو حادثو کې مې هېڅ اغراض او منافع خپل ونه لیدل، مگر لومړۍ حادثې په اخر کې ویي چې حاضرینو له ما څخه تشکر وکړ، نو دغه د حاضرینو تشکر یا غرض او نفع نشي کیدای پدې کې هېڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کې دغه راز منافع د برقيمت لري او آن د همدغسې منافعو لپاره ډېر ډېر کارونه کوي، مگر زما د دوست دوست که دانفع په نظر کې نه وي نیولې او د ترحم یا د حق د مرستې لپاره یې دا کار کړی وي، نو دغسې کسانو سره خو اړو مرو دا خرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضرورنه ته وړاندې کېږي، نو بیا هم نشي ویلی چې پدې کې د ځان د پاره څه منافع نه و، موږ خو دمخه وویل چې د ځان مینه د هرچا د فکر او نظریه لحاظ مختلف مظاهر پیدا کوي.

یو مسلمان چې په خدای او قیامت عقیده لري هغه اخروي گټه له دنیايي گټې نه ښه گڼي او خپل نفس ذلیلول، روژې نیول، ځان شهیدول د ځان لپاره نفع بولي او د ځان مینه همدغسې کارونو ته وړاندې کوي، نو دغه د خیر غریزه او د خیر ذات غریزه څه تضاد

نلري لکه چې ده خیال کړیدی اولس کاله یې له یوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.

یوسړی به وي چې د خیر او نیکۍ په مینه کې به د ځان خیرگنې او حب ذات به یې د خیر کارونو ته وړاندې کوي، نو دلته د حب ذات غریزه او د خیر غریزه اتفاق لري او یوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردو کې خیرخواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه یو شی بلل کېږي دغسې کسان چې د حق او حقیقت په طرفدارۍ راپاڅېږي او له حقیقي خطرونو څخه هم نه ویرېږي اړومرو یوه معنوي نفع د دوی په نظر او شعور یا ماتحت الشعور کې وي، که چېرې په دنیا کې یو ښه شهرت یا شخصیت گټل د ده په نظر کې نه وي او نه غواړي چې د خوارانو او غریبانو یا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پیدا کړي ضرور به ورسره خدایي فکرونه او د آخرت سودا ملگرې وي او یو بل راز گټه به چې د ده په نظر کې به ډېراهمیت لري که څه هم نور یې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي، نو څوک دانشي ویلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او قایدې وي، مگر د نفع او فایده به کله مادي وي او کله معنوي، موږ باید د ځان مینه او حب ذات یوازې دا ونه گڼو چې سړی به اړومرو د جسماني خواهشاتو او دنیوي عیش وراحت لپاره کار کوي، ځکه چې ځینې انسانان د فکرو عقیدې، مسلک او مذهب تربیې او تعلیم په اثر کې د ځینو معنوي او روحي گټو لپاره خپل سړاو مال قربانوي او همدغه قرباني له ځان سره مینه او په ځان پیرزونه گڼي. په اسلام کې ډېر

دغسې اشخاص شته چې په (ويو ثرون علی انفسهم) باندې ساتل شوي دي، مگر د دې معنی داده چې دغه ظاهري ځان او مادي وجود د یوې عالي او لوړې مفکورې د پاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود گټه او فایده یې په نظر کې نیولې ده، نو که سړی په انساني اعمالو او افکارو کې ښه دقت وکړي په هر کار کې یو ډول فایده په نظر کې وي او دیوه عاقل سړي هېڅ ارادي حرکت بهی د ځان د فایدې نه نه وي. کوم کارونه چې موږ یې دخیردغریزې په اثر کې بولو او خیر یې گڼو هغه اړومرو د انسان لپاره کومه معنوي گټه لري او د انسان د ذهنیت په اعتبار یو ډول احتیاج باله شي.

د انسان لپاره خودخواهي او د ځان مینه چې حب ذات یا حب نفس ورته وایي عیب نه دی، بلکې صفت دی مگر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او ماداً وپېژني او د ځان مینه یې د لوړتیا او فضایلو خواته بوزي، یعنی داسې ونکړي چې نفس او نفسي شهوات وپالي او عقل و ورح چې د انسان اصلي او معنوي ذات ورته ویلی شول له نظره وغورځوي او هېڅ مینه ورسره ونلري.

که یو سړی خود خواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم و فضیلت، ښک شهرت او اخلاقي اعتبار له نورو نه زیات پیدا کړي او خپل معنوي او حقیقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خودخواهي یا ځان سره دغه راز مینه یو لوی صفت دی، مگر که خودخواهي خپله مجرا بدله کړي او په بده لار کې صرف شي، نو بیا ترېنه لوی عیب په عیبونو کې نشته.

د ښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دى حيوان او انسان د (حب نفس) په غريزه کې فرق نلري؟ پدې خبرو کې که د ده مقصد دا وي چې انسان دې خود غرضي بيخي پرېږدي، خو دا هېڅو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخي لاس واخلي، مگر دا کيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي او دېدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پېدا کاندې همدارنگه د حب نفس په غريزه کې له حيوانه داسې فرق پيدا کولى شي چې دى حب نفس د خير او فضايلو په لټون او حصول کې وگڼي او حيوان د حب نفس په اثر کې دخپل حيات د ساتنې لپاره د يوه او بل په پټي کې ځان موړ کړي، مگر داسې نه کېږي چې حب نفس بيخي پرېږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملا وتړي.

څوک که دانسان لپاره د خير په غريزه قابله وي او د دې غريزې په اثريې له نورو حيواناتو بيلوي ضرور بايد د دې غريزې منشا او ريشه عقل و ادراک و بولي او يو عاقل هر کار کې د ځان يوه مادي معنوي، دنيوي يا اخروي گټه په نظر کې نيسي.^(۱)

(۱) - کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ ګڼه، ۶-۹ مخونه.

افغان جريده

د خان ناظر

خان د ډېر ځمکو او جايداد خاوند و، ځکه يې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډېرو او ډير نوکران يې درلودل چې چا ورته اسونه ساتل چا به ټوپک گرزول او چا به دتازيانو او بازو بانبو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کې سترگې غړولې او داسې سړی به يې دناظرۍ او بالابینۍ لپاره پيدا کاوه چې کال په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زياتې کړي او د دهقانانو په خوارې خوارۍ ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان د خوشحالی لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو او مزدورانو سره ډېر بد سلوک کاوه او خلک به يې له لاسه ډېر په عذاب وو.

د ناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې بايد ډېر خلک د يوه تن دگټې او خوشحالی دپاره په کار واچوي او دغه استثماري وظيفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډېر ښه ناظر به هماغه و چې خواران نور هم خوار کړي او دخان خاني نوره سم چاغه کاندې، دکورو کلي خلک له خان، نه خپه نه و او له ناظر نه به يې ډير سرتکاوه، هرچاويل خان پخپله ډېر ښه سړی دی خود ناظر دې بچي مړه شي.

يوه ناظرچې به څه موده ناظري وکړه او خلک به يې پوزې ته راوستل خان به هغه لري کاوه او بل به يې راپيدا کاوه. هغه به له پخواني ناظر نه دخان لپاره ډيري تودې منډې وهلې، ځکه چې (نوکر نو اهو بدو ميگيرد) ډېره پخه خبره ده. هغه به پخواني ناظر ته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه گوري او څوک يې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهېږم دخان طالع بيدارې وې او که د خلکو بخت ويده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کې له بل نه وړاندې توب واهه او د استثماري نقشو په جوړولو کې به يې خپل ايمان زيات خواراوه مگر خان يو ناظر هم له دوه کالونه زيات نه ساته او خپل خيريې په همدې کې ليدلې و. په رښتيا چې دريم ناظر به له دوهم نه هم تيره وړوله او دخان گټه به يې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته د نوروله سرنوشت سره مخامخ شو او د ډېرو خلکو دښمني به يې په څو ورځو خپل اولاد ته پريښوده. داسلسله همدغسې جاري وه او د ناظر په بدلون به څه قدر د خلکو تسکين کيده او زاړه خاطرات به په نوو اميدونو بدلېدل. د اولس نخبه اشخاص به د ناظرۍ په طمع دخان په شاو خوا څرخيدل او په لطافت الحيل به بې دهغه توجه ځانته جلبوله. په دې مسابقه کې علاوه په چاکرانه اهلليت او لياقت دخان اعتماد ډېر زيات اهميت درلود او دغه د بخت باز دهر چاپه سر نه کښيناسته.

د ناظرۍ عمرکه لنډ و د ستاژ دوره يې ډېره اوږده او په ډېر خدمت دغه عزت او حرمت گټل كېده.

كجير خان چې هونبنيار او ځيرك سړى و وروسته له ډېرانتظار څخه د ناظر په منظور پوه شو او د غلو دانوكلي گانې ورو سپارل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل او فكريوخ و، ځكه يې د ناظرۍ طرز بدل كړ او خلكو ته يې ځان بې واکه او بې اختياره وښود.

ده به چې هرڅه هرچا سره كول هغه به يې په دې پوهاوه چې دى د خان فكر او اراده تمثيلوى او د يوه تواچي حيثيت لري.

دى پخپله هېڅ نشي كولى، هرڅه چې كوي خان يې كوي، خلك بايد هرڅه له خانه وگڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوك په دغه راز پوه شو چې خبره په كوم ځاى كې ده، امر او نهې د چا كاردى.

وروسته تردې بيا چا ونه ويلې چې خان پخپله ډېر ښه سړى دى خو د ناظر دې بچي مړه شي.

خلك پدې وپوهيدل چې د ناظر بچي هېڅ گناه نلري، بلکې پخپله ناظر هم اصلي گنهكار نه بلل کېږي، هونبنيار ناظرکه نور څه ونکړه او دخلکوپه حال کې يې كوم ښه بدلون رانه وست دخلکوسترگې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هرچاته په گوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.^(۱)

(۱) - افغان جريده، د ۱۳۵۱ کال د وري د ۲۱ نېټې کڼه.

کمیت پېژنده

نور خلک د کیفیت په تشخیص کې هم ډېر ماهر وي او زه د کیفیت په تمیز کې هم غولېږم یا حیرانېږم، د دې لپاره چې تاسې خپل حیرت ته حیران غوندې کړم ځینې مثالونه به درته وړاندې کړم. زما مثالونه ډېر ساده دي، مګر زه تر هغو ساده یم او د ډیرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شیان هم مشکل شي.

مثلاً یو سړی په شپه کې شل رکاته نفل په نیم ساعت کې کوي او یو بل یې په یوه ساعت کې کوي او یو بل په یوه ساعت کې دوه رکاته نفل کوي، یعنې یو په یوه رکات کې سورت بقرلوي او هغه بل پکې د فیل سورت.

زه نه پوهېږم چې د رکاتونو په حساب شل رکاته ډېر عبادت وګڼم که دوخت په اعتبار یو ساعت عبادت له نیم ساعت نه زیات وبولم.

یو سړی د کوم شرعي عذر به وجه د جوزا په میاشت کې چې د روژې له میاشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بیا د قوس په میاشت کې قضایي روژې نیسي دلته ورځ د یو ځل طلوع او غروب په اعتبار د کمیت په تله برابري دي او که د ساعتونو او دقایقو په حساب سنجول کېږي.

په ژورنالیستۍ کې هم د کمیت مسئله پیچیده ګي پیدا کوي.

يو ليکوال يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله چې دوه مخه نيسي يوبل دوه وړې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې مورد کې هم د کميت په لحاظ داسوال پيدا کېږي چې د کوم يوه برخه په جريده کې زياته ده ايا د کميت معيار د مقالو الفاظ او کلمات دي که د مقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چارو کې هم د کميت مسئله مشتبه کېږي. په يوه وزارت کې يومامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروي يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يوه هفته هلته تيروي.

د يوه سفر خرڅ به زر ډالر کېږي او د بل له سوونو څخه تجاوز نه کوي دلته هم حېرانيږم، چې د کميت معيار د سفرونو کرات او مرات دی که ورځې او مياشتې يا د ډالرو حساب د شوری د تقنيني دورې حساب هم رانه ورکېږي.

دا دوره په قانون کې څلور کاله ده په هر کال کې او ه مياشتې د کار موده ده په هره مياشت کې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې د عمومي جلسو لپاره تخصيص شوي دي چې په دغه حساب د يوې دورې عمومي مجلسونه له (درې سوو څخه) تجاوز نه کوي، نو که چېرې ولسي جرگه په يوه دوره کې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړي او په يوه بله دوره کې درې سوه جلسې هم پوره نکړي ياد مشرانو جرگه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتې اجلاس اصلاً داير نکړي، نو دا دوه دورې به د کميت په لحاظ مساوي گڼو که څنگه؟ يعنې د کار د ورځو په حساب به

يوه دوره له بلې نه كمه گڼو او كه معاش اخيستلو ته به وگورو او
دواړه به مساوي وبولو؟
كه يو سړى لكه ليمو كوچنى او بل لكه چكوتره غټ وي ايا دوى
دواړه د كميت په لحاظ يو دى كه څه ديوه كرتى دبل لپاره
واسكت هم نشي كېداى.
كه نه د جسامت په لحاظ ديوه او بن قرباني له اوه پسونو سره
مساوي گڼلى شو او د كميت معيار سر شماري نه ده.
كه څه هم (عقل بسر است نه به سال).^(۱)

^(۱) - افغان جريده، ۱۳۵۰ كال د ليندۍ ۲۲ نېټه، ۱۶ گڼه، ۴۰ مخ.

اداري سياست

يوه ملگري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:
د انتظار په کوټه کې زما غوندې ډېر خلک دملاقات په اميد
ناست وو او دروازي ته به يې ترېنولاندې کتل.
له نورو نه خبرنه يم چې په څه چورت کې وو، خو ما پخپل زړه کې
خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ربېل چې څه به وایم او څه
به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړ او په دې فکر کې به شوم چې راشه له
اخلاقي شجاعت نه کار واخله خپل قانوني حق په صراحت و غواړه،
ځان د شخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښودلو
جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله! غوندې په درانه
نظراته وگوري او مناسب کار در کړي.

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنابعالي بدې و لگېږي
او د سرکار کچرې و تورېږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو
کې مې وشمېري نوښه به داوي چې ادا ب او نزاکتونه په نظر کې
ونيسم او داخلاص او عقيدې په څرگندولو دهغه شخص اعتماد او
حسن نظر ځانته جلب کړم.

د دې غلامانه فکر تراغېزې لاندې مې دتملق او چاپلوسۍ الفاظ
او کلمات لټول او د ماهرانه جملو په جوړولو بوخت وم چې
پېشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائینه کې مې ځانته ونه کتل چې نکتايي اونوره وضع مې
 څنگه ده او په اول نظر کې به څنگه ورشم؟ په دغسې جنجالي حال
 کې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټیټ سر مې د ارادت لاس ور
 وړاندې کړ بڼاغلې جلالتماب د مهربانۍ له خوا لږ غوندې له ځایه
 جگ شوی شانتنه و او خبرې یې له ماسره کریمانه وې.
 د کوټې لوکس فرنیچر او نفیس سامان د جلالتماب له عطوفت سره
 زه ترعجیب تاثیر لاندې راوستم او حیران وم چې د تشکر حق څنگه ادا
 کړم؟

عادي او معمولي الفاظو نشو کولی چې زما احساسات څنگه چې
 غواړم هغسې څرگند کړي، ځکه مې د حال او وضع په مرسته خپل
 عجز او انکسار تمثیل کړ او حرکاتو سکاناتو مې وښودله چې زه
 څومره تر تاثیر لاندې راغلی یم.

هغه څه چې بڼاغلې جلالتماب زما د حال او وضع په هنداره کې
 ولیدل نو رحیمانه عواطف یې راوینس غوندې شول او په طولاني
 صحبت کې یې ډېر څه راته وویل چې ځینې ټکي یې دادي:

د وطن مینې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظیفه په
 دغسې مشکلو حالاتو او شرایطو کې ومنم او د خدمت په مقابل کې
 سپکې سپورې واورم، په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورو نه
 ولگول شي او بشري کرامت مې تر پښو لاندې شي.

د افسوس ځای دی چې دلته وچ او لامده یوشان سوزي او خلک
 پدې نه پوهېږي چې زه په مجلس کې څه وایم او څه راز پېشنهادونه
 وړاندې کوم څه وکړم زه بېخي یوازې یم او نور ټول مې یوې خواته

رغري زه تاغوندي منور اشخاص ښه گڼم او قلبي علاقه ورسره لرم،
اهليت او لياقت ته په احترام گورم مگر ته پخپله هوښيار سپړي يې او
په نيمه پوهېږي.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستا په کار کې به خپل نهايي کونښن ونه
سپه وم، زه ستا په سر جنگ ته هم ولاړيم، ته شل ورځې پس خبر
واخله، مگر يو ځل... صاحب او... صاحب هم وگوره.

د ده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو د ليدو په فکر کې
شوم او لوړ جناب ته ورغلم، داخل زه دلويانو له حضور سره لږ
غوندي بلد شوی وم او په دوهم نقش کې مې مهارت نور هم زيات
شوی و. لويان خدای په لويه ورځ پيدا کړي او يو جنس غوندي
خلک دي، ځکه يې کره وړه خبرې او طرز تفکر ډېر مشابه وي.

دغه اعلي جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډېر خوشحاله کړم او
خپل نظريې زما په باب ډېر ښه وښود، خو دا يې وفرمايل چې زه بس
ستاد کار په باب... صاحب ته وایم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس
کې شه (۱) خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنایتاً زه په دې پوه کړم چې
عقل فعال بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو، چې يوه زیارت ته خوتنه
ورغلو او منجور راته وویل: تاسو باید اول هغه وړو کي زیارت ته
ورشئ، چې دلوی زیارت شاته و، ځکه چې لوی صاحب همدغسې
ویلي و چې د حاجت خاوندان باید اول هغه ته ورشي او خپل حاجت
دهغه په وسیله له لوی زیارت څخه وغواړي.

دا امر مې هم په ځای کړ او واړه کلانکار ته ورغلم.

په رښتيا چې هغه په سياسي هنر او مهارت کې په نورو متاړاوه
او زه يې ډېره موده د خوف ورجاء دياس او اميد ترمنځ په اعراف کې
وساتلم.

په دغه موده کې يې زه د فوټبال د توپ په شان يوه بل ته غورځولم
او زه هم له ډېرې خوشحالي په هوا گرزیدم، ترڅو چې دوی ستړي
شول او زه هم له سرگرداني خلاص شوم، مگر په دې پوه نشوم چې
کار څوک کوي او دعا چيرته قبليري.

زما طالع چا ترې دي او دتوبې ورکوم دی؟ دا هم راته معلومه
نشوه چې ښاغلي جلالتماب زما په سرله چاسره جنگونه وکړل او په
دغه جنگ کې څه تلفات پيښ شول.

پاک خدای دې زما دغه گناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې
سنگرمات شو او جلالتمابان يوله بله خوا بدي شول.

دغه صاحبان چې زه يې په زيارت څوڅو ځله مشرف شوم او هريوه
راته خپل نظر ډېر ښه ښوده د نورو لپاره هريو ټک وپتری وه.

هرچا به ويل فلانکې دهغه صاحب په پېرزوينه او توجه د ولايت يا
رياست خاوند شو او هغه بل معينی او معونی ته ورسېده.

دا يوازې زه وم چې دټولو په توجه مدير يا مامور هم نشوم.
د ملگري خبرې چې دغه حدته ورسېدې، نو يوه هوښيار سړي ورته
وويل:

زيارتونه اکثراً همدغسې وي چې يوه ته مواد ورکوي او بل ته نه.
زيارت ته بايد سړی يو شی يوسي چې څه ترېنه راوړي.
چې تش ځي تش به راځي.

زيارتونه نذر غواړي.

څوک چې د زيارت نغري نه تودوي نغري به يې همدغسې سوړ وي.

يوبل سړی چې له ادارې سياست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راگزکړه او ويې ويل:

زه تاسو ته څه وایم، مگر تاسې به يې هيچاته نه وایاست او زما خبرې به ټينګې په غوږ کې نيسئ، هغه موږ له قسمه تېرکړو او بيا يې وويل:

د اداري سياست تقاضا همدغه ده او له نامطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

يعنې وزير په معين لاس پاکوي او معين په وزير.

دغسې ساده ځوانانو ته هر يو خپل ځان مهربان او خيرخواه معرفي کوي او بل ورته شيخ مير، يعنې مناع الخير بڼي.

همدغه سياست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او قسم قسم خلک اعلى او عالي العال مقام ته بدبينه کوي.

دا خبره هم ديوه سياستمدار خبره ده بنايي چې داهم د ادارې سياست په تقاضا منځ ته راغلې وي او څه چل پکې وي چې ليکونکي او اخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهېږي، ځکه يې خپروي.^(۱)

(۱) - افغان جريده، ۱۳۵۱ کال، دغويي ۱۸ نېټه، ۳۵ گڼه، ۱-۳ مخونه.

اشتباہ

کله د اشتباه له مخې داسې هم شوي دي چې د جنگ په محاذ کې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي، مگر دغه د فتحې او غلبې خبر چې د غالبې جبهې مشر ته ورکړل شوی هغه بل راز پوه شويدي او گمان یې کړي چې غلبه د جانب مقابل په برخه ده ځکه سم د لاسه تېښتېدلی او گټلی میدان یې بایللی دی.

د راز تاریخي اشتباه گانې به بل وخت ته پرېږدو او سیاسي اشتباهات به هم نه خپرو.

اوس به هغه اشتباه گانې په گوته کړو چې لویانو ته جزیې او بې اهمیتې ښکاري او تاریخونه یې هم غالباً نه ثبتوي.

وايي چې یوسړی له ځان سره لگیاو او ویل یې:

په زړه کې رحم او عاطفه نلري، له ډېرې استغنا چاته نه گوري، د چاپه ژړا او فریاد یې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل او بې پروايي له هیچا سره نه ښايي.

زه په خومره امید ورغلم، مگر زما عرض یې وانورېده او زما هیلې یې ترپښو لاندې کړې.

خدای دې هغه ماغوندي کړي چې زما د زړه حال ور معلوم شي. عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول، مگر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې یې په سرکار والا پورې مربوطې وگڼلې، ځکه یې دهغه په باب ډېر بد رپوټ حکومت ته وړاندې

کړ او په دغسې اشتباه د عشق محجور د سياسي محبوس په حيث
په زندان کې ولويد او ډېر کړاوونه يې وگالل.

تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډېر خلک د توپ خولې ته
تړلي او ډېر کورونه يې وران کړيدي.

وايي چې په تېرو زمانو کې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم
امير د مني په ورځو کې په کوم باغ کې ناست وو، د باغ تر شا يو
لاروی تېرېده او دا بيت يې په لور او ازل له ځان سره وايه:

ای زاغ درین باغ تماشا چه میکنی

گل رفت و سبزه رفت تو تنها چه میکنی

دا غږ چې د مبارک غوږ ته ورسیده دا اشتباه پیدا شوه چې لاروی
امير صاحب په غوږ وهي او د شعر په ژبه ناوړه نسبت کوي، ځکه
يې هغه د دغه منحوس بيت په ويلو په بيت الاحزان کې بندي کړ.

داهم وايي چې زړه زمانه کې يو سړي خوب وليده چې سړي
جامې يې اغوستې دي او په اس سپور دی. د خپل خوب په معنی
نه پوهېده ځکه يې خپلو ملگرو ته وايه.

يوه ملگري يې د خوب تعبير په دې ډول وکړ چې ته به پادشاه
شي، ځکه چې اس دا قبال نښه ده او سړي جامې سرخ رويي ده.

دا ناوړه خوب او دغه بد تعبير کوم خبر امير صاحب ته ورساوه
هغه يو قضايي هئيت د دغه لوی جرم او ستر خیانت لپاره وټاکه
چې په نتیجه کې خوب ليدونکی ته د اعدام جزا تعين شوه.

که چېرې هغه وخت د خوب په تعبیر او تفسیر کې معبر اشتباه نه وای کړی او دغه غلط تعبیر منځته نه وای راغلی خوب لیدونکی به ولې وژل کېده.

که معبر ویلی وای چې سرې جامې د شهادت علامه ده او په اس سپریدل د سرکار سپاهی کېدل دي نه به دا خبره کوم ځای ته رسېدلې وه او نه به ورته قضایې مجلس ټاکل شوی و.

څنگه چې معبر د خوب په تعبیر کې اشتباه وکړه قضائیه هیئت هم پخپل قضاوت کې له اشتباه سره مخامخ شو. مقصد دانه دی چې د اعدام جزا درنه او سنگینه ده.

د دغسې لوی جرم په مقابل کې ښایي چې دا جزا ډېره خفیفه وي. د قاضیانو اشتباه دا وه چې په خوب کې سرې جامې اغوستل او په اس سپرېدل جرم نه دی حتی په وینښه هم هغه کار جرم نه گڼل کېږي.

اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبیر و چې سرې جامې اغوستل او په اس سپرېدل یې پادشاهي وگڼله او سړی یې د توپ خولې ته وتاړه. قاضیانو د دې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي د خوب خاوند یې په جزا محکوم کړ او د مجرم په تشخیص کې یې اشتباه وکړه. اشتباه که هر څنگه وي او په هر ځای کې وي د عفو وړ ده. خدای دې سړی بې له اشتباه گناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او گناه کوي لویه خطا کوي.^(۱)

(۱) - افغان جریده، ۱۳۵۱ کال، د تلې د ۱۰ نېټې ګڼه ۱ مخ.

خان او بډای

نه پوهېږم چې اصلي نوم یې څه و، مگر خلکو عمرا ناصر باله.
زموږ په علاقه کې ده غوندې بل بډای نه و.
هرچا به ویل چې دقارون سر یې گرولی دی.
ده به خپلې پیسې په گرويو او سودونو بندولې او بیابانه یې
د فصل په وخت کې دگتې یې حساب په غلې راټولولې.
خلک ورته محتاج و، مگر هرچارو ته په درانه نظر نه کتل.
هغه وخت سود خواره خلکو بد گنل او هر چاته سپک
بنکار بدل.
دا متل به زبنت ډېر اورېدل کېده چې هندو پیسې گتې او پښتون
کیسې گتې.
د دنیا مال ته به خلکو دهندو ډیره ویلې.
عمرا ناصر که فقیر نه و، نو حقیر خو هرگوره و.
دی بډای و مگر خان نه و او یې پیسو یې نور څه نه درلودل.
جاه و جلال، وقار او اعتبار و، د اولس مشرتوب د اولس له خان
بناغلي کریم خان سره و عمرا هم د خان تر حمایت لاندې ژوند کاوه
او د خان تابع و.
دا ځکه چې خان د ستر خان درلود، حجرې او مهمانخانې یې
لرلې، نوکران او مزدوران یې په مخکې گرزېدل چې تنخوا و ډوډۍ
به یې ورکوله.

خان به خيراتونه كول، بخششونه او انعامونه به يې ورکول او له
خوارو غريب سره به يې مرسته هم کوله.
د عمران شونډې به هم د خان په کاسه غوړېدې او پخپل کور کې
به يې خوله نه خوړېده.
نه يې په نس خوړله نه يې په تن لگوله.
هغه خپل حساب زياتاوه او مړه يې پوره کوله.
ده خپل نوم ښه کاوه او شان و شوکت يې ساته. لنډه دا چې هغه
حريص او دی کریم و.
خاني د خلکو په نظر کې معززه او محترمه وه.
بډايي لکه ډمه که هرڅومره ښايسته وه هغومره بدنامه هم وه.
يوهندو هم بډای کېدای او سېټ کېدای شو، مگر خان کېدی
نشو.
مشري او واکمني له خاني سره تړلې وه.
له بډای سره له پيسو پرته نورڅه نه وو، که ونوهغه وېره وه.
دا حال په مرور د زمان ورور ورو بدل شو.
خان د خاني خوی او عادت هېرکړ.
دی هم په پيسو مين شو او حرص پرې غلبه وکړه، اوس خان هغه
خان نه دی چې پرون و.
اوس د خان سترگې پيسو ته وړې دي او همدغسې قبلې ته يې
سړپه سجده ايښی دی.
دی اوس زر نه خاورې کوي، بلکې د زرو دپاره خپل ځان او نوم
خاورې کوي.

د رحمان باب دا بيت ده ته بېهوده او بې معنى ښكاري چې
وايي:

داهنردى چې خاورې څوك سره زر كا

چې زر خاورې كړي رحمانه هنر دادى

د پروني خان زوى نن تاجر او قاچاڅېرى دى.

هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس يې دى خوري او لوى سیت
ورنه جوړ شويدي.

دى اوس سره اوسپين لعل و جواهر ډېر لري، مگر هغه پخوانى
جوهر، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډايي ترېنه وزيرېده.

بډايي به هر څه لري، مگر په خلكو كې محبوبيت نلري.

خواران او غريبان كه له ناكامه بډايانو نو كړي او مزدوري كوي

له بډايانو سره ډېره سخته دښمني هم كوي.

داسې دښمني چې پخلا کېده پكې نشته.

خان كه بډاى او منفور شو خير دى.

خدای دى حاكم او حكومت له دغه حاله ساتي.

حاکمانو ته نه ښايي چې بډايان شي او خپله شخصي سرمايه
زياته كړي.

د ولس مشران او زمامداران كه د خلكو خدمتگاران کېدای

نشي، نو اقلأ بايد خانان شي نه هغه سیتان او بډايان چې كركړې

دلته وهي او هگۍ لري مو له مخه په كوم بل ځاى كې اچوي.^(۱)

(۱) - كابل مجله، ۱۳۵۱ كال، تله، ۷ ځمبه.

اولس جریده

څنگه حاکم؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چېرته وم، هلته خلک بل راز وو، کارونه بل رازو، کورونه بل رازو، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلي هغه څه مې واورېدل چې تاسې به نه وي اورېدلي هلته چا پسونه نه حالول، مگر د انسانانو ونډۍ به یې کله کله کوله زما څوومه ورځ وه چې یو ښکلی زلمی په رڼا ورځ دڅو تنو په مخ کې چا وواژه مگر دا دظلم واقعہ دومره عادي او معمولي تېره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبرهم نه شو، وړوکي حاکم خبرشو خو ورته رانه غی، دتحقیق دپاره یې دوه تنه راولېږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول، چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پته نه کړه.

مگر د کلي خان او ملک د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او له وایمه، وایم چې په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوی وخورې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاني ابرا وکړه، ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل، مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکني و، ځکه هغوی خونبها زیاته واخیستله په قاتل باندې یو کال قید و خوت، مگر پلار یې په یوه او بل پسې گرزېده چې دا بېگناه بندې خلاص کړي، دا واقعہ خو مو واورېده اوس بله واورئ زمونږ په کلي کې داسې خبرې ډېرې

دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم يو سپرى راغى چې
 د خدای په لحاظ په حاکم يو خط راکړه چې نور مو ونه رېږه وي،
 زما زوى سيندورې پخپل اجل مړ دى، مگر حاکم وايي چې چا
 وژلى او تاسې قاتل پتوئ، ځکه مو په وهلو قايله وم، دغه دى
 اوس يې زه او زما کډه غوښتي يو، دا خبره ماته عجيبه غوندې
 ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل وتميز خندا راغله وروسته
 چا وويل چې په رښتيا دده زوى چا وژلى او په سيند کې يې
 غورزولي دى، مگر پلار يې پوهېږي چې څه مې له لاسه نه کېږي،
 نو ولې ځانته دښمني زياتوم داراز خبرې ډېرې دي زه ټولې نه کوم
 او له مړو نه تېرېږم ژوندوته راځم.

يوه ورځ يو زلمى راسره ملگرى شو ماله ده نه پوښتنه وکړه چې
 څه کار کوې ده دخپلې پرېشاني کيسه داسې شروع کړه:
 مونږه دېرش څلوېښت جريبه پټې درلود نورو ټول رانه ظالمانو
 واخيست اوس دوه جريبه را پاتې دى په دې کې هم موږ څوک په
 قراره نه پرېږدي پلانکى صاحب وايي ستاسو په تره مې شپږزره
 روپۍ دي او درې نيم زره يې سود کېږي، ځکه مې ورور دا درې
 مياشتې وشوې چې بندي دى. ماوويل کوم شرعي سند په منځ کې
 شته ويل يې نه، خو وايي چې عرفي سند لرمه، زمونږ تره که څه هم
 مړ دى او حقيقت راته نه دى معلوم، مگر که هماغه شپږزره واخلي
 او له سودنه تېرشي ور به يې کړم ماتعجب کاوه چې څنگه حقوقي
 دعوه کې يو سپرى بې له شرعي سنده درې مياشتې بندي کېږي هغه
 زما تعجب رفع نکړ، بلکې نور يې هم زيات کړ او ويې ويل کله

چې کوم مشر سړی راځي او مجلس گوري حاکم زما ورور له پهره
دارسره چېرته لېږي لېږي او بیا یې بېگاته بیرته په زندان کې
اچوي، زموږ په بندي خانوکې که دغسې دغلا بنديان شته چې بې
له رسمیته په مجلس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بنديان هم
شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کورته ځي دا افراط
او تفریط چې یو نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنگ
ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتې ازادي او له دېنه پورته خپله
دیموکراسي اجازه نه کوي.^(۱)

(۱) - ولس جریده، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نېټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

دامطلب داستاد الفت په مستعار نامه (محتاط) نشر شوی دی.

فکر او کار

په موږ کې ډېر لږ خلک شته چې هم فکر کوي هم کار کوي او اکثره داسې دي چې کار کوي فکر نه کوي چې فکر کوي کار نه کوي. دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او يوه سمه صحيح نتيجه نشو اخيستلای.

زموږ دا عادت دی چې يو کار په داسې پيمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسايل او اسباب يې نه وي موجود، لاره او طريقه يې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولي او ډېر ورسته پوه سو چې زموږ پدې فکر کې غلطې وه، د قرغې بند، دلته بند سرک ته د بخارا نهر او دا راز نور کارونه د دې خبرې شواهد دي.

موږ ډېر ځله له خپل معارف څخه شکايت کوو او وايو چې د ۱۲ صنف په اډلايو کې داسې کسان شته چې املا يې غلطه ده او بې سواده پاتې دي، مگر په جواب کې اورو چې موږ دومره ډېر صحيح او لايق معلمين نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسېږي او تعليمات صحيح شي.

دومره پيسې هم په بودجه کې نشته چې ټولو شاگردانو ته کتابونه او تعليمي وسايل مهيا شي. که موږ دا ومانو چې دغه عذرونه صحيح دي او صحيح معلمين نشته نو بايد وزرات معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسيس کړي وای چې لايق او صحيح معلمين او کتابونه پيدا کيدل او پالنه يې ممکنه

وه، مگر دا مکتبونه باید په یوه ښار او په یوه ولایت کې نه وای، بلکې په ټول افغانستان کې وای وروسته چې هرڅومره وسایل او اسباب زیاتېدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او تناسب مراعات به یې کاوه که چېرې دوی اوس هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولای شي او سل مکتبونه تاسیسوي زماخو گمان دی چې ډېره لویه سهوه کوي، ځکه چې له هغسې شلو مکتبونو نه سل تنه پوهان راوتلی شي، مگر له دغسې سلو مکتبونو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوړي زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سپی یوه ژرنده اوبه لري او دوه ژرندي ورته ږدي، نو په نتیجه کې یادواره ودرېږي یا خوداسې گرزي چې دیوې ژرندي کارنشي ورکولی، مگر ژرنده گړی دوه کوټې دوی ژرندي، پلونه او ناوې یو په دوه تهیه کېږي او له گټې یې تاوان ډېروي فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندي او ژرنده گړي لري زموږ تشکیلات همدا منشا لري دیوه سپي کار ته څلور تنه نیسو، دیوه مدیریت وړ کار نه ریاست تشکیلو.^(۱)

(۱) - اولس جریده ۱۳۲۰ کل، داسد ۸ نیټه، ۷ گڼه، ۱ او ۶ مخ.

وطن

یو ماشوم په خپل کور کې خاپوڅې کوي او لکه د مرغۍ بچۍ په خپله ځاله کې اوسي د هغه وطن ډېر وړوکی او ډېر محبوب دی. د هغه د کورغولۍ چې هرڅومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته نه سیند، نه ښار او نه ډېر خلک وروسته چې هغه ماشوم لویېږي او غټېږي وطن یې هم په هماغه اندازه وسعت پیدا کوي او علاقه یې زیاتېږي.

د ده علاقه اول له خپل کلي، بیاله ښار او ورپسې له سمت او ولایت سره پیدا کېږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي، نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه د وطن مفهوم او معنی سره اشناسي، یعنې څومره چې پوهه زیاته شي او انسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسېږي هغومره یې فکرانکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتېږي بالعکس څومره چې یو سړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي او لکه کشمیر اکا په ټول عمر کې له لغمان او سره رود ته نه وي تللی د هغه وطن یوازې لغمان دی او اسمان یې هم هماغه دی چې په لغمان کې لیده شي.

دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډېر تنگ او محدود وطن کې اوسېږي کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړ شوي دی، مگر ما څلور کاله پخوا په مشرقي کې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و.

ده ویل پخپل وطن کې حکومت ښه نه دی او سړی ښه اجرات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولي يوازې مشرقي خپل وطن گڼي او د افغانستان نور ولايات ورته پردی وطن معلومېږي يا ولي دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لويې رتبې ته رسيدلی دی؟ بلکې زه ډېرخوښ شوم چې حکمران صاحب يوازې خپله علاقه وطن نه گڼي، بلکې ټول ولايت ورته خپل وطن ښکاره کېږي او له کشمير اکا نه د ده وطن لوی او پراخه دی په دېرش کالو کې دغومره عرفاني ترقي زمونږ لپاره بس ده او په ډېرې خوشحالي ارزي.

ځينې کسان به وايي چې ديوه حکمران او يوه دهقان مقايسه صحيح نه ده دهقانان به اوس هم يوازې سره رود يا لغمان ته وطن وايي او بس، مگر زه دا خبره نه کوم او پدې ښه پوهېږم چې رتبې د پوهې او عقل په حساب نه دي ويشل شوي ډېر خلک شته چې رتبې لري يا يې رتبې مېرې دي، مگر پاک خدای ډېرعقل او زياته پوهه ورکړې ده او يو بل چې د رتبې له برکته په تېز رفتار موټر کې گرځي له عقله پياده دی، نو کيدای شي چې نن يو دهقان د وطن په معنی پوه شوی وي او يو حاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کې حاکمي غواړي، موږ بايد په ظواهر و نه غولېږو او په رتبو يا جامو تېر نه وزو ډېر خلک شته چې دماوريت نوې خولۍ يې په سر کېږده، مگر په سر کې يې څه نشته. د ډېرو اشخاصو پگړۍ او خولۍ زړې دي مگر په سر کې يې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غوندې هغه خوا ولاړم، مگر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راگرزم.

د وطن په معنی باندې پوهېدل علم او پوهه غواړي او له وطن سره عشق او علاقه پیدا کول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کور ته ویل کېږي په یوه کلي باندې د وطن نوم ایښودل مناسب نه دي، یوه ښار یا ولایت ته وطن ویل د خدا وړ معلومېږي په یوه وطن کې ډېر کلي، ډېر ښارونه، ډېر ولایتونه موجود دي او راز راز هوا پکې وي.

ځینې ځایونه ډېر تاوده، ځینې ډېر سارې، ځینې معتدل وي وطن وړوکی کور یا کلی نه دی، بلکې ډېر لوی او ستر کور دی او لوی خلک یې لوی گڼي د ماشومانو او ناپوهانو په نظر کې البته وړو کې راځي او یوازې همدوی پکې ځایېږي.

یو کابلی، ننګرهار، جنوبي وال، کندهار، فراه وال، هراتی، میمنه وال، مزای، بدخشی، بغلانی په یوه کور، په یوه کلي په یوه ښار او یوه ولایت کې نه دي، مګر په یوه وطن کې دي او دیوه وطن دي.

د دغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یو شان حق او ټول پکې یو شان حق لري، د وطن په سیوري کې ټول ځایېږي او د وطن په اوبو د ټولو تنده ماتېږي وطن د ټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.^(۱)

(۱) - اولس جریده، ۱۳۳۰ کال، د سنبلې ۲۶-۲۷ نېټې گڼه، ۱-۲ مخونه.

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبرو باندې نه پوهېږي او پوهول یې گران کار دی د یوه وطن ټولو خلکو ته چې د یوه پادشاه رعیت وي ملت ویل، یعنې څومره خپلونه او قامونه چې افغانستان کې دي دا ټول یو ملت دی او په یوه نامه یادېږي چې هغه نوم افغان یعنې پښتون دی.

تر دې نامه لاندې لکه چې خوگیانې، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، تره کي، اندر، ځاځي، احمدزي، بارکزي، غلجي او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کې شریک دي او ټولونه افغان ویل کېږي. د افغانستان ټول خلک په هره ژبه چې خبرې کوي او هر رنگه کالي چې اغوندي څاډرونه لري او که چینې خپلې په پښو کوي که پښې یا موزې کندهارۍ وي که کابلۍ، ننگرهارۍ، وي که هراتۍ، دمزار وي که دمیمنې دجنوبي وي که دشمالی دا ټول یو دي او یو ملت ورته ویل کېږي چې نوم یې افغان دی.

دا نور نومونه چې د افغانستان بیلابیل قومونه او خپلونه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منگل، ځدران، دېگان، ایماق او نور داسې مثال لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترگه، غوږ، زړه او نور غږي چې ډېر نومونه لري، مگر د سړي نوم یو دی چې احمدیا محمود ورته وایي، نو څنگه چې یو

وجود په دغو ډېرو نومونو باندې نه دوه کېږي او یو سړی سره له دې ددوه لاسونه، دوه پښې، دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کېږي یو ملت هم که څومره قامونه پکې وي لکه یو وجود اویوتن باله شي او اصلي نوم یې یو دی.

هماغه شان چې یو وطن څو قسمه هوا لري او یو ځای یې بل ځای غوندې نه وي یو ملت هم څو قسمه خلک لري چې څوک یوراز او څوک بل راز معلومېږي، هغه څوک چې د ملت په معنی پوهېږي هغه ته دا معلومه ده چې له دغو خپلونو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډېره لویه لمن لري.

څنگه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بېلېږي څنگه چې په یوه ونه کې شاخونه او په یوه شاخ کې څانګې وي دغسې په یوه ملت کې قامونه په یوه قام کې کندی او تپې شته د سیندونو، ویالو او لښتیو مثال لري، نو کندی یاتپې به بېلې وي، مګر قام به یو له بله بیل وي، خو ملت به بېل نه وي.

وګورئ د پښتنو څومره ډېر قامونه د غلجي یادګاري په نامه یادېږي، مګر غلجي او دراني دواړه بیا پښتون او افغان په نامه بلل کېږي د افغانستان ټول اوسېدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهېږي چې دیوه ملت خلک ټول یوشان وروڼه دي او پښتون و فارسي وان، سني او شعيه غلجي او دراني، هراتي، ننگر هاري، کندهاري، مزاري په دغو بېلو بېلو نومونو له بله نه بېلېږي.

موږ په خپل وطن کې ډېرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او
 څه بله یو ورور چې په کابل کې اوسېدلی دی هغه فارسي وايي او
 بل ورور چې په ننگرهار کې اوسي هغه پښتو وايي، مگر دواړه
 وروڼه دي او هریو هغه بل خپل ورور گڼي په یوه کور کې داسې
 ورورنه او خويندې هم شته چې پلار یې پښتو او مور یې فارسي
 وايي یا یې مور په پښتو او پلار په فارسي خبرې کوي.
 داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نامسلمان
 مېرمن پکې ژوند کوي او دواړه دیوه اولاد مور پلار بلل کېږي،
 نو هرکله چې یو مسلمان او یو نامسلمان چې په ژبه په دین په وطن
 او نسل کې بېل دي په یوه کاله کې خوږ ژوند کولای شي، نو په
 یوه لوی وطن کې به ولې سني او شعيه، پښتون او بل دیوه ملت
 په شان نشي اوسېدلی.^(۱)

(۱) - اولس جریده، ۱۳۳۰ کال، د میزان ۱۳ - ۱۴ ځنډه ۱ - ۲ مخونه.

حقيقي غل

په رڼا ورځ يې د ډېرو خلکو په مخکې ډېرڅه له موږ نه پټ کړه،
ستا خوښه چې غل ورته وايي که نه!
زه خويي غل بولم.
هو! غل دی مگر د پوليسانو په نظر کې نه.
د دې غله لاس قاضي او مفتي نه پرېکوي.
هېڅوک داغل نه نيسي او نه يې بندي کوي.
د دې غله په ږيره خلی نشته.
ده ډېرڅه له موږ نه پټ کړي دي او ډېر زيان يې را اړولی دی ده
له موږ نه سره و سپين نه دي پټ کړي.
دی ډېر لوی غل دی.
د ده غلا ډېره لويه او ستره غلا ده.

دی مال نه پتوي.
د ده غلاته په عادي نظرمه گورئ!
دی زموږ پیسې نه پتوي.
ده ته د مال او د پیسو غل نه شو یلای.
دی موږ نه خپل ځان او خپل بد بد کارونه پتوي.
دی خپل حقیقت او ماهیت پتوي.
ځان او حقیقت پتول ډېره لویه او ستره غلاده دا غلاد یوه ملت
او مملکت کور وړانوي او ملکونه بربادوي.
په سترگو ننوزي.
له سترگو سره د بنمنی لري.
هو! داغل له سترگو نه رانجه نه پتوي، سترگې پټې دي له مونږ
نه ډېر حقیقت پتوي او د حقیقت غل دی، ده ته باید حقیقي غل
ووايو.^۱

^۱ - پښتو نثرونه ۱۳۵۰ کال، ۷۹ - ۸۰ مخونه.

بندیوانه

ماستابندیان ولیدل، ستازندان هماغه شان له خاینانو
او مجرمانو نه ډک دی.

ستاپه زندان کې ډېر رشوت خواره او د خیانت خاوندان واچول
شول، مگر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.

په هېواد کې ورځ په ورځ د دوی ډله زیاتېږي.
په دواړو کې د رشوت بازار هماغسې تود دی او اجرات خراب
دي.

اصول او قوانین که هرڅومره سختې سزاګانې تعیین کړي جرایم
نه ورکېږي.

اوس څه بله چاره او بل فکر په کار دی.
د مملکت درد په دغو سزاګانو دواڼه شو.

وهل، ټکول، بندیانول او وژل بې تاثیر شول. خلک په دغو
عذابونو او تکلیفونو عادي شول او د زندان وېره له سترګو لارې،

اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنځوه!
زندان او بندیتوب موږ اصلاح نه کړو.

حبس او توقیف موږ له بدو کارونو له خیانتونو، له رشوتونو او
غفلتونو راونه ګرزولو.

راشه! چې زه او ته په دې باب کې غور وکړو او د اصلاحاتو
لپاره یې موثر علاج پیدا کړو.
ما په دې فکر کې ډېرې شپې سبا کړي او د حل لاره مې موندلې
ده که زما منې راشه!
هغه بې گناه بندي چې په هغه توره کوټه کې پروت دی خوشې
کړه او له زندانه یې راوباسه!
که هغه ازاد شي دغه ټول مجرمین او خاینین به که خدای کول بې
بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي.
ته نه پرېږدې او په توره شپه کې د کار نقص او عیب موندلی شي.
د هغه دید او نظر ډېر تېز دی او خیانت ترې نه ډېر په ویره کې
دی دهغه ازدي د علم، د ترقی او د فکر د پالنې دپاره ډېر ضرور
دي.
راشه! دغه بې گناه بندي د خدای لپاره او د مملکت د خیر
او بهیود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پرېږدې زه حاضریم چې د هغه په عوض زندان قبول
کړم او زنداني شم.
زه پوهېږم چې ترڅو لیکونکي او شاعران (هغه چې نقادان دي او
متملقین نه دي) زندان قبول نه کړي او د مجرمینو په ځای دوی په
جېلخانو کې ونه لوېږي یو مملکت ښه ورځ نه شي لیدلې، دا د
لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او د ده بندي راوباسي.
که په یوه مملکت کې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه
شي ویلی. که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان

کې وي هلته عدالت او ديموکراسي هېڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تنبتي.

هغه خاموشه فضا او تاریک محیط چې د حق ویلو گنگوسي پکې څوک نه اوري او د حقیقت رڼا دوړو کې هومره لیدله کېږي د جنایتونو او د خیانتونو لپاره ډېر مساعد معلومېږي او د فاسد عناصر ډېر ښه پالي.

که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي، مگر ودان به نه شي ځکه چې وداني به له حق ویلو او انتقاد کولو هېڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پیدانکړي د دې خلکو ښه کیدل او په سمه لاره روانیدل محال معلومېږي.

انتقاد د بشریت ډېر لوی مصلح او صحیح رهنمادی. کوم عقل، کوم منطق، قانون، کوم دین او مذهب دی په مجرمینو کم قبول کړی او په زندان کې یې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ویل په دنیا کې نه وي دا دنیا ډېره ژر ورانېږي حق او باطل گډېږي.

د ښو او بدو تمیز له منځه ځي. په ملک او وطن باندې داسې تیاره راځي چې خاين او صادق نه پېژندل کېږي، ظلم د عدالت ځای نیسي او له انسانانو نه ځناور جوړېږي. بندیوانه!

هغه وخت، چې محکمه وه او انسان په کې نه و.

هغه وخت چې حیواني ژوند لکه چینجی په تورو خټو او اوبو کې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند وړېمې ته انتظار درلود. هغه وخت چې پاک خدای (ج) د انسان د پیدایښت اراده وکړه او د اسمان پرېښتې یې خبرې کړې هغوی د لوی خدای په حضور کې په ډېر جرئت ووې. ته هغه څوک پیدا کوي چې په ځمکه کې فساد کوي او وینې توپیر د انتقاد تاریخچه له همدغه وخت نه شروع کېږي. پرېښتې سره له خپل لږعلمه دخپل مالک او خالق په کړو کې خبرې کوي...

هغه وخت چې انسانان پیدا شول او له انسانانو نه فرعونیان جوړ شول حضرت موسی (ع) له یوې امسا سره د فرعون په مقابل کې ودرېد او د ده په کارونو او لویو دعوو یې انتقاد کاوه. فرعون د خدای د عوه وکړای شوه، مگر د انتقاد مخه یې ونه شوای نیولی او حق ویل ازاد و. (۱)

^۱ - پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال، ۹۹-۱۰۲ مخونه.

اصلاح ورخپاڼه

ملي ناموس

نن دهرملت په نظر کې خپل ملي استقلال د يوه ډېر لوی ناموس
حيثيت لري او له دېنه لوی افتخار بل نه شته.
د دغه مقصد لپاره خلک سروڼه ورکوي، مالونه او اولادونه
قربانوي او بې استقلاله ژوند ډېر لوی ذلت گڼي.
که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه وای
داستقلال قيمت به ډېر لږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه
ړنگېدې، استعمار به دغسې بد ه قیافه نه درلوده او يو ملت به
د بل ملت تر سيوري لاندې خوشحال و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په یاد
کوي او په ډېر قدر ورته گوري د مليت تجليل او احترام پکې
پروت دی او همدغه معنی لري چې يو ملت د بل ملت حاکميت په
ځان نه شي منلی.

موږ بايد پدې خبره ډېر فکر وکړو چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی.

هره څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به موږ استقلال هم قوي وي.

د استقلال ساتنه د ملت قوي جذبې ته ډېر شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کې کمزوري شي هغه د استقلال په قدر او قيمت نشي پوهېدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.

موږ بايد خپل امتيازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوطه گڼو.^(۱)

^۱ - اصلاح ورځپاڼه، کابل ۱۳۴۰ کال د سنبلې (۵) نېټه ۱۰ گڼه.

نوي رڼا

پښتون د ملت نوم دی د قام نوم نه دی

د ليکوالو اول کار د ادبی چې لغات او کلمات په ځای استعمال کړي او د معنی ډېر لحاظ وساتي.

څوک چې دغه کار نه شي کولی هغه ته ادیب ویل بې ادبي ده. یوه ورځ د ادیبانو په یوه ټولنه کې چاپوښتنه وکړه چې خوتېدلې اوبه، اېشېدلې اوبه، سرې اوبه، تودې اوبه او تړمې اوبه کومې کومې دي؟ یوه ادیب په دې باب کې دومره خبرې وکړې چې یوه مقاله ترې جوړېږي. دغه شان لغوي تدقیق د ژبې د پوهانو اولیکوالو کار دی، نو خلک له دغو مره دقت او تدقیق نه بې برخې دي. له عوامو نه اورو چې بې اسرافې ښه نه ده، مگر غرض یې دا وي چې اسراف ښه نه دی.

دوی کاتب او سرکاتب په فرق لښه نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پخه په سر وه میرزا صاحب ورته وایي د امیانو په نظر کې د ځوان او زلمی، د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوی ډېر ځله چنچني ته مرغۍ وایي او مویز مېوه بولي، ډېر خلک شته چې ډوډۍ ته غله ووايي او جوار یا غنم دانې بولي د عام او خاص د کلمې او جزیي فرق کول د پوهانو او هونښیارانو کار دی. که بل څوک وي خو خیر، مگر که لیکونکي او پوهان د کابل او خورد کابل فرق و نکړي او پښتون لکه ځای یا احمدزی د قام نوم وگڼي له دېنه لویه غلطې بله نشته، د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه گناه ده چې څوک یې نشي

عفو کولی. ماته داسې برېښي چې ځینې لیکوال او پوهان پښتون هم لکه ازبک، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي قام د ملت په معني نه، بلکې په هغه خاصه معني چې د تنگ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتوتولنې ته د مجلس اقوام وایي او قام د ملت په معني استعمالوي نور خلک دي، موږ نه یو دلته قام د مفهوم او معنی لحاظ ډېروړوکی دی چې په مټې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومېږي.

ځنې بېل بېل قومونو گڼي، سره له دې چې دواړه خپلونه دیوه قام یعنې احمدزي خانگي دي او د دوه وروڼو مثال لري که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو، نو قام باید له دغسې خپلونو نه پورته وگڼو او ټول احمدزي له جبار خپلو او معروف خپلو سره یو قام وېولو، دغسې قامونه چې مختلف خپلونه پکې ځایېږي پښتنو کې ډېریات دي چې زه ټول نشم شمېرلی، مگر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه یو څه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپرېدي، اورکزي، یوسفزي، خټک، وزیر، مسعود، شینواري، خوگیانی، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکي، اخکزي، ماموند، سالارزي، وردگ، سلیمان خېل، وتمانخېل ځاځي، منگل، څدران، بنگښ، دوږ، اندر خروټي، ناصر تره کي، تورې احمدزي، توخي، هوتک ځینې نور واپه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې

دغه هرقام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرگونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو خانگو او ښاخونو وېشل کېږي او ډېرې پښې ترېنه بېلې شوې دي. اړېدي چې مادلته يو قام وگانه هغوي ځانونه ډېر قامونه گڼي چې (زخه خېل، قمبرخېل، کوکي، اکاخېل، ملک دين خېل، يې بولي شينواري پرڅو وړو قامونو وېشل شوي دي لکه منديزي، سه پای، سنسگوخېل، علي شېرخېل، احمدخېل، حسن خېل، لباس خېل، رحيمد خېل، او داسې نور...

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هريو ډېرې خانگې او ډېر ښاخونه لري او هرهر ځای پراته دي دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، ميمني او بدخشان نه نيولي ترکشمېر، سند او بلوچستان پورې په غرونو ډاگونو، ښارونو، درو او ناوونو کې مېشت دي او پنځلس شپاړس ميلونه نفوس ترې جوړېږي ټول د پښتون په نامه يادېږي او دا نوم دومره لوی او دروند نوم دی چې پرتويې له امونه تراباسينده پر ډېره لويه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لويوالي که څوک پښتون ديو ملت نوم نه گڼي او قوم يې بولي نو غره ته به غونډۍ وايي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام د اباسيند او اموله سيمې څخه دباندې هم تپي، تپې پروت دی.

پښتانه بايد په دې پوه شي چې پښتون له قام او قبيلې نه ډېر لوی او ډېر ستر دی دا نوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی،

لکه چې ځينو گومان کړی دی او په ډېر محدود نظریې ورته کتلي دي.

د پښتنو په نظر کې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډېر لوی لوی قامونه په غېږ کې نیولي دي او لمن یې د قام له لمنې نه ډېره پراخه ده نو پښتون خوپه هېڅ شان دومره نشي وړوکی کېدای چې زموږ د ملک په اصطلاح څوک ورته قام ووايي او د ځينو وړو قامونو په قطار کې یې راوړي هغه څوک چې قام او ملت په یوه معني اخلي هغه پښتون یو قام گڼلی شي، مگر په هغه بل حساب دا خبره هېڅکله دمنلو نه ده چې ډېر لوی سړی د کوچني په وړنې او زړو کي کې تاو کړای شي او د ماشوم په ځانگو کې یې څملوي، پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه: افغانستان او پښتونستان پرې ډک دی، نو که دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه گڼو او پښتون دملت نوم ونه بولو ډېرې لویې هستۍ ته په کم نظرگورو او لویه گناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې د معنی سر او بر- د پخوا، هغه خوا یې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هېڅ زیات و کم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان د قام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کېږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.

پښتانه بايد له خپل، اوزي، له قام، او قبيلې نه پورته يوه لويه هستي، يعنې پښتون وپېژني او لکه د مرغۍ بچي په هڅۍ يا خاله کې ايسار پاته نشي. ځان ته په کم نظرونه گوري او ځان وړو کې ونه گڼي موږ دامنو چې بارکزي يا احمدزي همدارنگه سلیمانخېل یا تره کي لکه هزاره، ازبک، ترکمن، ایماق، نورستاني او نور د دې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کې ستره برخه لري، مگر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاو او اعضاو څخه نه دی، بلکې د دغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مترادف گڼل کېږي.

د محمد اسماعيل يون لنډه پېژندنه

محمد اسماعيل يون د
حاجي محمد خان
زوی پر ۱۳۴۲ل
کال، د لغمان ولايت د
الينگار ولسوالۍ
دنيازوپه يوې
روښنفکرې کورنۍ
کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې يې

د الينگار ولسوالۍ د سلينگار په لومړني ښوونځي کې سرته
رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه
کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دويم
نومره بريالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو
پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې
څانگې څخه اول نومره بريالی او پر همدې کال بېرته د پښتو
څانگې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه کې د
ماسترۍ دوره پيل شوه، يون په ډېر ښه او بريالي ډول دا دوره پايله
ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر تنه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د (پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د «کابل پوهنتون»، «هیلې» او «شمشاد» مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې «معارف» مجلې کتونکي غړی هم و. همدارنګه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیځو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسمه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیځو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیځو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشاد غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیځو ولایتونو کې د افغانستان

د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنگسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملگرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره گوښه شو. ملگرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملگرو په زيات ټينگار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنگي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ ل کال د افغانستان او پاکستان د امن گډې جرگې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توگه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلواک ليکوال په توگه په تېرو شلو کلونو کې گڼ شمېر فرهنگي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په گڼو چاپي، راډيويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرگندېدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او گټورو نظرياتو ته هم غلط رنگ او تعبير ورکوي، دا ډول

اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو تپلو غړي او مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي گټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينگه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پروړاندې يې مثبت او منفي غبرگونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرگونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع گټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرگونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنگو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنگي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنگي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول گورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېريونيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادي ستاسو مخې ته ايښودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنگي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد يون پر خپلو فرهنگي کارونو سربېره د گڼو فرهنگي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توگه هم خپل فرهنگي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنگي ټولنو

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې او د پښتني فرهنگ د ودې پراختيا ټولنې، د همکار په توگه د بېلابېلو لیکوالو په لاسونو اثار، ايډيټ او چاپ کړي دي. دغه راز يې په سلگونو کورنيو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيسته ده، خپله يې هم په لاسونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يوزيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړي ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې

کتاب نوم	څرنگوالی	چاپ کال
• متکور	لومړۍ شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې

• هيلې	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• نيمگړي ارمانونه	د حيران شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	گډه شعري ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د نازوانا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولگه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	درېيم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق تنگيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
دويم ۱۳۸۷ د پوهنوال روستار تره کي اثر
- د افغانستان فرهنگي ميراثونو ته يوه کتنه
دويم ۱۳۸۷ د نينسي دوپرې اثر
- په افغانستان کې د جگړې جنايتکارانو محاکمه
دويم ۱۳۸۷ د پوهنوال روستار تره کي اثر

د - يونليکني

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پتياگون ترخندو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- خپرنې او شننې

- د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنگ ته اوبښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرگه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنگي فقر لومړی ۱۳۸۷

- مرکه او مرکې لومړۍ ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړۍ ۱۳۸۷
- د کتابونو په وېرمو کې لومړۍ ۱۳۸۷
- افغانستان په سياسي کړلېچ کې لومړۍ ۱۳۸۷
- پښتوليکنی سمون لومړۍ ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړۍ ۱۳۸۷
- که نړيوال ماته وخوري؟ لومړۍ ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم
تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنگي
کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفا الرحمن وفا

کابل- افغانستان

*The
Collection of
The Articles of Ostad Olfat*

*Collected by:
M. Ismael Yoon*

ISBN 978-9936-500-05-1

د خپرونو لړۍ: (۶)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library